T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
SANAT TARİHİ BİLİM DALI

KONYA'NIN BİZANS DÖNEMİ DİNİ MİMARİSİ

İlker Mete MİMİROĞLU

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Yelda UÇKAN

Prof. Dr. Haşim KARPUZ

Konya 2015

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
SANAT TARİHİ BİLİM DALI

KONYA'NIN BİZANS DÖNEMİ DİNİ MİMARİSİ

İlker Mete MİMİROĞLU

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Yelda UÇKAN
Prof. Dr. Haşim KARPUZ

Bu çalışma BAP tarafından 07103005 nolu Doktora tez projesi olarak desteklenmiştir.

Konya 2015

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı	İlker Mete MİMİROĞLU
Numarası	054104001002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Sanat Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tezin Adı	Konya'nın Bizans Dönemi Dini Mimarisi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

İlker Mete MİMİROĞLU

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	İlker Mete Mimiroğlu
	Numarası	054104001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Sanat Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Yelda UÇKAN
	Tezin Adı	Konya'nın Bizans Dönemi Dini Mimarisi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Konya'nın Bizans Dönemi Dini Mimarisi başlıklı bu çalışma 12/01/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr.Yelda UÇKAN	Danışman	
Prof. Dr.Osman ERAVŞAR	Üye	
Prof. Dr.Haşim KARPUZ	2. Danışman	
Prof. Dr.Ali BAŞ	Üye	
Doç. Dr.Osman KUNDURACI	Üye	

Alâaddin Keykubat Kampüsü Selçuklu 42079
KONYA Telefon : (0 332) 241 05 21-22 Faks : (0 332) 241 05 24
e-posta : sosbilens@selcuk.edu.tr Elektronik Ağ : www.sosyalbil.selcuk.edu.tr

ÖNSÖZ

Anadolu'nun önemli kültür merkezlerinden birisi olan Konya sahip olduğu eser sayısına göre İstanbul'dan sonra ikinci sırada gelmektedir. Anadolu Selçuklularına başkentlik yapan kent, Roma, Bizans, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde batıyı doğuya bağlayan yollar üzerinde önemli bir durak noktası olarak, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar önemini katlayarak arttırmıştır. Bu tarihsel süreçte kentte meydana gelen ekonomik refah imar faaliyetlerinin hatırı sayılır ölçüde artmasına da yol açmıştır.

Günümüzde Neolitik dönemin en önemli yerleşimlerinden birisi olan Çatalhöyük ile bazı Hitit anıtları dışında kent, Türk İslam dönemine ait yapıları ile öne çıkmaktadır. Anadolu'da Hıristiyanlığın ilk yayıldığı bölgelerden birisi olan Konya, 20. yüzyılın başında Avrupalı araştırmacılar tarafından Roma ve Bizans dönemi ile ilgili kapsamlı araştırmalara sahne olmasına rağmen, 1950 yılından günümüze kadar sadece birkaç yapıyı ele alan yayın çalışması dışında kapsamlı bir şekilde ele alınmamıştır.

2001 senesinde Konya Selçuk Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak görev almamla beraber başlayan akademik çalışmalarımda Prof. Dr. Haşim Karpuz hocamın yönlendirmesi ile Konya'nın Bizans dönemi sanatı üzerine yöneldim. Bölgede çok sayıda Bizans dönemine ait taş eser bulunmasına rağmen bilinen mimari eser sayısı oldukça sınırlıydı. İlk olarak yüksek lisans tez çalışmamda Kilistra Antik kentinde bulunan eserleri çalışırken bölgedeki yapı sayısının bilinenin çok üstünde olduğunu gördük. Yüksek lisans tez çalışmamın sonucunda edindiğimiz izlenimden de aldığımız cesaret sonucunda doktora tez konusunu Konya'nın Bizans dönemi dini mimarisi olarak belirleyip çalışmalarımıza başladık.

Çalışmamın maddi desteğini üniversitem adına Selçuk Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü tez projesi ile sağladı. Araştırmanın yapıldığı sahanın oldukça geniş bir alana yayılması yanında birçok önemli yapının yüksek dağların zirvelerinde yer alması ise bizi hayli zorladı. Bu zorlu yolculukların büyük bir kısmını benimle beraber gezen; yorum ve görüşleri ile çalışmama katkı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Haşim Karpuz'a, Derebucak'daki arazi çalışmalarında yeni yerler gösteren ve yüksek lisans tezimden itibaren Bizans

alanındaki çalışmalarımda yardımlarını esirgemeyen Doç.Dr. Osman Kunduracı'ya, Karapınar ve Ereğli ilçelerindeki arazi çalışmalarımda bana eşlik eden Yard.Doç.Dr. Zekeriya Şimşir'e, dağ tırmanışlarında bize kılavuzluk eden Konya Dağcılık İl Temsilcisi sayın Recai Kıcıkoğlu'na, Kilistra ve Ali Sumas Dağı arazilerinde yardımlarını esirgemeyen manevi dayım merhum Ragıp Kadıoğlu'na, alan çalışmalarımın ilk yıllarında bana eşlik eden Arş.Gör. Murat Alkan'a, son yıllardaki araştırmalarımda hep yanımda olan ve destek sağlayan yüksek lisans öğrencisi Mert Kocaman'a, çektikleri mükemmel fotoğraflar ile çalışmaya renk katan Salih Arıkan'a, Derebucak'daki duvar resimlerinin çizimlerini yaparak çalışmama katkı sağlayan sanat tarihçisi Asena Dağ'a, Kızılören 1 nolu Kilise'de bulunan kitabelerin çevirisini yapan dostum Dr. Theodosios Kyriakidis'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisansta ve bu uzun doktora çalışmam sürecinde bana sabırla katlanan, bilimsel yönlendirmeleri ile çalışmamın ve bilimsel gelişimimin şekillenmesini sağlayan çok sevgili hocam Prof. Dr. B. Yelda Uçkan'a bana bu fırsatı verdiği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak çalışmanın tüm stresini ve zorluklarını en başından itibaren benimle birlikte katlanan, sevgili eşim Arzu Mimiroğlu ile biricik oğlum Kayra Mimiroğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

İlker Mete MİMİROĞLU

Konya / 2014

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	İlker Mete MİMİROĞLU
	Numarası	054104001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Sanat Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Yelda UÇKAN Prof. Dr. Haşim KARPUZ
	Tezin Adı	Konya'nın Bizans Dönemi Dini Mimarisi

ÖZET

Yüzölçümü açısından ülkemizin en büyük ili olan Konya, antik dönemde belirlenen bölgelerden Lykaonia, Kapadokya, İsaura, Frigya, Galatia ve Pisidia'nın bir bölümünü içine alan geniş bir alanı kapsamaktadır. Tarih öncesi dönemlerden itibaren önemli yerleşmelere ev sahipliği yapan bölgede Hıristiyanlık M.S. 1. yüzyıldan itibaren hızlı bir şekilde yayılmış; Geç Antik ve Erken Hıristiyanlık döneminde birçok kilise ve manastır inşa edilmiştir. 7-9. yüzyıllar arasında görülen Arap akınları döneminde ara verilen imar faaliyetleri, bölgenin Türk hâkimiyetine geçtiği 11. yüzyılın ikinci yarısına kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde de bölgedeki kilise imar çalışmalarının belirli yerlerde bir müddet daha devam ettiği görülmektedir.

Büyük bir bölümü günümüze ulaşamayan Bizans dönemi dini mimari örneklerinin izleri Selçuklu ve Osmanlı yapılarında devşirme olarak kullanılan mimari parçalar ile çevreye yayılmış taş eserlerden anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Konya il sınırları içinde yer alarak günümüze ulaşabilen ya da kaynaklardan bilgi sahibi olunmasına karşın yok olan Bizans dönemi dini mimari örnekleri tespit edilerek toplu bir şekilde ele alınmıştır.

Duvar ile kaya oyma yapılarından oluşan eserlerde, tek nefli, bazilikal, serbest haç, kapalı yunan haçı ve merkezi planlar uygulanmıştır. Örneklerin bazılarında mozaik, fresko, kırmızı aşı boyası, kabartma ve kazıma tekniğinde yapılmış zengin süsleme programları görülmektedir. Yapılan süslemelerde başta haç motifi çeşitleri ile birlikte Tevrat ve İncil'den sahneler, peygamber, baş melek, aziz ve azize tasvirleri ile çeşitli hayvan figürleri kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında ele alınan elli altı mimari örnek bölgenin zengin Hıristiyan mimarisini gözler önüne sermekle beraber, genel Bizans mimarisi içinde bölgenin önemli bir yere sahip olduğunu da göstermektedir.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	İlker Mete MİMİROĞLU
Numarası	054104001002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Sanat Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Yelda UÇKAN Prof. Dr. Haşim KARPUZ
Tezin Adı	Religious Architecture of Konya in Byzantine Period

SUMMARY

As a city with the largest surface area of the country, Konya encompasses a wide area including ancient regions such as Lykaonia, Cappadocia, Isaura, Phrygia, Galatia and parts of Pisidia. The region was home to significant settlements going back to prehistoric periods and after 1 AD, Christianity quickly spread in the region. Many churches and monasteries were built during the late Antique and early Christian period. The constructions were interrupted with the Arab inflows in the 7-9th centuries; however, it was continued after the Turkish rule until the second half of the 11th century. It can also be observed that the construction of churches was continued in the region during the Anatolian Seljuqi rule.

Though much of the Byzantine religious architecture could not survive, traces of them can be seen in Seljuqi and Ottoman buildings used as collected materials and in stone works in the region. This paper aims to handle Byzantine religious architectural samples in general within the region of Konya, which can still be seen or did not survive but we know of their existence thanks to various resources.

The architectures constructed by rock carvings and walls have one nave and shaped in the form of a basilica, free cross, closed Greek cross and central plans.

Some bear rich ornamentations such as mosaics, frescoes, red ochre, reliefs and carvings. The themes in the ornamentations are generally various types of the cross, scenes from the Torah and Bible, depictions of prophets, archangels, saints and various animal figures. The study, handling fifty-six architectural samples, presents the rich Christian architecture of the region and at the same time proves that the region occupies an important position in Byzantine architecture in general.

İÇİNDEKİLER

Önsöz……i
Özet……iii
Summary……v
Tablo Listesi……...xi
Şekil Listesi……...xii
Resim Listesi……..……xvii
1.Giriş……1
1.1. Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırları……1
1.2. Çalışmada Uygulanan Metod ve Yöntem ……..2
1.3. Konuyla İlgili Yapılan Çalışmalar……..6
1.3.1. Seyahatnameler……6
1.3.2. Epigrafi Çalışmaları……..7
1.3.3. Bölgede Yapılmış Kazılar ile İlgili Yayınlar……....8
1.3.4. 20-21. yüzyılda Gerçekleştirilen Araştırmalar…….....9
1.3.5. Tezler……13
1.4. Konya'nın Tarihi ve Coğrafyası……14
2.Katalog……23
2.1. Katalog Tanıtımı……...23
2.1.1. Ali Sumas Dağı Ala Kilise……25
2.1.2. Ali Sumas Dağı Hayyat Kilisesi……32
2.1.3. Botsa 1 Nolu Kilise……36
2.1.4. Botsa 2 Nolu Kilise……39
2.1.5. Botsa 3 Nolu Kilise……42
2.1.6. Botsa 4 Nolu Kilise……46
2.1.7. Botsa Eyvanlı Yapı……51
2.1.8. Çukurtekke 1 Nolu Kilise……53
2.1.9. Çukurtekke 2 Nolu Kilise……58
2.1.10. Kayadibi 1 Nolu Kilise……..61
2.1.11. Kayadibi 2 Nolu Kilise……..67
2.1.12. Kızılören 1 Nolu Kilise……...71
2.1.13. Kızılören 2 Nolu Kilise……..75

2.1.14. Kilistra 1 Nolu Manastır A Şapeli…….…….78
2.1.15. Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli…….…….82
2.1.16. Kilistra 1 Nolu Şapel……..85
2.1.17. Kilistra 2 Nolu Şapel……..88
2.1.18. Kilistra 3 Nolu Şapel……..92
2.1.19. Kilistra 4 Nolu Şapel……..95
2.1.20. Kilistra 5 Nolu Şapel……..98
2.1.21. Kilistra 6 Nolu Şapel……..101
2.1.22. Kilistra 7 Nolu Şapel……..105
2.1.23. Kilistra 8 Nolu Şapel……..109
2.1.24. Kilistra Paulönü Kilisesi……....112
2.1.25. Kilistra Haç Planlı Kilise……117
2.1.26. Lystra Kilisesi…….122
2.1.27. İnlice 1 Nolu Kilise…….126
2.1.28. Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi…….130
2.1.29. Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 Nolu Şapel……136
2.1.30. Küçük Muhsine 1 Nolu Şapel…….140
2.1.31. Küçük Muhsine 2 Nolu Şapel…….143
2.1.32. Sarayköy 1 Nolu Şapel……146
2.1.33. Sille 1 Nolu Şapel……149
2.1.34. Sille Kiriakon (Hızır İlyas) Kilisesi…….152
2.1.35. Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi……...157
2.1.36. Tatköy Manastır Kilisesi……..163
2.1.37. Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje……...169
2.1.38. Zengibar Kalesi (Isauriapolis) Oktogon Kilise…….173
2.1.39. Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 1 Nolu Kilise……176
2.1.40. Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 2 Nolu Kilise……181
2.1.41. Bulduk Kasabası Kilisesi……..186
2.1.42. Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi……191
2.1.43. Tepearası Köyü Kilisesi…….196
2.1.44. İvriz Ambar Deresi Kilisesi……202
2.1.45. İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi……..206

2.1.46. Astra Kenti Kilisesi…….208
2.1.47. Kurşuncu Manastır Kilisesi…….212
2.1.48. Laodicea Kenti Kilisesi……216
2.2. Özgünlüğünü Kaybetmiş Eserler……218
2.2.1. Sille Aya Elenia Kilisesi……218
2.3. Günümüze Ulaşamayan Eserler……..226
2.3.1. Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı……..226
2.3.2. Aziz Amphilochios Kilisesi (Eflatun Mescidi)……..229
2.3.3. Aziz Eustathios Kilisesi……235
2.3.4. Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi……...240
2.3.5. Bulumya 1 Nolu Kilise…….245
2.3.6. Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise…….248
2.3.7. Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi……253
3. Değerlendirme……...256
3.1. Yapıların Banileri
3.2. Yapıların İşlevleri
3.3. Mimari Değerlendirme…….269
3.3.1. Plan Tipleri…….269
3.3.1.1. Bazilikal……...270
3.3.1.2. Tek nefli……...……279
3.3.1.3. Serbest Haç Planı…….286
3.3.1.4. Kapalı Yunan Haçı……..290
3.3.1.5. Merkezi Plan……296
3.3.1.6. Diğer…….300
3.3.2. Malzeme ve Teknik…….302
3.4. Süsleme…….305
3.4.1. Kazıma……...……309
3.4.2. Kabartma……310
3.4.3. Duvar Resmi……..314
3.4.4. Mozaik……319
3.5. Taş Eserler…….323
3.6. Tarihlendirme……328

4. Sonuç……328
Sözlük 336
Kaynakça 342
Tablolar.....367
Şekiller.....384
Resimler.....438

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Konya bölgesi kiliselerinin mimari özelliklerini gösteren tablo
Tablo 2: Konya bölgesi kiliselerinin mimari özelliklerini gösteren tablo
Tablo 3: Konya bölgesi kiliselerinin planlarını gösteren tablo
Tablo 4: Konya bölgesindeki bazilikal planlı kiliseler
Tablo 5: Konya bölgesindeki tek nefli kilise ve şapeller
Tablo 6: Konya bölgesindeki serbest haç planlı kiliseler
Tablo 7: Konya bölgesindeki kapalı yunan haçı planlı kiliseler
Tablo 8: Konya bölgesindeki kilise ve şapellerin süslemelerini özelliklerini gösteren tablo

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Konya'nın siyasi haritası (www.yerbilgisi.com'dan)

Şekil 2: Roma Dönemi'nde Anadolu (Tabula Peutingeriana)

Şekil 3: Lykaonia Bölgesi ve kentlerini gösteren harita (S. Mitchell'den)

Şekil 4: Konya'daki Bizans dönemi kiliselerinin konumları

Şekil 5: Ala Kilise'nin planı (W.M. Ramsay-G. Bell'den)

Şekil 6: Ala Kilise'nin planı

Şekil 7: Ala Kilise'nin restitüsyon planı

Şekil 8: Ala Kilise'nin güney cephesi (L. Rodley'den)

Şekil 9: Ala Kilise'nin güney cephesindeki madalyonlar

Şekil 10: Hayyat Kilise'nin planı (W.M. Ramsay-G. Bell'den)

Şekil 11: Hayyat Kilise'nin planı (S. Guyer'den)

Şekil 12: Hayyat Kilise'nin planı

Şekil 13: Botsa 1 nolu Kilise'nin planı

Şekil 14: Botsa 1 nolu Kilise'nin girişi

Şekil 15: Botsa 2 nolu Kilise'nin planı

Şekil 16: Botsa 2 nolu Kilise'nin enine ve boyuna kesitleri

Şekil 17: Botsa 3 nolu Kilise ve etrafındaki mekânların planı

Şekil 18: Botsa 4 nolu Kilise ve etrafındaki mekânların planı

Şekil 19: Botsa 4 nolu Kilise'nin girişi

Şekil 20: Botsa Eyvanlı Yapı'nın planı

Şekil 21: Botsa Eyvanlı Yapı'nın giriş cephesi

Şekil 22: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin planı

Şekil 23: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin planı

Şekil 24: Kayadibi 1 Nolu Kilise'nin planı

Şekil 25: Kayadibi 1 Nolu Kilise'nin izometrik kesiti

Şekil 26: Kayadibi 1 Nolu Kilise'nin kemer karınlarındaki geometrik motifli fresk Bezeme (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 27: Kayadibi 1 Nolu Kilise'nin güney naos duvarındaki sahne (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 28: Kayadibi 1 Nolu Kilise'nin tonoz başlangıcındaki figür (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 29: Kayadibi 2 Nolu Kilise'nin planı
Şekil 30: Kayadibi 2 Nolu Kilise'nin restitüsyonu
Şekil 31: Kızılören 1 Nolu Kilise'nin görünümü (H. Swoboda-F. Knoll'dan)
Şekil 32: Kızılören 1 Nolu Kilise'nin planı (H. Swoboda-F. Knoll'dan işlenerek)
Şekil 33: Kızılören 1 Nolu Kilise'nin kesiti (H. Swoboda-F. Knoll'dan)
Şekil 34: Kızılören 2 Nolu Kilise'nin planı
Şekil 35: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli ve B Şapeli ile diğer mekânların planı
Şekil 36: Kilistra 1 nolu Şapel'in planı
Şekil 37: Kilistra 2 nolu Şapel'in planı
Şekil 38: Kilistra 3 nolu Şapel'in planı
Şekil 39: Kilistra 3 nolu Şapel'in izometrik kesiti
Şekil 40: Kilistra 4 nolu Şapel'in planı
Şekil 41: Kilistra 5 nolu Şapel'in planı
Şekil 42: Kilistra 6 nolu Şapel'in planı
Şekil 43: Kilistra 7 nolu Şapel'in planı
Şekil 44: Kilistra 7 nolu Şapel'in izometrik kesiti
Şekil 45: Kilistra 8 nolu Şapel'in planı
Şekil 46: Kilistra 8 nolu Şapel'in giriş cephesinde bulunan arcasolium mezar
Şekil 47: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin planı
Şekil 48: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin planı (N.Özkan'dan)
Şekil 49: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin enine kesiti (N.Özkan'dan)
Şekil 50: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin izometrik görünümü
Şekil 51: Lystra Kenti'nin krokisi (H.S. Cronin'den)
Şekil 52: Lystra Kilise'nin planı (H.S. Cronin'den)
Şekil 53: İnlice 1 nolu Kilise'nin planı
Şekil 54: İnlice 1 nolu Kilise'nin enine ve boyuna kesitleri
Şekil 55: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin planı (S. Eyice'den işlenerek)
Şekil 56: Ak Manastır Kilisesi'nin güney cephesindeki haç kabartması (S. Eyice'den)
Şekil 57: Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 nolu Şapel'in planı (S. Eyice'den işlenerek)
Şekil 58: Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in planı
Şekil 59: Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in enine kesiti

Şekil 60: Küçük Muhsine 2 nolu Şapel'in planı
Şekil 61: Sarayköy 1 nolu Şapel'in planı
Şekil 62: Sille 1 nolu Şapel'in planı
Şekil 63: Sille Kiriakon Kilisesi'nin planı
Şekil 64: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin planı (M. Restle'den)
Şekil 65: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin planı (S. Eyice'den)
Şekil 66: Tatköy Manastır Kilisesi'nin planı (O. Ermişler'den)
Şekil 67: Tatköy Manastır Kilisesi'nin restitüsyon modellemesi (A.Tırpan-F.Demir'den)
Şekil 68: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiklerinin çizimi (A.Tırpan-F.Demir'den)
Şekil 69: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin planı (İ.Kunt'tan)
Şekil 70: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin restitüsyon denemesi (İ.Kunt'tan işlenerek)
Şekil 71: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogon'nun planı **(**H. Swoboda-F. Knoll'dan)
Şekil 72: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogon'nun kesiti **(**H. Swoboda-F. Knoll'dan)
Şekil 73: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogon'nun duvar kesiti ile sütunları (J. Strzygowski'den)
Şekil 74: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogon'nun duvar kesiti ile sütunları (J. Strzygowski'den)
Şekil 75: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin planı **(**H. Swoboda-F. Knoll'dan)
Şekil 76: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin planı
Şekil 77: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey duvarının üst sırasındaki figürler (Çiz. Asena Dağ)
Şekil 78: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey duvarının alt sırasındaki figürler (Çiz. Asena Dağ)
Şekil 79: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının üst sırasındaki figürler (Çiz. Asena Dağ)
Şekil 80: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının üst sırasındaki figürler (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 81: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının alt sırasındaki aziz Figürü (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 82: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının alt sırasındaki melek Figürü (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 83: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nde bulunan geometrik süsleme (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 84: Tepearası Köyü Kilisesi'nin planı

Şekil 85: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin restitüsyon planı (M. Restle'den)

Şekil 86: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin planı (D' Alessio'dan)

Şekil 87: Astra Kenti Kilisesi'nin planı (O. Ermişler'den)

Şekil 88: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin planı (W.M. Ramsay-G. Bell'den)

Şekil 89: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nde bulunan taş eser

Şekil 90: Laodicea Kenti Kilisesi'nin kesit ve görünüşü (H. Bahar'dan)

Şekil 91: Aya Elenia Kilisesi'nin planı (E. Danık'tan)

Şekil 92: Aya Elenia Kilisesi'nin kuzey-güney yönündeki narteks kesitinden doğuya bakış (A. Kocadağıstanlı'dan)

Şekil 93: Aya Elenia Kilisesi'nin güney cephe çizimi (A. Kocadağıstanlı'dan)

Şekil 94: Aya Elenia Kilisesi'nin doğu cephe çizimi (A. Kocadağıstanlı'dan)

Şekil 95: Aya Elenia Kilisesi'nin kuzey cephe çizimi (A. Kocadağıstanlı'dan)

Şekil 96: Aya Elenia Kilisesi'nin doğu-batı yönündeki naos kesitinden kuzeye bakış (A. Kocadağıstanlı'dan)

Şekil 97: Aya Elenia Kilisesi'nin kuzey-güney yönündeki naos kesitinden doğuya bakış (A. Kocadağıstanlı'dan)

Şekil 98: Aya Elenia Kilisesi'nin kasnak çizimi

Şekil 99: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'daki mozaiklerin çizimi (Y.Demiriz'den)

Şekil 100: Aziz Amphilochios Kilisesi'nin planı (G. Bell'den)

Şekil 101: Aziz Amphilochios Kilisesi naosunun 3D modellemesi (Tekinalp'den)

Şekil 102: Aziz Eustathios Kilisesi'nin planı (G. Bell'den)

Şekil 103: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nin planı (N.Çay'dan)

Şekil 104: Bulumya 1 Nolu Kilise'nin planı (H. Swoboda-F. Knoll'dan)

Şekil 105: Bulumya 1 Nolu Kilise'nde tespit edilen arşitrav parçası (H. Swoboda-F. Knoll'dan)

Şekil 106: Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise'nin planı (H. Swoboda-F. Knoll'dan)

Şekil 107: Alibeyhöyük Kasabası Kilise'nin planı (K. Mertek'ten)

Şekil 108: Laodikeia Kombousta Piskoposu Eugenios'un lahitinin orijinal hali (G. Koch'dan)

Şekil 110: Sivas Oktogonu'nun planı (H. Rott'dan)

Şekil 111: Tağar Kilisesi'nin planı (F. Koçyiğit'ten)

Şekil 112: Sanagarios Köprüsü yanında bulunan Apsis'in plan ve kesiti (M. Whitby'den)

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Ala Kilise'nin genel görünüşü (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 2: Ala Kilise'nin batı cephesi (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 3: Ala Kilise'nin batı cephesi

Resim 4: Ala Kilise'nin güney cephesi (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 5: Ala Kilise'nin genel görünüşü

Resim 6: Ala Kilise'nin güney cephesi

Resim 7: Ala Kilise'nin narteksi (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 8: Ala Kilise'nin narteksi

Resim 9: Ala Kilise'nin apsis ve naosu (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 10: Ala Kilise'nin apsis ve naosu

Resim 11: Ala Kilise naosunun güney duvarı

Resim 12: Ala Kilise'nin kuzeyinde bulunan şapelin girişi

Resim 13: Ala Kilise'nin kuzeyinde bulunan şapelin apsisi

Resim 14: Ala Kilise'nin kuzeyinde bulunan şapelin kuzey duvarı

Resim 15: Ala Kilise'nin güney cephesindeki madalyonlu kabartmalar

Resim 16: Ala Kilise'nin güney naos duvarında bulunan duvar resimleri

Resim 17: Ala Kilise'nin güney naos duvarında bulunan duvar resimleri

Resim 18: Ala Kilise'nin güney naos duvarındaki pencere lentosundaki duvar resimleri

Resim 19: Hayyat Kilisesi'nin etrafını çeviren koruma duvarı

Resim 20: Hayyat Kilisesi'nin etrafını çeviren koruma duvarındaki kuzey girişi

Resim 21: Hayyat Kilisesi'nin genel görünüşü

Resim 22: Hayyat Kilisesi'nin genel görünüşü (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 23: Hayyat Kilisesi'nin kuzey cephesi

Resim 24: Hayyat Kilisesi narteksinin güney duvarında bulunan niş (Mayıs 1907 – G. Bell'den)

Resim 25: Hayyat Kilisesi'nin batı cephesindeki naos girişi

Resim 26: Hayyat Kilisesi'nin kuzey duvarında bulunan mazgal pencere (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 27: Hayyat Kilisesi'nin kuzey duvarında bulunan mazgal pencere

Resim 28: Hayyat Kilisesi'nin güney haç kolu civarında bulunan profilli kapı lentosu
Resim 29: Hayyat Kilisesi'nin apsisi
Resim 30: Hayyat Kilisesi apsisinin doğu duvarında yer alan çifte sütünce (Mayıs 1907 - G. Bell'den)
Resim 31: Hayyat Kilisesi'nin çevresindeki molozlar arasında bulunan haç kabartmalı lento
Resim 32: Botsa 1 nolu Kilise'nin genel görünüşü
Resim 33: Botsa 1 nolu Kilise'nin girişi
Resim 34: Botsa 1 nolu Kilise'nin naosu
Resim 35: Botsa 1 nolu Kilise'nin batı duvarı
Resim 36: Botsa 1 nolu Kilise'nin güneydoğusunda bulunan tonozlu mekân
Resim 37: Botsa 1 nolu Kilise'nin batı duvarında bulunan kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 38: Botsa 1 nolu Kilise'nin üst kotundaki mekânda yer alan kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 39: Botsa 2 nolu Kilise'nin girişinin bulunduğu mekân
Resim 40: Botsa 2 nolu Kilise'nin girişi
Resim 41: Botsa 2 nolu Kilise'nin naosu
Resim 42: Botsa 2 nolu Kilise naosunun batı duvarı
Resim 43: Botsa 2 nolu Kilise naosunun güney duvarı
Resim 44: Botsa 2 nolu Kilise naosunun kuzey duvarı
Resim 45: Botsa 2 nolu Kilise naosunun doğu bölümü
Resim 46: Botsa 3 nolu Kilise'nin yer aldığı yapı kompleksinin güney girişi
Resim 47: Botsa 3 nolu Kilise'nin girişi ve güney batısındaki kolonlu mekân
Resim 48: Botsa 3 nolu Kilise'nin güneyindeki mekânda bulunan mezar
Resim 49: Botsa 3 nolu Kilise'nin apsisi
Resim 50: Botsa 3 nolu Kilise'nin apsisi ve kuzey duvarı
Resim 51: Botsa 3 nolu Kilise'nin güney duvarında yer alan nişler
Resim 52: Botsa 3 nolu Kilise'nin güneyindeki dikdörtgen su haznesi
Resim 53: Botsa 3 nolu Kilise'nin güneyindeki mekânda bulunan haç kabartması
Resim 54: Botsa 3 nolu Kilise'nin güneyindeki güvercinliğin girişi
Resim 55: Botsa 3 nolu Kilise'nin güneyindeki güvercinliğin içi

Resim 56: Botsa 4 nolu Kilise'nin genel görünümü
Resim 57: Botsa 4 nolu Kilise'nin girişi
Resim 58: Botsa 4 nolu Kilise'nin naos ve apsisi
Resim 59: Botsa 4 nolu Kilise'nin kuzey naos duvarı
Resim 60: Botsa 4 nolu Kilise'nin güney naos duvarı
Resim 61: Botsa 4 nolu Kilise'nin apsisi
Resim 62: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 1. mekân
Resim 63: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 2. mekân
Resim 64: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 3. mekân
Resim 65: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 4 ve 5. mekânların genel görünümü
Resim 66: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 4. mekân
Resim 67: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 5. mekân
Resim 68: Botsa 4 nolu Kilise'nin doğu duvarındaki haç motifi
Resim 69: Botsa Eyvanlı Yapı'nın genel görünümü
Resim 70: Botsa Eyvanlı Yapı'nın doğu duvarı
Resim 71: Botsa Eyvanlı Yapı'nın batı duvarı
Resim 72: Botsa Eyvanlı Yapı'nın güney cephesindeki haç kabartması
Resim 73: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin genel görünüşü
Resim 74: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin naos ve apsisi
Resim 75: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin naosundaki ayaklar
Resim 76: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin güneyindeki ek mekânın apsisi
Resim 77: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin kuzeyindeki ek mekânın doğu duvarı
Resim 78: Çukurtekke 1 Nolu Kilise kalıntıları arasında bulunan mimari parça
Resim 79: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin genel görünüşü
Resim 80: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin ana apsisi
Resim 81: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin güneydeki yan apsisi
Resim 82: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin yıkıntıları arasındaki kemer parçası
Resim 83: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin yıkıntıları arasındaki çifte sütünce
Resim 84: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin genel görünümü
Resim 85: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin girişi
Resim 86: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin narteksi
Resim 87: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin narteksindeki naos girişi

Resim 88: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin naosu
Resim 89: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin naosundaki ayaklar
Resim 90: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin apsisi
Resim 91: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin güneydeki yan apsisi
Resim 92: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin naosundaki templonun izleri
Resim 93: Kayadibi 1 nolu Kilise naosunun kuzey duvarındaki pencere açıklığı
Resim 94: Kayadibi 1 nolu Kilise narteksine eklenen haç planlı şapelin genel görünümü
Resim 95: Kayadibi 1 nolu Kilise narteksine eklenen haç planlı şapelin apsisi
Resim 96: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki kemerlerde bulunan kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 97: Kayadibi 1 nolu Kilise narteksindeki niş etrafına yapılan kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 98: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki ayaklar üzerinde yer alan fresk süslemeler
Resim 99: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki ayaklar üzerinde yer alan fresk süslemeler
Resim 100: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki kemer karınlarındaki fresk süslemeler
Resim 101: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki kemer karınlarındaki fresk süslemeler
Resim 102: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki tonozlar üzerinde bulunan fresk süslemeler
Resim 103: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki tonozlar üzerinde bulunan fresk süslemeler
Resim 104: Kayadibi 1 nolu Kilise naosu duvarlarındaki fresk süslemeler
Resim 105: Kayadibi 1 nolu Kilise naosu duvarlarındaki fresk süslemeler
Resim 106: Kayadibi 2 nolu Kilise narteksinin genel görünümü
Resim 107: Kayadibi 2 nolu Kilise narteksinin örtüsü
Resim 108: Kayadibi 2 nolu Kilise naosu ve apsisinin genel görünümü
Resim 109: Kayadibi 2 nolu Kilise güney naos duvarının genel görünümü
Resim 110: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin ana apsisi

Resim 111: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güney yan apsisi
Resim 112: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güney köşe odasının tonoz örtüsü
Resim 113: Kayadibi 2 nolu Kilise narteksinin güneyindeki mezar odasının girişi
Resim 114: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güneyindeki mezar odası içi
Resim 115: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güney haç kolu örtüsündeki kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 116: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güneyindeki mezar odası girişindeki kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 117: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güneyindeki mezar odasında bulunan haç kabartması
Resim 118: Kızılören 1 nolu Kilise'nin genel görünümü
Resim 119: Kızılören 1 nolu Kilise'nin girişi
Resim 120: Kızılören 1 nolu Kilise'nin güney narteks duvarında bulunan kitabe
Resim 121: Kızılören 1 nolu Kilise'nin kuzey narteks duvarında bulunan kitabe
Resim 122: Kızılören 1 nolu Kilise naosunun batı bölümü
Resim 123: Kızılören 1 nolu Kilise naosunun güney bölümü
Resim 124: Kızılören 1 nolu Kilise naosunun merkezinde bulunan kubbe
Resim 125: Kızılören 1 nolu Kilise'nin apsisi
Resim 126: Kızılören 1 nolu Kilise'nin apsisinde bulunan kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 127: Kızılören 2 nolu Kilise'nin genel görünümü
Resim 128: Kızılören 2 nolu Kilise'nin girişinde bulunan kitabe
Resim 129: Kızılören 2 nolu Kilise'nin naosu
Resim 130: Kızılören 2 nolu Kilise naosunun güney bölümü
Resim 131: Kızılören 2 nolu Kilise naosunun güney bölümündeki apsis
Resim 132: Kızılören 2 nolu Kilise naosunun doğu duvarındaki nişler
Resim 133: Kızılören 2 nolu Kilise naosunun güney bölümü örtüsündeki haç kabartması
Resim 134: Kilistra 1 nolu Manastır'ın genel görünüşü
Resim 135: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin girişi
Resim 136: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin naosu
Resim 137: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin apsisi

Resim 138: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli apsisindeki altar ve nişler
Resim 139: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin çevresindeki mekânlar
Resim 140: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin kuzeybatısındaki mutfak
Resim 141: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin kuzeybatısındaki mekân
Resim 142: Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli'nin girişi
Resim 143: Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli'nin naosu
Resim 144: Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli'nin apsisi
Resim 145: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin güneyindeki mezar
Resim 146: Kilistra 1 nolu Şapel'in girişi
Resim 147: Kilistra 1 nolu Şapel'in güney naos duvarındaki seki
Resim 148: Kilistra 1 nolu Şapel'in apsisi
Resim 149: Kilistra 2 nolu Şapel'in genel görünüşü
Resim 150: Kilistra 2 nolu Şapel'in giriş bölümü
Resim 151: Kilistra 2 nolu Şapel'in doğu naos duvarındaki haç kazıması
Resim 152: Kilistra 2 nolu Şapel'in batı naos duvarındaki fresk izleri
Resim 153: Kilistra 3 nolu Şapel ve çevresindeki mekânların genel görünümü
Resim 154: Kilistra 3 nolu Şapel'in girişi
Resim 155: Kilistra 3 nolu Şapel'in naosu
Resim 156: Kilistra 3 nolu Şapel'deki naos ve bema ayrımını sağlayan ahşap sistemin izleri
Resim 157: Kilistra 3 nolu Şapel'in apsisi
Resim 158: Kilistra 3 nolu Şapel'in naosundaki fresk izleri
Resim 159: Kilistra 3 nolu Şapel'in kuzeybatısındaki mekânın genel görünümü
Resim 160: Kilistra 3 nolu Şapel'in kuzeybatısındaki diğer mekân
Resim 161: Kilistra 4 nolu Şapel'in genel görünümü
Resim 162: Kilistra 4 nolu Şapel'in girişinin naostan görünümü
Resim 163: Kilistra 4 nolu Şapel'in naos ve apsisi
Resim 164: Kilistra 5 nolu Şapel'in girişi
Resim 165: Kilistra 5 nolu Şapel'in naos örtüsü
Resim 166: Kilistra 5 nolu Şapel'in naosundaki fresk izleri
Resim 167: Kilistra 6 nolu Şapel'in girişi
Resim 168: Kilistra 6 nolu Şapel'in naosu

Resim 169: Kilistra 6 nolu Şapel'in apsisi
Resim 170: Kilistra 6 nolu Şapel'in güney naos duvarındaki fresk tabakası
Resim 171: Kilistra 6 nolu Şapel'in apsis duvarındaki melek figürü
Resim 172: Kilistra 6 nolu Şapel'in kuzeyindeki mekân
Resim 173: Kilistra 7 nolu Şapel'in genel görünüşü
Resim 174: Kilistra 7 nolu Şapel'in girişi
Resim 175: Kilistra 7 nolu Şapel'in naos ve apsisi
Resim 176: Kilistra 7 nolu Şapel'in güney naos duvarlarındaki kör kemerler
Resim 177: Kilistra 7 nolu Şapel'in apsisi
Resim 178: Kilistra 7 nolu Şapel'in naos örtüsündeki kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 179: Kilistra 7 nolu Şapel'in apsis yarım kubbesindeki fresk ve kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 180: Kilistra 8 nolu Şapel'in giriş cephesi ve arcasolium mezar
Resim 181: Kilistra 8 nolu Şapel'in doğu cephesi
Resim 182: Kilistra 8 nolu Şapel'in güney haç kolundaki girişinin naostan görünümü
Resim 183: Kilistra 8 nolu Şapel'in kuzey haç kolu
Resim 184: Kilistra 8 nolu Şapel'in doğu haç kolunu oluşturan apsisi
Resim 185: Kilistra 8 nolu Şapel'in güneybatı köşesindeki mezar odasının girişi
Resim 186: Kilistra 8 nolu Şapel'in giriş cephesindeki arcasolium mezarın alınlığında bulunan kazıma süslemeler
Resim 187: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 188: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin girişi
Resim 189: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin narteksi
Resim 190: Kilistra Paulönü Kilisesi narteksindeki mezar nişi
Resim 191: Kilistra Paulönü Kilisesi narteksten naosa geçişi sağlayan kapı
Resim 192: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin naosu
Resim 193: Kilistra Paulönü Kilisesi kuzey naos duvarındaki nişler
Resim 194: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin apsisi
Resim 195: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin naosundaki haç kazıma ve kabartmaları
Resim 196: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin naosundaki haç kazıması
Resim 197: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin apsis cephesindeki kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 198: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin güneyindeki mezar odası
Resim 199: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin batısındaki mekânlar
Resim 200: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin genel görünümü
Resim 201: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin genel görünümü
Resim 202: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin genel görünümü
Resim 203: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin dikdörtgen prizmatik kasnağı
Resim 204: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin dikdörtgen prizmatik kasnağı ve piramidal örtüsü
Resim 205: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin girişi
Resim 206: Kilistra Haç Planlı Kilise naosunun batı haç kolu
Resim 207: Kilistra Haç Planlı Kilise naosunun güney haç kolu
Resim 208: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin güney haç kolundaki altarlı niş
Resim 209: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin kuzey haç kolundaki altarlı niş
Resim 210: Kilistra Haç Planlı Kilise naosunun örtüsü
Resim 211: Kilistra Haç Planlı Kilise naosunun güney batısındaki mezar odasının girişi
Resim 212: Kilistra Haç Planlı Kilise naosunun güney batısındaki mezar odasındaki mezar nişleri
Resim 213: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin templonu
Resim 214: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin apsisi
Resim 215: Kilistra Haç Planlı Kilise naos örtüsündeki fresk izleri
Resim 216: Kilistra Haç Planlı Kilise girişindeki haç kabartması
Resim 217: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin batısındaki iki katlı mekân
Resim 218: Zoldura (Lystra) höyüğünün 20. yüzyıl başındaki görünümü (Cronin'den)
Resim 219: Zoldura (Lysta) höyüğünün genel görünümü
Resim 220: Lystra Kilisesi'nin apsisi
Resim 221: İnlice 1 nolu Kilise'nin giriş cephesi
Resim 222: İnlice 1 nolu Kilise naosunun batı haç kolu
Resim 223: İnlice 1 nolu Kilise batı haç kolundaki kör kemer ve güney haç kolu
Resim 224: İnlice 1 nolu Kilise naosunun kuzey haç kolu
Resim 225: İnlice 1 nolu Kilise naosunun güneydoğu köşe mekânındaki niş

Resim 226: İnlice 1 nolu Kilise'nin apsisi
Resim 227: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın genel görünümü (Ağustos 1888 – Salkitzoglou'dan)
Resim 228: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın genel görünümü (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 229: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın genel görünümü (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 230: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın genel görünümü
Resim 231: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin giriş cephesi
Resim 232: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin giriş cephesini oluşturan ana kaya bloğu üzerindeki haç kabartması
Resim 233: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi girişinin naostan görünümü
Resim 234: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi naosunun batı bölümü
Resim 235: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi naosunun kuzey bölümü
Resim 236: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi naosunun güney bölümü
Resim 237: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi naosunun güney bölümünün tonoz örtüsü
Resim 238: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin apsisi
Resim 239: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin apsisi
Resim 240: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin apsisinden kuzeydeki yan apsise geçiş
Resim 241: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin güney yan apsisi
Resim 242: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin naosunda bulunan kitabe
Resim 243: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin batısında bulunan mekânlar
Resim 244: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın batısındaki mekânlarda yer alan nişler
Resim 245: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın batısındaki işlik
Resim 246: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın batısındaki mekânlar
Resim 247: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın güneybatısındaki tonozlu geçit
Resim 248: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın güneybatısındaki tonozlu geçitten ulaşılan keşiş hücresi
Resim 249: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın batısındaki ayazma
Resim 250: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel'in girişi

Resim 251: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel naosunun kuzey bölümü
Resim 252: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel naosunun batı bölümü
Resim 253: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel'in templonu
Resim 254: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel'in apsis ve altarı
Resim 255: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel'in naosundaki, kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 256: Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in girişi
Resim 257: Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in narteksindeki naos girişi
Resim 258: Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in apsisi
Resim 259: Küçük Muhsine 2 nolu Şapel'in genel görünümü
Resim 260: Küçük Muhsine 2 nolu Şapel naosunun doğu bölümü
Resim 261: Küçük Muhsine 2 nolu Şapel'in apsisindeki duvar resimleri
Resim 262: Sarayköy 1 nolu Şapel'in genel görünümü
Resim 263: Sarayköy 1 nolu Şapel'in apsisi
Resim 264: Sille 1 nolu Şapel'in genel görünümü
Resim 265: Sille 1 nolu Şapel'in naosundaki mezar nişi
Resim 266: Sille 1 nolu Şapel'in apsisi
Resim 267: Sille Kiriakon Kilisesi'sinin genel görünümü (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 268: Sille Kiriakon Kilisesi narteksinin kuzey duvarı (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 269: Sille Kiriakon Kilisesi naosunun kuzey duvarı (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 270: Sille Kiriakon Kilisesi naosu (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 271: Sille Kiriakon Kilisesi naosundaki ahşap ambon (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 272: Sille Kiriakon Kilisesi'nin güneyindeki mekânların girişi (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 273: Sille Kiriakon Kilisesi'nin girişi
Resim 274: Sille Kiriakon Kilisesi'nin narteksi
Resim 275: Sille Kiriakon Kilisesi narteksinin güney duvarı
Resim 276: Sille Kiriakon Kilisesi narteksinin tavanındaki haç kabartması
Resim 277: Sille Kiriakon Kilisesi'nin naos ve apsisi

Resim 278: Sille Kiriakon Kilisesi naosunun kuzey duvarı
Resim 279: Sille Kiriakon Kilisesi naosunun merkezindeki kubbe
Resim 280: Sille Kiriakon Kilisesi naosunun güneybatı köşesi
Resim 281: Sille Kiriakon Kilisesi'nin ana apsisi
Resim 282: Sille Kiriakon Kilisesi'nin kuzeydeki yan apsisi
Resim 283: Sille Kiriakon Kilisesi'nin güneyindeki diğer mekânlar
Resim 284: Sille Kiriakon Kilisesi'nin güneyindeki seramik fırını
Resim 285: Sille Kiriakon Kilisesi'nin güneyindeki tonozlu mekân
Resim 286: Sille Kiriakon Kilisesi'nin güneyindeki tonozlu 2. mekân
Resim 287: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 288: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin naos girişleri
Resim 289: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin naosu
Resim 290: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi naosunun batı bölümü
Resim 291: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi naosunun güneydoğu bölümü
Resim 292: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi naosundaki ambon
Resim 293: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin ana apsisi
Resim 294: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin kuzey yan apsisi
Resim 295: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin doğusundaki trapeza
Resim 296: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin doğusundaki trapezada bulunan nişler
Resim 297: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin doğusundaki trapezanın doğu bölümü
Resim 298: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin ayaklarındaki geometrik süsleme
Resim 299: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin ayaklarındaki aziz tasvirleri
Resim 300: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin ayaklarındaki aziz tasvirleri
Resim 301: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi naosundaki bir kemer üzerinde yer alan aziz tasviri
Resim 302: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi naosundaki bir kemer üzerinde yer alan aziz tasviri (1956- Dell'Oca'dan)
Resim 303: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'ndeki Koimesis sahnesi
Resim 304: Koimesis Tes Panagias Kilisesi'ndeki Koimesis sahnesi (1956-

Dell'Oca'dan)
Resim 305: Koimesis Tes Panagias Kilisesi'ndeki Koimesis sahnesi (1966-Sezer'den)
Resim 306: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin tavanındaki freskler
Resim 307: Tatköy Manastır Kilisesi ve yanındaki mekânların genel görünümü
Resim 308: Tatköy Manastır Kilisesi'nin batısındaki avlunun genel görünümü
Resim 309: Tatköy Manastır Kilisesi'nin narteksi
Resim 310: Tatköy Manastır Kilisesi'nin naosu
Resim 311: Tatköy Manastır Kilisesi'nin apsisi
Resim 312: Tatköy Manastır Kilisesi'nin güneyindeki mekânlar
Resim 313: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğinin genel görünümü
Resim 314: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğinin genel görünümü (A.Tırpan-F.Demir'den)
Resim 315: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğindeki geyik figürü
Resim 316: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğindeki kuş figürleri
Resim 317: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğindeki insan figürü
Resim 318: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje girişinin genel görünüşü
Resim 319: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin girişi
Resim 320: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin ana mekânı ve apsisi
Resim 321: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin ana mekânının batı bölümü
Resim 322: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin güney yan mekân tavanında bulunan açıklık
Resim 323: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin güney yan mekân girişi
Resim 324: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin güney yan mekânı
Resim 325: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin kuzey yan mekân girişi
Resim 326: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'nun genel görünümü (E. Aygör'den)
Resim 327: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'nun genel görünümü (E. Aygör'den)
Resim 328: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'nun naosu (E. Aygör'den)
Resim 329: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise'nin genel görünüşü
Resim 330: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise'nin naosu

Resim 331: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise'nin naosunun batı bölümü
Resim 332: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise'nin apsisi
Resim 333: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin genel görünüşü
Resim 334: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin kuzeydoğusundaki ek mekânın genel görünüşü
Resim 335: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin kuzeydoğusundaki ek mekânın iç bölümü
Resim 336: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin naosu
Resim 337: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin apsisi
Resim 338: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'de bulunan bezemeli mimari parça
Resim 339: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 340: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin naos ve apsisi
Resim 341: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin kuzey naos duvarı
Resim 342: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin kuzeybatısındaki koridor
Resim 343: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin kuzeybatısındaki oturma sekili hücre
Resim 344: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 345: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey bölümü
Resim 346: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin iç bölümü
Resim 347: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin iç bölümü
Resim 348: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi kuzey duvarındaki Meryem figürü
Resim 349: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey duvarının üst sırasındaki figürler
Resim 350: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey duvarının üst sırasındaki figürler
Resim 351: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey duvarının alt sırasındaki figürler
Resim 352: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının üst sırasındaki figürler
Resim 353: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının üst sırasındaki figürler
Resim 354: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının alt sırasındaki aziz

figürü
Resim 355: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının alt sırasındaki melek figürü
Resim 356: Tepearası Köyü Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 357: Tepearası Köyü Kilisesi'nin güney cephe duvarı
Resim 358: Tepearası Köyü Kilisesi'nin apsisi
Resim 359: Tepearası Köyü Kilisesi'nin apsis duvarı
Resim 360: Tepearası Köyü Kilisesi'nin narteksi
Resim 361: Tepearası Köyü Kilisesi narteksinin altında bulunan tonozlu mekân
Resim 362: Tepearası Köyü Kilisesi'nin naosu
Resim 363: Tepearası Köyü Kilisesi'nin mermer altarı
Resim 364: Tepearası Köyü Kilisesi'nde bulunan mimari plastik parça
Resim 365: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin genel görünümü (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 366: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzey cephesi (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 367: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzeyindeki kuşatma duvarları (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 368: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 369: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin güney cephesi
Resim 370: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzey cephesi
Resim 371: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin batı cephesi
Resim 372: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin zemin altında bulunan mekânlar
Resim 373: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzey naos duvarı
Resim 374: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin güney naos duvarı
Resim 375: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin apsisi
Resim 376: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin apsisindeki duvar resimleri
Resim 377: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin güneyindeki kuşatma duvarı
Resim 378: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzeyindeki kuşatma duvarları
Resim 379: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin genel görünümü (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 380: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin girişinde bulunan apsisli duvar

(Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 381: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 382: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin girişinde bulunan apsisli duvar
Resim 383: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin içi
Resim 384: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin içi
Resim 385: Astra Kenti Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 386: Astra Kenti Kilisesi'nin narteksi
Resim 387: Astra Kenti Kilisesi narteksinin kuzeyinde bulunan şapel
Resim 388: Astra Kenti Kilisesi narteksinden naosa geçişi sağlayan kapı
Resim 389: Astra Kenti Kilisesi'nin naosu
Resim 390: Astra Kenti Kilisesi'nin kuzey naos duvarı
Resim 391: Astra Kenti Kilisesi'nin apsisi
Resim 392: Kurşuncu Manastırı' nın genel görünümü (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 393: Kurşuncu Manastırı'nın girişi (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 394: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin doğu cephesi (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 395: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin naosu (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 396: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin güney naos duvarı (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 397: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin kuzey naos duvarı (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 398: Kurşuncu Manastırı Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 399: Kurşuncu Manastırı Kilisesi naosunun genel görünümü
Resim 400: Kurşuncu Manastırı Kilisesi'nin güney naos duvarı
Resim 401: Kurşuncu Manastırı'nın güney bölümünün genel görünümü
Resim 402: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin güneyindeki mekânın genel görünümü
Resim 403: Kurşuncu Manastırı'ndaki sarnıcın genel görünümü
Resim 404: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nde bulunan bir sütun başlığı (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 405: Kurşuncu Manastır Kilisesi kalıntılarında bulunan taş eser
Resim 406: Kurşuncu Manastır Kilisesi kalıntılarında bulunan taş eser
Resim 407: Laodicea Kenti Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 408: Laodicea Kenti Kilisesi'nin güney naos duvarı
Resim 409: Laodicea Kenti Kilisesi'nin güney naos duvarındaki niş
Resim 410: Laodicea Kenti Kilisesi'nin güney naos duvarının doğu bölümü
Resim 411: Laodicea Kenti Kilisesi'nin doğu bölümündeki kalıntılar
Resim 412: Aya Elenia Kilisesi'nin 20. yüzyılın başındaki genel görünümü (Atina Küçük Asya Araştırmaları Merkezi'nden)
Resim 413: Aya Elenia Kilisesi ile din görevlisi (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 414: Aya Elenia Kilisesi'nin genel görünümü (Bünyad Dinç'den)
Resim 415: Aya Elenia Kilisesi'nin güney cephesi (Salih Arıkan'dan)
Resim 416: Aya Elenia Kilisesi'nin güney ve batı cepheleri (Salih Arıkan'dan)
Resim 417: Aya Elenia Kilisesi'nin kuzey cephesi (Salih Arıkan'dan)
Resim 418: Aya Elenia Kilisesi'nin naosu (Salih Arıkan'dan)
Resim 419: Aya Elenia Kilisesi'nin naos örtüsü (Salih Arıkan'dan)
Resim 420: Aya Elenia Kilisesi'nin apsisi (Salih Arıkan'dan)
Resim 421: Aya Elenia Kilisesi'nin güney cephesindeki devşirme parçalar (Salih Arıkan'dan)
Resim 422: Aya Elenia Kilisesi'nin kasnağı (Salih Arıkan'dan)
Resim 423: Aya Elenia Kilisesi'nin galeri katının batı bölümündeki duvar resimleri (Salih Arıkan'dan)
Resim 424: Aya Elenia Kilisesi galerisinin güney bölümündeki duvar resimleri (Salih Arıkan'dan)
Resim 425: Aya Elenia Kilisesi'nin güney galerisindeki duvar resimlerinden Meryem'in doğum sahnesindeki hizmetçi figürü (Salih Arıkan'dan)
Resim 426: Aya Elenia Kilisesi galerisinin güney bölümündeki duvar resimlerinden detay (Salih Arıkan'dan)
Resim 427: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'nın opus sectile mozaikleri (Y.Demiriz'den)
Resim 428: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'nın opus sectile mozaikleri (Y.Demiriz'den)
Resim 429: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'nın opus sectile mozaikleri (Y.Demiriz'den)
Resim 430: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'dan Konya Arkeoloji Müzesi'ne taşınan

mozaik parçası
Resim 431: Aziz Amphilochios Kilisesi'nin genel görünümü (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 432: Aziz Amphilochios Kilisesi'nin genel görünümü (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 433: Aziz Amphilochios Kilisesi güney cephesinin doğu bölümü (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 434: Aziz Amphilochios Kilisesi batı cephesinden pencere detayı (Temmuz 1907 - G. Bell'den)
Resim 435: Aziz Eustathios Kilisesi'nin genel görünümü (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 436: Aziz Eustathios Kilisesi'nin girişi (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 437: Aziz Eustathios Kilisesi'nin güney cephesindeki pencere açıklıkları (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 438: Aziz Eustathios Kilisesi'nin batı cephesi (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 439: Aziz Eustathios Kilisesi'nin naos girişi (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 440: Aziz Eustathios Kilisesi'nin naosu (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 441: Aziz Eustathios Kilisesi'nin naostaki kubbesi (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 442: Aziz Eustathios Kilisesi'nde bulunan Şekil parçası (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 443: Aziz Eustathios Kilisesi'nde bulunan taş eserler (Mayıs 1905 - G. Bell'den)
Resim 444: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nin genel görünümü (N.Çay'dan)
Resim 445: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi naosunun genel görünümü (N.Çay'dan)
Resim 446: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nde bulunan freskli kemer parçası (N.Çay'dan)
Resim 447: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nde bulunan freskli kemer parçası (N.Çay'dan)
Resim 448: Bazı yayınlarda Bulumya 1 nolu Kilise olarak gösterilen Yıkık Han'ın genel görünümü

Resim 449: Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nin taban mozaiğinin orta bölümü
Resim 450: Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nin taban mozaiğinin parçaları
Resim 451: Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nin taban mozaiğinin parçaları
Resim 452: Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nin taban mozaiğinin parçaları
Resim 453: Laodikeia Kombousta (Ladik-Halıcı) Piskoposu Eugenios'a ait olan lahit
Resim 454: Ayazin A Kilisesi'nin doğu cephesi
Resim 455: Kızıl Kilise'nin kubbe geçişleri ile kubbesi
Resim 456: Karaman Fisandon Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 457: Sümela Manastırı Mağara Kilisesi'nin genel görünümü
Resim 458: Yava Köyü'ndeki Papaz Kayalıkları'nın genel görünümü
Resim 459: Karaman Binbirkilise'de bulunan Eksedra'nın genel görünümü
Resim 460: Ladik'te bulunan antik taş ocakları
Resim 461: Leontopolis Antik kentinde bulunan taş ocakları
Resim 462: Kadirli Ala Kilise'nin apsis cephesi
Resim 463: Karaman Binbirkilise'deki 31 nolu Kilise'de bulunan kazıma süsleme
Resim 464: Karaman Binbirkilise'de bulunan kabartmalı lento ve söveler
Resim 465: Selime Kale Manastırı'nda bulunan kabartma süslemeler
Resim 466: Ihlara Vadisi'nde bulunan Hagia Barbara Kilisesi'ndeki kırmızı aşı boyası süslemeler
Resim 467: Antakya Müzesi'ndeki Philia Salonunda bulunan mozaikteki Ananeosis figürü (F. Cimok'tan)
Resim 468: Akçaabat'taki Aziz Mikhael Kilisesi'nin naosundaki opus sectile mozaik
Resim 469: Tatköy sınırları içerisinde bulunan bir kilise altarı

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırları

Konya'nın Bizans Dönemi Dini Mimarisi isimli bu çalışma, yüzölçümü açısından Türkiye'nin en büyük ili olan Konya'nın, Bizans dönemine ait dini mimarisini konu almaktadır. Bizans dini mimarisinin ana öğeleri olan manastırları, kiliseleri ve şapelleri kapsayan bu çalışmada, Konya il sınırları içerisinde yer alan ve Bizans dönemine tarihlenen kilise, şapel ve manastır örnekleri belgelenerek, tanımları yapılmış; gerek kendi içlerinde, gerekse de Anadolu ölçeğinde yakın benzerleri ile karşılaştırılarak, Konya'nın Bizans mimarisi içerisindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır.

Verimli toprakları ve zengin su kaynakları ile Tarihöncesi dönemlerden itibaren çok sayıda önemli yerleşime ev sahipliği yapan Konya, doğu ve batıyı birbirine bağlayan tarihi yolların kesiştiği önemli bir durak noktasıdır. Başta Aziz Paulus olmak üzere birçok önemli aziz ve azizelerin önderliğinde M.S. 1. yüzyıl'dan itibaren Hıristiyanlık ile tanışan Konya, Anadolu'da en erken Hıristiyanlaşan bölgelerden de bir tanesidir. M.S. 4. yüzyıldan, Selçuklu hâkimiyetine girildiği tarih olan M.S. 11. yüzyılın sonuna kadar yoğun imar faaliyetlerine sahne olan bölgenin zenginliği mevcut kalıntılardan da anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde başkent olarak seçilen kent, bu dönemde birçok anıtsal Selçuklu yapısının inşasında mevcut Bizans yapılarının malzemesinden de faydalanılmasına sebep olmuştur. Bu yüzden günümüze ulaşabilen duvar yapılarının sayısı önemli ölçüde azalmış; mevcut kalanlar ise neredeyse temel hizasında korunmuştur. Bölgede kaya oyma mimariye uygun alanların dağınık ve sınırlı olmaları kaya oyma mimari örneklerinin de sadece belirli yerlerde bulunmasına ve sayısının bölgenin genişliğine nazaran daha az olmasına neden olmuştur.

Konya'nın Bizans Mimarisi üzerine yapılan araştırma ve yayın çalışmalarına bakıldığında ise sayının çok az olduğu ve mevcut çalışmaların da Sille veya Kilistra gibi sadece belirli yerleşimlere ya da bazı yapılara odaklandığı görülmektedir. Bilinen yapı sayısının az olması, Konya'nın Çatalhöyük önderliğinde Tarihöncesi dönemlerine ait höyükler ile Selçuklu ve Osmanlı eserlerinden oluşan çok sayıdaki Türk İslam eserinin öne çıkmasına ve gerçekleştirilen çalışmaların bu alanlara

yönelmesine sebep olmuştur. Bu nedenle hazırladığım çalışma, bölgedeki Bizans dönemi yapı stoğunu ortaya çıkarılmasının ilk adımı olarak, Konya'nın Bizans mimarisi konusundaki çalışmalarının eksikliğini de ortaya koymuştur. Konya bölgesindeki Bizans dönemi kilise ve manastırları eksiksiz bir biçimde ele almak amacıyla 2005 yılında Selçuk Üniversitesi'nde hazırlamış olduğum "Ortaçağda Konya-Kilistra Yapıları" isimli yüksek lisans tezimdeki bir bölümde ele alınan kilise ve manastırlar da bu çalışmada tekrar incelemeye alınmıştır.

Çalışma sonucunda ele alınan mimari örneklerin bir kısmı ilk kez tespit edilmiş, Anadolu Bizans mimarisi için çok önemli ve özgün örnekler sayılabilecek bazı eserler saptanmıştır. Büyük çoğunluğu Lykaonia bölgesi sınırları içinde bulunan örneklerin yanında Kapadokya, İsaura, Frigya, Galatia ve Pisidia bölgesinde bulunan birkaç yapı da yer almaktadır. Bu sebeple tezin başlığında Bizans dönemine ait bir bölgenin ismi kullanılamamış; günümüze coğrafi yapılanmasına göre Konya il sınırları içerisindeki yapılar ele alınmıştır. Yapılan incelemelerde bu örneklerin farklı bölgelerde bulunmasına karşın ele alınan diğer eserlerle ortak üslup özellikleri taşıdıkları görülmektedir. Gerçekleştirilen alan çalışmalarında Konya il sınırları içinde birçok noktaya bakılmasına karşın, tespit edilen yapılar belirli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Çalışmamızda ele alınan mimari eserler Konya'nın merkez ilçeleri olan Selçuklu, Meram ve Karatay (Lykaonia) ilçeleri başta olmak üzere kuzeyde Cihanbeyli (Galatia) ve Sarayönü (Frigya); güneybatıda Derebucak ve Seydişehir (Pisidia); güneyde Çumra (Lykaonia), Akören, Bozkır ve Hadim (İsaura) ile doğuda Karapınar (Lykaonia) ve Ereğli (Kapadokya) ilçelerini içine alan bir alanda yer almaktadır.

Tez çalışmaları kapsamında tespit edilmesine karşın Konya Arkeoloji Müzesi'nden yasal izin alınamadığından bir yapı çalışmaya dâhil edilememiş; Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan alınan bir yüzey araştırması kapsamında yayın çalışmaları yürütülen Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 2 ve 3 Nolu kiliselerin ise çizimleri gerçekleştirilememiştir. Sille'de yer alan Sille Aya Elenia Kilisesi, Bizans dönemine tarihlenmesine karşın 19. yüzyılda gerçekleştirilen birçok onarımla özgün kimliğini büyük oranda kaybettiğinden sadece plan özellikleri ele alınmıştır.

2.1. Çalışmada Uygulanan Metod ve Yöntem

Doktora tez çalışmamda ele alınacak konunun belirlenmesinden sonra ilk olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na arazi çalışmaları için gerekli olan yasal izin başvurusu yapılarak gerekli izin alınmıştır. Daha sonra yine aynı bakanlığa bağlı olan Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'ndaki Konya yapı tescil listesi alınmış ve burada belirtilen yapılardan çalışmam kapsamına giren eserler tespit edilmiştir. Büyük çoğunluğu 1950'li yıllara ait olan tescil listelerinde kilise ya da manastır olarak nitelenen yapıların çok sınırlı sayıda olmasına karşın birçok alanın arkeolojik bölge ya da ören yeri olarak tanımlandığı görülmüştür. Bu sebeple arazi araştırmalarında bu tür merkezlerin de incelenmesi gerektiğine karar verilerek, Konya merkezine yakın ve küçük bir ilçe olan Sarayönü ilçesinden arazi çalışmalarına başlanılmıştır. Gerçekleştirilen arazi çalışmalarında Sarayönü ilçesindeki tescilli alanların tümü gezilmiş ve 1950'li yıllarda tescil edilmiş alanların büyük bir kısmında herhangi bir mimari yapıya rastlanılmamıştır. Bu sebeple arazi çalışmalarının devamında tescil fişlerinin yanında belirli bölgeleri çok iyi bilen dağcılık federasyonu üyeleri, yerel araştırmacılar ile inceleme yapılacak alanda ikamet eden kişilerle temasa geçilerek araştırma yapılacak bölgelerin tespit çalışmaları sürdürülmüştür.

Tespit edilen merkezlerde gerçekleştirilen arazi çalışmalarında öncelikle yapıların fotoğrafları çekilmiş, arazi notları tutulmuş, GPS aleti ile koordinat bilgileri saptanmış ve mevcut durumu el verdiği oranda ölçüleri alınmıştır. Oldukça geniş bir alanı kapsayan arazi çalışmaları, yeni yapılara ait bilgilerin gelmesi sebebiyle çalışmanın yazım aşamasında da devam etmiştir.

Gerçekleştirilen alan çalışmalarının yanında Bilkent Üniversite Kütüphanesi, Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, İstanbul Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ile Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mansel Kütüphanesi'nde literatür çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yukarıda isimleri belirtilen kütüphaneler dışında JSTOR gibi dijital veri tabanlarından konu ile ilgili yayınların tespit ve teminine çalışılarak, yurtdışından bazı yayınlar getirtilmiştir. Yapılan literatür çalışmaları sonucunda elde edilen yayınlar incelenmiş, bu incelemeler kapsamında bazı yapılara tekrar gidilerek yerinde değerlendirilmiştir.

Literatür çalışmalarının yanında bölgede konuyla ilgili araştırma ve kazı yapan bazı uzmanlarla da temasa geçilmiş, bu kişilerle elde edilen bilgiler paylaşılarak fikir alışverişinde bulunulmuştur. Bölge ile ilgili önemli yayınlar hazırlayan Prof. Dr. Semavi Eyice başta olmak üzere, Konya'da Roma ve Bizans dönemi yüzey araştırması gerçekleştiren Prof. Dr. Asuman Baldıran, Konya Arkeoloji Müzesi'nin önemli kazı ve araştırmalarını gerçekleştiren Arkeolog Osman Ermişler ile Sille'yle ilgili araştırmalar ve yayınlar hazırlayan Yunanistan'daki Sille Derneği başkanı Takis A. Salkitzoglou bu tür görüşmelerin yapıldığı kişilerden birkaçıdır. Çalışmanın diğer bir aşamasını ise ölçüleri alınan yapıların çizimlerinin yapılması oluşturmaktadır. AutoCAD programıyla gerçekleştirilen çizimlerin yanında bazı yayınlarda yer alan 20. yüzyılın başında hazırlanmış çizimler de bu programa göre yenilenmiştir.

Çalışmanın son aşamasını ise yazım oluşturmaktadır. Arazi ve yayın incelemeleri sonucunda elde edilen veriler Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün belirlediği bir düzen temel alınarak yazıya aktarılmıştır. Tez çalışmam başlıca dört ana bölümden meydana gelmektedir. Önsöz, İngilizce ve Türkçe özetler, şekil ve resim listeleri ile önsözün ardından çalışmanın ilk ana bölümü olan giriş bölümüne geçilmektedir. Giriş bölümü kendi içinde konunun tanımı, önemi ve sınırları, çalışmada uygulanan metod ve yöntem, konuyla ilgili yapılan çalışmalar ile Konya'nın tarihi ve coğrafyası bölümlerinden meydana gelmektedir.

Çalışmamın giriş bölümünden sonraki ikinci ana bölümü ise katalog bölümüdür. Kendi içinde katalog tanıtımı, özgünlüğünü kaybetmiş eserler ve günümüze ulaşamayan eserler isimli üç alt başlığa sahip olan katalogda toplam elli altı yapı incelenmiştir. Bu bölümde ilk olarak kısa bir katalog tanıtımı yapılarak günümüze ulaşabilen kırk sekiz örnek ele alınmıştır. Daha sonra ise özgünlüğünü kaybetmiş eserler alt başlığında tek eser ve son olarak günümüze ulaşamayan eserler alt başlığında yedi örnek incelenmiştir.

Katalog bölümündeki eserlerin sıralamasında ilk olarak Konya'nın merkez ilçelerinde bulunan örnekler ele alınmış, daha sonra ise diğer ilçelerdeki yapılar alfabetik olarak incelenmiştir. Katalogdaki örneklerin kendi içlerindeki dizilimlerinde ise yapı isimlerinin alfabetik sıralaması temel alınmıştır.

Yapılardan birkaçı manastır olarak belirlenmesine karşın, bir kompleks içinde yer alan birçok yapı, manastır olarak tanımlanamamaktadır. Bu sebeple bu tür yapılar, kilise veya şapel başlığı altında kompleksteki diğer mekânlarla birlikte incelenmiştir. Yapı kompleksinde birden fazla kilise veya şapel bulunması halinde ise ana yapı tanımlanmasında ek mekânlar da tanıtılarak kompleksin diğer dini mimari örneği ayrı bir başlık halinde ele alınmıştır. Kataloglar kendi içlerinde katalog no, yapının adı, yapının yeri, yapının koordinatları, inceleme tarihi, yapı türü, Şekil no, resim no, malzeme-teknik, plan tasviri, dış tasvir, iç tasvir, süsleme, tarihlendirme, karşılaştırma ve bibliyografya başlıklarından meydana gelmektedir.

Katalog bölümündeki katalog no. da yapıların katalog sıralaması verilmiş; yapının adında ise incelenen eserin ismi, varsa diğer isimleri parantez içinde gösterilerek yazılmıştır. İncelenen birçok yapının isminin bulunmaması bu yapılara isim verilmesini zorunlu kılmıştır. Bu sebeple herhangi bir ismi bulunmayan yapılarda, bulundukları yerleşimin adı başta olacak şekilde numaralandırılarak bir isimlendirmeye gidilmiştir. Yapının yeri bölümünde eserin varsa adresi verilmiş; yoksa bulunduğu yer, ilçe, köy ve mevki sıralamasıyla tanımlandırılmıştır. Yapının koordinatları bölümünde eserin kesin lokalizasyonunu sağlamak amacıyla arazide alınan koordinatlar derece (^{o}), dakika ($'$) ve saniye ($''$) değerleri ile kuzey ve doğu yönleriyle verilmiştir. İnceleme tarihinde eserin arazi çalışmasının yapıldığı tarih, yapı türünde ise eserlerin kilise veya şapel olup olmadıkları belirtilmiştir. şekil no. da incelenen yapı ile ilgili hazırlanan veya edinilen çizimlerin numaraları; resim no. da ise yapıların çekilen fotoğraflarının numaraları belirtilmektedir. Kataloğun malzeme-teknik bölümünde incelenen eserin inşa edildiği malzeme ile yapım teknikleri anlatılmaktadır.

Plan tasviri bölümünde yapının planı tanımlanarak hangi bölümlerden meydana geldiği açıklanmıştır. Dış tasvir kısmında yapının günümüze ulaşan cepheleri belirli bir sıralama doğrultusunda tasvir edilmiş; iç tasvir bölümünde ise yapının mimarisi girişten iç bölümlere doğru bir sıralama eşliğinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Katalogun süsleme başlığında yapının varsa süsleme programı farklı türlere göre gruplandırılarak ayrı ayrı tanımlanmıştır. Tarihlendirme başlığında ele alınan yapı için varsa yayınlarda verilen tarihlendirmeler kronolojik sıralamayla

yazılmış; yoksa yüzyıl olarak ya da dönem olarak bir tarihlendirme önerisi verilmiştir.

Katalog bölümündeki karşılaştırma başlığında yapının plan olarak benzerleri antik bölgelere göre ayrılarak sıralanmıştır. Bu bölümde benzer örneklerin tarihlendirmeleri Modern Language Association (MLA) sistemiyle kaynak gösterilerek yazılmıştır. Katalog bölümünün son bölümü olan bibliyografya bölümünde ise yapıyı doğrudan konu alan bilimsel yayınlar yayın yılı sırasına göre sıralanarak Modern Language Association (MLA) sistemiyle dipnot gösterilerek verilmiştir.

Katalog bölümünde ele alınan Kilistra'daki 14-25 katalog nolu on iki yapı, 2005 yılında Selçuk Üniversitesi'nde hazırladığım yüksek lisans tezinde incelenmesine karşın yeniden farklı bir biçimde tanımlanmış; bu tanımlamada yapının tasviri dışında özel bir bilgi verilmediğinden dipnot kullanılmamıştır. Buna karşın bu on iki yapının bibliyografya bölümünde yüksek lisans tezim (Mimiroğlu, 2005) şeklinde metin, çizim ve fotoğraf referansları ile birlikte diğer yayınlarla birlikte gösterilmiştir.

Çalışmamın üçüncü ana bölümünü ise değerlendirme oluşturmaktadır. Bu bölüm kendi içinde yapıların banileri ve işlevler sorunları; mimari değerlendirme, süsleme ve taş eserler alt başlıklarına sahiptir. Bu mimari değerlendirme bölümünde ilk olarak plan tipleri, sonra ise malzeme ve teknik üzerinde durulmuştur. Plan tipleri başlığı altında bazilikal, tek nefli, serbest haç planı, kapalı yunan haçı ile merkezi plan alt başlıkları ile farklı plan tiplerinin bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Değerlendirme bölümünün süsleme kısmı ise, kazıma, kabartma, duvar resmi ve mozaik alt başlıklarına sahiptir. Değerlendirmenin bu alt bölümlerinden sonra yapılarda insitu olarak tespit edilen taş eserlerin anlatıldığı taş eserler bölümü ile yapıların tarihlendirilmesinin ele alındığı tarihlendirme bölümü bulunmaktadır. Çalışmanın son bölümünü sonuç oluşturmaktadır. Bu bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınan tüm yapılardan edinilen bilgiler genel bir değerlendirme şeklinde sunulmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünden sonra çalışmada bahsi geçen teknik terimlerin açıklandığı kısa bir sözlük, çalışmada kullanılan kaynakların künyelerinin sunulduğu bir kaynakça ile şekiller ve resimler bulunmaktadır.

1.3. Konuyla İlgili Yapılan Çalışmalar

Konya'nın Bizans dönemi mimari eserleri hakkında doğrudan yapılan çalışmalar sınırlı sayıda olmasına karşın bölgede 19. yüzyıldan itibaren gerçekleştirilen farklı alanlardaki yayınlardan konu ile ilgili çeşitli bilgiler edinilmektedir. Bu bağlamda çalışmamda kullandığım yayınlar, seyahatnameler, epigrafi çalışmaları, Bizans Sanatı ile ilgili genel çalışmalar, bölgede yapılmış kazı çalışmalarının raporları, 20. yüzyılda gerçekleştirilen araştırmalar ile tezler başlığı altında tanıtılacaktır.

1.3.1. Seyahatnameler

Anadolu'nun merkezi bir konumunda bulunan Konya, antik dönemlerden itibaren doğuyu batıya bağlayan yollarda önemli bir durak noktası olmuştur. 20. yüzyılın başında tamamlanan Bağdat Demiryolu ile de önemini katlayarak devam ettiren kent, kolay ulaşımı ile çok sayıda antik ve Türk İslam eserini barındırması sebebiyle seyyahların ilgisini çekmiştir. Konya ve çevresini gezerek çeşitli yayınlar ile bölge hakkında değerli bilgiler veren seyyahların sayısı çok olmasına karşın, Bizans dönemine ait mimari eserlerden kapsamlı bir şekilde bahseden seyyah sayısı sınırlıdır.

Bu bağlamda faydalanılan en erken seyahatname Paul of Aleppo'ya aittir. 17. yüzyılın ikinci yarısına ait olan seyahatnamede yazar, babası olan Antioch Patriğine seyahatinde eşlik etmiş ve bu yolculuk sırasında Konya'ya da uğramıştır. Yazar, Ak Manastır hakkında genel bilgiler vererek manastırı tanımlanmaktadır (Paul, 1836: 7-8). Diğer bir seyahatname ise E.J. Davis'e aittir. 1875 yılı yazında bölgeye gelen araştırmacı özellikle Ereğli İvriz'e yaptığı seyahat sonucunda Ambar Deresi'nde bulunan kiliseler hakkında önemli bilgiler vermektedir (Davis, 1879: 248-249). 20. yüzyılın başlarında Konya'ya gelerek ayrıntılı tanımlamalar yapan diğer bir seyyah ise W.A. Hawley'dir. Araştırmacı Sille'deki Aya Elenia Kilisesi ile kilisenin barındırdığı önemli eserler hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır (Hawley, 1918: 218-219). 1914 ile 1919 yılları arasında Anadolu'yu dolaşarak Konya'ya uğrayan diğer bir seyyah ise B. Pace'dir. Pace Konya ile ilgili bilgiler vermesinin yanında çizimler eşliğinde Sille'deki kiliselere değinmiştir (Pace, 1926: 103-105, Fig.6-8).

1.3.2. Epigrafi Çalışmaları

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yabancı araştırmacıların Anadolu üzerine yaptığı incelemelerinin önemli bir grubunu epigrafik çalışmalar oluşturmaktadır. Özellikle antik dönemlere ait kitabelerin incelendiği bu dönemde Kitab-ı Mukaddes ile Antik ve Bizans dönemi kaynaklarında adı geçen yerleşimlerin konumlarının belirlenmesi ile bölgenin Roma ve Bizans dönemi hakkında bilgi edinilmesi hedeflenmiştir. Bazı araştırmacılar gezdikleri bölgedeki yerleşimler ve tespit ettikleri yapılar hakkında da ayrıntılı bilgiler vermişlerdir.

Araştırmamız kapsamında kullanılan ilk çalışmalar J.R.S. Sterrett'in 1888 yılında basılan iki kitabıdır. American School of Classical Studies at Athens serisinin iki ve üçüncü kitabı olarak yayınlanan bu çalışmalarda Sterrett, çok sayıda kitabeyi anlatmasının yanında Bizans dönemi kiliselere de değinmektedir (Sterrett, 1888a: 210, 219; Sterrett, 1888b: 159, 189). 19. yüzyılın sonunda Konya'ya gelerek buradaki kitabeleri inceleyen diğer bir epigraf ise F. Cumont'tur. Byzantinische Zeitschrift dergisinde bir makale ile çalışmasını yayınlayan araştırmacı Ak Manastır'ı ve kitabelerini incelemiştir (Cumont, 1895: 99-105). Bölgede değerli çalışmalar yapan diğer bir epigraf ise H.S. Cronin'dir. Lykaonia ile birlikte Pisidia ve Pamphylia bölgelerindeki yazıtları bir makale şeklinde yayınlayan araştırmacı Kızılören'deki iki kaya kilisesini kitabeleri ile birlikte tanıtmıştır (Cronin, 1902: 96-99).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Konya ile çevresini gezen ve özellikle Ladik (Halıcı) bölgesinde araştırmalar yapan kişi ise W.M. Calder'dir. Araştırmacı özellikle Ladik'te bulunan ve 4. yüzyılda Laodicea Combusta piskoposluğu yapan ve bir kilise inşa ettiren bir kişinin lahdini Monumenta Asiae Minoris Antiqua serisinin ilk cildinde tanıtmıştır (Calder, 1928: 89-90). Aynı dönemde Konya'da incelemeler yapan diğer bir çalışma grubu ise H. Swobada ile F. Knoll'dur. Özellikle Beyşehir ve Bozkır bölgelerinde araştırmalar yapan çalışma grubu Leontopolis'i ve yapılarını ilk kez çok ayrıntılı bir şekilde çizimler eşliğinde ele almışlardır (Swobada-Knoll, 1935: 133-135, Abb.58, 60). Bir epigraf olmamasına karşın Anadolu'daki Karamanlıca kitabeleri inceleyerek Belleten dergisindeki bir makalede topluca elen alan araştırmacı ise S. Eyice'dir. Araştırmacı yayının da Sille Aya Elenia Kilisesi'nin kitabesini örnekler arasında alarak değerlendirmiştir (Eyice, 1975:

32-36). Konya bölgesinde son yıllarda gerçekleştirilen en kapsamlı epigrafi çalışması B.H. Mclean'a aittir. Konya Arkeoloji Müzesi'ndeki kitabeleri inceleyen araştırmacı müzedeki yazıtlardan yola çıkarak bölgedeki yerleşimler ile Hıristiyanlık hakkında önemli bilgiler ortaya koymaktadır (Mclean, 2002).

1.3.3. Bölgede Yapılmış Kazılar ile İlgili Yayınlar

Anadolu'da ilk müze olarak 1901 tarihinde kurulan Konya Arkeoloji Müzesi, gerçekleştirdiği kazılar ile bölgedeki Bizans dönemi eserleri ile ilgili önemli bulgular ortaya koymaktadır. Çoğunluğu tek bir yapıda gerçekleştirilen kurtarma kazıları şeklinde olan bu çalışmalar sonucu hazırlanan kazı raporları, bahsi geçen yapılar üzerine yapılan en kapsamlı yayınlardır. Kazı raporlarından diğer bir grup ise bir antik kentte, belirli bir süre düzenli olarak yapılmış kazı çalışmalarının sonuçlarını içermektedir.

Konya Müzesi'nin Bizans dönemi eserleri üzerine gerçekleştirdiği ilk kazılardan ikisi Arkeolog O. Ermişler tarafından yapılmıştır. 1991 yılında Tatköy Manastırı ile 1992 yılında Astra Antik Kenti'nde yapılan her iki kurtarma kazısında da yapılar ortaya çıkarılarak önemli bulgular elde edilmiştir (Ermişler, 1992: 35-47; Ermişler, 1994: 388). 1991 ve 1992 yıllarında gerçekleştirilen diğer bir kilise kazısı ise Çumra Alibeyhöyük Kasabası'ndaki kilisede K.Mertek tarafından yapılmıştır. Çalışma sonucunda kilisenin planı çıkarılamamasına karşın çok değerli kilise mozaikleri ele geçmiştir (Mertek, 1994: 39-41). Çalışmada kullanılan diğer kazı raporları ise Konya Müzesi'nin arkeologlarından N. Özkan tarafından 1998 ile 2001 yılları arasında Kilistra (Gökyurt) Antik Kenti'nde yapılan kazıların sonuçlarını içermektedir. Antik kentte kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilen kazılarda çok sayıda kaya oyma eser gün yüzüne çıkarılarak incelenmiştir. Kazı sonuçları N. Özkan tarafından dört makalede tanıtılmıştır (Özkan, 2001: 165-180; Özkan, 2002a: 127-138, Çiz.2; Özkan, 2002b: 621-649; Özkan, 2003: 223-236).

1.3.4. 20-21. yüzyılda Gerçekleştirilen Araştırmaları

20. yüzyılda bölgede başlayan bilimsel çalışmalar ağırlıklı olarak Roma ve Bizans dönemlerine ait eserler ile antik kentleri konu almıştır. Özellikle yüzyılın ilk yıllarında yabancı araştırmacıların ağırlıkta olduğu bu çalışmalarda Konya'nın

Bizans dönemi eserlerinin bir bölümü ele alınmıştır. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerli araştırmacıların çalışmalarında bir artış gözlemlenmektedir.

Bu kapsamda ilk çalışma 1899 yılında M. Levidis tarafından farklı bir yunan lehçesi ile hazırlanmış olan ve Kappadocia ile Lykaonia bölgesindeki kiliselerin tanıtıldığı yayındır (Levidis, 1899). Diğer bir erken tarihli çalışma ise J. Jüthner, F. Knoll, K. Patsch ve H. Swoboda'dan oluşan bir ekip tarafından hazırlanmıştır. Aynı zamanda epigrafi ağırlıklı bir yayın olan bu çalışmada bölgedeki antik mimari ve taş eserler kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır (Jüthner-Knoll-Patsch-Swoboda, 1903). 1903 yılında basılan farklı bir çalışma ise J. Strzygowski tarafından hazırlanmıştır. Anadolu'daki Geç Antik ve Erken Hıristiyanlık dönemi kalıntılarını topluca ele alan bu çalışmada Konya bölgesindeki bazı eserlere de yer verilmiştir (Strzygowski, 1903: 146-148, Abd. 113-115).

W.M. Ramsay, 20. yüzyılın başlarında Konya bölgesinde araştırma yapanların başında gelmektedir. Lykaonia bölgesindeki bazı noktalarda kazı çalışmaları da yapan araştırmacı bölgedeki Roma ve Bizans dönemine ait kalıntıları incelemiş, bölgedeki Erken Hıristiyanlık unsurlarını ele alan kitap ve makale çalışmaları gerçekleştirmiştir (Ramsay, 1906; Ramsay, 1907). Aynı dönemde bütün Osmanlı coğrafyası ile birlikte Konya bölgesinde de kapsamlı araştırmalar yapan diğer bir araştırmacı ise G. Bell'dir. W.M. Ramsay ile ortaklaşa çalışmalar gerçekleştiren Bell, özellikle Lykaonia bölgesindeki kiliseler üzerine yoğun incelemelerde bulunmuştur. Araştırmalarının sonuçlarını Revue Archeologique dergisindeki kendi adına hazırlanan birkaç makale ile W.M. Ramsay'la birlikte yaptıkları Binbirkilise isimli bir kitapta sunmuşlardır (Bell, 1907: 18-30; Ramsay-Bell, 1909).

Bu yıllarda Anadolu'daki Hıristiyan sanatını inceleyen diğer bir araştırmacı ise D.Rott'tur. Rott'un 1908 tarihli yayınında Lykaonia bölgesi incelenmemesine karşın Cappadocia bölgesinde bulunan İvriz Ambar Deresi Kilisesi ele alınmıştır (Rott, 1908: 96). F.W. Hasluck ise 20. yüzyılın başlarında Konya'ya gelen ve Anadolu'daki Hıristiyan gelenekleri ile inanç çeşitlerini incelerken yerleşimlerden de bahseden bir araştırmacıdır. Hasluck, özellikle Ak Manastır hakkında çok değerli bilgiler ortaya koyarak manastırı tanımlamıştır (Hasluck, 1929: 56-62).

20. yüzyılın ilk yarısında Konya'daki Bizans dönemi eserleri yabancı araştırmacılar dışında ele alan ilk kişi M. Koman'dır. 1937 yılında Konya Halkevi Dergisi'nde iki makale yayınlayan araştırmacı, başta Muhacir Pazarı'ndaki opus sectile mozaik olmak üzere Konya kent merkezinde bulunan Bizans dönemi eserlerini tanıtmıştır (Koman, 1937a: 308-312; Koman, 1937b: 439-441). 20. yüzyılın ortasında Konya'daki yabancıların yaptığı çalışmaların sayısının azaldığı ve kapsamının tek bir yapı ölçeğine indirildiği görülmektedir. S. Dell'Oca ile M. Pavan'ın Sille'deki Koimesis Tes Panagias Kilisesini konu alan makalesi (Dell'Oca-Pavan, 1956: 112-123) ile E.D. Dalleggio'nun İvriz Ambar Deresi'ndeki kiliseyi kapsayan yayını (Dalleggio, 1966: 284-291) bu çalışmalar arasında sayılabilir.

1960'lı yıllarda Anadolu'daki bazı tarihi kentlerin tarihçesini ve anıtlarını konu alan yayın dizisi hazırlayan İ.H. Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi isimli çalışması ile Konya'nın tarihi ile mimari eserlerini incelemiştir. Büyük çoğunluğu Türk İslam dönemine ait eserleri konu alan bu çalışmada bazı Bizans dönemi eserleri, kilise ve manastırlar başlığı altında incelenmiştir (Konyalı, 1964: 1077-1091). Bölgede kapsamlı araştırmalar yapan diğer bir Türk araştırmacı ise S. Eyice'dir. Eyice, Sille'deki Bizans dönemi eserleri (Eyice, 1966: 135-160) ile Konya Aziz Amphilochios Kilisesi (Eflatun Mescidi)'ni (Eyice, 1971c: 269-302) ele aldığı iki makale dışında, Lykaonia bölgesinin doğu bölümünde bulunan Karadağ (Binbirkilise) ile Karaman çevresindeki Bizans dönemi eserlerini kapsayan bir kitap hazırlamıştır (Eyice, 1971a).

20. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'daki Bizans dönemi eserleri ya da yerleşimleri konu alan kapsamlı yayın çalışmaları gerçeklerleştirilmiştir. Bu yayın çalışmalarının ilki Anadolu'daki Bizans dönemi duvar resimlerini bir katalog şeklinde ele alan M. Restle tarafından hazırlanmıştır. Restle'nin bu çalışmasında Sille'deki Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin duvar resimleri de ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır (Restle, 1967: 181-182). Bu bağlamda ele alınabilecek diğer bir yayın çalışması ise Tabula Imperii Byzantini isimli seridir. Anadolu'daki yerleşimlerin tarihi ile mimari eserlerini zengin bir kaynakça eşliğinde alfabetik olarak sunan bu çalışma dizisinden Galatia ve Lykaonia bölgesini ele alan 4 nolu (Belke-Restle, 1984); Frigya ve Pisidia bölgelerini inceleyen 7 nolu (Belke-Mersich, 1990) ile Kilikia ve Isauria bölgelerini kapsayan 5 nolu üç eser Konya sınırları içerisindeki

yerleşimlerden bahsetmektedir. Bu bağlamda ele alınabilecek diğer bir seri ise Reallexikon zur Byzantinischen Kunst'tur. Antik bölgelerdeki mimari eserlerin de tanıtıldığı bu seride K. Belke, Lykaonia bölgesindeki Bizans dönemi eserlerini konu alan kapsamlı bir bölüm hazırlamıştır (Belke, 1995: 814-855).

20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Konya ve çevresinde Türk araştırmacıların çalışmalarının ağırlık kazandığı görülmektedir. Çoğunluğu bölgedeki yapıları tek başına inceleyen bu çalışmalarda özellikle giderek önemi artan Sille yerleşmesi öne çıkmaktadır. E. Danık'ın Sille'deki Aya Elenia Kilisesi'nin ele alan makalesi (Danık, 1997: 177-192); H. Özyurt'un Sille'deki Hıristiyan Mimarisini topluca inceleyen çalışması (Özyurt, 1997: 3-7) ile Özönder'in Sille'nin tarihini, kültürünü ve sanatını çok kapsamlı bir şekilde ele alan kitap çalışması (Özönder, 1998), bu çalışmalar arasında sayılabilir.

Bu dönemde karşılaşılan diğer bir grup yayın ise hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerinden üretilen yayınlardır. Bu çalışmalarda çoğunlukla Konya'nın Bizans dönemine ait yapıların tek başına ele alındığı görülmektedir. A. Boran'ın "Anadolu'daki İç Kale Camii ve Mescidleri" çalışmasında Aziz Amphilochios Kilisesi (Eflatun Mescidi) (Boran, 2001: 208-209, Res.501-502, Çiz.65); Y. Demiriz'in "Örgülü Bizans Döşeme Mozaikleri" isimli kitabında Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı (Demiriz, 2002: 101-107); Z. Atçeken'in "Selçukluların Konya'da Camiye Çevirdikleri İlk Maded, Eflâtun Kilisesi" isimli makalesi (Atçeken, 2003: 2-11); H. Özcan'ın "İvriz Ambar Deresi'ndeki Manastır Kalıntıları" çalışması (Özcan, 2003: 28-31); M. Yılmaz'ın "Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhüyük) Antik Tarihi ve Eserleri" isimli kitabı (Yılmaz 2005) ile İ.M. Mimiroğlu'nun "Ortaçağ'da Konya Kilistra Kenti Yapıları" başlıklı makalesi (Mimiroğlu, 2007: 113-120) sayılabilir.

Aynı yıllarda karşılaşılan diğer bir grup yayın ise yerli ve yabancı yazarların Konya'nın Bizans Mimarisi üzerine ya da bir yerleşim veya bir yapı üzerine yaptığı bağımsız çalışmalardır. Bu çalışmalardan ilki A. Durukan tarafından yayınlanmıştır. Durukan makalesinde Konya'nın Selçuklu öncesi kültür varlıklarını kısaca tanıtmıştır (Durukan, 2001: 10-17). Diğer bir çalışma ise İ.M.Mimiroğlu tarafından hazırlanmıştır. Mimiroğlu "Konya'nın Bizans Mimarisi" isimli makalesinde kentin Bizans dönemi zenginliklerini toplu bir şekilde ele almıştır (Mimiroğlu, 2006: 139-

171). Yunanlı bir araştırmacı olan T. Salkitzoglou'nun Sille üzerine hazırladığı monografi çalışması (Salkitzoglou, 2005) ile Ak Manastırı'nı ele alan makalesi (Salkitzoglou, 2009: 119-164) daha once bahsedilmeyen bilgilerin ortaya konduğu önemli çalışmalardır.

Konya'nın Bizans dönemi mimari yapılar ile taş eserlerini ele alan son dönem çalışmalarına Y.B. Uçkan ve İ.M.Mimiroğlu'nun hazırladıkları "Konya Kayadibi Köyü'nde Bulunan İki Kaya Oyma Kilise" isimli makale (Uçkan-Mimiroğlu, 2006: 353-360); H. Bahar'ın 2007 yılı Konya yüzey araştırmasında Laodicea Kenti Kilisesi'nden bahseden yayını (Bahar, 2008: 118); V.M. Tekinalp'in Anadolu Selçuklu döneminde kilise olarak kullanılan saray kiliselerini konu alan özgün yayını (Tekinalp, 2009: 148-167); A.A. Tırpan ile F. Demir'in "Tatköy Kilisesi Mozaikleri" başlıklı çalışması (Tırpan-Demir, 2009); O. Kunduracı ile İ.M. Mimiroğlu'nun Koyunoğlu Kent Müzesi'nde yer alan Bizans devri taş eserleri konu alan makalesi (Kunduracı-Mimiroğlu 2009); A. Pascale'nin Sille'deki kaya kiliselerinden bahsettiği kapsamlı çalışması (Pascale, 2010: 27-42); A. Arslan'ın Gavurbeşiği'ndeki freskli mağarayı konu alan makalesi (Arslan, 2013) ile Konya bölgesindeki altar ve altar tabanlarını ele aldığı makale örnek verilebilir (Arslan, 2014a). Bu kapsamda ele alınabilecek diğer bir yayın ise Ç. Temple tarafından hazırlanan makaledir. Sille'de yer alan Bizans dönemi taş eserlerin ele alındığı makalede yazar, taş eserlerden yola çıkarak Aya Elenia Kilisesi'nin tarihlendirmesi üzerine önemli değerlendirmeler yapmaktadır (Temple, 2014).

21. yüzyılda hazırlanan son grup yayın ise Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanmakta olan Konya Ansiklopedisi'nde yayınlanan ansiklopedi maddeleridir. Bu ansiklopedide Bizans dönemine ait bazı yapıların kısaca tanıtıldığı görülmektedir. İ. Mimiroğlu'nun hazırladığı Ak Manastır (Mimiroğlu, 2010a: 86-87), Aya Elenia Kilisesi (Mimiroğlu, 2010b: 353-354) ve İvriz Ambar Deresi Manastırı (Mimiroğlu, 2012b: 167-168) ile A. Boran'ın yazdığı Eflatun Mescidi (Boran, 2012: 163-164) maddeleri Konya Ansiklopedisi'nde yayınlanan maddelerdir.

1.3.4. Tezler

Konya'nın Bizans dönemine ait kültür varlıklarını konu alan lisans, yüksek lisans ve doktora tezleri oldukça sınırlıdır. Tezlerin bir bölümü Konya kent merkezindeki veya Konya'daki tarihi bir yerleşimdeki eserleri konu almışken diğer bir bölümü ise belirli bir yapı tipini incelerken Konya'daki birkaç yapı örneğine değinmiştir.

Bu konuda hazırlanmış en erken tez çalışması C.Sezer tarafından İstanbul Üniversitesi, Sanat Tarihi bölümünde yapılmış olan lisans tezidir. Sille'deki Kaya Kiliselerini konu alan çalışma Silledeki kaya oyma kiliseleri ile Aya Elenia Kilisesi'nin 20. yüzyılın ortalarındaki durumunu göstermesi açısından son derece önemlidir (Sezer, 1966). Konya'daki Bizans dönemi taş eserlerini konu alan ilk lisansüstü tez çalışması ise 1989 yılında Osman Kunduracı tarafından Selçuk Üniversitesi'nde hazırlanmıştır. Konya ve Karaman Müzelerinde yer alan Bizans Dönemi taş eserlerinin konu alındığı bu tez çalışmasında taş eserler, kapsamlı bir şekilde incelenmiştir (Kunduracı 1989). Konu ile ilgili diğer bir tez çalışması ise Ö.N. Eser tarafından gerçekleştirilmiştir. Hacettepe Üniversitesi, Sanat Tarihi bölümünde yüksek lisans tezi olarak hazırlanan çalışmada Kappadocia ve Lykaonia bölgelerinde bulunan serbest haç planlı duvar kiliseleri ele alınmıştır (Eser, 1997).

H.Ö. Özcan'ın 2002 yılında İstanbul Üniversitesi, Sanat Tarihi bölümünde tamamladığı doktora tezi ise Ereğli-İvriz'deki bir yapının ele alındığı diğer bir önemli kaynaktır. Özcan tez çalışmasında İstanbul ve Anadolu'da bulunan kiborion planlı kiliseleri incelemiş bu bağlamda da İvriz Ambar Deresi'ndeki kiliseyi de ayrıntılı bir şekilde ele almıştır (Özcan, 2002). 2005 yılında Selçuk Üniversitesi, Sanat Tarihi bölümünde İ.M.Mimiroğlu'nun tamamlandığı yüksek lisans tezinde ise Kilistra (Gökyurt) Antik Kenti'nde bulunan ve Bizans dönemine tarihlendirilen kaya oyma yapılar ele alınmıştır (Mimiroğlu, 2005). Konya'nın Bizans dönemi ile ilgili hazırlanan diğer bir tez çalışması ise Ç. Temple tarafından gerçekleştirilmiştir. Hacettepe Üniversitesi, Sanat Tarihi bölümünde hazırlanan doktora tezinde Konya ve çevresinde bulunan Bizans dönemi taş eserleri ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır (Temple, 2013). Konya Bölgesi Bizans sanatı hakkında hazırlanan son tez çalışması ise Aytuğ Arslan tarafından Anadolu Üniversitesi, Sanat Tarihi ana bilim dalında 2014 yılında hazırlanmıştır. Çiğdem Temple'in doktora çalışmasını

tamamlayan bu çalışmada da Konya bölgesinin özellikle kuzey bölümündeki Bizans dönemi mimari plastiği kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır (Arslan, 2014b).

1.4. Konya'nın Tarihi ve Coğrafyası

Yüzölçümü açısından Türkiye'nin en büyük ili konumunda bulunan Konya, İç Anadolu bölgesinde yer almakta olup, kuzeyde Ankara, Eskişehir ve Afyon; doğuda Aksaray, Niğde ve İçel; güneyde Antalya ve Karaman ile batıda Isparta illerine komşudur (Şek.1). Konya Ovası'nın güneybatı bitiminde yer alan Konya kent merkezinin güney ve batısı, dağlık bir araziye sahiptir. Batıda yer alan dağ silsileleri Ilgın'ın güneyinden başlayarak doğuya doğru devam eden Milas Dağları; güneye doğru uzanan Ali Dağları ile Kızılören bölgesinde yer alan Abbas Dağları ile birleşmektedir (Doktor Nazmi, 2009: 2). Orta Toros Dağlarının kuzey yamaçları olan Bolkar Bağları ile Hacıbabadağı ise kentin güneyindeki dağ sıralarını oluşturmaktadır (Dinç, 2012: 6). Konya'nın kuzey ve doğu bölümünde Konya Ovası yer almaktadır. Ova, kuzey-güney yönünde 80 km; doğu-batı yönünde ise 50 km. lik bir alanı kaplamaktadır (Bozyiğit-Güngör, 2011: 170).

Konya'nın bilinen en eski adının Luvi dilinde "inek, öküz, boğa ve koyun" gibi anlamları olan Kawa ya da Kawana olduğu ileri sürülmektedir (Umar, 1993: 409-410). Frig döneminden kalan bir yazıtta ise kent, Kaoania olarak adlandırılmıştır (Haas, 1955: 131). M.Ö. 4. Yüzyıla tarihlenen Antik Yunan tarihçisi Xenophon'un Anabasis isimli eserinde ise kentin adı İkonion olarak söylenmektedir (Başgelen, 1987: 28). Antik dönemden Ortaçağ dönemine kadar kullanılacak olan İkonion ismi ile ilgili bir efsane bulunmaktadır. Bu efsaneye göre Perseus, Lykaonia'ya geldiği bir zamanda Medusa'nın başını keserek bir direğe asar. Bu sebepten dolayı buradaki yerleşimin adı tasvir anlamına gelen "icon" kelimesinden türeyerek İkonion "Resim Ülkesi" olur (Texier, 2002: 309).

Konya bölgesinin tarihi, Kürtün İni'nde yapılan araştırmalara göre Paleolitik döneme kadar inmektedir. Erken Neolitik dönemden itibaren bölgenin yoğun olarak iskân edildiği; başta Çatalhöyük olmak üzere, Boncuklu Höyük, Pınarbaşı Yerleşmesi, Suberde, Erbaba, Canhasan'daki kalıntılardan anlaşılmaktadır (Bahar-Koçak, 2004: 13).

Koloni Çağı ile Erken Hitit Çağı'nda da bölge önemini korumuştur. İkonion'un çok yakınında bulunan ve dönemin en önemli ticari kentlerinden sayılan Purushanda (Karahöyük) kenti ile Lusna (Lystra) ve Hupisna (Kybistra-Ereğli) kentleri bu çağın bölgedeki yerleşmeleridir (Alp, 2005: 50). Tarhuntassa adı verilen bölge, bu dönemde sadece yerleşimleri ile değil, Eflatun Pınar, Fasıllar ve Hatip Anıtı gibi kutsal alanları açısından da zengindir (Schachner, 2013: 559).

İkonion'un ilk kent sikkesi M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Zeus ve Perseus figürlerinin yer aldığı bu ilk dönem sikkelerinde Dionysos portresi de işlenmiştir (Anonim, 1900: 24). M.Ö. 25 yılında son Galatia Kralı Amyntas'ın vasiyeti üzerine İkonion ve çevresindeki topraklar Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelip, Galatia eyaletine bağlanır (Kaya, 2005: 20). Roma İmparatorluğu döneminde İkonion verimli topraklara sahip olmasının yanında doğu-batı ile kuzey-güney istikametindeki yollar üzerinde bir kavşak noktasıdır (Şek. 2). Birden fazla rotaya sahip olan bu yollar özellikle askeri yol olma bakımından çok stratejik bir konumdadırlar. Bu yollardan kuzeyden gelen bir kol olan Dorylaion (Eskişehir)- Polybotum (Bolvadin)- Philomelium (Akşehir) ve İkonion (Konya) yolu üzerinden Kilikya geçitlerine ulaşılıyordu. Bu yolun diğer bir kolu ise Cotyaeum (Kütahya)-Akroenos (Afyonkarahisar)-Philomelium (Akşehir) üzerinden İkonion'a gelmekteydi (Baskıcı, 2009: 21). Batıdan gelen diğer bir yol ise Sultan Dağ ve Karalis (Beyşehir) Gölü-Pappa Tiberiopolis (Yunuslar)-İkonion (Konya) ve Lystra (Hatunsaray) güzergâhındadır (Levick, 1967: 14).

Oldukça önemli bir yol olmasından dolayı başta Homonadlar olmak üzere birçok grup tarafından saldırılara uğrayan bu yolu güvenlik altına alabilmek amacıyla; Augustus döneminde Laodiceia Catacecaumene (Ladik-Halıcı) ve Lystra (Hatunsaray) birer askeri koloni kenti olarak kurulmuştur (Levick, 1967: 52).

M.S. 1. yüzyılın başında zengin topraklara sahip olduğu belirtilen İkonion, hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı bir kent olarak Lykaonia bölgesi içinde geçmektedir (Strabon, 2000: 65). M.S. 50-60'lı yıllarda Aziz Paulus, bölgeye yaptığı ziyaretlerde İkonion ve Lystra'ya da uğramış ve burada Hıristiyanlığı yaymaya çalışmıştır (Dürüşken, 2003: 27-28). Paulus İkonion'daki havrada kentte yaşayan Yahudileri yeni dine davet etmiş; fakat İkonion'da yaşayan Yahudi toplumunun sert tepkisi ile karşılaşmıştır. Aziz Paulus, kentteki zengin bir Roma vatandaşı olan

Thekla'yı etkileyerek Hıristiyan olmasını sağlamıştır. Çeşitli işkencelerden mucizevî bir şekilde kurtulan ve önemli bir azize olan Thekla'nın hayatı, bu dönemde bölgedeki Hıristiyanlara karşı takınılan tutumu gözler önüne sermektedir (Davis, 2001: 6). Aziz Paulus'un bu ziyaretlerde uğradığı diğer bir yer ise Lystra'dır. Kentte bulunan topal bir adamı mucizevi bir şekilde iyileştiren aziz, kent halkı tarafından tanrı zannedilerek; kurban kesilmek istenir. Kendisinin Tanrı olmadığını anlatan ve bu kentteki halkı da yeni dine davet eden aziz, İkonion'dan gelen Yahudiler tarafından taşlayarak şehirden kovulur (Kitabı Mukaddes, 1997: 135-136). Aziz Paulus'un ziyaretleri, bölgedeki Hıristiyanlığın erken dönemlerdeki yayılımını ve bu yeni dine duyulan tepkileri gözler önüne sermektedir.

M.S. 3. yüzyılda Hıristiyanlığın oldukça yaygınlaştığı kentte Montanist ya da farklı gruplar hakkında bir synod (dini toplantı) düzenlenmiştir (Mitchell, 1995: 24, 59). M.S. 278 yılında Sasaniler bölgeye akınlar düzenlenmişler, başta İkonion olmak üzere Larende (Karaman) ve çevresi bu akınlardan ciddi şekilde etkilenmiştir (Mitchell, 1995: 238).

M.S. 312 yılında imparator I. Constantinus'un Milano Fermanını ilan etmesi ile Hıristiyanlık ülkede serbest hale gelir ve Hıristiyanlara karşı yapılan baskılar son bulur (Kaplan, 2001: 14). Milano Fermanından sonra bölgedeki kilise teşkilatının hızlı bir şekilde yapılandığı anlaşılmaktadır. İkonion'un metropolitlik konumuyla merkez olduğu bu hiyerarşide, İkonion'un ilk metropoliti Aziz Amphilochius'tur (Ramsay, 1903: 269). Bölgedeki tanınmış diğer bir din adamı ise, eski bir asker olan Laodekia Kutakekaumene kentinin piskoposu Eugenios'tir (Calder, 1909: 307); Bu dönemde imparator I. Constantinus'un annesi Helene, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği haçı bulmak amacıyla Kudüs'e gitmiş ve yolculuğu sırasında da İkonion'a da uğramıştır (Şer, 2002: 80). 354 yılında kentte Isauralı mahkûmların idam edilmesi sebebiyle büyük bir isyan ortaya çıkmıştır. Bu isyandan zarar görmeyen İkonion'u inanışa göre Azize Thekla korumuştur (Foss, 1991: 985).

M.S. 370 yılında Lykaonia bölgesinin metropolisi olan İkonion'a, bu bölgede yer alan Lystra, Vasada, Amblada, Homonadorum, Hydes, Barata, Derbe, Larandorum, Cornorum, Berinopolis, Sabatrorum, Cannorum, İsaura, Misthia, İlistra, Perta ve Ecdaumave kentleri bağlanır (Şek.3) (Le Quien, 1958: 1065-1084). Bu dönemde Lykaonia bölgesinin sınırları İkonion'un güneydoğusundan Bozdağı da

içine alacak şekilde uzanan, Karacadağ ve Akgöl'den güneyde Toroslar'a kadar, güneyde Lystra tepelerini; kuzeyde ise Laodekia Kutakekaumene kentine kadar uzanmaktadır (Wissowa, 1927: 2253).

M.S. 457 yılında Bizans tahtına Leon Hanedanlığını oluşturacak olan I. Leon'un çıkması ile birlikte İkonion ve bölgenin önemi artar. Özellikle M.S. 474-491 yılları arasında imparator olan Zenon bölgeye çok önem vermiştir (Gregory, 2008: 114-115). İmparator özellikle kendi memleketi olan İsaura eyaletini diğer eyaletlerden ayırarak yılda 1500 libre altın tahsis etmiştir. Zenon'dan sonraki dönemlerde kesilen bu yardım sebebiyle bölgede çok sayıda isyan meydana gelmiştir (Levtchhenko, 1999: 48-49). Ancak imparator I. İustinianos döneminde bastırılan bu isyanlar sonrasında ele geçen isyancılar, sivil magistratuslara, Kapadokya prokonsülüne, İsaura kontuna ve Lykaonia ile Pisidia praetorlarına bağlı birliklere dâhil edilmiştir (Gibbon, 1987: 90-91). Bu dönemde Konstantinopolis (İstanbul) ve Edessa (Antakya)'da gerçekleşen depremler ile Mısır'daki Peluze'de başlayarak Anadolu'ya kadar yayılan veba salgını Anadolu halkına çok ciddi zarar vermiş, nüfusun azalmasına sebep olmuştur (Gibbon, 1987: 283-285).

6. yüzyılda meydana gelen doğal afetlerin yanında Anadolu, farklı grupların düzenlediği akınlara da maruz kalmıştır. M.S. 515-516 yıllarında Hun Türklerinin bir kolu olan Sabarlar, Persler ile birlikte Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya akınlar düzenlemiştir. Bu akınlarda İkonion (Konya), Ankyra (Ankara) ve Caesareia (Kayseri) ile çevresindeki bölgeleri işgal etmişlerdir (Sevim, 1993: 35).

7. yüzyılın ilk yarısında Perslerin Anadolu'dan geri çekilmeleri ile sonuçlanan Bizans-Pers mücadelesi sonrasında ülke kısa süreli toparlanmış olsa da, doğuda Bizans'ı yaklaşık iki yüzyıl boyunca etkileyecek yeni bir güç ortaya çıkmıştır. İslam Medeniyeti olan doğudaki bu yeni güç, ilk olarak Ebu Ubeyde b. Cerrah komutasındaki İslam orduları ile Bizans'ın Suriye'deki topraklarına akınlar düzenlemiştir. İlk zamanlar Muta bölgesinde büyük bir başarı sağlayamayan bu akınlar, M.S. 640'lı yıllarda hızlı bir şekilde güçlenerek Suriye ve Mezopotamya bölgesini ele geçirmişlerdir (Kaegi, 2000: 69-70, 109-110, 363).

7. yüzyılda Bizans'ta egemenlik alanlarını genişletmek isteyen toprak sahipleri ile topraklarını vermek istemeyen köylüler arasında büyük bir çekişme yaşanmıştır. Köylü sınıfının kaybetmesi ile sonuçlanan bu çekişme, Arap akınları ile

meşgul olan Bizans'ı daha da zayıflatmıştır (Barker, 1982: 20). Gerek ülkedeki iç karışıklıklar, gerekse de doğu ve batıdan ülkeye yapılan akınlar, thema isimli yeni bir askeri eyalet sisteminin kurulmasına sebep olmuştur. İmparator Herakleios (M.S. 610-641)'un oluşturduğu bu sistemde, thema isimli eyaletlerin başına strategos isimli kişiler getirilmiştir. Bu kişiler bulundukları eyaletteki en yüksek askeri ve sivil yetkili konumundadır (Ostrogorsky, 1995: 89-90). İmparator, Anadolu'da üç thema kurmuştur. Kuzeydoğu Anadolu'da Armeniakon Theması, Orta Anadolu'da Anatolikon Theması ile Marmara Denizi'nin güney kıyıları ve Ege bölgesinin kuzeyinde Opsikion Theması, Anadolu'da kurulan themalardır. Bu dönemde İkonion, Anatolikon Theması'nın önemli kentleri arasındadır (Baskıcı, 2009: 118).

M.S. 717 yılında tahta geçen imparator III. Leon'la, İsauria Hanedanlığı başlar (Lemerle, 2005: 81). Bu dönemde Konstantinopolis'te toplanan bir konsil ile dinsel resimler yasaklanarak; İkonoklast (ikonakırıcı) dönemi ortaya çıkar. Başta Kapadokya olmak üzere Lykaonia bölgesinde de etkin olan bu görüş, Bizans İmparatorluğu'nda büyük bir dini mücadelenin yaşanmasına neden olur (Haldon, 2007: 114). Daha sonra tahta çıkacak olan V. Konstantinos döneminde de devam eden bu yasaklarla Meryem ve Azizler kültü kınanmıştır. M.S. 842 yılında İmparatoriçe Theodora tarafından ikonaları yasaklayan yasalar kaldırılarak İkonoklast (ikonakırıcı) dönem sona erdirilmiştir (Lemerle, 2005: 73).

7. yüzyılda başlayan Arap akınları Anadolu'da 8. yüzyılda da etkili bir şekilde devam etmektedir. Kara ile deniz yolundan ilerleyen akınlarda hedef başkentin yanında Anadolu'daki en önemli askeri üs kabul edilen Amorion kentidir. M.S. 724 yılının yazında Muhammed oğlu Marwan idaresindeki Arap kuvvetleri, İkonion kentini ele geçirirler (Brooks, 1898: 198). M.S. 727 yılında ise Emevi halifesi Hisam b. Abdil Melik oğlu Muâviye komutasındaki Arap ordusu Amasya ve çevresini alır. M.S. 740 senesinde imparator III. Leon ve oğlu Konstantinos Akronion (Afyon) yakınlarında Arap kuvvetlerini yenerek; akınların 9. Yüzyıla kadar ara verilmesini sağlamışlardır. Bu yüzyılda tekrar başlayan akınlardan M.S. 837 yılındakinde Halife Mu'tasım, İmparator Tihepphilos'u yenerek Amorion'u ele geçirmiştir (Casim, 2003: 101, 257).

Bizans İmparatorluğu'nda M.S. 867 yılında Makedonyalı I. Basileios'un tahta çıkması ile başlayan Makedonya Hanedanlığı M.S. 1057 yılına kadar sürmüştür.

Kültür ve sanat alanında oldukça parlak geçen bu dönemde ülkede toprak kayıpları ile iç karışıklıklar baş göstermiştir (Bailly, 1968: 207, 261). 9. yüzyılın sonunda Mersin ve Tarsus'u ele geçiren Tolunoğulları, Tarsus'u Bizans'a karşı yaptığı saldırılarda bir üs olarak kullanmıştır (Özkuyumcu, 2012: 233). Bu mücadeleler kapsamında M.S. 900 yılında ele geçirilen Tarsos (Tarsus) Emiri Abu Tabit esir edilerek; İkonion yakınındaki Kaballa Kalesi'nde tutsak edilmiştir. Belki de bu olayla ilişkili olarak M.S. 906 yılında yeni Tarsus Emiri Rustam b. Baradu tarafından İkonion ve Kaballa Kalesi saldırıya uğramıştır (Belke-Restle, 1984: 176). Bu olaydan sonra karşı taaruza geçen Bizans ordusuna İkonion çevresindeki kaleler lojistik destek sağlamıştır (Norwich, 2013: 99).

M.S. 1057 yılında ise imparator I. İsaakios Komnenos ile Komnenos hanedanlığı başlar (Gregory, 2008: 350). Bu dönemde imparatorluk, doğudan gelen yeni bir güç olan Türkler ile mücadele etmeye başlayacaktır. M.S. 1069 yılı baharında Türkler Kapadokya ili üzerinden İkonion'a karşı saldırıya geçer ve kenti ele geçirir. Bu dönemde İkonion dönem kaynaklarında kalabalık nüfuslu, evleri geniş bir alanı kaplayan, zengin bir kent olarak tasvir edilmektedir. Sadece kısa süreli bir akın şeklinde olan bu saldırı sonrasında Türkler İkonion'u terk ederek; Kilikya bölgesine gider (Mikhael Attaleiates, 2008: 141-142). Türk akınlarını durdurmak amacıyla Anadolu'nun doğu bölgelerine sefer düzenleyen imparator IV. Romanos Diogenes, M.S. 1071 yılında Malazgirt'te Sultan Alparslan önderliğindeki Türk ordusu ile karşılaşır. Bu savaşta çok ağır hezimete uğrayan imparator tutsak edilir. Sultan Alparslan tarafından iyi ağırlanarak serbest bırakılan Bizans imparatoru başkent Konstantipolis'e döner. Burada başarısızlığı nedeniyle suçlanan Diogenes, gözlerine mil çekilerek hapse atılır (Karolidis, 1998: 57-69). Diogenes'in durumunu öğrenen Sultan Alparslan yaptığı barış anlaşmasının geçersiz kaldığını öğrenince üzülür ve Anadolu'ya yapılan akınların artarak devam etmesine karar verir. Yapılacak olan bu akınlar öncekilerden farklı olarak, sadece ganimet elde etmek için değil; bölgenin ele geçirilmesini de hedeflemektedir (Ioannes Zonaros, 2008: 143). Diogenes'in yerine tahta çıkan VII. Mikhael Dukas, Türk akınlarını durdurmak amacıyla içinde 400 kadar Latin askerinde olduğu bir ordu oluşturur. Başında İsaakios Komnenos'un bulunduğu bu ordu İkonion'a ulaşınca; Latin komutan Rouselios de Bailleul başkaldırarak yanındaki Frank askerlerle birlikte ordudan

ayrılır. Bazen Türklerle bazen de Bizans ordusu ile çarpısan bu kuvvet, sonunda Bizans ordusunca mağlup edilerek dağıtılmıştır (Ioannes Zonaros, 2008: 146).

Anadolu'ya başarılı akınlar yaparak hızlı bir şekilde topraklar kazanan Hakanlardan Kutalmış oğlu Süleymanşah M.S. 1075 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuş, M.S. 1085 yılında ise Nicea (İznik)'i ele geçirerek başkent yapmıştır (Sevim, 1993: 24). Bu dönemde Bizans tahtında I. Aleksios Komnenos bulunmaktadır. Süleymanşah, Aleksios Komnenos'un Suriye Laodeice'den Çanakkale'ye kadar olan geniş araziden çekilir çekilmez, Konya'yı ele geçirmiştir (Urfalı Mateos, 2000: 161).

Ekonomik ve siyasal sebeplerden dolayı Avrupa'daki kral ve din adamlarını izleyen yüz binlerce kişi Kudüs'e yapılacak olan Haçlı seferlerine katılmıştır. M.S. 1097 yılında gerçekleşen I. Haçlı seferinde, Anadolu Selçuklu'nun başkenti konumundaki Nicea (İznik), haçlıların da yardımıyla tekrar Bizans'ın eline geçmiştir. Bunun üzerine M.S. 1097 yılının sonuna doğru Anadolu Selçuklu'nun başkenti Konya'ya taşınmıştır (Sevim, 1993: 131-132).

Konya'nın, Haçlı orduları ile ilk kez karşılaşması M.S. 1101 tarihli I. Haçlı seferinde gerçekleşmiştir. Ankara üzerinden Gölbaşı-Kulu-Cihanbeyli güzergâhını izleyerek Konya'ya ulaşan haçlılar, kenti kuşatmış olmalarına karşın başarıya ulaşamamışlardır. Konya önünde bir gün kalan haçlı ordusu Ereğli yönünde devam etmiş; kısa bir süre sonra da bozguna uğratılmıştır (Demirkent, 1999: 120-121).

Anadolu Selçuklu Devleti üzerine gerçekleştirilen akınlar imparator I. Aleksios Komnenos döneminde de devam etmiştir. M.S. 1116 yılında imparator, ilk olarak Akşehir ile sonrasında Konya'nın çevresine saldırmış; birçok yeri yakıp yıkarak bölgedeki Hıristiyan halk ile tutsakları yanında Konstantinopolis'e götürmüştür (Anna Komnena, 1996: 492, 502). Bölgeye yapılan diğer bir Bizans akını ise M.S. 1142 yılında imparator II. İoannes Komnenos tarafından gerçekleştirilmiştir. Beyşehir adalarına düzenlenen bu akının amacı stratejik bir konumda bulunan Beyşehir Gölü ile adaları ele geçirmektir. Başarılı olmayan bu seferde adalarda yaşayan Hıristiyan halkın Bizans'a karşı, Anadolu Selçuklu tarafında olduğu anlaşılmaktadır (Ioannes Kinnamos, 2001: 20). M.S. 1143 yılında Bizans tahtına I. Manuel Komnenos geçmiştir. İmparator, M.S. 1146 yılında Sultan Mesud'un Bizans topraklarına saldırması ile Bizans'ın müttefiki olan Danişmendli

Yağbasan'a karşı saldırgan tutumundan dolayı Anadolu Selçuklu devletine savaş ilan eder. Kütahya ve Afyon üzerinden güneye inen Bizans ordusuna karşın Sultan Mesud, Akşehir'de karargâh kurar. Bizans ordusunun Afyon ve Akşehir arasındaki bölgelerde başarılı akınlar yapması üzerine Selçuklu ordusu Konya'ya çekilir. Akşehir'i ele geçiren I. Manuel Komnenos, kenti yakıp yıkar ve Bizanslı esirleri kurtararak Konya'ya gelir (Altan, 2003: 42). Bu sırada Konya surları içinde bulunmayıp; sur dışından kenti savunmak isteyen Sultan Mesud ordunun bir kısmını şehrin arkasındaki yamaca; diğer kısmını ise kendisi ile birlikte Konya ve Kaballa Kalesi arasındaki bir mevkie yerleştirir. Türklerin sürpriz akınları ile yıpratılan Bizans ordusu Konya'nın sur dışındaki konutları ile mezarlarına zarar vererek geri dönerler (Ioannes Kinnamos, 2001: 38-40). Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı yapılan diğer bir akın ise 1148 tarihinde gerçekleşir. Kilikya üzerine sefere çıkan Bizans ordusu, Konya'nın güneyinden Kilikya'ya ulaşarak yol üzerindeki yerleşimlere zarar vermiştir (Niketas Khonitas, 1995: 20).

M.S. 1154 tarihinde Sultan Mesud, Kilikya üzerine sefer çıkmıştır. Bu dönemde baş gösteren veba salgını yüzünden başarılı olamayıp geri çekilen Selçuklu ordusuna Toroslar'da yaşayan Ermeniler saldırarak ağır kayıplar vermiştir (Gregory Abûl-Farac, 1999: 392). Bu dönemde toprakların sık sık el değiştirdiği görülmektedir.

Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa komutasındaki üçüncü Haçlı ordusu M.S. 1190 tarihinde Anadolu'ya girmiştir. 17 Mayıs tarihinde Konya'ya ulaşan bu ordu Konya kentini boşaltılmış bir şekilde bulur. Selçuklu Sultanı kenti boşaltıp Kaballa Kalesi'ne çekilmiştir. Meram bahçelerinde konaklayan haçlı ordusu Ereğli üzerine yola çıkmış; kısa bir süre sonra da Alman imparatoru boğularak vefat etmiş; bu seferde başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Runciman, 1998: 145).

Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde de Anadolu Selçuklu-Bizans mücadelesi yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bu dönemde Hıristiyan halk ile iyi ilişkiler kurulmuş; Akşehir'e çok sayıda Hıristiyan yerleştirilmiştir (Sevim, 1993: 155). M.S. 1204 yılında 4. Haçlı Seferi ile Anadolu'ya gelen haçlı ordusu Konstantinopolis'i işgal ederek ele geçirmiştir. Bu sırada tahtta bulunan imparator IV. Aleksios önce Edirne'ye, sonra da Konya'daki Anadolu Selçuklu Sultanı Gıyaseddin'in yanına sığınmıştır. Sultan Gıyaseddin ile birlikte Menderes

Antiokheia'sı üzerine gerçekleştirilen bir sefere katılan IV. Aleksios; Sultan Gıyaseddin'in şehit olarak savaşın kaybedilmesi üzerine yeni kurulan Nikaeia (İznik) İmparatorluğu'na esir düşmüştür (Georgios Akropolites, 2008: 27).

13. yüzyılın ilk yarısında bölgede İlhanlı tehlikesi baş göstermiş; gerek Anadolu Selçuklu'da, gerekse de Bizans devletinde gerekli önlemler alınması için çalışmalara başlanılmıştır. M.S. 1234 yılında Bizans imparatoru İoannes Batatzes ile Anadolu Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev bu ortak düşmana karşı birlikte hareket etmek amacıyla Buldan yakınındaki Tripolis kentinde buluşarak anlaşma imzalamışladır (Georgios Akropolites, 2008: 75-76). Tüm bu önemlere karşın M.S. 1243 yılında gerçekleşen Anadolu Selçuklu-İlhanlı savaşında, Anadolu Selçuklu ağır bir yenilgi almıştır. Bu savaşında etkisiyle M.S. 1260 tarihinde Anadolu İlhanlı hâkimiyetine girmiştir (Baykara, 1998: 15-16).

M.S. 1277 tarihinde Karamanoğulları tarafından ele geçirilen Konya, M.S. 1308 tarihinde İlhan Olcaytu tarafından geri alınmıştır. M.S. 1316 yılında İlhan Olcaytu'nun ölümünden sonra Anadolu'daki İlhanlı hâkimiyeti zayıflamış; Karamanoğulları Beyliği'de bu bölgeye tekrar hâkim olmuştur (Donald, 1999: 153).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması ile Beylikler dönemi başlamış; Karamanoğulları beyliği bu bölgedeki en önemli güç haline gelmiştir. Sık sık Osmanlı Beyliği ile çarpışan Karamanoğulları, Anadolu'ya Timurluların gelmesiyle bölgedeki hâkimiyetlerini sağlamlaştırmıştır. M.S. 1453 yılında Konstantinopolis'in Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmesi ile önemli bir güç haline gelen Osmanlı, M.S. 1466 tarihinde Konya ve Karaman'ı ele geçirerek Karamanoğulları hâkimiyetine son vermiştir (Aladağ, 2003: 4-5).

2. KATALOG

2.1. Katalog Tanıtımı

Çalışmanın ikinci ana bölümünü oluşturan ve ele alınan yapıların tanıtıldığı katalog, üç kısımdan meydana gelmektedir. İlk olarak günümüze ulaşabilen kırk sekiz adet yapı örneğinin ele alındığı katalogda daha sonra "Özgünlüğünü Kaybetmiş Eserler" başlığı altında, gerçekleştirilen çeşitli onarım ve eklentiler ile özgünlüğünü büyük oranda kaybetmiş bir kilise incelenmiştir. Katalogun son bölümünde ise "Günümüze Ulaşamayan Eserler" başlığı altında daha önce yapılmış araştırma ve yayınlarda incelenmesine rağmen günümüze gelemeyen yedi yapı örneği ele alınmıştır. Katalogda ilk olarak Konya ilinin merkez ilçelerindeki eserler incelenmiş, daha sonra alfabetik olarak sıralanan diğer ilçelerdeki yapılar verilmiştir. Aynı ilçede yer alan eserler ise kendi içlerinde alfabetik olarak sıralanmışlardır.

Her yapının katalog bilgisi, katalog no, yapının adı, yapının yeri, yapının koordinatları, inceleme tarihi, yapı türü, şekil no, resim no, malzeme-teknik, plan tasviri, dış tasvir, iç tasvir, süsleme, tarihlendirme, karşılaştırma ve bibliyografya başlıkları altında sunulmuştur. Katalog no da incelenen eserlerin katalog sıralaması yapılmıştır. Katalogun özgünlüğünü kaybetmiş eserler ile günümüze ulaşamayan eserler alt bölümlerindeki yapılarda da katalog sıralaması ara vermeden devam ettirilmiştir. Yapının adı başlığında eserin ismi varsa diğer adları parantez içinde gösterilmek koşuluyla yazılmıştır. Bazı yapıların ilk kez tespit edilmesi ve bölge halkı tarafından herhangi bir isim verilmemesi sebebiyle, bu durumdaki eserlere bir isim verilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu yüzden bu tür yapılarda bulundukları yerleşimin adı başta olacak şekilde numaralandırılarak bir isimlendirme gerçekleştirilmiştir. Yapının yeri başlığında eserin varsa adresi; yoksa bulunduğu yer, ilçe, köy ve mevki olarak verilmiştir. Yapının koordinatları başlığında eserin koordinatları, derece (^{o}), dakika ($'$) ve saniye ($''$) değerleri kuzey ve doğu yönleriyle yazılmıştır.

İnceleme tarihi bölümünde yapının arazi çalışmasının yapıldığı tarih, yapı türü başlığında ise eserlerin kilise, şapel gibi hangi türde oldukları belirtilmiştir. Şekil ve resim no başlıklarında, yapı ile ilgili çizim ve resimlerin numaraları verilmiştir. Malzeme-teknik başlığında eserin yapımında kullanılan malzeme ile yapım teknikleri

tespit edilebildiği ölçüde anlatılmıştır. Plan tasviri başlığında eserlerin planlarının tanımlanması yapılarak hangi bölümlerden oluştuğu yazılmıştır. Dış tasvir başlığında yapının varsa cepheleri bir sıralama doğrultusunda tasvir edilmiş; iç tasvir başlığında ise eserin girişinden itibaren tüm bölümleri ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. Katalogun süsleme başlığında yapıda bulunan süslemeler gruplandırılarak anlatılmıştır. Tarihlendirme başlığında incelenen eserin tarihlendirmesi daha önce yapıldıysa kronolojik olarak sıralanmış; yoksa bir tarihlendirme önerisi verilmiştir. Karşılaştırma başlığında yapının tür ve plan olarak benzerleri bölgelere göre ayrılarak yazılmıştır. Bu bölümde benzer örneklerin tarihlendirmeleri de parantez içinde verilmiştir. Katalog bölümünün son başlığı olan bibliyografya da ise yapıyı ele alan yayınlar yayın yılı sırasına göre sıralanarak verilmiştir.

Kat. No: 1

Yapının Adı: Ala Kilise

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içindeki Gökyurt Köyü'nün yaklaşık 4 km. kadar batısında bulunan Ali Sumas Dağı'nın (Fahrettin Paşa Dağı) batı yamacında, zirveye yakın bir yükseklikte yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,39'\,30.77''$ K
$32^{o}\,09'\,14.42''$ D

İnceleme Tarihi: 13 Mayıs 2007

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 5-9

Resim No: 1-18

Malzeme – Teknik:

Moloz taş malzemeden inşa edilen kilisenin dış duvarları düzgün kesme taşlar ile kaplanmıştır. Güney cephenin alt kısmında iri blok taşların, yamaçtaki eğimden kaynaklanan kod farkını gidermek için temel işlevinde kullanıldığı görülmektedir. Kilisenin batıdaki girişi üzerindeki kemer ve kemer alınlığı ile güney cephesindeki at nalı formlu kemerli madalyonlarda, cephelerdeki kaplama taşlarından farklı olarak daha açık sarı renkli bir tür taş kullanılmıştır. Yapının iç duvarları sıvalıdır. Sıva üzerinde iki farklı fresko tabakası seçilmektedir. Kilisenin kuzeybatısındaki ek şapel kuzey yönünde ana kayaya bitişik olarak taş malzeme ile inşa edilmiştir. Şapelin apsis ve kemerlerinde kesme taş, örtüsünde ise moloz taş malzemenin kullanıldığı görülmektedir.

Plan Tasviri:

Doğu batı doğrultusunda yerleştirilen kilise, kapalı yunan haçı planlı olarak inşa edilmiştir. Eser, batıda yer alan dikdörtgen planlı bir narteks; dikdörtgen planlı bir naos, naosun doğusunda bulunan içten ve dıştan at nalı biçimli bir apsis ile kilisenin kuzeybatısına eklenmiş tek nefli bir şapelden meydana gelmektedir. Naostaki taşıyıcılar günümüze gelememiştir.

Dış Tasvir:

Ali Sumas Dağı'nın kuzey yamacına inşa edilen yapı, büyük oranda tahrip olmuş bir şekildedir. Günümüzde eserin sadece batı ile güney cephesinin bir kısmı görülebilmektedir. Batıda yer alan giriş cephesi, profilli silmeler ile üç bölüme

ayrılmıştır. En alttaki bölümün merkezindeki tek bir kapıdan yapıya girilmektedir. Kapı, bugün büyük oranda tahrip olmuştur.

20. yüzyılın başlarına ait resimlerden kapının, profilli düz lento ve söveli olduğu anlaşılmaktadır. Eski resimlerde kapı lentosunun üzerinde günümüze gelememiş haç kabartmalı iri bir blok taş ile onun da üzerinde at nalı formlu üç kademeli büyük bir kör kemer görülmektedir. Cepheyi alttan bölen profilli silme bu at nalı kör kemerin üzerini dolanmaktadır. Cephenin orta bölümünde, büyük kör kemerin iki yanına dar ve uzun iki niş yerleştirilmiştir. Nişlerin üzerinde, iki kademeli yarım daire kör kemerler bulunmaktadır. Kör kemerlerden kuzeydekinin tamamı, güneydekinin ise büyük bir kısmı günümüze gelememiştir. Batı cephesinin üst bölümünü ayıran profilli silme bütün cepheyi dolanmayıp, sadece cephenin orta kısmında bulunmaktadır. Bugün bu silmenin çok küçük bir bölümü görülebilmektedir. Batı cephesinin üst bölümü yıkıktır. Eski fotoğraflardan bu bölümün merkezinde bir pencerenin bulunduğu, pencerenin iki yanında ise dar ve uzun iki nişin yer aldığı anlaşılmaktadır.

Kilisenin güney cephesinin çok az bir bölümü günümüze ulaşabilmiştir. 20. yüzyılın başlarına ait fotoğraflarda net bir şekilde görülen cephe, iki silme kuşağı ile üçe bölünmüştür. En altta iri blok taşların kullanıldığı temel kısmı ile orta bölüm düzdür. Diğerlerine nazaran daha geniş tutulmuş olan üst bölümde ise duvar payelerine oturan üç yarım daire kör kemer ile üç tympanon oluşturulmuştur. Bugün sadece batıdaki tympanonun tamamı ile ortadaki tympanonun çok az bir kısmı görülebilmektedir.

Her üç tympanonun içlerine de dar ve uzun nişler ile pencereler yerleştirilmiştir. Orta tympanonda dört, yan tympanonlarda ise üçer adet bulunan bu nişlerin üzerinde iki kademeli at nalı kör kemerler bulunmaktadır. Nişlerin ortada yer alanlarının içleri boşaltılarak pencereler oluşturulmuştur. Niş ve pencerelerin üzerinde iki kademeli at nalı kemerler ile daire madalyonlar yer almaktadır. Günümüze sadece batı bölümündeki üçlü niş ve orta bölümdeki bir niş ile bir pencerenin yarısı gelebilmiştir. Cephede kullanılan taşlardan daha açık sarı renkli bir tür taştan yapılmış olan at nalı kemerli bölümdeki madalyonların içlerinde çarkıfelek, haç, rozet ve çiçek motifleri bulunmaktadır. Dört, altı ve on iki yaprak motifinden oluşan bazı rozetlerin içlerine küçük daire kabartmalar yerleştirilmiştir.

Kilisenin doğu cephesi günümüze gelememesine karşın, 20. yüzyılın başlarına ait fotoğraflarda apsisin ufak bir bölümü ile cephenin güney tarafı görülebilmektedir. Bu fotoğraflardan doğu cephesinin güney tarafının cepheyi yatay bölen silme kuşakları dışında düz olduğu anlaşılmaktadır.

İç Tasvir:

Kilisenin narteksine batıdaki bir kapıdan girilmektedir. Dikdörtgen planlı olan narteks, 1.88 x 7.20 m. ölçülerindedir. Bugün narteksin güney bölümü ile naosu ayıran doğu bölümü tamamen yıkıktır. 20. yüzyılın başlarında G. Bell tarafından hazırlanan planda, doğu duvarındaki naos girişinin iki yanında, apsis işlevli olabilecek yarım daire planlı derin nişlerin bulunduğu görülmektedir. Aynı plandan narteksin doğu ve batı duvarlarına karşılıklı olarak yerleştirilen ikişer duvar payesi ile mekân bölünmelerine gidildiği de anlaşılmaktadır. Günümüzde bu duvar payelerinden sadece batıdakiler görülebilmektedir. Narteksin örtüsü günümüze ulaşamamıştır.

Narteksten naosa giriş günümüze ulaşamayan bir kapıdan sağlanmaktadır. Dikdörtgen planlı olan naos 8.10 x 7.20 m. ölçülerindedir. Naos, güney duvarında bulunan dört pencere ile aydınlanmaktadır. Günümüzde sadece çok az bir kısmı gelen güney duvarındaki bir pencerenin tamamı ile diğer bir pencerenin yarısı görülmektedir. Naosun kuzey ve güney duvarlarının her birinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş yaklaşık 0.50 m. genişliğinde ikişer duvar payesi bulunmaktadır. Bu duvar payelerine kapalı yunan haçı planındaki köşe odalarını oluşturan kemerler oturmaktadır. 20. yüzyılın başlarında hazırlanan planda naosun batı duvarında da iki duvar payesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bugün naosta orijinal zeminin toprak altında kalmasından dolayı herhangi bir taşıyıcı eleman görülmemektedir.

Naos ile bema arasında herhangi bir ayırıcı eleman tespit edilememiştir. Naosun doğusunda 3.52 m. genişliğinde ve 3.00 m. derinliğinde bir apsis bulunmaktadır. Bugün sadece izleri seçilebilen apsisin içten at nalı formlu olduğu G. Bell tarafından belirtilmektedir. Bell, tam olarak göremediği apsisin dış cephesinin de at nalı biçimli olabileceğini ileri sürmektedir (Ramsay – Bell, 1909: 403). Ana apsisin kuzey ve güneyine yarım daire planlı birer yan apsis eklenmiştir. Günümüzde görülmeyen yan apsisler dışa taşmamaktadır. Naosun örtüsü de günümüze ulaşamamıştır.

Kilisenin kuzeybatısında bir paraklesion bulunmaktadır. Tek nefli bir şapel olan paraklesiona giriş, kilisenin batı cephesinin kuzeyindeki bir kapıdan sağlanmaktadır. Büyük oranda toprak altında kalmış olan giriş düz lentoludur. Lentoyu oluşturan iri blok taşın merkezi ile batıdaki söve üzerinde madalyon içine yerleştirilmiş birer haç motifi bulunmaktadır. Düzgün olmayan dikdörtgen biçiminde olan şapel, 2.42 x 3.20 m. ölçülerindedir. Doğu yönünde daralan şapelin kuzey duvarı ana kayaya yaslanmıştır. Kuzey, güney ve batıda köşe payelerine oturan yarım daire kemerler örtüyü taşımaktadır. Şapelin doğuda yer alan yarım daire planlı apsisi 0.64 m. genişliğinde ve 0.47 m. derinliğindedir. Apsis duvarının merkezinde 0.90 m. yüksekliğinde yarım daire kemerli bir mazgal pencere bulunmaktadır. Günümüzde şapelin apsis cephesi ile pencere toprak altında kalmıştır. Şapel, tonoz örtüye sahip olmasına karşın örtü, bugün büyük oranda yıkıktır.

Süsleme:

Ala Kilise'nin batı ve güney cephelerinde görülen kabartmalar ile narteks ve naos duvarlarında görülen duvar resimleri yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Yapının naosunda bir zemin mozaiğinin bulunduğu yerel halk tarafından dile getirilmesine karşın yapılan alan çalışmasında herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Yapıda görülen kabartmaların ilk grubu kapı lento ve sövelerinin üzerinde bulunan haçlardır. Kilisenin batısında bulunan ana giriş lentosu ile paraklesion girişindeki lento ve sövede bulunan haç kabartmaları daire bir madalyon içine yerleştirilmiştir ve haç kolları uçlara doğru genişlemektedir. Bugün ana girişteki kabartma kilisenin güneyindeki yamaca yuvarlanmış vaziyettedir.

Kilisede karşılaşılan ikinci kabartma grubu ise güney cephedeki tympanonların içinde bulunan niş ve pencerelerin üzerindeki kabartmalı daire madalyonlardır. 20. yüzyılın başlarına ait resimlerden on adet bulunduğunu öğrendiğimiz bu madalyonlardan bugün sadece dört tanesi görülebilmektedir. Bu madalyonlardan ilkinde on dokuz kollu çarkıfelek motifi, ikincisinde haç kolları uçlara doğru genişleyen ve üzerinde sekiz daire kabartmanın bulunduğu bir haç motifi, üçüncüsünde altı yapraktan oluşan ve yaprakların aralarında altı daire kabartmanın bulunduğu bir rozet ve son olarak dördüncüsünde on iki yapraktan oluşan bir rozet yer almaktadır.

Kilisede karşılaşılan ikinci tip süsleme ise duvar resimleridir. Narteks ve naos duvarlarında bulunan resimler, günümüzde büyük oranda tahrip olmuştur. Kalın bir sıva tabakası üzerine yapılan duvar resimlerinde iki farklı dönem tespit edilmiştir. Özellikle naos duvarlarındaki kalıntılarda açıkça görülen bu fresklerdeki sahneler ne yazık ki tanımlanamamaktadır. İlk dönemde daha kaliteli bir işçilik gösteren resimlerde sahnelerin kırmızı renkli çerçeveler içine alındıkları anlaşılmaktadır. Mavi, beyaz, siyah ve kırmızı renklerin seçildiği bu dönemin üzerinde daha kaba bir işçilikle yapılmış ikinci bir dönem yer almaktadır. Ağırlıklı olarak sarı, kırmızı, beyaz ve siyah renklerin kullanıldığı bu dönem örneklerin en rahat izlendiği kısım güney cephede yer alan pencerenin iç kısımlarıdır. Kiremit rengine çalan bir kırmızı zemin üzerine çift sıra beyaz dikdörtgenlerden oluşan süslemede, dikdörtgenler içinde siyah ve kırmızı daireler bulunmaktadır. Dikdörtgenlerin, üzerlerindeki siyah renkli çapraz çizgiler ve eğimli kısa çizgilerle vurgulandıkları görülmektedir.

Tarihlendirme:

M.S. 10-11. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının kapalı yunan haçı planlı duvar kilisesi benzerleri: **İstanbul**: Konstantin Lips Manastırı (Feneri İsa Camii) Kuzey Kilisesi *(Macridy 1964, Cutler-Talbot 1991, Eyice 1994b, Wiener 2001, Mango 2006: M.S. 907),* Myrelaion Manastırı (Bodrum Camii) Kilisesi *(Wiener 2001: 922'den önce; Mango 2006: M.S. 920-922; Mathews 1976: Krautheimer 1981: M.S.923'ten önce; Eyice 1994c: 10. yüzyıl),* Pantokrator İsa Manastırı (Zeyrek Kilise Camii) *(Mango 2006, Wiener 2001: M.S.1118-1124 arası; Mathews 1976, Eyice 1994d: M.S. 1118-1136 arası;),* Zeyrek Kilise Camii Eleousa (Kuzey) Kilisesi *(Wiener 2001: M.S.1134-1136 arası; Eyice 1994d, Mango 2006: 1136 öncesi),* Kilise Camii *(Wiener 2001: 10-11. yüzyıl, Eyice 1980: 11-12. yüzyıl);* **Tracia:** Enez Ayasofyası *(Eyice 1969a: Orta Bizans Dönemi);* **Bithynia:** Trilye Fatih Camii *(Hasluck 1906-7: M.S.780-813 arası; Weigand 1931: 800 yılı civarı; Buchwald 1969: 9. yüzyıl; Mango-Ševcěnko 1973: 9. yüzyıl başı; Pekak 2009: 8-9. yüzyıl),* Ioannes Theologos Pelekete Manastırı Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: M.S.709),* Panagia Pantobasilissa (Kemerli) Kilisesi *(Hasluck 1906: 12. yüzyıl sonrası; Eyice 1971b, Mango-Sevcenko 1973: 13. yüzyıl sonu),* Theophanes Manastır Kilisesi *(Mango-Sevcenko 1973: Orta Bizans Dönemi*

sonrası), Konstantinos Manastırı Kilisesi *(Ötüken-Acun-Durukan-Pekak 1986, Mango 1979: 9.-10. yüzyıl);* **Kapadokya:** Belisırma Karagedik Kilisesi *(Rott 1908, Ramsay-Bell 1909: 10-11. yüzyıl; Thierry 1975: 10. yüzyılın ikinci yarısı; Kostof 1972: 11. yüzyıl; Restle 1979: Orta ve Geç Bizans Dönemi),* Akhisar Çanlı Kilise (Güney Kilise) *(Strzygowski 1903, Rott 1908, Ramsay-Bell 1909, Ousterhout 2005: 10. yüzyıl sonu-11.Yüzyıl başı; Hamilton 1956: 11. yüzyıl; Thierry 1975: 11. yüzyılın ikinci çeyreği; Restle 1979: 13. yüzyıl)*, Güzelöz Eustathios Kilisesi, Kaymaklı Kilise Camii, Sivas Kilise Camii; **Lykaonia**: Değle Öreni 35 nolu, Karaman Fisandon Kilisesi *(Eyice 1971a: 9-10. yüzyıl; Krautheimer 1981: 10. yüzyıl),* İbrala Kilisesi, Çet Dağı Kilisesi *(Ebersolt, Dimitrokallis),* Sille Aya Elenia Kilisesi *(Özönder 1998: M.S.327; Strzygowski 1903: Justinian dönemi öncesi; Danık 1997: Orta ya da Geç Bizans dönemi; Eyice 1966: 19. yüzyıl),* Astra Kenti Kilisesi*;* **Frigya:** Eskişehir Başara Köyü Kuzey Kilise *(Alp 2010: 10. yüzyıl)*, Uşak Selçikler (Sebaste) Kilisesi'nin 2. Dönemi *(Fıratlı 1970: 10. yüzyıl);* **Karadeniz:** Trabzon Ayasofyası *(Bryer-Winfield 1985: M.S.* 1238-1266*),* Yeni Cuma Camii (Aziz Eugenios), Fatih Cami (Panaghia Chrysokephalos).

Bibliyografya:

Sterrett, 1888b: 159; Bell, 1908: 276; Ramsay-Bell, 1909: 400-404, Fig.324-327; Hamilton, 1933: 56; Ötüken, 1980: 303-304; Krautheimer, 1981: 535; Belke-Restle, 1984: 121; Rodley, 1985: 231-237, Çiz.44,47; Ötüken, 1987: 31; Belke, 1995: 828-831, Abb.7; Tok, 1997: 52-53, Çiz.77; Mimiroğlu, 2006: 145, Çiz.7, Res.7; Ter-Aydın-Ter, 2009: 944, Fig.2.

Kat. No: 2

Yapının Adı: Hayyat Kilisesi

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içindeki Gökyurt Köyü'nün yaklaşık 4 km. kadar batısında bulunan Ali Sumas Dağı'nın (Fahrettin Paşa Dağı) zirvesinin kuzeydoğu bölümünde yer almaktadır. Kuzey yönünde girişi bulunan bir koruma duvarı içerisinde, doğu yönünde duvara bitişik konumdadır. Kilisenin güneyinde dikdörtgen, batısında ise kare planlı olan iki yapı kalıntısı yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,39'\,42.21''$ K
$32^{o}\,09'\,29.50''$ D

İnceleme Tarihi: 13 Mayıs 2007

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 10-12

Resim No: 19-31

Malzeme – Teknik:

Hayyat Kilisesi kızılımsı renkli, iri kesme taş malzeme ile şaşırtmalı teknik kullanılarak inşa edilmiştir. 20. yüzyılın başlarına ait plan ve resimlerde, kilise narteksinin üzerinde bir niş bulunan güney duvar kalıntısı görülmektedir. Fotoğraflardan bu duvarın düzgün kesme taş ile kaplanmış, moloz taş malzemeden inşa edildiği ve içten sıvandığı anlaşılmaktadır.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiş olan Hayyat Kilise'si "T" tipinde serbest haç planlıdır. Kilise, batıda bulunan dikdörtgen planlı bir nartekse; dikdörtgen planlı kuzey, güney ve batı haç kolları ile haç kollarının kesiştiği kare planlı orta bölümden oluşan naosa ve doğu haç kolunu meydana getiren içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsise sahiptir.

Dış Tasvir:

Büyük oranda tahrip olmuş olan Hayyat Kilisesi, pencere hizasına kadar toprak ve moloz altında kalmıştır. 20. yüzyılın başlarına ait fotoğraflarda da benzer durumda olduğu görülen yapının bugün cephe tasvirini yapmak pek mümkün değildir. Mevcut kalıntılardan yapının batı haç kolunun kuzey ve güney duvarlarındaki mazgal pencerelerin üzerinde profilli bir silmenin bulunduğu görülmektedir.

İç Tasvir:

Kilisenin doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan narteksi günümüze gelememiştir. 20. yüzyılın başlarına ait çizim ve fotoğraflarda sadece güney duvarı görülen nartekse giriş muhtemelen batıdan sağlanmaktadır. Mevcut planlardan narteksin, batı haç kolu ile aynı genişlikte olmasına rağmen, güney duvarının kilisenin güney naos duvarından daha kalın tutulduğu anlaşılmaktadır. Narteks duvarı, naos duvarı ile aynı hizada olmayıp güney yönünde dışa taşmaktadır. Eski fotoğraflardan narteksin güney duvarının iç bölümünde arkosolium olabilecek yarım daire kemerli bir nişin yer aldığı görülmektedir. Guyer'in hazırladığı planda ise hatalı olarak aynı yerde kademeli olarak daralan iki niş gösterilmiştir. Bugün bu duvar kalıntısı da yıkılarak, molozlar altında kalmıştır.

Narteksten naosa giriş, doğu yönündeki profilli düz lentolu bir kapı ile sağlanmaktadır. Günümüzde bu kapı büyük oranda toprak altında kalmış ve lentosu giriş açıklığı üzerine devrilmiş durumdadır. Orijinal zemini pencere hizasına kadar toprak altında kalmış olan naos, yunan haçı planlı olup kuzey, güney ve batı haç kolları ile haç kollarının kesiştiği kare planlı orta bölümden meydana gelmektedir. Yaklaşık 4 m. genişliğine sahip olan haç kollarından kuzey ve güneydeki 5.28 m., batıdaki ise 7.87 m. uzunluğundadır. Naos, batı haç kolunun kuzey duvarında iki, güney duvarında bir ve kuzey haç kolunun batı duvarındaki bir pencere ile aydınlanmaktadır. Mazgal tipte olan pencereler yaklaşık dıştan 0.50 m., içten ise 1 m. genişliğindedir. Yapının daha önce hazırlanmış planlarında bu pencereler hatalı bir şekilde gösterilmiştir. Ramsay ve Bell'in 20. yüzyılın başlarına ait planında sadece batı haç kolunun kuzey ve güney duvarlarına karşılıklı olarak yerleştirilmiş ikişer pencere bulunmasına rağmen, Restle'nin planında, batı haç kolunun güneyindeki tek pencere yer almamaktadır. Her iki planda da güney haç kolunun güney cephesinde bir açıklık gösterilmiştir. Bugün toprak ve molozların altında kalan bu açıklığın işlevini Ramsay ve Bell kesin olarak belirtmezken, Guyer naosun ikinci bir girişi olarak tanımlamıştır (Guyer 1950, 44; Belke 1995, 826). Günümüzde güney haç kolu civarındaki yıkıntılar arasında bulunan profilli bir düz kapı lentosu, tartışmalı olan bu açıklığın kapı işlevinde olması gerektiğini düşündürmektedir. Naosun örtüsü günümüze ulaşamamıştır.

Naosun doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bulunmaktadır. Ramsay ve Bell ise bu apsisi hatalı bir şekilde içten ve dıştan at nalı formunda olduğunu iddia etmektedir (Ramsay-Bell 1909, 350). Doğu haç kolunu oluşturan apsis, 2.98 m. genişliğinde ve 3.15 m. derinliğindedir. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayrıcı eleman tespit edilememiştir. 20. yüzyılın başlarına ait fotoğraflarda apsisin doğu duvarında bodur bir pencere payesi ile ayrılan ikiz pencerenin izleri görülmesine karşın bugün bu pencereler günümüze ulaşamamıştır.

Süsleme:

Hayyat Kilisesi'nde karşılaşılan başlıca süsleme profilli silmelerdir. Silmeler, naosa girişi sağlayan kapının lentosu ile kilisenin cepheleri ve naos duvarlarındaki pencerelerin üst hizasında in situ olarak görülmektedir. Ayrıca kilise içindeki yıkıntılarda profilli mimari bloklar ve kemer parçaları ile kilisenin güneyindeki kalıntılar içinde profilli silmeler üzerine yerleştirilmiş yunan haçı kabartmalı mimari bir blokta tespit edilmiştir. Haç kabartmalı olan bu parçanın Hayyat Kilisesi'ne mi ya da Ramsay ve Bell'in belirttiği diğer yapılara mı ait olduğu belli değildir.

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının "T tipi" haç planlı duvar kilisesi benzerleri: **Kapadokya:** Göreme Çanlı Kilise *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyıl başı),* Buzluk Persek *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyıl başı),* Çukurkent *(Thierry 1972: 6. yüzyıl; Restle 1979: 7. yüzyılın ilk yarısı ile ortası),* Satı Manastırı'nın ilk evresi *(Restle 1979: 6. yüzyıl başı),* Kızıl Kilise *(Rott 1908: 5. yüzyıl; Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Doğan 2008: 6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.600 yılı; Krautheimer 1981: 9. yüzyıl),* Skupi Kırk Martirler *(Restle 1979: 5. yüzyıl sonu),* Tomarza Panagia *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyıl başı; Hill 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı),* Viranşehir I *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 7. yüzyılın ilk yarısı ile ortası),* Süt Kilise *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: Geç Bizans Dönemi),* Yağdebaş *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: Geç Bizans Dönemi);* **Lykaonia**: Madenşehir 11 nolu, Madenşehir 12 nolu, Mahalaç Kilisesi *(Ramsay-Bell 1909: M.S. 400-525; Eyice 1971a: 5-6. yüzyıl),* Mahalaç ek şapeli *(Ramsay-Bell 1909: M.S. 400-525;*

Eyice 1971a: 5-6. yüzyıl), Kızıldağ şapeli, Değle 37 nolu, Değle 44 nolu, Çet Dağ'daki şapel, Kurşuncu *(Restle 1966: 5-6. yüzyıl),* Bulumya 1 nolu.

Bibliyografya:

Sterrett, 1888b: 159; Ramsay-Bell, 1909: 350-353, Fig.271-275; Guyer, 1950: 44, Abb.5; Eyice, 1971a: 177; Belke-Restle, 1984: 121; Olcay, 1990: 92, Şek.38a; Belke, 1995: 825-826, Abb.4; Eser, 1997: 119-121, Çiz.62-63, Res.129-136; Doğan, 2008: 50, 54-55, 58-59, Plan 19.

Kat. No: 3

Yapının Adı: Botsa 1 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Kilise, Meram ilçesi sınırları içinde ve kent merkezine 35 km. uzaklığında bulunan Botsa Köyü'nün merkezinde, Hendek Sokağı'nda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,37'\,23.44''$ K
$32^{o}\,14'\,36.15''$ D

İnceleme Tarihi: 12 Temmuz 2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 13-14

Resim No: 32-38

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarları düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaliteli bir işçilikle işlenmiştir.

Plan Tasviri:

Kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiş olan kilisenin büyük bir bölümünün yıkık olmasından dolayı, kesin olarak planı saptanamamıştır. Mevcut izlerden ve apsisin doğu yönünde olması gerekliliğinden yapının enlemesine tek nefli olabileceği düşünülmektedir. Günümüze sadece yapının girişi ile dikdörtgen planlı olan naosun kuzey bölümü gelebilmiştir. Kilisenin güneybatısında ise dikdörtgen planlı büyük bir mekân yer almaktadır.

Dış Tasvir:

Zeminden yaklaşık 2 m. yükseklikteki bir kotta, ana kayanın doğu yüzüne oyularak yapılan kilisenin sadece doğuda yer alan giriş cephesi görülmektedir. Mevcut izlerden doğu cephesini oluşturan ana kayanın işlenerek düzeltildiği anlaşılmaktadır. Ana kayanın kopması sonucu, cephenin güney bölümünün tamamı ile üst kısmı kısmen yıkılmıştır. Güney bölümünde yakın zamanda inşa edilmiş duvar örgüsü yer alan cephenin, merkezinde giriş yer almaktadır. At nalı kemerli olan giriş açıklığı, etrafındaki dikdörtgen biçimli üç kademeli daralan çerçeveler ile üst kısmı yıkık olan yarım daire kemerli bir düzenleme içine yerleştirilerek vurgulanmıştır. Giriş açıklığının hemen üzerinde sonradan yapıldığı düşünülen iki adet yuvarlak delik görülmektedir.

İç Tasvir:

Kilisenin naosuna doğu cephesindeki bir kapıdan girilmektedir. Güney bölümü yıkık olan naos, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Mevcut bölüm, 2.70 x 3.00 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Günümüzde depo olarak kullanılan naosun yıkık olan güney bölümü yakın zamanda kaba yonu taş malzemeden yapılmış "L" şeklindeki bir duvar ile kapatılmıştır. Naosun kuzey duvarı bir; doğu ve batı duvarları ise ikişer yarım daire kör kemerle hareketlendirilmiştir. Doğu ve batı duvarlarındaki yarım daire kemerlerden güneyde bulunanların sadece başlangıç kısımları seçilebilmektedir. Her iki duvarda da yarım daire kör kemerlerin arasına karşılıklı gelecek şekilde duvar payeleri yerleştirilmiştir. Ne yazık ki kilisenin apsisine ait herhangi bir ize rast gelinmemiştir. Apsisin ana kayanın ve yapının konumundan dolayı doğu yönünde olabileceği düşünülmektedir.

Naosun örtüsü bugün yıkıktır. Yakın bir zamanda yapının mevcut kullanımı ile de alakalı olarak ahşap ayaklara oturan, hatıl ve kirişler üzerine yerleştirilmiş dal ve samanlardan oluşan bir örtü eklenmiştir. Bu örtünün üzerinde ise toprak tabakasının bulunduğu görülmektedir. Naosun orijinalde beşik tonoz ile örtüldüğü mevcut izlerden anlaşılmaktadır.

Kilisenin güney batısında, yapıya bitişik olarak yerleştirilmiş bir mekân yer almaktadır. Doğu cephesindeki bir açıklıktan girilen mekân 3.80 x 7.56 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Kuzey, güney ve doğu duvarlarında farklı ölçülerde birer nişe sahip olan mekânın yarım daire kör kemerli batı duvarında da bir seki bulunmaktadır. Beşik tonoz örtüye sahip olan mekânın örtüsü, kuzey - güney yönündeki bir kemerle ikiye bölünmüştür.

Süsleme:

İç duvarlarda yer alan profilli silmeler ve kuşaklar ile kırmızı aşı boyası süslemeler kilisenin süsleme programını oluşturmaktadır. Naosta bulunan yarım daire kör kemerlerin başlangıç kısımları, çift profilden oluşan bir düzenleme ile bir başlık izlenimi verilerek vurgulanmıştır. Bu başlıklar hizasına yerleştirilen bir kuşak ise naosun bütün duvarlarını dolanmaktadır. Yapıda karşılaşılan ikinci süsleme ise kırmızı aşı boyalarıdır. Naos duvarlarında yer alan bu bezemelerde zikzaklar ve üçgen motiflerinden oluşan geometrik bir süsleme kullanılmıştır. Kilisenin üst

kotunda bulunan bir duvar üzerinde de benzer kırmızı aşı boyalı bezemenin daire madalyon içine yerleştirilmiş üç haç motifi şeklinde tekrarlandığı görülmektedir.

Kilisenin güneybatısında yer alan dikdörtgen planlı mekânda da tonoz başlangıç hizasında tüm duvarları dolaşan bir profilli silme yer almaktadır.

Tarihlendirme:

M.S. 10-11. yüzyıl

Karşılaştırma:

Enlemesine tek nefli olduğu düşünülen kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Göreme Saklı (H.Ioannes) Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Ötüken 1987: 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Göreme 3 nolu *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu; Ötüken 1987: 9-10. yüzyıl),* Göreme 6 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyılın ikinci yarısı),* Göreme 7 nolu *(Tokalı Yeni) Kilise (Rodley 1985: M.S.963-964; Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası; Kostof 1989: M.S. 850-11. yüzyıl; Ötüken 1987: 10. yüzyıl sonu veya 13. yüzyıl),* Göreme 16 nolu *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Ötüken 1987: 11. yüzyıl ortası),* Göreme 18 nolu *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Ötüken 1987: 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Göreme 28 nolu (H. Onuphorios, Yılanlı) Kilise *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 33 nolu (Kılıçlar Kuşluk) Kilise *(Ötüken 1987: 11. yüzyılın ilk yarısı; Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Kepez B Kayası Kilise, Soğanlı Kubbeli II alt Kilise; **Lykaonia**: Kızılören 2 Nolu Kilise *(Mimiroğlu 2006, Karpuz-Bozkurt-Mimiroğlu 2008:10-11. yüzyıl).*

Bibliyografya: -

Kat. No: 4

Yapının Adı: Botsa 2 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Eser, Meram ilçesi sınırları içinde ve kent merkezine 35 km. uzaklığında bulunan Botsa Köyü'nün merkezindeki Kale Mevki'nin doğu bölümünde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,37'\,24.84''$ K
$32^{o}\,14'\,48.22''$ D

İnceleme Tarihi: 13 Temmuz 2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 15-16

Resim No: 39-45

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarları düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaliteli bir işçilikle işlenmiştir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda ana kayaya oyularak yapılan eser tek neflidir. Yapının doğuda yer aldığı düşünülen apsis bölümü, ana kayanın kopması sonucu günümüze gelememiştir. Yapının, güney batısına dikdörtgen planlı bir mekân yerleştirilmiş olup, bu mekânın kuzeydoğusundaki kavisli dar bir geçitten kiliseye ulaşılmaktadır.

Dış Tasvir:

Yerleşimin kuzeydoğusundaki ana kaya bloğunun doğu bölümüne oyularak yapılan yapının tek cephesi doğu yönündedir. Apsis cephesi olduğu da düşünülen bu cephe bir vadiye bakar vaziyettedir. Cephe, ana kaya bloğunun kopması sonucu bütünüyle yok olmuştur.

İç Tasvir:

Kilisenin naosuna, güneybatıda yer alan 11.40 x 4.05 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı bir mekândan ulaşılmaktadır. Dikdörtgen planlı mekânın kuzeydoğusuna oyulan düz lentolu ve kavisli bir geçit ile kiliseye girilmektedir. Geçidin, naosun batı duvarına gelen giriş kısmında, ahşap bir kapıya ait şebeke izlere görülmektedir.

Tek nefli olan naos, 7.87 x 4.75 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Naosun batı duvarı, duvarın tamamını kaplayan yarım daire kemerli bir niş ile hareketlendirilmiştir. Bu nişin içinde ise yaklaşık 0.60 m. genişliğinde ve 0.30 m. derinliğinde olan yarım daire kemerli üç niş bulunmaktadır. Ana kayanın çatlaması sebebiyle nişlerden ortadaki tahrip olmuştur. Yarım daire kemerli bu nişler, üzerlerine yerleştirilen birer üçgen alınlık ile vurgulanmıştır.

Doğu bölümü günümüze ulaşamayan güney naos duvarında ise at nalı formlu ve yatay dikdörtgen biçimli birer niş ile iç içe geçmiş iki dörtgenden oluşan üçer niş yer almaktadır. Güney duvar ile benzer bir şekilde doğu bölümü yıkılmış olan kuzey naos duvarının yüzeyi orijinalliğini kaybetmiştir. Kuzey naos duvarında bugün sadece sonradan yapıldığı düşünülen düzensiz planda bir niş yer almaktadır. Apsisin bulunduğu düşünülen doğu bölümü tamamen yıkıktır. Naos ile bema arasında ayrımı gösteren herhangi bir ize de rast gelinmemiştir. Beşik tonoz örtüye sahip olan naosta, tonoz içe doğru pahlandıktan sonra başlamaktadır.

Süsleme:

Yapıda karşımıza çıkan başlıca süsleme batı naos duvarında yarım daire kemerli nişi ikiye bölen yatay bir profilli silme ile güney ve batı naos duvarlarına belirli bir düzen ile yerleştirilen nişler ve üçgen alınlıklardır. Daha iyi korunarak günümüze ulaşmış olan güney ve batı naos duvarlarında at nalı formlu, yarım daire kemerli ve iç içe dörtgen biçimli nişlerin kullanım amaçlarının da ötesine geçerek yan yana gibi belirli bir düzen içinde yerleştirilmeleri ile naos duvarlarının hareketlendirildiği açıkça görülmektedir. Bu uygulama batı naos duvarında yarım daire kemerler üzerine konulan üçgen alınlıklar ile daha da zenginleştirilmiştir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak*

1967: M.S.963-969), Derindere Kilise*,* Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başı; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başları),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 ve 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 ve 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 Nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya: -

Kat. No: 5

Yapının Adı: Botsa 3 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Eser, Meram ilçesi sınırları içinde ve kent merkezine 35 km. uzaklığında bulunan Botsa Köyü'nün yaklaşık 700 m. kadar kuzeyindedir. Kilise, Botsa ve Gökyurt Köyleri ile bağlantılı bir vadinin güney yamacındaki kayalıklarda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,37'\,42.54''$ K
$32^{o}\,14'\,09.25''$ D

İnceleme Tarihi: 12 Temmuz 2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 17

Resim No: 46-55

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan kilisenin duvarları kaba bir işçilik ile işlenmiştir. Düzgün bir yüzeyi olmayan duvarlarda yapım aletinin izleri görülmektedir.

Plan Tasviri:

Kilisenin içinde bulunduğu yapı kompleksine, güneydoğuda yer alan bir kapı ile uzun ve dar bir geçitten girilmektedir. Düzensiz bir plan sergileyen yapı kompleksi, beş kolonlu bir ana mekân ile bu mekâna eklenen kilise ve üç mekândan meydana gelmektedir. Farklı büyüklükte olan mekânlar dikdörtgen ve daire planlıdır. Yapı kompleksinin kuzeydoğu ucuna konumlandırılmış olan kiliseye daire planlı bir mekândan ulaşılmaktadır. Kuzeydoğu ve güneybatı doğrultusunda yerleştirilmiş olan kilise, uzunlamasına tek neflidir. Kilise, dikdörtgen planlı bir naos ile apsisten meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

Botsa ve Gökyurt Köylerini birbirine bağlayan bir vadinin güney yamacındaki kayalıklara işlenen kilise ile yapı kompleksi, zeminden yaklaşık 15 m. yüksektedir. Kuzey ve batı cephelerine sahip olan yapı kompleksinin batı cephesi bütünüyle yıkık olup, kuzey cephesi kayalığın işlenmemiş doğal görünümündedir.

İç Tasvir:

Botsa 3 nolu Kilise'nin bulunduğu yapı komleksinin ilk girişi güneydoğuda bulunan düz lentolu bir kapı, ikinci girişi ise alt kattan dar bir koridor ile sonlanan dikdörtgen planlı bir açıklıktır. Yapı kompleksinin zeminine çıkan ikinci girişin bir kapak ile kapatıldığı giriş açıklığının kenarında bulunan izlerden anlaşılmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan yapı kompleksinin en büyük mekânı, düzgün olmayan dikdörtgen planlıdır. Yaklaşık 7.00 x 15.00 m. ölçülerinde olan mekânda, düzensiz bir şekilde yerleştirilmiş, dikdörtgen kesitli beş kolon görülmektedir. Batı duvarı yıkık durumda olan mekânın kuzeyinde "L" planlı bir koridor yer almaktadır. Koridor kuzey ve doğu duvarlarında yer alan birer pencere açıklığı ile aydınlanmaktadır. Ana mekânın doğusunda kiliseye bağlantı sağlayan daire ve dikdörtgen planlı birer mekân ile bu mekânların da güneyinde daire planlı başka bir mekân bulunmaktadır.

Yapı kompleksinin kuzey doğusunda bulunan kiliseye girişi sağlayan daire planlı mekânın narteks işlevinde olabileceği düşünülmektedir. 3.00 m. çapında olan bu mekânın zemininde kuzeybatı-güneydoğu istikametinde yerleştirilmiş bir mezar nişi görülmektedir. Mekânın güneydoğu bölümü bir seki ile yükseltilmiştir. Mekânın doğusunda bulunan bir giriş açıklığı ile kiliseye ulaşılmaktadır.

Uzunlamasına tek nefli olan kilise, kuzeydoğu ve güneybatı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Kilisenin dikdörtgen planlı olan naosu, 2.80 x 2.50 m. ölçülerindedir. Naosun kuzey duvarında daire planlı bir pencere ile güney duvarında güneydeki mekâna geçişi sağlayan bir kapı yer almaktadır. Naosun doğusunda yer alan apsis dikdörtgen planlıdır. Naos ile arasında herhangi bir ayırıcı eleman bulunmayan apsis, 2.10 x 1.60 m. ölçülerindedir. Apsisin doğu duvarına bitişik olarak bir altar işlenmiştir. Bugün üst kısmı kırık olan altar dikdörtgen prizması biçimindedir. Apsisin kuzey duvarına bir, güney duvarına ise iki niş yerleştirilmiştir. Nişlerden kuzey ve güneydeki birer niş yarım daire kemerli, güneydeki diğer niş ise dikdörtgen biçimindedir. Yaklaşık 2.20 m. yüksekliğine sahip olan kilise beşik tonoz ile örtülmüştür.

Kilisenin doğusunda bulunan ve hem kilise, hem de ana mekândaki birer kapı ile ulaşılan mekân dikdörtgen planlıdır. 4.00 x 2.50 m. ölçülerinde olan mekânın güney duvarına zemin hizasında dikdörtgen planlı bir niş bulunmaktadır. Nişin

zeminine ise yaklaşık 2.50 m. derinliğinde bir su haznesi işlenmiştir. Bugün hala içinde su bulunan haznenin duvarlarına içine inişi sağlayan oyuklar yapılmıştır. Ana mekânın güneyinde bulunan üçüncü mekân ise 2.40 m. çapında daire planlıdır. Yapı kompleksindeki tüm mekânlar düz tavan ile örtülmüştür.

Yapı topluluğunun yaklaşık 5-6 m. kadar güneyinde, bir güvercinlik yer almaktadır. Kilise ve yapı topluluğu ile bağlantılı olan güvercinliğin girişi düz lentolu bir kapıdan sağlanmaktadır. Giriş açıklığının üstünde güvercinlerin girişini sağlayan beş ufak delik bulunmaktadır. 3.00 x 3.00 m. ölçülerinde olan güvercinlik kare planlıdır. Mekânın dört duvarında da güvercinlerin kullandığı toplam 246 niş yer almaktadır.

Süsleme:

Oldukça kaba bir taş işçiliği bulunan kilise ve yapı kompleksindeki tek süsleme, beş kolonlu ana mekânda yer almaktadır. Ana mekânın batısında yer alan kolonun batı yüzüne işlenen süsleme bir haç kabartmasıdır. Haç kolları genişleyerek sonlanan bu haç motifinin yatay kolları kazınmıştır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry*

1972: İkonoklasmus öncesi), Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başı; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başları),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 Nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya: -

Kat. No: 6

Yapının Adı: Botsa 4 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Eser, Konya'nın 35 km. kadar güneyinde yer alan ve Meram ilçesi sınırları içersindeki Botsa Köyü'nün yaklaşık 3 km. kadar kuzeybatısındadır. Kilise, Botsa ve Gökyurt Köyleri ile bağlantılı bir vadinin kuzey tarafında, Genge Kayalıkları olarak adlandırılan mevkide yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,38'\,17.01''$ K
$32^{o}\,12'\,42.25''$ D

İnceleme Tarihi: 12 Temmuz 2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 18-19

Resim No: 56-68

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarları düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaliteli bir işçilikle işlenmiştir. Yapının daha sonraki kullanımı amacıyla gerçekleştirilen ikinci yapım evresinde ise kalitesiz ve kaba bir işçilik tercih edilmiştir. Kilisenin batısında yer alan mekânlarda, işçilik kalitesinin daha özensiz olduğu görülmektedir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş bir yapı kompleksinin içinde yer alan Botsa 4 nolu Kilise, kompleksin doğu ucuna inşa edilmiştir. Uzunlamasına tek nefli olan eser, dikdörtgen planlı bir naos ve içten yarım daire planlı bir apsisten meydana gelmektedir. Kilisenin batısında altı adet mekân bulunmaktadır. Mekânların tamamı dikdörtgen planlıdır.

Dış Tasvir:

Bir vadinin kuzey yamacındaki ana kayaya, zemin kotunda oyularak yapılmış olan yapı kompleksindeki mekânların sadece güney cephesi ile kilisenin güney ve doğu cepheleri bulunmaktadır. Kilise ile 3 ve 5 nolu mekânların dışındaki tüm mekânların güney cepheleri, bu cepheyi oluşturan ana kaya bloğunun kopmasından dolayı günümüze ulaşamamıştır. Bugün görülebilen 5 nolu mekânın güney cephesi ile kilisenin doğu ve güney cephelerinde ana kaya yüzeyi işlenmeyip, doğal bir şekilde bırakılmıştır.

İç Tasvir:

Yapı kompleksinin doğu ucunda yer alan kiliseye giriş hemen batısındaki 1 nolu mekândan sağlanmaktadır. Bu mekânın doğu duvarında bulunan yarım daire kemerli bir kapıdan kiliseye girilmektedir. Dikdörtgen planlı olan naos 4.20 m. genişliğinde ve 3.13 m. derinliğindedir. Orijinalinde naosun kuzey ve güney duvarları ikişer yarım daire kör kemerle hareketlendirilmişken, daha sonraki bir dönemde kuzey duvarının tekrar işlenmesi sonucu kuzeydeki iki kör kemer ortadan kaldırılmıştır. Bugün sadece buradaki kör kemerlerin izleri seçilebilmektedir. Naosun batı duvarının güney bölümüne yarım daire kemerli bir niş ile batı duvarı ile güney duvarının batı bölümüne oturma sekileri yerleştirilmiştir. Naos beşik tonoz ile örtülü olmasına karşın bu tonoz günümüze ulaşamamıştır. Bugün sadece beşik tonozun başlangıç kısımları görülebilmektedir.

Naosun doğusunda yer alan yarım daire planlı apsis, 1.98 m. genişliğinde ve 1.20 m. derinliğindedir. Naos ile arasında herhangi bir ayırıcı elemanın bulunmadığı apsisin doğu duvarı kısmen yıkıktır. Apsisin günümüze ulaşabilen bölümlerinde dikdörtgen planlı bir niş ile ufak bir yuvarlak pencere yer almaktadır.

Kilisenin batısında bulunan 1 nolu mekân, 5.07 x 4.10 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Güney bölümü tamamen yıkık olan mekânın kuzeyinde düz lentolu bir giriş açıklığından ulaşılan başka bir mekân daha yer almaktadır. 1 nolu mekânın doğu duvarının güney bölümüne 1.40 m. uzunluğunda ve 0.86 m. genişliğinde bir niş yerleştirilmiştir. Bu nişin mezar nişi olabileceği akla gelmektedir. Mekânın kuzeyinde bulunan diğer mekân ise 2.06 x 1.72 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Her iki mekânda düz tavan örtüye sahiptir.

1 nolu mekânın batısında bulunan 2 nolu mekânın da güney bölümü tamamen günümüze gelememiştir. Mevcut hali 6.24 x 4.42 m. ölçülerinde olan mekân, dikdörtgen planlıdır. Mekânın kuzey ve batı duvarında dikdörtgen planlı birer niş yer almaktadır. Bu bölümün kuzey duvarı 2.29 m. genişliğinde ve 1.80 m. derinliğindeki bir yarım daire kör kemer ile genişletilmiştir. Tavan yüksekliği oldukça yüksek tutulan mekân, kubbemsi bir tonoz örtüye sahiptir. 2 nolu mekânın batısında yer alan 3 nolu mekân ise daha iyi durumdadır. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan mekân, 5.30 x 2.80 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Bugün çobanların konaklama için kullandığı bu mekânın kuzey duvarına dikdörtgen planlı bir niş

yerleştirilmiştir. Mekân düz tavan ile örtülüdür. Odanın batı duvarında ise 4 nolu mekâna ulaşımı sağlayan yarım daire kemer ile çevrelenmiş düz lentolu bir giriş açıklığı yer almaktadır. 3 nolu mekândaki girişten ulaşılan 4 nolu mekânın güney bölümü de günümüze ulaşamamıştır. 7.80 x 6.00 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlı olan mekânın içinde dikdörtgen kesitli bir kolon düz tavanı taşımaktadır. Mekânın kuzey duvarı yarım daire kemerli iki derin kör kemer ile genişletilmiştir. Ayrıca odanın batı duvarında dikdörtgen planlı bir nişte bulunmaktadır.

Yapı kompleksinin en batısında bulunan 5 nolu mekân ise oldukça geniştir. Güney cephesi kısmen yıkık olan mekân, 9.25 x 5.30 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Mekânın kuzey duvarına üç, batı duvarına ise bir yarım daire niş işlenmiştir. Mekânın kuzey duvarının doğu bölümü ile batı duvarı, yarım daire kemerli birer derin niş ile genişletilmiştir. 5 nolu mekân düz tavan örtü ile örtülmüştür.

Süsleme:

Botsa 4 nolu Kilise'de iki farklı tür süsleme yer almaktadır. Bunlardan ilkini oluşturan kırmızı aşı boyası süsleme, apsisin kuzeyindeki yan duvar üzerinde görülmektedir. Bir Latin haçının işlendiği süslemede haç kolları genişleyerek sonlanmaktadır. Haçın üst kolu tahrip olmuştur. Yapıda karşılaşılan diğer bir süsleme ise pilastr ve kabartmalardır. Yaklaşık zeminden 1 m. yükseklikte, kilisenin bütün naos ve apsisini dolanır vaziyette işlenen pilastrler ile kilisenin içi hareketlendirilmiştir.

Yapının süsleme açısından özellikle üzerinde durulduğu diğer bir yeri ise girişidir. 1 nolu mekânın doğu duvarına yerleştirilen yarım daire kemerli giriş, yarım daire kemerin bir bordür şeklinde işlenmesi belirginleştirilmiştir. Ayrıca kemerin her iki yanına "L" şeklinde eklenen bordürler ile yarım daire kemerler bir çerçeve içine alınmıştır. "L" şeklindeki bordürlerin giriş açıklığına bakan kısımlarının uçlarına daire şeklinde birer kabara eklenmiş, böylece girişi vurgulayan bir süsleme kompozisyonu elde edilmiştir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başı; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başları),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi,

Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Kilistra 1 Nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya: -

Kat. No: 7

Yapının Adı: Botsa Eyvanlı Yapı

Yapının Yeri: Eser, Konya'nın 35 km. kadar güneyindeki, Botsa Köyü'nün 2 km. kadar kuzeybatısındadır. Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan yapı, Botsa ve Gökyurt Köyleri ile bağlantılı bir vadinin kuzey tarafındaki ana kaya üzerindedir.

Yapının Koordinatları: 37° 38′ 16.94″ K
32° 13′ 06.02″ D

İnceleme Tarihi: 12 Temmuz 2008

Yapı Türü: Eyvan

Şekil No: 20-21

Resim No: 69-72

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarları düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaliteli bir işçilikle işlenmiştir. Duvar yüzeylerinde yapım aletlerinin izleri görülebilmektedir.

Plan Tasviri:

Botsa Eyvanlı Yapı olarak adlandırılan eser, dikdörtgen planlıdır. Daha sonraki bir dönemde yapının kuzey bölümü düzensiz bir şekilde oyularak mekân genişletilmiştir.

Dış Tasvir:

Bir vadinin kuzey yamacındaki ana kayalık alana, zemin kotunda oyularak yapılmış olan yapının sadece güneydoğu cephesi bulunmaktadır. Dikdörtgen bir çerçeve içine alınan cephe, yarım daire kemerli bir düzenlemeye sahiptir. Kemerin iki yanına kemer başlangıç hizasından başlayıp, dikine yükselen birer pilastr yerleştirilmiştir. Pilastrler, üst bölümde bombeleşip, uçları genişleyerek sonlanmaktadır. Böylece bu öğeler sadece çerçeve işlevinde değil, cepheyi hareketlendiren bir unsur olarak da görev yapmaktadır. Yarım daire kemerin her iki köşesine birer haç motifi eklenmiştir. Bu şekilde kemer köşeliklerindeki boş alanın doldurulması sağlanmıştır. Haç motifi ve pilastrlerden batıda bulunanları tahrip olduğundan günümüze tam olarak gelememiştir. Cephenin doğu ve batı bölümü ise batı yönünde daha fazla olmak üzere güney doğu istikametinde uzatılmıştır.

İç Tasvir:

Bir eyvan görünümünde olan eser, güneydoğu-kuzeybatı istikametinde yerleştirilmiştir. Dikdörtgen planlı olan yapı, 5.00 x 4.16 m. ölçülerindedir. Eserin doğu ve batı duvarlarında yarım daire kemerli birer niş bulunmaktadır. Yapının her üç duvarını da tonoz başlangıcı hizasına yerleştirilmiş yatay bir kuşak dolanmaktadır. Beşik tonoz ile örtülü olan mekân, 5.60 m. yüksekliğindedir. Yapının kuzey bölümü yakın bir zamanda kırılarak genişletilmiştir. Belli bir düzenle yapılmayan bu genişleme işleminde eserin, doğu batı ve kuzey duvarları büyük oranda tahrip olmuştur.

Süsleme:

Botsa Eyvanlı Yapı olarak adlandırılan eserde, iki farklı çeşit süsleme görülmektedir. Bu süslemelerden ilki eserin doğu ve batı duvarlarındaki yarım daire kemerli nişlerin kenarlarında çok silik bir şekilde günümüze ulaşmış olan kırmızı aşı boyası bezemelerdir. Yarım daire kemerin kenarlarında bir şerit içine alınan süslemelerde zik zak motifi yer almaktadır. Eserde karşılaşılan diğer bir süsleme ise yapının giriş cephesinde bulunan malta haçı kabartmalarıdır. Her iki kemer köşeliğine de yerleştirilen bu haçların kolları uçlara doğru genişlemektedir. Giriş cephesinde dikine yerleştirilmiş olan pilastrlerde üst bölümün bombeleşmesi ile uçlarının genişleyerek sonlanması, cephede kullanılan süsleme öğeleri arasında sayılabilir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Anıtsal bir eyvan şeklinde olan yapının yakın benzeri tespit edilememiştir. Bizans mimarisinde farklı türde olmasına karşın benzer olarak kabul edebileceğimiz iki eser bulunmaktadır. Duvar yapıları olan bu benzerler şunlardır: **Bithynia:** Sangarios Köprüsü yanındaki Apsis *(Whitby 1985, Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş: 6. yüzyıl);* **Lykaonia**: Madenşehir 7 nolu Yapı (Exedra) *(Eyice 1971a: 4-5. yüzyıl)*.

Bibliyografya: -

Kat. No: 8

Yapının Adı: Çukurtekke 1 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 48 km. kadar güneybatısındaki, Çukurçimen Köyü'nün yaklaşık 3 km. batısındadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,28'\,55.07''$ K
$32^{o}\,12'\,49.41''$ D

İnceleme Tarihi: 10 Aralık 2006

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 22

Resim No: 73-78

Malzeme – Teknik:

Bir duvar yapısı olan kilisenin, günümüze ulaşabilen bölümlerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapıda kullanılan taş malzeme, gri renkli yerel bir taş cinsidir. Kilise'nin kalıntıları arasında saptanan mimari plastik malzemede de aynı cins taşın tercih edildiği görülmektedir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen kilise, üç nefli bazilikal planlıdır. Büyük oranda tahrip olmuş olan eser, dikdörtgen planlı bir naos, içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis ile kuzey ve güneyine eklenmiş yan mekânlardan meydana gelmektedir. Naos, iki sıra halinde düzenlenmiş üçer ayak ile üç nefe ayrılmıştır. Orta nef, yan neflere nazaran daha geniş ölçülerdedir. Kilisenin kuzeyinde bir, güneyinde ise iki ek mekân yer almaktadır. Dikdörtgen planlı olan bu ek mekânlardan güneydeki tüm cepheyi kuşatarak batı yönünde çıkıntı yapmaktadır. Dışa çıkıntı yapan bu ek mekânında güneyinde, doğuda içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsise sahip dikdörtgen planlı başka bir ek mekân daha bulunmaktadır.

Dış Tasvir:

Temel hizasına kadar yıkılmış olan kilisenin herhangi bir cephesi tespit edilememiştir.

İç Tasvir:

Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin naosuna batı cephesindeki bugün sadece izleri seçilebilen bir girişten girilmektedir. Dikdörtgen planlı olan naos, 11.63 x 6.20 m. ölçülerindedir. Naos çift sıra halinde yerleştirilmiş dikdörtgen kesitli üçer ayak ile üç

nefe ayrılmıştır. Ayaklardan batıda bulunan iki tanesi günümüze ulaşamamıştır. Orta nef, diğer neflere nazaran daha geniştir. 5.50 m. genişliğinde ve 3.00 m derinliğinde olan apsis, içten ve dıştan yarım daire planlıdır. Naos ve apsisin orijinal zemini bugün toprak altında olup, örtüleri günümüze gelememiştir.

Kilisenin kuzeyinde dikdörtgen planlı bir ek mekân bulunmaktadır. Kuzey duvarının doğu bölümündeki bir kapıdan ulaşılan bu mekân, 4.00 x 2.50 m. ölçülerindedir. Mekânın doğu duvarına dikdörtgen planlı bir niş yerleştirilmiştir. Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin güneyinde ise dikdörtgen planlı başka bir ek mekân daha bulunmaktadır. Kilisenin güney duvarının doğu bölümü ile ek mekânın batı cephesindeki birer kapı ile ulaşılabilen bu mekân, 11.20 x 2.50 m. ölçülerindedir. Mekân batı yönünde kilisenin batı cephesinden çıkıntı yapmaktadır. Bu mekânın da güneyinde kiliseye eklenmiş son ek mekân yer almaktadır. 5.00 x 2.40 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı olan bu mekânın doğusunda, 2.40 m. genişliğinde ve 1.50 m. derinliğinde bir apsis bulunmaktadır. Apsis, içten ve dıştan yarım daire planlıdır.

Süsleme:

Bugün temel hizasında bulunan kilisede karşılaşılan tek süsleme, kilise kalıntıları arasında karşılaşılan mimari parçalar üzerindeki bezemelerdir. Kullanılan malzemenin cinsi ile tabiat şartlarından dolayı oldukça aşınmış olan bu parçalarda bitkisel bezeme kullanılmış olup, belirgin bir motif tespit edilememiştir.

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının bazilikal planlı duvar kilisesi benzerleri: **Bithynia:** Assos Batı Bazilikası *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Gökçeada Kilisesi (*Ousterhout-Held 1997: Erken Hıristiyanlık Dönemi)*, İznik Ayasofyası *(Peschlow 2004: 5-6. yüzyıl)*; **İstanbul:** Ioannes Theologos Hebdomon Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Khalkoprateria Kilisesi *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortası)*, Beyazıt Kiliseleri A *(Müller-Wiener 2001: 6. yüzyılın ilk yarısı)*, Studios Manastırı (İmrahor Camisi) *(Müller-Wiener 2001: M.S.454-463)*, Topkapı Sarayı Bazilikası *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortaları)*; **Tracia:** Koyva Manastırı, Kral Kızı Bazilikası *(Erzen-Başaran 1993: M.S. 1185-1195),* Perinthos Bazilikası *(Işın 1994: 5. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Açıksaray Ağın Bazilikası, Aktaş H.

Konstantinos *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.500-6. yüzyıl başı),* Ali Dağı H. Basileios Manastır Kilisesi *(Lebides 1899, Rott 1908: 5. yüzyıl)*, Çardak Kilisesi (Eski Camii) *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Deverenk Panagia, Dikilitaş H. Pachomios *(Lebides 1899, Rott 1908, Thierry 1972: M.S.660)*, Gereme Panagia (H. Mikael) *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Gereme Çarıklı Kilise, Kayseri Kaleköy Kilisesi, Kayseri H. Mamas Manastır Kilisesi *(Wilson 1895: M.S.363)*, Kayseri Koimesis tes Theotokou Manastır Kilisesi, Kayseri Bazilika *(Restle 1979: 5. yüzyılın ikinci yarısı),* Ovacık Analepsis, Satı Kilise, Viranşehir 2 nolu (Kara Kilise), Viranşehir 3 nolu *(*Thierry *1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı ile ortası)*, Yaylacık Kilise; **Lykaonia**: Madenşehir 1 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 3 nolu *(Eyice 1971a: Arap akınları öncesi)*, Madenşehir 4 nolu, Madenşehir 5 nolu, Madenşehir 6 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 7 nolu yapının batısındaki Bazilika, Madenşehir 21 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 29 nolu, Yukarı Ören 15 nolu, Yukarı Ören 16 nolu, Değle Öreni 31 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Değle Öreni 32 nolu, Değle Öreni 33 nolu, Değle Öreni 42 nolu, Madendağı (Gözdağı) Öreni Kilisesi, Karadağ Kayasarnıç Öreni Kilisesi, Karadağ Yanıktepe 34 nolu Kilise, Çukurtekke 1 Nolu Kilise, Lystra Kenti Kilisesi, Tatköy Manastır Kilisesi, Derebucak Tepearası Köyü Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi, Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise; **Galatia:** Şereflikoçhisar Parnassos Bazilikası *(M. S. 469-470)*; **Isauria:** Alahan Batı Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Alahan Doğu Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Ermenek (Zenonopolis) H. Sokrates Kilisesi *(Saner 2004, Saner 2011, Doğanay 2005: 5. yüzyıl),* Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, **Karadeniz:** Aziz Anne (Küçük Ayvasıl) Kilisesi *(Bryer-Winfield 1985: 9. yüzyıl öncesi);* **Karia**: Knidos B Kilisesi *(Özgan 2004: M.S.674-677 öncesi)*, Knidos D Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Knidos E Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl)*, İasos Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*, İasos Akropolis Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*; **Kilikia:** Akdam Bazilikası, Akören I nolu Kilise *(Hill 1996: 6. yüzyılın ikinci*

yarısı), Akören II nolu Kilise *(Hill 1996:M.S.553)*, Akören Kutsal Haç Kilisesi *(Hill 1996:M.S.525)*, Akören II, 2 nolu Kilise, Alakilise *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Anavarza Apostles Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Anemurium Bazilikası *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Aziz Apostles (II nolu) Kilisesi *(Hill 1996: M.S.425 civarı)*, Anemurium, III nolu (10C) Bazilika *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Necropolis Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Anemurium Merkez (III-13 C nolu) Bazilika, Ayaş A Bazilikası, Batısandal Bazilikası *(Hild-Hellenkemper 1990: 5-6. yüzyıl)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Kuzey Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Güney Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Canbazlı Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl öncesi)*, Cennet-Cehennem Tapınak Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) A Kilisesi *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Corycus (Kızkalesi) C Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) F Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) G Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) H (Mezar) Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) I Kilisesi *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) Demirciören Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Çatıkören Kilisesi, Çukurkeşlik Kilisesi, Dağ Pazarı Bazilikası *(Hill 1996: 3-4. yüzyıl)*, Dağ Pazarı Mezarlık Bazilikası, Hasanalıler Kilisesi *(Hill 1996: 5-6. yüzyıl)*, İmamlı Kilisesi, Kadirli Ala Kilise *(Bayliss 2001: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın başı)*, Kanlıdivane I nolu Kilise, Kanlıdivane II nolu Kilise, Kanlıdivane III nolu Kilise, Kanlıdivane IV nolu Kilise, Karlık Bazilikası *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Meryemlik Azize Thekla Bazilikası *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Öküzlü Kuzey Kilise, Öküzlü Güney Kilise, Susanoğlu Mezarlık Kilisesi, Şaha Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Tapureli A Kilisesi, Tapureli C Kilisesi, Ura Kasaba Kilisesi, Uzuncaburç Tapınak Kilisesi, Uzuncaburç Aziz Stephanos Kilisesi, Yanıkhan Güney Kilise, Yanıkhan Kuzey Kilise *(Hill 1996: 4. yüzyıl sonu)*; **Lykia**: Andriake A Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake B Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake C Kilisesi (*Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake D Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake E Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Arneia A Kilisesi, Arneia B Kilisesi, Yanartaş (Khimeria) Bazilikası *(Öztaşkın 2007: 6. yüzyıl)*, Patara Büyük Kilise, Ksanthos Doğu Bazilikası *(Courtils 2003: 5. yüzyıl)*, Alakilise *(Harrison*

1963: 6. yüzyıl), Limyra Piskoposluk Kilisesi, Limyra Kale Kilisesi, Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, Letoon Erken Bizans Kilisesi *(Courtils 2003: 6. yüzyıl)*, Fethiye Gemiler Ada III Nolu Kilise, Fethiye Gemiler Bazilikası, Ölüdeniz Kumsal Bazilikası, Fethiye Mustafa Bazilikası, Karacaören Kumsal Bazilikası, İskender Bazilikası, Kökburunu Bazilikası, Gürses Bazilikası, Sura Yaylası Bazilikası, Sura Vadi Kilisesi, Kekova Adası Kilisesi, Olympos A Kilisesi, Olympos Liman Bazilikası; **Frigya:** Amorium Aşağı Şehir Kilisesi *(Lightfoot 2007: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Hierapolis Bazilikası *(Arthur 2006: 6. yüzyıl)*, Hierapolis Payandalı Kilise *(Arthur 2006: 6. yüzyıl ortaları)*, Hierapolis Üç Nefli Kilise, Laodikeia Kuzey Bazilikası *(Şimşek 2007: M.S. 494 öncesi)*, Laodikeia Kuzeybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Laodikeia Güneybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Apameia Bazilikası *(Kienlin-Üyümüze 2012: 6. yüzyıl)*, Eskişehir Başara Köyü Güney Kilise'nin 1. Evresi *(Alp 2010: Erken Bizans Dönemi)*.

Bibliyografya: -

Kat. No: 9

Yapının Adı: Çukurtekke 2 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 48 km. kadar güneybatısındaki, Çukurçimen Köyü'nün yaklaşık 3 km. batısındadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,28'\,52.28''$ K
$32^{o}\,12'\,46.30''$ D

İnceleme Tarihi: 10 Aralık 2006

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 23

Resim No: 79-83

Malzeme – Teknik:

Duvar kilisesi olan eser, düzgün kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Büyük oranda tahrip olmuş olan kilisede gri renkli yerel bir cins taş kullanılmıştır. Yapı kalıntıları arasında bulunan mimari plastik malzemelerde de aynı cins taşın kullanıldığı görülmektedir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda inşa edilen kilise, tek neflidir. Büyük oranda tahrip olmuş olan yapının bir bölümü bugün toprak altındadır. Kilise, dikdörtgen planlı bir naos, naousun doğusunda yer alan içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis ile bu mekânın kuzey ve güneyine eklenmiş yan şapellerden meydana gelmektedir. Günümüzde sadece apsisleri görülebilen yan şapellerin apsisleri içten ve dıştan yarım daire planlıdır.

Dış Tasvir:

Temel hizasına kadar yıkılmış olan kilisenin herhangi bir cephesi tespit edilememiştir.

İç Tasvir:

Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin naos girişi günümüze ulaşamamıştır. Bir kısmı toprak altında bulunan naos, 8.50 x 3.75 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Naos duvarlarında herhangi bir pencere izi tespit edilememesine karşın, yarım daire kemerli pencerelerin varlığı naosta bulunan pencere kemeri parçaları ile ikiz pencere payelerinden anlaşılmaktadır. Naosun kuzey duvarının doğu bölümünde kuzeydeki

ek şapele ulaşımı sağlayan bir açıklık yer almaktadır. Naosun örtüsü hakkında herhangi bir buluntu bulunmamaktadır.

Naosun doğusuna eklenen apsis, içten ve dıştan yarım daire planlıdır. 3.75 m. genişliğinde ve 3.80 m. derinliğinde olan apsis ile naos arasında herhangi bir ayırıcı eleman tespit edilememiştir. Tek nefli olan kilisenin kuzey ve güneyine birer ek şapel yerleştirilmiştir. Bugün sadece yarım daire planlı apsis kısımları görülebilen şapellerden kuzeydekine ulaşım kilisenin naosundaki bir geçitten sağlanırken, güneydeki ek şapelin girişi günümüze ulaşamamıştır. Kuzeydeki ek şapelin apsisi 2.10 m. genişliğinde ve 1.60 m. derinliğinde iken, daha iyi bir durumda olan güney ek şapelinin apsisi 2.05 m. genişliğinde ve 1.72 m. derinliğindedir. Güneydeki apsisin duvarında 0.60 m. genişliğinde tek basamaklı bir synthronon yer almaktadır.

Süsleme:

Büyük oranda tahrip olmuş olan kilisede tespit edilen süsleme öğeleri, kalıntılar arasında görülen mimari plastik parçalar üzerindedir. Yarım daire şeklindeki pencere kemer parçaları üzerindeki kuşaklarda, zik zak motiflerinden oluşan geometrik süsleme görülebilmektedir. Bu süslemede zik zaklar sayesinde oluşan üçgen motiflerinin içlerinin, nokta şeklindeki birer kabartı ile de vurgulanarak süslemenin zenginleştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Kilisede bulunan ikiz pencere payelerinin yan sütunlarının başlangıcını oluşturan kuşaklarda ise burgu motifi yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Yapının uzunlamasına tek nefli duvar kilisesi benzerleri: **İstanbul:** Boğdan Sarayı *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 13. yüzyıl)*, Ese Kapı Mescidi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 14. yüzyıl başı)*, Kefeli Mescidi *(Müller-Wiener 2001: 9-10. yüzyıl)*, Fatih Manastır Mescidi *(Müller-Wiener 2001: 13. yüzyıl sonu)*, Sinan Paşa Mescidi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 14. yüzyıl)*, Toklu Dede Mescidi *(Krautheimer 1981: 11. yüzyıl);* **Bithynia:** Mudanya Aya Sotiri Kilisesi, İznik Ayasofya Ek Şapeli; **Trakya:** Enez Kaleiçi 1 nolu Şapel *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 10-11. yüzyıl),* Enez Khrysopege Şapeli; **Frigya:** Hierapolis Küçük Kilise *(Arthur 2006: 6. yüzyıl-7. yüzyılın başı)*, Hierapolis Agora

Doğusundaki Kilise *(Arthur 2006: 10. yüzyıl sonu-11. yüzyıl)*, Hierapolis Tiyatro Üstündeki Kilise (2. Dönem) *(Arthur 2006: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın ilk yarısı)*; **Isauria:** Alahan Mağara Kilise (Güney, batı ve doğu cephesi duvar) *(Hill 1996: 5. yüzyılın ortası)*, Alahan Batı Bazilikası (2. Dönem), Ermenek Gözpınarı Şapeli *(Özkan 2011: 6-8. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Çanlı Kuzey Kilise *(Ötüken 1980: 11. yüzyılın ikinci yarısı)*, Aktaş Konstantinos Kilisesi (3. Yapı dönemi), Anatepe Kilisesi *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 7. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Hırka Yedikapılı Kilise, Sarıgöl Kilisesi *(Thierry 1972: 6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Satı Manastırı 2. Yapı Dönemi *(Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı)*, Soğanlı Ak Kilise *(Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı; Thierry 1972: 6. yüzyıl;)*, Uluağaç Georgios Kilisesi, Viranşehir 2 nolu *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Viranşehir Süt Kuzey Kilise *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979:Geç Bizans)*; **Kilikia:** Anemurium A Kilisesi güneydoğu ek şapeli *(Hill 1996: 6-7. yüzyıl)*, Ayaş Tapınak Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın ilk yarısı)*, Cennet Cehennem Azize Mary Şapeli *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Corycus K Kilisesi 2. dönem *(Hill 1996: Ortaçağ)*, Gazipaşa 10C nolu Kilise *(Hill 1996: Ortaçağ)*, Kadirli Ala Kilise (3. Dönem) *(Bayliss 2001: 12. yüzyıl - 13. yüzyılın ortası)*, **Lykaonia:** Madenşehir 22 ve 17 nolu Şapeller, Değle 36, 38 ve 46 nolu Şapeller, Madendağı Tek Nefli Şapel, Asamadi Manastır Şapeli, Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje; **Lykia:** Andriake F Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Dikmen Kilisesi (2. dönem), Muskar Şapeli, Alacahisar Kuzey Ek Kilisesi, Kökburnu Güney Ek Şapeli, Sura Vadisi Güney Ek Şapeli, Uçağız Şapeli, Karabel Kuzey Ek Vaftizhanesi *(İşler 2009: 6. yüzyıl)*, Karabel Güney Ek Şapeli *(İşler 2009: 6. yüzyıl)*, Doğu Asarcık Şapeli *(İşler 2009: 9. yüzyıl)*, Yanartaş (Khimeria) Şapeli *(Öztaşkın 2007: 8-9. yüzyıl)*, Andriake A Kilisesi Kuzey Şapeli *(Tekinalp 2001: 9. yüzyıl)*, Andriake C Kilisesi Güneydoğu Şapeli *(Tekinalp 2000: 11-12. yüzyıl)*, Limyra Piskoposluk Kilisesi Ek Şapeli *(Jakobek 1999: 8-9. yüzyıl)*; **Karadeniz:** Balat Kilise *(Bryer 1985: 17. yüzyıl)*, Tirebolu Kalesi Panagia Kilisesi *(Bryer-Winfield 1985: 13. yüzyıl sonları)*, Akçaabat Orta Mahalle Şapeli, Aziz Philippos Kilisesi (Kudrettin Camii) *(Bryer-Winfield 1985, Ballance 1960: 14. yüzyıl)*, Giresun Adası Kilisesi, Sümela Manastırı Aziz Elias (Saklı) Şapel, Vazelon Manastırı Aziz Elias Şapeli.

Bibliyografya: -

Kat. No: 10

Yapının Adı: Kayadibi 1 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içinde bulunan Kayadibi Köyü'nde, yerleşim merkezinin doğusundaki kayalık yamaç yüzeyinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,34'\,33.56''$ K
$32^{o}\,17'\,48.03''$ D

İnceleme Tarihi: 24 Temmuz 2007

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 24-28

Resim No: 84-105

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarları düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaliteli bir işçilikle işlenmiştir.

Plan Tasviri:

Üç nefli bazilikal planlı olan kilise; batıda yer alan dikdörtgen planlı bir narteks, bu nartekse güney yönünde eklenen haç planlı bir şapel ile naos ve apsis bölümlerinden meydana gelmektedir. Üç nefli olan naos, birbirinden üçer paye ile ayrılmıştır. Neflerden orta nef, yan neflere nazaran daha geniş tutulmuştur. Doğuda yer alan apsis ise yarım daire planlıdır.

Paraklesion işlevinde olan haç planlı şapel ise güney ve batı haç kolları ile doğudaki haç kolunu oluşturan yarım daire planlı apsis ve haç kollarının kesiştiği orta bölümden meydana gelmektedir. Kilisenin batısında birbirinden bağımsız iki adet dikdörtgen planlı mekân bulunmaktadır.

Dış Tasvir:

Kayadibi I nolu kilise, kuzey kısmı görülebilen bir ana kaya bloğunun, kuzey yüzüne oyularak yapılmıştır. Kilisenin giriş cephesini oluşturan bu bölümde, ana kayanın kısmen işlenerek, düz bir cephe oluşturulduğu görülmektedir. Yuvarlak kemerli olan giriş bölümü, oldukça sade tutularak bir açıklık şeklinde düzenlenmiştir. Bu açıklığın hemen doğusunda, zemin kotunda, yuvarlak kemer formunu hatırlatan bir düzenlemenin işlendiği görülmektedir.

Kilisenin doğusunda yer alan pencere açıklığı, zemin kotundan yükseğe yerleştirilmiştir. İçeriye doğru daralan ve çift kademeli olan bu açıklıkta, giriş ile

benzer bir biçimde herhangi bir cephe düzenlemesine gidilmemiştir. Pencere açıklığının batısında ve zemin kotu hizasında dikdörtgen planlı bir havuz yer almaktadır. Havuzun kuzey duvarı günümüze gelememiştir.

Kilisenin batısında yer alan her iki mekânın girişlerinin ayrıntılı olarak işlenmedikleri anlaşılmaktadır. Yuvarlak kemerli olan doğudaki mekân girişi ile düzgün olmayan dikdörtgen biçiminde olan batıdaki mekân girişi sade bir açıklık görünümündedir.

İç Tasvir:

Yuvarlak kemerli bir açıklıktan girilen narteks, 2.58 x 5.45 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı olup, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Giriş açıklığının iç kısımlarında açıklığı kapatan bir sistemin kullanıldığını gösteren izler yer almaktadır. Narteksin, güneyine haç planlı bir şapel yerleştirilmiştir. Şapel ile narteks arasında herhangi bir ayırıcı eleman yer almamaktadır. Narteksin doğu ve batı duvarlarında iki adet yuvarlak kemerli niş bulunmaktadır. Bu nişlerden batı duvarının kuzey bölümündeki daha geniş ölçülerdedir. Narteksin güney doğu ucu içe doğru iki köşeli bir çıkıntı yapmaktadır. Üst kısmı kırılmış olan bu bölümün köşelerle vurgulanmasının sebebi kesin olarak tespit edilememiştir. Bu düzenlemenin naosun güney nefinin doğu yönünde uzatılmasından veya güney nef ile narteks arasında olabilecek bir pencere açıklığını vurgulama amacıyla olabileceği akla gelmektedir.

Naosa giriş, narteksin doğu duvarının ortasında yer alan yuvarlak kemerli bir giriş açıklığından sağlanmaktadır. Giriş, yuvarlak kemerli bir bordür ile vurgulanmıştır ve kemerin başlangıç noktalarında birer girinti yer almaktadır. Bu girintilerin giriş açıklığını kapatan ahşap bir sistemin izleri olabileceği düşünülmektedir.

Kilisenin naosu 5.86 x 7.84 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan naos, yuvarlak kemerler vasıtasıyla birbirlerine bağlanmış çift sıra halindeki üçer paye ile üç nefe ayrılmıştır. Dikdörtgen kesitli olan payeler yaklaşık 0.25 x 0.45 m. ölçülerindedir. Payelerden her iki sıranın batı ve ortada olanlarının köşelerinin pahlandıkları görülmektedir. Payelerin altında dikdörtgen planlı birer kaide, üstünde ise dışa doğru genişleyen dikdörtgen biçimli bir silme kuşağı yer almaktadır.

Naostaki neflerden ortada olanın daha geniş tutulduğu gözlemlenmektedir. Kuzey nefin kuzey duvarında ve güney nefin güney duvarında, duvarlara bitişik olarak düzenlenmiş birer seki yer almaktadır. Kuzey nefin doğu köşesine yerleştirilen dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığı sayesinde naosun aydınlatılması sağlanmaktadır. Ayrıca güney nefin batı bölümü yıkıldığından dolayı haç planlı şapelin apsisine açılan bir açıklık oluşmuştur. Güney nefin doğu kısmına 1.30 x 1.65 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı bir mekân yerleştirilmiştir. Bu mekânın duvarlarını zemin seviyesinde bir seki dolanmaktadır.

Kuzey ve güney nefin doğusuna dikdörtgen planlı birer derin niş eklenmiştir. Yuvarlak kemerli olan bu nişlerin içlerinde altar görünümünde birer seki ile doğu duvarında yine yuvarlak kemerli birer niş bulunmaktadır. Doğuda yer alan bu derin nişlerin, konumları, boyutları, içerdiği seki ve ufak nişleri sebebiyle birer yan apsis olabileceği akla gelmektedir.

Naos ile bema arasındaki ayrım bir templon sayesinde sağlanmaktadır. Yalnız burada bölgedeki diğer örneklerden farklı olarak templonun, doğuda yer alan her iki payenin arasına konumlandırıldığı görülmektedir. Kaideye sahip olduğu anlaşılan templonun, Şekilları büyük oranda kırılmış olarak günümüze gelmiştir.

Doğuda yer alan apsis yarım daire planlıdır. 2.58 m. genişliğinde ve 1.73 m. derinliğinde olan apsisin iç kısmında apsis duvarı boyunca zemin kotunda yerleştirilmiş bir seki yer almaktadır. Synthronon işlevinde olduğu düşünülen bu sekinin ortasında, apsis duvarına işlenmiş yuvarlak kemerli ve zeminde çift kademeli bir seki bulunmaktadır. Merkezde yer alan bu sekinin de katedra işlevi amacıyla yapıldığı düşünülmektedir.

Kilisenin narteksi ile naostaki her üç nefte beşik tonoz örtü, apsiste ise yarım kubbe kullanılmıştır. Naosta orta nef 3.01 m. yüksekliğinde iken, kuzey ve güney nefler 2.64 m. yüksekliğine sahiptir.

Narteksin güneyinde yer alan şapel ise haç planlıdır. Şapel, güney ve batı haç kolları ile doğuda yer alan apsis ve orta mekândan meydana gelmektedir. Batı haç kolunun batı duvarı ile güney haç kolunun güney duvarında zemin hizasında birer seki bulunmaktadır. Doğuda yer alan apsis 2.21 m. genişliğinde ve 2.00 m. derinliğinde yarım daire planlıdır. Haçın doğu kolunu oluşturan apsis ile naos arasındaki ayrım bir templon ile sağlanmaktadır. Templonun Şekilları büyük oranda

kırıktır. Apsisin doğu duvarında yarım daire planlı bir niş görülmektedir. Şapelin batı ve güney haç kolları beşik tonoz, apsisi yarım kubbe ve haç kollarının kesiştiği orta mekân ise bir kubbe ile örtülüdür. Şapelin haç kolları 2.63 m. yüksekliğinde iken, merkezdeki kubbe 3.64 m. yüksekliğindedir.

Kilisenin batısında yer alan dikdörtgen planlı mekânlardan doğudakine yarım daire kemerli bir açıklıktan girilmektedir. Mekânın batı duvarında iki, diğer duvarlarında birer adet değişik ebatlarda nişler yer almaktadır. Mekân beşik tonozu hatırlatan bir örtü ile örtülmüştür. Daha batıda yer alan diğer mekânın girişi de yarım daire kemerlidir. Bu mekânın doğu duvarında iki adet yarım daire planlı niş; güney duvarı boyunca da bir adet geniş bir seki bulunmaktadır. Batıdaki bu mekân düz tavan örtüye sahiptir.

Süsleme:

Kilisede kullanılan iki farklı tür süsleme, yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Bunlardan ilki daha alt tabakada yer alan kırmızı aşı boyası süsleme ile bu süslemenin üzerinde bulunan sıvaya yapılan duvar resimleridir.

Kırmızı aşı boyası süsleme kilisede, ana ve yan apsislerin kemer bordürlerinde, apsis yarım kubbesinde, kemerlerin iç yüzünde, payeler ile payelerin üzerindeki silmelerde ve naosa girişi sağlayan kapının üst kısmında görülebilmektedir. Bu süslemelerden ana ve yan apsis kemer bordürleri ile payelerin üstündeki silmelerde, kenar çizgileri içine yerleştirilmiş zikzak motifleri yer almaktadır. Kemerlerin iç yüzlerinde yer alan düzenlemede, yüzey çizgilerle üç şeride ayrılmış; kenar bölümlerinde çift çizgili zikzaklar ile ortadaki kısma çapraz çizgiler yerleştirilmiştir. Apsis yarım kubbesinde, paye gövdeleri üzerinde ve naosa giriş sağlayan kapının naos tarafı üzerinde birer Latin haçı işlenmiştir. Haç motifinde haç kollarının dışa doğru genişleyen çizgiler ile sonlandıkları görülmektedir.

Haç planlı şapelde ise kırmızı aşı boyası süsleme, haç kollarının kemer bordürleri ile apsis duvarında yer alan nişin kenar bordüründe yer almaktadır. Bu kısımlarda kırmızı aşı boyası ile yapılmış kenar çizgileri içinde yapılan zikzak motifi içlerinde birer nokta yerleştirilmiştir.

Yapıda karşımıza çıkan diğer bir süsleme türü ise sıva üzerine yapılan duvar resimleridir. Naosun kuzey ve güney duvarlarında, kemerlerin iç yüzlerinde, paye

gövdelerinin üst kısımlarında, nefleri örten beşik tonozlar ile apsis yarım kubbesinde görülebilen bu tür süslemeler ne yazık ki oldukça tahrip olmuştur.

Duvar resimlerinde geometrik motifli süsleme kompozisyonları ile figürlü süslemeye yer verilmiştir. Dış etkenler yüzünden orijinal renklerini kaybeden duvar resimleri, ya oldukça silinmiş ya da siyah rengini almıştır. Nefleri örten beşik tonozlar üzerinde birbiri ile düğüm yaparak birleştirilmiş büyük dairevi madalyonlar ile ufak daire motiflerinden oluşan geometrik kompozisyonlar görülebilmektedir. Bazı madalyonların içinde siyah renkli haç motifi yer almaktadır.

Payelerin üzerine dama motifi ile elipsler yerleştirilmiştir. Apsis yarım kubbesinde ise noktalardan oluşan geometrik motif grubu ile dağınık olarak yerleştirilmiş iç içe girmiş iki daireden oluşan motifler bulunmaktadır. Kemerlerin iç yüzünde birbirlerine düğüm motifleri ile bağlanmış madalyonlar işlenmiştir.

Kilisede yer alan duvar resimlerinde özellikle kuzey ve güney yan duvarlarında, yatay çizgilerle ayrılmış bölümler içinde figürlü süsleme tercih edilmiştir. İşlendikleri konular tam olarak anlaşılmayan bu süslemede sadece güney naos duvarında yer alan kırığın doğusunda bir kompozisyon seçilebilmektedir. Ortada bir Latin haçı ile iki yanındaki figürlerden oluşan kompozisyonda haçın sağ yanında başı haleli üç figür yer almaktadır. Büyük oranda tahrip olmuş figürlerin birer tunik ile üzerine atkı giydikleri görülmektedir. Haç kollarından dikey olanların oldukça kalın tutulduğu bu kompozisyonda haç üzerinde bir figüre ait olabilecek bazı izler yer almaktadır. Sahnenin tahrip olmasından dolayı kesin olarak tanımlanamadığı bu kompozisyonun İsa'nın çarmıha geriliş sahnesi olabileceği akla gelmektedir. Sahnenin kalabalık olması ve haç motifindeki dikey kolların üstünde bir figür barındırmak istenircesine kalın tutulması bu görüşümüzü desteklemektedir.

Kilisede seçilebilen figürlü sahnelerden bir diğeri ise kuzey doğudaki payeleri birbirine bağlayan kemerler üzerinde, tonoz başlangıcında yer almaktadır. Ayakta duran ve başı haleli en az bir figürün bulunduğu sahnede figürün noktalardan oluşan süslemeli ve ayaklara kadar gelen kabbadion isimli bir kaftan giydiği anlaşılmaktadır.

Tarihlendirme:

M.S. 5-8. yüzyıl

Karşılaştırma:

Üç nefli bazilikal planlı olan kilisenin kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Avcılar Bezirhanı Bazilikal Kilise, Avcılar Durmuş Kadir Kilisesi *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi)*, Ayvalı Kilise *(Thierry 1972: Freskolar 11. yüzyıl)*, Çavuşin Ioannes Prodromos Kilisesi *(Thierry 1972: Freskolar ikonoklasmus öncesi)*, Göreme 14 nolu (Aynalı) Kilise *(Thierry 1972: Freskolar 10-11. yüzyıl)*, Güzelöz 3 a nolu Kilise, Güzelöz 3 b nolu Kilise, Ortahisar Hallaç Kilisesi, Selime Kale Manastır Kilisesi *(Thierry 1972: Freskolar 10-11. yüzyıl)*, Soğanlı B Kilisesi, Soğanlı Kubbeli I Alt Kilise *(Thierry 1972: Freskolar 10. yüzyıl başı)*; **Frigya:** Afyon-Bayat Kilisesi, İnpazarcık Yayla Alacain Kilisesi, İhsaniye Ayazin C Kilisesi, Ayazin III nolu Şapel, Selimiye İbrahim İnleri Kilisesi; **Lykaonia**: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi; **Tracia:** Nikolaos Manastırı Kilisesi (Eyice 1969a: 7-9. yüzyıl).

Bibliyografya:

Olcay Uçkan – Mimiroğlu, 2006: 353-354, Çiz.2-3, Res.1-6; Mimiroğlu, 2006: 146, Çiz.9, Res.9; Bahar-Küçükbezci, 2012: 103, Res. 14; Bahar, 2012: 109, Res.17.

Kat. No: 11

Yapının Adı: Kayadibi 2 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içinde bulunan Kayadibi Köyü'nde, yerleşim merkezinin doğusundaki kayalık yamaç yüzeyinde yer alan kilise, Kayadibi 1 nolu kilisenin batısındadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,34'\,37.17''$ K
$32^{o}\,17'\,39.82''$ D

İnceleme Tarihi: 24 Temmuz 2007

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 29-30

Resim No: 106-117

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarları düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaliteli bir işçilikle işlenmesine karşın, mezar odasında alet izlerinin görülebildiği kaba bir işçilik tercih edilmiştir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda inşa edilen kilise, kapalı yunan haçı planlıdır. Kuzey bölümü tamamen yıkık olan yapı, dikdörtgen planlı bir narteks, dört ayak ile kapalı yunan haçı planı oluşturulmuş dikdörtgen planlı bir naos, naosun doğusuna eklenmiş yarım daire planlı bir apsis ile narteksin güneyine yerleştirilmiş dikdörtgen planlı bir mezar odasından oluşmaktadır.

Dış Tasvir:

Kilisenin işlenerek yapıldığı ana kaya bloğunun büyük oranda koparak yıkılmış olması sebebiyle kilisenin tek cephesi durumunda olan kuzey cephesi günümüze ulaşamamıştır.

İç Tasvir:

Yapının kuzey cephesinin bütünüyle yok olmasından dolayı kilisenin girişleri ile birlikte narteks ve naosun kuzey bölümleri günümüze ulaşamamış; orijinal zemin yaklaşık 0.50 m. kadar toprak altında kalmıştır. Kilisenin bir narteksinin bulunması yapının ana girişinin de narteksin kuzey bölümünden sağlandığını akla getirmektedir. Kilisenin batısında bulunan narteks, dikdörtgen planlı olup mevcut kalıntılardan 5.45 x 2.66 m. ölçülerinde olduğu düşünülmektedir.

Narteksin güney ve batı duvarları, çift sıra şeklinde düzenlenmiş at nalı formundaki kör kemerler ile hareketlendirilmiştir. Üst sıradaki kör kemelerden batı ve güney duvarlarının merkezinde bulunanları kademeli olup, üzerinde üçgen bir alınlık ile sonlanmaktadır. Narteksin güney duvarındaki bir açıklıktan güneydeki mezar odasına geçilmektedir. Narteks orta bölümde düz tavan; kuzey ve güneyde ise beşik tonozlar ile örtülmüştür. Düz tavanlı orta bölümün merkezine küçük bir kubbemsi oyuk yerleştirilmiştir.

Narteks ile naos arasındaki ayrımı sağlayan duvar, günümüze gelememesine rağmen kayalardaki izlerden bu duvar ile narteksten naosa girişi sağlayan girişin konumu anlaşılabilmektedir. Apsisin ekseninde bulunan girişten naosa ulaşılmaktadır. Dikdörtgen planlı olan naosun büyük bir kısmı günümüze gelememiş olmasına karşın, mevcut izlerden 5.50 x 5.50 m. ölçülerinde olduğu anlaşılmaktadır. Naosta kare kesitli ayaklar ve örtü ile kapalı yunan haçı planı oluşturulmuştur. Ayaklardan sadece güneyde yer alanların üst kısmı ile güney haç kolu ve köşe odaları görülebilmektedir. Naosun günümüze ulaşabilen tek duvarı olan güney duvarı da at nalı formlu kör kemerler ile hareketlendirilmiştir. Naosta haç kolları beşik tonoz, köşe odaları çapraz tonoz, ayaklar ile oluşturulan merkezi bölüm pandantif geçişli bir kubbe ile örtülüdür. Bugün kubbenin sadece güney bölümü görülebilmektedir. Haç kollarındaki beşik tonozların başlangıçları profilli bir kuşak ile vurgulanmaktadır.

Naosun doğusunda bulunan apsis, 2.00 m. genişliğinde ve 1.50 m. derinliğinde yarım daire planlıdır. Naos ile arasında herhangi bir ayırıcı eleman tespit edilmeyen apsisin doğu duvarında yarım daire kemerli bir niş yer almaktadır. Apsisin kuzey ve güneyine yarım daire planlı birer yan apsis yerleştirilmiştir. Yan apsisler 1.10 m. genişliğinde ve 0.90 m. derinliğindedir. Yarım kubbe ile örtülü olan ana ve yan apsislerden ana apsis örtüsü başlangıcı profilli bir kuşak ile vurgulanmıştır.

Kilise narteksinin güneyine eklenen ve yarım daire kemerli bir girişten ulaşılan mezar odası 2.20 x 1.90 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Büyük oranda moloz toprak ile dolu olan mekân düz tavan örtü ile örtülmüştür. Mezar odasının doğu ve batı duvarlarında nişler yerleştirilmiştir. Bazı nişlerin içinde haç kabartmaları görülebilmektedir.

Süsleme:

Narteks ile naos duvarlarındaki kör kemerler ve profillerle oluşturan düzenlemeler, kırmızı aşı boyası bezemeler ile kabartma tekniğinde yapılmış haçlar yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Çoğunlukla çift sıra şeklinde yerleştirilen kemerler yarım daire biçimindedir ve üst sırada yer alanlar kademelendirilerek üçgen bir alınlık içine alınmıştır. Profiller ise duvarlardaki kemerli alanların bölünmesini sağlamada ve beden duvarlarından örtüye geçişleri birbirinden ayrılmasında kullanılmıştır.

Kırmızı aşı boyası süslemeler, naostaki güney haç kolunun beşik tonozunda kesme taş izlenimi veren dörtgenler ile tonoz başlangıcındaki profilli kuşak üzerindeki üçgenlerde ve narteks örtüsünde bulunan kubbemsi oyuktaki bir malta haçı motifinde görülmektedir. Bu tür süslemenin en yoğun rastlanıldığı yer ise, narteksin güney duvarındaki mezar odasının girişindedir. Giriş üzerindeki yarım daire kemer içinde bulunan üçgen alınlık, karşılıklı yerleştirilmiş üçgen motifleri ve alınlığın ortasına konumlandırılmış yuvarlak bir madalyon içindeki malta haçı motifi ile bezenmiştir.

Yapıda görülen son süsleme türü ise kabartma tekniğinde yapılmış olan bezemelerdir. Narteksin güneyinde bulunan mezar odasının doğu ve batı duvarındaki birer niş içine yapılan kabartmalarda kaba bir şekilde yapılmış iki malta haçı bulunmaktadır.

Tarihlendirme:

M.S. 10-12. yüzyıl

Karşılaştırma:

Dört serbest destekli kapalı yunan haçı planlı kilisenin kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Açıksaray Kilisesi, Akhisar Kilisesi, Bezirhanı A Kilisesi *(Thierry 1972: Freskolar 11. yüzyıl)*, Başköy H. Nikolaos Kilisesi, Belisırma Direkli Kilise *(Kostof 1972: M.S. 976-1025; Thierry 1972: 11. yüzyıl başı; Restle 1967: En erken 1020)*, Belisırma Ala Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: 11. yüzyıl ortas*ı), Gökçe Mamas Kilisesi, Gökçe Mikael Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Kostof 1972: M.S. 950-1020)*, Göreme Kızlar (17) Kilisesi *(Restle 1967: M.S. 1055 öncesi; Thierry 1972: 11. yüzyıl; Ötüken 1980: Grafittolar M.S.1055, 1058, 1065, 1074 ve 1129)*, Göreme Elmalı (19) Kilisesi *(Rott 1908: En geç 10. yüzyıl;*

Thierry 1972: 11. yüzyıl; Rice 1935, Kostof 1972: 11-12. yüzyıl; Restle 1967: M.S. 1190-1200), Göreme Karanlık (23) Kilisesi *(Rice 1935: 9. yüzyıl; Rott 1908: En geç 10. yüzyıl; Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: M.S. 1020-1130; Restle 1967: M.S. 1200-1210)*, Göreme 23a Nolu Kilise, Göreme 25 nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl)*, Göreme Kılıçlar (29) Kilisesi *(Restle 1967: 9. yüzyılın ikinci yarısı; Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Rice 1935: 10. yüzyıl ortası; Kostof 1972: M.S. 950-1020; Rott 1908: 10-11. yüzyıl)*, Göreme 32 nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl)*, Gümüşler Manastır Kilisesi *(Gough 1964: 11. yüzyılın sonu; Kostof 1972: M.S. 1020-1130*), Güzelyurt Sivişli (Koimesis tes Theotokon) Kilise *(Sunay 2008: Orta Bizans Dönemi; Pekak 1994: Freskolar 25 Mart 1887)*, Hacı İsmaildere 1 Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Restle 1978: 10. yüzyılın ikinci yarısı)*, Hallaçdere Manastır Kilisesi A-B, Ihlara Karanlık Kilise *(Thierry 1972: 9-10. yüzyıl)*, Karlık Panagia Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası veya sonu)*, Kepez Sarıca B Kilisesi, Kızılçukur Kanter Kilisesi, Selime Kare Kilise, Selime Derviş Akın Kilise, Soğanlı A Tokalı Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl)*, Soğanlı Kilise, Yaprakhisar Koyunağıl *(Thierry 1972: 11. yüzyıl);* **Frigya:** Ayazin A Kilisesi; **Lykaonia:** Ak Manastır Kilisesi *(Eyice 1966: 9-12. yüzyıl)*, Sille Kiriakon Kilisesi.

Bibliyografya:

Olcay Uçkan – Mimiroğlu, 2006: 355-356, Çiz.4-5, Res.7-9; Mimiroğlu, 2006: 146, Çiz. 10, Res.10.

Kat. No: 12

Yapının Adı: Kızılören 1 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içinde bulunan Kızılören Kasabası'nda, yerleşim merkezinin batısındaki İnler Mevki'nde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,51'\,30.97''$ K
$32^{o}\,05'\,36.13''$ D

İnceleme Tarihi: 5 Ağustos 2009

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 31-33

Resim No: 118-126

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarları düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaliteli bir işçilikle işlenmiştir.

Plan Tasviri:

Trikonkhos (Triconch) planlı olan kilise batıda yer alan dikdörtgen planlı bir giriş (narteks) bölümü; kuzey, güney, doğu ve batı haç kollarıyla, haç kollarının kesiştiği kare planlı orta mekândan oluşan naos ile doğu haç koluna eklenmiş yarım daire planlı bir apsisten meydana gelmektedir. Haç kollarından kuzey ve güneydekiler yarım daire planlı iken doğu ve batı haç kolu dikdörtgen planlıdır.

Dış Tasvir:

1 nolu kilise serbest vaziyette bulunan, yaklaşık 5.00 x 3.50 m. ölçülerindeki bir kaya kütlesine oyulmuştur. Batıda yer alan giriş cephesi dışında ana kayada herhangi bir cephe düzenlemesi bulunmamaktadır. Üst kısmı kırık olan kaya kütlesinde günümüze tam olarak gelememiş olan kubbenin dış cephesinin de işlenmiş olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

Kilisenin batıdaki giriş cephesini, dışarıyla herhangi bir ayrım yapılmaksızın açık olarak bırakılmış giriş (narteks) bölümü oluşturmaktadır. Yapının daha önce farklı bir giriş cephesi düzenlemesine sahip olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Giriş bölümünün batısında herhangi bir duvar veya giriş izi bulunmaması, 20. yüzyılın başlarına tarihlenen araştırmalarda da farklı bir cephe görülmemesi, günümüz cephe düzenlemesinin orijinal olduğunu düşündürmektedir.

İç Tasvir:

Kilisenin batısından yuvarlak kemerli bir açıklıkla girilmekte olan giriş (narteks) bölümü 0.60 x 1.15 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Mekânın kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı olarak ana kayaya işlenerek yapılmış dikdörtgen birer çerçeve içinde kuzeyde on iki satır, güneyde ise yirmi iki satırlık birer kitabe yer almaktadır. Kitabeler bugün tam olarak okunamamaktadır. Araştırmacı tarafından kopyalanan kitabeler şöyledir[1] (Cronin, 1902: 97-98):

Kuzey duvarında bulunan kitabe:

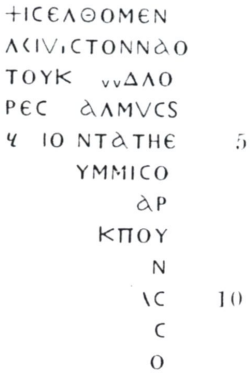

Güney duvarında bulunan kitabe:

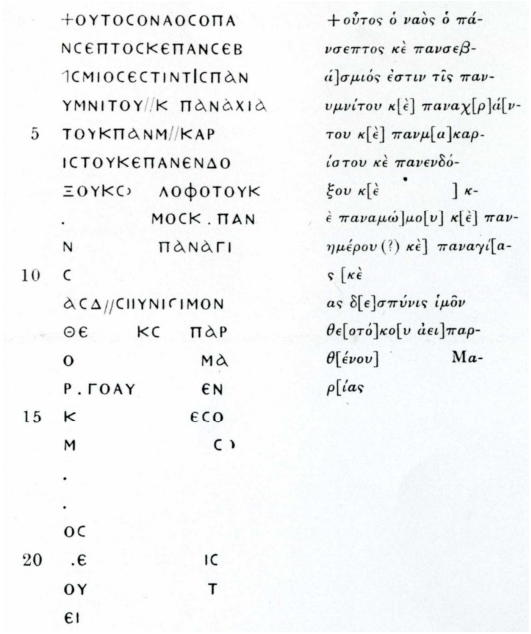

Kuzey duvarda bulunan kitabenin sadece giriş cümlesi olan "*Biz Rabbin tapınağına giriyoruz……*" ifadesi ile güney duvarda yer alan kitabede yer alan *"Kutsal ve saygın olan bu tapınak bütünüyle kutsanmış, ilahi, temiz, saf ve zaferli Kutsal Meryem'e aittir…..*" cümlesinin çevirisi yapılabilmektedir[2].

Beşik tonoz örtülü olan bu giriş mekânın batı bölümü ile naosa girişi sağlayan doğu bölümü büyük oranda yıkıktır. 20. yüzyılın başlarında yapılan incelemelerde naosa girişin düz lentolu bir açıklık ile sağlandığı anlaşılmaktadır.

[1] 1902 tarihinde H. S. Cronin tarafından okunan kitabelerde belirli bir anlam çıkarılamamış; kilisenin Tanrı anası Meryem'e ithaf edildiği anlaşılmıştır (Cronin, 1902: 98).

[2] Kitabelerin çevirileri Dr. Theodosios Kyriakidis tarafından yapılmıştır.

Trikonkhos planlı olan naos kuzey, güney, doğu ve batı haç kolları ile haç kollarının kesiştiği orta bölümden meydana gelmektedir. Kuzey ve güney haç kolları 1.30 m. genişliğinde ve 0.70 m. derinliğinde yarım daire planlıdır. Haç kollarının kuzey duvarında üç, güney duvarında ise iki adet niş bulunmaktadır. Bu nişlerden yarım daire planlı olan dört tanesi, ikişer olarak simetrik biçimde yerleştirilmişlerdir. Kuzey haç kolunun kuzey duvarı doğusunda bulunan diğer niş ise dikdörtgen planlıdır. Bu haç kolları yarım kubbeler ile örtülüdür. Kilisenin batı haç kolu 0.94 x 1.30 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Beşik tonoz ile örtülü olan haç kolunun güney ve kuzey duvarlarında simetrik olarak yerleştirilmiş birer niş bulunmaktadır. Haç kollarındaki tonoz kemerlerinde geniş bir profilli kuşak yer almaktadır.

Haç kollarının kesiştiği kare planlı bölüm 1.30 x 1.30 m. ölçülerindedir. Bu bölümün pandantif geçişlere sahip 1.30 m. çapındaki bir kubbe ile örtüldüğü görülmektedir. Yalnız alt etek kısımları görülebilen kubbe günümüze gelememiştir. Kubbenin 20. yüzyılın başlarında da yıkık olduğu anlaşılmaktadır. Bu mekânın kubbe eteğine 0.18 m. genişliğinde profilli bir kuşak eklenmiştir.

Doğuda yer alan apsis ile naos arasında templon ya da ikonostasis gibi ahşap bir sisteme ait olabilecek izler bulunmamaktadır. Apsis 1.30 m. genişliğinde ve 0.65 m. derinliğinde yarım daire planlıdır. Doğu duvarı kısmen yıkık olan apsiste, yıkıntının yanında yuvarlak kemerli birer niş görülmektedir. Nişlerin alt kısımları beden duvarlarından çıkıntı yaparak birer seki görünümü kazanmıştır. Apsiste doğu duvarına bitişik veya serbest durumda bir altar tespit edilememiştir. Bu sebeple sekili nişlerin altar olarak kullanılabileceği düşünülmektedir. 20. yüzyılın başlarında yapılan araştırmalarda apsisin doğu duvarının sağlam olduğu, günümüze gelememiş kısımda da bir nişin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Süsleme:

Kızılören 1 nolu kilisede bulunan kabartma haçlar, kırmızı aşı boyası süslemeler ve profilli kuşaklar yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Batı haç kolunun kuzey ve güney duvarında karşılıklı olarak işlenmiş birer malta haçı yuvarlak madalyonlar içersine yerleştirilmiştir. Haç motiflerinde, kolların uçları genişleyerek sona ermektedir.

Kilisede görülen diğer bir süsleme ise kırmızı aşı boyasından yapılan bezemelerdir. Naos ve apsiste bulunduğu izlerden anlaşılan bu süslemelerden sadece,

apsis duvarındaki yuvarlak madalyon içerisinde gösterilmiş bir malta haçı seçilebilmektedir. Yapının naosunda yer alan kemerlerde, kemerlerin birleştiği köşelerde ve kubbe eteğinde görülen sade profilli kuşaklar şapelde karşılaşılan son süsleme unsurudur.

Tarihlendirme:

M.S. 11-12. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının trikonkhos planlı benzerleri: **Kapadokya**: Yeşilöz Tağar *(Aziz Theodore) Kilisesi (Jerphanion 1936, Restle 1967, Koçyiğit 2009, Pekak 2010: 11. yüzyıl; Lafontaine-Dosogne 1975: 11. yüzyılın sonu, 12. yüzyılın başı; Kostof 1989: 12. yüzyılın ikinci yarısı*), Ortaköy Hagios Georgios Kilisesi *(Kostof 1989, Teteriatnikov 1996: 1292-1293)*, Göztesin Mevki (Kemer) Kilise 2 (Pekak 2002: 11. yüzyılın ikinci yarısı veya sonu); **Lykia:** Alacahisar (*Doğan 2003: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı).*

Bibliyografya:

Cronin, 1902: 96-97; Strzygowski, 1903: 146-148, Abd. 113-115; Swoboda-Keil-Knoll, 1935: 106-108, Abd.6-7; Belke – Mersich, 1990: 307; Belke, 1995: 840, Abd.13; Mimiroğlu, 2006: 146-147, Çiz.11; Karpuz-Bozkurt-Mimiroğlu, 2008: s.159-161, Çiz.5, Res.4.

Kat. No: 13

Yapının Adı: Kızılören 2 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içinde bulunan Kızılören Kasabasında, yerleşim merkezinin batısındaki inler mevkinde bulunmaktadır. Eser 1 Nolu Kilise'nin doğusunda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,51'28.77''$ K
$32^{o}\,05'30.87''$ D

İnceleme Tarihi: 5 Ağustos 2009

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 34

Resim No: 127-133

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarlarında alet izlerinin görülebildiği kaba bir işçilik tercih edilmiştir.

Plan Tasviri:

Enlemesine dikdörtgen planlı olan kilise; güneyde yer alan tek nefli bir naos ve yarım daire planlı bir apsisli şapel bölümü ile bu şapelden kuzeydeki ayaklar ve kemerler ile ayrılmış dikdörtgen planlı bir ek bölümden meydana gelmiştir.

Dış Tasvir:

Kızılören 2 nolu Kilise, kuzey bölümü toprak altında kalmış bir ana kayanın güney yüzüne işlenerek yapılmıştır. Güneyde yer alan ve düzleştirilmiş giriş cephesinde bugün kısmen tahrip olmuş dikdörtgen biçimindeki açıklık dışında herhangi bir cephe düzenlemesi bulunmamaktadır.

Giriş açıklığının batısında ve daha yüksek kotta bir delik ile giriş açıklığının doğusunda, niş görünümünde bir oyuk yer almaktadır. Her iki öğenin de düzensiz biçimli olması, bu öğelerin daha sonraki dönemlerde oluştuğunu düşündürmektedir.

İç Tasvir:

Yapının naosuna güney batıdaki düz lentolu bir açıklıktan girilmektedir. Büyük oranda tahrip olmuş olan bu açıklığın batı üst köşesinde bir kapının varlığını gösteren geçme deliği görülmektedir. Açıklığın doğu iç yüzünde beş satırlık bir kitabe yer almaktadır. Bugün oldukça zarar görmüş olan kitabenin 1902 yılında da

kötü durumda olduğu H. S. Cronin'in tasvirlerinden anlaşılmaktadır (Cronin, 1902: 98). Araştırmacı tarafından kopyalanan kitabe şöyledir:

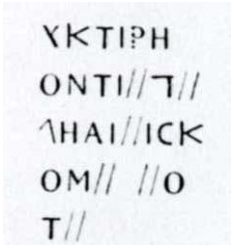

H. S. Cronin tarafından okunamayan kitabenin karşı simetrisinde ikinci bir kitabenin bulunup bulunmadığı duvar yüzeyindeki hasar yüzünden tespit edilememektedir. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan naos enlemesine dikdörtgen planlıdır. Yaklaşık 7.30 x 4.50 m. ölçülerinde olan naos, doğu-batı yönünde konumlandırılan ikişerden çift sıra taşıyıcı ve yuvarlak kemerler ile üç bölüme ayrılmıştır. Orta bölümün doğusuna eklenen kuzey-güney yönündeki iki ayak ile de orta bölümün iki kısma ayrıldığı görülmektedir. Yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanan altı ayak günümüze gelememiş olmasına rağmen kemer hizasındaki izlerden mevcut yerleri tespit edilebilmektedir.

Kilisenin güneyinde bulunan ilk bölüm 2.86 x 4.62 m. ölçülerindedir. Bu bölümün batı duvarında bir, güney duvarında ise iki adet niş yer almaktadır. Farklı boyutlarda olan nişler yuvarlak kemerlere sahiptir. Güneyde bulunan bu bölümün doğusuna 2.13 m. genişliğinde ve 1.10 m. derinliğinde yarım daire planlı bir apsis eklenmiştir. Apsis ile naos arasında ayrım sağlayan templon veya ahşap ikonostasise ait herhangi bir iz ise tespit edilememiştir. Apsis içinde ortada altar işlevli olduğu düşünülen yüksek bir seki ile bunun iki yanında yuvarlak kemerli birer niş yer almaktadır.

Güney bölümden birbirine kemerler ile bağlanmış iki ayak ile ayrılan bölüm, 3.50 x 5.30 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Orta bölümün batı duvarı günümüze gelememesine rağmen örtü hizasındaki izlerden konumu anlaşılabilmektedir. Kuzey-güney yönünde eklenen iki ayak ile ikiye ayrılmış olan orta bölümün doğusunda, değişik ölçülerde dört adet derin niş yer almaktadır. Zeminden 1.15 m. yüksekliğine yerleştirilen bu nişlerin zeminlerinde altar görünümünde birer seki bulunmaktadır. Yuvarlak kemerli olan nişlerin kemerleri derin profilli bir kuşak ile vurgulanmıştır. Orta bölümün kuzeyinde yer alan üçüncü bölüm ise yapım süreci yarım kalmış bir

durumdadır. Sadece 0.27 x 5.30 m. ölçülerinde oldukça dar olan bu bölümün kuzey duvarı düzgün işlenmemiş, doğal kaya görünümündedir.

Her üç bölüm düz tavan ile örtülü iken, güney bölümün apsisi yarım kubbe ile örtülmüştür. Naos tavanında doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş bir haç kabartması görülmektedir.

Süsleme:

Yapıda kullanılan başlıca süsleme güney bölümü tavanının doğu tarafında ortalanmış bir şekilde yerleştirilmiş olan bir Yunan haçı kabartmasıdır. 1.30 x 1.97 m. ölçülerinde olan haç motifi dışında yine aynı bölüm duvarlarında kırmızı aşı boyası ile yapılmış geometrik süslemenin izleri görülebilmektedir. Ne yazık ki kırmızı aşı boyası süslemeler büyük oranda tahrip olmuştur.

Tarihlendirme:

M.S. 10-11. yüzyıl

Karşılaştırma:

Enlemesine tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Göreme Saklı (H.Ioannes) Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Ötüken 1987: 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Göreme 3 nolu *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu; Ötüken 1987: 9-10. yüzyıl),* Göreme 6 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyılın ikinci yarısı),* Göreme 7 nolu *(Tokalı Yeni) Kilise (Rodley 1985: M.S.963-964; Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası; Kostof 1989: M.S. 850-11. yüzyıl; Ötüken 1987: 10. yüzyıl sonu veya 13. yüzyıl),* Göreme 16 nolu *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Ötüken 1987: 11. yüzyıl ortası),* Göreme 18 nolu *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Ötüken 1987: 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Göreme 28 nolu (H. Onuphorios, Yılanlı) Kilise *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 33 nolu (Kılıçlar Kuşluk) Kilise *(Ötüken 1987: 11. yüzyılın ilk yarısı; Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Kepez B Kayası Kilise, Soğanlı Kubbeli II alt Kilise; **Lykaonia**: Botsa 1 Nolu Kilise.

Bibliyografya:

Cronin, 1902: 98-99; Strzygowski, 1903: 148; Belke – Mersich, 1990: 307; Mimiroğlu, 2006: 147, Res.11; Karpuz-Bozkurt-Mimiroğlu, 2008: s.161-162, Çiz.6, Res.3.

Kat. No: 14

Yapının Adı: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'nün yaklaşık 2 km. kuzeyindedir.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,40'\,17.10''$ K
$32^{o}\,12'\,30.32''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 35

Resim No: 134-141

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarlarında alet izlerinin görülebildiği kaba bir işçilik tercih edilmiştir.

Plan Tasviri:

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda inşa edilen şapel, tek neflidir. Şapel dikdörtgen planlı bir naos ile yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Bir yapı kompleksinin içinde yer alan eserin, kuzeybatısında biri mutfak olarak kullanılmış üç dikdörtgen planlı mekân ile "L" planlı bir oda; güneyinde bir mezar ile düzgün olmayan daire planlı beş mekân ve kuzeydoğusunda B Şapeli bulunmaktadır.

Dış Tasvir:

Ana kayaya oyularak yapılan şapelin tek cephesi girişin de bulunduğu batı cephesidir. Kaya bloğunun kaba bir şekilde işlenerek düzleştirilmesiyle oluşturan bu cephedeki ana unsur, basık kemerli bir niş içine konumlandırılan dikdörtgen biçimindeki giriş açıklığıdır. Alt kısımları genişleyerek sona eren nişin kemer başlangıçları, karşılıklı olarak yerleştirilmiş silme kuşakları ile vurgulanmıştır. Nişin alt kısmının iki yanına birer seki yerleştirilmiştir. Şapel girişinin güney tarafında ise düzgün olmayan daire biçiminde bir niş görülmektedir.

Şapelin kuzeybatısında bulunan ve iki kat şeklinde düzenlenen diğer mekânların cephelerinde ise üst kotlardaki düzleştirme dışında herhangi bir vurgulama yapılmamış; sadece giriş ve pencere açıklıkları açılmıştır.

İç Tasvir:

Batı yönündeki bir açıklıktan ulaşılan naos, 2.90 x 3.50 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Naosun kuzey, güney ve batı duvarlarına oturma sekileri işlenmiştir. Kırma çatı ile örtülü olan naosta örtüye geçiş silme kuşakları ile vurgulanmaktadır. Apsis ile naos arasındaki ayrım zemindeki kot farkı ve kayalara oyularak yapılmış bir templon ile sağlanmaktadır. Templon karşılıklı olarak yerleştirilmiş birer templon levhasından oluşmaktadır. Levhaların üst köşe kısımları ise günümüzde kırıktır. Doğuda yer alan yarım daire planlı apsis, 1.85 m. genişliğinde ve 1.60 m. derinliğindedir. Apsisin doğu duvarına bitişik şekilde kayalara işlenmiş bir altar ile yarım daire kemerli bir niş yerleştirilmiştir. Dikdörtgen prizması biçimindeki altarın her iki yanında templon duvarlarına bitişik şekilde konumlandırılmış birer oturma sekisi yer almaktadır.

A Şapeli'nin kuzeybatısında manastır kompleksinin diğer mekânları bulunmaktadır. Bu mekânlardan mutfak olarak tanımlanan mekân, kilisenin kuzeybatısındaki yarım daire kemerli bir açıklık şeklinde düzenlenen mekânın batısındadır. Dikdörtgen planlı bir giriş açıklığından ulaşılan mutfak mekânı, 2.90 x 6.00 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. İki dörtgen pencere açıklığı ile aydınlatılan mekânın zemininde farklı büyüklüklerde yuvarlak biçimli üç niş; batı, doğu ve kuzey duvarlarında ise toplam beş niş bulunmaktadır.

Mutfak bölümünün batısında ise kompleksin en geniş mekânı olan "L" planlı oda yer almaktadır. Dikdörtgen planlı bir giriş açıklığından ulaşılan mekânın, doğu-batı doğrultusunda olan bölümü 2.80 x 7.00 m. ölçülerinde olup, mekânın batı bölümü güneye doğru 1.25 m. kadar girinti yapmaktadır. Mekânın kuzey ve güney duvarlarına sekiler yerleştirilmiştir.

İki kat şeklinde düzenlenen diğer mekânlardan en üst kotta bulunanları, zeminden yaklaşık 7.30 m. kadar yukarıdadır. Dikdörtgen şeklindeki ufak bir açıklıktan ulaşılan bu mekânlar birbirleri ile bağlantılı iki dikdörtgen planlı mekân şeklinde düzenlenmiştir. Bu ikili mekânın altında ise zeminden yaklaşık 3.50 m. yükseklikteki birinci katı oluşturan diğer mekân yer almaktadır. Üzeri yarım daire kemerli bir düzenlemeyle vurgulanmış, dikdörtgen planlı bir giriş açıklığından ulaşılan bu mekân da dikdörtgen planlıdır.

Manastır olarak tanımlanan yapı kompleksinin düzgün olmayan daire biçimindeki son beş mekânı ise A ve B şapelinden daha alt kottadır. Farklı büyüklükte olan bu mekânların büyük bir bölümü toprak ile doludur.

Süsleme:

Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin süsleme açısından zengin olduğu günümüze ulaşabilen kalıntılardan anlaşılmaktadır. Kazıma tekniğinde yapılmış haç motifleri, kırmızı aşı boyası bezemeler ile freskler yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Şapeldeki kazıma tekniğinde yapılmış haçlar, apsis alınlığının her iki yanında bulunmaktadır. Fresko tabakasının altına yapılan kırmızı aşı boyaması süslemelerde ise herhangi bir motif seçilememektedir. Naos ve apsis duvarlarında ve örtülerinde bulunduğu mevcut izlerden anlaşılan freskolar, bugün ufak boyutlu parçalar halinde günümüze ulaşmıştır. Herhangi bir figür ya da konu seçilemeyen fresk süslemelerde siyah, mavi ve kahverengi renklerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972:*

İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi), Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Özkan, 2002b: 621; Özkan, 2003: 224-226; Mimiroğlu, 2005: 14-15, Çiz.2, Res.2-4; Mimiroğlu, 2006: 144, Çiz.4, Res.4; Mimiroğlu, 2007: 114, Şekil 1, Res.2.

Kat. No: 15

Yapının Adı: Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'nün yaklaşık 2 km. kuzeyindedir.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,40'\,17.10''$ K
$32^{o}\,12'\,30.32''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 35

Resim No: 142-144

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarlarında alet izlerinin görülebildiği kaba bir işçilik tercih edilmiştir.

Plan Tasviri:

Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli, kuzeydoğu-güneybatı istikametinde tek nefli olarak yapılmıştır. Güney cephesindeki bir açıklıktan girilen şapel, dikdörtgen planlı naos ile naosun doğusuna eklenmiş yarım daire planlı bir apsisten meydana gelmektedir. Şapelin batısında bir mezar nişi ile A Şapeli ve yapı kompleksinin diğer mekânları yer almaktadır.

Dış Tasvir:

Ana kayaya oyularak yapılan şapelin tek cephesi, girişin de bulunduğu güney cephesidir. Ana kaya üzerinde herhangi bir işlem yapılmayan bu cephede giriş, derin bir doğal yarıktan da yararlanılarak kabaca yapılmış dikdörtgen biçimli bir açıklıktan oluşmaktadır. Giriş açıklığı zemine doğru genişlemektedir. Şapelin batısında bulunan mezarın işlendiği ana kaya yüzeyi ise düzleştirilerek düzgün bir cephe şeklinde düzenlenmiştir.

İç Tasvir:

Güneybatı köşesindeki bir giriş açıklığından girilen şapelin naosu, 3.20 x 7.50 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Kuzey ve güney naos duvarlarına birer oturma sekisi yerleştirilen naosun zemininde ise yuvarlak biçiminde üç adet niş açılmıştır. Kırma çatı ile örtülü olan naosun doğusunda ise yarım daire planlı bir apsis yer almaktadır.

Naos ve apsis arasındaki ayrım zemindeki kot farkı ve ana kayaya oyularak yapılmış bir templon ile sağlanmaktadır. Templon, karşılıklı olarak yerleştirilen iki templon levhasının üzerine konumlandırılan üç ufak ayak sayesinde üç açıklıklı olarak tasarlanmıştır. Günümüzde bu ufak ayaklardan sadece en güneydeki görülebilmektedir.

Yarım daire planlı olan apsis, 2.90 m. genişliğinde ve 2.10 m. derinliğindedir. Apsisin doğu duvarına bitişik şekilde kayalara işlenmiş dikdörtgen prizması biçimli bir altar ile güneyine bir oturma sekisi yerleştirilmiştir. Apsisin kuzey ve güney duvarında birer niş bulunmaktadır.

B Şapeli'nin batısında ise duvara oyularak yapılmış dikdörtgen biçimli bir mezar nişi yer almaktadır. Zeminden yaklaşık 0.40 m. yüksekliğinde yapılmış olan mezar nişi 2.00 m. uzunluğundadır.

Süsleme:

Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli'nde herhangi bir süsleme öğesi tespit edilememiştir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry*

1972: İkonoklasmus öncesi), Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Özkan, 2002b: 621; Özkan, 2003: 224-226; Mimiroğlu, 2005: 15-16, Çiz.2, Res.6-8; Mimiroğlu, 2006: 144, Çiz.4, Res.4; Mimiroğlu, 2007: 114, Şekil 1, Res.2.

Kat. No: 16

Yapının Adı: Kilistra 1 nolu Şapel

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'ndedir. Şapel, köy merkezinin yaklaşık 1 km. batısındaki Koyak Mevki'nde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,39'\,56.44''$ K
$32^{o}\,12'\,19.06''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 36

Resim No: 146-148

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarlarında alet izlerinin görülebildiği çok kaba bir işçilik uygulanmıştır.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda kayalara oyularak yapılmış olan Kilistra 1 nolu Şapel, batı cephesindeki bir giriş açıklığından girilen dikdörtgen planlı naos ile naosun doğusuna eklenmiş yarım daire planlı bir apsisten meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

Kilistra 1 nolu Şapel'in tek cephesini oluşturan batı cephesi, oldukça sadedir. Ana kayanın düzleştirilmesiyle oluşturulan cephenin merkezinde sadece şapele girişi sağlayan yarım daire kemerli bir giriş açıklığı bulunmaktadır.

İç Tasvir:

Batı cephesindeki yarım daire kemerli bir giriş açıklığından şapele girilmektedir. Giriş açıklığının kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı olarak işlenmiş oyuklar giriş açıklığının ahşap bir sistem ile kapatıldığını düşündürmektedir. Naos, 3.00 x 3.90 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Naosun kuzey ve güney duvarlarına birer oturma sekisi yerleştirilmiştir. Kuzeyde bulunan sekinin bir ara duvar sayesinde iki bölümlü olacak şekilde düzenlendiği görülmektedir. Naos, beşik tonoz ile örtülüdür.

Naosun doğusunda apsis bulunmaktadır. Apsis ile naos arasındaki ayrım zemindeki kot farklı ile sağlanmaktadır. Naosun kuzey ve güney duvarlarının doğu bölümlerinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli oyuklar, naos ile apsis arasında ayrıca ahşap bir ayırıcı elemanın bulunabileceğini düşündürmektedir.

Naosun doğusunda bulunan yarım daire planlı apsis, yaklaşık 1.40 m. genişliğinde ve 1.00 m. derinliğindedir. Apsisin doğu duvarına bitişik olarak dikdörtgen prizması şeklinde bir altar işlenmiştir. Altarın kuzeyinde iki, güneyinde ise bir adet seki bulunmaktadır.

Süsleme:

Kilistra 1 nolu Şapel'de herhangi bir süsleme öğesi tespit edilememiştir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci*

yarısı), Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Mimiroğlu, 2005: 22-23, Çiz.3, Res.28-30.

Kat. No: 17

Yapının Adı: Kilistra 2 nolu Şapel

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'ndedir. Şapel, köy merkezinin yaklaşık 1 km. doğusundaki Konacak Mevki'nde yer alan harman yerinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,39'\,57.27''$ K
$32^{o}\,12'\,54.34''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 37

Resim No: 149-152

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan şapelin duvarlarında alet izleri görülebilmesine karşın kaliteli bir işçilik uygulanmıştır.

Plan Tasviri:

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda kayalara oyularak yapılmış olan şapel, güneybatıdaki dikdörtgen planlı bir giriş bölümü, bu bölümün batısına eklenmiş dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusunda yer alan yarım daire planlı bir apsisten meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

Kilistra 2 nolu Şapel'in tüm beden duvarları ile örtüsü, ana kayanın kopması sonucu günümüze gelememiştir. Bu sebeple yapının herhangi bir cephesi tespit edilememesine karşın, mevcut kalıntılardan yapının giriş cephesinin, güneybatıda bulunduğu anlaşılmaktadır.

İç Tasvir:

Mevcut izlerden Kilistra 2 nolu Şapel'e güneybatıdaki tek bir açıktan girildiği anlaşılmaktadır. Giriş açıklığından ulaşılan giriş bölümü, 1.01 x 1.15 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Narteks olarak tanımlanabilecek olan bu bölümün örtüsü günümüze ulaşamamıştır. Giriş bölümünün doğusunda bulunan kademelendirilmiş bir açıklıktan naosa geçilmektedir. Giriş bölümünden daha alçak bir kotta bulunan naos, 2.57 x 2.66 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Kuzey ve güney naos

duvarlarına birer oturma sekisi yerleştirilmiştir. Naosun örtüsü günümüze gelememiştir.

Naosun doğusunda bulunan apsis ile naos arasındaki ayrım, zemin kotunun yükseltilmesi ve kayalara oyularak yapılmış bir templonla sağlanmaktadır. Karşılıklı yerleştirilmiş birer templon levhasından oluşan templondaki levhalar, büyük oranda kırılarak günümüze az bir bölümleri ulaşabilmiştir. Naosun doğusunda bulunan yarım daire planlı apsis, yaklaşık 1.10 m. genişliğinde ve 1.00 m. derinliğindedir. Apsisin doğusunda duvara bitişik olarak kayalara oyulmuş üç bölümlü bir altar bulunmaktadır. Orta bölümü diğer kısımlara nazaran daha yüksekte olan altar, apsisin tüm doğu bölümünü kaplamaktadır. Altarın güneyinde ise bir katedra yer almaktadır. Katedranın sırt bölümü, ana kayaya oyulmuş yarım daire kemerli bir niş biçimindedir. Apsis doğu duvarının merkezine bir pencere açıklığı yerleştirilmiş olup, günümüzde açıklığın sadece bir bölümü görülebilmektedir.

Süsleme:

Kilistra 2 nolu Şapel'de bulunan kazıma haç motifleri ile fresko izleri yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Kazıma tekniğinde yapılmış motiflerin ilki apsisteki katedranın üst kısmında bulunan bir haç motifidir. Şapelde görülen diğer haç motifi ise katedranın batısındaki naos doğu duvarı üzerindedir. Latin haçı tipinde olan bu haçın kolları uçlara doğru genişleyerek sona ermektedir. Haç motifinin üzerine kazıma tekniğinde yapılan yarım daire ile haç motifi vurgulanmıştır.

Yapıda karşılaşılan diğer bir süsleme türü ise freskodur. Yapının beden ve örtüsünün günümüze gelememesinden dolayı büyük çoğunluğu yok olan bu tür süsleme, naos duvarlarının zemine yakın kısımlarında ve apsis yan duvarlarında görülebilmektedir. Herhangi bir figür ya da sahnenin seçilemediği fresklerde, mavi zemin üzerine kırmızı ve beyaz renklerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus*

öncesi), Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise*,* Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7

Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Özkan, 2002a: 130, Mimiroğlu, 2005: 24-25, Çiz.4, Res.31-36.

Kat. No: 18

Yapının Adı: Kilistra 3 nolu Şapel

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'ndedir. Şapel, köy merkezinin yaklaşık 2 km. kuzeyindeki Bayram Hacı İnleri Mevki'nde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,40'\,15.53''$ K
$32^{o}\,12'\,26.14''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 38-39

Resim No: 153-160

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarlarında alet izlerinin görülebildiği kaliteli bir işçilik uygulanmıştır. Şapelin batısında bulunan diğer mekânlarda ise şapele nazaran daha kaba bir işçilik gözlemlenmektedir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda kayalara oyularak yapılmış olan Kilistra 3 nolu Şapel, batı cephesindeki bir giriş açıklığından girilen dikdörtgen planlı naos ile naosun doğusuna eklenmiş yarım daire planlı bir apsisten meydana gelmektedir. Şapelin kuzeybatısında üç, alt kotunda ise bir adet dikdörtgen planlı mekân bulunmaktadır.

Dış Tasvir:

Zeminden yaklaşık 2.50 m. yükseklikteki bir kotta, kayalara oyularak inşa edilen Kilistra 3 nolu Şapel'in giriş cephesi batıdadır. Batı cephesini oluşturan ana kaya, düzgün bir zemin oluşturulacak şekilde işlenmiştir. Bu cephede, zemine doğru genişleyen dikdörtgen planlı bir niş içine yerleştirilmiş giriş açıklığı bulunmaktadır. Düz lentolu olan giriş açıklığının her iki yanına ise birer seki yapılmıştır. Şapelin güney ve doğu cephelerinde ana kaya doğal bir şekilde bırakılmıştır.

Batı cephesinde bulunan diğer girişten, şapelin alt kotundaki mekâna girilmektedir. Düz lentolu bir giriş açıklığından oluşan bu girişin güneyinde ise dikdörtgen biçimli bir niş bulunmaktadır. Şapelin kuzeybatısında bulunan diğer üç

mekânın giriş cepheleri güney yönünde olup, ana kayanın doğal haliyle bırakılmasından oluşmaktadır.

İç Tasvir:

Kilistra 3 nolu Şapel'in girişi batıda yer alan düz lentolu bir giriş açıklığından sağlanmaktadır. Dikdörtgen planlı olan naos, 3.20 x 3.50 m. ölçülerindedir. Naosun kuzey ve güney duvarlarına birer seki yerleştirilmiştir. Naos kırma çatı ile örtülüdür.

Naosun doğusunda yarım daire planlı bir apsis bulunmaktadır. Naos ile apsis arasında herhangi bir ayrım bulunmamasına karşın, naosun kuzey ve güney duvarlarına karşılıklı olarak yerleştirilen " ┐" biçimli girintiler ile sekilerdeki oyuklar, burada ahşaptan yapılmış bir ayırıcı elemanın bulunduğunu düşündürmektedir. Doğuda yer alan apsis, 2.30 m. genişliğinde ve 1.20 m. derinliğindedir. Doğu duvarı kısmen yıkılmış olan apsiste, dikdörtgen biçimli iki pencere yer almaktadır. Apsisin kuzey duvarına bir seki ile bu sekinin üzerine yarım daire planlı bir niş işlenmiştir. Şapelin alt kotunda bir, kuzeybatısında ise üç mekân bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı olan bu mekânların duvarlarına farklı büyüklüklerde dikdörtgen biçimli ve yarım daire kemerli nişler yerleştirilmiştir.

Süsleme:

Kilistra 3 nolu Şapel'de karşılaşılan tek süsleme öğesi fresko izleridir. Şapelin kuzey ve batı naos duvarları ile apsis yarım kubbesinde görülebilen fresk izlerinde herhangi bir figür ya da sahne seçilememektedir. Yalnız batı naos duvarındaki bir fresk parçasında kırmızı renkli çizgilerden oluşan halenin bir bölümü görülebilmektedir. Mevcut izlerden fresklerde kırmızı, beyaz ve siyah renklerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak*

1967: M.S.963-969), Derindere Kilise*,* Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya: Mimiroğlu, 2005: 26-27, Çiz.5-6, Res. 37-41.

Kat. No: 19

Yapının Adı: Kilistra 4 nolu Şapel

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'ndedir. Şapel, köy merkezinin yaklaşık 3 km. güneyindeki Ciğer Mevki'nde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,39'\,37.21''$ K
$32^{o}\,12'\,17.43''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 40

Resim No: 161-163

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde yapılmış olan şapel, alet izlerinin görülebildiği kaba bir işçilikle inşa edilmiştir.

Plan Tasviri:

İri bir ana kaya parçasına doğu-batı doğrultusunda oyularak yapılmış olan şapel, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

Büyük bir ana kaya parçasına yapılan Kilistra 4 nolu Şapel'in giriş cephesi batıdadır. Düzgün bir yüzey oluşturulacak şekilde işlenen giriş cephesinde, yarım daire kemerli nişin içine yerleştirilmiş düz lentolu bir giriş açıklığı bulunmaktadır. Giriş açıklığının güneyine, yarım daire kemerli ufak bir niş yerleştirilmiştir. 4 nolu şapelin kuzey, güney ve doğu cephelerinde ise ana kaya işlenmeden, doğal dokusuyla bırakılmıştır.

İç Tasvir:

Düz lentolu bir giriş açıklığından ulaşılan naos, 2.31 x 2.39 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Naosun kuzey ve güney duvarları boyunca birer seki yerleştirilmiştir. Beşik tonoz ile örtülü olan naosta tonoz başlangıçları bir silme kuşağı ile beden duvarlarından ayrılmıştır.

Naosun doğusunda bulunan apsis ile naos arasındaki ayrım, zemindeki kot farklı ve ana kayaya oyularak yapılmış bir templon ile sağlanmaktadır. Templon,

karşılıklı olarak yerleştirilmiş iki templon levhasından oluşmaktadır. Levhalardan güneydeki kırıktır. Templon levharının üzerine yarım daire biçimli bir kemer yerleştirilmiştir. Kemer başlangıçları kalın bir silme kuşağı ile vurgulanmıştır.

Doğuda yer alan apsis yarım daire planlıdır. 1.40 m. genişliğinde olan apsis, 1.10 m. derinliğindedir. Apsisin doğu duvarına bitişik şekilde dikdörtgen prizması biçimli bir altar ile altarın üzerine yarım daire kemerli bir niş işlenmiştir. Altarın kuzey ve güneyinde ise templon duvarlarına kadar daralarak devam eden birer seki yer almaktadır. Apsis duvarında yer alan kalın bir silme kuşağı, apsis duvarları ile apsis yarım kubbesini birbirinden ayırmaktadır.

Süsleme:

Kilistra 4 nolu Şapel'in naos ve apsis duvarları ile templonda bulunan silme kuşakları, sapelde saptanan tek süsleme öğesidir. Silme kuşakları mimari elemanların ayrımının vurgulanması amacıyla kullanılmıştır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus*

öncesi), Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Mimiroğlu, 2005: 28-29, Çiz.7.

Kat. No: 20

Yapının Adı: Kilistra 5 nolu Şapel

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'ndedir. Şapel, köy merkezinin yaklaşık 3 km. güneyindeki Ciğer Mevki'nde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,39'\,34.40''$ K
$32^{o}\,12'\,13.91''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 41

Resim No: 164-166

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde yapılmış olan şapel, alet izlerinin görülebildiği kaba bir işçilikle inşa edilmiştir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda ana kayaya oyularak yapılmış olan şapel, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

Kilistra 5 nolu Şapel'in giriş cephesi batıdadır. Giriş cephesini oluşturan ana kayanın düzgün bir yüzey oluşturulacak şekilde işlendiği görülmektedir. Cephenin kuzey ve güneyinde kademelendirilme yapılarak, şapel girişi vurgulanmıştır. Giriş açıklığının güney bölümünde bulunan bir mekânın kuzey ve batı duvarlarının yıkılması, cephenin güneye doğru devam ettiği izlenimini kazandırmaktadır. Şapele girişi sağlayan açıklık, giriş cephesinin merkezindedir. Düz lentolu olan bu giriş açıklığı, yarım daire kemerli bir niş içine alınarak vurgulanmıştır.

İç Tasvir:

Batı yönündeki tek basamaklı bir giriş açıklığından ulaşılan naos, doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Dikdörtgen planlı olan naos, 2.20 x 2.55 m. ölçülerindedir. Kırma çatı ile örtülü olan naosun, kuzey ve güney duvarlarına birer

seki işlenmiştir. Naosun doğusunda yarım daire planlı bir apsis yer almaktadır. Naos ile apsis arasında ise herhangi bir ayırıcı eleman bulunmamaktadır.

1.20 m. genişliğinde ve 0.90 m. derinliğinde olan apsisin doğu duvarına bitişik olarak dikdörtgen prizma şeklinde bir altar işlenmiştir. Apsis, altarın hemen üzerindeki yarım daire kemerli ufak bir pencere açıklığından aydınlanmaktadır. Altarın kuzey ve güneyindeki apsis duvarlarına ise birer niş yerleştirilmiştir.

Süsleme:

Kilistra 5 nolu Şapel'de karşılaşılan tek süsleme öğesi, fresk süslemelerdir. Günümüze sadece naos duvarlarındaki çok az bir bölümde ulaşan fresk süslemelerde, herhangi bir figür ya da sahne seçilememektedir. Mevcut izlerden duvar resimlerinde kırmızı renkli bir dış çerçeve kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus*

öncesi), Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Mimiroğlu, 2005: 30-31, Çiz.8, Res.42-45.

Kat. No: 21

Yapının Adı: Kilistra 6 nolu Şapel

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'ndedir. Şapel, köy merkezinin yaklaşık 1 km. batısındaki Koyak Mevki'nde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,39'\,53.83''$ K
$32^{o}\,12'\,21.47''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 42

Resim No: 167-172

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan şapelde, alet izlerinin görülebildiği kaliteli bir işçilik tercih edilmiştir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda ana kayaya oyularak yapılmış olan Kilistra 6 nolu şapel, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Şapelin kuzey ve güneyinde düzgün olmayan daire planlı birer mekân ile kuzey bölümünde dikdörtgen planlı bir niş bulunmaktadır.

Dış Tasvir:

Kilistra 6 nolu Şapel'in giriş cephesi batıdadır. Ön bölümü avlu niteliğinde bir açık alana sahip olan cephede, ana kaya yüzeyi düzgün bir zemin oluşturacak şekilde işlenmiştir. Cephedeki şapel ile her iki yanındaki mekânların girişleri dikdörtgen biçimli bir giriş açıklığı görünümündedir. Kuzeydeki mekân ile şapel arasında bulunan niş, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş olup, düz lentoludur.

İç Tasvir:

Batıda bulunan dikdörtgen biçimli bir giriş açıklığından naosa girilmektedir. Giriş açıklığının üst bölümü oyularak genişletilmiş ve kuzey bölümüne üç adet delik yerleştirilmiştir. Mevcut izler, giriş açıklığının ahşap bir sistemle kapatıldığını düşündürmektedir. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan naos, dikdörtgen planlıdır. 2.15 x 2.25 m. ölçülerinde olan naosun, güney duvarının bir bölümü

yıkılmış olup güneydeki mekâna doğrudan bir geçiş oluşmuştur. Kırma çatı ile örtülü olan naosun güney duvarında tek basamaklı bir seki bulunmaktadır.

Naosun doğusunda apsis yer almaktadır. Apsis ile naos arasındaki ayrım ana kayaya oyulmuş bir templon ile sağlanmıştır. Günümüzde templonu oluşturan ve karşılıklı olarak yerleştirilmiş olan templon levhaları bütünüyle tahrip olmuştur. Yarım daire planlı olan apsis, 2.00 m. genişliğinde ve 1.40 m. derinliğindedir. Apsisin doğu duvarına bitişik şekilde dikdörtgen prizması biçiminde bir altar yerleştirilmiştir. Altarın güneyinden templon hizasına kadar devam eden bir seki apsis duvarını dolanmaktadır. Altarın kuzeyinde ise yarım daire kemerli bir bir niş yer almaktadır. Apsis, altar hizasında apsis doğu duvarına yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli bir pencere ile aydınlanmaktadır.

Şapelin kuzey ve güneyinde düzgün olmayan daire planlı birer mekân bulunmaktadır. Girişleri batıdan olan bu mekanlardan güneydeki 1.90 m., kuzeydeki ise 2.00 m. çapındadır. Her iki mekânda düz tavan ile örtülüdür.

Süsleme:

Kilistra 6 nolu Şapel'de karşılaşılan tek süsleme öğesi, fresk süslemelerdir. Günümüzde naos duvarları ve örtüsü ile apsis yarım kubbesinde parçalar halinde görülebilen duvar resimleri, kir ve is tabakası altında oldukça silik vaziyettedir. Güney naos duvarındaki parçalardan kırmızı renkli bir çerçeve içine alındığı anlaşılan duvar resimlerinde sadece apsis yarım kubbesinde bulunan figürler seçilebilmektedir. Apsis yarım kubbesinin kuzey ve güney bölümüne karşılıklı olarak yerleştirilmiş olan birer melek figürü ile bu figürlerin arasına yapılmış tahtta oturan üçüncü bir figür bulunmaktadır.

Melek figürleri ortadaki figüre bakar vaziyette ayakta tasvir edilmiştir. İki kanadı da açık vaziyette yapılmış olan meleklerin başlarında birer hale bulunmaktadır. Ellerini öne doğru uzatan melek figürleri, tunik şeklinde uzun bir elbise giymektedir. Duvar resimlerinin bozulmalarından dolayı melek figürlerinin ayrıntıları seçilememektedir. Ortada tahtta oturan figür ise oldukça tahrip olmuştur. Kesin olarak tanımlanamayan figürün Kainatın hâkimi olan Pantokrator İsa tasviri olabileceği düşünülmektedir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu

(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi), Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Mimiroğlu, 2005: 32-33, Çiz.9, Res.46-52.

Kat. No: 22

Yapının Adı: Kilistra 7 nolu Şapel

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'ndedir. Şapel, köy merkezinin yaklaşık 3 km. güneyindeki Ciğer Mevki'nde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,39'\,56.97''$ K
$32^{o}\,12'\,22.82''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 43-44

Resim No: 173-179

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde yapılmış olan şapel, duvar yüzeyleri düzgün bir yüzey oluşturacak biçimde çok kaliteli bir işçilikle inşa edilmiştir.

Plan Tasviri:

Güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda ana kayaya oyularak yapılmış olan Kilistra 7 nolu Şapel, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

Kilistra 7 nolu Şapel'in biri giriş, diğeri de apsis cephesi olmak üzere iki cephesi bulunmaktadır. Yapının kuzey ve güney bölümünde ise ana kaya doğal hali ile bırakılmıştır. Batıda bulunan giriş cephesinde sadece yarım daire kemerli bir giriş açıklığı yer almaktadır. Giriş açıklığının etrafı düzgün bir yüzey oluşturacak şekilde işlenmiştir. Doğuda bulunan apsis cephesinde ise apsisin yarım daire planlı olan şeklinin dışa yanstıtıldığı görülmektedir. Düzgün yüzey oluşturacak şekilde kaliteli bir işçilikle oluşturulan bu cephenin ortasına apsisi aydınlatan düzgün olmayan daire planlı bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Pencere açıklığının her iki yanına ise, pencere ile aynı şekilde ve boyutta olan birer niş işlenmiştir. Kilistra 7 nolu Şapel'in işlendiği ana kayanın üst bölümünde, doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş bir mezar nişi yer almaktadır.

İç Tasvir:

Batı yönündeki yarım daire kemerli bir giriş açıklığından naosa ulaşılmaktadır. Güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda yerleştirilen naos, dikdörtgen planlı olup, 1.70 x 1.80 m. ölçülerindedir. Naosun kuze ve güney duvarları, karşılıklı olarak yerleştirilmiş üçer niş ile hareketlendirilmiştir. Yaklaşık aynı ölçülerde olan nişlerin üst kısımları at nalı kemeri formundadır. Kemeler başlangıçları ile nişin dikey kolları arasında birer konsol yer almaktadır. Naosun güney duvarına ise tek basamaklı bir seki eklenmiştir. Beşik tonozla örtülü olan naosta, tonoz başlangıçları naos duvarları boyunca devam eden bir silme kuşağı ile vurgulanmıştır.

Naosun doğusunda bulunan apsis ile naos arasındaki ayrım, karşılıklı yerleştirilmiş duvar payeleri ve bu payelere oturan yarım daire planlı bir kemerle sağlanmaktadır. İçten ve dıştan yarım daire planlı olan apsis, 1.40 m. genişliğinde ve 0.90 m. derinliğindedir. Apsisin doğu duvarına bitişik şekilde dikdörtgen prizması biçiminde bir altar işlenmiştir. Altarın güneyinden naosa kadar devam eden bir seki, kuzeyinde ise yarım daire kemerli bir niş yer almaktadır. Apsis, altarın üst hizasında açılmış bir pencere açıklığı ile aydınlanmaktadır. Apsis duvarlarından apsis yarım kubbesine geçiş bir silme kuşağı ile vurgulanmıştır.

Süsleme:

Kilistra 7 nolu Şapel'de bulunan kazıma tekniğinde yapılmış haç motifi, kırmızı ve siyah renkli boyayla yapılan bezemeler ile fresk süslemeler yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Kazıma tekniğinde yapılan yunan haçı kazıması şapelin girişinde yer almaktadır.

Yapının en yoğun süslemesi olan kırmızı aşı boyası ile siyah renkli bezemeler, naos ve apsisin duvar ve örtülerinde kullanılmıştır. Apsisteki bezemeler pencerenin iki yanına ve apsis yarım kubbesine yerleştirilmiş üç madalyon içindeki birer malta haçından oluşmaktadır. Apsis ile naos arasındaki ayrımı sağlayan kemerin yüzeyinde de bir şerit içine alınmış zikzak motifleri bulunmaktadır. Zik zak motiflerini oluşturan üçgenlerden kırmızı renkle boyanmayaların içleri birer nokta ile doldurulmuştur.

Naosta kırmızı aşı boyası süslemelerin görüldüğü ilk yer beşik tonoz örtüdür. Tonozun merkezine doğu batı doğrultusunda dört madalyon işlenmiştir. Madalyonların içinde birer malta haçı motifi bulunmaktadır. Madalyonlu bölüm ile tonoz başlangıcı arasında kalan kısımlar ise duvar örgü motifi ile doldurulmuştur. Naos örtüsünü ve beden duvarlarını birbirinden ayıran silme kuşağı üzeri de düşey çizgilerler bezenmiştir. Naosun duvarlarında bulunan nişlerin at nalı kemerli bölümünün içlerinde birer madalyon motifi yer almaktadır. İçlerinde birer malta haçı bulunan bu bezemelerin güneybatıda bulunanı dışında tümü kırmızı aşı boyasından yapılmıştır. Güneybatıda yer alan diğer madalyonda ise siyah renk tercih edilmiştir.

Kilistra 7 nolu Şapel'de karşılaşılan son süsleme türü ise freskolardır. Kırmızı aşı boyası bezemelerin üst kısmına yapılan bu süsleme türü, yapının naos duvarları ile apsis yarım kubbesinde ufak parçalar şeklinde günümüze ulaşabilmiştir. Herhangi bir figür ya da sahnenin seçilemediği fresklerde beyaz zemin üzerine kırmızı ve yeşil renklerin kullanıldığı; kırmızı renkli çizgilerin sahneleri sınırlama amaçlı oldukları anlaşılmaktadır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye*

*göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Mimiroğlu, 2005: 34-36, Çiz.10-11, Res.53-59.

Kat. No: 23

Yapının Adı: Kilistra 8 nolu Şapel

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'ndedir. Şapel, köy merkezinin yaklaşık 3 km. kuzeydoğusundaki Başpınar Harmanları Mevki'nde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,40'\,16.01''$ K
$32^{o}\,12'\,10.49''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 45-46

Resim No: 180-186

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan şapelin iç kısmında alet izlerinin görülebildiği kaba bir işçilik tercih edilmiş olmasında karşın, giriş cephesini oluşturan güney cephede daha kaliteli bir işçilik bulunmaktadır.

Plan Tasviri:

Serbet haç planın uygulandığı Kilistra 8 nolu şapel, kuzey, güney ve batı haç kolları, haç kollarının kesiştiği orta bölüm ile haçın doğu kolunu oluşturan içten ve dıştan yarım daire planlı apsis bölümünden meydana gelmektedir. Girişin sağlandığı güney haç kolu, doğu yönünde bir mekân eklemesi ile genişletilmiştir. Batı ve güney haç kolları arasında ise bir mezar odası yer almaktadır. Şapelin giriş cephesinin üst bölümüne arcasolium tipinde bir mezar yerleştirilmiştir.

Dış Tasvir:

Kilistra 8 nolu Şapel'in giriş cephesi güneydedir. Günümüzde giriş açıklığı ile birlikte büyük bir kısmı toprak altında olan cephede, doğu-batı doğrultusunda işlenmiş anıtsal bir arcasolium mezar yer almaktadır. Cephenin genel olarak düz bir yüzey oluşturacak şekilde işlendiği görülmektedir.

Arcasolium tipindeki mezar, yukarıya doğru kademeli bir şekilde daralan yarım daire biçimli bir kemer içine yerleştirilmiştir. Kemer, kuzey ve güney yanlarına eklenen iri silmeler ile daha anıtsal bir görünüm kazanmıştır. Kuzey bölümleri yıkılarak günümüze gelememiş olan kademeli kemerin güney kısmında üç kademe görülmektedir. Kademeli kemer ile mezar açıklığı arasında kalan alınlığın iç

bölümü kazıma tekniğinde yapılmış süslemeler ile bezenmiştir. Dikdörtgen biçimli olan mezar hücresinin her iki ucunda ise birer seki yer almaktadır.

Kilistra 8 nolu Şapel'in doğudaki apsis cephesinde ana kaya kaba bir şekilde işlenerek, apsisin yarım daire planı dışa yansıtılmıştır. Şapelin oyulduğu ana kayanın üst bölümüne ise doğuya doğru yönelen altı basamak yerleştirilmiştir.

İç Tasvir:

Serbest haç planlı olan şapelin orijinal girişi güneydedir. Bugün tamamen toprak altında kalan giriş açıklığından güney haç koluna geçilmektedir. Naos, kuzey, güney ve batı haç kolları ile haç kollarının kesiştiği orta bölümden meydana gelmektedir. 1.40 x 2.10 m. ölçülerinde olan güney haç kolu doğu yönünde bir mekân eklemesi ile genişletilmiştir. Haç kollarından kuzeydeki 2.10 x 2.40 m., batıdaki ise 2.50 x 3.20 m. ölçülerindedir. Bütün haç kolları ile haç kollarının kesiştiği orta bölüm beşik tonoz ile örtülmüştür.

Naosun doğusunda bulunan ve doğu haç kolunu oluşturan apsis, içten ve dıştan yarım daire planlıdır. Naos ile apsis arasında zemindeki kot farkı dışında herhangi bir ayırıcı eleman bulunmamaktadır. Doğu duvarının bir kısmı yıkılmış olan apsis, dikdörtgen şeklindeki bir pencere açıklığından aydınlanmaktadır.

Şapelin güney ve batı haç kolları arasına ise bir mezar odası eklenmiştir. Günümüzde moloz toprak ile dolu olan bu odaya dikdörtgen şeklindeki bir açıklıktan girilmektedir.

Süsleme:

Kilistra 8 nolu Şapel'de karşılaşılan tek süsleme öğesi, giriş cephesindeki arcasolium mezarın alınlığına işlenmiş kazıma bezemedir. Günümüzde oldukça kötü bir durumda olan süsleme, ortada bir madalyon içine yerleştirilmiş yunan haçı motifi ile haçın iki yanına eklenmiş madalyon içindeki çarkıfelek motiflerinden oluşmaktadır. Her üç madalyonda birbirlerine geçmeler ile bağlanmış olup, doğu ve batı yönünde birer düğüm motifi ile sonlanmaktadır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Serbest haç planlı kilisenin kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Açık Saray 2 Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 12. yüzyıl),* Akhisar 4a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10.*

yüzyıl ortası veya sonu), Avcılar Orta Mahalle Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası),* Balkanderesi I Nolu Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Balkanderesi II Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası),* Balkanderesi IV Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyılın ilk yarısı),* Envidit H. Trias Kilisesi, Göreme El Nazar (1 Nolu) Kilise *(Jerphanion 1925: 10. yüzyıl; Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyılın ilk yarısı; Restle 1967: 10. yüzyıl sonu),* Göreme 4c Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 9. yüzyıl; Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Göreme 4d Nolu Kilise, Göreme 5a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası; Restle 1978: 12. yüzyıl başı),* Göreme 6a Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 10. yüzyıl; Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı; Restle 1967: M.S. 930-940),* Göreme 12 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl),* Göreme 15 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Göreme 17b Nolu Kilise, Göreme H. Katherina (21 Nolu) Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Hild-Restle 1981: 11. yüzyıl sonu- 12. yüzyıl başı),* Göreme 21a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl),* Göreme 21b Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl),* Göreme 21d Nolu Kilise, Göreme 22a Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 12. yüzyıl),* Göreme 27 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Göreme 29b Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl; Rodley 1985: 11. yüzyıl),* Göreme 34a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası),* Göreme 34b Nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Güzelöz Haç Kilise *(Thierry 1972: 8-9. yüzyıl; Restle 1978: 10. yüzyıl; Hild-Restle 1981: 13. yüzyıl),* Haldere I Nolu Kilise, Haldere II Nolu Kilise, Ihlara Ağaçaltı (H. Daniel) Kilisesi *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi; Kostof 1972: 10. yüzyıl; Restle 1967, Hild-Restle 1981: 11. yüzyıl),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Restle 1978: 10. yüzyıl başı; Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu-11. yüzyıl başı),* Ihlara Yılanlı Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu; Restle 1967: 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ortahisar 10 Nolu Kilise, Ovacık Hekader Kilisesi, Ovacık Panagia Eileithyia Kilisesi *(Rott 1908: İkonoklasmus dönemi),* Soğanlı Kubbeli II Üst Kilise *(Hild-Restle 1981: 10. yüzyıl; Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Taşkınpaşa 16 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 13. yüzyıl),* Uluağaç H. Basileios Kilisesi; **Frigya:** Afyon Karanlık İn Kilisesi, Eskişehir Eymir Çiflik Kilise ve Parekklesionu, Kütahya İnli Köyü Alt Kilise, Kütahya İnli Köyü Üst Kilise, Kütahya Sökmen Vadisi Şapeli; **Lykaonia:** Kilistra Haç Planlı Kilise, İnlice 1 nolu Kilise.

Bibliyografya:

Mimiroğlu, 2005: 41-42, 50-51, Çiz.13, 20, Res.46-52.

Kat. No: 24

Yapının Adı: Kilistra Paulönü Kilisesi

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'ndedir. Şapel, köy merkezinin yaklaşık 2 km. güneybatısındaki Koyak Mevki'nde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,39'\,51.74''$ K
$32^{o}\,12'\,23.25''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 47

Resim No: 187-199

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde yapılmış olan kilise, duvar yüzeyleri düzgün bir yüzey oluşturacak biçimde kaliteli bir işçilikle inşa edilmiştir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan kilise, yapı ile aynı doğrultuda konumlandırılmış dikdörtgen planlı bir narteks, narteksin kuzeyine eklenmiş dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusunda yer alan içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Naosun güney duvarına iki mezar nişi içeren bir mezar hücresi eklenmiştir. Kilisenin batısında ise yapı ile ilişkili olabilecek eyvan tarzında düzenlenmiş iki dikdörtgen planlı mekân yer almaktadır.

Dış Tasvir:

Kilistra Paulönü Kilisesi'nin güney ve doğuda olmak üzere iki cephesi bulunmaktadır. Ana kayanın konumundan dolayı doğu-batı doğrultusunda yapılan nartekse giriş doğudan sağlanmaktadır. Girişin bulunduğu bu bölümdeki ana kaya, düzgün bir zemin oluşturacak şekilde işlenmiştir. Cephede görülebilen tek açıklık yarım daire kemerli bir giriş açıklığıdır. Girişin kuzeyinde bulunan mezar odasının güney duvarının yıkılması sonucunda bu oda, cephede açık bir mezar hücresi görünümü kazanmıştır.

Girişin daha kuzeyinde bulunan apsis cephesi de doğu yönündedir. Cephede öncelikle apsisin yarım daire planı dışa yansıtılmış, apsisin kuzey ve güneyindeki bölümler ise düz bir duvar görünümünde işlenmiştir. Apsisin dışa yansıyan kavisli

bölümün üst bitimine profilli bir silme eklenerek ana kayanın yatay bölümüne geçiş yumuşatılmıştır. Apsis cephesinin merkezinde bulunan düzgün olmayan dikdörtgen planlı pencere açıklığı, dıştan üç kademe şeklinde düzenlenmiş yarım daire kemerler içine alınarak vurgulanmıştır. Vurgulamanın etkisini arttırmak amacıyla kemerler üzerine kırmızı aşı boyası ile tuğla imitasyonları yapıldığı da görülmektedir.

Yapının güney cephesini oluşturan bölüm ise narteksin güney duvarını meydana getiren cephedir. Bu cephenin merkezinin yarım daire kemerli bir bölümle hareketlendirildiği görülmektedir. Günümüzde büyük oranda yok olmuş olan bu bölüme narteksi aydınlatan dikdörtgen planlı bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Fresklerle de bezenen bu kemerli bölümün doğusundaki kaya yüzeyinde, dörtgen içine alınmış yarım daire kemerden oluşan bir niş işlenmiştir. Kemerli mekânın batısındaki bölümler ana kayanın kopması sonucu zarar görmüştür. Burada da bazı mekânların var oldukları anlaşılmaktadır. Kilisenin batısında da bir eyvan şeklinde düzenlenmiş yarım daire kemerli bir mekân yer almaktadır.

İç Tasvir:

Kilistra Paulönü Kilisesi'nin narteksine, doğu yönündeki yarım daire kemerli bir açıklıktan girilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan narteks, dikdörtgen planlıdır. 1.80 x 3.80 m. ölçülerinde olan narteksin, kuzey ve batı duvarları ikişer niş ile hareketlendirilmiştir. Nişlerin üst kısmı at nalı kemerler ile sonlanmaktadır. Narteks, güney duvarda bulunan dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığı ile aydınlanmaktadır. Ayrıca aynı duvarda yarım daire kemerli bir de niş yer almaktadır. Narteksin batı duvarının tamamı ile güney duvarının batı bölümüne bir oturma sekisi yerleştirilmiştir. Beşik tonoz ile örtülü olan nartesin zemininde doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş bir mezar nişi yer almaktadır.

Narteksin kuzey duvarının doğu bölümünde bulunan girişten naosa geçilmektedir. Dikdörtgen biçimli olan giriş açıklığının söve kısımlarında kapıya ait menteşe delikleri bulunmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen naos, 3.50 x 5.30 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Naosun kuzey, güney ve batı duvalarları nişler ile hareketlendirilmiştir. Kuzeyde beş, güneyde dört ve batıda üç adet bulunan bu nişlerin üst kısımları birer at nalı formlu kemerle sonlanmaktadır. Nişlerden kuzeydoğu yer alan iki nişin içine yarım daire kemerli birer ufak niş eklenmiştir. Kuzey ve güneydeki nişlerin arasında kalan kısımlardan, ikinci ve üçüncü niş ile

dördüncü ve beşinci niş arasına yukarıdan aşağıya doğru sıralanmış onar delik açılmıştır. Muhtemelen bu delikler naosu bölmeye yarayan ahşap bir sisteme ait olmalıdır. Naosun kuzey ve güney duvarlarına ise birer oturma sekisi yerleştirilmiştir. Kırma çatı ile örtülü olan naosun güney duvarının doğu bölümünde, güneydeki mezar odasına geçişi sağlayan bir giriş açıklığı ile açıklığın önünde iki basamak bulunmaktadır. Bugün açıklık büyük oranda zarar görmüştür.

Naosun doğusunda yer alan apsis yarım daire planlıdır. Naos ile apsis arasında herhangi bir ayırıcı eleman bulunmamaktadır. 1.30 m. genişliğinde ve 1.00 m. derinliğinde olan apsisin doğu duvarına dikdörtgen prizması şeklinde bir altar yapılmıştır. Günümüze ulaşamayan bu altarın izleri apsisin doğu duvarında görülebilmektedir. Apsis, altarın üst kısmına yerleştirilmiş mazgal tipinde bir pencere açıklığından aydınlanmaktadır. Apsisin iki yanında yarım daire planlı birer niş bulunmaktadır. Yan apsis görünümünde olan bu nişlerin içlerine birer altar ile yarım daire kemerli ufak nişler işlenmiştir.

Kilisenin güneyinde bulunan mezar odasına güney naos duvarındaki açıklıktan geçilmektedir. Dikdörtgen planlı olan mezar odasının zemininde doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş iki mezar nişi yer almaktadır. Odanın güney duvarı ise bütünüyle yıkılmıştır. Zemindeki mezar nişlerinden bir tanesinde yerel taştan işlenmiş dikdörtgen biçimli bir mezar kapağı bulunmaktadır.

Süsleme:

Kilistra Paulönü Kilisesi'nde bulunan kazıma tekniğinde yapılmış haç motifi, kabartma haçlar, kırmızı aşı boyasından yapılan tuğla imitasyonu ve fresk süslemeler yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Kazıma tekniğinde yapılan yunan haçı kazıması, apsis kemerinin üzerinde yer almaktadır. Kabartma tekniğinde yapılmış olan haçlar ise narteksten naosa geçişi sağlayan giriş açıklığı üzerinde, batı naos duvarının üst merkezinde ve kuzey ile güney naos duvalarındaki nişler içindedir. Tamamı malta haçı tipinde olan haç motiflerinden nişlerin içindekiler hariç tümü, yuvarlak birer madalyon içine alınmıştır.

Kırmızı aşı boyasından yapılan süsleme ise yapıda sadece apsis cephesindeki kademeli kemerlerin üzerinde, tuğla imitasyonu yapılmak amacıyla oluşturulan çizgilerde kullanılmıştır. Yapının narteks, naos ve apsis ile güney cephede yer alan

kemerli bölümün freskolar ile bezendiği mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Mevcut fresk parçalarında herhangi bir figür ya da sahne seçilememektedir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay*

Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi), Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Özkan, 2001: 168-169; Özkan, 2002b: 623; Mimiroğlu, 2005: 37-40, Çiz.12, Res.60-74.

Kat. No: 25

Yapının Adı: Kilistra Haç Planlı Kilise

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, Gökyurt (Kilistra) Köyü'ndedir. Şapel, köy merkezinin yaklaşık 1 km. doğusundaki Konacak Mevki'nde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,39'\,57.02''$ K
$32^{o}\,12'\,50.70''$ D

İnceleme Tarihi: 19 Ağustos 2010

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 48-50

Resim No: 200-217

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan şapelin iç ve dış kısmında alet izlerinin görülebildiği kaliteli bir işçilik tercih edilmiştir.

Plan Tasviri:

Serbet haç planın uygulandığı Kilistra Haç Planlı Kilise, kuzey, güney ve batı haç kolları, haç kollarının kesiştiği orta bölüm ile haçın doğu kolunu oluşturan içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Batı ve kuzey haç kolları arasına dikdörtgen planlı bir mezar odası yerleştirilmiştir. Kilisenin karşısında iki kat şeklinde düzenlenmiş dikdörtgen planlı iki mekân bulunmaktadır.

Dış Tasvir:

Kilistra Haç Planlı Kilise'nin güney ve doğu cephelerinin tamamı ile örtü bölümü ana kayaya işlenerek yapılmıştır. Yapının giriş cephesi batıdadır. Giriş cephesinde yapıya girişi sağlayan açıklığın bulunduğu alan ile örtü kısmı dışında kalan bölümler, doğal kaya görünümündedir. Kilisenin dikdörtgen biçimli giriş açıklığı, atnalı kemerli bir niş içine yerleştirilmiştir. At nalı kemerin başlangıçları iç bükey profiller ile vurgulanmıştır. Giriş açıklığının etrafı kademelendirilmiş üç kuşaklı bir çerçeve içine alınarak; üzerine bir haç kabartması işlenmiştir. Girişin kuzey bölümünde içi oyulmuş bir seki bulunmaktadır. Kilisenin batı ve kuzey haç kolları çok kısa bir beden duvarı ile onun üzerine oturan dışa taşkınlık yapan kırma çatı şeklinde gösterilmiştir. Batı haç kolunun batı yüzünde içi boş bir madalyon yer almaktadır.

Yapının güney cephesi ise bütünüyle kayalara işlenmiştir. Kilisenin güney haç kolunu oluşturan bu cephenin oldukça sade tutulduğu görülmektedir. Haç kolunun üst bölümü dışa taşkınlık yapan kırma çatı şeklindedir. Doğuda yer alan apsis cephesi de güney cephesi gibi tamamen işlidir. Düzgün olmayan dikdörtgen planlı iki pencere açıklığına sahip olan bu cephede, pencerelerin üst hizasına bir silme kuşağı yerleştirilmiştir. Bu silme kuşağı bütün apsis cephesini dolanmaktadır. Benzer bir kuşak da apsis cephe duvarları ile apsis yarım kubbesinin birleştiği yerde bulunmaktadır.

Kilisede haç kollarının kesiştiği orta bölüm, dış cephede dikdörtgen prizması şeklindeki bir kasnak ile bu kasnak üzerine oturan piramidal örtü şeklinde işlenmiştir. Kasnağın batı ve doğu yüzeyinde içinde haç kabartması olan birer madalyon yer almaktadır. Kasnak üzerindeki piramidal örtüde merkeze doğru uzanan dört kenar, birer silme kuşağı ile vurgulanmıştır.

Kilisenin batısında bulunan iki katlı mekânın da doğuya bakan giriş cephesi, ana kayanın düz bir yüzey oluşturacak şekilde çok kaba bir şekilde işlenmesinden oluşmuştur. Bu cephede alt katta dikdörtgen biçimli bir giriş açıklığı ile üst katta dikdörtgen planlı bir pencere açıklığı yer almaktadır.

İç Tasvir:

Serbest haç planlı olan şapelin naosuna batıdaki tek basamaklı bir girişten girilmektedir. Naos, dikdörtgen planlı kuzey, güney ve batı haç kolları ile haç kollarının kesiştiği orta bölümden meydana gelmektedir. Haç kolları sırasıyla 1.20 x 1.82 m., 1.18 x 1.85 m. ve 1.80 x 2.90 m. ölçülerindedir. Batı haç kolunun kuzey ve güney duvarı ile kuzey ve güney haç kollarının batı duvarlarına birer seki yerleştirilmiştir. Kuzey haç kolunun kuzey ve doğu duvarı ile güney haç kolunun güney ve doğu duvarlarında ise yarım daire kemerli birer niş bulunmaktadır. Nişlerden doğuda yer alanlarının iç kısmında dikdörtgen prizması şeklinde birer altar ve altarın üst kısmına yine yarım daire kemerli ufak birer niş eklenmiştir. Beşik tonoz ile örtülü olan her üç haç kolunda da beden duvarları ile tonoz örtü başlangıcı arasında, profilli bir silme kuşağı bulunmaktadır. Haç kollarının kesiştiği orta bölüm, dört kademe ile daralan piramidal bir külah ile örtülüdür. Örtünün merkezine yuvarlak bir oyuk yerleştirilmiştir.

Yapıda kuzey haç kolu ile batı haç kolu arasına dikdörtgen planlı bir mezar odası yerleştirilmiştir. Kuzey haç kolunun batı duvarındaki dikdörtgen şeklindeki bir giriş açıklığından ulaşılan mezar odası, 1.80 x 2.15 m. ölçülerindedir. Düz tavan ile örtülü olan odanın zeminde doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş üç mezar nişi bulunmaktadır.

Kilisenin doğu haç kolunu oluşturan apsis, içten ve dıştan yarım daire planlıdır. Apsis ile naos arasındaki ayrım zemindeki tek basamaklı kot farklı ile ana kayaya oyularak yapılmış bir templonla sağlanmıştır. Templon karşılıklı olarak yerleştirilmiş iki templon levhasından oluşmaktadır. Ön yüzleri dikdörtgen bir çerçeve ile vurgulanmış olan levhaların köşeleri kırıktır. Yaklaşık 2.00 m. genişliğinde olan apsis, 1.90 m. derinliğindedir. Apsisin doğu duvarına bitişik şekilde bir altar işlenmiştir. Günümüzde altarın sadece dikdörtgen prizması şeklindeki kaide bölümü görülebilmektedir. Apsis duvarında altar hizasına düzgün olmayan dikdörtgen planlı iki pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Altarın kuzey ve güneyinde ise birer oturma sekisi yer almaktadır.

Süsleme:

Kilistra Haç Planlı Kilise'de kullanılan silme kuşakları, haç kabartmaları, kırmızı aşı boyası süslemeler ile freskler yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Haç kollarındaki tonoz başlangıçlarında ve apsis cephesindeki beden duvarlarında kullanılan silme kuşakları mimari öğelerin birbirinden ayrılmasını sağlama amacındadır. Kilisenin girişi üzerinde, batı haç kolunun dış batı duvarında ve dikdörtgen prizması şeklinde kasnağın doğu ve batı yüzlerinde yer alan haç kabartmaları, madalyon içine yerleştirilmiş birer malta haçından oluşmaktadır.

Yapıda karşılaşılan diğer bir süsleme ise kırmızı aşı boyası bezemelerdir. Fresk tabakasının altında bulunan bu tür süslemeler, apsis kemerinde görülen dikdörtgen içindeki çapraz motifler ile piramidal örtü karnında yer alan yuvarlak madalyon içindeki balık pulları motiflerinden oluşmaktadır. Kilisenin naos ve apsisinin freskler bezeli oldukları mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Günümüzde herhangi bir figür ya da sahnenin seçilemediği fresklerde, kırmızı ve sarı renklerin kullanıldıkları görülmektedir.

Tarihlendirme:

M.S. 7-8. yüzyıl

Karşılaştırma:

Serbest haç planlı kilisenin kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Açık Saray 2 Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 12. yüzyıl),* Akhisar 4a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası veya sonu),* Avcılar Orta Mahalle Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası),* Balkanderesi I Nolu Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Balkanderesi II Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası),* Balkanderesi IV Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyılın ilk yarısı),* Envidit H. Trias Kilisesi, Göreme El Nazar (1 Nolu) Kilise *(Jerphanion 1925: 10. yüzyıl; Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyılın ilk yarısı; Restle 1967: 10. yüzyıl sonu),* Göreme 4c Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 9. yüzyıl; Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Göreme 4d Nolu Kilise, Göreme 5a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası; Restle 1978: 12. yüzyıl başı),* Göreme 6a Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 10. yüzyıl; Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı; Restle 1967: M.S. 930-940),* Göreme 12 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl),* Göreme 15 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Göreme 17b Nolu Kilise, Göreme H. Katherina (21 Nolu) Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Hild-Restle 1981: 11. yüzyıl sonu- 12. yüzyıl başı),* Göreme 21a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl),* Göreme 21b Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl),* Göreme 21d Nolu Kilise, Göreme 22a Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 12. yüzyıl),* Göreme 27 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Göreme 29b Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl; Rodley 1985: 11. yüzyıl),* Göreme 34a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası),* Göreme 34b Nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Güzelöz Haç Kilise *(Thierry 1972: 8-9. yüzyıl; Restle 1978: 10. yüzyıl; Hild-Restle 1981: 13. yüzyıl),* Haldere I Nolu Kilise, Haldere II Nolu Kilise, Ihlara Ağaçaltı (H. Daniel) Kilisesi *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi; Kostof 1972: 10. yüzyıl; Restle 1967, Hild-Restle 1981: 11. yüzyıl),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Restle 1978: 10. yüzyıl başı; Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu-11. yüzyıl başı),* Ihlara Yılanlı Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu; Restle 1967: 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ortahisar 10 Nolu Kilise, Ovacık Hekader Kilisesi, Ovacık Panagia Eileithyia Kilisesi *(Rott 1908: İkonoklasmus dönemi),* Soğanlı Kubbeli II Üst Kilise *(Hild-Restle 1981: 10. yüzyıl; Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Taşkınpaşa 16 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 13. yüzyıl),* Uluağaç H. Basileios Kilisesi; **Frigya:** Afyon Karanlık İn Kilisesi, Eskişehir Eymir Çiflik Kilise ve

Parekklesionu, Kütahya İnli Köyü Alt Kilise, Kütahya İnli Köyü Üst Kilise, Kütahya Sökmen Vadisi Şapeli; **Lykaonia:** Kilistra 8 nolu Şapel, İnlice 1 nolu Kilise.

Bibliyografya:

Belke-Restle, 1984: 189, Fig.46-47; Belke, 1995: 839; Özkan, 2001: 168; Özkan, 2002b: 623; Özkan, 2003: 223-224; Mimiroğlu, 2005: 43-45, 50-51, Çiz.14-15, Res.79-96; Bahar, 2012: 108, Res.19.

Kat. No: 26

Yapının Adı: Lystra Kilisesi

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 30 km. kadar güneyindeki Hatunsaray Kasabası'nda, Kilistra yol ayrımı üzerindeki Zoldura Höyüğün kuzey eteğinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,36'\,06.30''$ K
$32^{o}\,20'\,20.02''$ D

İnceleme Tarihi: 10 Haziran 2010

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 51-52

Resim No: 218-220

Malzeme – Teknik:

Bir duvar yapısı olan kilisenin, günümüze ulaşabilen bölümlerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapıda kullanılan taş malzeme, gri renkli bir kireç taşı cinsidir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen kilise, üç nefli bazilikal planlıdır. 20. yüzyılın başlarında incelenerek planı çıkarılan eser, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusunda eklenmiş, içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

20. yüzyılın başlarındaki incelemelerde temel hizasına kadar yıkılmış olduğu görülen yapının bugün apsis doğu duvarının bir kısmı dışında tamamı toprak altındadır. Bu sebepten Lystra Kilise'sinin herhangi bir cephesi tespit edilememiştir.

İç Tasvir:

Günümüzde tamamına yakın bir kısmı toprak altında olan kilisenin sadece apsis duvarının bir kısmı görülemektedir. Kilisenin 20. yüzyılın başlarında hazırlanmış planından tanımlanması yapılabilmektedir. Yapının orijinal girişinin kesin yeri belli değildir. Dikdörtgen planlı olan naos, 6.03 x 7.71 m. öçülerindedir. Herhangi bir pencere izi tespit edilemeyen naosun doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bulunmaktadır. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayırıcı elemanın bulunup bulunmadığı bilinmemektedir. 3.38 m. genişliğinde olan apsis,

1.73 m. derinliğindedir. Büyük oranda yıkık olan apsis duvarında herhangi bir pencere tespit edilememiştir.

Süsleme:

Bugün apsis doğu duvarının bir kısmı dışında toprak altında olan yapıda herhangi bir süsleme öğesi tespit edilememiştir.

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının bazilikal planlı duvar kilisesi benzerleri: **Bithynia:** Assos Batı Bazilikası *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Gökçeada Kilisesi (*Ousterhout-Held 1997: Erken Hıristiyanlık Dönemi)*, İznik Ayasofyası *(Peschlow 2004: 5-6. yüzyıl)*; **İstanbul:** Ioannes Theologos Hebdomon Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Khalkoprateria Kilisesi *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortası)*, Beyazıt Kiliseleri A *(Müller-Wiener 2001: 6. yüzyılın ilk yarısı)*, Studios Manastırı (İmrahor Camisi) *(Müller-Wiener 2001: M.S.454-463)*, Topkapı Sarayı Bazilikası *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortaları)*; **Tracia:** Koyva Manastırı, Kral Kızı Bazilikası *(Erzen-Başaran 1993: M.S. 1185-1195),* Perinthos Bazilikası *(Işın 1994: 5. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Açıksaray Ağın Bazilikası, Aktaş H. Konstantinos *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.500-6. yüzyıl başı),* Ali Dağı H. Basileios Manastır Kilisesi *(Lebides 1899, Rott 1908: 5. yüzyıl)*, Çardak Kilisesi (Eski Camii) *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Deverenk Panagia, Dikilitaş H. Pachomios *(Lebides 1899, Rott 1908, Thierry 1972: M.S.660)*, Gereme Panagia (H. Mikael) *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Gereme Çarıklı Kilise, Kayseri Kaleköy Kilisesi, Kayseri H. Mamas Manastır Kilisesi *(Wilson 1895: M.S.363)*, Kayseri Koimesis tes Theotokou Manastır Kilisesi, Kayseri Bazilika *(Restle 1979: 5. yüzyılın ikinci yarısı),* Ovacık Analepsis, Satı Kilise, Viranşehir 2 nolu (Kara Kilise), Viranşehir 3 nolu *(*Thierry *1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı ile ortası)*, Yaylacık Kilise; **Lykaonia**: Madenşehir 1 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 3 nolu *(Eyice 1971a: Arap akınları öncesi)*, Madenşehir 4 nolu, Madenşehir 5 nolu, Madenşehir 6 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 21 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*,

Madenşehir 29 nolu, Yukarı Ören 15 ve 16 nolu, Değle Öreni 31 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Değle Öreni 32, 33, 42 nolu, Madendağı (Gözdağı) Öreni Kilisesi, Karadağ Kayasarnıç Öreni Kilisesi, Karadağ Yanıktepe 34 nolu Kilise, Çukurtekke 1 Nolu Kilise, Lystra Kenti Kilisesi, Tatköy Manastır Kilisesi, Derebucak Tepearası Köyü Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi, Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise; **Galatia:** Şereflikoçhisar Parnassos Bazilikası *(M. S. 469-470)*; **Isauria:** Alahan Batı Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Alahan Doğu Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Ermenek (Zenonopolis) H. Sokrates Kilisesi *(Saner 2004, Saner 2011, Doğanay 2005: 5. yüzyıl),* Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, **Karadeniz:** Aziz Anne (Küçük Ayvasıl) Kilisesi *(Bryer-Winfield 1985: 9. yüzyıl öncesi);* **Karia**: Knidos B Kilisesi *(Özgan 2004: M.S.674-677 öncesi)*, Knidos D Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Knidos E Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl)*, İasos Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*, İasos Akropolis Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*; **Kilikia:** Akdam Bazilikası, Akören I nolu Kilise *(Hill 1996: 6. yüzyılın ikinci yarısı)*, Akören II nolu Kilise *(Hill 1996:M.S.553)*, Akören Kutsal Haç Kilisesi *(Hill 1996:M.S.525)*, Akören II, 2 nolu Kilise, Alakilise *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Anavarza Apostles Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Anemurium Bazilikası *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Aziz Apostles (II nolu) Kilisesi *(Hill 1996: M.S.425 civarı)*, Anemurium, III nolu (10C) Bazilika *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Necropolis Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Anemurium Merkez (III-13 C nolu) Bazilika, Ayaş A Bazilikası, Batısandal Bazilikası *(Hild-Hellenkemper 1990: 5-6. yüzyıl)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Kuzey Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Güney Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Canbazlı Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl öncesi)*, Cennet-Cehennem Tapınak Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) A Kilisesi *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Corycus (Kızkalesi) C Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) F, G ve H (Mezar) Kiliseleri *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) I Kilisesi *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) Demirciören Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl*

sonu), Çatıkören Kilisesi, Çukurkeşlik Kilisesi, Dağ Pazarı Bazilikası *(Hill 1996: 3-4. yüzyıl)*, Dağ Pazarı Mezarlık Bazilikası, Hasanalıler Kilisesi *(Hill 1996: 5-6. yüzyıl)*, İmamlı Kilisesi, Kadirli Ala Kilise *(Bayliss 2001: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın başı)*, Kanlıdivane I nolu Kilise, Kanlıdivane II nolu Kilise, Kanlıdivane III nolu Kilise, Kanlıdivane IV nolu Kilise, Karlık Bazilikası *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Meryemlik Azize Thekla Bazilikası *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Öküzlü Kuzey Kilise, Öküzlü Güney Kilise, Susanoğlu Mezarlık Kilisesi, Şaha Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Tapureli A Kilisesi, Tapureli C Kilisesi, Ura Kasaba Kilisesi, Uzuncaburç Tapınak Kilisesi, Uzuncaburç Aziz Stephanos Kilisesi, Yanıkhan Güney Kilise, Yanıkhan Kuzey Kilise *(Hill 1996: 4. yüzyıl sonu)*; **Lykia**: Andriake A Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake B Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake C Kilisesi (*Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake D Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake E Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Arneia A Kilisesi, Arneia B Kilisesi, Yanartaş (Khimeria) Bazilikası *(Öztaşkın 2007: 6. yüzyıl)*, Patara Büyük Kilise, Ksanthos Doğu Bazilikası *(Courtils 2003: 5. yüzyıl)*, Alakilise *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Limyra Piskoposluk Kilisesi, Limyra Kale Kilisesi, Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, Letoon Erken Bizans Kilisesi *(Courtils 2003: 6. yüzyıl)*, Fethiye Gemiler Ada III Nolu Kilise, Fethiye Gemiler Bazilikası, Ölüdeniz Kumsal Bazilikası, Fethiye Mustafa Bazilikası, Karacaören Kumsal Bazilikası, İskender Bazilikası, Kökburunu Bazilikası, Gürses Bazilikası, Sura Yaylası Bazilikası, Sura Vadi Kilisesi, Kekova Adası Kilisesi, Olympos A Kilisesi, Olympos Liman Bazilikası; **Frigya:** Amorium Aşağı Şehir Kilisesi *(Lightfoot 2007: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Hierapolis Bazilikası *(Arthur 2006: 6. yüzyıl)*, Hierapolis Payandalı Kilise *(Arthur 2006: 6. yüzyıl ortaları)*, Hierapolis Üç Nefli Kilise, Laodikeia Kuzey Bazilikası *(Şimşek 2007: M.S. 494 öncesi)*, Laodikeia Kuzeybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Laodikeia Güneybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Apameia Bazilikası *(Kienlin-Üyümüze 2012: 6. yüzyıl)*, Eskişehir Başara Köyü Güney Kilise'nin 1. Evresi *(Alp 2010: Erken Bizans Dönemi)*.

Bibliyografya:

Cronin, 1902: 123-124, Fig.2-3.

Kat. No: 27

Yapının Adı: İnlice 1 nolu Kilise

Yapının Yeri: Meram ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya'nın 50 km. kadar güneybatısındaki, İnlice Köyü'ndedir. Kilise, köy merkezinin yaklaşık 4 km. kuzeyinde, Konya-Seydişehir yolunun kuzey tarafındaki kayalıklarda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,44'\,56.85''$ K
$32^{o}\,07'\,21.37''$ D

İnceleme Tarihi: 29 Mayıs 2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 53-54

Resim No: 221-226

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan kilisenin iç kısmında alet izlerinin görülebildiği kaba bir işçilik tercih edilmiştir.

Plan Tasviri:

Genel anlamıyla serbet haç planın uygulandığı İnlice 1 nolu Kilise doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Kilisenin naosu, kuzey, güney ve batı haç kolları ile haç kollarının kuzeydoğu ve güneydoğusuna eklenen köşe mekânlarından oluşmaktadır. Haç kollarının kesiştiği orta bölüm, beden duvarları ve örtüdeki düzenleme sayesinde batı haç kolu ile birleştirilerek tek mekân haline getirilmiştir. Naosun doğusunda, bema işlevinde olduğu düşünülen doğu haç kolu ile yarım daire planlı bir apsis bölümü bulunmaktadır.

Dış Tasvir:

İnlice 1 nolu Kilise'nin tek cephesi olan giriş cephesi batı yönündedir. Doğal ana kaya görünümünde olan cephede herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Kısmen toprak altında kalmış olan cephede sadece düzgün olmayan dikdörtgen biçimli bir giriş açıklığı yer almaktadır.

İç Tasvir:

Serbest haç planlı olan kilisenin naosuna batıda bulunan düzgün olmayan dikdörtgen planlı bir giriş açıklığından girilmektedir. Orijinal zemini toprak altında kalmış olan naos, kuzey, güney ve batı haç kolları ile haç kollarının kuzeydoğu ve güneydoğusuna eklenmiş birer köşe mekânından meydana gelmektedir. Haç

kollarının kesiştiği orta bölüm ile birleştirilmiş olan batı haç kolu, 2.65 x 3.36 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Batı haç kolunun kuzey ve güney duvarına yarım daire kemerli birer niş yerleştirilmiştir. Belirli bölümleri tahrip olmuş olan bu nişlerin alt kısımları birer seki görünümündedir. Haç kolunun zemininde daire biçimli bir oyuk yer almaktadır. Beşik tonozla örtülü olan batı haç kolunda tonoz başlangıcı beden duvarlarından profilli bir kuşak ile ayrılmıştır.

Dikdörtgen planlı olan kuzey ve güney haç kolları sırasıyla 1.71 x 1.75 m. ve 1.45 x 1.65 m. ölçülerindedir. Beşik tonozlar ile örtülü olan haç kollarının kuzeydoğu ve güneydoğusunda birer köşe mekânı yer almaktadır. Kuzey, güney ve doğu haç kollarından yarım daire kemerler ile ayrılan her iki mekânda kemer başlangıçları profilli silmeler ile vurgulanmıştır. Dikdörtgen planlı olan köşe mekanlarından kuzeydeki 1.14 x 1.40 m., güneydeki ise 1.10 x 1.22 m. ölçülerindedir. Beşik tonozlarla örtülü olan her iki mekândan kuzeydekinin kuzey duvarına bir, doğu duvarına ise iki, güneydeki köşe mekânın doğu duvarına ise bir niş yerleştirilmiştir. Yarım daire kemerli olan nişlerden doğu duvarının merkezine yerleştirilenler daha büyük boyutludur. Güneyde bulunan köşe mekânının güney duvarı ise büyük oranda tahrip edilmiştir. Köşe mekânları ile haç kolları arasında kalan bölüm "T" planlı birer ayak görünümündedir. Ayakların batı bölümüne birer seki yerleştirilmiştir.

Naosun doğusunda bulunan ve doğu haç kolunu oluşturan bema, 1.20 x 1.92 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Naos zemininden yükseltilerek ayrılmış olan bu bölümde ayrıca Şekillardan oluşan bir templonun varlığı karşılıklı konumlandırılmış ayakların yüzeyi ile zemindeki izlerden anlaşılmaktadır. Beşik tonoz örtülü olan bemanın doğusunda kilisenin apsis bölümü bulunmaktadır. Yarım daire planlı olan apsis, 2.25 m. genişliğinde ve 1.03 m. derinliğindedir. Apsisin doğu ve kuzey duvarına yarım daire kemerli birer niş işlenmiştir. Apsiste duvara bitişik olarak yerleştirilmiş tek basamaklı bir synthronon bulunmaktadır. Synthrononun merkezinde bulunan bölüm diğer bölümlere nazaran daha alçak tutularak ayrılmış ve bir katedra görünümü kazandırılmıştır. Ayrıca apsisin zeminine bir define çukuru açılmıştır.

Süsleme:

İnlice 1 nolu Kilise'de karşılaşılan tek süsleme türü profilli silmelerdir. Naosta batı haç kolunun tonoz başlangıcı ile köşe mekânlarına geçişi sağlayan yarım

daire kemerlerin başlangıçlarında bulunan silmeler, mimari öğeleri birbirinden ayırmak ve kilisenin iç mekânında hareket sağlamak amacıyla kullanılmıştır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Serbest haç planlı kilisenin kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Açık Saray 2 Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 12. yüzyıl),* Akhisar 4a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası veya sonu),* Avcılar Orta Mahalle Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası),* Balkanderesi I Nolu Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Balkanderesi II Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası),* Balkanderesi IV Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyılın ilk yarısı),* Envidit H. Trias Kilisesi, Göreme El Nazar (1 Nolu) Kilise *(Jerphanion 1925: 10. yüzyıl; Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyılın ilk yarısı; Restle 1967: 10. yüzyıl sonu),* Göreme 4c Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 9. yüzyıl; Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Göreme 4d Nolu Kilise, Göreme 5a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası; Restle 1978: 12. yüzyıl başı),* Göreme 6a Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 10. yüzyıl; Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı; Restle 1967: M.S. 930-940),* Göreme 12 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl),* Göreme 15 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Göreme 17b Nolu Kilise, Göreme H. Katherina (21 Nolu) Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Hild-Restle 1981: 11. yüzyıl sonu- 12. yüzyıl başı),* Göreme 21a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl),* Göreme 21b Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl),* Göreme 21d Nolu Kilise, Göreme 22a Nolu Kilise *(Hild-Restle 1981: 12. yüzyıl),* Göreme 27 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Göreme 29b Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl; Rodley 1985: 11. yüzyıl),* Göreme 34a Nolu Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası),* Göreme 34b Nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl),* Güzelöz Haç Kilise *(Thierry 1972: 8-9. yüzyıl; Restle 1978: 10. yüzyıl; Hild-Restle 1981: 13. yüzyıl),* Haldere I Nolu Kilise, Haldere II Nolu Kilise, Ihlara Ağaçaltı (H. Daniel) Kilisesi *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi; Kostof 1972: 10. yüzyıl; Restle 1967, Hild-Restle 1981: 11. yüzyıl),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Restle 1978: 10. yüzyıl başı; Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu-11. yüzyıl başı),* Ihlara Yılanlı Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu; Restle 1967: 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ortahisar 10 Nolu Kilise, Ovacık Hekader Kilisesi, Ovacık Panagia Eileithyia Kilisesi *(Rott 1908: İkonoklasmus dönemi),*

Soğanlı Kubbeli II Üst Kilise *(Hild-Restle 1981: 10. yüzyıl; Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Taşkınpaşa 16 Nolu Kilise *(Thierry 1972: 13. yüzyıl),* Uluağaç H. Basileios Kilisesi; **Frigya:** Afyon Karanlık İn Kilisesi, Eskişehir Eymir Çiflik Kilise ve Parekklesionu, Kütahya İnli Köyü Alt Kilise, Kütahya İnli Köyü Üst Kilise, Kütahya Sökmen Vadisi Şapeli; **Lykaonia:** Kilistra 8 nolu Şapel, Kilistra Haç Planlı Kilise.

Bibliyografya: -

Kat. No: 28

Yapının Adı: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi[3]

Yapının Yeri: Selçuklu ilçesi sınırları içinde bulunan manastır, Konya'nın yaklaşık 7 km. kadar kuzeybatısında, askeri bir tesis içinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,54'\,37.51''$ K
$32^{o}\,25'\,57.35''$ D

İnceleme Tarihi: 27 Eylül 2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 55-56

Resim No: 227-249

Malzeme – Teknik:

Büyük bir bölümü kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan eser ile manastırın diğer mekânlarının cephe ve duvarlarında alet izleri seçilebilmesine rağmen kaliteli bir işçilik uygulanmıştır. Kilisenin güney cephesi üzerinde yer alan haç kabartmasının bulunduğu kısımda ise ana kayanın diğer yerlere nazaran daha ince işçilikle işlendiği görülmektedir. Kilisenin güneyinde yer alan ve manastırın avlusu durumunda olan podyum ile ayazma ve keşiş hücreleri gibi mekânların inşasında ise kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

Plan Tasviri:

Ak Manastır'ın katholikonu durumunda bulunan ve manastırın merkezinde yer alan kilise, dört destekli kapalı yunan haçı planlıdır. Yapı, doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Bir narteksi bulunmayan yapının naosunda, dört adet dörtgen kesitli ayak ile bölümlere ayrılarak kapalı yunan haçı planı oluşturulmuştur. Naosun doğusunda bema, merkezde at nalı formunda bir ana apsis ile her iki yanında yine at nalı formunda birer yan apsis bulunmaktadır. Kilisenin batısında manastırın diğer mekânları ile doğusunda bir şapel yer almaktadır. Batıda yer alan sekiz mekân ile bir işlik, farklı büyüklüklerde olup dikdörtgen planlıdır. Manastırın en batısında bulunan iki mekân ise ana kayanın kopması sonucu sadece birkaç duvarla günümüze ulaşabilmiş olup, bu mekânların planları saptanamamaktadır. Manastırın avlu işlevinde olan podyumunun içinde bir geçitten ulaşılan daire planlı çilehane ile

[3] Manastır aynı zamanda Deyr-i Eflatun ya da Eflatun Manastırı olarak da isimlendirilmiştir.

kayaya oyularak oluşturulmuş mekânların batısında "L" biçimli basamaklı bir girişe sahip dikdörtgen planlı bir ayazma yer almaktadır.

20. yüzyılın başına ait resimlerden günümüzde avlu işlevinde olan podyumun batı bölümü üzerinde, kuzey-güney doğrultusunda birbirlerine bitişik olarak yerleştirilmiş beş ya da altı mekânın bulunduğu anlaşılmaktadır.

Dış Tasvir:

Bir kayalığın güney bölümüne oyularak yapılan Ak Manastır'ın katholikonu durumunda bulunan kilisesinin sadece güney cephesi bulunmaktadır. Aynı zamanda manastırın da güney cephesini oluşturan bu cephe oldukça yalın olup, kayanın düz bir satıh elde etmesi hedeflenerek işlenmiştir. Cephede kiliseye girişi sağlayan bir giriş ile üç pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Ayrıca cephenin üst kotlarına işlenmiş büyük bir haç kabartması ile bir istiridye ve bir çekiç motifi cephede görülebilen diğer unsurlardır. Kiliseye girişi sağlayan giriş açıklığı düz lentolu, dikdörtgen biçimlidir. Oldukça sade tutulmuş olan bu açıklık üzerine, çift kademelendirilmiş ufak bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Cephede yer alan diğer pencere açıklıkları da dikdörtgen biçimlidir.

Kilisenin batısında bulunan mekânlardan altı tanesinin güney cepheleri tahrip olmuştur. Bu mekânların günümüze ulaşabilen izlerinden, eski fotoğraflardan ve sağlam durumda olan iki mekânın güney cephelerinden, mekânların büyük bir bölümünün kilisede olduğu gibi dikdörtgen biçimli giriş açıklıklarına sahip oldukları ve çoğunlukla girişin iki yanına yerleştirilmiş dikdörtgen planlı pencere açıklıkları ile aydınlatıldıkları anlaşılmaktadır. Manastırın batısında bulunan iki mekânın ise büyük bölümü yıkıldığından sadece kuzey duvarları günümüze ulaşabilmiştir.

Bazı mekânların zemin kotlarının daha yüksek bir noktada bulunmasından dolayı mekân girişlerinin önüne, ana kayaya oyularak oluşturulmuş beş-yedi basamaklı birer merdiven işlenmiştir. Manastırın cephesinde hareket sağlayan diğer bir unsur ise mekânlardaki giriş ve pencere açıklıklarının üst kotlarına yerleştirilmiş olan dikdörtgen biçimli ufak nişlerdir. Manastırın 20. yüzyılın başını gösteren fotoğraflarda nişlerin, mekânların önündeki bir sundurmanın ahşap elemanları için kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

İç Tasvir:

Bir narteksi bulunmayan kilisenin naosuna düz lentolu bir giriş açıklığından ulaşılmaktadır. Dikdörtgen planlı olan naos, doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olup, 12.00 x 14.50 m. ölçülerindedir. Naosta ana kayaya oyularak oluşturulan dört ayak bulunmaktadır. Dikdörtgen kesitli olan ayaklar, yaklaşık 1.20 x 3.00 m. ölçülerindedir. Ayaklar gerek birbirleriyle, gerekse de dört yöndeki duvarlarla yarım daire biçimindeki kemerler ile bağlanmışlartır. Ayaklar ile duvarları birbirine bağlayan kemerlerden, kuzey ve güneydekilerin her ikisi ile batıdakinin biri, bağlandıkları duvarlara eklenen duvar payelerine oturmaktadır. Duvar payelerinin dışa taşkınlığı oldukça az tutulmuştur. Ayaklar ve kemerler vasıtasıyla dört yönden haç kolları, haç kollarının kesiştiği orta bölüm ile dört köşede birer köşe mekânı oluşturulmuştur.

Naosun batı ve kuzey duvarında birer niş yer almaktadır. Dikdörtgen planlı olan nişler, düz lentoludur. Naostaki dört ayağa, kuzey naos duvarına, batı duvarının kuzey bölümünde ve güney duvarının doğu bölümünde yer alan duvar payelerine sekiler yerleştirilmiştir. Naos, güney duvarda bulunan düz lentolu üç pencere açıklığı ile aydınlanmaktadır.

Naosta dört yöndeki haç kolları ile köşe mekânları beşik tonoz örtüye, haç kollarının kesiştiği orta bölüm ise kubbemsi tonoz olarak tanımlanabilecek bir örtü ile örtülmüştür. Tüm tonozların basık tutuldukları görülmektedir.

Naosun doğusunda bema, merkezde ana apsis ile her iki yanda birer yan aspsis yer almaktadır. Bu bölümler zemindeki tek basamaklı bir düzenleme ile naostan ayrılmıştır. Bunun dışında duvarladaki izlerden, naos ve bema arasında ahşap bir ayrımın bulunabileceği akla gelmektedir. Kuzey ve güneyden yarım daire kemerli birer kapı ile yan apsislere bağlanan ana apsis at nalı formundadır. 5.20 m. genişliğinde olan ana apsis, 0.25 m. derinliğindedir. Apsisin doğu duvarında tek basamaklı bir synthronon yer almaktadır. Synthrononun sadece merkezine ikinci bir basamak eklenmiştir. Ana apsisin doğu duvarında üç adet niş yer almaktadır. Dikdörtgen planlı olan nişlerden merkezde ve kuzeyde bulunanı yarım daire kemerli iken, güney bulunanı düz lentoludur.

Gerek naostan, gerekse de ana apsisteki yarım daire kemerli açıklıklardan ulaşılan yan apsisler at nalı formundadır. Yaklaşık 0.20 m. genişliğinde olan yan

apsisler, 0.15 m. derinliğindedirler. Birer basamak ile bema bölümünden ayrılan yan apsislerde ikişer niş ile doğu duvarına bitişik olarak ana kayaya oyulmuş birer altar bulunmaktadır. Altarlar dikdörtgen prizması biçimindedir. Yarım daire kemerli olan nişlerden güney yan apsisin kuzey duvarında yer alanındaki istiridye kabuğu biçiminde işlenmiştir.

Ak Manastır Kilisesi'nin batısında bulunan ve manastırın diğer mekânlarını oluşturan mekânlara güney cephedeki giriş açıklıklarından ulaşılmaktadır. Bazı mekânların girişleri günümüze ulaşamamıştır. Askeri bölge olmalarından dolayı tamamı gezilemeyen mekânların duvarlarının dikdörtgen planlı nişler ile hareketlendirilmişlerdir. Çoğunluğu düz lentolu ve yarım daire kemerli olan nişlerden bazılarının istiridye kabuğu formunda oldukları görülmektedir. Bazı mekânlardaki duvar nişleri iki ya da üç bölümlü olarak düzenlenmiştir. Nişlerdeki bu bölümlenme ana kayanın oyulması veya ahşap panellerin niş içerisine yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Günümüzde manastırın avlusu olarak kullanılan podyumun güneybatısındaki yarım daire kemerli bir girişten beşik tonoz örtülü bir geçite girilmektedir. Zemin seviyesinin alt kotu boyunca kuzeye doğru devam eden bu geçitin kuzey bölümü molozlar ile kapanmıştır. Bu geçitten daire planlı bir keşiş hücresine ulaşılmaktadır. Duvarlarında herhangi bir niş bulunmayan hücre küçük bir kubbe ile örtülüdür.

Manastırın en batısında ise bir ayazma yer almaktadır. "L" planlı merdivenli bir girişten ulaşılan ayazma zemin kotunun altındadır. Dikdörtgen planlı olan ayazmanın batı bölümü doğal kaya şeklinde olup doğu bölümündeki duvarlarda birer seki yer almaktadır. Ayazma düz tavan örtüyle örtülmüştür.

Süsleme:

Ak Manastır Kilisesi'nde saptanabilen süsleme öğelerinin başında güneydeki dış cephenin üst kotuna işlenmiş olan haç kabartması ile istiridye ve kazma motifleri gelmektedir. Yarım daire kemerli bir çerçeve içine alınan haç motifi Latin haçıdır. Haçın üst haç koluna üç adet, yan haç kollarına ise iki adet daha ufak Yunan Haçı motifi eklenmiştir. Yan haç kolların alt köşelerinden çıkan eklentiler haçın alt koluna doğru yönelerek sonlanmaktadırlar. Güney cephede karşılaşılan diğer süsleme öğeleri ise istiridye kabuğu ve kazma motifidir. Kabartma tekniğinde yapılmış olan her iki motif cepheye rastgele yerleştirilmiş düşüncesini uyandırmaktadır. Ayrıca

kilisenin, ana ve yan apsislerindeki duvar nişlerinin üst bölümleri istiridye kabuğu şeklinde işlenerek süslenmiştir.

Ak Manastır Kilisesi'nin batısında bulunan ve manastırın diğer mekânlarını oluşturan mekânlarda da kilise ile benzer süsleme unsurlarına rastlanmaktadır. Kilisenin yan apsislerinde karşılaşılan istiridye formlu nişler ile mekânların duvalarına kazınarak işlenmiş çift kulplu testi motifi yapıda karşılaşılan diğer süsleme unsurlarıdır.

Tarihlendirme:

M.S. 10-13. yüzyıl[4]

Karşılaştırma:

Dört serbest destekli kapalı yunan haçı planlı kilisenin kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Açıksaray Kilisesi, Akhisar Kilisesi, Bezirhanı A Kilisesi *(Thierry 1972: Freskolar 11. yüzyıl)*, Başköy H. Nikolaos Kilisesi, Belisırma Direkli Kilise *(Kostof 1972: M.S. 976-1025; Thierry 1972: 11. yüzyıl başı; Restle 1967: En erken 1020)*, Belisırma Ala Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: 11. yüzyıl ortas*ı), Gökçe Mamas Kilisesi, Gökçe Mikael Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Kostof 1972: M.S. 950-1020)*, Göreme Kızlar (17) Kilisesi *(Restle 1967: M.S. 1055 öncesi; Thierry 1972: 11. yüzyıl; Ötüken 1980: Grafittolar M.S.1055, 1058, 1065, 1074 ve 1129)*, Göreme Elmalı (19) Kilisesi *(Rott 1908: En geç 10. yüzyıl; Thierry 1972: 11. yüzyıl; Rice 1935, Kostof 1972: 11-12. yüzyıl; Restle 1967: M.S. 1190-1200)*, Göreme Karanlık (23) Kilisesi *(Rice 1935: 9. yüzyıl; Rott 1908: En geç*

[4] İlk olarak Aziz Chariton tarafından 4. yüzyılda kurulduğu düşünülen manastırın kathalikonu olan Ak Manastır Kilisesi, kapalı yunan haçı planlı olmasından dolayı 11-13. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir. Bu tarihlendirmeyi destekleyen diğer bir unsur ise kilisenin naosunda bulunan iki kitabeli taş bloktur. Bu parçalardan ilkinin üzerinde "*Bu evin (yani kilisenin) hudutsuz şöhreti öncekinden daha büyüktür, bu keşiş Markos'un işidir, 6576 yılı, 7. indiktion'u (1067)*" yazmaktadır. Diğer kitabeli parçada ise *"Bu eser kimindir? Adını vermiyorum çünkü insan kalbini okuyan Tanrı onu tanır. Aziz, Ebedî ve Ulu Tanrı anası Bakiremiz Mağara Meryemi'nin mukaddes tapınağı, İmparator Andronikos'un hükümdarlığı zamanında Patrik Gregorios'un hizmet ettiği yıllarda işte tamir edildi ve güzelleştirildi ki bu yıllarda Keykavus'un oğlu Efendimiz büyük Sultan Mes'ud saltanat sürmekteydi. Abide keşiş Mattheos'un ve belki de higumenos'un eseridir. 6797, 2. İndiktion'u (1289)"* yazmaktadır. Mevcut kitabeli parçalar manastırın 1067 ve 1289 yıllarında iki onarım geçirdiğini ve bu onarımlar neticesinde Ak Manastır Kilisesi'sinin inşa edildiğini düşündürmektedir. Yapıda bulunduğu söylenen diğer bir mezar kitabesine ise yaptığımız incelemelerde rastlanılmamıştır (Hasluck, 2000: 320-321-322).

10. yüzyıl; Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: M.S. 1020-1130; Restle 1967: M.S. 1200-1210), Göreme 23a Nolu Kilise, Göreme 25 nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl)*, Göreme Kılıçlar (29) Kilisesi *(Restle 1967: 9. yüzyılın ikinci yarısı; Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Rice 1935: 10. yüzyıl ortası; Kostof 1972: M.S. 950-1020; Rott 1908: 10-11. yüzyıl)*, Göreme 32 nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl)*, Gümüşler Manastır Kilisesi *(Gough 1964: 11. yüzyılın sonu; Kostof 1972: M.S. 1020-1130*), Güzelyurt Sivişli (Koimesis tes Theotokon) Kilise *(Sunay 2008: Orta Bizans Dönemi; Pekak 1994: Freskolar 25 Mart 1887)*, Hacı İsmaildere 1 Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Restle 1978: 10. yüzyılın ikinci yarısı)*, Hallaçdere Manastır Kilisesi A-B, Ihlara Karanlık Kilise *(Thierry 1972: 9-10. yüzyıl)*, Karlık Panagia Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası veya sonu)*, Kepez Sarıca B Kilisesi, Kızılçukur Kanter Kilisesi, Selime Kare Kilise, Selime Derviş Akın Kilise, Soğanlı A Tokalı Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl)*, Soğanlı Kilise, Yaprakhisar Koyunağıl *(Thierry 1972: 11. yüzyıl);* **Frigya:** Ayazin A Kilisesi; **Lykaonia:** Kayadibi 2 Nolu Kilise, Sille Kiriakon Kilisesi.

Bibliyografya:

Niebuhr, 1774: 119; Sterrett, 1888a: 210, 219; Cumont, 1895: 99-105; Levidis, 1899: 156-158; Ramsay, 1906: 188; Ramsay, 1907: 375-376; Hasluck, 2000: 70, 320-323; Konyalı, 1964: 1083-1090; Eyice, 1966: 135-160; Belke-Restle, 1984: 225; Belke, 1995: 839, Abb.14; Özyurt, 1997; Özönder, 1998: 100-104, Res.65-67; Salkitzoglou, 2005: 26-29; Mimiroğlu, 2006: 142-143, Çiz.2, Res.1-2; Doğan, 2007: 127-128; Salkitzoglou, 2009: 119-164; Mimiroğlu, 2010a: 86-87; Mimiroğlu, 2012a: 54-55.

Kat. No: 29

Yapının Adı: Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 Nolu Şapel

Yapının Yeri: Selçuklu ilçesi sınırları içinde bulunan manastır, Konya'nın yaklaşık 7 km. kadar kuzeybatısında, askeri bir tesis içinde yer almaktadır. Şapel, Ak Manastır'ın doğu bölümünde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,54'\,37.51''$ K
$32^{o}\,25'\,57.35''$ D

İnceleme Tarihi: 27 Eylül 2008

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 57

Resim No: 250-255

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarları düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaliteli bir işçilikle işlenmiştir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda ana kayaya oyularak yapılan eser uzunlamasına tek neflidir. Batıda yer alan bir giriş açıklığından girilen şapel, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş at nalı formlu bir apsisten oluşmaktadır. Naosun kuzey ve güney duvarlarına yarım daire kemerli birer arcasolium niş eklenmiştir.

Dış Tasvir:

Ak Manastır 1 nolu Şapel'in güney ve batıda olmak üzere iki cephesi bulunmaktadır. Güneyde bulunan cephede, ana kaya doğal hali ile bırakılmıştır. Bu cephede bulunan tek öğe ufak bir pencere açıklığıdır. Şapelin batı cephesi ise giriş cephesidir. Cephenin genelinde ana kaya düz bir yüzey elde edilecek işlenmiştir. Şapele girişi sağlayan açıklık ise dikdörtgen şeklindeki büyük bir niş içine alınarak vurgulanmıştır. Nişin alt kolları yukarıya oranla daha geniştir. Nişin güney bölümünün zeminine ise doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş bir mezar nişi açılmıştır. Mezar nişinin batı bölümü kayanın kırılması sonucu tahrip olmuştur. Batı cephesinin merkezinde şapele girişi sağlayan açıklık yer almaktadır. At nalı kemerli olan giriş açıklığının alt bölümleri üst kısma nazaran daha geniş tutulmuştur.

İç Tasvir:

Batı cephesindeki bir giriş açıklığından şapelin naosuna ulaşılmaktadır. Naos, yaklaşık 4.00 x 5.00 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Batı duvarının, doğu bölümüne nazaran daha dar tutulduğu naosun, kuzey ve güneyine birer arcasolium niş eklenmiştir. Her iki nişte yaklaşık 1.50 x 2.10 m. ölçülerinde olup yarım daire bir kemere sahiptir. Mevcut izlerden nişlerin önünde bir ayırıcı duvarın bulunduğu düşünülmektedir. Naosun zemininde doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş mezarların bulunduğu zeminde bulunan niş izlerinden anlaşılmaktadır. Naos çift yönlü kırma çatı ile örtülüdür.

Naosun doğusunda bulunan apsis, noas zemininden daha yüksektedir. İki basamakla ulaşılan apsisle naosu, ana kayaya oyularak yapılmış bir templon ayırmaktadır. Günümüze sağlam bir şekilde ulaşmış olan templon, pencereli templonun kapalı bir çeşitlemesi olarak tanımlanabilir. Templonun merkezinde apsise geçişi sağlayan yarım daire kemerli bir giriş açıklığı ile açıklığın üzerinde sivri kemer formunda başka bir açıklık yer almaktadır.

At nalı formunda olan apsis, yaklaşık 3.00 m. genişliğinde ve 2.00 m. derinliğindedir. Apsisin doğu duvarında yarım daire kemerli bir biş yerleştirilmiş olup, bu nişin içerisine duvara bitişik olarak ana kayaya oyulmuş bir altar eklenmiştir. Dikdörtgen prizması şeklinde olan altarın köşeleri kırık vaziyettedir.

Süsleme:

Ak Manastır 1 nolu Şapel'de, fresk ve kırmızı aşı boyası süslemeler olmak üzere iki tür süsleme tespit edilmiştir. Bu süslemelerden fresko tekniğinde yapılanlar bütünüyle tahrip olmasına karşın, mevcut izlerden tüm naos duvarlarında bulunduğu anlaşılmaktadır. ne yazık ki fresk kalıntılarından herhangi bir renk ya da kompozisyon tanımalaması yapılamamıştır.

Yapıda karşılaşılan diğer bir süsleme türü ise kırmızı aşı boyası bezemelerdir. Fresk tabakasının altına yapıldığı anlaşılan bu tür süslemeler özellikle kuzey arcasolium nişinin içinde daha belirgindir. Dikdörtgen çerçeveler içine yerleştirilmiş geometrik motiflerden oluşan bezemelerde zik zak motifleri seçilebilmektedir. Bu tür süslemelerin bütün naos duvarlarında bulunduğu tespit edilmesine karşın, fresk süslemelerde olduğu gibi bu tür bezemelerde büyük oranda tahrip olmuştur.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans*

Dönemi), Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Levidis, 1899: 156-158; Hasluck, 1929: 56-62; Konyalı, 1964: 1083-1090; Eyice, 1966: 153, Şek.4, 11; Özönder, 1998: 103; Salkitzoglou, 2005: 29; Mimiroğlu, 2006: 143; Salkitzoglou, 2009: 119-164; Mimiroğlu, 2010a: 87; Mimiroğlu, 2012a: 54-55.

Kat. No: 30

Yapının Adı: Küçük Muhsine 1 Nolu Şapel

Yapının Yeri: Şapel, Selçuklu ilçesi sınırları içerisinde bulunan ve Konya kent merkezine yaklaşık 25 km. uzaklıktaki Küçük Muhsine Köyü'nde; köy merkezinin batısındaki kayalıklarda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,55'\,48.28''$ K
$32^{o}\,16'\,59.15''$ D

İnceleme Tarihi: 5 Ağustos 2009

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 58-59

Resim No: 256-258

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan eserin duvarları düz yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaba bir işçilikle işlenmiştir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda ana kayaya oyularak yapılan eser, uzunlamasına tek neflidir. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı bir nartekse sahip olan yapıya doğuda bulunan bir giriş açıklığından girilmektedir. Narteksin kuzey cephesindeki bir açıklıktan doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş dikdörtgen planlı naosa girilmektedir. Naosun doğusuna ise yarım daire planlı bir apsis eklenmiştir.

Dış Tasvir:

Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in tek cephesi doğuda yer almaktadır. Giriş ve apsis cephelerini oluşturan bu cephede, ana kayanın kabaca düz bir yüzey oluşturacak bir şekilde işlendiği görülmektedir. Şapelin narteksine girişi sağlayan açıklık büyük oranda tahrip olmuştur. Eserin bir depo olarak kullanılması sebebiyle girişteki tahrip olmuş olan alan, yakın zamanda kesme taş malzemeden oluşturulan duvarlara sahip bir mekân içine alınmıştır. Görünür durumda bulunan apsis bölümünde ise sadece düzgün olmayan daire biçimli bir pencere açıklığı yer almaktadır.

İç Tasvir:

Şapelin doğu cephesindeki bir giriş açıklığından, eserin narteksine girilmektedir. Giriş açıklığı büyük oranda tahrip olmuştur. Giriş açıklığının profilli

bir çerçeve ile vurgulandığı, açıklığın iç kısmının üst bölümündeki izlerden anlaşılmaktadır. Düzgün olmayan dikdörtgen planlı olan narteks, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. 2.80 x 3.20 m. ölçülerinde olan narteksin güney bölümünde genişçe bir seki, batı duvarında ise yarım daire kemerli iki niş yerleştirilmiştir. narteks düz tavan ile örtülüdür. Narteksin kuzey duvarındaki düz lentolu ve çift basamaklı bir açıklıktan şapelin naosuna geçilmektedir. Naos zemini, narteks zeminine nazaran daha yüksek tutulmuştur.

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan naos, dikdörtgen planlıdır. 2.50 x 3.70 m. ölçülerinde olan naosun batı duvarında yarım daire kemerli bir niş, güney duvarının doğu bölümünde ise bir seki bulunmaktadır. Naos, düz tavan ile örtülüdür. Naosun doğusunda bulunan apsis, yarım daire planlıdır. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayrım tespit edilememiştir. 1.50 m. genişliğinde olan apsis, 1.15 m. derinliğindedir. Apsisin yarım daire kemeri profilli bir silme kuşağı ile vurgulanmıştır. Apsisin doğu duvarında düzgün olmayan daire biçimli bir pencere açıklığı ile kuzey duvarında yarım daire kemerli bir niş yer almaktadır.

Süsleme:

Küçük Muhsine 1 Nolu Şapel'de karşılaşılan tek süsleme türü profilli silme kuşaklarıdır. Büyük bir kısmı tahrip olmuş olan silme kuşakları, şapele girişi sağlayan açıklığın iç kısmı ile apsisin yarım daire kemeri etrafında görülebilmektedir. Oldukça kalın olan silme kuşakları üzerinde herhangi bir süsleme öğesi tespit edilememiştir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry*

1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı), Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya: -

Kat. No: 31

Yapının Adı: Küçük Muhsine 2 Nolu Şapel

Yapının Yeri: Şapel, Selçuklu ilçesi sınırları içerisinde bulunan ve Konya kent merkezine yaklaşık 25 km. uzaklıktaki Küçük Muhsine Köyü'nde; köy merkezinin kuzeybatısındaki kayalıklarda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,55'\,53.82''$ K
$32^{o}\,16'\,57.13''$ D

İnceleme Tarihi: 5 Ağustos 2009

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 60

Resim No: 259-261

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan eserin duvarları düz yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaba bir işçilikle işlenmiştir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda ana kayaya oyularak yapılan eser, uzunlamasına tek neflidir. Güney ve doğu bölümü ana kayanın kopması sonucu günümüze ulaşamayan şapel, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş düzgün olmayan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

Küçük Muhsine 2 Nolu Şapel'in güney ve doğuda olmak üzere iki cephe bulunmasına karşın, ana kayanın kopması sonucu güney cephenin tamamı ile doğu cephesinin büyük bir bölümü günümüze ulaşamamıştır. Mevcut kalıntılardan doğu cephesinde herhangi bir oyma işlemi yapılmadığı, ana kayanın doğal hali ile bırakıldığı anlaşılmaktadır. Yapılan incelemelerde şapele girişi sağlayan açıklığın, güney cephesinde bulunduğu düşünülmektedir.

İç Tasvir:

Şapelin naosuna girişi sağlayan açıklık günümüze ulaşamamıştır. Şapelin doğu-batı doğrultusunda yerleştirildiği naos, 4.20 x 4.50 m. ölçülerindedir. Naosun doğu duvarının kuzey bölümünde yamuk biçimli bir niş, güney batı bölümünün zemininde ise bir mezar nişi yer almaktadır. Mezar nişi doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Naos çift yönlü kırma çatı ile örtülüdür.

Naosun doğusunda apsis yer almaktadır. Apsisin büyük bir bölümü günümüze gelememiştir. Mevcut izlerden apsisin düzgün olmayan yarım daire planlı ve yaklaşık 1.00 m. derinliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Apsisin doğu duvarına bitişik olarak, ana kayaya işlenmiş bir altar yer almaktadır.

Süsleme:

Küçük Muhsine 2 Nolu Şapel'de karşılaşılan duvar resimleri şapelin süsleme programını oluşturmaktadır. Mevcut izlerden büyük bir bölümü tahrip olmuş olan duvar resimlerinin şapelin naos ve apsisinde bulundukları anlaşılmaktadır. Kırmızı renkli çizgilerle yüzeylerin belirli alanlara bölündüğü ve figürlerin bu alanlar içine resmedildikleri görülmektedir.

Günümüze ulaşabilen duvar resimlerinden seçilebilen tek konu, apsis duvarının kuzey bölümüne yapılmış olan bir aziz tasviridir. Ayakta tam boy olarak resmedilmiş olan figürün başı halelidir. Figürün ayrıntıları tam olarak seçilebilmemesine rağmen bir phelonion giydiği düşünülmektedir. Figürün kesin kimliği tespit edilememektedir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry*

1972: İkonoklasmus öncesi), Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya: -

Kat. No: 32

Yapının Adı: Sarayköy 1 Nolu Şapel

Yapının Yeri: Selçuklu ilçesi sınırları içinde bulunan Sarayköyü'nün yaklaşık 1 km. kadar kuzeybatısında, Sarayköyü'nü Sulutaş Köyü'ne bağlayan karayolunun doğu yanındaki kayalık yamaç yüzeyinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,90'\,94.49''$ K
$32^{o}\,39'\,48.30''$ D

İnceleme Tarihi: 18 Ekim 2010

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 61

Resim No: 262-263

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan eserin duvarları düz yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaba bir işçilikle işlenmiştir.

Plan Tasviri:

Tek nefli olan şapel; doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş dikdörtgen planlı bir naos ile bu naosun doğusuna eklenmiş yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Şapelin batısında düzgün olmayan dikdörtgen planlı bir mekân yer almaktadır.

Dış Tasvir:

Sarayköy 1 nolu şapel, engebeli bir arazi üzerinde yaklaşık 4 m.lik bir ana kaya yükseltisinin güney yüzüne oyularak yapılmıştır. Güney cepheyi oluşturan ana kayanın büyük oranda yok olması sonucunda şapel ve yanındaki mekânın giriş cepheleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamaktadır.

İç Tasvir:

Bugün günümüze tam olarak gelemeyen güneydeki giriş cephesinden ulaşılan şapelin naosu 3.80 x 5.33 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Batı ve kuzey duvarlarında herhangi bir niş bulunmayan naos, beşik tonoz örtüye sahiptir. Naosun doğusunda 2.40 m. genişliğinde ve 1.90 m. derinliğinde yarım daire planlı bir apsis bulunmaktadır. Bema ile naos arasındaki ayrım bugün sadece levhalarının çok az bir kısmı görüldüğü templon ile sağlanmaktadır. Apsisin doğu duvarının merkezine 0.80 m. yüksekliğinde ve 0.30 m. derinliğinde yuvarlak kemerli bir niş yerleştirilmiştir.

Dik kenarlarının düzgün olmadığı görülen nişin alt kısmında ise apsis duvarına bitişik şekilde işlenmiş 0.35 x 0.40 m. ölçülerinde bir seki bulunmaktadır.

Süsleme:

Şapelde herhangi bir süsleme tespit edilememiştir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),*

Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sille 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya: -

Kat. No: 33

Yapının Adı: Sille 1 Nolu Şapel

Yapının Yeri: Selçuklu ilçesi sınırları içinde bulunan Sille'nin yaklaşık 2 km. kadar güneybatısında, Salasorma Mevki'ndeki kayalığın batı yüzeyinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,55'\,18.32''$ K
$32^{o}\,24'\,07.71''$ D

İnceleme Tarihi: 30 Temmuz 2008

Yapı Türü: Şapel

Şekil No: 62

Resim No: 264-266

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan eserin duvarları düz yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaba bir işçilikle işlenmiştir.

Plan Tasviri:

Uzunlamasına tek nefli olan Sille 1 nolu şapel; doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş dikdörtgen planlı bir naos ile bu naosun doğusuna eklenmiş yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

Zemin kotundan daha yüksek bir konumda bulunan eserin tek cephesi durumunda bulunan kuzey cephesi, ana kayanın kopması sonucu büyük oranda yok olmuştur. Cephenin kalan kısımlarında ana kayanın doğal hali ile bırakıldığı görülmektedir. Şapelin mevcut konumundan naosa giriş sağlayan açıklığın, kuzey cephenin batı bölünde bulunduğu düşünülmektedir.

İç Tasvir:

Bugün günümüze tam olarak gelemeyen kuzeydeki giriş cephesinden ulaşılan şapelin naosu, yaklaşık 2.70 x 4.00 m. ölçülerinde düzgün olmayan dikdörtgen planlıdır. Naosun doğu duvarı, batı duvarına nazaran daha geniş tutulmuştur. Naosun kuzeydoğu ve güneydoğu köşelerine birer seki ile güney duvarına yarım daire kemerli bir niş yerleştirilmiştir. Mekân zemininin güneybatı köşesinde ise dikdörtgen biçimli bir zemin nişi ile bu nişin içerisinde doğu-batı doğrultusunda ana kayaya oyulmuş bir mezar nişi bulunmaktadır. Naos, çift yönlü kırma çatı ile örtülüdür.

Naosun doğusunda bulunan apsis, at nalı formundadır. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayırıcı eleman tespit edilememiştir. Apsis duvarının güney bölümüne bir seki ile doğu duvarında yarım daire kemerli bir niş yerleştirilmiştir.

Süsleme:

Şapelde herhangi bir süsleme tespit edilememiştir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),* Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise, Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta*

Bizans Dönemi), Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Bulduk Kasabası Kilisesi.

Bibliyografya:

Mimiroğlu, 2006: 144, Res.5; Mimiroğlu, 2012a: 71.

Kat. No: 34

Yapının Adı: Sille Kiriakon (Hızır İlyas) Kilisesi

Yapının Yeri: Selçuklu ilçesi sınırları içinde bulunan Sille'nin Subaşı Mahallesi'nde, Papaz Deresi'ne yakın bir konumda bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,55'\,25.62''$ K
$32^{o}\,24'\,41.27''$ D

İnceleme Tarihi: 14 Eylül 2010

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 63

Resim No: 267-286

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarları düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaliteli bir işçilikle işlenmesine karşın, yapının duvarlarının yağmur sularına maruz kalması sonucu, duvarların büyük bir kısmında bozulmalar görülmektedir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda inşa edilen kilise, kapalı yunan haçı planlıdır. Yapı, dikdörtgen planlı bir narteks, dört ayak ile kapalı yunan haçı planı oluşturulmuş dikdörtgen planlı bir naos, naosun doğusuna eklenmiş yarım daire planlı bir apsis ile apsisin kuzey ve güneyine eklenmiş yarım daire planlı iki yan apsisten oluşmaktadır. Bir yapı kompleksinin parçası olan yapının güneyinde, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş dikdörtgen planlı mekân ile bu mekâna doğu-batı doğrultusunda eklenmiş iki mekân daha yer almaktadır.

Dış Tasvir:

Kilisenin ve güneyindeki mekânların giriş cephesini de oluşturan tek cephe olan batı cephesi, ana kaya bloğunun büyük oranda tahrip olması sebebiyle oldukça kötü durumdadır. Mevcut izlerden ve 20. yüzyılın başına ait fotoğraflardan dörtgen çerçeveler içine alınmış at nalı formundaki kör kemerler ile hareketlendiği görülen cephede, kemerlerin bazı yerlerde çift kademeli bir düzenlemede oldukları tespit edilmektedir. Kilisenin günümüze ulaşamayan orijinal girişinin eski fotoğraflardan düz lentolu bir açıklık şeklinde olduğu ve giriş açıklığı üzerinde yarım daire kemerli bir pencere açıklığının yer aldığı görülmektedir. Kilisenin güneyinde bulunan

mekânlara ulaşımı sağlayan giriş açıklığının ise yarım daire kemerli bir niş içerisine alınmış düz lentolu bir açıklık olduğu anlaşılmaktadır.

İç Tasvir:

Kilisenin narteksine giriş batıdaki bir giriş açıklığından sağlanmaktadır. Bu açıklık günümüzde bütünüyle tahrip olarak doğal bir açıklık görünümü kazanmıştır. Kilisenin batısında bulunan narteks, dikdörtgen planlı olup kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. 3.50 x 6.00 m. ölçülerinde olan narteksin dört duvarı da at nalı formundaki kör kemerler ile hareketlendirilmiştir. Her dört duvarda da yatay bir silme kuşağı tarafından ikiye bölünen duvarların alt ve üst bölümünde kör kemerlerin yan yana yerleştirildikleri görülmektedir. Kuzey ve güney duvarların alt bölümünde üçer sayıda bulunan kör kemerler üst bölümlerde, kuzeyde dört, güneyde ise üç adettir. Narteksin güney duvarının alt bölümünün bir kısmı tahrip olmuştur.

Narteksin batı ve doğu duvarında ise sadece alt bölümlerde kör kemerler vardır. Batı duvarının alt bölümünde beş adet olan kemer sayısı doğu duvarın alt kısmında üç ile sınırlı kalmıştır. Doğu duvarında yer alan kör kemerlerden ortada bulunanın iç bölümü tahrip olarak naosa açılan bir açıklık oluşmuştur. Narteksin doğu duvarının kuzey bölümünde ise yarım daire planlı derin bir niş ile bu nişin duvarının iç kısmında yarım daire kemerli ufak bir niş bulunmaktadır. Günümüzde nişin doğu bölümü yıkılarak naosa açılan bir açıklık oluşmuştur.

Nartesin doğu duvarının merkezinde naosa geçişi sağlayan düz lentolu bir giriş açıklığı ile bu açıklığın üzerinde yarım daire kemerli bir pencere açıklığı yer almaktadır. Beşik tonoz ile örtüşü olan nartesin orta bölümü düz tavan olarak düzenlenerek, bu bölümün ortasına bir haç kabartması işlenmiştir. Mevcut izlerden narteksin zemininde doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş mezar nişleri bulunduğu anlaşılmaktadır.

Dikdörtgen planlı olan naos, yaklaşık 8.00 x 8.60 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Naosta, kare kesitli ayaklar ve örtü ile kapalı yunan haçı planı oluşturulmuştur. Büyük oranda tahrip olmuş olan ayakların köşe kısımları kademelendirilmiştir. Naosun kuzey, güney ve batı duvarları, narteks duvarlarında olduğu gibi yatay olarak ikiye bölünmüş ve her iki bölümde at nalı formundaki kör kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kuzey ve güney duvarlarının alt kısımlarında dörder olan kör kemer sayısı batı duvarında iki adettir. Duvarların üst bölümlerindeki kör

kemer sayısı ise duvar yüzeylerinin büyük oranda tahrip olmasından dolayı tespit edilememektedir.

Naosta haç kollarını oluşturan bölümler beşik tonoz, haç kollarının kesiştiği orta bölüm bir büyük kubbe ile dört yönde yer oluşan köşe odaları kubbecikler ile örtülüdür. Kubbelerde herhangi bir geçiş elemanı kullanılmamış, dörtgen duvar üzerine doğrudan kubbe yerleştirilmiştir. 20. yüzyılın başına ait fotoğraflarda naosta ahşap malzemeden yapılmış basit bir ambonun bulunduğu anlaşılmaktadır.

Naosun doğusunda bulunan ana apsis, yarım daire planlıdır. Günümüzde apsis ile naos arasında herhangi bir ayırıcı eleman görülmemesine karşın, 20. yüzyılın başına ait fotoğraflarda taş bir templonun, naos ve apsisi birbirinden ayırdığı anlaşılmaktadır. Pencereli templon tipinde olan templonun yarım daire kemerli bir girişe sahip olduğu ve üst bölümünün arşitravlı templon biçiminde açık tutulduğu görülmektedir. 3.80 m. genişliğinde olan ana apsis, 4.00 m. derinliğindedir. Ana apsisin kuzey duvarında yarım daire planlı bir niş yer almaktadır. Ana apsisin kuzey ve güneyine ise birer yan apsis yerleştirilmiştir. Yaklaşık 1.8 m. genişliğe sahip olan yan apsisler, 1.4 m. derinliğindedirler.

Bir yapı kompleksinin parçası olan Kiriakon Kilisesi'nin güneyinde dikdörtgen planlı üç mekân yer almaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş, beşik tonozlu ara mekândan, doğu-batı doğrultusunda konumlandırılmış büyük mekânlara geçilmektedir. Bu mekânın kuzey bölümünde 20. yüzyılda inşa edilmiş bir seramik fırını yer almaktadır. Yaklaşık 4.00 x 10.5 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı olan mekanlar beşik tonoz örtüye sahiptir. Yapı kompleksinin en güneyinde bulunan mekân ise kuzeybatı-güneydoğu istikametinde yerleştirilmiştir. Dikdörtgen planlı olan mekânın girişi büyük oranda tahrip olmuştur.

Süsleme:

Narteks ile naos duvarlarındaki kör kemerler ve profillerle oluşturan düzenlemeler ile narteks örtüsünde bulunan kabartma tekniğinde yapılmış haç yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Çoğunlukla çift sıra şeklinde yerleştirilen kemerler at nalı formundadır. Profiller ise duvarlardaki kemerli alanların bölünmesini sağlamada ve beden duvarlarından örtüye geçişleri birbirinden ayrılmasında kullanılmıştır.

Yapıda görülen son süsleme türü ise kabartma tekniğinde yapılmış olan bir haç motifidir. Narteksin beşik tonoz örtüsünün ortasında bulunan düz tavan üzerine işlenmiş olan haç kabartması bir Yunan haçıdır. Haç kollarının uçları genişleyerek sona ermektedir.

Tarihlendirme:

M.S. 10-12. yüzyıl

Karşılaştırma:

Dört serbest destekli kapalı yunan haçı planlı kilisenin kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Açıksaray Kilisesi, Akhisar Kilisesi, Bezirhanı A Kilisesi *(Thierry 1972: Freskolar 11. yüzyıl)*, Başköy H. Nikolaos Kilisesi, Belisırma Direkli Kilise *(Kostof 1972: M.S. 976-1025; Thierry 1972: 11. yüzyıl başı; Restle 1967: En erken 1020)*, Belisırma Ala Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: 11. yüzyıl ortas*ı), Gökçe Mamas Kilisesi, Gökçe Mikael Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Kostof 1972: M.S. 950-1020)*, Göreme Kızlar (17) Kilisesi *(Restle 1967: M.S. 1055 öncesi; Thierry 1972: 11. yüzyıl; Ötüken 1980: Grafittolar M.S.1055, 1058, 1065, 1074 ve 1129)*, Göreme Elmalı (19) Kilisesi *(Rott 1908: En geç 10. yüzyıl; Thierry 1972: 11. yüzyıl; Rice 1935, Kostof 1972: 11-12. yüzyıl; Restle 1967: M.S. 1190-1200)*, Göreme Karanlık (23) Kilisesi *(Rice 1935: 9. yüzyıl; Rott 1908: En geç 10. yüzyıl; Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: M.S. 1020-1130; Restle 1967: M.S. 1200-1210)*, Göreme 23a Nolu Kilise, Göreme 25 nolu Kilise *(Thierry 1972: 10-11. yüzyıl)*, Göreme Kılıçlar (29) Kilisesi *(Restle 1967: 9. yüzyılın ikinci yarısı; Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Rice 1935: 10. yüzyıl ortası; Kostof 1972: M.S. 950-1020; Rott 1908: 10-11. yüzyıl)*, Göreme 32 nolu Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl)*, Gümüşler Manastır Kilisesi *(Gough 1964: 11. yüzyılın sonu; Kostof 1972: M.S. 1020-1130*), Güzelyurt Sivişli (Koimesis tes Theotokon) Kilise *(Sunay 2008: Orta Bizans Dönemi; Pekak 1994: Freskolar 25 Mart 1887)*, Hacı İsmaildere 1 Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Restle 1978: 10. yüzyılın ikinci yarısı)*, Hallaçdere Manastır Kilisesi A-B, Ihlara Karanlık Kilise *(Thierry 1972: 9-10. yüzyıl)*, Karlık Panagia Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl ortası veya sonu)*, Kepez Sarıca B Kilisesi, Kızılçukur Kanter Kilisesi, Selime Kare Kilise, Selime Derviş Akın Kilise, Soğanlı A Tokalı Kilise *(Thierry 1972: 11. yüzyıl)*, Soğanlı Kilise, Yaprakhisar Koyunağıl

(Thierry 1972: 11. yüzyıl); **Frigya:** Ayazin A Kilisesi; **Lykaonia:** Kayadibi 2 Nolu Kilise, Ak Manastır Kilisesi *(Eyice 1966: 9-12. yüzyıl)*.

Bibliyografya:

Bell, 1907: 24-27 Fig.20-21; Konyalı, 1964: 1090; Eyice, 1966: 159; Sezer, 1966: 22-26, Res.46-66; Belke-Restle, 1984: 225; Belke, 1995: 843, Abb.16; Özyurt, 1997: 6; Özönder, 1998: 117, Res.89; Salkitzoglou, 2005: 24-26; Mimiroğlu, 2006: 150, Çiz.21; Mimiroğlu, 2012a: 68-71.

Kat. No: 35

Yapının Adı: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi

Yapının Yeri: Selçuklu ilçesi sınırları içinde bulunan Sille'nin güneyindeki Dikili Kaya Mevki'nde, yamaçtaki ana kaya bloğunun kuzey yüzünde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,55'\,30.38''$ K
$32^{o}\,24'\,55.98''$ D

İnceleme Tarihi: 15 Eylül 2010

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 64-65

Resim No: 287-306

Malzeme – Teknik:

İki farklı yapım evresi bulunduğu düşünülen yapı, kaya oyma tekniğinde inşa edilmiştir. Eserin ilk evresinde duvarlarda düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaliteli bir işçilik kullanılmışken; yapının ikinci evresinde oldukça düzensiz ve kaba bir işçiliğin uygulandığı görülmektedir. Kilisenin doğusunda bulunan mekânın kuzey bölümünde moloz taş malzemenin kullanıldığı duvar örgüsü bulunmaktadır. Yapının süslemesini oluşturan duvar resimleri ise saman karışımlı bir astar üzerine fresk tekniğinde yapılmıştır.

Plan Tasviri:

Günümüzde üç nefli bazilikal planlı olan kilise; düzgün olmayan dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş düzgün olmayan daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Dörtgen kesitli altı ayak ile üç nefe ayrılan naosta ayaklardan kuzey batıda yer alanı günümüze ulaşamamıştır. Naosun batısına daire planlı bir ek mekân yerleştirilmiştir. Naosta nefler beşik tonozlar ile örtülü olmasına karşın apsis ile doğudaki ayaklar arasında bulunan bölümün düz tavan ile örtülü olduğu görülmektedir. Yapının naos zemininde farklı büyüklüklerde doğu-batı doğrultusunda işlenmiş yirmi üç adet mezar nişi bulunmaktadır. Kilise zemininin alt kotunda ise düzgün olmayan daire planlı bir mezar odası yer almaktadır.

İki yapı evreli olduğu mevcut izlerden anlaşılan kilisenin orijinalde iki nefli olduğu düşünülmektedir. İkinci yapı evresinde ciddi anlamda değişikliğe uğratılan yapıda ilk döneme ait izlerde sadece yarım daire planlı bir apsis ile apsisin her iki yanında yine yarım daire planlı birer yan apsisin bulunduğu tespit edilmiştir. İkinci

yapı evresinde gerek yapının beden duvarlarına, gerekse de taşıyıcılara ve örtüye yapılan müdehaleler, yapının ilk dönem planının kesin olarak tanımlanmasını olanaksız kılmaktadır.

Yapının doğusunda düzgün olmayan dikdörtgen planlı büyük bir mekân ile koridorlar ile birbirine bağlanan çeşitli ek mekânlar yer almaktadır. Mekânlardan büyük olanı dört dörtgen kesitli ayak ile üç bölüme ayrılmıştır. Günümüzde bu ayaklardan sadece iki tanesi görülebilmektedir. Doğu bölümünün zemini tek basamakla yükseltilmiş olan bu mekânın duvar ve zemininde çeşitli büyüklüklerde nişler yer almaktadır. Yapı kompleksinin en doğusunda bulunan diğer mekânlar ise büyük oranda toprak altında kalmıştır. Birbirlerine koridorlar ile bağlanan bu mekânlarda düzgün bir planlamanın tercih edilmediği görülmektedir.

Dış Tasvir:

Yapının oyulduğu ana kayanın konumundan dolayı, Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin kuzey ve batı olmak üzere iki cephesi bulunmaktadır. Ana kayanın doğal hali ile bırakıldığı görülen batı cephesinde orijinalde herhangi bir açıklık bulunmamasına karşın, günümüzde kayanın yıkılmasından dolayı doğrudan naosa açılan bir açıklık oluşmuştur.

Yapıya girişi sağlamasından dolayı giriş cephesi işlevinde de olan kuzey cephede ana kaya büyük oranda doğal hali ile bırakılmıştır. Özellikle kiliseye girişi sağlayan iki açıklığın bulunduğu alanların ise düzgün bir yüzey oluşturacak şekilde kabaca işlendiği görülmektedir. Kilisenin doğusunda bulunan ek mekânın kuzey bölümü ana kayanın kopması sonucunda büyük oranda günümüze gelememiştir. Cephenin doğu bölümündeki dikdörtgen biçimli giriş açıklığı bu cephede tespit edilebilen tek öğedir.

İç Tasvir:

Koimesis Tes Panagias Kilisesi'ne giriş kuzey cephede bulunan iki giriş açıklığından sağlanmaktadır. Her iki açıklıkta düz lentolu olup, doğuda bulunan açıklık zemin kotundan daha yüksek bir konumda bulunmasından dolayı eşiğine üç basamak yerleştirilmiştir. Açıklıkların söve ve lentoları üzerinde ahşap bir kapı sisteminin bulunduğunu gösteren şebeke izleri yer almaktadır.

Kilisenin naosu düzgün olmayan dikdörtgen planlı olup, yaklaşık 8.00 x 9.00 ölçülerindedir. Naos, dörtgen kesitli altı ayak ile üç nefe ayrılmıştır. Ayaklardan

kuzeybatıda bulunanı günümüze ulaşamamıştır. Naosun güney duvarının doğu kısmında yarım daire kemerli iki adet niş yerleştirilmiştir. Bu nişlerden daha batıda bulunanı doğudakine nazaran daha üst kottadır. Ön kısmına iki basamak işlenmiş olan bu nişin ambon işlevinde kullanılmış olabileceği akla gelmektedir. Dörtgen biçimli bir niş ile hareketlendirilen naosun batı duvarında, dikdörtgen şeklinde bir kapı açıklığı yer almaktadır. Bu açıklıktan batıda bulunan ve daire planlı bir mezar odasına girilmektedir. Odanın zemininde doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş bir mezar nişi bulunmaktadır. Naosun güney doğu köşesinde ise kilisenin doğusunda bulunan mekâna geçişi sağlayan iki giriş açıklığı yer almaktadır. Bunlardan biri düz lentolu iken, diğer yarım daire planlı bir kemere sahiptir.

Naosun zemininde ise doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş farklı büyüklüklerde toplam yirmiüç adet mezar nişi bulunmaktadır. Konya Arkeoloji Müzesi tarafından ortaya çıkarılan bu mezar nişlerinden sadece iki örneğin mezar kapağı görülebilmektedir. Naosta neflerin batı bölümü beşik tonoz örtüye sahipken doğuda yer alan dört ayak arasında kalan kısım düz tavan ile örtülmüştür. Yapının ikinci yapı evresinde güney nefin, kilisenin güney yönünde genişletilmesi sonucu oluşturulduğu duvarlardaki izlerden anlaşılmaktadır.

Naosun doğusunda düzgün olmayan daire planlı bir apsis yer almaktadır. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayırıcı eleman tespit edilmemiştir. Kilisenin iki yapı evreli olduğu apsis ile apsis kemerindeki izlerden anlaşılmaktadır. Daha önce yarım daire planlı bir ana apsis ile her iki yandaki birer yan apsise sahip oldukları anlaşılan kilisenin ikinci yapı evresinde doğu yönünde genişletildiği görülmektedir. İkinci yapı evresinde kullanılan işçilik kalitesi ilk döneme nazaran oldukça kötü tutulmakla beraber apsis bölgesindeki planlamada görülen bozukluklar dikkat çekicidir. Apsiste, doğu duvarına bitişik olarak yerleştirilmiş dikdörtgen prizması biçiminde bir altar yer almaktadır. Ayrıca apsisin doğu duvarında ana kayanın yıkılması sonucu oluşmuş bir açıkta bulunmaktadır.

Kilisenin doğusunda bulunan mekâna, naosun güneydoğusundaki iki giriş açıklığı ile mekânın kuzey cephesindeki bir giriş açıklığından girilmektedir. Kuzey bölümü ana kayanın kopması sonucu günümüze ulaşamayan bu mekânın kuzey cepheden başka bir girişe sahip olup olmadığı tespit edilememiştir. Düzgün olmayan dikdörtgen planlı olan mekân, yaklaşık 10.00 x 12.80 m. ölçülerindedir. Dörtgen

kesitli dört ayak tarafından üç bölüme bölünen mekânın doğu bölümünün zemini, tek basamaklı bir düzenleme ile daha yüksek tutulmuştur. Mekânın güney duvarında iki sıra halinde yan yana işlenmiş yarım daire kemerli altı niş yer almaktadır. Nişlerden alt bölümde bulunanları üsttekilere nazaran daha derin oyulmuştur. Mekânın güney duvarının doğu bölümü ile doğu duvarının güney bölümünde yarım daire planlı iki ocak nişi yer almaktadır. Zeminden başlayan nişlerin duvarda devam eden üst kısımları düz olarak sonlanmaktadır. Mekânın zemininde ise iki adet daire planlı zemin nişi görülmektedir.

Trapeza olabileceği düşünülen mekânın örtüsü düz tavan şeklinde düzenlenmesine karşın ayaklar birbirleriyle yarım daire kemerler vasıtasıyla bağlanmıştır. Mekânın doğusunda yarım daire kemerli iki adet açıklık yer almaktadır. Yapı kompleksinin doğusundaki mekânlara açılan bu açıklıkların zeminlerindeki kot farkından kuzeydekinin pencere, güneydekinin ise giriş açıklığı olabileceği düşünülmektedir.

Kilisenin bulunduğu yapı kompleksinin en doğusunda ise büyük oranda toprak altında kalmış ve ana kayanın kopması sonucu tahrip olmuş çeşitli mekânlar bulunmaktadır. Günümüzde birbirlerine koridorlar ile bağlanan bu mekânlardan sadece iki tanesi görülebilmektedir. Mekânların her ikisi de düzgün olmayan dikdörtgen planlıdır.

Süsleme:

Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nde karşılaşılan tek süsleme türü saman karışımlı bir astar üzerine fresk tekniğinde yapılmış olan duvar resimleridir. Kilisenin naosunda, ayaklar, ayakları birbirine bağlayan kemerler, örtü ile kuzey naos duvalarında karşılaşılan duvar resimlerinde yapıya da ismini veren Koimesis sahnesi, çeşitli aziz tasvirleri ile geometrik bezeme tespit edilmiştir.

Çoğunlukla kırmızı renkli çizgilerler çerçeve içine alınmış olan sahnelerdeki geometrik bezeme güney doğuda yer alan ayağın güney yüzünde rastlanmaktadır. Siyah ve kırmızı renklerin kullanıldığı süslemede yan yana şeritler içine yerleştirilmiş zik zak motifleri yer almaktadır. Süslemede kırmızı ve siyah renk dönüşümlü olarak kullanılmıştır.

Yapıda karşılaşılan figürlü süslemelerin başında aziz tasvirleri gelmektedir. Kilisenin naosunun kuzey bölümündeki ayaklar ile ayakları birbirine bağlayan

kemerler üzerinde yer alan aziz tasvirlerinde figürler ayakta, tam boy olarak gösterilmişlerdir. Kesin kimlikleri tanımlanamayan figürler zamanla oluşan kir tabakası ve tahribat sonucu büyük oranda kötü durumdadır. Başları haleli olarak tasvir edilen azizler, phelonion veya himation giymektedirler. Bazıları sakallı olarak tasvir edilmiş olan figürlerden bir tanesi diğerlerine nazaran daha iyi durumdadır. Naostaki ayakları birbirine bağlayan bir kemer üzerinde yer alan bu aziz figürü bir phelonion ile omophorion giymektedir. Bir elinde kutsal kitap bulunan azizin diğer eli ise kutsama işareti yapmaktadır. Azizin üzerinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş birer figür daha yer almaktadır. Figürlerin kesin kimlikleri belirlenememesine karşın Meryem ve Vaftizci Yahya olabilecekleri düşünülmektedir.

Kilisede karşılaşılan diğer aziz tasvirleri ise naosun doğusunda bulunan bölümündeki düz tavan örtüdedir. Daire şeklindeki madalyonlar içinde yer alan bu tasvirlerde azizler, büst şeklinde gösterilmişlerdir. Ayaklar üzerindeki aziz tasvirleri gibi büyük oranda kir tabakası altında kalan azizlerin sadece haleleri görülmekle beraber, kim oldukları tespit edilememektedir.

Yapıya ismini de veren tek konulu sahne naosun kuzey duvarına yer almaktadır. Koimesis olarak isimlerndirilen Meryem'in ölüm sahnesinin işlendiği bu bölüm büyük oranda tahrip olmuştur. 1950'li yıllarda bilimsel bir yayında ele alınan sahnenin o dönemde de kısmen tahrip olmuş bir şekilde durduğu görülmektedir. Sahnede batı bölümündeki bir yatakta Meryem'in cenazesi yatmaktadır. Meryem'in etrafında başları haleli toplam dokuz figür bulunmakla beraber bu kişilerin kimlikleri kucağında Meryem'in ruhunu tutan İsa dışında tanımlanamamaktadır. Doğu yönünde bulunan figürlerin tamamı birer himation giymiştir. İsanın doğusundaki figür ise omophorionlu giysisi ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Olaya yukarıdan izleyen bir melek figürü de tanık olmaktadır.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Üç nefli bazilikal planlı olan kilisenin kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Avcılar Bezirhanı Bazilikal Kilise, Avcılar Durmuş Kadir Kilisesi *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi)*, Ayvalı Kilise *(Thierry 1972: Freskolar 11. yüzyıl)*, Çavuşin Ioannes Prodromos Kilisesi *(Thierry 1972: Freskolar ikonoklasmus öncesi)*, Göreme

14 nolu (Aynalı) Kilise *(Thierry 1972: Freskolar 10-11. yüzyıl)*, Güzelöz 3 a nolu Kilise, Güzelöz 3 b nolu Kilise, Ortahisar Hallaç Kilisesi, Selime Kale Manastır Kilisesi *(Thierry 1972: Freskolar 10-11. yüzyıl)*, Soğanlı B Kilisesi, Soğanlı Kubbeli I Alt Kilise *(Thierry 1972: Freskolar 10. yüzyıl başı)*; **Frigya:** Afyon-Bayat Kilisesi, İnpazarcık Yayla Alacain Kilisesi, İhsaniye Ayazin C Kilisesi, Ayazin III nolu Şapel, Selimiye İbrahim İnleri Kilisesi; **Lykaonia**: Kayadibi 1 Nolu Kilise; **Tracia:** Nikolaos Manastırı Kilisesi (Eyice 1969a: 7-9. yüzyıl).

Bibliyografya:

Baedeker, 1905: 171; Pace, 1926: 103, Fig.7; Dell'Oca-Pavan, 1956: 112-123; Konyalı, 1964: 1090-1091; Eyice, 1966: 159, Şek.17; Sezer, 1966: 8-21, Res.18-,45; Restle, 1967: 181-182; Belke-Restle, 1984: 225; Belke, 1995: 843, Abb.15; Özönder, 1998: 115-116, Res.81-88; Mimiroğlu, 2006: 149-150, Çiz.19-20; Pascale, 2010: 31-34, Fig.5-9; Mimiroğlu, 2012a: 64-67.

Kat. No: 36

Yapının Adı: Tatköy Manastır Kilisesi

Yapının Yeri: Selçuklu ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Konya merkezinin yaklaşık 14 km. kadar batısında yer alan Tatköy'ün, Talas Mevki'nde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,59'\,44.86''$ K
$32^{o}\,23'\,01.74''$ D

İnceleme Tarihi: 12.04.2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 66-68

Resim No: 307-317

Malzeme – Teknik:

Bir duvar yapısı olan kilisenin, günümüze ulaşabilen bölümlerinde moloz taş malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Yapıda kullanılan taş malzeme, gri renkli bir kireç taşı cinsidir.

Plan Tasviri:

Bir yapı kompleksi içerisinde bulunan kilise, doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Bir koruma duvarı ile çevrelenen avlunun doğusuna yerleştirilen kilise, üç nefli bazilikal planlıdır. Yapı, dikdörtgen planlı bir narteks, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Naosta yer alan ve nefleri oluşturan sütunlar günümüze ulaşamamıştır. Kilisenin güneyinde yapıya bitişik olarak düzenlenmiş toplam on mekân bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı olan bu mekânların büyük bir bölümünün kesin işlevi tespit edilememesine karşın, iki mekânın mutfak olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Dış Tasvir:

1990 yılında Konya Arkeoloji Müzesi tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazılarında gün yüzüne çıkarılan kilisede, duvarlar neredeyse temel hizasına kadar yıkılmış durumdadır. Bu sebepten Tatköy Manastır Kilisesi'nin herhangi bir cephesi tespit edilememiştir.

İç Tasvir:

Manastır olarak tanımlanan bir yapı kompleksi içerisinde yer alan Tatköy Manastır Kilisesi, güneydeki bir girişten girilen ve bir koruma duvarı ile çevrelenen

dikdörtgen planlı avlunun doğusuna yerleştirilmiştir. Yaklaşık 11.00 x 15.00 m. ölçülerinde olan avlunun doğu bölümü, kuzey ve güney yönden eklenen duvarlar ile batı bölümden ayrılmıştır. Avlunun doğusundaki girişten kiliseye, güneydoğusundaki girişten ise ek mekânlara ulaşılmaktadır.

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan kilise, narteks, naos ve apsis bölümlerinde meydana gelmiştir. Avlunun doğusundaki bir girişten ulaşılan narteks dikdörtgen planlıdır. Yaklaşık 2.00 x 7.10 m. ölçülerinde olan narteksin zemininde karşılıklı olarak eşit şekilde yerleştirilmiş toplam on adet mezar bulunmaktadır. Mezarlar doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Narteksin örtüsü hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir.

Narteksin doğu duvarında yer alan bir girişten naosa geçilmektedir. Dikdörtgen planlı olan naos, 7.00 x 9.00 m. ölçülerindedir. Yapılan kazılarda naosta bulunan birkaç sütun parçasından naosun sütunlar ile üç nefe ayrıldığı düşünülmektedir. Günümüzde kazılarda ortaya çıkarılan bu sütunlar tespit edilememiştir. Naosun kuzey ve güney duvarında ise karşılıklı olarak yerleştirilmiş altı duvar payesi yer almaktadır. Naosun zemininde tesseralardan oluşmuş bir zemin mozaiği bulunmuştur. Mozaik günümüzde Konya Arkeoloji Müzesi'ne taşınmıştır. Naosun doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis yer almaktadır. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayırıcı eleman tespit edilememiştir. Apsisin zemini yaklaşık 0.27 x 0.36 m. ölçülerindeki zemin tuğlaları ile kaplanmıştır.

Kilisenin güneyinde toplam on mekân yer almaktadır. Farklı büyüklüklerde olan bu mekânlar birbirlerine bitişik olarak yapılmış olup, birer kapı açıklığı ile birbirlerine bağlanmaktadır. Dikdörtgen planlı olan mekânlardan iki tanesinde ocaklar ile zeminlerinde küpler ve bir kuyu bulunmuştur. Elde edilen bu buluntulardan dolayı her iki mekânın da manastırın mutfağı olabileceği düşünülmektedir.

Süsleme:

Tatköy Manastır Kilisesi'nde karşılaşılan tek süsleme türü kilise naosunun orta nefine yapılmış olan mozaiktir. Beyaz, siyah, gri, kırmızı, krem rengi ve koyu yeşil renkli taşlardan oluşan tesseralardan oluşan mozaik, yaklaşık 4.00 x 6.15 m. ölçülerindedir. Günümüzde Konya Arkeoloji Müzesi'nde bulunan mozaikte, örgü

motifleri ile oluşturulan on beş dörtgen pano içindeki bitkisel motifler ile aslan, boğa, ceylan, domuz, geyik, kurt, tavşan ve tavus kuşu gibi hayvanlar ve bir insan figürü yer almaktadır.

Kare panoları ayıran örgü motifleri iç kısımda daire şeklinde, kenarlarda ise yarım daire şeklinde birbirleriyle birleşmektedir. Panolar içerisine işlenen hayvan motifleri oldukça realistik şekilde ve çoğunlukla koşar görünümündeki bir hareket içerisinde işlenmişlerdir. Hayvanların tamamı birkaç daldan ve yapraklardan oluşan bir doğa betimlemesi içerisinde gösterilmişlerdir. Panolardan üst kısmın ortasında yer alan kuşlu panoda ise kuşlar karşılıklı olarak kaideli ve çift kulplu bir kantaros üzerine yerleştirilmiştir.

Mozaiğin alt bölümün ortasındaki panoda ise Sağa doğru oturur biçimde bir insan figürü bulunmaktadır. Genç bir kadın görünümündeki figürün başında siyah renkli bir hale yer almaktadır. Bir gerdanlık ile pelerin giyen figürün iki yanında "ANANEWSIS" kelimesi yazmaktadır. Mevcut yazıtta Ananeosis (Yenileme) yazması; figürün baharın personifikasyonu olduğunu göstermektedir.

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl[5]

Karşılaştırma:

Yapının bazilikal planlı duvar kilisesi benzerleri: **Bithynia:** Assos Batı Bazilikası *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Gökçeada Kilisesi (*Ousterhout-Held 1997: Erken Hıristiyanlık Dönemi)*, İznik Ayasofyası *(Peschlow 2004: 5-6. yüzyıl)*; **İstanbul:** Ioannes Theologos Hebdomon Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Khalkoprateria Kilisesi *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortası)*, Beyazıt Kiliseleri A *(Müller-Wiener 2001: 6. yüzyılın ilk yarısı)*, Studios Manastırı (İmrahor Camisi) *(Müller-Wiener 2001: M.S.454-463)*, Topkapı Sarayı Bazilikası *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortaları)*; **Tracia:** Koyva Manastırı, Kral Kızı Bazilikası *(Erzen-Başaran 1993: M.S. 1185-1195),* Perinthos

[5] Konya Arkeoloji Müzesi tarafından gerçekleştirilen kazılarda kilisenin naosunda İmp. Heraklius (M.S. 610-641) dönemine ait altın bir sikke bulunmuştur. Bu sikke yardımıyla manastırın, M.S. 610-641 yılları öncesinde inşa edildiği düşünülmektedir (Ermişler, 1992: 40-43).

Bazilikası *(Işın 1994: 5. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Açıksaray Ağın Bazilikası, Aktaş H. Konstantinos *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.500-6. yüzyıl başı),* Ali Dağı H. Basileios Manastır Kilisesi *(Lebides 1899, Rott 1908: 5. yüzyıl)*, Çardak Kilisesi (Eski Camii) *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Deverenk Panagia, Dikilitaş H. Pachomios *(Lebides 1899, Rott 1908, Thierry 1972: M.S.660)*, Gereme Panagia (H. Mikael) *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Gereme Çarıklı Kilise, Kayseri Kaleköy Kilisesi, Kayseri H. Mamas Manastır Kilisesi *(Wilson 1895: M.S.363)*, Kayseri Koimesis tes Theotokou Manastır Kilisesi, Kayseri Bazilika *(Restle 1979: 5. yüzyılın ikinci yarısı),* Ovacık Analepsis, Satı Kilise, Viranşehir 2 nolu (Kara Kilise), Viranşehir 3 nolu *(*Thierry *1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı ile ortası)*, Yaylacık Kilise; **Lykaonia**: Madenşehir 1 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 3 nolu *(Eyice 1971a: Arap akınları öncesi)*, Madenşehir 4 nolu, Madenşehir 5 nolu, Madenşehir 6 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 7 nolu yapının batısındaki Bazilika, Madenşehir 21 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 29 nolu, Yukarı Ören 15 nolu, Yukarı Ören 16 nolu, Değle Öreni 31 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Değle Öreni 32 nolu, Değle Öreni 33 nolu, Değle Öreni 42 nolu, Madendağı (Gözdağı) Öreni Kilisesi, Karadağ Kayasarnıç Öreni Kilisesi, Karadağ Yanıktepe 34 nolu Kilise, Çukurtekke 1 Nolu Kilise, Lystra Kenti Kilisesi, Tatköy Manastır Kilisesi, Derebucak Tepearası Köyü Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi, Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise; **Galatia:** Şereflikoçhisar Parnassos Bazilikası *(M. S. 469-470)*; **Isauria:** Alahan Batı Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Alahan Doğu Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Ermenek (Zenonopolis) H. Sokrates Kilisesi *(Saner 2004, Saner 2011, Doğanay 2005: 5. yüzyıl),* Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, **Karadeniz:** Aziz Anne (Küçük Ayvasıl) Kilisesi *(Bryer-Winfield 1985: 9. yüzyıl öncesi);* **Karia**: Knidos B Kilisesi *(Özgan 2004: M.S.674-677 öncesi)*, Knidos D Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Knidos E Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl)*, İasos Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*, İasos Akropolis Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*; **Kilikia:**

Akdam Bazilikası, Akören I nolu Kilise *(Hill 1996: 6. yüzyılın ikinci yarısı)*, Akören II nolu Kilise *(Hill 1996:M.S.553)*, Akören Kutsal Haç Kilisesi *(Hill 1996:M.S.525)*, Akören II, 2 nolu Kilise, Alakilise *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Anavarza Apostles Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Anemurium Bazilikası *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Aziz Apostles (II nolu) Kilisesi *(Hill 1996: M.S.425 civarı)*, Anemurium, III nolu (10C) Bazilika *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Necropolis Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Anemurium Merkez (III-13 C nolu) Bazilika, Ayaş A Bazilikası, Batısandal Bazilikası *(Hild-Hellenkemper 1990: 5-6. yüzyıl)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Kuzey Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Güney Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Canbazlı Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl öncesi)*, Cennet-Cehennem Tapınak Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) A Kilisesi *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Corycus (Kızkalesi) C Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) F Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) G Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) H (Mezar) Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) I Kilisesi *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) Demirciören Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Çatıkören Kilisesi, Çukurkeşlik Kilisesi, Dağ Pazarı Bazilikası *(Hill 1996: 3-4. yüzyıl)*, Dağ Pazarı Mezarlık Bazilikası, Hasanalıler Kilisesi *(Hill 1996: 5-6. yüzyıl)*, İmamlı Kilisesi, Kadirli Ala Kilise *(Bayliss 2001: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın başı)*, Kanlıdivane I nolu Kilise, Kanlıdivane II nolu Kilise, Kanlıdivane III nolu Kilise, Kanlıdivane IV nolu Kilise, Karlık Bazilikası *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Meryemlik Azize Thekla Bazilikası *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Öküzlü Kuzey Kilise, Öküzlü Güney Kilise, Susanoğlu Mezarlık Kilisesi, Şaha Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Tapureli A Kilisesi, Tapureli C Kilisesi, Ura Kasaba Kilisesi, Uzuncaburç Tapınak Kilisesi, Uzuncaburç Aziz Stephanos Kilisesi, Yanıkhan Güney Kilise, Yanıkhan Kuzey Kilise *(Hill 1996: 4. yüzyıl sonu)*; **Lykia**: Andriake A Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake B Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake C Kilisesi (*Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake D Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake E Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Arneia A Kilisesi, Arneia B Kilisesi, Yanartaş (Khimeria) Bazilikası *(Öztaşkın 2007: 6. yüzyıl)*, Patara Büyük Kilise, Ksanthos Doğu Bazilikası *(Courtils 2003: 5. yüzyıl)*,

Alakilise *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Limyra Piskoposluk Kilisesi, Limyra Kale Kilisesi, Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, Letoon Erken Bizans Kilisesi *(Courtils 2003: 6. yüzyıl)*, Fethiye Gemiler Ada III Nolu Kilise, Fethiye Gemiler Bazilikası, Ölüdeniz Kumsal Bazilikası, Fethiye Mustafa Bazilikası, Karacaören Kumsal Bazilikası, İskender Bazilikası, Kökburunu Bazilikası, Gürses Bazilikası, Sura Yaylası Bazilikası, Sura Vadi Kilisesi, Kekova Adası Kilisesi, Olympos A Kilisesi, Olympos Liman Bazilikası; **Frigya:** Amorium Aşağı Şehir Kilisesi *(Lightfoot 2007: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Hierapolis Bazilikası *(Arthur 2006: 6. yüzyıl)*, Hierapolis Payandalı Kilise *(Arthur 2006: 6. yüzyıl ortaları)*, Hierapolis Üç Nefli Kilise, Laodikeia Kuzey Bazilikası *(Şimşek 2007: M.S. 494 öncesi)*, Laodikeia Kuzeybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Laodikeia Güneybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Apameia Bazilikası *(Kienlin-Üyümüze 2012: 6. yüzyıl)*, Eskişehir Başara Köyü Güney Kilise'nin 1. Evresi *(Alp 2010: Erken Bizans Dönemi)*.

Bibliyografya:

Ermişler, 1992: 35-47; Mimiroğlu, 2006: 144; Tırpan-Demir, 2009:1-10.

Kat. No: 37

Yapının Adı: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje

Yapının Yeri: Karatay ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Gazialemşah Mahallesi'nde bulunan Sırçalı Medrese'nin kuzey bitişiğinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,52'\,12.63''$ K
$32^{o}\,29'\,38.08''$ D

İnceleme Tarihi: 28.03.2008

Yapı Türü: Hipoje

Şekil No: 69-70

Resim No: 318-325

Malzeme – Teknik:

Bir duvar yapısı olan hipojenin inşasında, moloz taş malzeme horasan harcı ile birlikte kullanılmıştır. Yapıda kullanılan taş malzemede, gri ve kızıl renkli kireç taşları yer almaktadır. Hipojenin sonradan kapatılan kuzey mekân girişinde ise tuğla malzeme tercih edilmektedir.

Plan Tasviri:

Zemin seviyesinin alt kotuna inşa edilmiş olan hipoje doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Eser, merdivenli bir giriş, dikdörtgen planlı bir ana mekân ile ana mekânın kuzey ve güney bölümüne eklenmiş dikdörtgen planlı birer ek mekândan meydana gelmektedir. Günümüzde sadece ana mekân ile güney mekânın görülebildiği eserde, mekânların doğu bölümünde yarım daire planlı birer apsis bulunmaktadır.

Dış Tasvir:

Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje, zemin seviyesinin alt kotuna inşa edildiğinden dolayı herhangi bir cephesi bulunmamaktadır. Günümüzde eserin zemin seviyesindeki girişi demir şebekeli ve camekânlı bir sistem ile kapatılmıştır.

İç Tasvir:

Zemin kotunun altına inşa edilmiş olan yapının yarım daire kemerli olan girişine batı yönündeki yirmi iki basamaklı bir merdivenden ulaşılmaktadır. Eser, doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş bir ana bölüm ile kuzey ve güneyden bu ana mekâna bağlanmış iki yan bölümden meydana gelmektedir.

Dikdörtgen planlı olan ana bölüm, 0.35 x 7.50 m. ölçülerindedir. Mekânın kuzey ve güney duvarında yan mekânlara geçişi sağlayan yarım daire kemerli bir giriş yer almaktadır. Mekân beşik tonoz ile örtülmüştür. Mekânın doğusuna yarım daire planlı bir apsis eklenmiştir. Apsis ile mekân arasında herhangi bir ayrıcı eleman bulunmamaktadır. Apsis, 2.30 m. genişliğinde olup, 1.50 m. derinliğindedir.

Ana mekânın kuzey ve güneyine birer yan mekân eklenmiştir. Günümüzde bu mekânlardan sadece güneydeki görülebilmektedir. Her iki mekâna, ana mekânın kuzey ve güney duvarındaki yarım daire kemerli girişlerden ulaşılmaktadır. Güneydeki yan mekân da ana mekân gibi doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Yaklaşık 1.80 x 6.50 m. ölçülerinde olan yan mekânın doğu duvarına yarım daire kemerli bir apsis eklenmiştir. 0.50 m. genişliğinde olan apsis, 0.30 m. derinliğindedir. Beşik tonoz örtüye sahip olan bu mekânın tavanında dörtgen bir açıklık yer almaktadır. Bu açıklık ile mekânın aydınlatıldığı düşünülmektedir.

Ana mekânın kuzeyinde bulunan yan mekâna ise günümüzde ulaşılamamaktadır. Plan açısından güney bölüm ile aynı olduğu yayınlarda belirtilen doğu bölümününe günümüzde girilememektedir. Kuzey mekân örtüsünün doğu bölümünün çökmesi sonucu mekânın büyük oranda tahrip olduğu bilinmektedir. Mekânın beşik tonoz örtüye sahip olduğu ve tonoz karnında güney mekânda bulunduğu gibi bir dörtgen açıklık olduğu söylenmektedir (Koman 1937a, 310). Günümüzde mekânın girişi tuğla malzemeden yapılmış bir duvar ile kapatılmıştır.

Süsleme:

Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'de herhangi bir süsleme öğesine rastlanılmamıştır.

Tarihlendirme:

M.S. 4. yüzyıl sonrası[6]

Karşılaştırma:

Yapının uzunlamasına tek nefli duvar kilisesi benzerleri: **İstanbul:** Boğdan Sarayı *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 13. yüzyıl)*, Ese Kapı Mescidi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 14. yüzyıl başı)*, Kefeli Mescidi *(Müller-*

[6] Yapıda gerçekleştirilen incelemelerde İmp. Konstantin dönemi sonrasına tarihlendirilen bir Hıristiyan mezar taşı bulunmuştur (Koman, 1937: 310; Mclean, 2002: 70). Bu sebeple Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje, M.S. 4. yüzyıl sonrasına tarihlendirilmiştir.

Wiener 2001: 9-10. yüzyıl), Fatih Manastır Mescidi *(Müller-Wiener 2001: 13. yüzyıl sonu)*, Sinan Paşa Mescidi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 14. yüzyıl)*, Toklu Dede Mescidi *(Krautheimer 1981: 11. yüzyıl);* **Bithynia:** Mudanya Aya Sotiri Kilisesi, İznik Ayasofya Ek Şapeli; **Trakya:** Enez Kaleiçi 1 nolu Şapel *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 10-11. yüzyıl),* Enez Khrysopege Şapeli; **Frigya:** Hierapolis Küçük Kilise *(Arthur 2006: 6. yüzyıl-7. yüzyılın başı)*, Hierapolis Agora Doğusundaki Kilise *(Arthur 2006: 10. yüzyıl sonu-11. yüzyıl)*, Hierapolis Tiyatro Üstündeki Kilise (2. Dönem) *(Arthur 2006: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın ilk yarısı)*; **Isauria:** Alahan Mağara Kilise (Güney, batı ve doğu cephesi duvar) *(Hill 1996: 5. yüzyılın ortası)*, Alahan Batı Bazilikası (2. Dönem), Ermenek Gözpınarı Şapeli *(Özkan 2011: 6-8. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Çanlı Kuzey Kilise *(Ötüken 1980: 11. yüzyılın ikinci yarısı)*, Aktaş Konstantinos Kilisesi (3. Yapı dönemi), Anatepe Kilisesi *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 7. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Hırka Yedikapılı Kilise, Sarıgöl Kilisesi *(Thierry 1972: 6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Satı Manastırı 2. Yapı Dönemi *(Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı)*, Soğanlı Ak Kilise *(Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı; Thierry 1972: 6. yüzyıl;)*, Uluağaç Georgios Kilisesi, Viranşehir 2 nolu *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Viranşehir Süt Kuzey Kilise *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979:Geç Bizans)*; **Kilikia:** Anemurium A Kilisesi güneydoğu ek şapeli *(Hill 1996: 6-7. yüzyıl)*, Ayaş Tapınak Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın ilk yarısı)*, Cennet Cehennem Azize Mary Şapeli *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Corycus K Kilisesi 2. dönem *(Hill 1996: Ortaçağ)*, Gazipaşa 10C nolu Kilise *(Hill 1996: Ortaçağ)*, Kadirli Ala Kilise (3. Dönem) *(Bayliss 2001: 12. yüzyıl - 13. yüzyılın ortası)*; **Lykaonia:** Madenşehir 22 nolu Şapel, Madenşehir 17 nolu Şapel, Değle 36 nolu Şapel, Değle 38 nolu Şapel, Değle 46 nolu Şapel, Madendağı Tek Nefli Şapel, Asamadi Manastır Şapeli, Çukurtekke 2 nolu Kilise; **Lykia:** Andriake F Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Dikmen Kilisesi (2. dönem), Muskar Şapeli, Alacahisar Kuzey Ek Kilisesi, Kökburnu Güney Ek Şapeli, Sura Vadisi Güney Ek Şapeli, Uçağız Şapeli, Karabel Kuzey Ek Vaftizhanesi *(İşler 2009: 6. yüzyıl)*, Karabel Güney Ek Şapeli *(İşler 2009: 6. yüzyıl)*, Doğu Asarcık Şapeli *(İşler 2009: 9. yüzyıl)*, Yanartaş (Khimeria) Şapeli *(Öztaşkın 2007: 8-9. yüzyıl)*, Andriake A Kilisesi Kuzey Şapeli *(Tekinalp 2001: 9. yüzyıl)*, Andriake C Kilisesi Güneydoğu Şapeli *(Tekinalp*

2000: 11-12. yüzyıl), Limyra Piskoposluk Kilisesi Ek Şapeli *(Jakobek 1999: 8-9. yüzyıl)*; **Karadeniz:** Balat Kilise *(Bryer 1985: 17. yüzyıl)*, Tirebolu Kalesi Panagia Kilisesi *(Bryer-Winfield 1985: 13. yüzyıl sonları)*, Akçaabat Orta Mahalle Şapeli, Aziz Philippos Kilisesi (Kudrettin Camii) *(Bryer-Winfield 1985, Ballance 1960: 14. yüzyıl)*, Giresun (Aretias- Khalkeritis) Adası Kilisesi, Sümela Manastırı Aziz Elias (Saklı) Şapel, Vazelon Manastırı Aziz Elias Şapeli.

Bibliyografya:

Koman, 1937a: 310-311, Res. 5-6; Durukan, 2001: 15; Mimiroğlu, 2006: 153.

Kat. No: 38

Yapının Adı: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu

Yapının Yeri: Bozkır İlçesi sınırları içerisinde bulunan eser, Konya-Bozkır Karayolunun üzerinde Bozkır'a 16 km. uzaklıktaki Zengibar Kalesi olarak bilinen Isaura Nova-Isaurapolis antik kentinde, kentin kuzey bölümünde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 37° 11' 30.21" K
32° 21' 32.77" D

İnceleme Tarihi: 30.07.2008

Yapı Türü: Kilise - Martyrium

Şekil No: 71-74

Resim No: 326-328

Malzeme – Teknik:

Bir duvar yapısı olan kilisenin inşasında, düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapıda kullanılan taş malzeme, gri renkli bir kireç taşı cinsidir.

Plan Tasviri:

Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu, merkezi planlı olarak sekizgen bir plana sahiptir. Ana kayaya oyulmuş çift basamaklı bir podyum üzerine yapılmış olan esere, batı yönündeki bir kapıdan girilmektedir. Sekizgen planlı olan naos, yerleştirilen sekiz sütun ile iki bölümlü hale getirilmiştir. Naosun doğusunda apsis yer almaktadır. Apsis içten ve dıştan yarım daire planlıdır.

Dış Tasvir:

Günümüzde büyük oranda tahrip olan yapının cepheleri incelenememektedir. Mevcut kalıntılardan dış cepheye ait sadece iki taş sıralı bir duvar parçası görülebilmektedir. 20. yüzyılın başında yapıda yapılan inceleme sayesinde eserin giriş ve apsis cepheleri haricinde tüm cephelerinde, üçer pencere payesi ile oluşturulmuş dörder pencerenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Yapının doğu cephesini oluşturan apsis cephesinde ise pencere sayısı beştir. Pencerelerin üst kısımları yarım daire planlı kemerlidir. Yine aynı yayından yapının batı cephesinde yer girişin profilli bir düzenlemeye sahip olduğu da anlaşılmaktadır.

İç Tasvir:

Günümüzde büyük oranda tahrip olmuş olan yapının iç bölümü hakkında, 20. yüzyılın başına tarihlendirilen araştırmalar sayesinde bilgi sahibi olunabilmektedir. Batı cephesinde yer alan bir girişten kilisenin naosuna girilmektedir.

Oktogon (sekizgen) planlı olan naosun içinde sekiz sütun yerleştirilmiştir. Sütunlar merkezi bir düzende yerleştirilmeleri sayesinde naosta bir çevre koridoru oluşturulmuştur. Sütunlar postamentli birer kaidesine sahiptir. Naos altı cephesine dörder olarak yerleştirilen toplam yirmidört pencere ile aydınlanmaktadır. Pencere açıklıkları her cephede üçer adet çifte sütunlu pencere payesi ile oluşturulmuştur. Pencere payeleri birbirilerine yarım daireli kemerler ile bağlanmaktadır. Naosun örtüsü konusunda kesin bir bilgiye sahip olmamakla beraber mevcut plan özelliklerinden yola çıkılarak ahşap bir kubbe bulunabileceği düşünülebilinir (Koch 2007, 257).

Naosun doğusunda apsis yer almaktadır. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayrım tespit edilememiştir. Apsis, 4.15 m. genişliğinde ve 3.00 m. derinliğindedir. İçten ve dıştan yarım daire planlı olan apsis cephesinde yer alan beş pencere ile aydınlanmaktadır. Çifte sütun tipinde dört pencere payesi ile oluşturulan pencereler yarım daire planlı kemerlere sahiptir.

Süsleme:

Günümüzde tahrip olmuş olan Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogon'nun süsleme programı hakkında yeterli bir bilgi edilnilememektedir. 20. yüzyılı başında hazırlanan planlarda kilise girişinin her iki yönde yerleştirilen profiller ile vurgulandığı görülmektedir.

Tarihlendirme:

M.S. 4-5. yüzyıl

Karşılaştırma:

Oktogon planlı duvar yapıları bakımından benzerleri: **İstanbul:** Georgios Manastırı Vaftizhanesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 11. yüzyıl)*, Ioannes Prodromos Hebdomon Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 6. yüzyıl)*, Mecidiye Köşkü Altındaki Vaftizhane *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 10-11. yüzyıl)*, Sancaktar Hayreddin Mescidi (Dıştan sekizgen), Şeyh Süleyman Mescidi (Üst yapı bölümü); **Bithynia:** Osman Gazi Türbesi *(Akyürek-*

Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 5. yüzyıl); **Kapadokya:** Nyssa (Harmandalı) Oktogonu (*Restle 1979: M.S. 373-375 yıllarında inşası devam ediyordu; Strzygowski 1903: 375 yıllarında inşası devam ediyordu.*), Nazianzos (Bekârlar) Oktogonu *(Ötüken 1980: M.S.374 öncesi)*, Gökçetoprak Oktogonu (*Thierry 1972: M.S. 5. yüzyıl*); **Lykaonia**: Madenşehir 8 nolu Kilise *(Strzygowski 1903, Ramsay-Bell 1909, Eyice 1971a);* **Karadeniz:** Fatsa Kilisesi *(Büktel 1989: M.S. 1071 öncesi)*; **Frigya:** Hierapolis Oktogonu (*Gümgüm 2009: M.S. 4. yüzyıl*); **Kilikia:** Viranşehir Oktogonu *(Koch 2007)*; **Likya:** Dereağzı Kilisesi'nin kuzey ve güney ek mekânları (Mango 2006: M.S. 9. yüzyıl sonu); **Diğer:** Malatya Akçadağ (Arka) Oktogonu *(Koch 2007),* Antakya Altın Oktogon *(Koch 2007: İmp. Konstantin dönemi*), Ravenna San Vitale (*Grabar 1966: M.S.532-547*), Ravenna Ortodoks Vaftizhanesi *(Grabar 1966: 5. yüzyılın ilk çeyreği)*, Ravenna Arian Vaftizhanesi *(Grabar 1966: M.S. 6. yüzyılın ortası)*, Tabarka Vaftizhanesi (*Grabar 1966)*, Milan Aziz Tecla Vaftizhanesi (*Krautheimer 1981: 4. yüzyıl),* Philippi Oktogonu *(Koch 2007: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Beytüllahim Doğum Kilisesi'nin doğu bölümü *(Krautheimer 1981: M.S.333),* Filistin Garizim Theotokos Kilisesi (*Krautheimer 1981: M.S.484*); Kudüs Meryem'in Mezar Kilisesi (*Grabar 1966: M.S. 4. yüzyıl)*, Ezra Aziz George Kilisesi'nin iç bölümü *(Milburn 1989: M.S.515),* Albenga Vaftizhanesi *(Milburn 1989: 6. yüzyıl),* Kalat Seman Aziz Siemon Stylites Manastır Vaftizhanesi (*Grabar 1966: M.S.480).*

Bibliyografya:

Strzygowski, 1903: 91-92, Abb. 64-66; Jüthner-Knoll-Patsch-Swoboda, 1903: 49, Fig.15; Swobada-Knoll, 1935: 135, Abb.60; Eyice, 1971: 167; Restle, 1979: 133; Belke-Restle, 1984: 199; Belke, 1995: 827-830, Abb.6; Yılmaz, 2005: 152; Mimiroğlu, 2006: 146, Çiz.8; Koch, 2007: 257.

Kat. No: 39

Yapının Adı: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Bozkır İlçesi sınırları içerisinde bulunan eser, Konya-Bozkır Karayolunun üzerinde Bozkır'a 16 km. uzaklıktaki Zengibar Kalesi olarak bilinen Isaura Nova-Isaurapolis antik kentinde, kentin güneyindeki Hadrianus Zafer Takı'nın kuzeyinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 37° 11' 26.88" K
32° 21' 06.79" D

İnceleme Tarihi: 30.07.2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: -

Resim No: 329-332

Malzeme – Teknik: Bir duvar yapısı olan kilisenin inşasında, iri bloklar halinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapıda kullanılan taş malzeme, gri renkli bir kireç taşı cinsidir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, üç nefli bazilikal planlıdır. Yapı, dikdörtgen planlı narteks ve naos ile naosun doğusuna eklenmiş içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Naosta yer alan ve nefleri oluşturan sütunlar günümüze ulaşamamıştır. Kilisenin dikdörtgen planlı bir narteksi bulunduğu düşünülmesine karşın bu bölümün bütünüyle tahrip olmasından dolayı kesin bir şey söylenememektedir.

Dış Tasvir:

Kilisede, duvarlar neredeyse temel hizasına kadar yıkılmış durumdadır. Bu sebepten Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise'sinin yalnızca kuzey ve apsis cephesinde birkaç blok sırası görünür vaziyettedir. Bu sebepten yapının cephe özellikleri hakkında bir tespit yapılamamaktadır.

İç Tasvir:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan kilise, narteks, naos ve apsis bölümlerinden meydana gelmektedir. Temel hizasında günümüze ulaşabilen yapının narteksi bütünüyle tahrip olduğundan narteks girişi tespit edilememiştir. Narteksin içi

yapıya ait blok taşlar ve molozlar ile doludur. Narteksin doğu duvarında bulunan bir girişten kilisenin naosuna ulaşılmaktır. Günümüzde girişin söveleri görülebilmektedir.

Dikdörtgen planlı olan naos doğu-batı doğrultusundadır. Yaklaşık 17.00 x 20.00 m. ölçülerinde olan naosun içi, narteskte olduğu gibi yapıya ait blok taşlar ve molozlar ile dolduru. Üç nefli olduğu düşünülen naosta nefleri oluşturan sütunlar günümüze ulaşamamıştır. Naosun kuzey ve güney duvarından birkaç taş sırası izlenebilmesine karşın kaç pencereye sahip olduğu ya da doğrudan dışarıya açılan bir giriş açıklığı bulunup bulunmadığı tespit edilememiştir.

Naosun doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bulunmaktadır. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayrım tespit edilememiştir. Apsis duvarında iki adet çifte sütunun bulunduğu duvardaki izlerden anlaşılmaktadır. Bu izlerden apsis duvarında iki sütundan oluşan üçlü bir pencerenin var olduğu anlaşılmaktadır.

Süsleme:

Bugün temel hizasına kadar yıkılmış durumda olan yapıda herhangi bir süsleme öğesi tespit edilememiştir.

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının bazilikal planlı duvar kilisesi benzerleri: **Bithynia:** Assos Batı Bazilikası *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Gökçeada Kilisesi (*Ousterhout-Held 1997: Erken Hıristiyanlık Dönemi),* İznik Ayasofyası *(Peschlow 2004: 5-6. yüzyıl)*; **İstanbul:** Ioannes Theologos Hebdomon Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Khalkoprateria Kilisesi *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortası)*, Beyazıt Kiliseleri A *(Müller-Wiener 2001: 6. yüzyılın ilk yarısı)*, Studios Manastırı (İmrahor Camisi) *(Müller-Wiener 2001: M.S.454-463)*, Topkapı Sarayı Bazilikası *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortaları)*; **Tracia:** Koyva Manastırı, Kral Kızı Bazilikası *(Erzen-Başaran 1993: M.S. 1185-1195),* Perinthos Bazilikası *(Işın 1994: 5. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Açıksaray Ağın Bazilikası, Aktaş H. Konstantinos *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.500-6. yüzyıl başı),* Ali Dağı H. Basileios Manastır Kilisesi *(Lebides 1899, Rott 1908: 5. yüzyıl)*, Çardak Kilisesi (Eski Camii) *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-*

ortası), Deverenk Panagia, Dikilitaş H. Pachomios *(Lebides 1899, Rott 1908, Thierry 1972: M.S.660)*, Gereme Panagia (H. Mikael) *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Gereme Çarıklı Kilise, Kayseri Kaleköy Kilisesi, Kayseri H. Mamas Manastır Kilisesi *(Wilson 1895: M.S.363)*, Kayseri Koimesis tes Theotokou Manastır Kilisesi, Kayseri Bazilika *(Restle 1979: 5. yüzyılın ikinci yarısı),* Ovacık Analepsis, Satı Kilise, Viranşehir 2 nolu (Kara Kilise), Viranşehir 3 nolu *(*Thierry *1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı ile ortası)*, Yaylacık Kilise; **Lykaonia**: Madenşehir 1 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 3 nolu *(Eyice 1971a: Arap akınları öncesi)*, Madenşehir 4 nolu, Madenşehir 5 nolu, Madenşehir 6 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 7 nolu yapının batısındaki Bazilika, Madenşehir 21 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 29 nolu, Yukarı Ören 15 nolu, Yukarı Ören 16 nolu, Değle Öreni 31 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Değle Öreni 32 nolu, Değle Öreni 33 nolu, Değle Öreni 42 nolu, Madendağı (Gözdağı) Öreni Kilisesi, Karadağ Kayasarnıç Öreni Kilisesi, Karadağ Yanıktepe 34 nolu Kilise, Çukurtekke 1 Nolu Kilise, Lystra Kenti Kilisesi, Tatköy Manastır Kilisesi, Derebucak Tepearası Köyü Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi, Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise; **Galatia:** Şereflikoçhisar Parnassos Bazilikası *(M. S. 469-470)*; **Isauria:** Alahan Batı Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Alahan Doğu Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Ermenek (Zenonopolis) H. Sokrates Kilisesi *(Saner 2004, Saner 2011, Doğanay 2005: 5. yüzyıl),* Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, **Karadeniz:** Aziz Anne (Küçük Ayvasıl) Kilisesi *(Bryer-Winfield 1985: 9. yüzyıl öncesi);* **Karia**: Knidos B Kilisesi *(Özgan 2004: M.S.674-677 öncesi)*, Knidos D Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Knidos E Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl)*, İasos Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*, İasos Akropolis Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*; **Kilikia:** Akdam Bazilikası, Akören I nolu Kilise *(Hill 1996: 6. yüzyılın ikinci yarısı)*, Akören II nolu Kilise *(Hill 1996:M.S.553)*, Akören Kutsal Haç Kilisesi *(Hill 1996:M.S.525)*, Akören II, 2 nolu Kilise, Alakilise *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Anavarza Apostles Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Anemurium Bazilikası *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5.*

yüzyıl), Anemurium Aziz Apostles (II nolu) Kilisesi *(Hill 1996: M.S.425 civarı)*, Anemurium, III nolu (10C) Bazilika *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Necropolis Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Anemurium Merkez (III-13 C nolu) Bazilika, Ayaş A Bazilikası, Batısandal Bazilikası *(Hild-Hellenkemper 1990: 5-6. yüzyıl)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Kuzey Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Güney Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Canbazlı Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl öncesi)*, Cennet-Cehennem Tapınak Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) A Kilisesi *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Corycus (Kızkalesi) C Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) F Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) G Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) H (Mezar) Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) I Kilisesi *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) Demirciören Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Çatıkören Kilisesi, Çukurkeşlik Kilisesi, Dağ Pazarı Bazilikası *(Hill 1996: 3-4. yüzyıl)*, Dağ Pazarı Mezarlık Bazilikası, Hasanalıler Kilisesi *(Hill 1996: 5-6. yüzyıl)*, İmamlı Kilisesi, Kadirli Ala Kilise *(Bayliss 2001: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın başı)*, Kanlıdivane I nolu Kilise, Kanlıdivane II nolu Kilise, Kanlıdivane III nolu Kilise, Kanlıdivane IV nolu Kilise, Karlık Bazilikası *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Meryemlik Azize Thekla Bazilikası *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Öküzlü Kuzey Kilise, Öküzlü Güney Kilise, Susanoğlu Mezarlık Kilisesi, Şaha Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Tapureli A Kilisesi, Tapureli C Kilisesi, Ura Kasaba Kilisesi, Uzuncaburç Tapınak Kilisesi, Uzuncaburç Aziz Stephanos Kilisesi, Yanıkhan Güney Kilise, Yanıkhan Kuzey Kilise *(Hill 1996: 4. yüzyıl sonu)*; **Lykia**: Andriake A Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake B Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake C Kilisesi (*Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake D Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake E Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Arneia A Kilisesi, Arneia B Kilisesi, Yanartaş (Khimeria) Bazilikası *(Öztaşkın 2007: 6. yüzyıl)*, Patara Büyük Kilise, Ksanthos Doğu Bazilikası *(Courtils 2003: 5. yüzyıl)*, Alakilise *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Limyra Piskoposluk Kilisesi, Limyra Kale Kilisesi, Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, Letoon Erken Bizans Kilisesi *(Courtils 2003: 6. yüzyıl)*, Fethiye Gemiler Ada III Nolu Kilise, Fethiye Gemiler Bazilikası, Ölüdeniz Kumsal Bazilikası, Fethiye Mustafa Bazilikası, Karacaören Kumsal Bazilikası,

İskender Bazilikası, Kökburunu Bazilikası, Gürses Bazilikası, Sura Yaylası Bazilikası, Sura Vadi Kilisesi, Kekova Adası Kilisesi, Olympos A Kilisesi, Olympos Liman Bazilikası; **Frigya:** Amorium Aşağı Şehir Kilisesi *(Lightfoot 2007: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Hierapolis Bazilikası *(Arthur 2006: 6. yüzyıl)*, Hierapolis Payandalı Kilise *(Arthur 2006: 6. yüzyıl ortaları)*, Hierapolis Üç Nefli Kilise, Laodikeia Kuzey Bazilikası *(Şimşek 2007: M.S. 494 öncesi)*, Laodikeia Kuzeybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Laodikeia Güneybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Apameia Bazilikası *(Kienlin-Üyümüze 2012: 6. yüzyıl)*, Eskişehir Başara Köyü Güney Kilise'nin 1. Evresi *(Alp 2010: Erken Bizans Dönemi)*.

Bibliyografya:

Belke-Restle, 1984: 199

Kat. No: 40

Yapının Adı: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Bozkır İlçesi sınırları içerisinde bulunan eser, Konya-Bozkır Karayolunun üzerinde Bozkır'a 16 km. uzaklıktaki Zengibar Kalesi olarak bilinen Leontopolis ya da Isaura Nova-Isaurapolis antik kentinde, kentin güneyindeki Hadrianus Zafer Takı'nın kuzeyinde ve Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise'nin güneyinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 37° 11' 26.71" K
32° 21' 06.78" D

İnceleme Tarihi: 30.07.2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 75

Resim No: 333-338

Malzeme – Teknik: Bir duvar yapısı olan kilisenin inşasında, iri bloklar halinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapıda kullanılan taş malzeme, gri renkli bir kireç taşı cinsidir.

Plan Tasviri:

Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olup, üç nefli bazilikal planlıdır. Yapı, dikdörtgen planlı bir narteks, narteksin kuzeyine eklenmiş dörtgen planlı bir ek mekân, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden oluşmaktadır. Naosta yer alan ve nefleri oluşturan sütunlar günümüze ulaşamamıştır.

Dış Tasvir:

Duvarları neredeyse temel hizasına kadar yıkılmış olan kilisenin yalnızca kuzeydoğusundaki ek mekânın duvarları birkaç blok sırası halinde görünür vaziyettedir. Bu yüzden kilisenin cephe özellikleri hakkında bilgi sahibi olunamamıştır.

İç Tasvir:

Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, narteks, narteksin kuzeyine eklenmiş bir ek mekân, naos ve apsis bölümlerinden meydana gelmektedir. Büyük

oranda tahrip olmuş olan yapının, 20. yüzyıl başlarında çıkarılan planlarından girişlerin adedi ve konumları kesin olarak anlaşılabilmektedir.

Yapının dikdörtgen planlı olan narteksi, 6.33 x 16.65 m. ölçülerindedir. Nartekse batı ve güney cephelerdeki birer kapıdan girilmektedir. Günümüzde yapıya ait blok taşlar ve molozlar ile dolu olan narteksin kuzeyinde ise 3.84 x 3.88 m. ölçülerinde bir ek mekân yer almaktadır. Ek mekâna narteksin kuzey duvarındaki bir girişten ulaşılmaktadır. Büyük oranda toprak altında kalmış olan girişin düz lentolu olduğu görülmektedir.

Narteksin doğu duvarındaki bir girişten naosa ulaşılmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan naosa ayrıca güney duvarındaki başka bir girişten de ulaşılabilmektedir. Günümüzde yapıya ait iri blok taşlar ve molozla dolu olan naos, yaklaşık 16.65 x 21.58 m. ölçülerindedir. Naostaki nefleri oluşturan sütunlar günümüze ulaşamamıştır. Naosun kuzey ve güney duvarında bulunması gereken pencere açıklıkları hakkında da herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır.

Naosun doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis yer almaktadır. Naos ile apsis arasında herhangi bir ayrım tespit edilememiştir. Yaklaşık 7.15 m. genişliğinde olan apsis, 4.75 m. derinliğindedir. Apsis duvarında bir pencere açıklığı bulunup bulunmadığı konusunda bir veri elde edilememiştir.

Süsleme:

Günümüzde büyük oranda yıkılmış ve toprak altında kalmış durumda olan eserde bir sütun ile bir bezemeli mimari blok tespit edilmiştir. Alt ve üst kısmı kırık olan mimari bloğun bir paye olabileceği düşünülmektedir. Eserin ön tarafında bir soffit motifi yer almaktadır. Soffit motifinin iç kısmında ise bir saptan çıkan üç bölümlü bir bitkisel bezeme bulunmaktadır. Bezemenin üst kısmında üç yaprak, her iki yan bölümünde ise birer yaprak ile son bulan ikişer kıvrık dal görülmektedir.

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının bazilikal planlı duvar kilisesi benzerleri: **Bithynia:** Assos Batı Bazilikası *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Gökçeada Kilisesi (*Ousterhout-Held 1997: Erken Hıristiyanlık Dönemi)*, İznik Ayasofyası *(Peschlow 2004: 5-6. yüzyıl)*; **İstanbul:** Ioannes Theologos Hebdomon Kilisesi *(Akyürek-*

Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl), Khalkoprateria Kilisesi *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortası)*, Beyazıt Kiliseleri A *(Müller-Wiener 2001: 6. yüzyılın ilk yarısı)*, Studios Manastırı (İmrahor Camisi) *(Müller-Wiener 2001: M.S.454-463)*, Topkapı Sarayı Bazilikası *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortaları)*; **Tracia:** Koyva Manastırı, Kral Kızı Bazilikası *(Erzen-Başaran 1993: M.S. 1185-1195),* Perinthos Bazilikası *(Işın 1994: 5. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Açıksaray Ağın Bazilikası, Aktaş H. Konstantinos *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.500-6. yüzyıl başı),* Ali Dağı H. Basileios Manastır Kilisesi *(Lebides 1899, Rott 1908: 5. yüzyıl)*, Çardak Kilisesi (Eski Camii) *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Deverenk Panagia, Dikilitaş H. Pachomios *(Lebides 1899, Rott 1908, Thierry 1972: M.S.660)*, Gereme Panagia (H. Mikael) *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Gereme Çarıklı Kilise, Kayseri Kaleköy Kilisesi, Kayseri H. Mamas Manastır Kilisesi *(Wilson 1895: M.S.363)*, Kayseri Koimesis tes Theotokou Manastır Kilisesi, Kayseri Bazilika *(Restle 1979: 5. yüzyılın ikinci yarısı),* Ovacık Analepsis, Satı Kilise, Viranşehir 2 nolu (Kara Kilise), Viranşehir 3 nolu *(*Thierry *1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı ile ortası)*, Yaylacık Kilise; **Lykaonia**: Madenşehir 1 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 3 nolu *(Eyice 1971a: Arap akınları öncesi)*, Madenşehir 4 nolu, Madenşehir 5 nolu, Madenşehir 6 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 7 nolu yapının batısındaki Bazilika, Madenşehir 21 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 29 nolu, Yukarı Ören 15 nolu, Yukarı Ören 16 nolu, Değle Öreni 31 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Değle Öreni 32 nolu, Değle Öreni 33 nolu, Değle Öreni 42 nolu, Madendağı (Gözdağı) Öreni Kilisesi, Karadağ Kayasarnıç Öreni Kilisesi, Karadağ Yanıktepe 34 nolu Kilise, Çukurtekke 1 Nolu Kilise, Lystra Kenti Kilisesi, Tatköy Manastır Kilisesi, Derebucak Tepearası Köyü Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi, Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise; **Galatia:** Şereflikoçhisar Parnassos Bazilikası *(M. S. 469-470)*; **Isauria:** Alahan Batı Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Alahan Doğu Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Ermenek (Zenonopolis) H. Sokrates Kilisesi *(Saner 2004, Saner 2011, Doğanay 2005: 5. yüzyıl),* Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, Zengibar Kalesi (Leontopolis)

2 Nolu Kilise, **Karadeniz:** Aziz Anne (Küçük Ayvasıl) Kilisesi *(Bryer-Winfield 1985: 9. yüzyıl öncesi);* **Karia**: Knidos B Kilisesi *(Özgan 2004: M.S.674-677 öncesi)*, Knidos D Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Knidos E Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl)*, İasos Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*, İasos Akropolis Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*; **Kilikia:** Akdam Bazilikası, Akören I nolu Kilise *(Hill 1996: 6. yüzyılın ikinci yarısı)*, Akören II nolu Kilise *(Hill 1996:M.S.553)*, Akören Kutsal Haç Kilisesi *(Hill 1996:M.S.525)*, Akören II, 2 nolu Kilise, Alakilise *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Anavarza Apostles Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Anemurium Bazilikası *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Aziz Apostles (II nolu) Kilisesi *(Hill 1996: M.S.425 civarı)*, Anemurium, III nolu (10C) Bazilika *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Necropolis Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Anemurium Merkez (III-13 C nolu) Bazilika, Ayaş A Bazilikası, Batısandal Bazilikası *(Hild-Hellenkemper 1990: 5-6. yüzyıl)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Kuzey Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Güney Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Canbazlı Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl öncesi)*, Cennet-Cehennem Tapınak Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) A Kilisesi *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Corycus (Kızkalesi) C Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) F Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) G Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) H (Mezar) Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) I Kilisesi *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) Demirciören Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Çatıkören Kilisesi, Çukurkeşlik Kilisesi, Dağ Pazarı Bazilikası *(Hill 1996: 3-4. yüzyıl)*, Dağ Pazarı Mezarlık Bazilikası, Hasanalıler Kilisesi *(Hill 1996: 5-6. yüzyıl)*, İmamlı Kilisesi, Kadirli Ala Kilise *(Bayliss 2001: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın başı)*, Kanlıdivane I nolu Kilise, Kanlıdivane II nolu Kilise, Kanlıdivane III nolu Kilise, Kanlıdivane IV nolu Kilise, Karlık Bazilikası *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Meryemlik Azize Thekla Bazilikası *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Öküzlü Kuzey Kilise, Öküzlü Güney Kilise, Susanoğlu Mezarlık Kilisesi, Şaha Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Tapureli A Kilisesi, Tapureli C Kilisesi, Ura Kasaba Kilisesi, Uzuncaburç Tapınak Kilisesi, Uzuncaburç Aziz Stephanos Kilisesi, Yanıkhan Güney Kilise, Yanıkhan Kuzey Kilise *(Hill 1996: 4. yüzyıl sonu)*; **Lykia**:

Andriake A Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake B Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake C Kilisesi (*Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake D Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake E Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Arneia A Kilisesi, Arneia B Kilisesi, Yanartaş (Khimeria) Bazilikası *(Öztaşkın 2007: 6. yüzyıl)*, Patara Büyük Kilise, Ksanthos Doğu Bazilikası *(Courtils 2003: 5. yüzyıl)*, Alakilise *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Limyra Piskoposluk Kilisesi, Limyra Kale Kilisesi, Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, Letoon Erken Bizans Kilisesi *(Courtils 2003: 6. yüzyıl)*, Fethiye Gemiler Ada III Nolu Kilise, Fethiye Gemiler Bazilikası, Ölüdeniz Kumsal Bazilikası, Fethiye Mustafa Bazilikası, Karacaören Kumsal Bazilikası, İskender Bazilikası, Kökburunu Bazilikası, Gürses Bazilikası, Sura Yaylası Bazilikası, Sura Vadi Kilisesi, Kekova Adası Kilisesi, Olympos A Kilisesi, Olympos Liman Bazilikası; **Frigya:** Amorium Aşağı Şehir Kilisesi *(Lightfoot 2007: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Hierapolis Bazilikası *(Arthur 2006: 6. yüzyıl)*, Hierapolis Payandalı Kilise *(Arthur 2006: 6. yüzyıl ortaları)*, Hierapolis Üç Nefli Kilise, Laodikeia Kuzey Bazilikası *(Şimşek 2007: M.S. 494 öncesi)*, Laodikeia Kuzeybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Laodikeia Güneybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Apameia Bazilikası *(Kienlin-Üyümüze 2012: 6. yüzyıl)*, Eskişehir Başara Köyü Güney Kilise'nin 1. Evresi *(Alp 2010: Erken Bizans Dönemi)*.

Bibliyografya:

Swobada-Knoll, 1935: 133-135, Abb.58; Belke-Restle, 1984: 199; Belke, 1995: 824-825, Abb.3; Yılmaz, 2005: 152.

Kat. No: 41

Yapının Adı: Bulduk Kasabası Kilisesi

Yapının Yeri: Eser, Konya'nın kuzeyinde yer alan Cihanbeyli ilçesi sınırları içersindeki Bulduk Kasabası'nın yaklaşık 5 km. kadar kuzeybatısındaki kayalıklarda bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: $38^{o}\ 59'\ 44.13''$ K
$32^{o}\ 43'\ 32.68''$ D

İnceleme Tarihi: 1 Ağustos 2009

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 76

Resim No: 339-343

Malzeme – Teknik:

Kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş olan yapının duvarları düzgün yüzeyler oluşturacak bir biçimde kaba bir işçilikle işlenmiştir. Duvar yüzeylerinde alet izleri görülebilmektedir. Yapının bulunduğu kayalık alan, daha sonraki bir dönemde sığınak-yer altı kenti yapmak amacıyla müdehaleye uğramıştır. Gerçekleştirilen bu ikinci inşa faaliyetinde ise daha kalitesiz ve kaba bir işçilik tercih edilerek kilisenin bazı mimari öğelerine zarar verilmiştir. Kilisenin doğu, batı ve kuzeyinde yer alan mekânlarda ise, işçilik kalitesinin daha özensiz olduğu görülmektedir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş bir yapı kompleksinin içinde yer alan Bulduk Kasabası Kilisesi, kompleksin doğu ucunda bulunmaktadır. Uzunlamasına tek nefli olan eser, dikdörtgen planlı bir naos, bema ve içten yarım daire planlı bir apsisten meydana gelmektedir. Kilisenin bulunduğu kayalık daha sonraki bir dönemde elden geçirilerek sığınak- yer altı kenti işlevindeki koridorlu mekânlar inşa edilmiştir. Kilisenin doğu, kuzey ve batısında yer alan bu mekânlar dikdörtgen planlı olup daha alt katlara ulaşımı sağlayan geçitlere sahiptir.

Dış Tasvir:

Bir avlu görünümündeki açık alanın kuzey ve batısındaki kayalıklara inşa edilen kilisenin batıdaki giriş cephesi ile yanındaki mekânların sadece kuzey cepheleri bulunmaktadır. Cepheleri oluşturan ana kayanın düzgün bir yüzey oluşturacak şekilde işlendiği görülmektedir. Kilisenin batıdaki giriş cephesinde

sadece yapıyı girişi sağlayan bir açıklık ile güneyinde yarım daire kemerli bir niş yer almaktadır. Düz lentolu olan giriş açıklığının üst bölümünün yarım daire kemerli bir niş ile vurgulandığı görülmektedir.

Kilisenin kuzey batısında bulunan diğer yapıların giriş cephesini oluşturan kuzey cephesinde ise mekânlara girişi sağlayan iki adet giriş açıklığı, iki ufak pencere açıklığı ile üç adet niş yer almaktadır. Giriş açıklıklarından batıda bulunanı düz lentolu iken doğuda yer alanı yarım daire kemerlidir. Doğudaki girişin doğusunda yer alan iki pencere açıklığı oldukça ufak boyutlu olup, düzgün olmayan daire biçimlidir. Doğudaki giriş açıklığı, üst kısmına eklenen üç adet niş ile vurgulanmıştır.

İç Tasvir:

Yapı kompleksinin doğu ucunda yer alan kiliseye giriş, batıdaki bir giriş açıklığından sağlanmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen naos dikdörtgen planlıdır. 3.60 x 4.40 m. ölçülerinde olan naosun kuzey ve güney duvarı yarım daire kemerli ikişer niş ile hareketlendirilmiştir. Nişlerden güneybatıdakinin iç bölümüne daha sonraki bir dönemde bir giriş açıklığı açılmıştır. Naos zemininin kuzeydoğu bölümünde daire planlı bir yer almaktadır. Naos, beşik tonoz ile örtülüdür.

Naosun doğusunda bema bölümü bulunmaktadır. Naos ile bema bölümü arasındaki ayrım gerek zemindeki tek basamaklı bir düzenleme ile gerekse de ana kayaya oyularak yapılmış bir templon ile sağlanmaktadır. Büyük oranda tahrip olmuş olan templonun pencereli templon tipinde olduğu düşünülmektedir. Günümüzde templonun sadece kuzey ve güneydeki levhalarının bir kısmı ile templonun orta bölümüne yan yana yerleştirilmiş sütun görünümündeki iki taşıyıcının üst kısımları görülebilmektedir. Bemanın kuzey ve güney duvarına bitişik olarak birer seki yerleştirilmiştir.

Bemanın doğusunda yarım daire planlı bir ana apsis ile her iki yanında birer yan apsis bulunmaktadır. Ana apsis, 1.80 m. genişliğinde ve 1.20 m. derinliğindedir. Daha sonraki bir dönemde doğu bölümü yıkılarak bir geçit açılan ana apsisin zemininde tek basamaklı bir synthronon yer almaktadır. Ana apsisin kuzey ve güneyinde yer alan yan apsisler ise yarım daire kemerli birer niş görünümündedir.

Kilisenin doğusunda, batısında ve kuzeyinde çeşitli mekânlar yer almaktadır. Bu mekânlardan bir bölümü kiliseden daha geç bir dönemde inşa edilmiş olmalıdır.

Kilisenin doğusunda bulunan koridora apsisteki bir açıklıktan girilmektedir. Kuzey ve güney doğrultusunda uzanan koridor, kilisenin daha alt kotuna doğru ilerlemekte olup her iki yöndende molozlar ile kapanmıştır.

Kilisenin kuzeybatısında yer alan mekânlara ulaşım ise naosun kuzeybatısındaki nişin iç bölümüne açılan bir girişten sağlanmaktadır. Oldukça dar ve alçak olan koridor "L" planlıdır. Koridorun batı bölümüne iki adet hücre görünümünde mekân eklenmiştir. Dörtgen planlı olan bu mekânlar oldukça ufak boyutlu olup doğu duvarlarına eklenmiş bir oturma sekisi ile güney duvarına açılmış ufak bir pencereye sahiptir. Koridor batı yönünden diğer bir koridora bağlanmaktadır.

Daha batıda yer alan "L" planlı diğer koridora, yapı kompleksinin kuzey cephesindeki yarım daire kemerli bir açıklıktan ulaşılmaktadır. Doğu yönünde ilerleyen bu koridor dikdörtgen planlı bir mekâna açılmaktadır. Koridor ile mekân arasında daire şeklindeki bir kapının bulunduğu mevcut izlerden ve kapının açıkken bekletildiği kuzeydeki ek mekândan anlaşılmaktadır. Koridordan ulaşılan dikdörtgen planlı mekân, 3.60 x 6.80 m. öçülerindedir. Mekânın kuzey duvarına iki, güney duvarına ise bir adet dikdörtgen planlı bölüm eklenmiştir. Bu bölümlerden kuzeydekinin doğuda bulunanı yaklaşık 20 m.lik bir derinliğe sahiptir. Mekânın batı duvarından ise daire şeklindeki kapının kontrol edildiği ek mekâna ulaşılmaktadır.

Yapı kompleksinin batısında ise iki adet mekân yer almaktadır. Birbirleri ile bağlantılı olan bu mekânlardan güneydekine dış cephedeki bir giriş açıklığı ile "L" planlı koridordaki bir açıklıktan ulaşılmaktadır. Düzgün olmayan dikdörtgen planlı olan ilk mekân yaklaşık 3.70 x 7.00 m. ölçülerindedir. Mekânın kuzey ve batı duvarında birer niş yer almaktadır. Mekânın kuzey duvarındaki bir açıklıktan ise 3.80 x 6.50 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı diğer mekâna geçilmektedir.

Süsleme:

Bulduk Kasabası Kilisesi'nde herhangi bir süsleme öğesi tespit edilememiştir.

Tarihlendirme:

Orta Bizans Dönemi

Karşılaştırma:

Uzunlamasına tek nefli olan kilisenin plan bakımından kaya oyma benzerleri: **Kapadokya:** Aktepe Haçlı *(Thierry 1972: Kabartmalar ikonoklasmus dönemi),*

Aktepe Simeon *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı),* Belisırma Karagedik A Kilisesi *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu),* Cemil Stephanos *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi *(Thierry 1972, Restle 1978: M.S. 964-965; Jerphanion 1925-1942, Cormak 1967: M.S.963-969),* Derindere Kilise*,* Göreme 8 nolu *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 10. yüzyıl başı),* Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) *(Thierry 1972, Ötüken 1987: 11. yüzyıl),* Göreme 13 nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: 10. yüzyıl),* Göreme 15a nolu *(Thierry 1972: 10. yüzyıl başı; Ötüken 1987: M.S. 900 yılı civarı),* Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi *(Ötüken 1980: Kitabeye göre 15 Nisan 6720, 15. İndiktion, İmp. Theodoros Laskaris; Rott 1908, Jerphanion 1925-1942, Restle 1978: M.S.1212),*Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise *(Thierry 1972: İkonoklasmus öncesi),* Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş *(Thierry 1972: İkonoklasmu öncesi ve 9. yüzyıl; Ötüken 1990: 9. yüzyıl sonu veya İkonoklasmus öncesi),* Ihlara Kokar Kilise *(Ötüken 1990: 9. yüzyılın sonu veya 11. yüzyılın ikinci yarısı),* Ihlara Sümbüllü Kilise *(Thierry 1972: 10. yüzyıl sonu veya 11. yüzyıl başına; Ötüken 1990: 10. yüzyıl ile 11-12. yüzyıl başlarına),* Tatlarin Kilise *(Hild 1977: 11. yüzyıl; Restle 1978: 13. yüzyıl),* Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise *(Thierry 1972: 9. yüzyıl sonu),* Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi *(Thierry 1972: M.S.1024);* **Frigya:** Eyerli Alt Kilise, Eyerli Üst Kilise, İnpazarcık Şapeli, Hamam İni Şapeli, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise, Ayazin F Kilisesi *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ballık Mevki Şapeli, Ayazin 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Ayazin 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1, Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2, Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi, Kızkapanı 1 Nolu, Selimiye Kayalıkları 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Selimiye Kayalıkları 3 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Olukpınar 1 Nolu, Olukpınar 2 Nolu, Kırkinler Alt Kilise, Leylek Kayalığı 1 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Leylek Kayalığı 2 Nolu *(Olcay Uçkan 2010: Orta Bizans Dönemi),* Midas Şehri Kilisesi, Ayterek Kilisesi, Deliktaş Kilisesi, İnlice Aşağı Kilise*;* **Lykaonia**: Botsa 2 Nolu, Botsa 3 Nolu, Botsa 4 Nolu, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Kilistra

1 Nolu, Kilistra 2 Nolu, Kilistra 3 Nolu, Kilistra 4 Nolu, Kilistra 5 Nolu, Kilistra 6 Nolu, Kilistra 7 Nolu, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 Nolu, Küçük Muhsine 2 Nolu, Sarayköy 1 Nolu, Sille 1 Nolu.

Bibliyografya: -

Kat. No: 42

Yapının Adı: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi

Yapının Yeri: Eser, Konya'nın güneybatısındaki Derebucak ilçe sınırları içerisine, ilçe merkezinin yaklaşık 10 km. kadar güneydoğusundaki Suluin Mağarası'nın yanında yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\ 21'\ 05.43''$ K
$31^{o}\ 36'\ 30.98''$ D

İnceleme Tarihi: 27 Haziran 2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 77-83

Resim No: 344-355

Malzeme – Teknik:

Doğal bir mağaranın mimari açıdan müdehale edilmeden sadece duvar resimleri bezenerek kullanıldığı bir eser olan Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nde yapıma yönelik herhangi bir işçilik tespit edilmemiştir. Yapıda karşılaşılan duvar resimlerinde ise kireç karışımlı bir astar üzerine fresk tekniğinde resimlerin yapıldığı görülmektedir

Plan Tasviri:

Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi, kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir mağaraya eklenen doğu-batı doğrultusundaki bir yan koldan meydana gelmektedir. Doğu istikametine doğru daralarak sonlanan bu mağara kolunda herhangi bir düzenleme yapılmadığından yapının düzgün bir planı bulunmamaktadır.

Dış Tasvir:

Suluin Mağarası'nın kuzeyinde, zemin kotundan yaklaşık 10 m. kadar yüksekte bulunan Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin herhangi bir cephesi bulunmamaktadır. Kilisenin yer aldığı mağaranın girişi güney yönünden sağlanmakla beraber giriş cephesi diyebileceğimiz bu alanda, ana kayanın doğal bir biçimde bırakılarak herhangi bir düzenleme yapılmadığı görülmektedir.

İç Tasvir:

Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin bulunduğu mağaraya güney yönünde bulunan bir giriş açıklığından girilmektedir. Doğal bir açıklık görünümünde olan bu girişten kuzey-güney doğrultusunda uzanan mağaraya ulaşılmaktadır. Kuzey

yönünde daralarak sonlanan bu bölümün örtüsü, yukarıya doğru daralarak sonlanan doğal bir oluşumdan meydana gelmektedir. Mağaranın duvarlarında herhangi bir mimari eleman bulunmamaktadır.

Mağaranın doğu duvarından kilise olarak kullanılan başka bir yan mağara koluna geçilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda olan bu mağara koluda doğu yönünde daralarak sonlanmaktadır. Mağara kolunun doğu bölümünde seki görünümünde doğal bir oluşum ile doğu yönünde ilerleyen bir yarık yer almaktadır. Mağara kolunun kuzey ve güney duvarlarında herhangi bir mimari eleman tespit edilmemiştir. Mağaranın örtüsünü yukarıya doğru daralarak sonlanan doğal bir oluşum meydana getirmektedir.

Süsleme:

Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin süsleme programını duvar resimleri oluşturmaktadır. Kireç katkılı bir sıva üzerine fresk tekniğinde yapılan resimler ana kaya yüzeyine herhangi bir düzenleme yapılmadan gerçekleştirilmiştir. Duvar resimleri doğu-batı doğrultusunda uzanan mağara kolunun kuzey ve güney duvarlarında ve bu mağara kolunun bağlandığı diğer mağara kolunun duvarlarının çok az bir bölümünde yer almaktadır. Kırmızı renkli çizgiler ile yüzeylerin çerçevelendiği alanlarda çeşitli aziz figürleri, melek figürü, Meryem tasviri ile geometrik bezemeler yer almaktadır.

Mağara kilisede bulunan Meryem tasviri büyük oranda tahrip olmuştur. Figür, doğu-batı doğrultusunda uzanan mağara kolunun giriş bölümün kuzeyindeki doğal bir niş içinde bulunmaktadır. Orans durşunda olan Meryem'in başını beyaz renkli bir hale çevrelemektedir. Kırmızı renkli bir khiton giyen Meryem'in omuzlarında koyu kırmızı renkli bir omophorion bulunduğu düşünülmektedir.

Mağara kilisesinin kuzey duvarı kırmızı renkli çizgiler ile altlı üstlü ikişer olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerden üstteki ikisinde dörder, alt kısımdakilerde ise üç ve bir olmak üzere toplam dört figür bulunmaktadır. Figürlerin tamamı ayakta ve cepheden resmedilmiştir.

Üst sıradaki bölümün batısındaki alanda bulunan dört figür küt saçlı, sakalsız genç kişilerdir. Başları beyaz renkli haleli olan figürlerin saçları soldan üçüncüsü siyah renkli olmak üzere tümü beyazdır. Sağ ellerinde beyaz renkli bir Latin haçı tutan figürlerin sol elleri orans duruşundadır. Figürler kırmızı ve açık mavi-gri renkli

birer khiton giymektedir. Khitonların etek kısımları sarı renkli geometrik süslemeli bir kuşak ile bezelidir. Khitonların üzerinde birer loros bulunmaktadır. Khitonların kuşakları ile aynı renkli olan loroslar omuz hizasında başa geçirilerek giyilmişlerdir[7]. Lorosların üzerinde kırmızı ve açık mavi-gri renkli birer pelerin bulunmaktadır. Figürlerin tamamı kırmızı renkli çizme giymektedir. Kimlikleri kesin olarak belirlenemeyen figürlerin baş hizasında bulunan ve siyah renkle yazılmış olan yazılardan ilk bölümdeki üçüncü figürün "ὁ ἅγιο(ς) Νεόφι(τος)" (Aziz Neophytos) dördüncü figürün ise "Τριφον" (Aziz Tryphon) olduğu anlaşılmaktadır (Arslan, 2013: 54).

Kilisenin kuzey duvarındaki üst sıranın doğusundaki bölümde ise yine dört figür bulunmaktadır. Ayakta cepheden tasvir edilen dört kişiden ilki beyaz saçı ve sakalıyla yaşlı bir kişi iken ikincisi siyah sakallı olarak orta yaşlı birisidir. Dört figürün de saçları küt olup beyaz renkli birer haleye sahiptir. Figürlerin duruş ve giysi özellikleri batı bölümde bulunan figürler ile aynıdır. Figürlerin başları etrafında bulunan yazılar büyük oranda tahrip olduğundan kesin kimlikleri soldan ikinci figür dışında tanımlanamamaktadır. Soldan ikinci figürdeki "ὁ ἅγιο(ς) Κοσταν(τῖνος)" yazısı figürün Aziz Constan(tine) olduğunu göstermektedir.

Yapının kuzey duvarının alt sırası da iki bölümlüdür. Bu bölümlerden batıdakinde dört figür, doğudakinde ise bir figür bulunmaktadır. Duvarın üst sırasındaki figürlere nazaran daha kötü durumda olan figülerin ayrıntıları seçilememekle beraber üst sıradakiler ile aynı biçim ve kıyafetlere sahiptirler. Figürlerin kıyafetlerinde üst sıradakilerden fark olarak pelerinlerin tamamı kırmızı renklidir. Figürlerin kimlikleri ne yazık ki tanımlanamamaktadır.

Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarı da kuzey duvarında olduğu gibi kırmızı çizgilerle bölümlere ayrılmıştır. Çift sıra şeklinde ikişer olarak düzenlenen bölümlerden üst sıradakilerde dört figür ile üç figür olmak üzere toplam yedi figür, alt sıradakilerde ikişerden toplam dört figür bulunmaktadır. Güney duvarın üst sıradaki ilk bölümde yer alan dört figür başları beyaz haleli, ayakta cepheden işlenmiştir. Beyaz saçlı ve sakallı olarak işlenen figürlerin yaşlı oldukları

[77] Erken örneklerinde göğüs üzerinden çaprazlama şeklinde yerleştirilen bir atkı görünümünde olan loroslar 10. yüzyıl sonrasında ortasındaki açıklıktan başa geçirilerek giyilen ve omuzları örten bir saray giysisidir (Kılıç, 2004: 32).

anlaşılmaktadır. Kuzey duvardaki figürlere nazaran daha sade kıyafetler ile gösterilen figürler sarı renkli birer khiton giymişlerdir. Khitonların üzerinde kırmızı renkli birer pelerin (mandyas) bulunmaktadır. Tüm figürlerin giysilerinin ön bölümünde beyaz renkli birer epitrakhelion yer almaktadır. Figürlerden ikisinin yanında bulunan yazılardan bu kişlerin "Ẓωσιμάς" Aziz Zosimas ile "Εφρεμ" Aziz Ephrem oldukları anlaşılmaktadır (Arslan, 2013: 54).

Güney duvarın üst sırasındaki diğer bölümde ise diğer bölümdekiler ile aynı şekil ve kıyafetlerle işlenmiş üç figür bulunmaktadır. Figürlerin kimlikleri ne yazık ki tespit edilememektedir. Aynı duvarın alt sırasındaki bölümlerden ilkinde alt alta işlenmiş iki figür bulunmaktadır. Figürlerden altta bulunanı büyük oranda tahrip olmuştur. Üstte bulunan figür ise ayakta cepheden işlenmiştir. Beyaz saçlı ve sakallı olarak işlenen kişinin yaşlı birisi olduğu anlaşılmaktadır. Beyaz haleli olan figür sarı renkli bir khiton giymiştir. Khitonun katlarının dikey çizgiler ile işlendiği görülmektedir. Khitonun üzerinde kırmızı renkli birer pelerin (mandyas) bulunmaktadır. Figürün giysisini önde yer alan beyaz renkli bir epitrakhelion tamamlamaktadır. Epitrakhelion geometrik motifler ile bezenmiştir.

Mağaranın güney duvarının alt sırasında bulunan son bölümde ise iki adet baş melek tasviri yer almaktadır. Yan yana işlenmiş meleklerden batıda bulunanı büyük oranda tahrip olmuştur. Doğuda bulunan ve daha iyi durumda olan melek figürünün sol elinde bir globus, sağ elinde ise üst kısmı haç biçiminde olduğu düşünülen bir asa tutmaktadır. Baş meleğin kanatları iki yanda açık vaziyette kırmızı renkli olarak işlenmiştir. Oldukça yalın bir şekilde işlenen kanatlarda herhangi bir ayrıntı seçilememektedir. Melek figürü kırmızı renkli bir tünik üzerine sarı renkli bir loros giymektedir. Lorosun uç kısmı figürün solundan sarkmaktadır. Giysinin ön kısmında sarı renkli bir epitrakhelion bulunmaktadır. Baş melek figürünün bulunduğu bölümün altındaki kısım ise zik zak motiflerinden oluşan bir geometrik süsleme ile bezenmiştir. Zikzak motiflerinde kırmızı ve beyaz renkler tercih edilmiştir.

Mağaranın güney duvarının batı uç bölümünde ise ayrı ayrı kırmızı renkli çerçeve içine alınmış üç aziz figürü işlenmiştir. Oldukça tahrip olmuş olan figürlerin bir tanesi beyaz saçı ve sakalıyla yaşlı bir kişidir. Sadece beyaz ve kırmızı renkli pelerin giydikleri anlaşılan figürlerin kesin kimlikleri tespit edilememektedir.

Tarihlendirme:

M.S. 10-11. yüzyıl

Karşılaştırma:

Doğal bir mağaraya duvar resimleri yapılarak oluşturulan eserin tespit edilen benzerleri: **Kapadokya:** Ereğli İvriz Ambar Deresi Apsisli Yapı; **Karia**: Muğla ili, Yatağan ilçesine bağlı Yava Köyü'nde yer alan Papaz Kayalıkları *(Ötüken 1977)*.

Bibliyografya:

Arslan, 2013: 51-56, Pic.1-8.

Kat. No: 43

Yapının Adı: Tepearası Köyü Kilisesi

Yapının Yeri: Eser, Konya'nın güneybatısında bulunan Derebucak ilçe sınırları içerisindeki, Tepearası Köyü'nün yaklaşık 3 km. kadar kuzeydoğusundaki ormanlık bir alan içerisinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,30'\,43.27''$ K
$31^{o}\,40'\,59.97''$ D

İnceleme Tarihi: 28 Ekim 2008

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 84

Resim No: 356-364

Malzeme – Teknik:

Bir duvar yapısı olan kilisenin, günümüze ulaşabilen bölümlerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapıda kullanılan taş malzeme, gri renkli bir kireç taşı cinsidir. Yapının alt katını oluşturan, narteksteki tonozlu mekân da daha ufak boyutlu kaba taş malzeme tercih edilmiştir. Kilisenin altarı olduğu düşünülen mimari parçanın yapımında ise gri renkli bir mermer malzeme kullanılmıştır.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen kilise, üç nefli bazilikal planlıdır. Oldukça harap bir vaziyette bulunan eser, dikdörtgen planlı bir narteks ve naos bölümleri ile naosun doğusunda eklenmiş, içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

Temel hizasına kadar yıkılmış olduğu görülen yapının bugün apsis duvarının bir bölümü ile güney naos duvarının alt kısımları görülebilmektedir. Yapının apsis cephesinin alt bölümü üçlü bir kademelendirme ile hareketlendirilmiştir. Kilisenin güney cephesinin günümüze ulaşabilen kısımlarında herhangi bir mimari öğe tespit edilememiştir.

İç Tasvir:

Günümüzde büyük bir bölümü tahrip olmuş bir şekilde ulaşan Tepearası Köyü Kilisesi'nin doğuda bulunan narteksine batı cephesinin merkezine konumlandırılmış bir girişten girilmektedir. Kuzey-güney doğrultusunda

yerleştirilmiş dikdörtgen planlı olan narteks, 4.00 x 9.50 m. ölçülerindedir. Narteksin doğu duvarında bulunan üç kapıdan naosa geçilmektedir. Narteksin doğu ve batı duvarlarına karşılıklı olarak ikişer duvar payesi yerleştirilmiştir. Duvar payelerine birer takviye kemerinin oturduğu ve narteksin beşik tonoz ile örtülü olduğu düşünülmektedir.

Narteksin güney bölümünün zemininde bulunan bir delikten bodrum katını oluşturan mekâna ulaşılmaktadır. Batı bölümü toprak altında kalmış olan mekânın orijinal girişinin batı yönünde olduğu düşünülmektedir. 1.00 x 4.00 m. ölçülerindeki mekân, dikdörtgen planlıdır. Mekânın kuzey, güney ve doğu duvarlarında üçer niş bulunmaktadır. Mekân beşik tonoz ile örtülüdür.

Narteksten naosa üç kapıdan ulaşılmaktadır. Naostaki üç nefe de açılan bu kapılardan merkezdeki diğerlerine nazaran daha geniştir. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen naos dikdörtgen planlıdır. 9.50 x 25.00 m. ölçülerinde olan naosta nefleri oluşturan taşıyıcılara ait herhangi bir buluntu günümüze ulaşamamıştır. Bu bakımdan kesin sayısı tespit edilemeyen taşıyıcıların sütun şeklinde olduğu düşünülmektedir. Naosun kuzey ve güney duvarları büyük oranda yıkılmıştır. Yıkıntılar arasında simetrik bir şekilde bulunan pencere kemerine ait taş malzemeler naosun karşılıklı olarak yerleştirilmiş dörder pencereye sahip olduğunu göstermektedir. Naosun doğu duvarında simetrik olarak yerleştirilmiş birer duvar payesi bulunmaktadır. Pencerelerin yarım daire kemerli olduğu anlaşılmaktadır. Naosun orijinal zemini toprak altında kalmıştır.

Naosun doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bulunmaktadır. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayrım tespit edilememiştir. Yaklaşık 5.00 m. genişliğinde olan apsis, 3.00 m. derinliğindedir. Zemini toprak ile dolu olan apsiste herhangi bir litürjik öğe bulunamamıştır. Apsis duvarının mevcut kalıntılarında bulunan kemer parçalarından apsisin üç pencere açıklığı ile aydınlandığı anlaşılmaktadır.

Süsleme:

Bugün büyük oranda tahrip olmuş olan Tepearası Köyü Kilisesi'nde iki tip süsleme tespit edilmiştir. Süslemelerden ilki yapının güney bölümündeki kalıntılar arasında tespit edilen tessera parçalarıdır. Yeşil, mavi, beyaz renkli olan tesseralar camdan yapılmışlardır. Boyutları 5 mm. ile 1 cm. arasında değişen ölçülere sahip

olan mozaiklerin duvar mozaikleri olabileceği düşünülmektedir. Ne yazık ki herhangi bir mozaikli duvar parçası tespit edilememiştir.

Yapıda karşılaşılan diğer bir süsleme öğesi ise mimari parçalar üzerinde bulunan süslemelerdir. Yapı kalıntıları arasında gri renkli bir mermerden yapılmış kare prizması şeklindeki bir parça nartekste toprağa gömülü bir şekilde bulunmuştur. Kilisenin altarı olduğu düşünülen bu parçanın görülen yüzeylerinde birer haç kabartması yer almaktadır. Haç motifinde haçın kolları genişleyerek sona ermektedir. Yapıda tespit edilen diğer bir mimari parça ise naosta bulunmaktadır. Birçok parçaya ayrılmış olan parçanın sadece ön yüzü işlidir. Merkezinde bir daire motifininin bulunduğu parçada daireden çıkan ışın kollarının uçları ikiye ayrılarak kıvrım yapmaktadır. Mimari parçanın kesin olarak işlevi tespit edilememiştir.

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının bazilikal planlı duvar kilisesi benzerleri: **Bithynia:** Assos Batı Bazilikası *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Gökçeada Kilisesi (*Ousterhout-Held 1997: Erken Hıristiyanlık Dönemi)*, İznik Ayasofyası *(Peschlow 2004: 5-6. yüzyıl)*; **İstanbul:** Ioannes Theologos Hebdomon Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Khalkoprateria Kilisesi *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortası)*, Beyazıt Kiliseleri A *(Müller-Wiener 2001: 6. yüzyılın ilk yarısı)*, Studios Manastırı (İmrahor Camisi) *(Müller-Wiener 2001: M.S.454-463)*, Topkapı Sarayı Bazilikası *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortaları)*; **Tracia:** Koyva Manastırı, Kral Kızı Bazilikası *(Erzen-Başaran 1993: M.S. 1185-1195),* Perinthos Bazilikası *(Işın 1994: 5. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Açıksaray Ağın Bazilikası, Aktaş H. Konstantinos *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.500-6. yüzyıl başı),* Ali Dağı H. Basileios Manastır Kilisesi *(Lebides 1899, Rott 1908: 5. yüzyıl)*, Çardak Kilisesi (Eski Camii) *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Deverenk Panagia, Dikilitaş H. Pachomios *(Lebides 1899, Rott 1908, Thierry 1972: M.S.660)*, Gereme Panagia (H. Mikael) *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Gereme Çarıklı Kilise, Kayseri Kaleköy Kilisesi, Kayseri H. Mamas Manastır Kilisesi *(Wilson 1895: M.S.363)*, Kayseri Koimesis tes Theotokou Manastır Kilisesi, Kayseri Bazilika *(Restle 1979: 5. yüzyılın ikinci yarısı),*

Ovacık Analepsis, Satı Kilise, Viranşehir 2 nolu (Kara Kilise), Viranşehir 3 nolu *(*Thierry *1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı ile ortası)*, Yaylacık Kilise; **Lykaonia**: Madenşehir 1 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 3 nolu *(Eyice 1971a: Arap akınları öncesi)*, Madenşehir 4 nolu, Madenşehir 5 nolu, Madenşehir 6 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 7 nolu yapının batısındaki Bazilika, Madenşehir 21 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 29 nolu, Yukarı Ören 15 nolu, Yukarı Ören 16 nolu, Değle Öreni 31 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Değle Öreni 32 nolu, Değle Öreni 33 nolu, Değle Öreni 42 nolu, Madendağı (Gözdağı) Öreni Kilisesi, Karadağ Kayasarnıç Öreni Kilisesi, Karadağ Yanıktepe 34 nolu Kilise, Çukurtekke 1 Nolu Kilise, Lystra Kenti Kilisesi, Tatköy Manastır Kilisesi, Derebucak Tepearası Köyü Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi, Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise; **Galatia:** Şereflikoçhisar Parnassos Bazilikası *(M. S. 469-470)*; **Isauria:** Alahan Batı Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Alahan Doğu Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Ermenek (Zenonopolis) H. Sokrates Kilisesi *(Saner 2004, Saner 2011, Doğanay 2005: 5. yüzyıl),* Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, **Karadeniz:** Aziz Anne (Küçük Ayvasıl) Kilisesi *(Bryer-Winfield 1985: 9. yüzyıl öncesi);* **Karia**: Knidos B Kilisesi *(Özgan 2004: M.S.674-677 öncesi)*, Knidos D Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Knidos E Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl)*, İasos Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*, İasos Akropolis Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*; **Kilikia:** Akdam Bazilikası, Akören I nolu Kilise *(Hill 1996: 6. yüzyılın ikinci yarısı)*, Akören II nolu Kilise *(Hill 1996:M.S.553)*, Akören Kutsal Haç Kilisesi *(Hill 1996:M.S.525)*, Akören II, 2 nolu Kilise, Alakilise *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Anavarza Apostles Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Anemurium Bazilikası *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Aziz Apostles (II nolu) Kilisesi *(Hill 1996: M.S.425 civarı)*, Anemurium, III nolu (10C) Bazilika *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Necropolis Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Anemurium Merkez (III-13 C nolu) Bazilika, Ayaş A Bazilikası, Batısandal Bazilikası *(Hild-Hellenkemper 1990: 5-6. yüzyıl)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Kuzey Kilise *(Hill*

1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı), Bodrum (Hierapolis Castabala), Güney Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Canbazlı Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl öncesi)*, Cennet-Cehennem Tapınak Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) A Kilisesi *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Corycus (Kızkalesi) C Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) F Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) G Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) H (Mezar) Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) I Kilisesi *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) Demirciören Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Çatıkören Kilisesi, Çukurkeşlik Kilisesi, Dağ Pazarı Bazilikası *(Hill 1996: 3-4. yüzyıl)*, Dağ Pazarı Mezarlık Bazilikası, Hasanalıler Kilisesi *(Hill 1996: 5-6. yüzyıl)*, İmamlı Kilisesi, Kadirli Ala Kilise *(Bayliss 2001: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın başı)*, Kanlıdivane I nolu Kilise, Kanlıdivane II nolu Kilise, Kanlıdivane III nolu Kilise, Kanlıdivane IV nolu Kilise, Karlık Bazilikası *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Meryemlik Azize Thekla Bazilikası *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Öküzlü Kuzey Kilise, Öküzlü Güney Kilise, Susanoğlu Mezarlık Kilisesi, Şaha Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Tapureli A Kilisesi, Tapureli C Kilisesi, Ura Kasaba Kilisesi, Uzuncaburç Tapınak Kilisesi, Uzuncaburç Aziz Stephanos Kilisesi, Yanıkhan Güney Kilise, Yanıkhan Kuzey Kilise *(Hill 1996: 4. yüzyıl sonu)*; **Lykia**: Andriake A Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake B Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake C Kilisesi (*Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake D Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake E Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Arneia A Kilisesi, Arneia B Kilisesi, Yanartaş (Khimeria) Bazilikası *(Öztaşkın 2007: 6. yüzyıl)*, Patara Büyük Kilise, Ksanthos Doğu Bazilikası *(Courtils 2003: 5. yüzyıl)*, Alakilise *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Limyra Piskoposluk Kilisesi, Limyra Kale Kilisesi, Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, Letoon Erken Bizans Kilisesi *(Courtils 2003: 6. yüzyıl)*, Fethiye Gemiler Ada III Nolu Kilise, Fethiye Gemiler Bazilikası, Ölüdeniz Kumsal Bazilikası, Fethiye Mustafa Bazilikası, Karacaören Kumsal Bazilikası, İskender Bazilikası, Kökburunu Bazilikası, Gürses Bazilikası, Sura Yaylası Bazilikası, Sura Vadi Kilisesi, Kekova Adası Kilisesi, Olympos A Kilisesi, Olympos Liman Bazilikası; **Frigya:** Amorium Aşağı Şehir Kilisesi *(Lightfoot 2007: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Hierapolis Bazilikası *(Arthur 2006: 6. yüzyıl)*, Hierapolis Payandalı Kilise *(Arthur 2006: 6. yüzyıl ortaları)*, Hierapolis Üç Nefli Kilise,

Laodikeia Kuzey Bazilikası *(Şimşek 2007: M.S. 494 öncesi)*, Laodikeia Kuzeybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Laodikeia Güneybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Apameia Bazilikası *(Kienlin-Üyümüze 2012: 6. yüzyıl)*, Eskişehir Başara Köyü Güney Kilise'nin 1. Evresi *(Alp 2010: Erken Bizans Dönemi)*.

Bibliyografya: -

Kat. No: 44

Yapının Adı: İvriz Ambar Deresi Kilisesi

Yapının Yeri: Eser, Konya'nın güneydoğusundaki Ereğli ilçe sınırlarında bulunan, İvriz Köyü'nde yer almaktadır. Kilise, İvriz Köyü'nün yanından geçen Ambar Deresi'nin doğusundaki dar bir boğazın içerisine inşa edilmiştir.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,24'\,10.89''$ K
$34^{o}\,09'\,53.97''$ D

İnceleme Tarihi: 02 Ekim 2010

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 85

Resim No: 365-378

Malzeme – Teknik:

Bir duvar yapısı olan kilisenin, inşaasında moloz taş örgülü duvarların düzgün kesme taşlar ile kaplandığı görülmektedir. Yapının apsis kısmı ana kayaya birleşik yapıldığından apsisin doğu duvarını ana kaya oluşturmaktadır. Ana kayanın yarım daire planı oluşturacak şekilde işlendiği görülmektedir. Ana kayanın işlenmesinde kaba bir işçilik tercih edilmiştir. İnşada kulanılan taş malzemenin bölgeye has sarı renkli bir taş cinsi olduğu düşünülmektedir. Kilise naosunun ve apsisin kuzey duvarlarında yer alan iki nişin kavsara kısımlarında ise tuğla malzemeden yapılmış bir duvar örgü sistemi tercih edilmiştir. Yapının süslemesini oluşturan duvar resimlerinin ise sıva üzerine fresk tekniğinde yapıldığı görülmektedir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda uzanmakta olan, İvriz Ambar Deresi Kilisesi kare planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş içten yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelen kiborion plan tipindedir. Naos, dört köşesine yerleştirilen duvar payandasına oturtulmuş kemerlerle geçilen bir kubbe ile örtülüdür. Yapı, kuzey ve güney yönünden yüksek birer koruma duvarı ile çevrelenmiştir. Koruma duvarlarından güneyde bulunanı kiliseye çok yakın bir konumda olup araya yerleştirilen duvarlarla kilisenin güneyine bitişik çeşitli mekânlar meydana getirilmiştir.

Bir yamaçta yer alan yapının zeminin altında ise büyük bir bölümü toprak altında kalmış çeşitli mekânlar yer almaktadır. Aynı zamanda kilisenin terası görünümünde olan bu mekânlardan, tespit edilebilenler dikdörtgen planlıdır.

Dış Tasvir:

Büyük bir bölümü günümüze ulaşamamış olan İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzey, güney ve batı cephelerinin bir bölümü bugün ayaktadır. Birer girişe de sahip olan her iki cepheden kuzeydekinin giriş cephesi olduğu düşünülmektedir. Oldukça sade bir cephe düzenlemesi olduğu görülen kuzey cephesine hareket veren tek unsur dikdörtgen planlı bir niş içine alınmış pencere açıklığıdır. Dikdörtgen biçimli olan pencere açıklığı oldukça dar tutulmuştur. Yapıya girişi sağlayan açıklık ise tahrip olmuştur.

Kilise doğu yönüne ana kayaya bitişik olarak inşa edildiğinden doğu cephesi bulunmamaktadır. Yalnız kuzey cephenin doğusunda apsis cephesinin bir bölümü görülebilmektedir. Apsis cephesinin yalın bir duvar şeklinde düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Yapının günümüze ulaşabilen diğer bir cephesi ise güney cephesidir. Kuzey cephede olduğu gibi büyük oranda yıkık olan cephenin doğu bölümünde düz lentolu bir giriş açıklığı yer almaktadır. Cephenin ortasında kilisenin güney duvarı ile yine güneydeki kuşatma duvarı arasında oluşturulan mekânların ikinci kat ayrımı için kullanıldığı düşünülen bir hatılın izi görülmektedir. Cephenin üst bölümünde kuzey cephede bulunan pencere düzenlemesinin bir benzerinin bulunduğu mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Yapının batı cephesinden ise sadece birkaç duvar parçası günümüze ulaşabilmiştir.

İç Tasvir:

İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin naosuna kuzey ve güneydeki birer girişten ulaşılmaktadır. Kuzey cephenin merkezinde yer alan giriş açıklığının yapının ana girişi olduğu düşünülmektedir. Kare planlı olan naos, yaklaşık 8.10 x 8.10 m. ölçülerindedir. naosun kuzey ve güney duvarlarının bir bölümü günümüze ulaşabilmiştir. Naosun kuzey duvarında dikey olarak yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli dar bir pencere açıklığı yer almaktadır. Cephenin orta bölümünde bir hatıl izi ile bu izin hemen altında yarım daire kemerli bir niş yer almaktadır. Naosun güney

duvarında ise kuzey cephedeki pencere ile simetrik bir şekilde yerleştirilmiş diğer bir pencere açıklığının izleri görülebilmektedir.

Kare planlı olan naosun köşelerine birer duvar payandası eklenmiştir. Günümüzde bu payandalardan sadece kuzeydoğu ile güneydoğudakiler görülebilmektedir. Bu payandalar ile naosta kısa haç kollarına sahip bir haç planı da oluşturulmuştur. Orijinalde payandaların birbirlerine kemerler ile bağlandıkları mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Naosun kemerler arasında oluşturulmuş olan pandantif geçişlere sahip kasnaklı bir kubbe ile örtülü olabileceği düşünülmektedir (Özcan, 2002: 117).

Zemin bölümü dikdörtgen planlı mekânların oluşturduğu bir podyum üzerine oturan naosun alt katı büyük oradan toprak altındadır. Naosun batı bölümünde zemin altında yer alan dikdörtgen planlı iki mekân görülebilmektedir. Birbirlerine düz lentolu ve yarım daire kemerli girişler ile bağlanan mekânlar beşik tonoz örtüye sahiptir.

Naosun doğusunda yarım daire planlı bir apsis yer almaktadır. Naos ile apsis arasında herhangi bir ayırıcı eleman tespit edilememiştir. Doğuda ana kayaya yaslanmış olan apsisin doğu duvarını yarım daire planı biçiminde işlenmiş ana kaya oluşturmaktadır. Ana kayanın apsis duvarının orta bölümüne denk gelen yerinde doğal olduğu düşünülen bir yarık ile yarım daire planlı üç niş bulunmaktadır. Apsisin kuzey duvarına ise yarım daire kemerli bir niş yerleştirilmiştir.

Kilisenin güneyinde yapıya birleşik olarak oluşturulmuş bazı mekânlar bulunmaktadır. Yapının güney duvarı ile daha güneydeki kuşatma duvarlarını kullanılarak oluşturulan bu mekânlar büyük oranda tahrip olmuştur. Mevcut izlerden mekânların dörtgen planlı oldukları düşünülmektedir.

Süsleme:

Kilisede karşılaşılan tek süsleme türü, fresk tekniğinde yapılmış olan duvar resimleridir. Yapının naos duvarlarında çok az görülmekle beraber, apsisin doğu duvarını oluşturan ana kaya yüzeyine yapılmış olan duvar resimleri büyük oranda tahrip olmuştur. 20. yüzyılın başlarına ait fotoğraflarda da benzer durumda oldukları anlaşılan duvar resimlerinde İsa ve azizler konu edildiği söylenmesine karşın, işlenen konu ya da figürler kesin olarak saptanamamaktadır (Davis, 1879: 249). Kırmızı renkli çerçeveler içine alındıkları düşünülen sahnelerde kırmızı, mavi ve beyaz

renklerin kullanıldığı mevcut kalıntılardan anlaşılmaktadır. Kilisenin naos ve apsis duvarları dışında güney duvarının dış bölümünde de duvar resimleri bulunduğu söylenmesine karşın herhangi bir duvar resim izine rastlanılmamıştır (Dalleggio D'Allesio, 1966: 288).

Tarihlendirme:

M.S. 9-10. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının kiborion planlı duvar kilisesi benzerleri: **Bithynia:** Gemlik Hagios Aberkios Manastırı Kilisesi *(Mango 1968, Özcan 2002: Komnenoslar Dönemi (M.S. 1081-1185)*, Kumyaka Baş Melekler (H. Taxiarchoi) Kilisesi *(Özcan 2002: M.S. 780)*, İznik Hyakinthos Manastırı Koimesis Kilisesi *(Özcan 2002: 8. yüzyılın ilk yarısı)*, İznik Yenişehir Kapısı Yakınındaki Kilise (*Eyice 1948: 12. yüzyılın sonu)*; **İstanbul:** Khora Manastır Kilisesi *(Eyice 1980, Özcan 2002: 4. Yapı evresi M.S. 1120)*, İstanbul Fatih Camii Yakınındaki Kilise *(Özcan 2002: 11. yüzyıl sonu-12. yüzyıl başı)*, Burgazadası Metamorphosis Manastır Kilisesi *(Özcan 2002: 11-12. yüzyıllar; Ousterhout-Akyürek 2001: 12. yüzyılın ikinci yarısı)*, Yuşa Tepesi Hagios Panteleimon Kilisesi *(Özcan 2002: 7-9. yüzyıllar)*; **Pisidia:** Eğirdir Nis Adası Hagios Stephanos Manastır Kilisesi *(Rott 1908: 8. yüzyıl)*; **Pamphylia:** Side Mabetler Bazilikasının Güneyindeki Martyrion *(Eyice 1952: 5. yüzyıl ortaları-6. yüzyıl başı)*; Side Piskoposluk Bazilikasının Güneyindeki Çifte Martyrion *(Eyice 1952: 5-6. yüzyıl)*; **Kilikia:** Alanya Arap Evliyası Şapeli *(Loyd-Rice 1989: 11-12. yüzyıl)*; Alanya Cilvardo Burnu Manastırı Şapeli *(Özcan 2002: 12. yüzyıl)*; Silifke Boğsak Adası Şapeli *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Kırşehir Üçayak Kilisesi *(Strzygowski 1903: 5-6. yüzyıl; Eyice 1969b: 10-11. yüzyılın ilk yarısı)*; **Lycia:** Myra Şapeli *(Çevik-Bulut-Tıbıkoğlu-Özdilek-Aygün 2011: 12. yüzyıl)*.

Bibliyografya:

Davis, 1879: 248-249; Herzfeld, 1906: 19-20; Rott, 1908: 96; Ramsay-Bell, 1909: 256; Dalleggio D'Allesio, 1966: 284-291; Restle, 1979: 32, Mit.145-146; Özcan, 2002: 115-118, Res. 145-150, Plan: 17; Özcan, 2003: 28-31; Mimiroğlu, 2012b: 167-168.

Kat. No: 45

Yapının Adı: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi (Kızlar Sarayı)

Yapının Yeri: Eser, Konya'nın güneydoğusundaki Ereğli ilçe sınırlarında bulunan, İvriz Köyü'nde yer almaktadır. Kilise, İvriz Köyü'nün yanından geçen Ambar Deresi'nin doğusundaki dar bir boğazın içerisindedir. Yapının doğusunda İvriz Ambar Deresi Kilisesi bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,24'\,10.89''$ K
$34^{o}\,09'\,53.97''$ D

İnceleme Tarihi: 02 Ekim 2010

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 86

Resim No: 370-384

Malzeme – Teknik:

Doğal bir mağara önüne eklenmiş duvarlı bir bölümden oluşan yapının doğu cephesinin inşaasında moloz taş örgülü duvarların düzgün kesme taşlar ile kaplandığı görülmektedir. Yapının iç kısmında bulunan duvar ise moloz taşlardan inşa edilmiştir. Yapının geri kalan kısımlarını oluşturan doğal mağaranın duvarlarına herhangi bir müdehale yapılmamıştır.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda uzanmakta olan İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi doğal bir mağaranın doğu yönünde yer alan girişine eklenen apsisli bir duvardan meydana gelmektedir. Apsis, içten ve dıştan yarım daire planlıdır. Düzgün bir planı olmayan eserin iç kısmına eklenen bir duvar ile iç mekân bölünmüştür.

Dış Tasvir:

Sadece doğuda yer alan tek bir cepheye sahip olan, İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin doğu cephesi büyük oranda tahrip olmuştur. Doğal bir mağaranın girişinin bir duvar ile kapatılması ile oluşan cephenin merkezinde dışat doğru taşkin yarım daire planlı bir apsis yer almaktadır. Cephenin güney bölümü yıkıktır. 20. yüzyılın başlarına ait fotoğraflarda da bu bölümün yıkık olduğu görülmektedir. Apsisin dışa taşkın duvarının merkezine bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir. 20. yüzyılın başlarına ait fotoğraflarda düz lentolu olduğu anlaşılan

bu pencerenin lento kısmı günümüzde yıkılmıştır. Cephede bulunan diğer pencere açıklığı ise apsisin kuzeyindedir. Apsisteki pencereye nazaran daha ufak ölçülerde olan bu pencere de düz lentoludur. Aynı zamanda giriş cephesi olan cephedeki giriş apsisin güneyindedir. Büyük oranda tahrip olmuş olan girişin günümüzde sadece güney sövesi görülebilmektedir.

İç Tasvir:

İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'ne orijinalde giriş, doğu cephesinin güney bölümünündeki bir kapıdan sağlanmaktadır. Günümüzde bu giriş ile birlikte cephenin bir bölümü tahrip olmuştur. Kilisenin naosu işlevinde olduğu düşünülen mekân, doğal bir mağaradır. Yaklaşık 14 m. uzunluğunda ve 8.90 m. genişliğinde olan mekânın iç bölümüne kuzey-güney doğrultusunda bir duvar eklenerek ayrı bir bölüm oluşturulmuştur. Duvarın güney bölümünde dikdörtgen biçimli bir açıklık yer almaktadır. Mekânın zemini büyük oranda moloz toprak ile doludur.

Mekânın doğusunda apsis bulunmaktadır. Apsis ile mekân arasındaki ayrım sadece zemindeki kot farkı ile sağlanmaktadır. Zeminden oldukça yüksek bir konumda bulunan apsis içten ve dışta yarım daire planlıdır. Apsis, doğu duvarındaki bir pencere ile aydınlanmaktadır. Apsisin kuzeyindeki bölümde dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığı daha bulunmaktadır.

Süsleme:

İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nde herhangi bir süsleme öğesine rastlanılmamıştır.

Tarihlendirme:

M.S. 9-10. yüzyıl

Karşılaştırma:

Doğal bir mağaraya duvar resimleri yapılarak oluşturulan eserin tespit edilen benzerleri: **Karia**: Muğla ili, Yatağan ilçesine bağlı Yava Köyü'nde yer alan Papaz Kayalıkları *(Ötüken 1977)*; **Pisidia:** Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi

Bibliyografya:

Davis, 1879: 249; Herzfeld, 1906: 20; Rott, 1908: 96; Ramsay-Bell, 1909: 256; Dalleggio D'Allesio, 1966: 284-291; Restle, 1979: 32; Özcan, 2002: 115-118; Özcan, 2003: 30-31; Res.5, Plan: 2; Mimiroğlu, 2012b: 168.

Kat. No: 46

Yapının Adı: Astra Kenti Kilisesi

Yapının Yeri: Eser, Konya'nın Hadim ilçesi sınırları içindeki Bolat Kasabası'nın yaklaşık 4.5 km. kadar güneybatısındaki Bolat Yaylası, Temaşalık Mevki'ndeki Astra Antik kenti içinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,02'\,19.65''$ K
$32^{o}\,24'\,07.53''$ D

İnceleme Tarihi: 27 Mart 2010

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 87

Resim No: 385-391

Malzeme – Teknik:

Bir duvar yapısı olan kilisenin, günümüze ulaşabilen bölümlerinde düzgün kesme taş ile moloz taş malzeme kullanılmıştır. Duvarların dış kısmında yüzeyleri işlenerek düzeltilmiş olan taşlar kireç harç ile birlikte kullanılmıştır. Duvarların ortası ise moloz taşlar ile doldurulmuştur. Yapıda kullanılan taş malzeme, gri renkli bir kireç taşı cinsidir.

Plan Tasviri:

Sadece temel hizasında günümüze ulaşan Astra Kenti Kilisesi'nin kesin olarak plan tipi tespit edilememiştir. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan kilise, dikdörtgen planlı bir narteks, narteksin kuzeyine eklenmiş bir ek şapel, narteksin doğusunda yer alan dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna yerleştirilmiş içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Yapının naosuna "L" planlı dört adet paye yerleştirilmiştir. Birbirlerine kemerler vasıtasıyla bağlanan bu payelerin oluşturduğu kare alanın bir kubbe ile örtüldüğü düşünülmektedir. Örtüsü günümüze ulaşamayan yapı, bir çalışmada bazilikal planlı olarak tanımlanmasına karşın (Ermişler 1994, 388), merkezde yer alan dört paye ile oluşturulmuş ve bir kubbe ile örtüldüğü düşünülen bölümden dolayı kilisenin, kapalı yunan haçı planlı olabileceği düşünülmektedir.

Dış Tasvir:

Büyük oranda tahrip olarak temel hizasında günümüze ulaşabilen Astra Kenti Kilisesi'nin herhangi bir cephesi tespit edilememiştir. Mevcut kalıntılardan sadece kuzey ve güney cepheyi oluşturan naos duvarlarının dıştan dörder adet niş ile hareketlendirildiği anlaşılmaktadır. Kuzey ve güney duvarı hareketlendiren diğer bir unsur ise karşılıklı simetrik olarak yerleştirilmiş duvar payandalarıdır. Payandalar kuzey ve güney duvarın doğu köşeleri ile naostaki payelerin hizasında ikişer adet yer almaktadır.

İç Tasvir:

Kilisenin batıda bulunan narteksine iki adet girişten girilmektedir. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan narteks, 2.10 x 9.00 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. narteksin kuzeyinde yaklaşık 2.00 x 2.20 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı bir şapel eklenmiştir. Tek nefli olan şapelin doğu duvarında içten yarım daire planlı bir apsis yer almaktadır.

Narteksin doğusunda yer alan naosa, narteksin doğu duvarındaki üç girişten girilmektedir. Girişlerden ortada bulunanı diğerlerine nazaran daha geniş tutulmuştur. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan naos dikdörtgen planlıdır. Yaklaşık 7.80 x 10.00 m. ölçülerinde olan naosun içine "L" planlı dört adet paye yerleştirilmiştir. Birbirlerine kemerler vasıtasıyla bağlandıkları anlaşılan bu payeler sayesinde naosun merkezinde bir kare bölüm meydana getirilmiştir. Kare bölümün bir kubbe ile örtüldüğü düşünülmektedir. Kilisenin kuzey ve güney duvarları temel hizasında günümüze ulaşmıştır. Her iki duvarın batı bölümünde birer, orta bölümünde ise üçer niş bulunduğu mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Kuzey ve güney naos duvarının doğu bölümünde ise karşılıklı olarak yerleştirilmiş birer pencere açıklığı yer almaktadır. Naosun batı ve doğu duvarında ise ikişer duvar payesi bulunmaktadır. Duvar payeleri "L" planlı payelere doğu ve batı yönünden bağlanan kemerlerin varlığını göstermektedir.

Naosun doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis yer almaktadır. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayırıcı eleman tespit edilememiştir. Naosun içinde tek basamaklı bir synthronon yer almaktadır.

Süsleme:

Astra Kenti Kilisesi'nde herhangi bir süsleme öğesine rastlanılmamıştır.

Tarihlendirme:

M.S. 10-11. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının kapalı yunan haçı planlı duvar kilisesi benzerleri: **İstanbul**: Konstantin Lips Manastırı (Feneri İsa Camii) Kuzey Kilisesi *(Macridy 1964, Cutler-Talbot 1991, Eyice 1994b, Wiener 2001, Mango 2006: M.S. 907),* Myrelaion Manastırı (Bodrum Camii) Kilisesi *(Wiener 2001: 922'den önce; Mango 2006: M.S. 920-922; Mathews 1976, Krautheimer 1981: M.S.923'ten önce; Eyice 1994c: 10. yüzyıl),* Pantokrator İsa Manastırı (Zeyrek Kilise Camii) *(Mango 2006, Wiener 2001: M.S.1118-1124 arası; Mathews 1976, Eyice 1994d: M.S. 1118-1136 arası;),* Zeyrek Kilise Camii Eleousa (Kuzey) Kilisesi *(Wiener 2001: M.S.1134-1136 arası; Eyice 1994d, Mango 2006: 1136 öncesi),* Kilise Camii *(Wiener 2001: 10-11. yüzyıl, Eyice 1980: 11-12. yüzyıl);* **Tracia:** Enez Ayasofyası *(Eyice 1969a: Orta Bizans Dönemi);* **Bithynia:** Trilye Fatih Camii *(Hasluck 1906-7: M.S.780-813 arası; Weigand 1931: 800 yılı civarı; Buchwald 1969: 9. yüzyıl; Mango-Ševcěnko 1973: 9. yüzyıl başı; Pekak 2009: 8-9. yüzyıl),* Ioannes Theologos Pelekete Manastırı Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: M.S.709),* Panagia Pantobasilissa (Kemerli) Kilisesi *(Hasluck 1906: 12. yüzyıl sonrası; Eyice 1971b, Mango-Sevcenko 1973: 13. yüzyıl sonu),* Theophanes Manastır Kilisesi *(Mango-Sevcenko 1973: Orta Bizans Dönemi sonrası),* Konstantinos Manastırı Kilisesi *(Ötüken-Acun-Durukan-Pekak 1986, Mango 1979: 9.-10. yüzyıl);* **Kapadokya:** Belisırma Karagedik Kilisesi *(Rott 1908, Ramsay-Bell 1909: 10-11. yüzyıl; Thierry 1975: 10. yüzyılın ikinci yarısı; Kostof 1972: 11. yüzyıl; Restle 1979: Orta ve Geç Bizans Dönemi),* Akhisar Çanlı Kilise (Güney Kilise) *(Strzygowski 1903, Rott 1908, Ramsay-Bell 1909, Ousterhout 2005: 10. yüzyıl sonu-11.Yüzyıl başı; Hamilton 1956: 11. yüzyıl; Thierry 1975: 11. yüzyılın ikinci çeyreği; Restle 1979: 13. yüzyıl)*, Güzelöz Eustathios Kilisesi, Kaymaklı Kilise Camii, Sivas Kilise Camii; **Lykaonia**: Değle Öreni 35 nolu, Karaman Fisandon Kilisesi *(Eyice 1971a: 9-10. yüzyıl; Krautheimer 1981: 10. yüzyıl),* İbrala Kilisesi, Çet Dağı Kilisesi *(Ebersolt, Dimitrokallis),* Ala Kilise, Sille Aya Elenia Kilisesi *(Özönder 1998: M.S.327; Strzygowski 1903: Justinian dönemi öncesi; Danık 1997: Orta ya da Geç Bizans dönemi; Eyice 1966: 19. yüzyıl);* **Frigya:** Eskişehir Başara

Köyü Kuzey Kilise *(Alp 2010: 10. yüzyıl)*, Uşak Selçikler (Sebaste) Kilisesi'nin 2. Dönemi *(Fıratlı 1970: 10. yüzyıl);* **Karadeniz:** Trabzon Ayasofyası ***(****Bryer-Winfield 1985: M.S. 1238-1266),* Yeni Cuma Camii (Aziz Eugenios), Fatih Cami (Panaghia Chrysokephalos).

Bibliyografya:

Ermişler, 1994: 388, Res. 6-7, Plan: 2.

Kat. No: 47

Yapının Adı: Kurşuncu Manastır Kilisesi

Yapının Yeri: Kurşuncu Manastır Kilisesi, Karapınar ilçesi sınırları içerisindeki Yeşilyurt Köyü'nün yaklaşık 6 km. kadar güneydoğusunda bulunan Karacadağ'ın en yüksek tepesinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,44'\,52.00''$ K
$33^{o}\,46'\,38.73''$ D

İnceleme Tarihi: 16 Mayıs 2009

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 88-89

Resim No: 392-406

Malzeme – Teknik:

Kurşuncu Manastır Kilisesi, gri ve kızıl renkli düzgün kesme taş malzemenin kullanılmasıyla inşa edilmiştir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiş olan Kurşuncu Manastır Kilisesi, "T" tipinde serbest haç planlıdır. Çevre duvarlı bir manastır kompleksinin kuzeydoğu bölümünde bulunan esere, batı ve güney haç kollarındaki birer kapıdan girilmektedir. Kilise, dikdörtgen planlı kuzey, güney ve batı haç kolları ile haç kollarının kesiştiği kare planlı orta bölümden oluşan naos ve doğu haç kolunu meydana getiren içten ve dıştan merkezi içeride yarım daire planlı bir apsisten meydana gelmektedir. Yapının güneyinde ve batısında esere bitişik olarak düzenlenmiş dikdörtgen planlı üçer mekân bulunmaktadır. Birbirleri ile bağlantılı olan batıdaki mekânlara giriş sadece kilisenin batı haç kolundan sağlanmaktadır. Manastır kompleksinin güney doğusunda ise dikdörtgen planlı büyük bir mekân yer almaktadır. Mekân, iki sıra şeklinde yerleştirilmiş dikdörgen kesitli payeler ile üç bölüme ayrılmıştır. Manastır kompleksinin batısında yer alan avlu içersine ise dikdörtgen planlı bir sarnıç yerleştirilmiştir.

Dış Tasvir:

Büyük oranda tahrip olmuş olan Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin herhangi bir cephesi günümüze ulaşamamıştır. Yalnız, 20. yüzyılın başlarına ait bazı fotoğraflarda eserin doğu cephesinin kuzey bölümü görülebilmektedir. Fotoğraflardan en azından

doğu cephenin iki sıra profilli kuşaklar ile üç bölüme ayrıldığı ve bazı geometrik desenli korniş parçalarının devşirme olarak cephede tekrar kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

İç Tasvir:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan kiliseye giriş, batı ve güney haç kollarının güney duvarlarındaki birer kapıdan sağlanmaktadır. Naos, kuzey, güney ve batı haç kolları ile haç kollarının kesiştiği orta bölümden meydana gelmektedir. Diğerlerine nazaran daha geniş olan batı haç kolu 2.90 x 5.00 m. ölçülerinde olup dikdörtgen planlıdır. Kuzey ve güney haç kolları ile orta bölüm ise kare planlı olup 2.90 x 2.90 m. ölçülerindedir. 20. yüzyılın başlarına ait fotoğraflardan naos duvarlarını içten dolanan çift profilli bir silme kuşağının bulunduğu görülmektedir. Naos, büyük oranda tahrip olduğundan herhangi bir pencere açıklığı tespit edilememiştir. Naosta haç kollarının beşik tonoz, orta bölümün ise bir kubbe ile örtülmüş olabileceği düşünülmektedir. Naosun doğusunda içten ve dıştan merkezi içeride yarım daire planlı bir apsis bulunmaktadır. Naos ile apsis arasında herhangi bir ayırıcı eleman tespit edilememiştir. 3 m. genişliğinde olan apsis 2.60 m. derinliğindedir. Günümüzde apsis, büyük oranda tahrip olarak molozlar altında kalmıştır.

Kilisenin batısında yapı ve birbirleri ile bitişik olarak düzenlenmiş dikdörtgen planlı üç mekân yer almaktadır. Dışarı ile herhangi bir bağlantıları bulunmayan mekânlara batı haç kolunun batı duvarındaki bir kapıdan girilmektedir. Mekânlardan kuzeyde bulunanı yaklaşık 2.00 x 5.50 m. ölçülerindedir. Mekânın doğudaki bölümü kuzey duvarından bir köşe yaparak daraltılmıştır. Mekânın güney duvarındaki bir kapıdan güneydeki diğer mekânlara geçilmektedir. Dikdörtgen planlı olan her iki mekân da yaklaşık 2.30 x 4.00 m. ölçülerindedir.

Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin güneyinde ise üç mekân bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı olan bu mekânlardan batıda yer alan ikisi, kiliseye girişi sağlayan kapılara açılmaktadır. Mekanlardan en kuzeyde yer alanı, 2.80 x 4.20 m.; güneyde yer alanı ise 2.50 x 5.00 m. ölçülerindedir. Bu özelliklerinden dolayı mekânların birer giriş mekânı olabilecekleri akla gelmektedir. Mekânlardan doğuda yer alanı ise 2.70 x 5.00 m. ölçülerinde olup, doğu duvarına eklenmiş bir ara duvar ile iki bölüme ayrılmıştır.

Bir çevre duvarı ile çevrelenen Kurşuncu Manastırı'nın komplekse girişi sağlayan açıklıkları doğu, batı ve güneyde yer almaktadır. Doğudaki girişin güneyinde doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş dikdörgen planlı büyük bir mekân bulunmaktadır. Yaklaşık 7.30 x 8.30 m. ölçülerinde olan bu mekânın iç bölümü karşılıklı olarak yerleştirilmiş dikdörtgen kesitli ikişer paye ile üç bölüme ayrılmıştır. Payelerin doğu ve batı hizasında, oldukça dışarı taşkın şekilde düzenlenmiş dört duvar payesi yer almaktadır. Üç bölümlü olan mekânın batı duvarının güney bölümüne kare planlı bir mekân daha eklenmiştir.

Kurşuncu Manastır kompleksinin batısında avlu işlevinde olduğu düşünülen açık bir alan yer almaktadır. Bu alanın merkezinde kuzeydoğu-güneybatı yönünde yerleştirilmiş dikdörtgen planlı bir sarnıç bulunmaktadır. Zemin seviyesinin alt kotuna yerleştirilen sarnıç, yaklaşık 2.20 x 3.80 m. ölçülerindedir.

Süsleme:

Kurşuncu Manastır Kilisesi'nde karşılaşılan başlıca süsleme profilli silmeler ile yapı kalıntıları arasında tespit edilen taş eserlerdir. Günümüze ulaşmamasına rağmen 20. yüzyılın başlarına ait fotoğraflarda görülebilen silmeler, yapının içinde ve dışında kullanılmışlardır. Naos duvarlarının iç bölümünde örtü başlangıcında tüm duvarları dolanan silmeler çift profillidir. Yapının en azından doğu cephesinde de profilli silmeler kullanıldığı eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Doğu cephesinin kuzey bölümünün görüldüğü fotoğraflarda iki sıra profilli silme kuşakları ile cephenin üç bölüme ayrıldığı anlaşılmaktadır.

Yapıda karşılaşılan diğer bir süsleme türü ise bezemeli taş eserlerdir. Kilisenin yıkıntıları arasında seçilen iki taş eserin ilkinin devşirme olarak doğu cephesinin kuzey bölümünde; bitkisel bezemeli diğer taş eser olan başlığın ise yapının naostaki bir duvar köşesinde kullanıldığı 20. yüzyılın başlarına tarihlenen fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Geometrik motifler içeren ilk taş eser profilli bir parçadır. Yatay olarak oluşturulan kuşaklardan en genişinin içerisinde uçları sola doğru yönlendirilerek yuvarlatılmış zik zak motifleri yer almaktadır. Yapı kalıntıları arasında seçilen diğer parça ise bir başlıktır. Dikdörtgen prizması şeklinde olan başlığın ön yüzünün ortasında yuvarlak bir madalyon yerleştirilmiştir. Madalyonun iç kısmı tahrip olduğundan herhangi bir motif içerip içermediği anlaşılamamaktadır.

Madalyonun her iki yanında akant yaprakları yerleştirilmiş olup bu bölüm büyük oranda tahrip olduğundan akant motiflerinin ayrıntıları seçilememektedir.

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının "T tipi" haç planlı duvar kilisesi benzerleri: **Kapadokya:** Göreme Çanlı Kilise *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyıl başı),* Buzluk Persek *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyıl başı),* Çukurkent *(Thierry 1972: 6. yüzyıl; Restle 1979: 7. yüzyılın ilk yarısı ile ortası),* Satı Manastırı'nın ilk evresi *(Restle 1979: 6. yüzyıl başı),* Kızıl Kilise *(Rott 1908: 5. yüzyıl; Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Doğan 2008: 6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.600 yılı; Krautheimer 1981: 9. yüzyıl),* Skupi Kırk Martirler *(Restle 1979: 5. yüzyıl sonu),* Tomarza Panagia *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyıl başı; Hill 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı),* Viranşehir I *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 7. yüzyılın ilk yarısı ile ortası),* Süt Kilise *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: Geç Bizans Dönemi),* Yağdebaş *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: Geç Bizans Dönemi);* **Lykaonia**: Madenşehir 11 nolu, Madenşehir 12 nolu, Mahalaç Kilisesi *(Ramsay-Bell 1909: M.S. 400-525; Eyice 1971a: 5-6. yüzyıl),* Mahalaç ek şapeli *(Ramsay-Bell 1909: M.S. 400-525; Eyice 1971a: 5-6. yüzyıl),* Kızıldağ şapeli, Değle 37 nolu, Değle 44 nolu, Çet Dağ'daki şapel, Ali Sumas Dağı Hayyat Kilisesi, Bulumya 1 nolu.

Bibliyografya:

Ramsay-Bell, 1909: 353-357, Fig.277-282; Guyer, 1950: 43, Abb.5; Restle, 1966: 825; Belke-Restle, 1984: 195-196; Belke, 1994: 825; Eser, 1997: 115-118, Çiz. 61, Res.117-128; Doğan, 2008: 51, 53, 59, Plan 9.

Kat. No: 48

Yapının Adı: : Laodicea Kenti Kilisesi

Yapının Yeri: Sarayönü ilçesi sınırları içersinde yer alan eser, Ladik (Halıcı) Köyü'nün yaklaşık 3 km. kadar güneyindeki Çırakman Mevki isimli tepelik bir alanda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $38^{o}\,09'\,42.72''$ K
$32^{o}\,22'\,43.77''$ D

İnceleme Tarihi: 30 Temmuz 2008

Yapı Türü: Kilise[8]

Şekil No: 90

Resim No: 407-411

Malzeme – Teknik:

Bir duvar yapısı olan kilisenin güney duvarı ana kayanın düzgün bir yüzey elde edecek şekilde kaliteli bir işçilik ile işlenmesi sonucu elde edilmiştir. Duvar yüzeylerinde yer yer alet izlerinin seçildiği işçilik, güney duvarındaki nişin kemerinde çok daha kaliteli bir hal almaktadır. Yapının diğer kısımları günümüzde büyük oranda toprak altında olsa da mevcut izlerden düzgün kesme taş malzeme ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Duvarların iç bölümleri ile örtüde moloz taş malzeme kullanılmıştır. Yapıda kullanılan taş malzeme gri renkli yerel bir kireç taşı cinsidir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen kilise, büyük oranda toprak altında olduğundan dolayı kesin olarak planı tespit edilememiştir. Günümüzde sadece güney duvarının bir bölümü görülebilen eserin doğusunda yarım daire planlı bir apsis olduğu, yüzeydeki kalıntılardan anlaşılmaktadır. Mevcut izlerden yola çıkılarak yapının bazilikal planlı olabileceği düşünülebilinir.

[8] 2007 yılında Hasan Bahar tarafından incelenen eser, Roma dönemine ait bir mezar olarak tanımlanmıştır. Güney duvarda yer alan yarım daire kemerin iç kısmı sabit bir osthotek olduğu ileri sürülmüştür (Bahar, 2008: 118).

Dış Tasvir:

Güney duvarının bir kısmı dışında tamamen toprak altında olan yapının herhangi bir cephesi tespit edilememiştir.

İç Tasvir:

Günümüzde tamamına yakın bir kısmı toprak altında olan kilisenin orijinal girişi tespit edilememiştir. Yapının mevcut konumundan yola çıkılarak girişin batı ya da kuzey yönünden olabileceği akla gelmektedir. Bugün yapının sadece güney naos duvarının bir bölümü görülebilmektedir. Ana kayanın işlenmesi sonucu elde edilen duvarın üzerine ise yarım daire kemerli bir niş eklenmiştir. Güney duvarın doğu kısmında düz lentolu bir açıklık görülmesine karşın bu açıklık da büyük oranda toprak altında kalmıştır. Duvarın alt bölümünde tek basamaklı bir oturma sekisi yerleştirilmiştir.

Naosta herhangi bir taşıyıcıya ait iz bulunmamasına karşın güney duvarın kuzeyinde ana kayanın işlenmesi ile oluşturulmul bir kaya parçası yer almaktadır. Bir bölümü toprak altında olan parçanın güneydeki ana kayadan kopmuş olabileceği akla gelmektedir. Naosun doğu bölümünde düzgün kesme taş malzemeden yapılmış bazı duvar izleri seçilmesine karşın herhangi bir planın anlaşılmasına imkân vermemektedir.

Yüzeydeki kalıntılardan yola çıkılarak naosun doğusunda yarım daire planlı bir apsis bulunduğu düşünülmektedir. Bu alanda toprak seviyesinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Süsleme:

Yapıda herhangi bir süsleme öğesi tespit edilememiştir.

Tarihlendirme: -

Karşılaştırma: -

Bibliyografya:

Bahar, 2008: 118, Res.2.

2.2. Özgünlüğünü Kaybetmiş Eserler

Kat. No: 49

Yapının Adı: Aya Elenia Kilisesi

Yapının Yeri: Eser, Konya kent merkezinin yaklaşık 8 km. kadar batısında bulunan ve Selçuklu ilçesine bağlı bir mahalle olan Sille'deki Subaşı Mahallesi'nde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: $37^{o}\,55'\,32.37''$ K
$32^{o}\,24'\,49.44''$ D

İnceleme Tarihi: 15 Eylül 2012

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 91-98

Resim No: 412-426

Malzeme – Teknik:

Kilise'nin beden duvarlarında farklı büyüklüklerdeki düzgün kesme taşlar ile yer yer daha kaba bir şekilde işlenmiş taş malzeme kullanılmıştır. Taşların cinsi gri renkli kireç taşı ile kırmızı renkli yerel Sille taşıdır. Yapının naosundaki dörtgen kesitli ayaklarda ise düzgün kesme taşlar ile daha Erken Bizans dönemine ait kapı lento parçaları devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Yapının naosun örtüsünü oluşturan beşik tonozlarında, kubbe kasnağı ve kubbesi ile apsis yarım kubbesinde ise tuğla malzemenin tercih edildiği görülmektedir.

Plan Tasviri:

Kapalı yunan haçı planlı olarak inşa edilen kilise, orijinalinde kuzey, güney ve batı cephelerindeki birer kapıdan girilen dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Naosta, dörtgen kesitli dört ayak ile bölünmeye gidilerek kapalı yunan haçı planı meydana getirilmiştir. Orijnalde haç kollarında beşik tonoz, haç kollarının kesiştiği orta bölümde ise yüksek bir kasnağa oturan bir kubbe bulunmaktadır. 19. yüzyılda geçirdiği onarımlar ile değişime uğrayan yapının kuzey ve güneyindeki kapılar kapatılmış, batısına dikdörtgen planlı bir narteks eklenmiştir. Naosun iç kısımına eklenen ahşap eklemeler ile naosu, kuzey, güney ve batı yönünden çevreleyen "U" planlı bir galeri katı bu dönemde yapılan değişikliklerdir. Naostaki

tonoz örtülerin bir bölümü ahşap tavanlar ile gizlenmiştir. Bu dönemde yapının doğusunda bulunan ana apsisin kuzey ve güneyine ise birer yan apsis eklenmiştir.

Dış Tasvir:

19. yüzyılda geçirdiği onarımlar sırasında batı yönüne bir narteks eklenen yapının kuzey, güney ve doğu cepheleri rahatlıkla görülmekle beraber, batı cephesi narteksin doğu duvarı durumuna gelmiştir.

Kilisenin güney cephesi farklı dönemlerde geçirdiği onarımlar ile bugünkü şeklini almıştır. Cephenin batı bölümünde doğrudan naosa girişi sağlayan bir giriş olduğu mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Ortaçağ dönemine ait duvarlar cephenin alt bölümü ile doğu ve batı kısımlarındaki köşelerin bir bölümünde izlenebilmektedir. Batıdaki özgün duvarda Roma dönemine ait aslan şeklinde çörtenlere sahip bir lahit kapağı ile Erken Bizans dönemine tarihli bir kiliseye ait taş eserler devşirme olarak kullanılmıştır.

19. yüzyılda beden duvarlarının büyük bölümü değişen cephede alt bölümde dikdörtgen biçimli üç pencere ile üst bölümde oval bir pencere bulunmaktadır. Bizans dönemine ait pencere açıklıklarının izleri ne yazık ki takip edilememektedir. Cephenin alt bölümünde yer alan dikdörtgen biçimli pencerelerin üstleri birer yarım daire kemer ile sonlanmaktadır. Başlangıç kısımlarında ufak konsollar yerleştirilerek vurgulanan kemerlerden sadece en batıdakinin iç kısmında, yan yana yerleştirilmiş madalyonlu iki haç motifinden oluşan bir kabartma bulunmaktadır. Cephenin orta bölümünün üst kısmındaki duvarda ise iki yönde yöneliş gösteren taş bir saçak yüzeyden çıkıntı yapmaktadır. Bu taş saçaklı bölümün de üzerinde güney haç kolunun cephedeki yansıması olan dörtgen bölüm bulunmaktadır. Cephedeki beden duvarları taş saçaklar ve dışarıya taşkın çörtenler ile sonlanmaktadır.

Doğu cephesini oluşturan apsis cephesi ise diğer cepheler gibi büyük oranda elden geçmiştir. Cephenin merkezinde dışa taşkınlık yapan apsis yer almaktadır. Apsis duvarında 19. yüzyıl onarımlarında açılmış dikdörtgen biçimli üç pencere açıklığı yer almaktadır. Pencerelerden ortada yer alanı diğerlerine nazaran daha ufak boyutludur. Cephenin Ortaçağ dönemine ait bölümü zemine yakın yerlerde ve apsis çıkıntısının kuzey ve güneyindeki bölümde yer yer seçilebilmektedir. Apsis çıkıntısının iki yanında bulunan duvarlarda simetrik olarak yerleştirilmiş uzunlamasına üçer niş yer almaktadır. Yuvarlak kemerlerle sonlanmakta olan bu

nişlerden ortada bulunanlarının birer pencere açıklığı olduğu düşünülmektedir. Her iki bölümde de dağınık şekilde yerleştirilmiş mezar taşları ile haç motifli mimari bloklar, cephede hareketi sağlayan diğer unsurlardır.

Güney cephe ile benzer özellikler gösteren kuzey cephesinde de sonradan kapatılmış bir giriş yer almaktadır. Güney cephedeki kapının simetrisinde yer alan bu giriş ile cephenin zemine yakın kısımlarındaki duvarlar, Ortaçağ dönemine ait bölümlerdir. Cephede güney cephede olduğu gibi 19. yüzyıldaki onarımlarda yapılmış dikdörtgen biçimli üç pencere açıklığı ile üstte oval biçimli bir pencere yer almaktadır. Pencerelerden alt bölümdekilerin üst kısımları yarım daire kemerler ile sonlanmaktadır. Kemer başlangıçları dışa taşkın ufak konsollar ile hareketlendirilmiştir. Cephenin orta bölümünün üst kısmındaki duvarda iki yönde yöneliş gösteren taş bir saçak güney cephede olduğu gibi yüzeyden çıkıntı yapmaktadır. Bu taş saçaklı bölümün de üzerinde kuzey haç kolunun cephedeki yansıması olan dörtgen bölüm bulunmaktadır. Cephedeki beden duvarları taş saçaklar ve dışarıya taşkın çörtenler ile sonlanmaktadır.

Yapının batı cephesi, 19. yüzyılda kiliseye eklenen narteks ile kapanmıştır. Narteksin doğu duvarı işlevini gören cephe, narteksten naosa girişi sağlayan zemindeki giriş ile narteksin galeri bölümündeki doğu duvarında izlenebilmektedir. Diğer cepheler ile aynı malzeme özelliği gösteren cephenin merkezinde naosa girişi sağlayan kapı bulunmaktadır. Kapının etrafı 19. yüzyılda sıvanarak elden geçmiş ve mermerden yapılmış anıtsal bir kapı şebekesi ile orijinal giriş değiştirilmiştir. Narteks galerisinin doğu bölümünde ise naostaki galeri katlarına girişi sağlayan üç giriş bulunmaktadır. Girişlerden ortada yer alanı diğerlerine nazaran daha büyüktür. Cephede diğer cephelerde oluğu gibi mezar taşları devşirme olarak kullanılmış ve böylece cephe hareketlendirilmiştir.

Yapının silindirik gövdeli yüksek kasnağı tüm cephelerden görülebilmektedir. Tuğla ve taş malzemenin almaşık olarak yerleştirilmesi ile oluşturulan kasnakta yarım daire kemerli dört pencere dört ana yönde yerleştirilmiştir. Pencerelerin arasında kalan bölümlerde yarım daire kemerli, dar ve uzun dört niş bulunmaktadır. Kasnak gövdesi, farklı kalınlıkta tuğladan yapılmış üç yatay süsleme kuşağı ile hareketlendirilmiştir. Süsleme kuşaklarında tuğlaların farklı şekilde dizilmeleri ile oluşturulmuş zik zak motifleri, balıksırtı ve güneş motifleri yer almaktadır. Kasnak

gövdesinin üst bölümlerinde ise dışa taşkın olarak yerleştirilmiş dört çörten ile taş saçaklar bulunmaktadır. Kubbe, kasnaktan dışa taşmamaktadır.

İç Tasvir:

Bizans döneminde bir narteksi bulunmayan yapıya günümüzde, narteksten ulaşılmaktadır. Kuzey, güney ve batıda yer alan birer kapıdan girilen narteks, 3.40 x 15.40 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Narteksin kuzey ve güneyine galeri katına çıkışı sağlayan birer merdiven yerleştirilmiştir. Yapının Bizans dönemi girişlerinden kuzey ve güney cephedekiler kapatılmış, batıda yer alanı ise narteksten naosa geçişi sağlayan giriş konumuna gelmiştir.

Girişin üzerinde sekiz satırlık Karamanlıca bir kitabe yer almaktadır. Kitabede "*327: tarihinde bu serrif (Şerif) ekklesemizi (kilisemizi) Aghia Eleni Mikhail Arkhangelos ismine kurtu (kurdu) temeli khale (halen) ekklissiamızın utzuntu (üçüncü) tamiri Sefketlu (Şevketlu) Sultan Mahmut efentimiz ihsan eyletti emri Epitropos Sarraf XA (Hacı) Elia oldu Tekmil nazırı Mikhael Arkhangelosun sefaati ilan (şefaati ile) Khak ta ale (Hakta'ale) imtat etenlere ve zakhmet tzekenlere vere etziri (ecri) sine: 1833: Feb (Şubat) 12*" yazmaktadır. Kitabede kilisenin, ilk olarak M.S. 327 yılında Roma imparatoru Konstantin'in annesi olan Helene tarafından Kudüs'e yaptığı haç yolculuğu sırasında Sille'ye uğraması sonrasında inşa ettirildiği ve 1833 yılında Sultan Mahmud'un izni ile yapının üçüncü kez tamir ettirildiği söylenmektedir. Yapının ana kitabesinin üzerinde bulunmasına karşın tahrip olan alçı kitabe ise, "*İş bu kilisenin dördüncü tamiratı Sultan Mecid efendimiz hazretleri zamanında umum hıristiyanların gayreti ile olmuştur.*" ifadesinin yazdığı eski tarihli bazı yayınlardan öğrenilmektedir (Özönder, 1998: 106-107). Bu kitabeden de eserin Sultan Mecid zamanında da bir onarım gördüğü anlaşılmaktadır.

Dikdörtgen planlı olan naos, yaklaşık 15.40 x 15.60 m. ölçülerindedir. Naosa dikdörtgen kesitli dört ayak yerleştirilerek kapalı yunan haçı planı oluşturulmuştur. 19. yüzyılda gerçekleştirilen onarımlar ile kuzey ve güneydeki beden duvarlarındaki pencereler değiştirilmiş, yerlerine simetrik bir şekilde konumlandırılmış üçer pencere açılmıştır. Naosta oluşturulan haç planındaki, haç kolları ile köşelerde kalan bölümler beşik tonoz ile örtülü iken, haç kollarının kesiştiği kare bölüm, pandantif geçişli bir kubbe ile örtülmüştür. 19. yüzyıl onarımlarında haç kolları ile köşelerdeki bölümler galeri eklenmesi sonucu düz ahşap tavan örtüye dönüştürülmüştür.

Naosun doğusunda apsis bölümü yer almaktadır. Naos ile apsis arasındaki ayrım, 19. yüzyılda zemine eklenmiş tek basamak ile ahşaptan yapılmış anıtsal bir ikonostasisle sağlanmaktadır. Bizans döneminde ayrımın olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgi edinilememiştir. Doğuda yer alan apsis, içten ve dıştan yarım daire planlıdır. Yaklaşık 7.00 m. genişliğinde olan apsis, 5.00 m. derinliğindedir. Apsis, 19. yüzyılda açılmış üç pencere açıklığı ile aydınlanmaktadır. Apsisin kuzey ve güneyinde 19. yüzyılda yapılmış birer yan apsis yer almaktadır. Yan apsisler birer niş görünümündedir.

Süsleme:

19. yüzyılda büyük onarımlar geçiren kiliseye bu dönemde geniş bir süsleme repertuarı eklenmiştir. Rokoko üslubunda yapılan alçı süslemeler, kilisenin kubbe, kubbe kasnağı ve kemerlerinde ağırlıklı olarak yapılan duvar resimleri ile ahşap litürjik elemanları bu dönemde yapılmış olan süslemelerdir.

Bizans dönemine tarihlendirilen süslemeler, kilisenin naos duvarlarında yer alan duvar resimleri, kubbe kasnağında yer alan tuğla süslemeler ile cephelerde devşirme olarak kullanılan Roma ve Erken Bizans dönemi taş eserler ile sınırlıdır. Yapılan incelemelerde naos beden duvarlarında üç ayrı tabaka şeklinde saptanan sıvalardan en altta bulunanı Bizans dönemine tarihlenmektedir. Bu dönem sıvaları beden duvarlarının çok büyük bir bölümünde tahrip olmuştur. Kuzey ve güney naos duvarları ile batı naos duvarının üst bölümünde saptanabilen bu dönem sıva tabakasında Bizans dönemine tarihlendirilebilecek duvar resimleri tespit edilmiştir.

Batı ve güney cephelerin üst bölümlerinde saptanabilen duvar resimlerinde figürlü sahnelerin kırmızı renkli çerçeveler ile sınırlandığı anlaşılmaktadır. Güney duvarda yer alan sahneleri çevreleyen çerçevenin alt bölümünde ise kırmızı çizgiler ile oluşturulan kartuj içine yerleştirilmiş bitkisel motifler yer almaktadır. Yatay olarak tek sıra şeklinde dizilmiş dört yapraklı çiçek motiflerinden oluşan bitkisel bezemeler kırmızı ve siyah renkler ile oluşturulmuştur. Büyük oranda zarar görmüş olan sahnelerden sadece güney duvarın üst bölümünde yer alan kısmı tanımlanabilmektedir. 19. yüzyılda gerçekleşen onarımlar ile açılan bir pencere açıklığı ile bölünen sahnede bir yatağa uzanmış bir bayan figürünün gövdesi seçilebilmektedir. Kadın figürü koyu kırmızı renkli bir maphorion ile onunda altında siyah renkli bir stikharion giymektedir. Sahnenin alt kısmında sağa bakar şekilde

oturmuş bir kadın figürü yer almaktadır. Bir hizmetçi olabileceği düşünülen figür koyu kırmızı renkli bir elbise giymektedir. Başı beyaz renkli bir örtü ile kapalı olan figür, üç bölümlü bir taç takmaktadır. Sahnenin Meryem'in doğum sahnesi olduğu, yatakta yatan figürün Meryem'in annesi olan Anna olabileceği düşünülmektedir. Oturur vaziyette olan figürün ise bebek Meryem'i yıkayan hizmetçi olabileceği akla gelmektedir. Figürün sağ bölümünde pencere açıklığı yer alması kesin bir tanımlama yapılabilmesine olanak vermemektedir.

Yapıda Bizans dönemine tarihlendirilebilecek diğer bir süsleme türü ise kasnakta yer alan tuğla bezemelerdir. Dikdörtgen biçimindeki tuğlaların farklı şekilde yerleştirilmesi oluşturulan bezemelerde geometrik motifler yer almaktadır. Kasnak yüzeyinde yer alan tuğla süslemeler farklı genişlikteki üç kuşak içine alınmıştır. Kuşaklardan en dar ve en üstte yer alanında zikzak motifi, ortada ve en geniş olanında balıksırtı motifi aralarına yerleştirilmiş güneş motifleri ile en alttaki kuşakta yine balıksırtı motifi ile doldurulmuştur.

Yapıda karşılaşılan son Bizans dönemi süslemeleri ise cephelerde kullanılan devşirme parçalardır. 19. yüzyılda büyük oranda yenilenen beden duvarlarından sadece güney cephenin bir bölümündeki Bizans dönemi duvar dokusunda devşirme taş eser kullanımı uygulamasına rastlanmaktadır. Roma dönemine ait aslan başı şeklinde işlenmiş çörtenlere sahip kırık bir lahit kapağı ile bir kilisenin templonuna ait olabileceği düşünülen iki adet templon payesi ile bir arşitrav parçası süsleme amacıyla cephede kullanılan taş eserlerdir. 19. yüzyılda cephelerde yenilenmiş diğer bölümlerde de süsleme amaçlı devşirme taş eser kullanımı gözlenmektedir.

Tarihlendirme:

M.S. 10-11. yüzyıl[9]

Karşılaştırma:

Yapının kapalı yunan haçı planlı duvar kilisesi benzerleri: **İstanbul**: Konstantin Lips Manastırı (Feneri İsa Camii) Kuzey Kilisesi *(Macridy 1964, Cutler-*

[9] Aya Elenia Kilisesi için bazı araştırmacılar farklı tarihlendirme önerileri getirilmiştir: H. Özönder yapıyı M.S.327'ye (Özönder, 1998: 111); J. Strzygowski Justinian dönemi öncesine (Bell, 1907: 22); E.Danık Orta ya da Geç Bizans dönemine (Danık, 1997: 183); S.Eyice kiliseyi 19. yüzyıla (Eyice, 1966: 158) ve ve son olarak Ç. Temple yapıyı 12. yüzyıl sonrasına (Temple, 2014: 93) tarihlendirmiştir.

Talbot 1991, Eyice 1994b, Wiener 2001, Mango 2006: M.S. 907), Myrelaion Manastırı (Bodrum Camii) Kilisesi *(Wiener 2001: 922'den önce; Mango 2006: M.S. 920-922; Mathews 1976, Krautheimer 1981: M.S.923'ten önce; Eyice 1994c: 10. yüzyıl),* Pantokrator İsa Manastırı (Zeyrek Kilise Camii) *(Mango 2006, Wiener 2001: M.S.1118-1124 arası; Mathews 1976, Eyice 1994d: M.S. 1118-1136 arası;),* Zeyrek Kilise Camii Eleousa (Kuzey) Kilisesi *(Wiener 2001: M.S.1134-1136 arası; Eyice 1994d, Mango 2006: 1136 öncesi),* Kilise Camii *(Wiener 2001: 10-11. yüzyıl, Eyice 1980: 11-12. yüzyıl);* **Tracia:** Enez Ayasofyası *(Eyice 1969a: Orta Bizans Dönemi);* **Bithynia:** Trilye Fatih Camii *(Hasluck 1906-7: M.S.780-813 arası; Weigand 1931: 800 yılı civarı; Buchwald 1969: 9. yüzyıl; Mango-Ševcěnko 1973: 9. yüzyıl başı; Pekak 2009: 8-9. yüzyıl),* Ioannes Theologos Pelekete Manastırı Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: M.S.709),* Panagia Pantobasilissa (Kemerli) Kilisesi *(Hasluck 1906: 12. yüzyıl sonrası; Eyice 1971b, Mango-Sevcenko 1973: 13. yüzyıl sonu),* Theophanes Manastır Kilisesi *(Mango-Sevcenko 1973: Orta Bizans Dönemi sonrası),* Konstantinos Manastırı Kilisesi *(Ötüken-Acun-Durukan-Pekak 1986, Mango 1979: 9.-10. yüzyıl);* **Kapadokya:** Belisırma Karagedik Kilisesi *(Rott 1908, Ramsay-Bell 1909: 10-11. yüzyıl; Thierry 1975: 10. yüzyılın ikinci yarısı; Kostof 1972: 11. yüzyıl; Restle 1979: Orta ve Geç Bizans Dönemi),* Akhisar Çanlı Kilise (Güney Kilise) *(Strzygowski 1903, Rott 1908, Ramsay-Bell 1909, Ousterhout 2005: 10. yüzyıl sonu-11.Yüzyıl başı; Hamilton 1956: 11. yüzyıl; Thierry 1975: 11. yüzyılın ikinci çeyreği; Restle 1979: 13. yüzyıl)*, Güzelöz Eustathios Kilisesi, Kaymaklı Kilise Camii, Sivas Kilise Camii; **Lykaonia**: Değle Öreni 35 nolu, Karaman Fisandon Kilisesi *(Eyice 1971a: 9-10. yüzyıl; Krautheimer 1981: 10. yüzyıl),* İbrala Kilisesi, Çet Dağı Kilisesi *(Ebersolt, Dimitrokallis),* Ala Kilise, Astra Kenti Kilisesi; **Frigya:** Eskişehir Başara Köyü Kuzey Kilise *(Alp 2010: 10. yüzyıl)*, Uşak Selçikler (Sebaste) Kilisesi'nin 2. Dönemi *(Fıratlı 1970: 10. yüzyıl);* **Karadeniz:** Trabzon Ayasofyası *(Bryer-Winfield 1985: M.S. 1238-1266),* Yeni Cuma Camii (Aziz Eugenios), Fatih Cami (Panaghia Chrysokephalos).

Bibliyografya:

Lebides, 1899: 158; Bell, 1907: 21-24, Fig.16-19; Hawley, 1918: 218-219; Pace, 1926: 102-103, Fig. 6; Konyalı, 1964: 1077-1082; Eyice, 1966: 158-159; Sezer, 1966: 27-29, Res.67-73; Eyice, 1975: 32-36; Belke-Restle, 1984: 225; Belke, 1995:

833-834, Abb.10; Danık, 1997: 177-192, Plan: 1, Res.1-8; Özyurt, 1997: 5-7; Özönder, 1998: 105-113, Res.68-77; Salkitzoglou, 2005: 29-32; Mimiroğlu, 2006: 149, Çiz.17, Res.18-19; Göktepe-Karabörk-Yakar-Yıldız-Baygül, 2009: 1-4, Fig.1-6; Karpuz, 2009: 920-923; Sarıköse, 2009: 175-179; Aygör-Tokay-Baykal-Türkmen-Yöreli-İpek-Doğan, 2010: 533-535; Mimiroğlu, 2010b: 353-354; Mimiroğlu, 2012a: 58-63; Mimiroğlu, 2013: 13-45; Temple, 2013: 391-392; Res.346-348; Temple, 2014: 84-85.

2.3. Günümüze Ulaşamayan Eserler

Kat. No: 50

Yapının Adı: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı

Yapının Yeri: Muhacir Pazarı Mozaikli yapı kalıntıları, Konya'nın merkez ilçelerinden Karatay ilçesi sınırları içerisindeki Cedidiye Mahallesi, Nasreddin Hoca Sokağı, 34 numaralı evin bodrumu ve bahçesinde yer almaktaydı. 1935 yılında Konya Müzesi tarafından kısmen kaldırılan mozaiklerin bir bölümü Konya Arkeoloji Müzesi'nin deposunda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: -

İnceleme Tarihi: 12 Nisan 2010

Yapı Türü: Kilise[10]

Şekil No: 99

Resim No: 427-430

Malzeme – Teknik:

Yapının beden duvarları günümüze gelemediği için yapının malzemesi konusunda herhangi bilgi elde edilememiştir. Yapının zemin mozaiği olan mozaikler ise farklı renklerdeki taşların desenler oluşturacak şekilde iri parçalar halinde kesilmesinden oluşan opus-sectile tekniğinde yapılmıştır. Mozaikte kullanılan taşlar, beyaz, gri, siyah, sarı, kırmızı ve erguvan renkli taşlar olup mermer, traverten, porfir ve yerel taş cinslerinden oluşmaktadır.

Plan Tasviri:

Konya Müzesi tarafından 1935 yıllarında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında yapının herhangi bir duvarı tespit edilememiştir. Bu sebepten dolayı eserin plan tasviri yapılamamaktadır.

Dış Tasvir:

Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'nın herhangi bir cephesi tespit edilemediğinden dış tasvir yapılamamaktadır.

---

[10] Bazı yayınlarda mozaikli yapı hatalı olarak Bizans dönemine tarihlenen bir saray yapısı olarak tanımlanmıştır (Koman, 1937b: 441; Önder, 1962: 454). Herhangi bir somut veriye dayanmayan bu görüş, son dönem yayınlarda benzer tipteki mozaik örnekleri göz önüne alınarak kabul görmemiş ve eserin bir kilise olduğu kabul edilmiştir.

İç Tasvir:

Eser'in planı tespit edilemediğinden iç tasvir yapılamamaktadır.

Süsleme:

Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'nın tespit edilebilen tek süslemesi mozaiklerdir. Opus-sectile tekniğinde yapılmış olan mozaikler iki parça halindedir. Geniş bir alanı kaplayan mozaiklerden ilki evin bodrumunda yer almaktadır. 3.36 x 3.36 m. ölçülerinde olan bu mozaik, merkezdeki daire motifine sekiz yönden düğümler ile bağlanarak eklenmiş sekiz daireden oluşmaktadır. Dairelerden dört ana yönde bulunanları diğerlerine nazaran daha büyük boyutludur. Küçük daire motiflerine çerçevenin köşesinde kalacak şekilde birer iri daire motifi daha eklenmiştir. Süsleme dört bölümlü bir çerçeve içine alınmıştır. Mozaikteki dairelerin ve çerçevelerin içleri kare, üçgen, dikdörtgen, elips, eşkenar dörtgen şeklindeki tessera parçalarından oluşan geometrik motifler ile bezenmiştir.

Yapıya ait diğer mozaik ise parçalar halinde Konya Arkeoloji Müzesi'ne götürülmüştür. Bu sebeple mozaik panonun süsleme kompozisyonu tam olarak anlaşılmamaktadır. Ele geçen parçalarda iç içe yerleştirilmiş beş daireden oluşan daire motiflerinin iki yanına yerleştirilerek düğümler ile bağlanmış dikdörtgen motifleri yer almaktadır. Dikdörtgenlerde dairelerde olduğu gibi iç içe yerleştirilmiş beş dikdörtgenden oluşmaktadır. Dikdörtgen ve dairelerin arasında kalan bölümler ilk panoda olduğu gibi kare, üçgen, dikdörtgen, elips, eşkenar dörtgen şeklindeki tessera parçalarından oluşan geometrik motifler ile doldurulmuştur.

1935 yılında gerçekleştirilen kazılarda yapının duvarlarının ya da örtüsünün de mozaikli olduğunu gösteren buluntular tespit edilmiştir. Süsleme programı hakkında bilgi verilmeyen mozaik parçaların çoğunlukla camdan yapıldıkları söylenmektedir (Koman, 1937b: 439).

Tarihlendirme:

M.S. 10-11. yüzyıl

Karşılaştırma:

Anadolu'da opus-sectile mozaikli eserlerin başlıcaları: **Bithynia:** Bursa Orhan Gazi Türbesi *(Demiriz 2002: Mozaik 11. yüzyıl)*, İmralı Metamorphosis Kilisesi *(Demiriz 2002: Mozaik 8. yüzyıl ortası-9. yüzyıl)*, İznik Ayasofyası *(Eyice 1963, Demiriz 2002: Mozaik 11. yüzyılın ikinci yarısı)*, İznik Koimesis Kilisesi

(Demiriz 2002: Mozaik 11. yüzyılın ortası); **İstanbul:** Ayasofya (*Schneider 1935: Mozaik 9. yüzyıl; Demiriz 2002: Mozaik 9-12. yüzyılın ikinci yarısı)*, Khora Manastır Kilisesi (Kariye Camii) *(Demiriz 2002: Mozaik 12. yüzyıl)*, Pammakaristos Manastır Kilisesi (Fethiye Camii) *(Demiriz 2002)*, Pantokrator Manastırı Kilisesi (Zeyrek Kilise Camii) *(Demiriz 2002: Mozaik 12. yüzyılın ilk yarısı)*, Studios Manastırı (İmrahor İlyas Bey Camii) *(Rice-Hirmer 1959: Mozaik İsaakhios Komnenos dönemi (M.S.1057-58); Schweinfurth 1953: Mozaik 13-14. yüzyıl; Demiriz 2002: Mozaik M.S. 1292)*, Bakırköy (Hebdomon) Bizans Kalıntısı (*Demangel 1945: Mozaik 6. yüzyıl; Demiriz 2002: Mozaik 9. yüzyılın ikinci yarısı)*, Yakacık Eteğindeki Bizans Kilisesi (*Demiriz 2002)*; **Lykia**: Demre Aziz Nikolaos Kilisesi *(Demiriz 2002: Mozaik 11. yüzyıl)*; **Karadeniz:** Trabzon Ayasofyası *(Demiriz 2002: Mozaik I. Manuel Komnenos dönemi (1238-1266))*, Panaghia Chrysokephalos Kilisesi (Ortahisar-Fatih Camii) (*Anabolu 1969: Mozaik M.S. 914*), Akçaabat Hagios Mikhael Kilisesi *(Ballance 1960: Mozaik 13-14. yüzyıl)*.

Bibliyografya:

Koman, 1937a: 308-309, Res.1-2; Koman, 1937b: 439-441; Önder, 1962: 454; Eyice, 1963: 380; Durukan, 2001: 15; Demiriz, 2002: 101-107; Mimiroğlu, 2006: 148, Res.16-17.

Kat. No: 51

Yapının Adı: Aziz Amphilochios Kilisesi (Eflatun Mescidi)

Yapının Yeri: Kilise, Konya kent merkezinde bulunan Alâeddin Tepesi'ndeki Alâeddin Camii'nin güneyinde bulunmakta idi[11].

Yapının Koordinatları: -

İnceleme Tarihi: -

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 100-101

Resim No: 431-434

Malzeme – Teknik:

Günümüze ulaşamayan yapının fotoğraflarından saptanabildiği kadarıyla kilisenin beden duvarlarında farklı büyüklüklerdeki düzgün kesme taşlar ile yer yer daha kaba bir şekilde işlenmiş taş malzeme kullanılmıştır. Yapının cephelerindeki kemerlerde, kemer köşeliklerinde, saçaklarda ve yüksek kasnağında ise tuğla malzemenin kullanıldığı fotoğraflardan anlaşılmaktadır.

Plan Tasviri:

İki destekli kapalı yunan haçı planlı olan eser, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş bir bema, içten ve dıştan yarım daire planlı bir ana apsis ile ana apsisin güneyine yerleştirilmiş cepheden dışarıya çıkıntı yapmayan yarım daire planlı bir yan apsisten meydana gelmektedir. Güney ve kuzey cephedeki birer girişten ulaşılan naosta, kare planlı iki ayağın yerleştirilmesi ile kapalı yunan haçı planı meydana getirilmiştir. Haç kollarının kesiştiği orta bölüm yüksek kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür.

Dış Tasvir:

20. yüzyılın başlarına tarihlenen fotoğraflardan, Aziz Amphilochios Kilisesi'nin güney, kuzey ve doğu cephe özellikleri tam olarak tespit edilebilmektedir. Yapının giriş cephesi güneydedir. Güney cephenin doğu bölümü, merkeze yakın bir konumdan çıkıntı yaparak, cephenin ikiye bölünmesi sağlanmıştır. Cephenin batı bölümünde cepheden portal şeklinde çıkıntı yapan anıtsal giriş yer

[11] Kilise, 1921 yılında Konya Belediye başkanı olan Muhlis Koner tarafından yıktırılmıştır (Odabaşı, 1998: 43).

almaktadır. Yarım daire kemerli bir anıtsal bir nişe sahip olduğu görülen portalin yapıya ulaşımı sağlayan girişi dikdörtgen biçimlidir. Fotoğraflardan girişin 20. yüzyılın başında kapatıldığı anlaşılmaktadır. Cephenin batı bölümünün üst kotunda yarım daire kemerli iki parçanın devşirme olarak kullanıldığı görülmektedir.

Güney cephenin doğu bölümü iki kat şeklinde düzenlenmiştir. Alt katta dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığı yer almaktadır. Cephenin üst bölümünde ise iki kademeli yarım daire kemer içine alınmış ikili bir pencere açıklığı yer almaktadır. Kemer alınlığının tuğla malzemeden yapılan geometrik süslemeler ile bezendiği görülmektedir. Kemer içindeki pencere açıklıkları yarım daire kemerlidir. Cephenin doğu bölümünde yer alan üç pencere açıklığı da cephedeki girişte olduğu gibi örülerek kapatılmıştır.

Kilisenin batı cephesi oldukça sade olmakla beraber, cepheyi tam olarak gösteren fotoğrafta bulunmamaktadır. Cephede dikkati çeken öğelerin başında alt kat hizasına yerleştirilmiş olan dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığıdır. Ayrıca cephenin üst kotlarında devşirme olarak kullanılmış taş eserlerin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yapının kuzey cephesi, 20. yüzyılın başında giriş cephesi olarak kullanılmıştır. Cephenin batı bölümüne 19-20. yüzyılda eklenmiş dikdörtgen planlı bir ek mekân yer almaktadır. Ek mekânın girişi doğu yönündeki bir kapıdan sağlanmaktadır. Kiliseye girişi sağlayan kapı ise, cephenin doğu bölümündedir. Dikdörtgen biçimli olan kapının hemen üzerinde yine dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığı yer almaktadır.

Yapının doğu cephesinin merkezinde dışa doğru taşkınlık yapan yarım daire planlı apsis yer almaktadır. Apsis duvarını, zeminden yaklaşık 2.00 m. yüksekliğindeki kotta taş bir silme kuşağı dolanmaktadır. Bu kuşağın hemen üzerinde ise dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığı yer almaktadır. Eski fotoğraflardan bu pencere açıklığının örülerek kapatıldığı anlaşılmaktadır. Pencere açıklığının üzerinde ise dikdörtgen ve daire şeklinde birer kitabe yerleştirilmiştir.

Kitabelerden üstte yer alanı on satırlık olup tercümesi şu şekildedir:

Şehinşâh-ı Cihân Abdü'lazîz Hân ahd-i adlinde
Döner hep mihver-i bâlâda çarh-ı a'zam-ı devlet
Ayâr-ı adl ü temkîni vereli mülke temşiyyet
Bu bâlâ kulede ser çekti işte evc-i âlâya

Bulunca sâye-i lutfunda tâc cevher-i ziynet
Ede müzdâd ömrün her dakika ol şehin Mevlâ
Tanin-endâz-ı dehr oldukça bang-ı saat-i kudret
Bu bünyâd-ı behinin tecdidine (Hâlet) dedim târîh
Rasadgâh-ı Felâtun'ken yapıldı kule-i saat
1289/1872

Bu kitabenin üstünde yer alan daire biçimli parçada ise Sultan Abdülaziz'in tuğrası bulunmaktadır (Boran, 2012: 163). Cephede apsisin güneyinde kalan bölümde de yan apsisi aydınlatan bir pencere yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli olan bu pencere açıklığı da örülerek kapatılmıştır. Kilisenin dört cephe duvarı da üstten dışa taşkın bir kirpi saçak ile sonlanmakta olup cephelerin belirli yerlerine dışa taşkın bir şekilde yerleştirilmiş çörtenler bulunmaktadır.

Kilisenin naosunun merkezine yerleştirilmiş olan kubbe oldukça yüksek silindirik bir kasnağa oturmaktadır. Tüm cephelerden rahatlıkla görülebilen kasnak, tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Kasnağın gövdesi çift kademelendirilmiş on altı yüksek kemerli niş ile hareketlendirilmiştir. Yarım daire kemerlerli olan nişlerden sekizi pencere olarak düzenlenmiş olup, sağır olanlarla dönüşümümlü olarak yerleştirilmişlerdir. Bu yüksek nişlerinde üzerinde daha kısa boyutlu on altı kemer daha bulunmaktadır. Alttaki kemerler ile aynı hizade yerleştirilmiş olan bu kemerlerde ikili kademelendirilmiş olup, yarım daire kemerlidir. Eski fotoğraflardan kemerlerin sağır oldukları anlaşılmaktadır. Kasnak dışa taşkın bir saçak ile sonlanmaktadır.

Kasnağın üzerinde 1872 yılında ahşaptan iki bölümlü bir kule eklenmiştir[12]. Her ikisi de dikdörtgen planlı olan kulelerden alttaki daha büyük boyutlu olup, kuzey, güney ve doğu cephelerinin köşelerine doğru yerleştirilmiş ikişer dikdörtgen pencere yer almaktadır. Kuleye dışarıdan ahşaptan yapılmış korkuluklu bir merdivenle ulaşılmaktadır. Merdivenle ulaşılan kulenin batı cephesinde ise bir giriş bulunmaktadır. Kuledeki pencerelerin ortasında ise daire şeklinde izler bulunmaktadır. Bu izlerden saatlerin önce alttaki bölüme yerleştirilmiş olabileceği akla gelmektedir.

[12] Konya valilerinden Burdurlu Ahmet Tevfik Paşa'nın valiliği sırasında yapılan bu ekleme ile kulenin dört yüzüne saatler yerleştirilerek yapı bir saathane olarak belirli bir süre kullanılmıştır (Eyice, 1971c: 283).

Alttaki bölüme nazaran daha ufak boyutlu olan üst bölümde ise dört cephenin merkezine daire biçimli birer saat yerleştirilmiştir. Saatlerin üzerinde ise yan yana konumlandırılmış dikdörtgen biçimli ikişer pencere bulunmaktadır. Kule dışa taşkın bir külah ile örtülüdür.

İç Tasvir:

Dikdörtgen planlı bir naos ile apsis bölümlerinden meydana gelen Aziz Amphilochios Kilisesi'nin ana kapısı güneydedir. 18-19. yüzyılda bu kapının kapatılması sonucunda esere, kuzey cephedeki girişten ulaşılıyordu. Dikdörtgen planlı olan naos, yaklaşık 11.00 x 19.00 m. ölçülerindedir. Naosun merkezine karşılıklı olarak kare planlı iki ayak yerleştirilmiştir. Bu ayaklar ile naosta oluşturulan bölümler sayesinde kapalı yunan haçı planı meydana getirilmiştir. Naosun batı duvarında ayaklar ile simetrik olarak konumlandırılmış iki duvar payesi yer almaktadır. Duvar payelerinin arasına bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir.

Naosun kuzey duvarının iki köşesi ile merkezinde duvar payeleri bulunmaktadır. Merkezdeki duvar payesinin doğu bitişiğinde yapıya girişi sağlayan kuzey kapısı yer almaktadır. Naosun güney duvarının batı bölümüne ana giriş, doğu bölümünde bir pencere açıklığı ile merkezinde yarım daire planlı bir mihrap nişi yerleştirilmiştir.

Naosta merkeze yerleştirilen ayaklar ile doğudaki doğu duvarına eklenen duvar payeleri sayesinde kare bir bölüm elde edilmiştir. Pandantif geçişli olduğu düşünülen bir kubbe ile örtülü olan bu bölümün dışında kuzey, güney ve batı haç kollarını oluşturan bölümler ile kuzeybatı ve güneybatıda yer alan köşe odalarının beşik tonozlarla örtülü olduğu sanılmaktadır.

Naosun doğusunda ana apsis ile güney yan apsis bulunmaktadır. Apsis ile naos arasında herhangi bir ayrım olup olmadığı bilinmemektedir. Doğu duvarının apsis başlangıç kısımlarına batıya doğru yöneliş gösteren birer duvar payesi yerleştirilmiştir. Doğu cephesinin merkezine konumlandırılan ana apsis, kapalı yunan haçı planının doğu haç kolunu oluşturmaktadır. Yaklaşık 4.00 m. genişliğe ve 5.00 m. derinliğe sahip olan bu bölümde apsis duvarları, doğuya doğru düz bir şekilde

gittikten sonra apsis yarım daire kavsini yapmaktadır[13]. İçten ve dıştan yarım daire planlı olan apsis, apsis duvarının merkezine konumlandırılmış bir pencere ile aydınlanmaktadır. Ana apsisin güneyinde bir yan apsis yer almaktadır. Yaklaşık 3.50 m. genişliğe sahip olan yan apsis, 2 m. derinliğindedir. Yarım daire planlı olan yan apsis doğu duvarından dışa taşmamaktadır. Yan apsis de ana apsisde olduğu gibi merkeze yerleştirilen bir pencere ile aydınlanmaktadır.

Süsleme:

Günümüze ulaşamayan Aziz Amphilochios Kilisesi'nin tespit edilebilen süslemeler, güney cephe ile yüksek kasnakta tuğla malzeme ile yapılmış olan kademeli kör kemerler, yapının güney cephesinde devşirme olarak kullanılan taş eserler ile batı cephesindeki pencere lentosundaki taş kabartmadır.

Kilisede çift kademeli olarak yapılan kör kemerlerin en büyüğü güney cephenin doğu bölümünün üst kısmındadır. Kemerlerin en yoğun kullanıldığı yer ise yüksek kasnaktır. Kasnağın yüzeyi çift sıra çeklinde yerleştirilmiş çift kademeli kemerler ile hareketlendirilmiştir. Yapıda karşılaşılan diğer süsleme türü ise güney cephede devşirme olarak kullanılan iki taş eserdir. Fotoğraflardan türü kesin olarak tespit edilemeyen iki taş eserin cephede süsleme unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir. Kilisede görülen son süsleme öğesi ise batı cephede yer alan pencerenin taş lento ve söveleridir. Fotoğraflardan profilli oldukları görülen pencere şebekesinde lentonun merkezinde yuvarlak bir madalyon içine yerleştirilmiş bir haç motifi bulunmaktadır.

Tarihlendirme:

M.S. 10-11. yüzyıl[14]

---

[13] Apsisin oldukça derin bir şekilde düzenlenen bu kısmın presbyterium olabileceği düşünülse de yapıyla ilgili görsel verilerin yetersizliğinden dolayı kesin bir yargıya varılamamıştır.

[14] Aziz Amphilochios Kilisesi'nin, Konya'nın Selçuklu hâkimiyetine geçtikten sonraki yetmiş yıl boyunca konumundan ve kente yeni bir camii yapılmaması sebebiyle Cuma mescidi olarak kullanıldığı 1155 yılında sonra ise Selçuklu sarayına bağlı bir kilise olarak işlevlendirildiği düşünülmektedir (Tekinalp, 2009: 159). Yapı, kentin Osmanlı hâkimiyetine geçmesi sonucu 1466 ile 1476 yılları arasına camiye çevrilmiştir (Boran, 2012: 163). 1872 yılında Sultan Abdülaziz döneminde saat kulesine çevrilen bina daha sonraları gaz ile barut depoları olarak kullanılmıştır. Belirli bir süre boş kalan yapı, 5 Nisan 1907 tarihinde yıktırılmıştır (Eyice, 1971c: 282, 284) .

Karşılaştırma:

Anadolu'da iki serbest destekli eserlerin başlıcaları: **Kapadokya:** Ortahisar Cambazlı (*Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: M.S. 1020-1130; Restle 1978: 13. yüzyılın ilk yarısı*), Göreme 20 nolu (Barbara) Kilisesi *(Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: M.S.1020-1130; Restle 1978: 11. yüzyılın ikinci yarısı-12. yüzyılın ilk yarısı)*, Göreme 22 nolu (Çarıklı) Kilise *(Rott 1908: 10. yüzyıl; Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: M.S. 1020-1130; Rice 1935: 12. yüzyıl)*; **Lykaonia**: Aziz Eustathios Kilisesi

Bibliyografya:

Paul, 1836: 7-8; Rott, 1908: 95-96; Ramsay, 1906: 170, Fig.8; Ramsay-Bell, 1909: 403-404, Fig. 328-330; Pace, 1926: 103-104, Fig. 8; Hasluck, 1929: 70; Hamilton, 1956: 113; Konyalı, 1964: 351-353; Eyice, 1971c: 269-302, Res.14-21; Belke-Restle, 1984: 177; Eyice, 1994a: 477-478; Küçükdağ-Arabacı, 1994: 230; Belke, 1995: 834-835, Abb.11; Atçeken, 1998: 26-28; Boran, 2001: 208-209, Res.501-502, Çiz.65; Durukan, 2001: 15-16; Atçeken, 2003: 2-11; Mimiroğlu, 2006: 148; Doğan, 2007: 124-127; Karpuz, 2009: 1088-1090; Tekinalp, 2009: 153-167, Fig.5-8; Boran, 2012: 163-164.

Kat. No: 52

Yapının Adı: Aziz Eustathios Kilisesi

Yapının Yeri: Kilise, Konya kent merkezinin güneybatısında bulunan, günümüzde Meram ilçesi sınırları içerisindeki bir bölge olan tarihi Meram yerleşmesi içinde yer almakta idi[15].

Yapının Koordinatları: -

İnceleme Tarihi: -

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 102

Resim No: 435-443

Malzeme – Teknik:

Aziz Eustathios Kilisesi, fotoğraflardan anlaşılabildiği kadarıyla kaba bir şekilde işlenmiş taş malzeme ile tuğla malzemeden inşa edilmiştir. 20. yüzyıl başlarına ait fotoğraflarda yapının beden duvarlarının yer yer kalın bir sıva ile kaplandığı görülmektedir. Yapının cephelerindeki kademeli kör kemerler ile pencere kemerlerinde ise tuğla malzeme tercih edilmiştir. Güney cephede yer alan pencere kemerinde tuğlaların eşit aralıklarla yatay ve dikey olarak dönüşümlü bir biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Plan Tasviri:

İki destekli kapalı yunan haçı planlı olan eser, batıda dikdörtgen planlı bir narteks, narteksin batısına yerleştirilen dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusunda yer alan içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir.

Yapının güney cephesinden dikdörtgen planlı nartekse ulaşılmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen narteksin doğu duvarındaki kapıdan ise naosa geçilmektedir. Dikdörtgen planlı olan naosta, kare planlı iki ayağın karşılıklı olarak yerleştirilmesiyle kapalı yunan haçı planı meydana getirilerek, naosta haçın kuzey, güney ve batı haç kolları ile kuzey ve güney batıda iki köşe odası oluşturulmuştur.

[15] Günümüzde yeri ve yıkılış tarihi kesin olarak bilinmeyen Aziz Eustathios Kilise'sinin malzemelerin Eski Meram Yolu'ndaki regilatörde kullanıldığı düşünülmektedir (Doğan, 2007: 31).

Haç kollarının kesiştiği orta bölüm yüksek kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür. Noasun doğusunda haçın doğu kolunu meydana getiren dikdörtgen planlı bir presbyterium bölümü ile içten ve dıştan yarım daire planlı apsis bulunmaktadır.

Dış Tasvir:

20. yüzyılın başlarına tarihlenen fotoğraflardan, sadece kilisenin kuzey, batı ve doğu cepheleri görülmektedir. Cephelerin tümünde farklı dönemlerde yapılmış basit onarımlar ve kalın bir sıva tabakası görülmektedir. Yapının giriş cephesini de oluşturan güney cephesi, narteks ve naos duvalarının birleşme yerinde oluşan dilatasyon izi sayesinde iki bölüme ayrılmaktadır. Cephenin narteks bölümünde kiliseye girişi sağlayan dikdörtgen biçimli bir giriş açıklığı yer almaktadır. Yapının çevresinin kısmen toprak ile dolduğu, orijinal giriş zemininin 20. yüzyıl zemini altında kalması sayesinde anlaşılmaktadır. Giriş üzerine yerleştirilmiş olan yarım daire kemerli bir niş ile vurgulanmıştır. Girişin batısında cepheyi hareketlendirmek amacıyla yapılmış bir niş daha yer almaktadır. Çift kademeli olan bu niş de yarım daire kemerlidir.

Güney cephenin naos bölümü duvarın yatay olarak bir çizgi şeklinde boyanması sayesinde tam ortadan ikiye ayrılmıştır. Bu bölümün zemin seviyesine yakın bir bölümüne çift kademeli bir niş eklenmiştir. Cephenin üst bölümünün doğu kısmında ise tuğladan yapılmış yarım daire kemerli bir pencere açıklığı açılmıştır. Pencere açıklığının iç kısmına iki yan ve üstten tuğla bir bölüm ile merkeze ufak bir sütunce yerleştirilerek pencere açıklığı daraltılmıştır. Açıklığın üstteki iki yan kısımı, ikişer tuğlanın yukarıda birleşecek şekilde çapraz yerleştirilmesiyle sonlandırılmıştır.

Kilisenin batı cephesinin merkezinde planda iç bükey bir girinti şeklinde yansıyan bir tahribat ve basit onarım izleri yer almaktadır. Bu bölümün üst kısmı çift kademelendirilmiş büyük bir yarım daire kemer ile vurgulanmıştır. Kademeli kemerin altında bir girişin bulunabileceği akla gelmesine karşın fotoğraflardan bir bilgi edinilememektedir. Cephenin kuzey bölümünde ise zemin seviyesine konumlandırılmış yan yana iki niş yer almaktadır. Nişlerin üst kısımları çift kademelendirilmiş yarım daire kemerlidir.

Yapının fotoğraflardan görülebilen son cephesi ise doğu cephesidir. Doğu haç kolunu oluşturan presbyterium dikdörtgen prizması şeklinde cepheden çıkıntı yaptığı bu bölümün doğu duvarında dikey şekilde konumlandırılmış dar bir pencere açıklığı

bulunmaktadır. Presbyterium bölümünün önünde yine cepheden çıkıntı yapan yarım daire planlı apsis bölümü yer almaktadır. Kilisenin kuzey cephesinin herhangi yapı planından anlaşılabildiği kadarı ile güney cephe ile benzer olduğu görülmektedir. Cephenin doğu bölümünde ikiz bir pencere açıklığı; batı bölümünde ise yan yana konumlandırılmış iki niş yer almaktadır. Cephe duvarlarının tümü dışa taşkın bir saçak ile sonlanmaktadır.

Yapının merkezinde tüm cephelerden görülebilen yüksek kasnağa oturmuş bir kubbe yer almaktadır. Sekizgen olan kasnağa dört ana yönde yerleştirilmiş dört ufak pencere açıklığı açılmıştır. Kasnak üst kısmında dışa taşkın bir kuşak ile sonlanmaktadır. Fotoğraflardan 20. yüzyıl başlarında kubbenin üzerine bir haç yerleştirildiği görülmektedir.

İç Tasvir:

Kilisenin narteksine güney cephenin batı bölümünde yer alan bir girişten ulaşılmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen narteks, dikdörtgen planlıdır. Yaklaşık, 2.50 x 7.50 m. ölçülerinde olan narteksin batı duvarına iki adet dışa taşkın duvar payesi yerleştirilmiştir. Narteksin batı duvarındaki kapı düz lentoludur.

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen naos, 7.00 x 7.80 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Naosun merkezine kare kesitli iki ayak yerleştirilmiştir. Ayaklar sayesinde oluşturulan kapalı yunan haç planı ile naosta, kuzey, güney ve batı haç kolları ile kuzeybatı ve güneybatıdaki iki köşe odası meydana getirilmiştir. Naosun batı duvarında ayaklar ile simetrik bir şekilde konumlandırılmış iki duvar payesi yer almaktadır. Duvar payeleri ayaklar ile kemerler vasıtasıyla bağlanmıştır. Naosun güney duvarı iki geniş niş ile hareketlendirilmiş ve nişlerin arasında kalan kısım güneydeki ayak hizasında konumlandırılarak bir duvar payesi işlevi kazandırılmıştır. Naos kuzey ve güney duvarın doğu bölümünde yer alan iki ikiz pencere ile aydınlanmaktadır. Naosun merkezinde kalan ve kapalı yunan haçı planında haç kollarının kesiştiği orta bölüm, kubbe ile diğer kısımlar ise muhtemelen beşik tonozlar ile örtülmüştür. Kubbe, naostaki iki ayak ile naosun doğu duvarına oturmaktadır. Eski fotoğraflardan kubbenin oturduğu kare bölümde ayaklar ile duvarlar arasına ahşap kirişlerin yerleştirildiği ve naosun merkezine iki mermer sütunce ile dikdörtgen prizması şeklindeki bir taşın konulduğu anlaşılmaktadır.

Naosun doğusunda presbyterium ve apsis bulunmaktadır. Presbyterium ile naos arasındaki ayrım 20. yüzyılın başında ahşap bir ikonostasis ile sağlanmaktadır. Üzerinde herhangi bir ikona asılmadığı görülen ikonostasis oldukça sadedir. Dikdörtgen planlı olan presbyterium bölümü haçın doğu kolunu oluşturmaktadır. Yaklaşık 3.30 x 4.00 m. ölçülerinde olan bu bölümün merkezine bir ayağa oturan dikdörtgen prizması biçimindeki altar yerleştirilmiştir. Presbyteriumun doğusunda bulunan apsis bölümü içten ve dıştan yarım daire planlı olup 2.50 m. genişliğinde ve 1.50 m. derinliğindedir.

Süsleme:

Günümüze gelemeyen Aziz Eustathios Kilisesi'ndeki tuğla süslemer, naos giriş kapısı üzerindeki kabartmalar ile freskolar yapının süsleme programını oluşturmaktadır. Tuğla süslemeler güney cephedeki pencere kemerleri ile çevresinde görülebilmektedir. Pencere kemeri ile kemerin iç bölümündeki alanda tuğlalar eşit aralıklarla yatay ve dikey olarak dönüşümlü bir biçimde kullanılmıştır. Bu şekilde pencere kemerleri ile çevresinde basit bir geometrik süsleme elde edilmiştir.

Kilisede karşılaşılan diğer bir süsleme ise narteksten naosa girişi sağlayan kapının mermerden yapılmış lento ve sövelerindeki kabartmalardır. Profilli olan kapının lentosunun merkezinde bir madalyon içine alınmış haç motifi bulunmaktadır. Kapının sövelerinde de yaprak motiflerinden meydana gelen bir bitkisel süsleme kuşağının yer aldığı anlaşılmaktadır. Yapının iç kısmının da freskler ile bezeli olduğu söylenmektedir. Duvar resimlerinde ne tür sahnelerin bulunduğu hakkında bir bilgi bulunmamakla beraber, fresklerin Bizans dönemine ait oldukları ileri sürülmektedir (Bell, 1907: 29-30).

Ayrıca eski fotoğraflardan yapının naosuna sütun kaideleri, Şekillar, sütunceler ile taştan yapılmış bir haçtan oluşan bazı taş eserlerin konularak sergilendiği görülmektedir.

Tarihlendirme:

M.S. 10-11. yüzyıl

Karşılaştırma:

Anadolu'da iki serbest destekli eserlerin başlıcaları: **Kapadokya:** Ortahisar Cambazlı (*Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: M.S. 1020-1130; Restle 1978: 13. yüzyılın ilk yarısı*), Göreme 20 nolu (Barbara) Kilisesi *(Thierry 1972: 11. yüzyıl;*

Kostof 1972: M.S.1020-1130; Restle 1978: 11. yüzyılın ikinci yarısı-12. yüzyılın ilk yarısı), Göreme 22 nolu (Çarıklı) Kilise *(Rott 1908: 10. yüzyıl; Thierry 1972: 11. yüzyıl; Kostof 1972: M.S. 1020-1130; Rice 1935: 12. yüzyıl)*; **Lykaonia**: Aziz Amphilochios Kilisesi (Eflatun Mescidi).

Bibliyografya:

Bell, 1907: 27-30, Fig.22-25; Ramsay-Bell, 1909: 403-404; Belke-Restle, 1984: 178; Belke, 1995: 836, Abb.11; Durukan, 2001: 15; Eravşar, 2004: Fot.48-55; Mimiroğlu, 2006: 148; Res.15.

Kat. No: 53

Yapının Adı: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi

Yapının Yeri: Eser, Meram ilçesi sınırları içerisindeki Kızılören Kasabası'na bağlı Akpınar (Bulamas) Köyü'ndeki Çamlı Mevki'nde bulunmakta idi[16].

Yapının Koordinatları: -

İnceleme Tarihi: -

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 103

Resim No: 444-447

Malzeme – Teknik:

Düzgün kesme ve kaba yonu taş malzemeler ile inşa edilmiş olan Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nin beden duvarlarında kirli beyaz renkli kireçtaşı ile apsis bölümünde sarı renkli yöresel bir kireç taşı cinsi kullanılmıştır. Yapının iç cephelerinde kireç harçla sıvandığı söylenmektedir (Çay, 1993: 170).

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiş olan eser, naos ve apsis bölümlerinde meydana gelip, üç nefli bazilikal planlıdır. Dikdörtgen planlı olan naosa giriş, batı cephesindeki bir kapıdan sağlanmaktadır. Naos, karşılıklı olarak yerleştirilmiş dikdörtgen kesitli dört paye ile üç nefe ayrılmıştır. Naosun doğusunda yer alan apsis, içten ve dıştan yarım daire planlıdır.

Dış Tasvir:

Günümüze ulaşamayan yapının herhangi bir cephesi tespit edilememiştir.

İç Tasvir:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan kilisenin naosuna batı cephesinin merkezine yerleştirilmiş bir kapıdan ulaşılmaktadır. Dikdörtgen planlı olan naos, yaklaşık 7.10 x 9.10 m. ölçülerindedir. Naos, simetrik olarak yerleştirilmiş dikdörtgen planlı dört paye ile üç nefe ayrılmıştır. Payelerin orta nefe bakan yüzlerinin merkezine birer duvar payandası eklenmiştir. Kilisenin batı duvarı ile doğu duvarında paye hizasına gelecek şekilde yerleştirilmiş ikişer duvar payandası

[16] Konya Arkeoloji Müzesi tarafından 1991 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazıları ile temel hizasında ortaya çıkarılan eser ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır.

bulunmaktadır. Naosun batı, kuzey ve güney duvarlarında pencere olup olmadığı bilinmemektedir. Yapının kuzey ve batı beden duvalarının daha sonraki bir dönemde eklenen bir duvar ile güçlendirildiği söylenmektedir (Çay, 1993: 170). Kesme taşlardan yapılmış bir zemine sahip olan eserin kuzey nefinin doğu bölümünde taş malzeme ile oluşturulmuş dörtgen planlı bir havuz bulunmuştur. Havuzun naos içine yerleştirilmiş bir vaftizhane olabileceği iddea edilmektedir (Çay, 1993: 170). Naosun takviye kemerler ile desteklenmiş beşik tonoz örtüye sahip olabileceği düşünülmektedir.

Naosun doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı olan bir apsis yer almaktadır. Apsis ile naos arasında bir ayrım bulunup bulunmadığı bilinmemektedir. Apsis yaklaşık 3.00 m. genişliğinde ve 2.10 m. derinliğindedir. Apsisin duvarında bir pencere açıklığı bulunup bulunmadığı tespit edilememiştir.

Süsleme:

Günümüze ulaşamayan kilisede tespit edilen tek süsleme türü naos ve apsis duvarlarında kireç sıva üzerine yapılmış olan duvar resimleridir. 1991 yılında Konya Arkeoloji Müzesi'ne getirilen üç kemer parçası üzerinde yer alan figürlü süslemenin haricinde sadece parçalar halinde bulunan fresk kalıntılarında kırmızı, sarı, yeşil, siyah ve bej renkleri seçilmiştir (Çay, 1993: 170). Müzeye kaldırılan kemer parçaları Konya Arkeoloji Müzesi'nde yaptığımız incelemelerde ne yazık ki tespit edilememiştir. Parçaların fotoğraflarından iki tanesinde cepheden işlenmiş ve başları haleli figürler bulundukları görülmektedir. Kimlikleri kesin olarak tespit edilemeyen figürlerin erkek oldukları anlaşılmaktadır.

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl[17]

Karşılaştırma:

Yapının bazilikal planlı duvar kilisesi benzerleri: **Bithynia:** Assos Batı Bazilikası *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Gökçeada Kilisesi (*Ousterhout-Held 1997: Erken Hıristiyanlık Dönemi)*, İznik Ayasofyası *(Peschlow*

[17] Yapı, N. Çay tarafından kazılar sırasında bulunan İmparatoriçe Theodora'ya (M.S. 1055-1056) ait altın sikkeden dolayı 11. yüzyıla tarihlenmesine karşın bu tarih mimari özelliklerinden dolayı yapı için oldukça geç bir tarihtir. Kanımızca sikke, eserin bu yüzyılda da kullanımda olduğunu gösteren önemli bir buluntudur (Çay, 1993: 170-171).

2004: 5-6. yüzyıl); **İstanbul:** Ioannes Theologos Hebdomon Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Khalkoprateria Kilisesi *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortası)*, Beyazıt Kiliseleri A *(Müller-Wiener 2001: 6. yüzyılın ilk yarısı)*, Studios Manastırı (İmrahor Camisi) *(Müller-Wiener 2001: M.S.454-463)*, Topkapı Sarayı Bazilikası *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortaları)*; **Tracia:** Koyva Manastırı, Kral Kızı Bazilikası *(Erzen-Başaran 1993: M.S. 1185-1195),* Perinthos Bazilikası *(Işın 1994: 5. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Açıksaray Ağın Bazilikası, Aktaş H. Konstantinos *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.500-6. yüzyıl başı),* Ali Dağı H. Basileios Manastır Kilisesi *(Lebides 1899, Rott 1908: 5. yüzyıl)*, Çardak Kilisesi (Eski Camii) *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Deverenk Panagia, Dikilitaş H. Pachomios *(Lebides 1899, Rott 1908, Thierry 1972: M.S.660)*, Gereme Panagia (H. Mikael) *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Gereme Çarıklı Kilise, Kayseri Kaleköy Kilisesi, Kayseri H. Mamas Manastır Kilisesi *(Wilson 1895: M.S.363)*, Kayseri Koimesis tes Theotokou Manastır Kilisesi, Kayseri Bazilika *(Restle 1979: 5. yüzyılın ikinci yarısı),* Ovacık Analepsis, Satı Kilise, Viranşehir 2 nolu (Kara Kilise), Viranşehir 3 nolu *(*Thierry *1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı ile ortası)*, Yaylacık Kilise; **Lykaonia**: Madenşehir 1 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 3 nolu *(Eyice 1971a: Arap akınları öncesi)*, Madenşehir 4 nolu, Madenşehir 5 nolu, Madenşehir 6 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 7 nolu yapının batısındaki Bazilika, Madenşehir 21 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 29 nolu, Yukarı Ören 15 nolu, Yukarı Ören 16 nolu, Değle Öreni 31 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Değle Öreni 32 nolu, Değle Öreni 33 nolu, Değle Öreni 42 nolu, Madendağı (Gözdağı) Öreni Kilisesi, Karadağ Kayasarnıç Öreni Kilisesi, Karadağ Yanıktepe 34 nolu Kilise, Çukurtekke 1 Nolu Kilise, Lystra Kenti Kilisesi, Tatköy Manastır Kilisesi, Derebucak Tepearası Köyü Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi, Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise; **Galatia:** Şereflikoçhisar Parnassos Bazilikası *(M. S. 469-470)*; **Isauria:** Alahan Batı Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Alahan Doğu Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Ermenek (Zenonopolis) H. Sokrates Kilisesi *(Saner 2004, Saner 2011, Doğanay 2005: 5.*

yüzyıl), Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, **Karadeniz:** Aziz Anne (Küçük Ayvasıl) Kilisesi *(Bryer-Winfield 1985: 9. yüzyıl öncesi);* **Karia**: Knidos B Kilisesi *(Özgan 2004: M.S.674-677 öncesi)*, Knidos D Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Knidos E Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl)*, İasos Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*, İasos Akropolis Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*; **Kilikia:** Akdam Bazilikası, Akören I nolu Kilise *(Hill 1996: 6. yüzyılın ikinci yarısı)*, Akören II nolu Kilise *(Hill 1996:M.S.553)*, Akören Kutsal Haç Kilisesi *(Hill 1996:M.S.525)*, Akören II, 2 nolu Kilise, Alakilise *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Anavarza Apostles Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Anemurium Bazilikası *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Aziz Apostles (II nolu) Kilisesi *(Hill 1996: M.S.425 civarı)*, Anemurium, III nolu (10C) Bazilika *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Necropolis Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Anemurium Merkez (III-13 C nolu) Bazilika, Ayaş A Bazilikası, Batısandal Bazilikası *(Hild-Hellenkemper 1990: 5-6. yüzyıl)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Kuzey Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Güney Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Canbazlı Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl öncesi)*, Cennet-Cehennem Tapınak Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) A Kilisesi *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Corycus (Kızkalesi) C Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) F Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) G Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) H (Mezar) Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) I Kilisesi *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) Demirciören Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Çatıkören Kilisesi, Çukurkeşlik Kilisesi, Dağ Pazarı Bazilikası *(Hill 1996: 3-4. yüzyıl)*, Dağ Pazarı Mezarlık Bazilikası, Hasanalıler Kilisesi *(Hill 1996: 5-6. yüzyıl)*, İmamlı Kilisesi, Kadirli Ala Kilise *(Bayliss 2001: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın başı)*, Kanlıdivane I nolu Kilise, Kanlıdivane II nolu Kilise, Kanlıdivane III nolu Kilise, Kanlıdivane IV nolu Kilise, Karlık Bazilikası *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Meryemlik Azize Thekla Bazilikası *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Öküzlü Kuzey Kilise, Öküzlü Güney Kilise, Susanoğlu Mezarlık Kilisesi, Şaha Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Tapureli A Kilisesi, Tapureli C Kilisesi, Ura Kasaba Kilisesi, Uzuncaburç Tapınak Kilisesi, Uzuncaburç Aziz Stephanos Kilisesi,

Yanıkhan Güney Kilise, Yanıkhan Kuzey Kilise *(Hill 1996: 4. yüzyıl sonu)*; **Lykia**: Andriake A Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake B Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake C Kilisesi (*Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake D Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake E Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Arneia A Kilisesi, Arneia B Kilisesi, Yanartaş (Khimeria) Bazilikası *(Öztaşkın 2007: 6. yüzyıl)*, Patara Büyük Kilise, Ksanthos Doğu Bazilikası *(Courtils 2003: 5. yüzyıl)*, Alakilise *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Limyra Piskoposluk Kilisesi, Limyra Kale Kilisesi, Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, Letoon Erken Bizans Kilisesi *(Courtils 2003: 6. yüzyıl)*, Fethiye Gemiler Ada III Nolu Kilise, Fethiye Gemiler Bazilikası, Ölüdeniz Kumsal Bazilikası, Fethiye Mustafa Bazilikası, Karacaören Kumsal Bazilikası, İskender Bazilikası, Kökburunu Bazilikası, Gürses Bazilikası, Sura Yaylası Bazilikası, Sura Vadi Kilisesi, Kekova Adası Kilisesi, Olympos A Kilisesi, Olympos Liman Bazilikası; **Frigya:** Amorium Aşağı Şehir Kilisesi *(Lightfoot 2007: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Hierapolis Bazilikası *(Arthur 2006: 6. yüzyıl)*, Hierapolis Payandalı Kilise *(Arthur 2006: 6. yüzyıl ortaları)*, Hierapolis Üç Nefli Kilise, Laodikeia Kuzey Bazilikası *(Şimşek 2007: M.S. 494 öncesi)*, Laodikeia Kuzeybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Laodikeia Güneybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Apameia Bazilikası *(Kienlin-Üyümüze 2012: 6. yüzyıl)*, Eskişehir Başara Köyü Güney Kilise'nin 1. Evresi *(Alp 2010: Erken Bizans Dönemi)*.

Bibliyografya:

Çay, 1993: 167-178, Çiz.1, Res.1-12; Mimiroğlu, 2006: 143; Çiz.3; Koch, 2007: 255.

Kat. No: 54

Yapının Adı: Bulumya 1 Nolu Kilise[18]

Yapının Yeri: Günümüze ulaşamayan eser, Meram ilçesi sınırları içerisinde yer alan Erenkaya Köyü'nde yer almakta idi[19].

Yapının Koordinatları: -

İnceleme Tarihi: -

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 104-105

Resim No: 448

Malzeme – Teknik:

Bulumya 1 Nolu Kilisesi'nin herhangi bir görsel malzemesi bulunmadığından malzeme ve tekniği konusunda kesin olarak herhangi bir bilgi edinilememiştir. Yalnız yapının benzer örnekleri göz önüne alınarak kesme taş malzeme ile inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Plan Tasviri:

Doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiş olan Bulumya 1 Nolu Kilisesi "T" tipinde serbest haç planlıdır. Kilise, batıda bulunan dikdörtgen planlı iki mekân; dikdörtgen planlı kuzey, güney ve batı haç kolları, haç kollarının kesiştiği kare planlı orta bölüm, kuzeybatı ile güneybatıda yer alan iki köşe odası ile doğu haç kolunu oluşturan içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsisten meydana gelmektedir.

Dış Tasvir:

Bulumya 1 Nolu Kilisesi'nin günümüze ulaşabilen herhangi bir görsel verisi bulunmadığından dolayı dış tasviri yapılamamıştır.

---

[18] Yapı erken tarihli yayınlarda Bey-Etjö-Kozu olarak adlandırılmıştır (Strzygowski, 1903: 54).

[19] Bazı yayınlarda Konya-Seydişehir karayolunun 33. Km.sinde yolun doğu tarafında yer alan Yıkık Han isimli bir Anadolu Selçuklu Kervansaray kalıntısı bu yapı ile ilişkilendirilmiş olmasına rağmen yaptığımız incelemelerde Bulumya 1 nolu Kilisenin bu yapı olamayacağı anlaşılmıştır (Belke-Restle, 1984: 148-149; Eser, 1997: 123). M.S. 1205-1211 yılları arasında Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanat dönemine tarihlenen Yıkık Han, Konya'yı Seydişehir'e bağlayan güzergâh üzerindeki önemli bir durak noktasıdır. İki destek sırası ile üç sahınlı bir kapalı bölüm ile açık bölümden meydana gelen eserin kitabesi, hanın 3 km. kadar yakınındaki bir çeşmede tespit edilmiştir (Baş, 2001: 97-98, 540-541, Çiz.3, 6, Res.1-7; Karpuz, 2009: 1030-1032).

İç Tasvir:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan esere giriş, batı cephesinin merkezine yerleştirilen bir giriş bölümünden ulaşılmaktadır. Giriş bölümünün iki yanına yapı ile aynı doğrultuda olan dikdörtgen planlı iki mekân eklenmiştir. Mekânların girişleri ile pencereleri tespit edilememiştir.

Kilisenin naosuna giriş bölümünün doğusundaki bir kapıdan girilmektedir. Naos, kuzey, güney ve batı haç kolları ile haç kollarının kesiştiği orta bölümden meydana gelmektedir. Haç kollarından batıda yer alanı 3.80 x 7.80 m. ölçülerinde olup, kuzey ve güney haç kolları ise 2.40 x 3.80 m. ölçülerindedir. Batı haç kolunun kuzey ve güneyinde dikdörtgen planlı birer köşe odası yer almaktadır. Yaklaşık 2.85 x 7.00 m. ölçülerinde olan her iki odanın da girişlerinin nerede olduğu tespit edilememiştir. Naos ile köşe odalarının örtüsü konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır.

Naosun doğusunda apsis yer almaktadır. Naos ile apsis arasında herhangi bir ayırıcı eleman olup olmadığı konusunda bilgi edinilememiştir. İçten ve dıştan yarım daire planlı olan apsis haç planının doğu kolunu oluşturmaktadır. Yaklaşık 3.50 m. genişliğe sahip olan apsis, 2.00 m. derinliğindedir. Apsiste herhangi bir pencere açıklığı bulunup bulunmadığı konusunda veri elde edilememiştir.

Süsleme:

Günümüze ulaşamamış olan yapıya ait bilinen tek süsleme öğesi, bir yayında belirtilen profilli arşitrav parçasıdır. Bugün nerede olduğu bilinmeyen bu parçanın üst bölümü iki profilli olup gövde kısmında bir daldan çıkan üzüm motifi yer almaktadır (Swoboda-Keil-Knoll, 1935: 108, Abb.9).

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının "T tipi" haç planlı duvar kilisesi benzerleri: **Kapadokya:** Göreme Çanlı Kilise *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyıl başı),* Buzluk Persek *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyıl başı),* Çukurkent *(Thierry 1972: 6. yüzyıl; Restle 1979: 7. yüzyılın ilk yarısı ile ortası),* Satı Manastırı'nın ilk evresi *(Restle 1979: 6. yüzyıl başı),* Kızıl Kilise *(Rott 1908: 5. yüzyıl; Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Doğan 2008: 6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.600 yılı; Krautheimer 1981: 9.*

yüzyıl), Skupi Kırk Martirler *(Restle 1979: 5. yüzyıl sonu),* Tomarza Panagia *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyıl başı; Hill 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı),* Viranşehir I *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 7. yüzyılın ilk yarısı ile ortası),* Süt Kilise *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: Geç Bizans Dönemi),* Yağdebaş *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: Geç Bizans Dönemi);* **Lykaonia**: Madenşehir 11 nolu, Madenşehir 12 nolu, Mahalaç Kilisesi *(Ramsay-Bell 1909: M.S. 400-525; Eyice 1971a: 5-6. yüzyıl),* Mahalaç ek şapeli *(Ramsay-Bell 1909: M.S. 400-525; Eyice 1971a: 5-6. yüzyıl),* Kızıldağ şapeli, Değle 37 nolu, Değle 44 nolu, Çet Dağ'daki şapel, Ali Sumas Dağı Hayyat Kilisesi, Kurşuncu Manastır Kilisesi.

Bibliyografya:

Strzygowski, 1903: 53, Abb.42; Swoboda-Keil-Knoll, 1935: 108, Abb.8-9; Belke-Restle, 1984: 148-149; Belke, 1995: 826, Abb.5; Eser, 1997: 123-125, Çiz.64-65, Res.139-141.

Kat. No: 55

Yapının Adı: Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise[20]

Yapının Yeri: Günümüze ulaşamayan eser, Meram ilçesi sınırları içerisinde yer alan Erenkaya Köyü'ndeki Elengirit Dağı'nda bulunmakta idi[21].

Yapının Koordinatları: -

İnceleme Tarihi: -

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 106

Resim No: -

Malzeme – Teknik:

Günümüze ulaşamayan Elengirit Dağı 1 Nolu Kilisesi'nin herhangi bir görsel malzemesi tespit edilemediğinden malzeme ve teknik konusunda kesin bir bilgi verilememektedir. Benzer örnekler göz önüne alınarak kilisenin kesme taş malzeme ile inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Plan Tasviri:

Üç nefli bazilikal planlı olan Elengirit Dağı 1 Nolu Kilisesi doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Kilise, dikdörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenmiş, içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Yapının naosu karşılıklı olarak yerleştirilen iki sıra üçer ayak ile üç nefe ayrılmıştır.

Dış Tasvir:

Elengirit Dağı 1 Nolu Kilisesi'nin herhangi bir görsel malzeme olmamasından dolayı dış tasviri yapılamamaktadır.

İç Tasvir:

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan eser, üç nefli bazilikal planlıdır. Yapıya batı cephenin merkezine yerleştirilen bir kapıdan girilmektedir. Dikdörtgen planlı olan naos, yaklaşık 9.95 x 13.80 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Çift sıra şeklinde yerleştirilen dikdörtgen kesitli üçer taşıyıcı ile naos üç nefe ayrılmıştır.

---

[20] Yapının kesin bir adı bulunmayıp erken tarihli yayınlarda Elengirit Dağı başlığı altında incelenmiştir (Swoboda-Keil-Knoll, 1935: 108-109).

[21] Günümüze gelemeyen yapının kesin yeri tespit edilememiştir.

Neflerden ortadaki diğerlerine nazaran daha geniş tutulmuştur. Naosun doğu ve batı duvarlarında taşıyıcı hizasına ikişer duvar payesi eklenmiştir. Naos, kuzey ve güney duvarında karşılıklı olarak açılmış dörder ikiz pencere ile aydınlanmaktadır. Naosun beşik tonoz örtüye sahip olduğu düşünülmektedir.

Naosun doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis yer almaktadır. naos ile apsis arasında herhangi bir ayırıcı eleman tespit edilememiştir. Apsis, 3.10 m. derinliğinde ve 4.05 m. genişliğindedir. Apsis duvarında üç pencere açıklığı bulunmaktadır.

Süsleme:

Günümüze ulaşamamış olan kilisenin süslemesi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl

Karşılaştırma:

Yapının bazilikal planlı duvar kilisesi benzerleri: **Bithynia:** Assos Batı Bazilikası *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Gökçeada Kilisesi (*Ousterhout-Held 1997: Erken Hıristiyanlık Dönemi)*, İznik Ayasofyası *(Peschlow 2004: 5-6. yüzyıl)*; **İstanbul:** Ioannes Theologos Hebdomon Kilisesi *(Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş 2007: 4. yüzyıl)*, Khalkoprateria Kilisesi *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortası)*, Beyazıt Kiliseleri A *(Müller-Wiener 2001: 6. yüzyılın ilk yarısı)*, Studios Manastırı (İmrahor Camisi) *(Müller-Wiener 2001: M.S.454-463)*, Topkapı Sarayı Bazilikası *(Müller-Wiener 2001: 5. yüzyıl ortaları)*; **Tracia:** Koyva Manastırı, Kral Kızı Bazilikası *(Erzen-Başaran 1993: M.S. 1185-1195),* Perinthos Bazilikası *(Işın 1994: 5. yüzyıl)*; **Kapadokya:** Açıksaray Ağın Bazilikası, Aktaş H. Konstantinos *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: M.S.500-6. yüzyıl başı),* Ali Dağı H. Basileios Manastır Kilisesi *(Lebides 1899, Rott 1908: 5. yüzyıl)*, Çardak Kilisesi (Eski Camii) *(Thierry 1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Deverenk Panagia, Dikilitaş H. Pachomios *(Lebides 1899, Rott 1908, Thierry 1972: M.S.660)*, Gereme Panagia (H. Mikael) *(Thierry 1972: 5-6. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı-ortası)*, Gereme Çarıklı Kilise, Kayseri Kaleköy Kilisesi, Kayseri H. Mamas Manastır Kilisesi *(Wilson 1895: M.S.363)*, Kayseri Koimesis tes Theotokou Manastır Kilisesi, Kayseri Bazilika *(Restle 1979: 5. yüzyılın ikinci yarısı),*

Ovacık Analepsis, Satı Kilise, Viranşehir 2 nolu (Kara Kilise), Viranşehir 3 nolu *(*Thierry *1972: 5. yüzyıl; Restle 1979: 6. yüzyılın ilk yarısı ile ortası)*, Yaylacık Kilise; **Lykaonia**: Madenşehir 1 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 3 nolu *(Eyice 1971a: Arap akınları öncesi)*, Madenşehir 4 nolu, Madenşehir 5 nolu, Madenşehir 6 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 7 nolu yapının batısındaki Bazilika, Madenşehir 21 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Madenşehir 29 nolu, Yukarı Ören 15 nolu, Yukarı Ören 16 nolu, Değle Öreni 31 nolu *(Ramsay-Bell 1909: 8. yüzyıl öncesi)*, Değle Öreni 32 nolu, Değle Öreni 33 nolu, Değle Öreni 42 nolu, Madendağı (Gözdağı) Öreni Kilisesi, Karadağ Kayasarnıç Öreni Kilisesi, Karadağ Yanıktepe 34 nolu Kilise, Çukurtekke 1 Nolu Kilise, Lystra Kenti Kilisesi, Tatköy Manastır Kilisesi, Derebucak Tepearası Köyü Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi, Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise; **Galatia:** Şereflikoçhisar Parnassos Bazilikası *(M. S. 469-470)*; **Isauria:** Alahan Batı Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Alahan Doğu Bazilikası *(Gough 1972, Harrison 1985, Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Ermenek (Zenonopolis) H. Sokrates Kilisesi *(Saner 2004, Saner 2011, Doğanay 2005: 5. yüzyıl),* Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, **Karadeniz:** Aziz Anne (Küçük Ayvasıl) Kilisesi *(Bryer-Winfield 1985: 9. yüzyıl öncesi);* **Karia**: Knidos B Kilisesi *(Özgan 2004: M.S.674-677 öncesi)*, Knidos D Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Knidos E Kilisesi *(Özgan 2004: 5. yüzyıl)*, İasos Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*, İasos Akropolis Bazilikası *(Baldoni-Franco vd. 2004: 6. yüzyıl)*; **Kilikia:** Akdam Bazilikası, Akören I nolu Kilise *(Hill 1996: 6. yüzyılın ikinci yarısı)*, Akören II nolu Kilise *(Hill 1996:M.S.553)*, Akören Kutsal Haç Kilisesi *(Hill 1996:M.S.525)*, Akören II, 2 nolu Kilise, Alakilise *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Anavarza Apostles Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Anemurium Bazilikası *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Aziz Apostles (II nolu) Kilisesi *(Hill 1996: M.S.425 civarı)*, Anemurium, III nolu (10C) Bazilika *(Hill 1996: 4. yüzyılın sonu-5. yüzyıl)*, Anemurium Necropolis Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Anemurium Merkez (III-13 C nolu) Bazilika, Ayaş A Bazilikası, Batısandal Bazilikası *(Hild-Hellenkemper 1990: 5-6. yüzyıl)*, Bodrum (Hierapolis Castabala), Kuzey Kilise *(Hill*

1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı), Bodrum (Hierapolis Castabala), Güney Kilise *(Hill 1996: 5. yüzyılın ikinci yarısı)*, Canbazlı Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl öncesi)*, Cennet-Cehennem Tapınak Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) A Kilisesi *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Corycus (Kızkalesi) C Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) F Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) G Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) H (Mezar) Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Corycus (Kızkalesi) I Kilisesi *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Corycus (Kızkalesi) Demirciören Kilisesi *(Hill 1996: 5. yüzyıl sonu)*, Çatıkören Kilisesi, Çukurkeşlik Kilisesi, Dağ Pazarı Bazilikası *(Hill 1996: 3-4. yüzyıl)*, Dağ Pazarı Mezarlık Bazilikası, Hasanalıler Kilisesi *(Hill 1996: 5-6. yüzyıl)*, İmamlı Kilisesi, Kadirli Ala Kilise *(Bayliss 2001: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyılın başı)*, Kanlıdivane I nolu Kilise, Kanlıdivane II nolu Kilise, Kanlıdivane III nolu Kilise, Kanlıdivane IV nolu Kilise, Karlık Bazilikası *(Hill 1996: 5. yüzyıl)*, Meryemlik Azize Thekla Bazilikası *(Hill 1996: M.S. 474-491 İmparator Zeno Dönemi)*, Öküzlü Kuzey Kilise, Öküzlü Güney Kilise, Susanoğlu Mezarlık Kilisesi, Şaha Bazilikası *(Hill 1996: 6. yüzyıl)*, Tapureli A Kilisesi, Tapureli C Kilisesi, Ura Kasaba Kilisesi, Uzuncaburç Tapınak Kilisesi, Uzuncaburç Aziz Stephanos Kilisesi, Yanıkhan Güney Kilise, Yanıkhan Kuzey Kilise *(Hill 1996: 4. yüzyıl sonu)*; **Lykia**: Andriake A Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake B Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake C Kilisesi (*Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake D Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Andriake E Kilisesi *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Arneia A Kilisesi, Arneia B Kilisesi, Yanartaş (Khimeria) Bazilikası *(Öztaşkın 2007: 6. yüzyıl)*, Patara Büyük Kilise, Ksanthos Doğu Bazilikası *(Courtils 2003: 5. yüzyıl)*, Alakilise *(Harrison 1963: 6. yüzyıl)*, Limyra Piskoposluk Kilisesi, Limyra Kale Kilisesi, Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, Letoon Erken Bizans Kilisesi *(Courtils 2003: 6. yüzyıl)*, Fethiye Gemiler Ada III Nolu Kilise, Fethiye Gemiler Bazilikası, Ölüdeniz Kumsal Bazilikası, Fethiye Mustafa Bazilikası, Karacaören Kumsal Bazilikası, İskender Bazilikası, Kökburunu Bazilikası, Gürses Bazilikası, Sura Yaylası Bazilikası, Sura Vadi Kilisesi, Kekova Adası Kilisesi, Olympos A Kilisesi, Olympos Liman Bazilikası; **Frigya:** Amorium Aşağı Şehir Kilisesi *(Lightfoot 2007: 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı)*, Hierapolis Bazilikası *(Arthur 2006: 6. yüzyıl)*, Hierapolis Payandalı Kilise *(Arthur 2006: 6. yüzyıl ortaları)*, Hierapolis Üç Nefli Kilise,

Laodikeia Kuzey Bazilikası *(Şimşek 2007: M.S. 494 öncesi)*, Laodikeia Kuzeybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Laodikeia Güneybatı Bazilikası *(Şimşek 2007: 5. yüzyıl)*, Apameia Bazilikası *(Kienlin-Üyümüze 2012: 6. yüzyıl)*, Eskişehir Başara Köyü Güney Kilise'nin 1. Evresi *(Alp 2010: Erken Bizans Dönemi)*.

Bibliyografya:

Sterrett, 1888b: 189; Srzygowski, 1903: 52; Swoboda-Keil-Knoll, 1935: 108-109, Abb.10; Belke-Restle, 1984: 160-161; Belke, 1995: 823, Abb.2.

Kat. No: 56

Yapının Adı: Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi

Yapının Yeri: Günümüze ulaşamayan eser, Çumra ilçesi sınırları içerisinde yer alan Alibeyhöyük Kasabası Kilise Mevki'nde bulunmakta idi[22].

Yapının Koordinatları: -

İnceleme Tarihi: -

Yapı Türü: Kilise

Şekil No: 107

Resim No: 449-452

Malzeme – Teknik:

Günümüze ulaşamayan Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nde gerçekleştirilen kazılarda yapının beden duvarlarının bütünüyle tarhrip olduğu görülmüştür. Kalıntılar arasında saptanan buluntulardan kilisenin düzgün kesme taş malzeme ile inşa edildiği düşünülmektedir. Yapının zemininde yaklaşık 1 x 1 cm. ölçülerinde teseralardan yapılmış zemin mozaiği bulunmaktadır. Ayrıca zeminde mozaiklerin dışında kesme taş, tuğla ve horasan harçlı sıva da kullanılmıştır. Kalıntılar içinde örtüye ait çatı kiremitleri de ortaya çıkarılmıştır.

Plan Tasviri:

Günümüze gelemeyen Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nin plan tipi tespit edilememiştir. Yapının bulunduğu alanın tarım arazisi olarak kullanılmasından dolayı kilisenin büyük bir bölümü yok olmuştur. Kurtarma kazıları sırasında ortaya çıkan bölümlerde dikdörtgen planlı bir mekân ile bu mekânın kuzeyine eklenmiş daha ufak ölçülerde dikdörtgen planlı bir başka mekân tespit edilmiştir.

İç Tasvir:

Kilisenin 1991-1992 yıllarında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında tespit edilen iki dikdörtgen planlı mekân dışında yapıya ait herhangi bir mimari bölüm bulunamamıştır. Tespit edilen dikdörtgen planlı mekânlardan büyük olanın girişi belli olmamakla beraber doğu bölümünün sınırı da belli değildir. Mekânın kuzeyine

[22] Günümüze gelemeyen yapı, 1991-92 yılında Konya Arkeoloji Müzesi tarafından yürütülen bir kurtarma kazısı sonucu ortaya çıkarılmıştır. Yapılan incelemelerde yapının kesin yeri tespit edilememiştir.

daha ufal ölçülerde bir mekân eklenmiştir. Bu mekâna ilk mekânın kuzey duvarındaki bir giriş açıklığından ulaşılmaktadır.

Süsleme:

Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nin zengin bir süsleme programına sahip olduğu zeminde parçalar halinde ortaya çıkarılan zemin mozaiklerinden anlaşılmaktadır. Konya Arkeoloji Müzesi tarafından 1991-1992 yılları arasında gerçekleştirilen kurtarma kazıları sırasında bulunan mozaikler on yedi parça halinde Konya Arkeoloji Müzesi'ne taşınmıştır. Beyaz, siyah, turuncu, sarı, kahverengi ve gri renkli teseralardan oluşan mozaiklerde hayvan figürleri ile geometrik bezemeler kullanılmıştır.

Mozaiklerde içi balık pulu motifi ile doldurulmuş kalın bir bordür süsleme kompozisyonunu çevrelemektedir. İç kısımlarında yatay ve dikey olarak yerleştirilmiş dikdörtgen panolardan oluşan süslemelerde örgü, balık pulu, yuvarlak madalyonlar ile çeşitli geometrik motifler ile kitabelerin yer aldığı görülmektedir. Mozaiklerin diğer bir bölümünde ise yan yana yerleştirilmiş örgülü sütunların yarım daire kemerler ile birbirine bağlandığı bir mimari düzenleme içinde kitabe, çift kulplu bir kantaros, kuş figürü ile stilize ağaç ve yapraklı bitkiler gibi çeşitli bitkisel bezemeler ile bir kitabenin yerleştirildiği görülmektedir. Beyaz zemin üzerine kahverengi teserlardan yazılan dört satırlık kitabede "EYXHKONWNOC" (Konon'un adağı) yazmaktadır (Mertek, 1994: 40).

Diğer parçalara nazaran daha sağlam bir şekilde müzede sergilenen mozaik parçasında ise balık pulu ile stilize lalelerden oluşan bitkisel motifli iki süsleme kuşağı içine alınmış bir sahne yer almaktadır. Sahne, düğümlerden oluşan örgü motifli bir dikdörtgen kuşak içine alınmış iki tavuskuşlu kompozisyondan meydana gelmektedir. Kompozisyonun merkezinde kademeli daralan iki bölümü bir kaide üzerine oturan sütunlu geniş bir yuvarlak havuz bulunmaktadır. Havuzun içinde bulunan ve etrafa yayılan sular mavi renkli teseralar ile stilize olarak işlenmiştir. Havuzun her iki yanında birer tavuskuşu figürü yerleştirilmiştir. Havuza bakar şekilde duran kuşların bir ayakları havaya kalkıktır. Kuş figürlerinin kanatları ile tüğleri stilize olarak işlenmiştir. Kuş figürlerinin üzerinde iki satırlık iki kitabe yer almaktadır. Kitabede "ΣΥΧΗΚΟ ΝΨΝΟC ΣΠΙΤΡΟ ΠΟΥ" (Kilisenin yapımında

büyük yardımları olan Epitropos'a Keşiş Konon'un adağı) yazmaktadır (Mertek, 1994: 41).

Mozaik parçalarında bulunan diğer iki kitabe ise yan yana iki dikdörtgen pano içinde yer almaktadır. Beyaz üzerine kahverengi renkli teseralar ile yazılmış olan on satırlık ilk kitabede "ΤΡΟΠΟΥ ΚΣΠΑΝ ΤΨΝΤΟΝ ΔΙΑΦΣΝ ΡΟΝΤΨ ΤΑΤΗΣ ΑΝΔΡΣΑΣ ΠΑΛΟΣ ΤΑΡΑΣΙΣ" (Keşiş Konon'un ve bütün kilise personelinin adakları. Tates, Andreas, Paulos, Tarasis) yazmaktadır. Bu kibenin yanında bulunan siyah zemin üzerine beyaz renkli teseralar ile yazılmış dokuz satırlık ikinci kitabede "ΤΣΡΟΣΚ ΣΑΣΚΗ ΤΗΘ+ΚΟ ΝΨΝΔΙΑ ΚΟΝ+ΤΑ ΡΑΣΙΣΔΙΑ ΚΟΝ+ΣΤΣ ΦΑΝΟΣ+ΚΟΝΨΝ ΣΥΧΗΚΟΝΨΝΟΣ ΣΠΙΤΡΟΠΟΥ" (Kendisini Tanrıya adayıp inzivaya çekilmiş genç bir kişi, Kayyum[23] Konon, Kayyum Tarasis, Stefanos, Konon adağı) yazmaktadır (Mertek, 1994: 40-41).

Tarihlendirme:

M.S. 5-6. yüzyıl

Karşılaştırma: -

Bibliyografya:

Mertek, 1994: 39-50, Harita:1, Plan:1, Kroki:1, Res.1-8; Mimiroğlu, 2006: 145, Res.8; Koch, 2007: 255.

[23] Kiliseye hizmet eden.

3. DEĞERLENDİRME

Konya'nın Bizans Dönemi Dini Mimarisi isimli çalışmamız kapsamında günümüze ulaşabilen kırk sekiz adet yapı ile bir adet özgünlüğünü kaybetmiş ve yedi adet günümüze ulaşamayan eser olmak üzere toplam elli altı yapı ele alınmıştır. Duvar yapıları ve kaya oyma eserler olarak iki ana gruba ayrılan yapılar kendi içlerinde plan, malzeme ve teknik ile süsleme özellikleri bakımından farklılık göstermekle beraber bir bütün olarak bakıldığında bölgenin Bizans dönemi dini mimarisinin genel özelliklerini ortaya koyabilecek bir yapıya da sahiptirler (Tablo 1-2).

Bu bağlamda değerlendirme bölümünde ilk olarak tez çalışması sırasında ele alınan yapılardan elde edilen bilgiler neticesinde, eserlerin banileri ile işlevleri üzerinde bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Daha sonra yapıların mimari değerlendirmesine geçilmiş burada incelenen yapılarda tespit edilen farklı planların Bizans Mimarisi içindeki yerlerine kısaca değinildikten sonra duvar ve kaya oyma yapılar olarak gruplandırılarak eserlerin planları ele alınmıştır. Mimari değerlendirmenin diğer bir alt başlığı ise malzeme tekniktir. Bu bölümde yapıların inşasında kullanılan malzeme ve teknik üzerinde durulmuştur.

Değerlendirmede ele alınan diğer bir başlık ise süslemedir. Bu bölümde farklı özellikler taşıyan duvar ve kaya oyma yapılarda görülen süsleme çeşitleri kazıma, kabartma, duvar resmi ve mozaik alt başlıklarına ayrılarak değerlendirilmiştir. Süsleme başlığından sonra ele alınan son bölüm ise yapılarda insitu olarak tespit edilmiş olan taş eserlerin ele alındığı taş eserler bölümüdür.

3.1. Yapıların Banileri

Bizans dönemi mimarisini konu alan çalışmalarda araştırmacıların karşılaştıkları zorlukların başında mimari yapıların banisinin tespit edilmesi, tarihlendirilmesinin yapılması ve bazı yapılarda da işlevinin tespit edilmesi gelmektedir. Herhangi bir kitabe ya da yazıta sahip olmayan ve dönem kaynakları ile tarihi belgelerde de geçmeyen eserlerde karşılaşılan bu sorunlar, özellikle Doğu

Roma İmparatorluğu'nun kırsal bölgelerindeki eserlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Konya'nın Bizans Dönemi Mimari eserleri kapsamında ele alınan yapıların tamamına yakın kısmında benzer sorunlarla karşılaşılmış; yapıların bani, tarihlendirme ve işlevi konusunda kesin yargılara varılamamıştır. Bu çalışma kapsamında incelenen elli altı adet yapıdan sadece yedisinde kitabeye rastlanmıştır. Kızılören 1 nolu ve 2 nolu Kiliseleri ile Aya Elenia Kilisesi ve Aziz Amphilochios Kilisesi'nde kitabeler yapının beden duvarlarında bulunmasına karşın, Tatköy Manastır Kilisesi ile Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nde kitabeler zemin mozaiği üzerinde yer almaktadır. Kitabesi bulunan diğer bir eser ise Ak Manastır Kilisesi olup, buradaki kitabe kilise naosunda yer alan bir taş üzerine işlenmiştir.

Bir kısmı okunabilen; bir kısmı ise günümüze ulaşamayıp belirli yayınlardan tespit edilebilen kitabelere bakıldığında; Kızılören 1 nolu ve 2 nolu Kiliseleri ile Tatköy Manastır Kilisesi ve Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'ndeki kitabelerin yapının ilk yapım aşamasında yapıldıkları; Ak Manastır Kilisesi, Aya Elenia Kilisesi ve Aziz Amphilochios Kilisesi kitabelerinin ise birer onarım kitabesi oldukları görülmektedir. Ne yazık ki mevcut kitabelerden sadece Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nde ve Aya Elenia Kilisesi'nde yapının ilk dönemine ait bani bilgisi yer almaktadır. Yine bu yapılar içinden Ak Manastır Kilisesi, Aya Elenia Kilisesi ve Aziz Amphilochios Kilisesi'nde yer alan tamir kitabelerinde ise yapıların tamirini gerçekleştiren kişilerin isimleri öğrenilebilmektedir.

Yapının ilk dönemine ait bani isimlerinin yer aldığı Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'ndeki zemin mozaiklerinde yer alan kitabelerden, yapının Epiropos isimli bir kişinin büyük yardımları ile inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca yine aynı mozaikte yer alan diğer iki kitabeden mozaiklerin bir bölümünün Keşiş Konon'un önderliğinde Tates, Andreas, Paulos, Tarasis isimli bütün kilise personeli ile diğer bölümünün Konon, Tarasis ve Stefanos isimli kişilerin adakları olarak yaptırıldığı öğrenilmektedir (Mertek, 1994: 40-41). İlk kitabede yapı banisi olarak ismi geçen Epiropos hakkında herhangi bir bilgi verilmemesine karşın mozaik yapımında önder olduğu söylenen Konon'un zemin mozaiğinin bir bölümünü Epiropos için adaması, bu kişinin dini bir kimliği olabileceğini akla getirmektedir (Res.449, 451, 452).

Çalışmamız kapsamında yapının ilk dönem banisi hakkında bilgi veren diğer bir kitabe ise Aya Elenia Kilisesi'nde yer almaktadır. Narteksten naosa giriş kapısı üzerine yerleştirilen ve 1883 tarihli bir onarım kitabesi olan yazıtta, yapının ilk olarak M.S. 327 yılında Roma imparatoru Konstantin'in annesi olan Helene tarafından Kudüs'e yaptığı haç yolculuğu sırasında inşa ettirildiği söylenmektedir (Özönder, 1998: 106-107).

Çalışmamız kapsamında ele alınan Ak Manastır Kilisesi, Aya Elenia Kilisesi ve Aziz Amphilochios Kilisesi'ndeki kitabeler ise tamir kitabeleridir (Res.242). Kitabelere bakıldığında Ak Manastır Kilisesi'nin 1067 ve 1289 yıllarında iki farklı onarım ve yeni bölümlerin eklenmesine yönelik imar faaliyetlerine sahne olduğu anlaşılmaktadır. Kitabelerden 1067 tarihli olanında Ak Manastır'ın keşiş Markos tarafından ilk onarım ve genişleme çalışmalarının yaptırıldığı; 1289 tarihli ikinci kitabede ise manastırın onarımı ile ilgili olarak keşiş Mattheos'un ve Higumenos isimleri geçmektedir (Hasluck, 2000: 321-322).

Onarım kitabelerine sahip olan diğer bir eser ise Sille'de yer alan Aya Elenia Kilisesi'dir. Narteksten naosa geçişi sağlayan kapı üzerinde üst üste yerleştirilen kitabelerin ilkinde yapının üçüncü tamirinin 1833 tarihinde Sultan Mahmud'un izni ile gerçekleştirildiği; ikinci kitabede ise diğer bir onarımın 1839 ve 1861 yıllarında tahtta bulunan Sultan Mecid döneminde onun izni ile yapıldığı anlaşılmaktadır (Özönder, 1998: 106-107).

Tamir kitabesine sahip son eser ise gerek yapının kendisi; gerekse de kitabesi günümüze ulaşamamış olan Aziz Amphilochios Kilisesi'dir (Res.432). Eflatun Mescidi olarak da bilinen eserin apsis duvarında pencere açıklığının üzerine yerleştirilmiş olduğu eski fotoğraflardan anlaşılan kitabe ile Sultan Abdülaziz tuğralı parçadan, 1872 yılında Sultan Abdülaziz döneminde yapının saat kulesi olarak kullanılması amacıyla onarım ve eklentilerin yapıldığı öğrenilmektedir (Boran, 2012: 163). Birer kitabeye sahip olan Kızılören 1 nolu ve 2 nolu Kiliseleri ile Tatköy Manastır Kilisesi'nde ise ne yazık ki herhangi bir tarih ile bani ismi geçmemektedir (Res.121, 128, 317).

Konya ili sınırları içerisinde yer alan bölgedeki Bizans Dönemi Kilise imar faaliyetlerinin kimler tarafından gerçekleştirildiğini gösteren diğer bir bilgi kaynağı ise yazıtlı taş eserlerdir. Bu kapsamda ele alınabilecek ilk eser, Ladik (Halıcı) belde

merkezindeki bir parkta yer almaktadır (Res.453, Şek.108). Geç Antik döneme ait bir lahit olan eser gerek lahidin sahibi gerekse de üzerinde yer alan kapsamlı kitabesi açısından önem taşımaktadır. Laodikeia Kombousta (Ladik-Halıcı) Piskoposu Eugenios'a ait olan lahitte Piskopos Eugenios, kentteki kiliseyi temelinden itibaren tamir ettiğini, girişini, avlusunu, duvar resimlerini ve heykellerini yenilettiğini belirtmektedir (Calder, 1928: 89-91; Koch, 2007: 25).

İmar faaliyetleri hakkında bilgi veren diğer bir taş eser ise Konya kent merkezinde bulunan Alâeddin Tepesi'ndeki Alâeddin Camii'sinde bulunmaktadır. Cami avlusunun güney bölümünde, türbelerin batısındaki camlı bölümde yer alan eser bir sütun gövdesidir. Üzerinde bulunan yazıttan anlaşıldığı kadarı ile sütun, Isauropolis rahibi (presbyteros'u) Plithios'un oğlu olan diakos Moisis tarafından kendisi ve ailesi adına Aziz Mannis'e vakfedilmiştir (Ramsay, 1883: 314-315; Eyice, 1971:155). Bir kilisede kullanıldığı düşünülen bu sütun gövdesi gerek bulunduğu yer, gerekse de bani bilgisi içermesi açısından oldukça önemlidir.

Konya'nın yakın çevresinde bulunan Karaman Karadağ Binbirkilise'de, Şereflikoçhisar (Parnassos)'da yer alan bazilikalar ile Pisidia Antiochia kentinde yer alan Aziz Paul Bazilikası'ndaki kitabelerde, Lykaonia bölgesi ile yakın çevresindeki Bizans dönemi imar faaliyetlerini gerçekleştiren baniler konusunda bilgi sahibi olabileceğimiz diğer kaynaklardır.

Karaman ilinin yaklaşık 40 km. kadar kuzeyinde yer alan Karadağ'ın üzerinde bulunan çok sayıdaki kilise ve manastır, Lykaonia bölgesinde Bizans dini mimarisinin en yoğun ve en güzel örneklerine sahip olan bir yerdir. Kilise ve manastır sayısının fazlalığından dolayı Binbirkilise olarak da adlandırılan bölgedeki kiliselerden bazılarında yer alan kitabeler, yapıların banileri konusunda bilgiler ortaya koymaktadır. Bu örnekler içinde bani ismi dışında meslek bilgisini de veren örneklerden ilki Karadağ'daki en büyük ören yeri olan Madenşehir'de yer almaktadır. 29 nolu Kilise'nin apsis duvarında yer alan kitabeden kilisenin, Oualerios oğlu, Nasios oğlu taş yontucusu Indakos'un adağı olarak yapıldığı anlaşılmaktadır (Eyice, 1971a: 36). Bölgedeki diğer bir örnek ise Değle ören yerinde yer alan 32 nolu Kilise'dir. Yapının narteksinden naosa geçişi sağlayan kapılar üzerinde yer alan kitabelerden eserin, kilise görevlisi presbyteros Doulotos tarafından inşa ettirildiği düşünülmektedir (Ramsay-Bell, 1909: 546). Yine aynı

ören yerinde bulunan diğer bir yapı olan 33 nolu kilisede ise bir onarım kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabeden kilisenin M.S. 800'li yıllarda papaz Basileios tarafından tamirinin ve genişletilmesinin yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Eyice, 1971a: 59).

Konya'nın kuzeydoğusundaki Şereflikoçhisar'da bulunan Parnassos antik kentindeki kilise, Bizans dini mimarisinin banileri konusunda bilgi veren diğer bir yapıdır. Kilisenin naos zemininde yer alan zemin mozaiğinin merkezindeki kitabeden bu kilisenin, M.S. 469-470 yılında Parnassos Piskoposu Eustathios tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır (Arslan-Sevim-Türkmen-Şirin, 2012: 196-197). Piskopos Eustathios'un, M.S. 449 ve M. S. 458 yıllarında gerçekleştirilen iki konsüle katılan bir kişi olması, yapıyı Anadolu'daki Bizans Mimarisi için daha da önemli bir örnek haline getirmektedir (Le Quien, 1958: 38).

Konya'nın kuzey batısında yer alan Pisidia Antiochia kenti de bu konuda benzer bir örneğe ev sahipliği yapmaktadır. Pisidia bölgesinin başkenti olan antik kentteki en büyük ve önemli kilise olan Aziz Paul Bazilikası üç farklı döneme sahip olan ve Aziz Paulus'un kentteki vaazlarını verdiği sinagog üzerine yapıldığı düşünülen kilisedir. Yapının 4. yüzyılın başlarına tarihlenen üçüncü döneminde zemin mozaiklerle bezenmiştir. Bu mozaikler üzerinde yer alan kitabelerden yapının M.S.375-381 yılları arasında Antiochia piskoposluğu yapmış olan Optimus ile çeşitli din görevlilerinin adağı olarak imar faaliyetinin yapıldığı anlaşılmaktadır (Taşlıalan, 1991: 34-38).

Konu ile ilgili oldukça önemli bir dönem kaynağı ise M.S. 380 yılında Nyssa'lı Aziz Gregorios'un İkonion Piskoposu Amphilokhios'a yazdığı bir mektuptur. Aziz Gregorios mektubunda teknik özelliklerinin kısmen belli olduğu bir martyriumun yapım projesi konusunda tavsiyeler istemekte ve Lykaonialı taş ustalarının bu projede daha uygun bir fiyattan görev almasını arzulamaktadır (Mango, 2006: 22-23). Bu çok önemli mektup ile İkonion Piskoposu Amphilokhios'un dini mimari inşaatlarında sadece kendi bölgesinde değil; diğer bölgelerde de etkili olduğu ve bölgedeki dini inşaat faaliyetlerinde kilise ve din görevlilerin bani olmalarının yanında, yapıların plan ve mimari özelliklerini belirleyip, şekillendirebildiklerini de ortaya koymaktadır.

Herhangi bir yazıt ya da kitabe içermeyen yapıların gerek bani gerekse de tarihlendirme konusunda herhangi bir şey söylemek oldukça güç olsa da yapıların plan tipleri ile mimari özelliklerine bakılarak bazı varsayımlar yapılabilir. Lykaonia'nın yakınındaki bölgeler olan Kilikia ve Isauria'daki başta Meryemlik Azize Thekla bazilikası, Alahan Batı ve Doğu bazilikaları ile Corycus (Kızkalesi) A Kilisesi olmak üzere bazı yapıların İmparator Zeno Dönemine (M.S. 474-491) tarihlendirilmesi (Gough, 1972: 209-210; Hill, 1996: 46, 51, 54; Bayliss, 2001: 141); benzer özellikler gösteren Lykaonia bölgesindeki bazı anıtsal yapılarda aynı döneme ait olabileceğini akla getirmektedir. İstanbul'da herhangi bir imar faaliyeti gerçekleştirmemiş olan imparator Zeno'nun özellikle Kilikia ile Isaura bölgeleri başta olmak üzere Anadolu'da yeni yapılar inşa ettirerek, mevcut yapıları onartması bu görüşümüzü desteklemektedir (Kosiński, 2010: 637).

3.2. Yapıların İşlevleri

Ele alınan kiliseler üzerinde düşünülmesi gereken diğer bir husus ise yapıların işlevleridir. Büyüklükleri ile ilişkili olarak kilise veya şapel olarak tanımlanabilecek olan eserlerin manastıra bağlı bir yapı olup olmadıkları ya da bir topluluk için yapılmış serbest yapılar olabilecekleri akla gelmektedir. Çalışma kapsamında tespit edilen elli altı adet yapıdan sadece yedi tanesinin kesin olarak bir manastır ile ilişkili oldukları bilinmektedir. Kilistra 1 Nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli, Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi, Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 Nolu Şapel, Tatköy Manastır Kilisesi, Kurşuncu Manastır Kilisesi ve Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi olarak sayabileceğimiz bu yapılardan Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi, Tatköy Manastır Kilisesi, Kurşuncu Manastır Kilisesi ve Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nin bağlı bulundukları manastırın katholikonu oldukları görülmektedir. Yapıların çevrelerinde ait oldukları manastırın büyüklüğü ile orantılı olarak sayısı değişebilen mutfak, trapeza, yatakhane, servis odaları, mezarlar ve işlevi kesin olarak saptanamayan mekânlar yer almaktadır.

Kesin olarak manastır olduğuna dair yazılı bir bilgi tespit edilememesine karşın çevresinde yapı ile ilişkili olarak yerleştirilmiş mekânların bulunduğu bazı yapıların da manastır kilisesi olup olmadıkları ele alınması gereken diğer bir

sorundur. İncelemelerimiz kapsamında tespit edilen ve bir yapı kompleksi içinde tanımlanabilecek olan bu yapıların biri haricinde tamamı kaya oyma olarak inşa edilmiştir. Kaya oyma olarak inşa edilen örnekler Botsa 2 Nolu Kilise, Botsa 3 Nolu Kilise, Kilistra 3 Nolu Şapel, Kiriakon Kilisesi, Koimesis Tes Panagias Kilisesi, Kızılören 1 ve 2 nolu Kiliseler ve Bulduk Kasabası Kilisesi'dir. Sekiz yapının da etrafına yerleştirilen mekânların dikdörtgen veya daire planlı olduğu ve bazılarının da duvarlarında nişler yer aldığı görülmektedir.

Kapadokya bölgesindeki kaya oyma manastırlarının büyük bir bölümünün en belirleyici unsuru sayılan trapezalarının[24] yapısal özellikleri ne yazık ki yukarıdaki altı yapıda da görülmemektedir. Kapadokya bölgesindeki trapezalarda ana kayaya oyularak yapılmış masa ile bu masanın tamamını ya da bir kısmını çevreleyen oturma sekisi yer almakta olup oturma sekisinin duvara bitişik olan kısa kenarında geniş bir duvar nişi oyulmuştur. Bazı örneklerde bu niş içinde son akşam yemeği sahnesi de işlenebilmektedir (Kos, 1972: 51; Rodley, 1985: 249-250, Fig.32). Lykaonia bölgesinde yer alan örneklerin içinde bulunduğu yapı komplekslerinde geniş mekânların yer almasına karşın ana kayadan oyulma masa ile oturma sekilerinin bulunmamasının mekânların Kapadokya bölgesine nazaran daha kolay temin edilebilecek ahşap malzeme kullanımı ile ilişkili olabileceğini akla getirmektedir. Benzer durumun başta Frigya olmak üzere Anadolu'nun diğer bölgelerindeki kaya oyma kiliselerde de gözlenmesi bu düşünceyi destekleyen bir unsur olarak sayılabilir (Olcay Uçkan, 2010: 40-128) .

Bir yapı kompleksi içinde yer alan tek duvar yapısı ise İvriz Ambar Deresi Kilisesi'dir. Çok yüksek bir çevre duvar ile çevrelenen ve karşı tepede yer alan İvriz Ambar Deresi Mağara'sı ile de yapım tekniği ve mimari özellikler açısından bir bütünlük gösteren her iki yapının da aynı manastırın yapıları olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmamız kapsamında incelenen kilise ve şapellerin bir kısmının; antik kentler veya ufak yerleşimlerin içine; diğer bir kısmının ise yerleşimlerin dışındaki

[24] Manastırda ortak yaşamın göstergelerinden birisi olan trapezalar rahip ve keşişlerin toplu bir şekilde yemek yedikleri mekânlardır. Çeşitli manastır typikalarında bir çeşit ayin şeklini alan bu yemek seremonisinin ayrıntılı bir şekilde anlatılması, manastır yaşamı içinde bu mekânın önemini açıkça ortaya koymaktadır (Kazhdan-Johnson, 1991: 2109).

vadiler ile yüksek dağ zirvelerine inşa edildikleri görülmektedir (Şek.4). Yapılan incelemeler sonucu bir yerleşim içinde bulunup, herhangi bir yapı kompleksi içinde yer almayan yirmi yedi yapı tespit edilmiştir. Bu yapılar Konya kent merkezinde dört adet (Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje, Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı, Aziz Amphilochios Kilisesi ile Aziz Eustathios Kilisesi), Botsa yerleşiminde bir adet (Botsa 1 nolu Kilise), Çukurtekke'deki antik kentte iki adet (Çukurtekke 1 Nolu Kilise, Çukurtekke 2 Nolu Kilise), Kayadibi yerleşiminde iki adet (Kayadibi 1 Nolu Kilise, Kayadibi 2 Nolu Kilise), Kilistra antik kentinde dokuz adet (Kilistra 1 nolu Şapel, Kilistra 2 nolu Şapel, Kilistra 4 nolu Şapel, Kilistra 5 nolu Şapel, Kilistra 6 nolu Şapel, Kilistra 7 nolu Şapel, Kilistra 8 nolu Şapel Kilistra Paulönü Kilisesi, Kilistra Haç Planlı Kilise), Lystra antik kentinde bir adet (Lystra Kilisesi), Küçük Muhsine yerleşiminde iki adet (Küçük Muhsine 1 nolu Şapel, Küçük Muhsine 2 nolu Şapel), Sille yerleşiminde üç adet (Aya Elenia Kilisesi), Leontopolis antik kentinde üç adet (Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise), Astra antik kentinde bir adet (Astra Kenti Kilisesi) ve Laodicea antik kentinde bir adet (Laodicea Kenti Kilisesi) olarak sayılabilir.

Yukarıda bulundukları yerleşim yerleri ile isimleri verilen yapıların on üçü duvar yapısı; diğer on dördü ise kaya oyma olarak inşa edilmiştir. Büyüklükleri değişebilen bu eserlerin herhangi bir yapı topluluğu içinde yer almaması; yapıların çoğunlukla yerleşimde yaşayan insanların kişisel, mahalle kilisesi veya mezar şapeli olarak kullandığı yapılar olabileceğini düşündürmektedir. Kilistra 7 nolu Şapel, Kilistra 8 nolu Şapel, Kilistra Paulönü Kilisesi ile Küçük Muhsine 2 nolu Şapel'de mezar nişlerinin yer alması bu yapıların birer mezar kilisesi veya şapeli olabileceğini de akla getirmektedir.

Kiliselerin büyüklüklerindeki değişim yerleşimin nüfusu ile doğru orantılı olmakla beraber özellikle Kilistra, Çukurtekke ile Küçük Muhsine'de yer alan yapıların ufak boyutlu ve yerleşimde dağınık olarak yerleştirilmesi ile naosunda herhangi bir mezar bulunmaması; bu yapıların birer mahalle kilisesi veya şapeli olabileceğini düşündürmektedir. Çukurtekke'deki iki örnek dışında Kilistra ve Küçük Muhsine'deki yapıların tamamının kaya oyma olarak yapılmaları özellikle

Kapadokya bölgesindeki benzer örnekler üzerinde durulması zorunluğunu getirmektedir.

Manastır yapılarının toplu şekilde bulunduğu Ihlara Vadisi ile Göreme bölgeleri dışında Kapadokya'da çok sayıda yerleşim içinde kiliseler ve şapeller yer almaktadır. Bu yerleşimler içinde özellikle Aksaray iline bağlı olan Akhisar Köyü'ndeki Bizans yerleşimi, Güzelyurt (Gelveri) yerleşimi ile Selime-Yaprakhisar yerleşimleri hem kiliseleri hem de diğer yapı türlerinin toplu bir şekilde incelendiği önemli yerleşimlerdir. Robert Ousterhout tarafından gerçekleştirilen Akhisar Köyü sınırı içindeki Çanlı Kilise Bizans yerleşiminde 10-11. yüzyıllara tarihli yirmiye yakın kilise ve şapel tespit edilmiştir. Araştırmacı herhangi bir trapezaya sahip olmayan yerleşimdeki bazı yapıların bir manastır kilisesinden çok yerleşim ile ilişkili olabileceğini ileri sürmektedir (Ousterhout, 2005: 179). Bu kapsamda ele alınabilecek diğer bir yer ise yine Aksaray ili sınırları içindeki Güzelyurt'tur. Burada da yerleşim içinde dağınık bir şekilde bulunan kaya oyma yapılar görülebilmektedir. Yerleşimdeki manastır ve kiliseleri konu alan bir doktora tezinde yapıların tamamının işlevi konusuna değinilmemesine karşın Güzelyurt Ev Şapeli yerleşimdeki bir konuta ait özel bir şapel olarak işlevlendirilmiştir (Sunay, 2008: 115-116).

Selime-Yaprakhisar yerleşiminde yapılan incelemelerde ise yerleşimin kuzeyinde üç, Güvercinlik'te dört ve Yaprakhisar'ın güneydoğusunda dört adet bağımsız olarak yapılmış şapel tespit edilmiştir. Bu şapellerin dördünün naosunda mezar nişleri ile bazılarının duvarlarında yapıların 11. yüzyıla tarihlenmesini sağlayacak yazıtlar bulunmuştur. Çalışmada mezar nişine ve mezar yazıtına sahip olan dört şapel mezar şapeli olarak işlevlendirilmekte; diğer yapıların kesin işlevi belirtilmemektedir (Kalas, 2006: 274-276). Çalışma kapsamında ele alınan yerleşim içindeki yapılardan günümüze ulaşamamış olmasına rağmen Alâeddin Tepesi'nde bulunduğunu bildiğimiz Aziz Amphilochios Kilisesi'nin bir mezar kilisesi olduğu düşünülmektedir. Yapıyı 12. yüzyılda ziyaret eden Ebü'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir el-Herevî, yapının Eflatun'un mezarı olduğunu; 15. yüzyılın ikinci yarısında bir Rus hacısı olan Vasilij ise Kudüs yolculuğu dönüşünde yapıyı ziyaret ettiği ve

yapıda Türklerin Eflatun; Hıristiyanların ise Aziz Amphilochios'un[25] mezarı olduğuna inandıkları bir mezarın bulunduğunu söylemektedir (Eyice, 1994a: 477). Günümüze ulaşamayan yapı hakkında erken tarihli kaynakların anlatımları ile isminin Anadolu Selçuklu dönemi öncesinde Aziz Amphilochios; sonrasında ise Eflatun Mescidi olarak isimlendirilmesi bu görüşü desteklemektedir. Yapıların planlarından da yola çıkılarak bazı kiliselerin birer mezar kilise olabilecekleri akla gelmektedir. Mimari değerlendirmenin plan tipleri bölümünde kapsamlı bir şekilde ele alınacak olan serbest haç planlı yedi yapı ile oktogon planlı olan Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu planlarından dolayı bir mezar yapısı işlevinde olabileceği düşünülen yapılardır.

Yerleşim içinde yer almakla beraber boyutları açısından oldukça büyük olan bazı yapıların ise bulundukları yerleşimin ana kilise yapıları oldukları düşünülmektedir. Aziz Amphilochios Kilisesi, Kayadibi 1 ve 2 nolu kiliseler, Kilistra Haç planlı Kilise, Lystra Kilisesi, Aya Elenia Kilisesi, Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, Astra Kenti Kilisesi ve Laodicea Kenti Kilisesi bu tür içinde değerlendirilebilecek anıtsal yapılardır.

Antik kentlerin veya yerleşimlerin dışında ise yirmi bir adet yapı tespit edilmiştir. Bu yapılardan yedisi (Botsa 4 nolu Kilise, Botsa Eyvanlı Yapı, Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi, Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 nolu Şapel, Bulduk Kasabası Kilisesi, İvriz Ambar Deresi Kilisesi, İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi) bir vadi içerisinde; altısı (Ali Sumas Ala Kilise, Ali Sumas Hayyat Kilisesi, Gavurbeşiği Mağara Kilisesi, Bulumya 1 nolu Kilise ve Elengirit Dağı 1 nolu Kilise ve Kurşuncu Manastır Kilisesi) yüksek dağların üzerine ve sekizi (Tatköy Manastır Kilisesi, Tepearası Köyü Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi, Kızılören 1 ve 2 nolu kiliseler, İnlice 1 nolu Kilise, Sarayköy 1 nolu Şapel

[25] 3. yüzyılda yaşamış olan Aziz Amphilochius Kapadokya bölgesinde doğmuştur. Kuzeni Aziz Gregory Nazianzen ve Aziz Basil ile yakın dost olmuşlardır. Eğitimini Konstantinople'da tamamlayarak; 374 yılında İkonion Piskolosluğu'na atanmıştır. Ariusçulu'ğu sapkınlık olarak gören ve onunla mücade eden Amphilochius 381 yılındaki Konstantinople konsülüne katılarak bu düşüncelerini savunmuştur. İmparator I. Theodosius'un Ariusçulu'ğu yasaklamasında Aziz Amphilochius'un oldukça etkili olduğu düşünülmektedir. Yortu günü 23 Kasım olan azizin M.S. 400'lü yıllarda öldüğü sanılmaktadır (Delaney, 1980: 50).

ve Sille 1 nolu Şapel) tepelik araziye ve son olarak biri (Çumra Ali Bey Köyü Kilisesi) ovalık arazi üzerine inşa edilmiştir. Bazılarının işlevlerinin yukarıda tartışıldığı bu yapılardan vadi üzerinde inşa edilen yapıların özellikle vadiden geçen akarsuların yanında yer alması; kilise veya manastırların inşa edildiği yerin tespitinde su kaynaklarının ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Kapadokya bölgesinde çok sayıda vadi bulunmasına karşın özellikle Ihlara-Belisırma ve Selime yerleşimlerini birbirine bağlayan akarsu ile derin vadinin Bizans döneminde en yoğun kilise ve manastır inşasına sahne olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Tepelik alanda inşa edilmiş olan sekiz yapının büyük bir kısmının antik dönemden itibaren kullanıldığı düşünülen belirli yollar üzerinde yer almaktadır. Kızılören 1 ve 2 nolu Kiliseler, İkonion ile Misthia arasındaki bağlantıyı sağlayan Via Sebaste antik yolu üzerindedir (Hall, 1968: 61). Kızılören kiliselerinin yaklaşık 1 km. kadar kuzeybatısında Anadolu Selçuklu Dönemine ait Kızılören Hanı'nın[26] yer alması; bu yolun Anadolu Selçuklu döneminde de kullanıldığını açıkça göstermektedir. Bir yol üzerine yapılan diğer bir grup kilise ise Sille ile Gevale Kalesi arasındaki bir ara yol üzerine yapılan Sille 1 nolu Kilise ile Sarayköy 1 nolu Şapeli'dir. Bu bağlamda ele alınabilecek diğer bir yapı ise İnlice 1 nolu Kilise'dir. İkonion'u Vasada ve Seydişehir'e bağlayan yol üzerinde bulunduğu düşünülen bu kilisenin de yaklaşık 1 km. kadar kuzeydoğusunda Beylikler dönemine tarihlenen Erenkaya (Yıkık) Han[27] bulunmaktadır. Kilisenin yakınında yer alan bu han da antik dönemde kullanılan bu yolun Beylikler döneminde de aktif şekilde kullanıldığını göstermektedir. Tepelik bir alanda yapılmış olmasına karşın işlevinin tespiti konusunda karar verilemeyen diğer bir yapı ise Tepearası Köyü Kilisesi'dir. Ormanlık bir alan içinde oldukça büyük boyut olarak taş malzeme ile inşa edilerek;

[26] Anadolu Selçuklu Döneminde Konya-Beyşehir-Antalya güzergâhı üzerinde Konya-Beyşehir karayolunun 45. Km'sinde yer almaktadır. Hanın günümüze ulaşamayan kitabesinden yapının H.603/M.1206 tarihinde Emir Kutluk tarafından inşa edilmiştir (Karpuz, 2007:100).

[27] Akviran-Akkise yolunun 9. km.sinde bulunan yapı, büyük oranda tahrip olmuştur. Yapı, yakında bulunan kitabesi yardımıyla M.S. 1205-1211 yılları arasında Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanat dönemine tarihlenmektedir (Baş, 2001: 97-98). Yapı Hacettepe Üniversitesi'nde hazırlanan bir yüksek lisans tezinde yanlışlıkla Bulumya Kilisesi olarak incelenmiştir (Eser, 1997: 123).

zengin duvar ve tavan mozaik süslemelere sahip olduğu mevcut kalıntılardan anlaşılan bu yapı oldukça ilgi çekicidir. Amblada antik kentinin yaklaşık 5 km. kadar batısında yer alan yapının çevresinde bazı yapı kalıntılarının izleri tespit edilebilmesine karşın ormanlık alanın içinde bulunmasından dolayı planları çıkarılamamaktadır. Oldukça büyük boyutlu olan yapının en yakın benzerleri Pisidia Antiochia'sında yer alan Aziz Paul Bazilikası'dır. Kentin en eski kilisesi olarak kabul edilen yapı Aziz Paulus'un vaaz verdiği yerde inşa edilmiş olup, Ortaçağ döneminde Hıristiyan hacıların uğradığı önemli bir durak noktasıdır (Taşlıalan, 1991: 34).

Ortaçağ döneminde Hıristiyan hacılar yaşadıkları memleketten Kudüs'e yaptıkları uzun yolculuklarda deniz veya kara yollarını tercih etmektedir. Bu yolculuk sürecinde de başta Constantinople olmak üzere Anadolu'daki önemli haç merkezlerine uğramışlardır. Ephesos Antik kentindeki Aziz John Bazilikası ile Anatolian Seleukia (Meryemlik)'te yer alan Aziz Thekla Anadolu'daki en önemli haç merkezleridir (Vikan, 1982: 3-5). Geç Antik ve Erken Hıristiyanlık döneminde bazı haç merkezlerinin özellikle tedavi amaçlı önem kazandığı bilinmektedir. Orta ve Geç Bizans dönemlerinde ise eski azizler, havariler ve martyrler ile kısa hayatları olmuş yeni azizler olmak üzere iki gruba ayrılan bu merkezler özellikle hasta hacıların uğrak noktası olmuşlardır. Hacıların azizlerin cesetlerine dokunarak veya mezarlarından çıkan kutsal yağ ya da kutsal suyu kullanarak şifa aradıkları öğrenilmektedir (Talbot, 2002: 154, 160).

Çalışma kapsamında ele alınan anıtsal yapılardan başta Tepearası Köyü Kilisesi olmak üzere Aziz Amphilochios Kilisesi'nin, Ak (Aziz Chariton) Manastırı ve Zengibar Kalesi (Leontopolis)'te yer alan Oktogon ile 1 ve 2 nolu Kiliselerin Hıristiyan hacıları için uğrak noktalarından olabileceği akla gelmektedir. Ortaçağ dönemine ait Hıristiyan hacılarının günlüklerine bakıldığında sadece Aziz Amphilochios Kilisesi'nin ziyaret edilen yerler arasında isminin geçtiği görülmektedir (Eyice, 1994a: 477). Bölgede yazılı kaynaklarda ismi geçmesine rağmen yeri tespit edilemeyen tek haç merkezi Aziz Konon'un mezarının bulunduğu Bidana isimli Isaurian kasabasıdır. 3. yüzyıldan itibaren hacıların uğrak noktası olduğu öğrenilen merkeze, Isaurian bölgesi ile her yerden gelen insanların ellerindeki meşalelerle tören alayları düzenledikleri ve aziz için inek, keçi ve koyun

kurban ettikleri belirtilmektedir. 10. yüzyıla tarihlenen bir yazmadan haç merkezinin önemini koruduğu ve çok sayıda insanın ziyaret ettiği dini bir merkez olduğu anlaşılmaktadır (Foss, 2002: 135-136).

İncelenen beş yapı ise yüksek dağların üzerine inşa edilmiştir. Yapılardan Ali Sumas Ala Kilise ile Ali Sumas Hayyat Kilisesi; Ali Sumas ya da diğer adıyla Fahrettin Paşa Dağı'nın zirveye yakın bir yükseklikteki iki farklı mevkine inşa edilmiştir. Yine oldukça yüksek bir konuma inşa edilen diğer yapılar ise Kurşuncu Manastır Kilisesi ve Elengirit Dağı 1 nolu Kilise'dir. Kurşuncu Manastır Kilisesi Karacadağ'ın Kurşuncu Tepesi üzerine; Elengirit Dağı 1 nolu Kilise ise adını da aldığı Elengirit Dağı üzerine inşa edilmiştir.

Eskiçağlardan itibaren dağlar tanrı ya da tanrıların simgeleri veya yaşadıkları yer olarak çeşitli dinlerde kabul görmüşlerdir (Turgut, 2013: 559). Hıristiyanlık inancında dağlar, bir eski Ahit sembolü olarak Tanrı'nın kendisini ya da evini sembolize etmektedir (Cappadona, 1994: 247). Bu bağlamda Bizans döneminde özellikle bazı dağların kutsal kabul görülerek çok sayıda kilise ve manastır inşasına sahne oldukları bilinmektedir. Geç Antik dönemin en önemli merkezlerinden birisi sayılan ve Lykaonia bölgesinin doğu bölümünü teşkil eden Karadağ bunun en güzel örneğidir. En yüksek tepesi 2288 m. olan Karadağ, sahip olduğu Madendağı, Kızıldağ, Mahalaç Tepesi, Çet Dağı ve Başdağ isimli tepeleri ile oldukça önemli bir dini merkezdir (Eyice, 1971: 1). Bu tepeler arasından Kızıldağ ile Mahalaç Tepesi, Hitit dönemine ait kabartma ve yazıtlar barındırmaktadır. Tepelerden Kızıldağ'da bir Hitit kralı ile Hartapuş'a ait hiyeroglif yazıt yer almaktadır. Ayrıca yine burada tespit edilen dağ tahtı ile sunu çukurunun varlığı burasının Hititler döneminde kutsal bir dağ olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Murat, 2013: 566). Karadağ'ın en yüksek zirvesi kabul edilen Mahalaç Tepesi'nde de benzer bir durum söz konusudur. Burada Ramsay ile Bell Hitit dönemine ait bir sunak ile iki hiyeroglif yazıt tespit etmişlerdir. Bizans döneminde bu kalıntıların hemen yanına bir manastır inşa edilmesi ve tepenin başmelek Mikhael'e adanması bölgedeki kutsal ören yerlerinin devamlılığını gösteren önemli bir örnektir (Eyice, 1971: 64-65).

Anadolu'da benzer şekilde değerlendirilebilecek diğer bir kutsal dağ ise Bithynia bölgesinde yer alan Olympos Dağı'dır. 2327 m. Yüksekliğine sahip olan dağda, 5. yüzyıldan itibaren manastırlar kurulmaya başlanmış ve yüzyıllar sonra

manastır sayısı yaklaşık elliyi bulmuştur. Özellikle 8-9. yüzyıllarda Olympos Dağı, "keşişlerin dağı" olarak da adlandırılmıştır (Talbot, 1991: 1525).

Ortaçağ döneminden günümüze hala önemini koruyarak manastır yaşantısını sürdüren en önemli kutsal yer ise Athos'tur. Yunanistan'ın kuzeydoğusunda bulunan üç bölümlü Halkidiki yarımadasının en uzun ve en doğuda yer alan Athos yarımadasını kaplayan bu bölgenin en yüksek noktası 2033 m. yüksekliğindeki Athos Tepesi'dir. Günümüzde özerk bir dini statüye sahip olan Athos'ta ondokuz adet büyük manastır yer almaktadır. Bölgedeki manastır yerleşiminin ilk olarak ne zaman başladığı bilinmemekle beraber 9. yüzyıl kaynaklarında Athos'un bir manastır merkezi olduğu anlaşılmaktadır (Kadas, 1984: 10-11).

Bu bağlamda benzer örneklerden de yola çıkarak çalışma kapsamında incelenen ve bir dağ üzerinde yer alan altı yapının kutsal kabul edilen dağlardaki yüksek mevkilere inşa edildiğini ve büyük bir kısmının da manastır kiliseleri olabileceğini düşünebiliriz.

3.3. Mimari Değerlendirme

3.3.1.Plan Tipleri

Çalışmamız kapsamında tespit edilen elli altı adet kilise ve şapelin inşasında farklı plan tipleri uygulanmıştır. Sırasıyla bazilikal, tek nefli, serbest haç planlı, kapalı yunan haçı planlı ve merkezi planların görüldüğü bu yapılar, kaya oyma ve duvar yapısı olarak farklı tipte yapılmış olmalarına karşın pek çok ortak özellikler göstermektedir. Bizans dönemi dini mimarisinde karşılaşılan plan tiplerinin neredeyse tamamının burada görülebilmesi, bölgenin plan çeşitliliği bakımından zenginliğini de gözler önüne sermektedir.

Yapılan incelemelerde tespit edilen elli altı adet yapının; on biri bazilikal, yirmi üçü tek nefli, yedi yapı ile bir paraklesion serbest haç planlı, sekizi kapalı yunan haçı planlı ve üçü merkezi planın alt tiplerinden olan oktogon, kibarium ve trikonkhos planlı olarak inşa edilmiştir. Farklı plan tiplerinin görüldüğü diğer üç örnekten ikisi doğal mağara; biri ise eyvan planlı olarak yapılmıştır. Çalışmamızda ele alınan iki örneğin planı ise tespit edilememiştir (Tablo 3).

Yapıların inşasında uygulanacak olan plan tipinin belirlenmesinde belirli faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Bu faktörlerin başında öncelikle yapının

işlevi gelmektedir. Kilise ya da şapelin inşa ediliş amacıyla belirlenen planların farklı dönemlerde ortaya çıkan değişik planlarla da zenginleşerek uygulandığı, tarihi süreç içerisinde de izlenebilmektedir. Geç antik dönemde belirli bir sayıdaki topluluğun ibadet etmesi amacıyla inşa edilen yapılarda çoğunlukla bazilikal planın tercih edildiği; 10. yüzyıldan itibaren bazilikal planın yerini kapalı yunan haçı planın aldığı görülmektedir. Geç Antik dönemden itibaren bazı yapılarda da serbest haç planının uygulandığı ve bu yapılarında genellikle mezar kiliseleri olduğu anlaşılmaktadır. Tek nefli plan ise özellikle ufak boyutlu yapılar ile ana yapıya eklenen paraklesionlarda kullanılmıştır. Merkezi plan başlığında toplanan farklı plan tiplerinin ise martyrium, vaftizhane ya da farklı işlevler sebebiyle tercih edildiği görülmektedir.

Yapıların inşasında kullanılacak olan planın seçimindeki diğer bir önemli unsur ise baninin isteği olmalıdır. Bazı inşa faaliyetlerinde baninin bir isteği olmamasına karşın bazılarında ise doğrudan baninin isteği doğrultusunda planın belirlendiği çeşitli tarihi verilerden anlaşılmaktadır. M.S. 326 yılında İmparator Konstantinos'un Kudüs piskoposu Makarios'a Kutsal Mezar Kilisesi'nin yapımı ile ilgili gönderdiği mektupta, devlet tarafından yapım giderleri karşılanan yapının tüm sorumluluğunun Kudüs piskoposuna verildiği ve yapılacak kilisenin sadece çok güzel olması istenmiştir. İmparatorluktan yapının planı ile ilgili herhangi bir isteğin gelmemesi bu duruma güzel bir örnektir (Mango, 2006: 22).

Banilerin plan seçiminde etkili olabildiğini gösteren diğer bir örnek ise M.S. 402-407 yılları arasında Gaza Katedralinin yapımı ile ilgili olarak imparatoriçe Eudokia'nın piskopos Porphyry'e gönderdiği mektuptur. Mektupta imparatoriçe yeni yapılacak olan kilisenin planını piskoposa göndermiştir. Piskopos aldığı mektup sonrasında Antakyalı Rufinus'u kilisenin yapımı için görevlendirmiştir (Mango, 2006: 23). Banilerin yapıların inşasına duydukları ilgi ile de açıklanabilecek bu durumda mimarların sadece hazır planı uygulayan bir uygulayıcı olarak hizmet verdikleri anlaşılmaktadır. Bani ya da inşaattan sorumlu görevlinin yapıda uygulanacak olan planın seçiminde herhangi fikri ya da isteği olmadığı durumlarda ise doğrudan mimarların bu seçimde belirleyici kişi olduklarını düşünmek yanlış olmayacaktır.

3.3.1.1. Bazilikal

Yunanca "basilike stoa", Latince "basilica" kelimelerinden türetilmiş olan bazilika sözcüğü, dikdörtgen planlı, sütun ya da payelerden oluşan taşıyıcı sistem ile birbirinden ayrılmış neflerden meydana gelen yapıları tanımlamaktadır. Roma döneminde toplantıların yapıldığı yerlerde tercih edilen bu plan, Geç Antik-Erken Bizans Döneminde en çok tercih edilen kilise planı haline gelmiştir (Koch, 2007: 39). 4. yüzyıl tarihçisi olan Kayserili Eusebios ise, bazilika kelimesini bir kiliseyi tanımlamak amacıyla ilk kullanan kişidir (Johnson-Wilkinson, 1991: 264).

Bazilikal planlı kiliselerde çoğunlukla batıda revaklı bir atrium (avlu), giriş bölümü olan narteks, üç ya da beş nefli olarak düzenlenen bir naos, transept, naosun doğusunda bema ve en doğuda ise yarım daire veya çokgen planlardan oluşabilen bir apsis yer almaktadır (Mango, 2006: 50).

Bazilikal planlı yapılan ilk kilise, İmparator Konstantin'in M.S. 313 yılında Roma'da yaptırdığı Aziz John Lateran Kilisesi'dir (Milburn, 1989: 88). 4. yüzyıldan 6. yüzyılın sonuna kadar İtalya, Yunanistan, İstanbul, Anadolu, Suriye, Mısır ve Kudüs'te birçok örneğini gördüğümüz bazilikal planlı kiliseler, bölgesel özellikleri yüzünden farklılıklar taşısalar da temelde benzerdir.

Konya bölgesinde toplam on bir yapı, üç nefli bazilikal plana sahiptir (Tablo 4). Bu yapılardan Çukurtekke 1 nolu Kilise, Lystra Kilisesi, Tatköy Manastır Kilisesi, Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 1 ve 2 nolu Kiliseler, Tepearası Köyü Kilisesi, Laodecia Kenti Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi ile Elengirit Dağı 1 nolu Kilise olmak üzere dokuzu duvar yapısı olarak; Kayadibi 1 nolu Kilise ile Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi ise kaya oyma olarak inşa edilmiştir.

Geç antik dönemden itibaren hemen hemen her bölgede örneklerini görebildiğimiz bazilikal planlı yapılar özellikle duvar yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Konya bölgesindeki bazilikal planlı yapılardan sadece iki tanesinin kaya oyma olarak yapılmaları bu durumu doğrulamaktadır. Bazilikal planlı duvar kiliselerinin önemli örnekleri doğu Roma İmparatorluğu'nun başkentliğini yapmış olan İstanbul'da Hagia Sophia (1, 2 ve 3. Dönemler) (Eyice, 1984: 4-8, Müller-Wiener, 2001: 84-86), Hagia Eirene (Müller-Wiener, 2001: 112-113), Beyazıt Kiliseleri A (Müller-Wiener, 2001: 72), Studios Manastırı (İmrahor Camisi) (Müller-

Wiener, 2001: 147) ve Topkapı Sarayı Bazilikası (Müller-Wiener, 2001: 74); Bithynia bölgesinde Gökçeada Kilisesi (Ousterhout-Held, 1997: 64) ve İznik Ayasofyası (Peschlow, 2004: 203); Trakya bölgesinde Kral Kızı Bazilikası (Erzen-Başaran, 1993: 209-210) ve Perinthos Bazilikası (Işın, 1994: 62); Kapadokya bölgesinde Aktaş H. Konstantinos Kilisesi (Restle, 1979: 36-42), Ali Dağı H. Basileios Manastır Kilisesi (Rott, 1908: 159-160), Çardak Kilisesi (Eski Camii) (Restle, 1979: 34-36), Dikilitaş H. Pachomios (Thierry, 1972: 30), Gereme Panagia (H. Mikael) (Restle, 1979: 42-44), Kayseri H. Mamas Manastır Kilisesi (Wilson, 1895: 51), Kayseri Koimesis tes Theotokou Manastır Kilisesi (Wilson, 1895: 51), Kayseri Bazilika (Restle, 1979: 44-45), Viranşehir 2 nolu (Kara Kilise) ile Viranşehir 3 nolu (Restle, 1979: 46-48) kilisedir.

Konya bölgesinin büyük bir bölümünün içinde yer aldığı Lykaonia'daki bazilikal planlı duvar yapıları ise Madenşehir 1 nolu (Ramsay-Bell, 1909: 41), Madenşehir 3 nolu (Eyice, 1971a: 38), Madenşehir 4 nolu (Eyice, 1971a: 24), Madenşehir 5 nolu (Eyice, 1971a: 36-37), Madenşehir 6 nolu (Ramsay-Bell, 1909: 71), Madenşehir 7 nolu yapının batısındaki Bazilika (Eyice, 1971a: 31), Madenşehir 21 nolu (Ramsay-Bell, 1909: 117), Madenşehir 29 nolu (Eyice, 1971a: 36), Yukarı Ören 15 nolu (Eyice, 1971a: 42), Yukarı Ören 16 nolu (Eyice, 1971a: 44), Değle Öreni 31 nolu (Ramsay-Bell, 1909: 236), Değle Öreni 32 nolu (Eyice, 1971a: 55), Değle Öreni 33 nolu (Eyice, 1971a: 59), Değle Öreni 42 nolu (Eyice, 1971a: 52-53), Madendağı (Gözdağı) Öreni Kilisesi (Eyice, 1971a: 74), Karadağ Kayasarnıç Öreni Kilisesi (Eyice, 1971a: 79) ve Karadağ Yanıktepe 34 nolu Kilise'dir (Eyice, 1971a: 79). Galatia bölgesinden bazilikal planlı benzer örnek ise Şereflikoçhisar Parnassos Bazilikası'dır (Arslan-Sevim-Türkmen-Şirin, 2012: 196-197).

Önemli bazilikal planlı yapıların yer aldığı Isauria ve Kilikia bölgesindeki örnekler ise Alahan Batı Bazilikası (Gough, 1968: 159-160), Alahan Doğu Bazilikası (Gough, 1967: 43), Ermenek (Zenonopolis) H. Sokrates Kilisesi (Saner, 2011: 108), Akören I nolu Kilise (Hill, 1996: 66), Akören II nolu Kilise (Hill, 1996: 67), Akören Kutsal Haç Kilisesi (Hill, 1996: 67), Akören II, 2 nolu Kilise (Hill, 1996: 68), Alakilise (Hill, 1996: 83), Anavarza Apostles Kilisesi (Hill, 1996: 85), Anemurium Bazilikası (Hill, 1996: 91), Anemurium Aziz Apostles (II nolu) Kilisesi (Hill, 1996: 92), Anemurium, III nolu (10C) Bazilika (Hill, 1996: 92-93), Anemurium Necropolis

Kilisesi (Hill, 1996: 94), Anemurium Merkez (III-13 C nolu) Bazilika (Hill, 1996: 93), Batısandal Bazilikası (Hild-Hellenkemper, 1990: 212), Bodrum (Hierapolis Castabala), Kuzey Kilise (Hill, 1996: 104), Bodrum (Hierapolis Castabala), Güney Kilise (Hill, 1996: 105), Canbazlı Bazilikası (Hill, 1996: 107), Cennet-Cehennem Tapınak Kilisesi (Hill, 1996: 111), Corycus (Kızkalesi) A Kilisesi (Hill, 1996: 116), Corycus (Kızkalesi) C Kilisesi (Hill, 1996: 122), Corycus (Kızkalesi) F Kilisesi (Hill, 1996: 124), Corycus (Kızkalesi) G Kilisesi (Hill, 1996: 124), Corycus (Kızkalesi) H (Mezar) Kilisesi (Hill, 1996: 131), Corycus (Kızkalesi) I Kilisesi (Hill, 1996: 136), Corycus (Kızkalesi) Demirciören Kilisesi (Hill, 1996: 144), Dağ Pazarı Bazilikası (Hill, 1996: 151), Hasanalıler Kilisesi (Hill, 1996: 173), Kadirli Ala Kilise (Bayliss, 2001: 207), Kanlıdivane I nolu Kilise (Eyice, 1976/77: 423), Kanlıdivane II nolu Kilise (Eyice, 1976/77: 425), Kanlıdivane III nolu Kilise (Eyice, 1976/77: 426-427), Kanlıdivane IV nolu Kilise (Eyice, 1976/77: 429), Karlık Bazilikası (Hill, 1996: 194), Meryemlik Azize Thekla Bazilikası (Hill, 1996: 217), Şaha Bazilikası (Hill, 1996: 244), Tapureli A Kilisesi (Hill, 1996: 246), Tapureli C Kilisesi (Hill, 1996: 248), Uzuncaburç Aziz Stephanos Kilisesi (Hill, 1996: 254), Yanıkhan Güney Kilise (Hill, 1996: 256), Yanıkhan Kuzey Kilise'dir (Hill, 1996: 260).

Konya bölgesinin kuzey ve batısında yer alan Frigya bölgesindeki bazilikal planlı duvar yapıları ise Amorium Aşağı Şehir Kilisesi (Lightfoot, 2007: 82-83), Hierapolis Bazilikası (Gümgüm, 2012: 390), Hierapolis Payandalı Kilise (Arthur, 2006: 145-146), Laodikeia Kuzey Bazilikası (Şimşek, 2007: 267-268), Laodikeia Kuzeybatı Bazilikası (Şimşek, 2007: 271, 274), Laodikeia Güneybatı Bazilikası (Şimşek, 2007: 279), Apameia Bazilikası (Kienlin-Üyümüze, 2012: 139), Eskişehir Başara Köyü Güney Kilise'nin 1. Evresi (Alp, 2010: 24-25); Pisidia bölgesinde Sagalassos Baş Melek Mikail Bazilikası, Sagalassos E1 Bazilikası ve Pisidia Antiocheia Aziz Paul Bazilikası'dır (Taşlıalan, 1991: 34).

Anadolu'nun güneyini oluşturan Karia bölgesindeki bazilikal planlı önemli kiliseler ise şunlardır, Knidos B Kilisesi (Özgan, 2004: 85-86), Knidos D Kilisesi (Özgan, 2004: 55-56), Knidos E Kilisesi (Özgan, 2004: 57-58), İasos Bazilikası (Baldoni-Franco vd., 2004: 85-87), İasos Akropolis Bazilikası (Baldoni-Franco vd., 2004: 121); İonia bölgesindeki benzer yapılar, Efes Doğu Gymnasium Bazilikası

(Ceylan, 2001: 191), Milet Katedral Kilisesi (Ceylan, 2001: 191), Milet H. Mikael Kilisesi (Ceylan, 2001: 191) ile Priene Bazilikası'dır (Ceylan, 2001: 191). Lykia bölgesindeki bazilikal planlı kiliseler ise Andriake A Kilisesi (Harrison, 1963: 142, Tekinalp, 2000: 61), Andriake B Kilisesi (Harrison, 1963: 142; Tekinalp, 2000: 80), Andriake C Kilisesi (Tekinalp, 2000: 117), Andriake D Kilisesi (Tekinalp, 2000: 139), Andriake E Kilisesi (Tekinalp, 2000: 156), Yanartaş (Khimeria) Bazilikası (Öztaşkın, 2007: 19), Patara Büyük Kilise, Ksanthos Doğu Bazilikası (Courtils, 2003: 90-95), Alakilise (Harrison, 1963: 126-127), Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, Letoon Erken Bizans Kilisesi (Courtils, 2003: 153), Fethiye Gemiler Ada III Nolu Kilise (Tekinalp, 2001: 502), Fethiye Gemiler Bazilikası, Ölüdeniz Kumsal Bazilikası, Fethiye Mustafa Bazilikası, Karacaören Kumsal Bazilikası, İskender Bazilikası, Kökburunu Bazilikası, Gürses Bazilikası, Sura Yaylası Bazilikası, Sura Vadi Kilisesi (İşler, 2009: 239), Olympos A Kilisesi (Parman-Olcay Uçkan vd., 2006: 77-82) ve Olympos Liman Bazilikası'dır (Parman-Olcay Uçkan vd., 2006: 85-86). Karadeniz bölgesinde Bizans dönemine tarihlendirilen üç nefli bazilika planlı benzer yapı olarak Trabzon Aziz Anne (Küçük Ayvasıl) Kilisesi (Bryer-Winfield, 1985: 218) bulunmaktadır.

Duvar yapılarına nazaran sayısı oldukça az olan kaya oyma bazilikaların ise neredeyse tamamı Kapadokya bölgesinde yer almaktadır. Bu bölgede yer alan bazilikal planlı kiliseler Avcılar Bezirhanı Bazilikal Kilise (Ötüken, 1980: 86), Avcılar Durmuş Kadir Kilisesi (Ötüken, 1980: 87), Ayvalı Kilise (Ötüken, 1980: 89), Çavuşin Ioannes Prodromos Kilisesi (Ötüken, 1980: 102), Göreme 14 nolu (Aynalı) Kilise (Ötüken, 1980: 120), Güzelöz 3 a nolu Kilise (Ötüken, 1980: 135), Güzelöz 3 b nolu Kilise (Ötüken, 1980: 135), Ortahisar Hallaç Kilisesi (Ötüken, 1980: 143), Selime Kale Manastır Kilisesi (Kalas, 2006: 285-286), Soğanlı B Kilisesi (Ötüken, 1980: 187), Soğanlı Kubbeli I Alt Kilise'dir (Ötüken, 1980: 189). Kaya oyma bazilikal planlı kiliselere sahip diğer bir bölge ise Frigya'dır. Buradaki kiliseler Afyon-Bayat Kilisesi (Olcay Uçkan, 2010: 40), İnpazarcık Yayla Alacain Kilisesi (Olcay Uçkan, 2010: 50), İhsaniye Ayazin C Kilisesi (Olcay Uçkan, 2010: 56), Ayazin III nolu Şapel (Olcay Uçkan, 2010: 66) ile Selimiye İbrahim İnleri Kilisesi'dir (Olcay Uçkan, 2010: 90-91). Son olarak Galatia bölgesindeki Kesiktaş Kaya Manastırı Kilisesi (Alpaslan-Vardar, 2002: 32-33) ile Trakya bölgesindeki

Nikolaos Manastırı Kilisesi'ni (Eyice, 1969a: 342-343) benzer örnekler olarak sayabiliriz.

Çalışmamız kapsamında incelenen yapılardan Tatköy Manastır Kilisesi, Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 1 ve 2 nolu Kiliseler, Tepearası Köyü Kilisesi ile Kayadibi 1 nolu Kilise dikdörtgen planlı birer nartekse sahiptir. Nartekse girişler Kayadibi 1 nolu Kilise ile Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 2 nolu Kilise hariç tümünde batıdaki tek bir kapı açıklığından sağlanmaktadır. Ana kayaya oyularak yapılan Kayadibi 1 nolu Kilise'de ana kayanın konumundan dolayı giriş kuzeyde iken, Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 2 nolu Kilise'de giriş batı ve güney yönündeki birer kapı açıklığından sağlanmaktadır. Narteklerden sadece Tepearası Köyü Kilisesi narteksinin kuzey ve güney yönlerine yerleştirilen duvar payelerine oturan kemerler vasıtasıyla üç bölüme ayrıldığı anlaşılmaktadır (Şek.84). Kiliselerden sadece Kayadibi 1 nolu Kilisesi'nin narteksinin beşik tonoz olan örtüsü günümüze gelebilmiştir. Diğer dört narteksinde plan ve mimari özellikleri göz önüne alınarak beşik tonoz örtüye sahip oldukları düşünülmektedir.

Kilise narteklerinin üç bölüme ayrılması Karadağ Binbirkilise kiliselerinde sıklıkla görülen bir uygulamadır. Madenşehir'deki 1, 3, 4, 5, 6, 7, 15, 21 ve 29 nolu kiliselerde, Değle 31, 32, ve 34 nolu kiliseler ile Mahalaç Manastır Kilisesi'nde üç bölümlü narteks uygulaması görülmektedir. Karadağ'daki üç bölümlü narteklerde güney bölümü; 1 ve 21 nolu gibi bazı örneklerde ise her iki bölüm kapalı bir mekân olarak planlanmıştır (Eyice, 1971a: 145). Konya bölgesinde narteksin üçlü bölüm şeklinde düzenlenmesinin çok yaygın olmadığı, üçlü bölüme sahip Tepearası Köyü Kilisesi'nin ise Karadağ örneklerinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Nartekste her iki bölümünde açık olarak düzenlendiği benzer örnekler Amorium Aşağı Şehir Kilisesi, Dağ Pazarı Bazilikası, Kadirli Ala Camii ve Apameia Bazilikası olarak sayılabilir (Şek. 109).

Narteksli beş bazilikal planlı yapıdan dördünde naosa girişi sağlayan açıklık narteksin doğu duvarının merkezinde ve apsis aksında yer almakta iken sadece Tepearası Köyü Kilisesi'nde narteksten naosa giriş üç kapıdan yapılmaktadır. Bu durumun yapının boyutları ile narteksin üç bölümlü olmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Narteksi olmayan kiliselerin naosa girişleri ise batı duvarında yer alan ve cephenin merkezine yerleştirilen bir kapıdan sağlanmaktadır.

Mevcut kalıntılardan tüm duvar yapıları ile Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin giriş açıklıklarının düz lentolu oldukları görülmektedir. Kayadibi 1 nolu Kilise'deki giriş açıklıklarında ise yarım daire planlı kemer kullanılmıştır (Res.85).

Tümü doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan kiliselerin tamamı üç nefli bazilikal planlı olup nefleri birbirinden ayıran taşıyıcılar büyük oranda günümüze gelememiştir. Saptanabilen örneklerden Çukurtekke 1 nolu Kilise, Elengirit Dağı 1 nolu Kilise, Kayadibi 1 nolu Kilise ve Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nde taşıyıcıların çift sıra halinde üçer yerleştirildikleri ve dörtgen kesitli oldukları görülmektedir. Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nde ise nefleri ayıran taşıyıcılar "T" planlı olup ikişerden çift sıra şeklinde yerleştirilmiştir (Şek.103). Taşıyıcıları günümüze ulaşamayan örneklerin nef ayrımları duvarlara yerleştirilen duvar payelerinin izlerinden saptanabilmektedir. Taşıyıcıları doğu-batı doğrultusunda birbirleri ile ve naosun doğu ve batı duvarın da ise duvar payelerine kemerler vasıtasıyla bağlandıkları mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Kaya oyma olarak inşa edildiği için günümüze oldukça sağlam bir şekilde gelebilmiş olan Kayadibi 1 nolu Kilise ile Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nde ise kemerler açık bir şekilde görülebilmektedir (Res.88). Yapılardan Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nde kemerlerin sadece doğu batı doğrultusunda değil; taşıyıcıların orta nefe bakan kısımlarda birbirleri ile de bağlandıkları anlaşılmaktadır. Muhtemelen orta nefin örtüsünü desteklemek amacıyla yapılmış olan bu kemer uygulaması sebebiyle naosta "T" kesitli payeler kullanılmış olmalıdır.

Bazilikal planlı on bir kilisede orta nefler yan neflere göre daha geniş tutulmuştur. Orta nefin genişliğini belirleyen unsurun apsis genişliği olduğu görülmektedir. Naoslar kuzey ve güney duvarına açılan pencereler ile aydınlanmaktadır. Duvar yapılarının büyük oranda tahrip olarak günümüze gelmesi sebebiyle pencere açıklığının tespit edilebildiği örnekler, Tepearası Köyü Kilisesi, Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise ile Kayadibi 1 nolu Kilise'dir. Tepearası Köyü Kilisesi'ndeki kemer kalıntılarından pencerelerin kuzey ve güney duvarına simetrik olarak yerleştirilmiş dörder yarım daire kemerli açıklıklardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise'de ise pencereler, kuzey ve güney duvarına simetrik olarak yerleştirilen ve bir pencere payesinin ayırdığı iki pencere açıklığından oluşan dörder pencereden meydana gelmektedir. Kaya oyma yapısı olan

Kayadibi 1 nolu Kilise'de ise naosun kuzey duvarının doğu bölümüne oldukça geniş bir pencere açıklığı açılmıştır. Ayrıca bu yapıda diğer yapılardan farklı olarak kuzey naos duvarına bitişik olarak yapılmış bir oturma sekisi de bulunmaktadır.

Bazilikal planlı kiliselerin naos örtüleri konusunda kesin bir yargıya varmak eldeki verilerin yetersiz olmasından dolayı güçtür. Yapıların gerek boyutları, gerekse de mevcut kemer bağlantı izlerinden neflerin kâgir beşik tonoz örtüye sahip olabileceği düşünülmektedir. Günümüze sağlam bir şekilde ulaşabilen Kayadibi 1 nolu Kilise'de neflerin doğu-batı doğrultusunda uzanan beşik tonozlar ile örtülmesi bu görüşümüzü desteklemektedir (Res.88). Karadağ Binbirkilise'de bulunan bazilikaların tamamının beşik tonoz kâgir örtüye sahip olması her iki bölge arasındaki etkilişemi göstermektedir (Eyice, 1971a: 148).

Beşik tonoz örtü dışında farklı bir örtüye sahip olabileceği düşünülen iki bazilikal planlı yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan ilki Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'dir. Kilisenin naosunda "T" planlı payelerin yerleştirilerek kemerler vasıtasıyla birbirleri ile bağlanması sonucu ortaya çıkan kare bölümün bir kubbe ile örtülü olabileceği akla gelse de bunu destekleyecek herhangi bir kalıntı tespit edilememiştir. Farklı bir naos örtüsüne sahip olabilecek diğer bir kilise ise Teperarası Köyü Kilisesi'dir. Diğer yapılara karşın büyük boyutlu yapının naosunun ahşap çatılı olabileceği akla gelmektedir. Mevcut kalıntılarda naos içinde taştan yapılmış örtüye ait herhangi bir kalıntının bulunmaması bu düşünceyi desteklemektedir (Res.362).

Bazilikal planlı kiliselerin orijinal zemininin molozlar ile dolu olması yüzünden görülememesi sebebiyle naos ile bema arasındaki ayrımı sağlayan templona ait herhangi bir iz tespit edilememiştir. Templonun görülebildiği tek örnek Kayadibi 1 nolu Kilise'dir. Yapıda templon en doğuda yer alan ayaklar arasına yerleştirilen iki duvar payesinden meydana gelmektedir. Bu şekilde naosun içine kadar genişleyen bir bema bölümü oluşturulmuştur (Res.292).

Kiliselerden Kayadibi 1 nolu Kilise dışında tamamında tek bir apsis yer almaktadır. Kayadini 1 nolu Kilise'de ise ana apsisin her iki yanına birer yan apsis yerleştirilmiştir. Bazilikal planlı duvar kiliselerin apsislerinin tamamı içten ve dıştan yarım daire planlıdır. Tepearası Köyü Kilisesi ile Elengirit Dağı 1 nolu Kilise'nin apsisinde üçlü pencere açıklığı bulunduğu anlaşılmaktadır. Kaya oyma olarak

yapılan Kayadibi 1 nolu Kilise'nin ana apsisi yarım daire planlı olup, kuzey ve güneyde yer alan yan apsisler dikdörtgen planlıdır. Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin ikinci dönemine ait olan ana apsisi ise düzgün olmayan yarım daire biçimli olup bunun sebebinin bu dönemdeki kötü işçilikten kaynaklandığı düşünülmektedir. Anadolu'da geç antik döneme ait bazilikalara bakıldığında apsisin her iki yanında pastophoria odalarının yer aldığı ve bazı örneklerde de bu odaların birer apsis eklenmesiyle beraber bir şapel işlevi kazanabildikleri görülmektedir. Konya bölgesi kiliselerinde pastophoria odalarının yapılmadığı ve ana apsisin doğu cepheden yarım daire planlı olarak çıkıntı yaptığı görülmektedir. Karadağ Binbirkilise yapılarının tamamında görülen bu uygulamanın diğer benzerleri arasında Eskişehir Başara Köyü Güney Kilise'nin 1. Evresi (Alp, 2010: 24-25, Şek.6), Andriake B Kilisesi (Harrison, 1963: 142; Tekinalp, 2000: 80, Şek.28-29), Andriake D Kilisesi (Tekinalp, 2000: 139, Şek.57), Sura Vadi Kilisesi (İşler, 2009: 239, Şek.116), Apameia Bazilikası (Kienlin-Üyümüze, 2012: 139, Abb.9), Laodikeia Güneybatı Bazilikası (Şimşek, 2007: 279, Res.97b) ve Olympos Liman Bazilikası (Parman-Olcay Uçkan vd., 2006: 85) sayılabilir.

Bazilikal planlı kiliselerden Tepearası Köyü Kilisesi, Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi ile Kayadibi 1 nolu Kilise'de altar tespit edilmiştir. Tepearası Köyü Kilisesi'nde bulunan altar nartekste toprağa gömülü vaziyette iken, diğer iki kaya oyma kiliseden Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nde altar, apsis duvarına bitişik şekilde ana kayaya oyularak yapılmıştır (Res. 363). Kayadibi 1 nolu Kilise'de ise altar sadece ana apsisin iki yanında yer alan yan apsislerdedir (Res.91). Her üç örnekte tespit edilen altarların dikdörtgen prizması şeklinde oldukları görülebilmektedir. Yapılardan sadece Kayadibi 1 nolu Kilise'de tek basamaklı bir synthronon ile apsisin merkez noktasındaki kayaya oyularak yapılmış bir kathedra tespit edilmiştir (Res.90). Apsisteki bu düzenlemenin benzerleri Selime Kale Manastır Kilisesi ile Avcılar Durmuş Kadir Kilisesi'nde de görülmektedir. Her iki yapıda da synthronon, Kayadibi 1 nolu Kilise'de olduğu gibi tek basamaklı bir seki görünümündedir ve synthrononun merkezine bir kathedra yerleştirilmiştir (Kalas, 2006: 286; Teteriatnikov, 1996: 38).

Bazilikal planlı olan kiliselerden Tatköy Manastır Kilisesi ile Sille Koimesis Tes Panagias kiliseleri bir yapı kompleksi içinde yer aldıklarından dolayı kiliselere

bitişik olarak yapılmış bazı mekânlar bulunmaktadır. Tatköy Manastır Kilisesi'nin güneyinde yer alan mekânlar on adettir ve tamamı dikdörtgen planlıdır. Kesin işlevleri tespit edilemeyen mekânlardan kuzeydoğuda yer alanının doğu cephesi apsis işlevinde olabilecek şekilde içten ve dıştan yarım daire biçimlidir. Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin doğusunda yer alan mekânlar ise dikdörtgen planlı büyük bir mekân ile bu mekâna doğu yönünden eklenmiş ve günümüzde büyük oranda toprak altında olan çeşitli mekânlardan oluşmaktadır. Dikdörtgen planlı olan mekân, dört taşıyıcı ile üç nefe ayrılmış olup, duvar ile zeminlerinde çeşitli nişlere sahiptir.

Bir yapı kompleksi içinde olmamakla beraber çevresinde bazı paraklesionların bulunduğu bazilikal planlı kiliseler ise Çukurtekke 1 nolu Kilise, Kayadibi 1 nolu Kilise ve Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 2 nolu Kilise'dir. Çukurtekke 1 nolu Kilise'deki eklentiler, naosun kuzeydoğusuna eklenmiş dikdörtgen planlı bir mekân ile güney cephesini boydan boya dolaşan bir koridor ve bu koridorunda güneyine eklenmiş tek nefli bir şapeldir. Dikdörtgen planlı olan şapel içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsise sahiptir. Paraklesionlardan kuzeyde yer alan mekânın işlevi ise ne yazık ki kesin olarak saptamamaktadır. Paraklesiona sahip diğer bir yapı ise Kayadibi 1 nolu Kilise'dir. Kilise narteksinin güneyine eklenen paraklesion, serbest haç planlı bir şapeldir. Şapelin doğu haç kolu yarım daire planlı bir apsis ile sonlanmaktadır. Bir ek mekâna sahip son yapı ise Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 2 nolu Kilise'dir. Narteksin kuzey bölümüne eklenmiş olan mekân dikdörtgen planlıdır. Ne yazık ki bu mekânın da kesin olarak işlevi tespit edilememiştir.

3.3.1.2. Tek Nefli

Dörtgen planlı bir naos ile naosun doğusuna eklenen çoğunlukla tek apsisten meydana gelen uzunlama tek nefli plan, Erken Hıristiyanlık döneminden itibaren kullanılan en yaygın plan tipidir. Özellikle ufak boyutlu planlanan yapılarda kullanılan bu plan tipi bir yapıya eklenen parekklesion olabildiği gibi serbest olarak da inşa edilmişlerdir.

9. yüzyıldan itibaren Kapadokya bölgesindeki kaya oyma kiliselerde tek nefli planın farklı bir çeşidi kullanılmaya başlanmıştır. Bu yeni tek nefli uygulamada

naosu oluşturan dikdörtgen enlemesine yerleştirilmiş ve böylece uzun bir doğu duvarı elde edilerek birden fazla apsisin yerleştirilebilmesi sağlanmıştır.

Konya bölgesinde yaptığımız çalışmalarda toplam yirmi üç yapı ile bir parekklesionun tek nefli olduğu saptanmıştır (Tablo 5). Bu yapılardan yirmi bir tanesi ile bir parekklesion kaya oyma iken; diğerleri duvar yapısı olarak inşa edilmişlerdir. Dikörtgen planlı olan naosun doğu-batı doğrultusunda yerleştirildiği tek nefli duvar yapıları, Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje, Çukurtekke 2 nolu Kilise ile Çukurtekke 1 nolu Kilise'nin güneyine eklenen parekklesiondur.

Tek başına inşa edilmiş olan yapılardan Çukurtekke 2 nolu Kilise'nin girişi kesin olarak belirlenemezken; Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'de giriş batı yönüne yerleştirilmiş yirmi iki basamaklı bir koridor şeklindedir. Zemin kotunun altına inşa edilen yapının naosuna ulaşılabilmesi için böyle bir merdivenli koridor düzenlemesinin yapılmasının zorunlu hale gelmiş olduğu düşünülmektedir.

Yapıların her ikisinde de doğu-batı doğrultusunda uzanmış dikdörtgen planlı birer naos yer almaktadır. Naosun doğusunda Çukurtekke 2 nolu Kilise'de içten ve dıştan; Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'de ise sadece içten yarım daire planlı bir apsis bulunmaktadır. Her iki yapıda da naosun kuzey ve güneyine yine tek nefli birer şapel eklenmiştir. Şapellere ulaşım kuzey ve güney naos duvarlarındaki birer kapıdan sağlanmaktadır. Ek şapellerin benzer biçimde dikdörtgen planlı naosları ile yarım daire planlı birer apsisleri yer almaktadır.

Uzunlamasına tek nefli duvar yapılarının bazı benzerleri şunlardır: İstanbul'da Boğdan Sarayı (Müller-Wiener, 2001: 108), Ese Kapı Mescidi (Müller-Wiener, 2001: 118-119), Kefeli Mescidi (Müller-Wiener, 2001: 166), Sinan Paşa Mescidi (Müller-Wiener, 2001: 198), Toklu Dede Mescidi ((Müller-Wiener, 2001: 206); İznik Ayasofya Ek Şapeli (Peschlow, 2004: 203); Trakya'da Enez Kaleiçi 1 nolu Şapeli (Eyice, 1969: 350); Frigya bölgesinde Hierapolis Küçük Kilise (Arthur, 2006: 144), Hierapolis Agora Doğusundaki Kilise (Arthur, 2006: 118), Hierapolis Tiyatro Üstündeki Kilise (2. Dönem) (Arthur, 2006: 152-153); Isauria bölgesinde Alahan Mağara Kilise (Güney, batı ve doğu cephesi duvar) (Hill, 1996: 72-73), Alahan Batı Bazilikası (2. Dönem) (Gough, 1963: 105-108, Fig.1), Ermenek Gözpınarı Şapeli (Özkan, 2011: 86-87); Kapadokya'da, Çanlı Kuzey Kilise (Ötüken, 1980: 78), Aktaş Konstantinos Kilisesi (3. Yapı dönemi) (Ötüken, 1980: 79),

Anatepe Kilisesi (Restle, 1979: 23-24), Hırka Yedikapılı Kilise (Ötüken, 1980: 148), Sarıgöl Kilisesi (Restle, 1979: 24), Satı Manastırı 2. Yapı Dönemi (Restle, 1979: 56-57), Soğanlı Ak Kilise (Restle, 1979: 24-26), Uluağaç Georgios Kilisesi (Ötüken, 1980: 199), Viranşehir 2 nolu (Restle, 1979: 46-48) ve Viranşehir Süt Kuzey Kilise (Restle, 1979: 84).

Kilikia bölgesindeki uzunlamasına tek nefli duvar yapıları Anemurium A Kilisesi güneydoğu ek şapeli (Hill, 1996: 95, Fig.8), Ayaş Tapınak Kilisesi (Hill, 1996: 97-98), Cennet Cehennem Azize Mary Şapeli (Hill, 1996: 113-114), Corycus K Kilisesi 2. dönem (Hill, 1996: 142-143), Gazipaşa 10C nolu Kilise (Hill, 1996: 168-169), Kadirli Ala Kilise (3. Dönem) (Bayliss, 2001: 208); Lykaonia bölgesinde, Madenşehir 22 nolu Şapel (Ramsay-Bell, 1909: 125-126, Fig.80), Madenşehir 17 nolu Şapel (Ramsay-Bell, 1909: 145, Fig.110), Değle 38 nolu Şapel (Ramsay-Bell, 1909: 194, Fig.163), Değle 36 nolu Şapel (Ramsay-Bell, 1909: 176-177, Fig.1130), Değle 46 nolu Şapel (Ramsay-Bell, 1909: 229, Fig.187), Madendağı Tek Nefli Şapel (Eyice, 1971: 73), Asamadi Manastır Şapeli (Eyice, 1971: 78); Lykia'da, Andriake F Kilisesi (Tekinalp, 2000: 174, Şek.72), Dikmen Kilisesi (2. dönem) (Harrison, 1963: 130, Fig.8), Muskar Şapeli (Harrison, 1963: 131), Alacahisar Kuzey Ek Kilisesi (Harrison, 1963: 136), Kökburnu Güney Ek Şapeli (Harrison, 1963: 139), Sura Vadisi Güney Ek Şapeli (Harrison, 1963: 144), Uçağız Şapeli, Karabel Kuzey Ek Vaftizhanesi (İşler, 2009: 260, Şek.119), Karabel Güney Ek Şapeli (İşler, 2009: 79), Doğu Asarcık Şapeli (İşler, 2009: 272), Yanartaş (Khimeria) Şapeli (Öztaşkın, 2007: 38), Andriake A Kilisesi Kuzey Şapeli (Tekinalp, 2001: 65-66), Andriake C Kilisesi Güneydoğu Şapeli (Tekinalp, 2000: 122-123) ve Karadeniz bölgesinde Balat Kilise (Bryer-Winfield, 1985: 82), Tirebolu Kalesi Panagia Kilisesi (Bryer-Winfield, 1985: 142), Akçaabat Orta Mahalle Şapeli (Ballance, 1960: 166), Aziz Philippos Kilisesi (Kudrettin Camii) (Ballance, 1960: 159-160), Giresun (Aretias- Khalkeritis) Adası Kilisesi, Sümela Manastırı Aziz Elias (Saklı) Şapel ile Vazelon Manastırı Aziz Elias Şapeli (Bryer-Winfield, 1985: 289-290) tek nefli duvar yapılarından bazılarıdır.

Büyük bir çoğunluğu yapıya eklenmiş bir parekklesion olan uzunlamasına tek nefli duvar yapılarından Konya örneklerinin birebir benzeri ne yazık ki tespit edilememiştir. Konya bölgesinde benzer şekilde iki örneğin bulunması yerel bir üslubun olabileceğini düşündürmektedir.

Konya bölgesinde uzunlamasına tek nefli olan yapıların büyük bir bölümü kaya oyma olarak inşa edilmiştir. Çalışmamız kapsamında Botsa 2, 3 ve 4 nolu Kiliseler, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli, Kilistra 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7 nolu Şapeller, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapeli, Küçük Muhsine 1 ve 2 nolu Şapeller, Şarayköy 1 nolu Şapel, Sille 1 nolu Şapel ile Bulduk Kasabası Kilisesi olmak üzere toplam on dokuz adet kaya oyma yapının tek nefli olduğu tespit edilmiştir. Uzunlamasına tek nefli kaya kiliselerinin benzerleri Kapadokya ve Frigya bölgelerinde bulunmaktadır. Kapadokya'da, Aktepe Haçlı (Ötüken, 1980: 81), Aktepe Simeon (Thierry, 1972: 7), Belisırma Karagedik A Kilisesi (Thierry, 1972: 12), Cemil Stephanos (Ötüken, 1980: 99), Çavuşin Nikephoras Phokas (H. Ioannes Prodromos, Büyük Güvercinlik) Kilisesi (Restle, 1978: 1023), Derindere Kilise (Ötüken, 1980: 104), Göreme 8 nolu (Ötüken, 1987: 39), Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios) (Ötüken, 1987: 39), Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) (Ötüken, 1987: 42), Göreme 13 nolu (Ötüken, 1987: 43), Göreme 15a nolu (Ötüken, 1987: 43), Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi (Ötüken, 1980: 133), Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise (Ötüken, 1980: 136), Güzelyurt Kömürlü, Ihlara Eğritaş (Ötüken, 1990: 47-48), Ihlara Kokar Kilise (Ötüken, 1990: 57), Ihlara Sümbüllü Kilise (Ötüken, 1990: 60), Tatlarin Kilise (Restle, 1978: 1106), Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise (Ötüken, 1980: 201), Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi (Ötüken, 1980: 203); Frigya bölgesinde, Eyerli Alt Kilise (Olcay Uçkan, 2010: 40), Eyerli Üst Kilise (Olcay Uçkan, 2010: 42), İnpazarcık Şapeli (Olcay Uçkan, 2010: 46), Hamam İni Şapeli (Olcay Uçkan, 2010: 48), Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise (Olcay Uçkan, 2010: 52), Ayazin F Kilisesi (Olcay Uçkan, 2010: 58-59), Ballık Mevki Şapeli (Olcay Uçkan, 2010: 60), Ayazin 1 Nolu (Olcay Uçkan, 2010: 62), Ayazin 2 Nolu (Olcay Uçkan, 2010: 64), Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1 (Olcay Uçkan, 2010: 68), Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2 (Olcay Uçkan, 2010: 70), Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi (Olcay Uçkan, 2010: 74), Kızkapanı 1 Nolu (Olcay Uçkan, 2010: 78), Selimiye Kayalıkları 1 Nolu (Olcay Uçkan, 2010: 84), Selimiye Kayalıkları 2 Nolu (Olcay Uçkan, 2010: 86), Selimiye Kayalıkları 3 Nolu (Olcay Uçkan, 2010: 88), Olukpınar 1 Nolu (Olcay Uçkan, 2010: 92), Olukpınar 2 Nolu (Olcay Uçkan, 2010: 94), Kırkinler Alt Kilise (Olcay Uçkan, 2010: 96-97), Leylek Kayalığı 1 Nolu

(Olcay Uçkan, 2010: 102), Leylek Kayalığı 2 Nolu (Olcay Uçkan, 2010: 102-103), Midas Şehri Kilisesi (Olcay Uçkan, 2010: 112), Kümbet Berberini Kilisesi (Haspels, 1971: 250, Fig. 594), Ayterek Kilisesi (Haspels, 1971: 249, Fig. 592), Deliktaş Kilisesi (Haspels, 1971: 249, Fig. 591) ve İnlice Aşağı Kilise (Olcay Uçkan, 2010: 124) uzunlamasına tek nefli kaya oyma kilise ve şapellerdir.

Tamamının doğu-batı doğrultusunda yerleştiği on dokuz kilise ve şapelden, Kilistra Paulönü Kilisesi, Küçük Muhsine 1 nolu Şapel, Kilistra 2 nolu Şapel ile Botsa 3 nolu Kilise'de narteks bulunmaktadır (Res.189, 257). Kilistra Paulönü Kilisesi ile Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'de narteksler naosun güneyine yerleştirilerek girişleri doğu duvarından verilmiştir. Ana kayanın konumundan dolayı böyle bir düzenlemenin yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Dikdörtgen planlı olan bu narteksler in kuzey duvarlarındaki giriş açıklıklarından naoslara ulaşılmaktadır. Kilistra 2 nolu Şapel'in narteksi ise batı yönünde olup dikdörtgen planlı ufak bir mekân şeklindedir (Res.150). Bir yapı kompleksi içinde yer alan Botsa 3 nolu Kilise'de ise kilisenin düzgün olmayan daire biçimli olan giriş bölümünün narteks işlevinde olduğu düşünülmektedir. Botsa 3 nolu Kilise, Kilistra 2 Nolu Şapel ile Kilistra Paulönü Kilisesi narteksler ine oturma sekileri yerleştirilmiştir. Botsa 3 nolu Kilise ile Kilistra Paulönü Kilisesi narteksler inin zeminlerinde ise birer mezar nişi tespit edilmiştir (Res. 190).

Bir narteksi bulunmayan on beş yapının naos girişlerinin büyük bir kısmı batıdan sağlanmaktadır. Girişlerin çoğunlukla yarım daire kemerli bir giriş açıklığı şeklinde olduğu görülmektedir. Botsa 2, 3 ve 4 nolu Kiliseler, Kilistra 1 ve 7 nolu Şapeller, Kilistra Paulönü Kilisesi ile Bulduk Kasaba Kilisesi'ndeki naoslar duvarlara yerleştirilen kör kemerler ile hareketlendirilmiştir (Res. 60, 176, 192, 341). Kilistra 1 nolu Manastır A ve B Şapelleri, Kilistra 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7 nolu Şapeller, Kilistra Paulönü Kilisesi ile Küçük Muhsine 1 nolu Şapel naoslarında oturma sekileri bulunmaktadır. Tek basamak şeklinde düzenlene oturma sekileri bazı örneklerde naosun tüm duvarlarını kaplayabildiği gibi bazı örneklerde ise sadece belirli bir kısım ile sınırlı kalabilmektedir (Res.136, 147, 149, 155, 163, 175). Yapılardan sadece Küçük Muhsine 2 nolu Şapel ile Sille 1 nolu Şapel'in naos zemininde bir mezar nişi yer almaktadır (Res. 265). Kilistra Paulönü Kilisesi'nde ise naostan ulaşılabilen ufak bir mezar odası naosa güney yönünden eklenmiştir (Res.198).

Uzunlamasına tek nefli kaya oyma kiliselerin naoslarında beşik tonoz ile kırma çatı kullanılmıştır. Beşik tonoz örtü tek nefli yapılarda kullanılan en yaygın örtü olmasına rağmen özellikle Frigya bölgesinde karşımıza çıkan kırma çatı uygulamasının Konya bölgesinde de görülmesi Lykaonia bölgesi ile Frigya bölgesindeki ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Kilistra 3, 5 ve 6 nolu Şapeller, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak (Aziz Chariyon) Manastır 1 nolu Şapel, Küçük Muhsine 2 nollu Şapel, Sille 1 nolu Şapel, naos örtüsü olarak kırma çatının tercih edildiği yapılardır. Frigya bölgesindeki Ayazin F Kilisesi, Ayazin 1 ve 2 nolu, Tuzambarı Şapel 1 ve 2'de de benzer şekilde kırma çatı kullanımı vardır (Olcay Uçkan, 2010: 58, 62, 64, 68, 70).

Kaya oyma olarak yapılmış uzunlamasına tek nefli bazı yapılarda naosun doğusuna yerleştirilmiş olan apsis ile naos arasında ayrımın zemindeki tek basamakla yükseltilen bema ve apsis zemini, ana kayaya oyularak yapılan templonlarla veya ahşap bir sistemle sağlandığı; yapılarda tespit edilen izlerden anlaşılmaktadır. Ana kayadan oyularak yapılan templonlar kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Bu tarz templonların en basiti sadece iki dörtgen biçimli Şekilnın apsisin kuzey ve güney köşelerine yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 2 nolu Şapel, Kilistra 4 nolu Şapel ile Kilistra 6 nolu Şapel, bu tip templonların görülebildiği tek nefli kiliselerdir (Res. 137, 149, 163, 169). Konya bölgesinde tespit edilen diğer bir templon çeşidi ise orta aksa yerleştirilen dikdörtgen bir giriş açıklığı ile bu girişin iki yanına açılan dörtgen biçimli pencerelerden meydana gelen templon tipidir. Yaptığımız incelemelerde uzunlamasına tek nefli olan yapılardan sadece Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli ile Bulduk Kasaba Kilisesi'nde bu tip templon kullanıldığı anlaşılmıştır (Res.144, 340). Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli klasik tipin bir adım ötesine geçerek güney yönünden ikinci bir pencere açıklığına da sahiptir. Bölgede tespit edilen diğer bir farklı templon tipi ise sadece Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 nolu Şapel'de bulunan naosun orta aksındaki bir giriş açıklığına sahip olan kapalı bir templon türüdür (Res. 253). İncelenen yapıların bazılarında ise naos ile bema ve apsis bölümleri arasındaki ayrımı sağlayan ahşap bir sistemin varlığı duvarlardaki karşılıklı olarak konumlandırılmış mevcut izlerden tespit edilmiştir. İkonostasis olarak tanımlanabilecek olan bu ayırıcı

elemanlar Kilistra 1 nolu Şapel, Kilistra 3 nolu Şapel ve Kilistra Paulönü Kilisesi'nde görülebilmektedir (Res. 148, 156, 194).

Uzunlamasına tek nefli olan kaya kiliselerinin naosun doğusunda yer alan apsisleri yarım daire planlıdır. Apsisler içinden sadece Bulduk Kasaba Kilisesi'nde bir synthronon tespit edilmiştir (Res.340). Diğer bazı yapıların apsisleri içlerinde ise oturma sekileri bulunmaktadır. Synthronon ile aynı işlevde olmasına rağmen tüm apsis duvarını dolaşmayan bu oturma sekileri, Kilistra 1 nolu Manastır A ve B Şapellerinde, Kilistra 1, 3, 4, 6 ve 7 nolu şapelde görülebilmektedir (Res.138, 148, 156, 175). Yapılardan sadece Kilistra 2 nolu Şapel'de bir katedra bulunmaktadır. Katedra altarın konumundan dolayı apsisin güney bölümüne yerleştirilmiştir (Res. 149). Apsis duvarına bitişik olarak dörtgen prizması şeklinde ana kayadan oyularak yapılan altarlar apsisin tam merkezine konumlandırılmıştır. Uzunlamasına tek nefli kaya oyma kiliselerden Botsa 3 nolu Kilise, Kilistra 1 nolu Manastır A ve B Şapelleri, Kilistra 1, 2, 3, 5, 6, 7 nolu Şapeller, Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 nolu Şapel ile Küçük Muhsine 2 nolu Şapel'in apsislerinde altarlar görülebilmektedir (Res. 138, 148, 177, 254).

Konya bölgesinde kaya oyma olarak yapılmış tek nefli yapıların diğer bir çeşidi ise enlemesine yapılan tek nefli kiliselerdir. Yalnızca Botsa 1 nolu Kilise ile Kızılören 2 nolu Kilise olmak üzere iki örneği tespit edilebilen bu plan tipinde naos, kuzey-güney doğrultusunda yapılmıştır. Yapılardan Botsa 1 nolu Kilise'nin doğu ve güney bölümleri büyük oranda tahrip olduğundan plan özellikleri tespit edilememektedir. Kızılören 2 nolu Kilise'de ise uygulanan planın Kapadokya bölgesindeki örneklere nazaran daha farklı olduğu naosun kendi içinde taşıyıcı ve kemerler ile bölümlere ayrıldıkları görülmektedir. Yalnız bu plan tipinin belirgin özelliklerinden birisi olan doğu duvarından birden fazla görülen apsis uygulaması Kızılören 2 nolu Kilise'de uygulanmıştır (Res. 131-132). Güneydeki ana apsis olmak üzere dört apsise sahip olan yapıdaki tüm apsislerde ana kayaya oyularak yapılmış birer altar yer almaktadır.

Yalnız Kapadokya bölgesinde karşımıza çıkan bu plan tipinin benzerleri, Göreme Saklı (H.Ioannes) Kilise (Ötüken, 1987: 34-35), Göreme 3 nolu (Ötüken, 1987: 35), Göreme 6 nolu (Ötüken, 1987: 36), Göreme 7 nolu (Tokalı Yeni) Kilise (Ötüken, 1987: 37), Göreme 16 nolu (Ötüken, 1987: 46), Göreme 18 nolu (Ötüken,

1987: 47), Göreme 28 nolu (H. Onuphorios, Yılanlı) Kilise (Ötüken, 1987: 56), Göreme 33 nolu (Kılıçlar Kuşluk) Kilise (Ötüken, 1987: 59-60), Kepez B Kayası Kilise (Ötüken, 1980: 161) Soğanlı Kubbeli II alt Kilise'dir (Ötüken, 1980: 189).

3.3.1.3. Serbest Haç Planı

Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra Hıristiyanlığın sembolü haline gelen haç, gündelik yaşamdan, dini ritüellere kadar her alana girmiş, şeytana karşı Dünya'daki en önemli silah olarak kabul görmüştür (Cutler, 1991: 550). Roma imparatoru Konstantin'in 28 Ekim 312 yılında Milvian Köprüsü civarında Maxentius ile yaptığı savaş öncesinde gökte ışıktan bir haç görmesi ve ardından zafer kazanması, haçın önemini daha da arttırmıştır (Grant, 2008: 126). İlk dönemlerde haç motifinin kutsama ve koruma özelliği ile de ilişkili olarak mezar yapılarında tercih edilen haç planı, 4. yüzyıldan itibaren özellikle martyrium yapıları olmak üzere dini yapılarda da tercih edilmeye başlanmıştır (Davies, 1952: 74-75).

Bazı kaynaklar serbest haç planlı kiliselerin ön örneğinin Doğu Roma imparatoru Konstantin'in yaptırdığı Havariyyun (Holy Apostles) Kilisesi olduğunu söylemektedir (Mango, 2006: 68). Kendisinin mausoleumu ile aile fertlerinin mezarlarını içeren bu yapı, 11. yüzyıla kadar önemli din görevlileri ile Bizans imparatorlarının gömüldüğü yerdir (Downey, 1959: 27). I. Iustinianos döneminde tekrar inşa edilen yapı, beş anıtsal kubbeli narteks ve atriuma sahip bir Latin haçı biçimindedir (Wiener, 2001: 405).

Bu plan şemasının martyrium inşasında kullanıldığını gösteren diğer bir kaynak ise Nyssa'lı Aziz Gregorios'un İkonion Piskoposu Amphilokhios'a yazdığı mektuptur. Bu mektupta yapılacak olan martyriumun haç ve sekizgen planlarının birleşiminden oluşacağı söylenmektedir (Mango, 2006: 22-23). M.S. 381 yılında Meletius tarafından Antakya-Kausiye'de serbest haç planlı olarak inşa edilen Aziz Babylas Martyrium'u (Davies, 1952: 75) ile Suriye'de Qal'at Saman'da sütun azizi olan Aziz Simeon'un anıtsal Martyrium'u (Macdonald, 1962: 25, Fig.20) bu planın önemli örnekleri arasında sayılabilir.

Geç Antik dönemde serbest haç planın farklı bir tipi Kapadokya ve Lykaonia bölgesindeki bazı kiliselerde görülmeye başlanmıştır. "T" tipindeki serbest haç planlı denen bu planda "T" şeklindeki naos haçın kuzey, güney ve batı kollarını meydana

getirmektedir. Doğuda yer alan apsis ise haç kolunun doğu bölümünü oluşturmaktadır (Guyer, 1950: 44, Abb.5).

Konya bölgesinde yaptığımız araştırmalarda serbest haç planlı yedi yapı tespit edilmiştir (Tablo 6). Bu yapılardan Ali Sumas Dağı Hayyat Kilisesi, Kurşuncu Manastır Kilisesi ve Bulumya 1 nolu Kilise olmak üzere üçü duvar yapısı; Kayadibi 1 nolu Kilise parakklesionu, Kilistra 8 nolu Şapel, Kilistra Haç Planlı Kilise ile İnlice 1 nolu Kilise olmak üzere dördü kaya oyma kilisedir. Yapılardan İnlice 1 nolu Kilise dışında tümü "T" tipinde serbest haç planlıdır. Kaya oyma olarak inşa edilmiş olmasına karşın Kilistra Haç Planlı Kilise'nin dış cepheleri de ana kayadan oyularak oluşturulmuştur. Çok benzeri bulunmayan bu uygulamanın farklı planlarda olmasına rağmen benzerleri Frigya bölgesinde bulunan Ayazin A Kilisesi (Haspel, 1971: 245; Olcay Uçkan, 2010: 54-55) ile Kapadokya bölgesindeki Soğanlı'da bulunan Kubbeli Kilisesi'dir (Hild-Restle, 1981: 282) (Res. 454).

Benzerleri Kapadokya ve Lykaonia bölgelerinde tespit edilen "T" tipindeki serbest haç planlı duvar kilisesi örnekleri olarak Kapadokya bölgesinden Göreme Çanlı Kilise (Restle, 1979: 54-55), Buzluk Persek (Restle, 1979: 49-50), Çukurkent (Restle, 1979: 50-53), Satı Manastırı'nın ilk evresi (Restle, 1979: 55-57), Kızıl Kilise (Doğan, 2008: 21-22), Skupi Kırk Martirler (Restle, 1979: 63-67), Tomarza Panagia (Hill, 1979: 152, 155-157), Viranşehir I (Restle, 1979: 73), Süt Kilise (Restle, 1979: 84), Yağdebaş (Restle, 1979: 84-85); Lykaonia, bölgesinden ise Madenşehir 11 nolu (Eyice, 1971: 24), Madenşehir 12 nolu (Eyice, 1971: 28), Mahalaç Kilisesi (Ramsay-Bell, 1909: 241-242), Mahalaç ek şapeli (Ramsay-Bell, 1909: 249), Kızıldağ şapeli (Eyice, 1971: 70), Değle 37 nolu (Eyice, 1971: 63), Değle 44 nolu (Eyice, 1971: 48-49), Çet Dağ'daki Şapel (Eyice, 1971: 71) sayılabilir.

Aynı plana sahip kaya oyma kiliseler ise çoğunlukla Kapadokya ve Frigya bölgelerinde tespit edilmiştir. Kapadokya bölgesinden, Açık Saray 2 Nolu Kilise (Hild-Restle, 1981: 136), Akhisar 4a Nolu Kilise (Olcay, 1990: 23-24), Avcılar Orta Mahalle Kilisesi (Olcay, 1990: 24), Balkanderesi I Nolu Kilise (Olcay, 1990: 25-27), Balkanderesi II Nolu Kilise (Olcay, 1990: 27-28), Balkanderesi IV Nolu Kilise (Olcay, 1990: 28-29), Envidit H. Trias Kilisesi (Olcay, 1990: 29), Göreme El Nazar (1 Nolu) Kilise (Ötüken, 1987: 34), Göreme 4c Nolu Kilise (Hild-Restle, 1981: 210), Göreme 4d Nolu Kilise (Ötüken, 1987: 36), Göreme 5a Nolu Kilise (Restle, 1978:

210), Göreme 6a Nolu Kilise (Ötüken, 1987: 37), Göreme 12 Nolu Kilise (Olcay, 1990: 38-41), Göreme 15 Nolu Kilise (Olcay, 1990: 42), Göreme 17b Nolu Kilise (Olcay, 1990: 42-43), Göreme H. Katherina (21 Nolu) Kilise (Hild-Restle, 1981: 212), Göreme 21a Nolu Kilise (Ötüken, 1987: 48), Göreme 21b Nolu Kilise (Ötüken, 1987: 48), Göreme 21d Nolu Kilise (Olcay, 1990: 51), Göreme 22a Nolu Kilise (Hild-Restle, 1981: 212), Göreme 27 Nolu Kilise (Kostof, 1972: 109), Göreme 29b Nolu Kilise (Rodley, 1985: 43), Göreme 34a Nolu Kilise (Olcay, 1990: 58), Göreme 34b Nolu Kilise (Olcay, 1990: 58-60), Güzelöz Haç Kilise (Restle, 1978: 1077), Haldere I Nolu Kilise (Olcay, 1990: 64-65), Haldere II Nolu Kilise (Olcay, 1990: 66-67), Ihlara Ağaçaltı (H. Daniel) Kilisesi (Kostof, 1972: 109), Ihlara Sümbüllü Kilise (Restle, 1978: 1024), Ihlara Yılanlı Kilise (Kostof, 1972: 107), Ortahisar 10 Nolu Kilise (Olcay, 1990: 77-78), Ovacık Hekader Kilisesi (Olcay, 1990: 79), Ovacık Panagia Eileithyia Kilisesi (Hild-Restle, 1981: 170), Soğanlı Kubbeli II Üst Kilise (Hild-Restle, 1981: 282), Taşkınpaşa 16 Nolu Kilise (Olcay, 1990: 84-86), Uluağaç H. Basileios Kilisesi (Olcay, 1990: 86-87) ile Frigya bölgesinden Afyon Karanlık İn Kilisesi (Olcay Uçkan, 2010: 80), Eskişehir Eymir Çiflik Kilise ve Parekklesionu (Olcay Uçkan, 2010: 104-105), Kütahya İnli Köyü Alt Kilise (Haspels, 1971: 251; Olcay Uçkan, 2010: 118-119), Kütahya İnli Köyü Üst Kilise (Haspels, 1971: 251; Olcay Uçkan, 2010: 118-119), Kütahya Sökmen Vadisi Şapeli (Haspels, 1971: 251-251; Olcay Uçkan, 2010: 120) ile Galatia bölgesindeki Dikmen İndere Kaya Kilisesi (Alpaslan-Vardar, 2002: 30-31) serbest haç planın uygulandığı kaya oyma kiliselerdir.

Araştırmamız kapsamında ele alınan Konya bölgesindeki kiliselerden Ali Sumas Dağı Hayyat Kilisesi ile Bulumya 1 nolu Kilise dikdörtgen planlı bir nartekse sahiptir ve naosa girişler batıdaki giriş açıklığından sağlanmaktadır. 20. yüzyılın başında büyük oranda tahrip olmuş olarak tespit edilen ve planı çıkarılan Bulumya 1 nolu Kilise'nin narteksinin üç bölümlü olduğu anlaşılmaktadır (Şek.104). Narteksteki üç bölümün Karadağ Binbirkilise yapılarında olduğu gibi kapalı oldukları sanılmaktadır. Ne yazık ki bu mekânların girişleri tespit edilememiştir. Kurşuncu Manastır Kilisesi ise bir manastırın katholikonudur ve manastır topluluğunun kuzeydoğu köşesine yerleştirilmiştir. Bu sebepten dolayı yapının naosuna batı haç kolunun batı ve güney duvarı ile güney haç kolunun güney duvarındaki bir giriş açıklığından ulaşılmaktadır (Şek.88).

Kaya oyma olarak inşa edilen "T" tipindeki serbest haç planlı olan kiliselerden Kayadibi 1 nolu Kilise parakklesionu, Kayadibi 1 nolu Kilise narteksinin güneyine eklenmiştir. Nartekse herhangi bir giriş açıklığı olmadan doğrudan eklenen parakklesionun kuzey haç kolu bulunmamaktadır (Şek.24). Aynı plana sahip Kilistra 8 nolu Şapel'in girişi günümüzde toprak altında olsa da güney haç kolundadır. Kilistra Haç Planlı Kilise'nin ise batıdan sağlanan girişi dış cepheden derin bir niş içine alınarak vurgulanmıştır.

"T" tipinde serbest haç planlı olan altı kiliseden Kayadibi 1 nolu Kilise parakklesionu haricinde tümünün naosları kuzey, güney be batı haç kolları ile haç kollarının kesiştiği orta bölümden meydana gelmektedir. Yapılardan sadece kaya oyma olanlarının örtüleri günümüze ulaşabilmiştir. Mevcut örneklerden naosu oluşturan haç kollarının beşik tonozlar ile örtülü olduğu; haç kollarının kesiştiği orta bölümün ise Kilistra 8 nolu Şapel'de beşik tonoz, Kayadibi 1 nolu Kilise parakklesionu'nunda kubbe ve Kilistra Haç Planlı Kilise'de kubbemsi tonoz olduğu görülmektedir. Kilistra 8 nolu Şapel'de orta mekânda kullanılan beşik tonoz yapıya girişin sağlandığı güney haç kolunun örtüsünün devamıdır (Res. 210). Dış cephelerinin de ana kayadan oyularak yapıldığı Kilistra Haç Planlı Kilise'de kullanılan kubbemsi tonoz, dıştan dörtgen prizmatik bir kasnak üzerine dört yüzlü kırma çatı şeklinde işlenmiştir (Res. 203-204). Örtüleri günümüze ulaşamayan serbest haç planlı duvar yapılarının örtüleri hakkında bize fikir verebilecek iki benzer örnek Kapadokya ve Karadağ'da yer almaktadır. Her ikisinin de örtüsü günümüze ulaşabilmiş olan yapılardan ilki Güzelyurt'ta bulunan Kızıl Kilise; diğer ise Karadağ'ın Mahalaç Tepesi'nde yer alan Mahalaç Kilisesi'dir (Res. 455). İki kilisede de haç kolları beşik tonozlar ile haç kollarının kesiştiği orta bölüm ise kubbeyle örtülmüştür. Kubbeye geçişler Kızıl Kilise'de tromp iken Mahalaç Kilisesi'nde ise pandantiftir.

"T" tipinde serbest haç planlı olan üç kilisenin haç kolları arasında dikdörtgen planlı odalar yerleştirilmiştir. Bulumya 1 nolu Kilise'de batı haç kolunun kuzey ve güneyinde birer; Kilistra 8 nolu Şapel'in güney haç kolunun doğu ve batısında birer ve Kilistra Haç Planlı Kilise'nin batı kaç kolunun kuzeyinde bir adet oda yer almaktadır. Kilistra Haç Planlı Kilise'de yer alan odanın zemininde üç adet mezar nişi açılmıştır (Res. 212). Diğer yapılardan Kilistra 8 nolu Şapel'in odaları büyük

oranda toprak altında bulunmaktadır. Benzerleri Kapadokya ve Lykaonia bölgesindeki kiliselerde de tespit edilen köşe odalarının kesin olarak işlevleri tartışılmakla beraber ileri sürülen görüşlerden birisi de bu mekânların mezar odası olmasıdır (Doğan, 2008: 51-52). Serbest haç planın da mezar ile ilişkili olması ve Kilistra Haç Planlı Kilise'nin köşe odasında tüm zemini kapsayacak biçimde yerleştirilen mezar nişleri bu görüşü desteklemektedir.

"T" tipinde serbest haç planlı olan altı yapıda da haçın doğu kolunu oluşturan apsis doğu yönünde yer almaktadır. Apsis ile naos arasındaki ayrım sadece Kayadibi 1 nolu Kilise parakklesionu ile Kilistra Haç Planlı Kilise'de tespit edilebilmiştir. Her iki yapıda da ayrım, apsis zemininin bir basamakla naostan yükseltilmesi ile ana kayadan oyularak yapılmış iki templon levhasından meydana gelen templon kuruluşuyla sağlanmaktadır (Res. 95, 213). Tüm duvar yapıları ile Kilistra Haç Planlı Kilise'nin apsisleri içten ve dıştan; diğer kaya oyma örneklerinim ise içten yarım daire planlıdır. Yapılardan sadece Kilistra Haç Planlı Kilise'de yan apsis işlevinde olduğu düşünülüne iki derin niş bulunmaktadır. Kuzey ve güney haç kollarının doğu duvarlarına işlenen bu nişlerin içinde ve ana apsiste dörtgen biçimli birer altar oyulmuştur (Res. 208-209).

Serbest haç planının farklı bir örneği olan İnlice 1 nolu Kilise ise oldukça ilginçtir. Batı haç kolundaki bir giriş açıklığı ile girilen naos; dört ana yöndeki haç kolları, haç kollarının kesiştiği orta bölüm ile kuzey ve güney haç kollarının doğusuna yerleştirilmiş köşe odalarından meydana gelmektedir (Şek. 53). Beşik tonoz örtüye sahip olan haç kollarından batı haç kolundaki beşik tonoz orta mekâna doğru devam ederek bu mekânın örtüsü olarak da kullanılmıştır. Kilisede kuzeydoğu ile güneydoğuda bulunan köşe odaları bu plandaki odalardan farklı olarak naos ile neredeyse birleşik bir görünüm sergilemektedir. Serbest haç planı ile iki destekli kapalı yunan haçı planı arasında bir geçiş örneği olabileceği düşünülebilen bu yapının yerel bir ustanın farklı bir plan denemesi olarak da değerlendirilebilir (Res. 224). İnlice 1 nolu Kilise'nin doğu haç kolunun doğusuna eklenen apsis yarım daire planlı olup, apsiste tek basamaklı bir synthronon ile synthrononun orta bölümünün daha alçak oyularak oluşturulmuş bir kathedra yer almaktadır (Res. 226).

3.3.1.4. Kapalı Yunan Haçı

Kare içinde haç planlı olarak da bilinen Kapalı Yunan Haçı planı bazilikal plan ile birlikte Bizans Mimarisinde en çok tercih edilen plan tipidir. Bu planda kare veya dikdörtgen planlı beden duvarlarının merkezinde paye ya da sütunlardan oluşan dört destek üzerine yerleştirilmiş pandantif geçişli bir kubbe yer almaktadır. Kubbeli bölümün dört tarafında kubbe veya tonoz örtülü haç kolları; haç kollarının arasında kalan kısımlarda ise yine kubbe veya tonoz örtülü köşe odaları yer almaktadır. Bu plan tipinin diğer bir özelliği ise naosun doğusunda bir ana apsis ile her iki yanında birer yan apsisin bulunmasıdır (Krautheimer, 1981: 340-341).

İlk olarak nerede ve nasıl ortaya çıktığı kesin olarak bilinmeyen bu plan tipinin genel olarak Bizans dini mimarisindeki zamanla meydana gelen gelişim ve değişimle oluştuğu veya yabancı kültürlerin etkisiyle Bizans dini mimarisine geldiği kabul edilmektedir. Bizans mimarisinin tarihsel süreçteki değişimi sonucu kapalı yunan haçı planının ortaya çıktığını savunan görüşte, pandantif geçişli kubbeli bazilikal kiliselerinin bu planın geçişini gösteren örnekler oldukları düşünülmektedir. Bu görüşe göre yapının orta nefinde yer alan kubbeli bölümün geniş tutulması sonucu yanlarda dar haç kolları oluşmuştur (Pekak, 2009: 144). Diğer bir görüşte ise kapalı yunan haçı planının haçvari mezar yapılarından etkilenerek oluşturulduğu kabul edilmektedir (Strzygowski, 1903: 134).

Başkent İstanbul'da kapalı yunan haçı planının uygulandığı bilinen en erken tarihli yapı Makedonya hanedanlığının ilk hükümdarı olan I. Basileios'un yaptırdığı Nea Ekklesia veya diğer adıyla Yeni Kilisesi'dir. 880 yılına tarihli olan kilise ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Tarihi kaynaklarda beş kubbeli olarak tanımlanan kilise, ileriki yüzyıllarda Bizans dini mimarisinden pek çok yapıya örnek olmuştur (Mango, 2006: 159).

Kapalı yunan haçı planı kendi içinde destek sayısına göre iki veya dört destekli olarak ya da naostan bağımsız pastophoria odaları olup olmamasına göre belirlenen basit-taşra ile gelişmiş-başkent tipleri şeklinde sınıflandırılmaktadır (Ötüken, 1987: 23; Ötüken, 1990: 25).

Konya bölgesinde yapılan incelemelerde beşi duvar ve üçü kaya oyma olmak üzere toplam sekiz adet yapının kapalı yunan haçı planlı olduğu görülmüştür (Tablo 7). Kendi içinde üç alt gruba ayırabileceğimiz bu yapılardan Aziz Amphilochios

Kilisesi (Eflatun Mescidi) ile Aziz Eustathios Kilisesi iki destekli kapalı yunan haçı planlı; Ala Kilise, Astra Kenti Kilisesi, Aya Elenia Kilisesi, Kayadibi 2 nolu Kilise ile Sille Kiriakon Kilisesi dört destekli basit-taşra tipinde ve son olarak Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi dört destekli gelişmiş-başkent tipindedir.

İki destekli kapalı yunan haçı planlı olan her iki yapı da ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Yapılardan sadece Aziz Eustathios Kilisesi'nde güney cepheden girişi sağlanan dikdörtgen planlı bir narteks bulunmaktadır. Aziz Amphilochios Kilisesi'nde ise güney cephe ile batı cephelerinde yer alan birer girişten naosa ulaşılmaktadır. Her iki yapınında naoslarında kare kesitli iki payenin merkeze yerleştirildiği; payeler ile apsis köşe duvarlarına atılan kemerler ile kare bir bölümün oluşturularak buranın kubbe ile örtüldüğü anlaşılmaktadır. Kubbeli orta bölümün kuzey, güney ve batı bölümünde birer haç kolu, batı haç kolunun kuzey ve güneyinde ise birer köşe odası bulunmaktadır. Haç kolları ile köşe odalarının tonozlar ile örtülü olduğu eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Kiliselerin doğuda bulunan bema ve apsislerinin mümkün olduğu kadar derin tutularak, beden duvarlarından dışarı taşırıldığı ve böylelikle doğu haç kolunun oluşturulduğu görülmektedir. Her iki kilisenin apsisi de içten ve dıştan yarım daire planlıdır. Çok yaygın olmamakla beraber iki destekli kapalı yunan haçı planının benzerleri Kapadokya bölgesinde görülebilmektedir. Ortahisar Cambazlı (Restle, 1978: 1103-1104), Göreme 20 nolu (Barbara) Kilisesi (Ötüken, 1987: 48) ve Göreme 22 nolu (Çarıklı) Kilise (Ötüken, 1987: 50-54) iki destekli kapalı yunan haçı planlı benzer örneklerdir.

Konya bölgesindeki altı yapı dört destekli kapalı yunan haçı planlıdır. Bu yapılardan Ala Kilise, Kayadibi 2 nolu Kilise, Sille Kiriakon Kilisesi ve Astra Kenti Kilisesi'nin dikdörtgen planlı birer narteksi bulunmaktadır. Aya Elenia Kilisesi'nin günümüzde bir narteksi bulunmasına karşın bu narteks yapıya 19. yüzyılda eklenmiştir. Narteksi bulunan yapılardan Kayadibi 2 nolu Kilise dışında tamamında giriş batı yönündeki kapı açıklıklarından sağlanmaktadır. Astra Kenti Kilisesi'nde iki adet olan giriş açıklıkları diğer yapılarda apsis eksenine yerleştirilmiş tek bir açıklık şeklindedir. Kayadibi 2 nolu Kilise'de ise günümüze ulaşamayan giriş ana kayanın konumundan dolayı kuzey yönüne yerleştirilmiş olmalıdır. Dikdörtgen planlı olan narteksler Astra Kenti Kilisesi narteksi haricinde tamamı üç bölümlüdür. Nartekste

doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen kemerlerle sağlanan bu bölümlerin örtüleri kuzey ve güney bölümlerde beşik tonoz iken orta bölümde değişiklik göstermektedir. Narteksin orta bölümleri Ala Kilise'de beşik tonoz; Sille Kiriakon Kilisesi ile Kayadibi 2 nolu Kilise'de ise düz tavan şeklindedir. Sille Kiriakon Kilisesi'nde düz tavan büyük bir haç kabartması ile benzenmişken; Kayadibi 2 nolu Kilise'de düz tavanının merkezine küçük, sembolik bir kubbecik yapılmıştır. Narteklerden Ala Kilise'nin kuzey ve güney; Sille Kiriakon Kilisesi'nin ise sadece kuzey bölümüne ufak birer apsis nişi yerleştirildiği görülmektedir. Narteksten naosa Astra Kenti Kilisesi'nde üç; diğer kiliselerde ise tek bir kapı ile geçilmektedir. Narteksi bulunmayan Ak Manastır Kilisesi'nde ise naosa giriş güney cephenin batı bölümüne yerleştirilen bir giriş açıklığından sağlanmaktadır.

Yapılardan Astra Kenti Kilisesi haricinde tamamında naosun merkezine dört adet kare veya dikdörtgen kesitli paye yerleştirilmiştir. Astra Kenti Kilisesi'nde ise ayakların "L" planlı olduğu görülmektedir. Kapalı yunan haçı planının merkezini teşkil eden bu bölümün dört ana yönünde haçın kollarını oluşturan bölümler ile haç kollarının arasına köşe odaları yerleştirilmiştir. Sille Kiriakon Kilisesi ile Kayadibi 2 nolu Kilise'de doğuda yer alan köşe odalarının doğu duvarlarına birer yan apsis eklenmiştir. Kaya oyma olarak yapılan yapılar ile Aya Elenia Kilisesi'nin örtüsü günümüze sağlam olarak gelebilmiştir. Buna göre örneklerden Ak Manastır Kilisesi hariç tamamında haçın merkezini teşkil eden orta bölümün kubbe ile örtülü olduğu görülmektedir. Ak Manastır Kilisesi'nde ise bu bölüm kubbemsi tonoz şeklinde oyulmuştur. Ala Kilise ile Astra Kenti Kilisesi'nde naos örtüleri günümüze ulaşamamış olmasına karşın ayakların konumu ile kapalı yunan haçı planının temel özellikleri göz önüne alınarak orta bölümün kubbe ile örtülü olduğu düşünülmektedir. Yapıların tamamında haç kolları beşik tonozlarla; köşe odaları ise Ak Manastır Kilise ile Aya Elenia Kilise'de beşik tonoz; Sille Kiriakon Kilisesi'nde kubbe ve Kayadibi 2 nolu Kilise'de çapraz tonozlar ile örtülmüştür. Ala Kilise ile Astra Kenti Kilisesi'nde haç kolları ile köşe odaların örtüleri hakkında herhangi bir tespit yapılamamaktadır. Ak Manastır Kilisesi haricinde tamamı basit-taşra tipinde dört destekli kapalı yunan haçı planlı olan yapılarda apsis doğu haç koluna eklenmiştir. Apsislerin tamamı kaya oyma yapılarda içten; duvar yapılarında ise içten ve dıştan yarım daire planlıdır.

Gelişmiş-başkent tipinde dört serbest destekli olan Ak Manastır Kilisesi'nde naos ile apsis arasında bir bema bölümü ile doğuda yer alan köşe odaların doğusuna eklenmiş pastophoria odaları yer almaktadır. Bema ve pastophoria odalarının zeminleri naos zemininden tek basamak ile yükseltilerek ve ikonostasis olduğu düşünülen ahşap bir sistemle ayrılmaktadır. Günümüze ulaşamayan bu ahşap sistemin izleri apsis duvarlarında görülebilmektedir. Yapının pastophoria odalarının doğu duvarına yarım daire planlı birer apsis ile bu apsislerin içlerine ana kayadan oyularak yapılmış birer altar yerleştirilmiştir. Kapalı yunan haçı planlı yapılardan Ak Manastır Kilisesi ile Astra Kenti Kilisesi'nin ana apsislerinde tek basamaklı bir synthronon eklenmiştir. Ayrıca Ak Manastır Kilisesi'nin synthrononun merkezinde ana kayadan oyularak yapılmış bir kathedra da bulunmaktadır.

Kapalı yunan haçı planlı üç yapı parekklesiona sahiptir. Kayadibi 2 nolu Kilise ile Astra Kenti Kilisesi'nde nartekse eklenmiş olan parekklesionlar dikdörtgen planlıdır. Narteksin kuzeyinde yer alan Astra Kenti Kilisesi parekklesionunun doğu duvarına apsis işlevli olduğu düşünülen yarım daire planlı bir niş eklenmiştir. Her iki parekklesionun da zemini molozlar ile doludur. Parekklesiona sahip diğer bir yapı ise Ala Kilise'dir. Yapının kuzeybatı köşesine eklenen parekklesion tek nefli bir şapeldir. Kuzey bölümü ana kayaya yaslanmış olan yapının doğuda yarım daire planlı ufak bir apsisi yer almaktadır.

Yapılardan sadece Aya Elenia Kilisesi ile Ala Kilise'nin dış cepheleri günümüze ulaşabilmiştir. Ne yazık ki Aya Elenia Kilisesi'nin beden duvarlarının farklı dönemlerde tamir görerek; yeniden inşa edilmesi yapının orijinal cephe özelliklerinin tespit edilebilmesini olanaksız kılmaktadır. Aynı şekilde günümüze gelemeyen Aziz Amphilochios Kilisesi (Eflatun Mescidi) ile Aziz Eustathios Kilisesi'nin eski fotoğraflarından beden duvarlarının Aya Elenia Kilisesi'nde olduğu gibi farklı dönemlerde değiştirildiği anlaşılmaktadır. Her iki kilisede de beden duvarlarının farklı kısımlarında seçilebilen yarım daire kademeli kör kemerlerin cepheyi hareketlendiren unsurlar olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında Aya Elenia Kilisesi, Aziz Amphilochios Kilisesi (Eflatun Mescidi) ile Aziz Eustathios Kilisesi'nin merkezi bölümün yüksek kasnaklı birer kubbe ile örtüldüğü görülmektedir. Aziz Amphilochios Kilisesi'nin yüksek kasnağı üzerinde kademeli yarım daire kemerler ve çift sıra dar ve uzun pencereler ile hareketlendirildiği

anlaşılmaktadır (Res.432). Yüksek kasnağa sahip Aya Elenia Kilisesi'nde ise yüksek kasnakta yarım daire kemerli pencerelerin yer aldığı ama asıl tuğla malzeme ile yatay süsleme şeritlerinin oluşturularak kasnak duvarını hareketlendirip, süslediği görülmektedir (Res.422). Orijinal cephesinin bir bölümünün günümüze gelebildiği diğer bir yapı Ala Kilise'dir. Güney ve batı beden duvarlarının seçilebildiği yapıda çift kademeli yarım daire kemerlerin gerek giriş açıklığı üzerinde gerekse de dar ince uzun nişlerin üzerinde kullanılarak cepheyi hareketlendirdiği ve yarım daire kemerler içine ise kabartma süslemelerin yerleştirildiği görülmektedir (Res.6). Yakın benzerini Karaman'daki Fisandon Kilisesi'nde gördüğümüz bu uygulama bu bölgedeki ortak yapı geleneği ile beğenisinin bir göstergesi olmalıdır (Res. 456).

Bizans dünyasında oldukça yaygın olan dört destekli kapalı yunan haçı planının duvar örnekleri başkent İstanbul'da, Konstantin Lips Manastırı (Feneri İsa Camii) Kuzey Kilisesi (Eyice, 1994a: 277-278), Myrelaion Manastırı (Bodrum Camii) Kilisesi (Eyice, 1994c: 263-264), Pantokrator İsa Manastırı (Zeyrek Kilise Camii) (Eyice, 1994d: 555-556), Zeyrek Kilise Camii Eleousa (Kuzey) Kilisesi (Eyice, 1994d: 557), Kilise Camii (Eyice, 1980: 47-50); Tracia'da, Enez Ayasofyası (Eyice, 1969a: 351-354); Bithynia'da, Trilye Fatih Camii (Pekak, 2009: 57-68), Ioannes Theologos Pelekete Manastırı Kilisesi (Mango-Sevcenko, 1973: 242-248), Panagia Pantobasilissa (Kemerli) Kilisesi (Mango-Sevcenko, 1973: 238-240), Theophanes Manastır Kilisesi (Mango-Sevcenko, 1973: 263), Konstantinos Manastırı Kilisesi (Ötüken-Acun-Durukan-Pekak, 1986: 19-21); Kapadokya bölgesinde, Belisırma Karagedik Kilisesi (Kostof, 1972: 164), Akhisar Çanlı Kilise (Güney Kilise) (Restle, 1979: 133-135), Güzelöz Eustathios Kilisesi (Ötüken, 1980: 290-291), Kaymaklı Kilise Camii (Ötüken, 1980: 155), Sivas Kilise Camii (Ötüken, 1980: 183); Lykaonia'da, Değle Öreni 35 nolu (Eyice, 1971a: 61), Karaman Fisandon Kilisesi (Eyice, 1971a: 85-88), İbrala Kilisesi (Eyice, 1971a: 82-83), Çet Dağı Kilisesi (Eyice, 1971a: 71); Frigya'da, Eskişehir Başara Köyü Kuzey Kilise (Alp, 2010: 10. yüzyıl), Uşak Selçikler (Sebaste) Kilisesi'nin 2. Dönemi (Fıratlı, 1970: 10. yüzyıl) ve Galatia bölgesinde Klemens Kilisesi (Eyice, 1991: 7, 9) olarak sayılabilir.

Neredeyse tamamına yakınının Kapadokya bölgesinde bulunduğu dört destekli kapalı yunan haçı planlı kaya oyma kiliseler basit-taşra tipinde inşa

edilmiştir. Kapadokya bölgesindeki Açıksaray Kilisesi (Ötüken, 1980: 75), Akhisar Kilisesi (Ötüken, 1980: 78), Bezirhanı A Kilisesi (Kostof, 1972: 53), Başköy H. Nikolaos Kilisesi (Ötüken, 1980: 91), Belisırma Direkli Kilise (Kostof, 1972: 223-224), Belisırma Ala Kilise (Kostof, 1972: 164), Gökçe Mamas Kilisesi (Ötüken, 1980: 114), Gökçe Mikael Kilisesi (Kostof, 1972: 269), Göreme Kızlar (17) Kilisesi (Ötüken, 1980: 121-122), Göreme Elmalı (19) Kilisesi (Kostof, 1972: 126-128), Göreme Karanlık (23) Kilisesi (Kostof, 1972: 274), Göreme 23a Nolu Kilise, Göreme 25 nolu Kilise (Ötüken, 1987: 55), Göreme Kılıçlar (29) Kilisesi (Ötüken, 1987: 56), Göreme 32 nolu Kilise (Ötüken, 1987: 59), Gümüşler Manastır Kilisesi (Gough, 1964: 150-152), Güzelyurt Sivişli (Koimesis tes Theotokon) Kilise (Pekak, 1994: 177-181), Hacı İsmaildere 1 Kilisesi (Restle, 1978: 1031-1083), Hallaçdere Manastır Kilisesi A-B (Ötüken, 1980: 143), Ihlara Karanlık Kilise (Ötüken, 1990: 55), Karlık Panagia Kilisesi (Ötüken, 1980: 154), Kepez Sarıca A ve B Kiliseleri (Ötüken, 1980: 161-162), Kızılçukur Kanter Kilisesi (Ötüken, 1980: 163), Selime Kare Kilise (Ötüken, 1980: 182), Selime Derviş Akın Kilise (Ötüken, 1980: 182), Soğanlı A Tokalı Kilise (Kostof, 1972: 137), Soğanlı Kilise (Ötüken, 1980: 190), Yaprakhisar Koyunağıl (Ötüken, 1980: 203-204) ile Frigya bölgesindeki Ayazin A Kilisesi (Haspel, 1971: 245; Olcay Uçkan, 2010: 54-55) dört destekli kapalı yunan haçı planlı benzer kaya oyma kilise örnekleridir.

3.3.1.5. Merkezi Plan

Birçok farklı çeşidi bulunan merkezi planlı yapılar, Roma imparatorluğu dönemindeki pagan yapılarında kullanılmakla beraber, Hıristiyan mimarisinin ilk dönemlerinde bağımsız bir şekilde ortaya çıkarak çeşitlenmiştir. Bu plan tipi özellikle ilk dönemlerde vaftizhane, bir azizin mezarı ya da kutsal bir mekânı vurgulamak üzere tercih edilmişlerdir (Davies, 1952: 51). Çok farklı çeşidi olmasına karşın bazilika ya da kapalı yunan haçı planı gibi yaygın olarak kullanılmayan bu tür yapıların sayısı fazla değildir (Koch, 2007: 47).

Konya bölgesinde yapılan incelemelerde birbirinden farklı üç merkezi planlı kilise tespit edilmiştir. Bu yapılardan ilki oktogon (sekizgen) planlı olan Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu; ikincisi kiborium planlı olan İvriz Ambar Deresi Kilisesi ve son olarak da trikonkhos planlı olan Kızılören 1 nolu Kilise'dir.

Oktogon plan ya da diğer bir adı sekizgen plan, merkez noktasına eşit mesafede yerleştirilen sekiz kenarı olan; bazı örneklerde ise sekiz kenardan bir tanesinin dışa taşkın bir apsis şeklinde düzenlenmiş olan bir plan tipidir. Kendi içinde basit sekizgen veya çevre koridorlu olarak ikiye ayrılan bu planda basit sekizgenin yapının içinde tek bir birim olarak tasarlanmış örnekler olduğu görülmektedir. Çevre koridorlu örnekler ise yapının içinde merkez noktasını çevreleyecek şekilde tek veya çift sıra şeklinde taşıyıcıların yerleştirilmesi ile oluşan koridorlara sahip yapılardır. Bizans mimarisindeki ilk örneği Roma İmparatoru Büyük Constantinus'un Antiocha (Antakya)'da yaptırdığı "Altın Oktogon" (Koch, 2007: 47-48) olan bu plan tipinin benzerleri başkent İstanbul'da Georgios Manastırı Vaftizhanesi (Wiener, 2001: 136, Fig.126), Mecidiye Köşkü Altındaki Vaftizhane (Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş, 2007); Bithynia bölgesinde, Osman Gazi Türbesi (Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş, 2007); Kapadokya'da, Nyssa (Harmandalı) Oktogonu (Restle, 1979: 75-80), Nazianzos (Bekârlar) Oktogonu (Ötüken, 1980: 91), Gökçetoprak Oktogonu (Ötüken, 1980: 115); Lykaonia bölgesinde, Madenşehir 8 nolu Kilise (Eyice, 1971a: 29-30); Karadeniz'de Fatsa Kilisesi (Büktel, 1989: 55-57); Frigya'da, Hierapolis Oktogonu (Gümgüm, 2009: 309); Kilikia bölgesinde, Viranşehir Oktogonu (Koch, 2007: 237-238); Likya'da, Dereağzı Kilisesi'nin kuzey ve güney ek mekânları (Mango, 2006: 138); ile Anadolu'nun diğer bölgelerinde yer alan Malatya Akçadağ (Arka) Oktogonu'dur (Koch, 2007: 48) (Şek. 110).

Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'nda, merkez nokta etrafına çevreleyecek şekilde sekiz adet taşıyıcının yerleştirilmesi ile bir çevre koridoru oluşturulmuştur. Bu bakımdan yapı, tek koridorlu oktogon plan tipine girmektedir. Aynı düzenlemeye sahip diğer benzer yapılar Antakya Altın Oktogonu, Gökçetoprak Oktogonu ve Malatya Akçadağ (Arka) Oktogonu; Anadolu dışında yer alan Philippi Oktogonu'nun 1. Evresi, Filistin Garizim Theotokos Kilisesi ile Suriye'deki Ezra Georg Kilisesi'dir (Koch, 2007: 48).

Kesin işlevi tespit edilemeyen Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'nun bir vaftizhane yapısı olabileceği de akla gelmektedir. Başta Avrupa olmak üzere Anadolu dışında yer alan oktogon planlı vaftizhanelere Ravenna Ortodoks Vaftizhanesi (Milburn, 1989: 211), Ravenna Arian Vaftizhanesi (Milburn, 1989: 227), Tabarka Vaftizhanesi (Grabar, 1966: 348), Milan Aziz Tecla Vaftizhanesi

(Krautheimer, 1981: 88, ill.41), Albenga Vaftizhanesi (Milburn, 1989: 208), Kalat Seman Aziz Siemon Stylites Manastır Vaftizhanesi (Grabar, 1966: 354) sayılabilir. Yapılan incelemelerde Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'nda herhangi bir vaftiz teknesi bulunmaması; doğu cephesinde içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsise sahip olması ve Anadolu'daki benzer örneklerinin vaftizhane olmaması bu yapının da kilise veya martyrium işlevinde olabileceğini akla getirmektedir.

Konya bölgesinde tespit ettiğimiz diğer bir merkezi planlı yapı ise İvriz Ambar Deresi Kilisesi'dir. Kiborium planlı olan kilisenin bir manastır kilisesi olduğu düşünülmektedir. Kiborium dört veya altı taşıyıcı üzerine oturtulan kubbe veya piramidal örtüden oluşan mimari bir formdur (Bouras, 1991: 462). İlk olarak tapınak ve mezar yapılarında altında bulunan şeyi vurgulamak amacıyla yapılan bu mimari formun en erken örneği M.Ö.4. yüzyılda Pers tapınaklarında kullanılmıştır (Özcan, 2002: 13). Roma döneminde mezarların üzerine onları korumak ve önemlerini vurgulamak amacıyla yapılan kiboriumlar Bizans döneminde kiliselerde altarın üzerine Hz. İsa'nın mezarını sembolize etmek amacıyla kullanılmışlardır (Bouras, 1991: 462).

Kiborium'un bir yapı olarak Bizans'ta kullanılmaları Geç Antik, Erken Hıristiyanlık dönemlerine rast gelmektedir. Roma dönemindeki kullanımla benzer amaçla martirlerin mezarlarında kullanılan kiboriumlar, kare planlı bir binanın köşe duvarlarına oturan kemerler üzerine yerleştirilmiş pandantif geçişli bir kubbeden oluşan bir kilise planı halini almışlardır. Bizans mimarisinde bu plan tipi, erken dönemlerden Son Bizans döneminin ortalarına kadar kullanılmıştır (Özcan, 2002: 15, 21-22).

Anadolu'da çok fazla sayıda örneği bulunmayan kiborium planlı yapılar, Bizans'ın başkenti İstanbul'da, Khora Manastır Kilisesi (Eyice, 1980: 46-51), İstanbul Fatih Camii Yakınındaki Kilise (Özcan, 2002: 37-38), Burgazadası Metamorphosis Manastır Kilisesi (Ousterhout-Akyürek, 2001: 93-105), Yuşa Tepesi Hagios Panteleimon Kilisesi (Özcan, 2002: 50-52); Bithynia bölgesinde, Gemlik Hagios Aberkios Manastırı Kilisesi (Mango, 1968: 169-176), Kumyaka Baş Melekler (H. Taxiarchoi) Kilisesi (Özcan, 2002: 65-70), İznik Hyakinthos Manastırı Koimesis Kilisesi (Özcan, 2002: 75-77), İznik Yenişehir Kapısı Yakınındaki Kilise (Eyice, 1948: 37-40); Pisidia'da, Eğirdir Nis Adası Hagios Stephanos Manastır Kilisesi

(Rott, 1908: 85); Pamphylia bölgesinde, Side Mabetler Bazilikasının Güneyindeki Martyrion (Eyice, 1952: 15); Side Piskoposluk Bazilikasının Güneyindeki Çifte Martyrion (Eyice, 1952: 56); Kilikia bölgesinde, Alanya Arap Evliyası Şapeli (Loyd-Rice, 1989: 2); Alanya Cilvardo Burnu Manastırı Şapeli (Özcan, 2002: 107-108); Silifke Boğsak Adası Şapeli (Hill, 1996: 105-106); Kapadokya'da, Kırşehir Üçayak Kilisesi (Strzygowski, 1903: 34) ve Lycia'da bulunan Myra Şapeli'dir (Çevik-Bulut-Tıbıkoğlu-Özdilek-Aygün, 2011: 3-4).

Doğuda yer alan apsisinin bir ana kayanın yüzeyini kullanacak şekilde bitişik olarak inşa edilmesi bakımından diğer yapılardan ayrılan İvriz Ambar Deresi Kilisesi kare planlı bir naos ile sadece naosun doğusuna eklenen yarım daire planlı bir apsisten meydana gelmektedir. Aynı plana sahip benzer örneklerden İstanbul Fatih Camii Yakınındaki Kilise, Burgazadası Metamorphosis Manastır Kilisesi, Yuşa Tepesi Hagios Panteleimon Kilisesi ve Gemlik Hagios Aberkios Manastırı Kilisesi'nde pastophoria odaları; Khora Manastır Kilisesi, Fatih Camii Yakınındaki Kilise, Yuşa Tepesi Hagios Panteleimon Kilisesi, Gemlik Hagios Aberkios Manastırı Kilisesi, İznik Hyakinthos Manastırı Koimesis Kilisesi, İznik Yenişehir Kapısı Yakınındaki Kilise ile Side Mabetler Bazilikasının Güneyindeki Martyrion'unun narteksleri bulunmasına karşın İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nde bu bölümler yer almamaktadır. Yapının kubbeyi taşıyan kemerleri fazla derin tutulmamış; beden duvarlarında da hareket sağlayacak unsurlar yapılmamış olmasına karşılık, yapının kubbe çapı geniş tutularak yaklaşık 6.15 m.'lik bir büyüklüğe erişilmiştir (Özcan, 2002: Tablo 1). Bu sebepten dolayı yapının kiborium planının yalın fakat büyük boyutlu bir uygulaması olarak kabul edilebileceği düşünülmektedir.

Merkezi planlı son yapı ise trikonkhos planlı olan Kızılören 1 nolu Kilise'dir (Şek.32). Anadolu'da çok fazla sayıda benzer örneği olmayan bu özel planda kiliselerin naosu, dörtgen planlı bir merkezi mekânın üç dikey eksende yerleştirilen eksedralardan meydana gelmektedir. Diğer bir türü olan tetrakonkhos planı ile birlikte Roma imparatorluk döneminde özellikle mezar yapılarında yaygın bir şekilde kullanılan trikonkhos planı, üç yapraklı yonca planlı olarak da adlandırılabilmektedir (Koçyiğit, 2009: 142). Bu plan tipinin Hıristiyan mimarisindeki ilk örneği M.S. 300'lü yıllarda Roma'da inşa edilen Cella Trichora'dır (Koch, 2007: 50, 126). 5-6. yüzyıllarda Mısır, Suriye ve Filistin bölgelerinde örneklerini görebildiğimiz bu plan

tipinin, Anadolu'daki en erken örnekleri Likya bölgesindeki Alacahisar'da bulunmaktadır (Koçyiğit, 2009: 142). Duvar yapısı olarak Son Bizans Döneminde de uygulandığı bilinen bu plan tipinin çok az sayıda örneği bulunmaktadır (Pekak, 2010: 216). Trikonkhos planlı benzer kiliselere Kapadokya bölgesinden Yeşilöz Tağar (Aziz Theodore) Kilisesi (Pekak, 2010: 206), Ortaköy Hagios Georgios Kilisesi (Hild-Restle, 1981: 232) ile Göztesin Mevki (Kemer) Kilise 2 (Pekak, 2002: 387-388) ve Lykia bölgesinden Alacahisar Kilisesi (Doğan, 2003: 186-187) örnek gösterilebilir.

Ufak boyutlu olmasına karşın batısında bir nartekse sahip olan Kızılören 1 nolu Kilise, Kare bir orta bölüme kuzey, güney ve doğu yönlerinde eklenmiş eksedralar ile trikonkhos planı oluşturulmuştur. Bu bakımdan Yeşilöz Tağar (Aziz Theodore) Kilisesi ile Göztesin Mevki (Kemer) Kilise 2'ye oldukça benzer olan yapının, Tağar Kilisesi'nden farklı olarak herhangi bir köşe odası bulunmamaktadır. Yine Kızılören 1 nolu Kilise ile benzer şekilde kaya oyma olarak inşa edilen Yeşilöz Tağar (Aziz Theodore) Kilisesi ile Göztesin Mevki (Kemer) Kilise 2'de naos ile bema ve apsis arasında templon gibi herhangi bir ayırıcı eleman bulunmamaktadır (Şek. 111).

3.3.1.6. Diğer

Konya bölgesinde yapılan incelemelerde tespit edilen Botsa Eyvanlı Yapı, İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi ile Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin planları Bizans mimarisi içinde az bulunan örnekler olması sebebiyle diğer başlığı altında ele alınmaktadır. Yapılardan İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi ile Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi doğal mağaraların kullanıldığı örneklerdir (Res. 384, 345-346). Her iki eserde de doğal mağaranın duvarlarında veya zemininde kaya oyma işlemi gerçekleştirilmemiştir. Yalnız İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin doğu yönüne bakan mağara girişi taş malzeme ile yapılan apsisli bir duvar ile kapatılarak mağara her yönden kapalı bir mekân haline sokulmuş ve mağaranın içine yapılan duvarlar ile tonoz örtülü ayrı bir mekân oluşturulmuştur (Res.382, 383). Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nde ise mağaranın herhangi bir yerine farklı bir malzeme ile eklenti yapılmamıştır.

Bizans dini mimarisi içinde farklı birer örnek olan bu mağaraların benzerleri Karadeniz bölgesinde karşımıza çıkmaktadır. Her biri bir manastır olan yapılardan Trabzon'daki Vazelon (Aziz John Prodromos), Sümela, Kuştul (Aziz George Peristereota) ve Kızlar Manastırı (Theotokos Theoskepastos) ile Şebinkarahisar'da yer alan Meryem Ana Manastırı'nda manastırların birer mağara etrafında kurulup geliştikleri görülmektedir (Bryer-Winfield, 1985: 244-245, 272, 284-285). Kutsal olmaları sebebiyle manastırın merkezini teşkil ettiği düşünülen bu mağaralar, Sümela Manastırı ve Kızlar Manastırı'nda olduğu gibi ya mağaranın kendisinin katholikon vazifesi gördüğü ya da diğer örneklerdeki gibi mağaranın ağzına yapılan kiliselerin manastırın katholikonu oldukları anlaşılmaktadır. Bu örnekler içinden Sümela Manastırı ve Kızlar Manastırı'ndaki mağaraların ağız kısımlarına duvarlar ile kapatıldığı özellikle Sümela Manastırı'nda İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nde olduğu gibi bu kapatılan kısımda bir apsis yer aldığı ve mağara içinin de duvarlar ile bölünerek ayrı bir mekân elde edildiği anlaşılmaktadır (Res. 457). Doğal bir kayalığın kutsal kabul edilerek dini bir işlev kazanmasının diğer bir örneği ise Karia bölgesindeki Muğla ilinin Yatağan ilçesinde yer almaktadır (Res. 458). Yava Köyü'ndeki Papaz Kayalıkları olarak adlandırılan bu kayalıklar kutsal kabul edilerek Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nde olduğu gibi benzer sahneli freskolar ile bezenmiştir (Ötüken, 1977: 90-92).

Diğer başlığı altında ele alınan diğer bir yapı ise Botsa Eyvanlı Yapı'dır (Res. 69). Bir vadi içindeki ana kayalığa oyularak yapılan ve anıtsal bir eyvan kuruluşundan meydana gelen yapının dini bir işlevinin olduğu cephenin iki köşesine yapılmış haçlardan anlaşılmaktadır. Bu yapının benzeri Bizans kaya oyma mimarisinde tespit edilememekle beraber benzer işlevde olabileceği düşünülen iki adet duvar yapısı bulunmaktadır. Bu duvar yapıları Karadağ Binbirkilise'de bulunan eksedra ile Sakarya nehri üzerinde yer alan Justinian Köprüsü'ndeki apsis kalıntısıdır (Res. 459, Şek.112). Binbirkilise'deki Madenşehri'nde yer alan eksedra ile Justinian Köprüsü'ndeki apsis bir naos duvarına sahip olmayıp bağımsız bir şekilde inşa edilen iki yapıdır. Kesin işlevleri bilinmemekle beraber her iki yapının da açık bir alanda ibadet edilmesi amacıyla kullanılmış olabileceği ileri sürülmektedir (Eyice, 1971a: 32; Whitby, 1985: 129). Botsa Eyvanlı Yapı bir apsis formunda olmamasına karşın gerek cephesindeki haç kabartmaları, gerekse de iç duvarlarında kaliteli işçilikle

yapılmış nişleri ile benzer işlevde olabileceği akla gelmektedir. Ayrıca yapının Botsa ile Kilistra'yı birbirine bağlayan ve üzerinde birden fazla manastıra sahip bir vadi üzerinde; Justinian Köprüsü gibi bir yol güzergâhında yer alması da dikkat çekicidir.

3.3.2. Malzeme ve Teknik

Konya bölgesinde yaptığımız incelemelerde tespit edilen elli altı adet kilise ve şapelin, otuz bir tanesi kaya oyma; yirmi üç tanesi duvar yapısı ile iki tanesi doğal mağaranın kullanımı şeklinde inşa edilmişlerdir. Sayıca üstün bir konumda bulunan kaya oyma kiliselerin Konya bölgesinde volkanik kaya oluşumunun mevcut bulduğu her yerde öncelikle tercih edildiği bu bölgelerdeki yapı yoğunluğundan anlaşılmaktadır. Konya'da özellikle Sille'den başlayarak batısındaki Küçük Muhsine; onun güneyindeki Kızılören ve İnlice ile bu bölgelerin doğusunda yer alan Detse, Botsa, Kayadibi ve Gökyurt yerleşimlerinde volkanik oluşumlu kayaların bulunması buradaki yapıların inşasında öncelikle kaya oyma yapı stilinin kullanılmasına olanak sağlamıştır. Yukarıda isimleri belirtilen bölgelerdeki kaya oluşumunun kırmızımsı ve esmer renkli mağmatik andezit ile serpantin kayaçlarından oluştuğu anlaşılmaktadır (Dünner, 1939: 630).

Günümüzde Kapadokya gibi kaya oyma mimarisinin en yoğun olduğu bölgelerde halk tarafından yeni kaya oyma mekânlar veya yapılar yapılmasına karşın Konya bölgesinde kaya oyma yapı geleneğinin bulunmadığı görülmekle beraber; halkın sadece mevcut kaya oyma yapıları kullandığı anlaşılmaktadır. Kaya oyma mimarisinde kullanılan tekniklerin tespiti için kaya oyma mimarisinin en önde gelen merkezi olan Kapadokya bölgesindeki uygulamalara bakılması doğru olacaktır. Kaya oyma olarak yapılması planlanan yapılar için mekân oluşumunda öncelikle girişin belirlendiği ve bu giriş açıklığından itibaren külünk isimli bir tür kazma, çivi, balyoz ve barutun kullanımı ile mekân içindeki kayanın boşaltılmasının sağlandığı görülmektedir (Öztürk, 2009: 14-15). Yapılacak mekânda ana kayanın 1 ile 2 m^3 hacmindeki kaya parçaları halinde bölünerek koparıldığı ve öncelikle koparılacak parçanın üst bölümünün oyulduğu; daha sonra ise parçanın iki yanının temizlendiği ve son olarak da alt bölümünün oyularak arka kısmına düşey kenarı boyunca çiviler çakılarak; kaya parçasının ana kayadan koparılması sağlanmaktadır (Öztürk, 2009: 28-31, 34). Kaba işçiliği tamamlanan yapıların daha sonra mimari ayrıntılarının

verilmesi için tekrar ele alınmış olacağı düşünülmektedir. Bazı yapıların duvarlarında görülen izler bu görüşümüzü desteklemektedir (Res. 46).

Konya bölgesindeki kaya oyma mimari örneklerinin yapım kalitesini öncelikle bulunduğu bölgedeki ana kayanın jeolojik özellikleri ile ustanın yeteneğinin belirleyeceği düşünülmektedir. Bu durumun en güzel örneklerinden birisi Kızılören 1 ve 2 nolu Kiliseler'dir. Yan yana inşa edilen iki yapı da aynı özelliklerdeki ana kaya bloğuna oyulmalanrına karşılık Kızılören 1 nolu Kilise'de işçilik kalitesinin 2 nolu Kilise'ye oranla çok üstün olduğu görülmektedir (Res.124, 130). Bu durumun görülebildiği diğer bir yapı ise Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'dir. Yapının ilk evresinde işçilik kalitesinin çok iyi olmasına karşılık 2. evresinde kilise çok kötü bir taş işçiliği kullanılarak genişletilmiştir.

İncelediğimiz yapılardan yirmi üç tanesi duvar yapısıdır. Bu yapılardan İvriz Ambar Deresi Kilisesi ile Laodicea Kenti Kilisesi'nin bazı cepheleri ana kayaya bitişik olarak inşa edilmiştir. İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin doğudaki apsis duvarı ile Laodicea Kenti Kilisesi'nin güney duvarı ana kayanın işlenerek şekil verilmesi sonucunda oluşturulmuştur. Bu durumun bir benzeri ise Alahan Manastırı'nın doğu bazilikası'nda gözlenmektedir. Doğu bazilikanın güney duvarı Konya örneklerinde olduğu gibi düzeltilmiş ana kayadan meydana gelmektedir (Gough, 1967: 43).

Konya bölgesi duvar kiliselerinde kullanılan malzemelerin neredeyse tamamı taştır. Tuğla malzemenin ise özellikle yapıların örtülerinde ve Aya Elenia Kilisesi'nde olduğu gibi kasnakta kullanıldığı görülmektedir. Roma ve Bizans döneminde Anadolu'da yer alan Kuşini, Prokonnesos, Dokimeion ve İoniapolis en önemli taş ocaklarıdır. Bu ocakların içinden Prokonnesos ve Dokimeion sadece çevresine değil tüm Roma topraklarına malzeme sağlayan ocaklardır (Bingöl, 2004: 23-25). Konya bölgesinde yer alan duvar yapılarında kullanılan taş malzemeye bakıldığında mavi damarlı olan Prokonnesos mermeri ya da damarsız beyaz Dokimeion mermerinin gerek duvarlar da gerekse de taş eserlerde yoğunlukla kullanılmadıkları görülmektedir.

Duvar yapılarından Hayyat Kilisesi'nde kızılımsı renkli yerel bir volkanik taşın, Lystra Kilisesi, Çukurtekke 1 ve 2 Nolu Kilise'lerde, Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'de, Tatköy Manastır Kilisesi'nde, Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'nda, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 ve 2 Nolu Kilise'lerde, Tepearası

Köyü Kilisesi'nde, Astra Kenti Kilisesi ile Laodicea Kenti Kilisesi'nde gri renkli kireçtaşlarının; İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nde bölgeye has sarı renkli bir taş cinsinin; Kurşuncu Manastır Kilisesi'nde kızıl ve sarı renkli bir taş cinsinin; Sille Aya Elenia Kilisesi'nde gri renkli kireç taşı ile kırmızı renkli yerel Sille taşının ve Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nde kirli beyaz renkli kireçtaşı ile apsis bölümünde sarı renkli yöresel bir kireç taşının kiliselerin inşasında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapılarda görülen taş cinslerindeki çeşitlilik malzemenin yakın yerlerdeki yerel taş ocaklarından çıkarılan taşlarla sağlandığını düşündürmektedir. Bölgede yapılan incelemelerde Laodicea, Leontopolis ve Sille yerleşimlerinde taş ocaklarının bulunduğu tespit edilmiştir (Res. 460-461).

Taş malzeme kullanımına karşın daha az sayıda olan tuğla kullanımı, Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin sonradan kapatılan kuzey mekân girişinde; İvriz Ambar Deresi Kilisesi naosunun ve apsisin kuzey duvarlarında yer alan iki nişin kavsara kısımlarında; Aya Elenia Kilisesi'nin naos örtüsünü oluşturan beşik tonozlarında, kubbe kasnağı ve kubbesi ile apsis yarım kubbesinde; Aziz Amphilochios Kilisesi'nin cephelerindeki kemerlerde, kemer köşeliklerinde, saçaklarda ve yüksek kasnağında; Aziz Eustathios Kilisesi'nin cephelerindeki kademeli kör kemerler ile pencere kemerlerinde ve Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nde çatı kiremitlerinde karşımıza çıkmaktadır. Yapıların kalıntılarında tespit edilen tuğla parçalarında herhangi bir atölye damgası tespit edilememiştir. Tuğla malzeme kullanımı olan yapılardan Aziz Eustathios Kilisesi ile Aya Elenia Kilisesi'nde ise tuğla'nın cephelerde bezeme yapılması amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Aziz Eustathios Kilisesi'nin güney cephesinde yer alan pencere kemerinde tuğlaların eşit aralıklarla yatay ve dikey olarak dönüşümlü bir biçimde kullanıldığı; Aya Elenia Kilisesi kasnağında ise farklı kalınlıkta tuğladan yapılmış üç yatay süsleme kuşağı ile kasnağın hareketlendirildiği; süsleme kuşaklarının içlerine tuğlaların farklı şekilde dizilmeleri ile oluşturulmuş zik zak, balıksırtı ve güneş motifleri yerleştirildiği görülmektedir (Res.422, 437).

Yapıların duvar örgülerinde kesme taş malzemenin tercih edildiği; bazı yapılarda ise kesme taş malzemenin yanında moloz taş malzemenin de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ala Kilise, Hayyat Kilisesi, Astra Kenti Kilisesi, İvriz Ambar Deresi Kilisesi, Laodicea Kenti Kilisesi ve İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin

girişinde, moloz taşlar ile kireç harcından yapılan duvar örgüsü düzgün kesme taşlar ile kaplanmıştır. Yapılardaki kaplamalarda kullanılan iri kesme taşların şaşırtmalı teknik ile yerleştirildiği görülmektedir. Yapılardan Aya Elenia Kilisesi, Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi ile Aziz Amphilochios Kilisesi'nde düzgün kesme taş ile moloz taşın birlikte kullanıldığı; Tatköy Manastır Kilisesi, Aziz Eustathios Kilisesi ve Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'de ise yapı malzemesi olarak sadece moloz taşın tercih edildiği görülmektedir. Yapılarda kullanılan harcın ise kireç karışımlı Bizans harcı olduğu anlaşılmaktadır. İki ölçek toz kirece, bir ölçek dere kumu karıştırılmasıyla oluşan bu harca, kiremit parçaları da eklenebilmektedir (Tunay, 1984: 20).

3.4. Süsleme

Konya bölgesinde yer alan Bizans dini mimari örneklerinin süslemeleri konusundaki bilgilerimiz mimariye oranla daha azdır. Bu durumun sebebi duvar yapılarının büyük bir kısmının neredeyse temel hizasına yıkılmış olmaları ve kaya oyma yapılarında ise duvar resimlerinin tamamına yakınının tahrip olmasıdır. Yapılan incelemelerimiz neticesinde Konya bölgesi dini mimarisinde kazıma, kabartma, kırmızı aşı boyasından yapılan yerel süslemeler ile fresko tekniğinde yapılan duvar resimleri, opus tessellatum ile opus sectile çeşitleriyle mozaiklerin yapıların bezenmesinde kullanıldıkları görülmektedir (Tablo 8).

Yapılardan beş tanesinde kazıma ve on altı tanesinde kabartma tekniğinde yapılmış süslemeler; on ikisinde kırmızı aşı boyası süslemeler; on dokuzunda fresko tekniğinde yapılmış duvar resimleri ile dört tanesinde mozaik tespit edilmiştir. Ne yazık ki yapılardan hiçbiri bütün süsleme programı ile günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşabilen bezemelere bakıldığında, yapılarda görülen süslemelerin başkent İstanbul, Kapadokya veya Karadeniz bölgesindeki örnekler kalitesinde olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Konya bölgesindeki yapıların bezemelerinin çoğunlukla yerel ustalar tarafından yapılmış olabilecekleri düşünülmektedir.

Yapılarda kazıma, kabartma, kırmızı aşı boyası süslemeler, duvar resimleri ve mozaik dışında süsleme programlarını tamamlayan plaster veya silme kuşakları ile nişler gibi bazı mimari öğelerin kullanıldıkları da görülmektedir. On dokuz yapıda

karşımıza çıkan plasterler gerek duvar yapılarında, gerekse de kaya oyma yapılarda kullanılmıştır. Duvar yapılarında özellikle dış cephede kullanılan bu silme kuşakları ile cepheler yatay olarak ikiye veya üçe ayrılmışlardır. Cephelerin bir bölümü günümüze ulaşan Ala Kilise'nin batı ve güney cephelerinde (Res.3,6), Hayyat Kilisesi'nde kuzey cephede (Res.23), Zengibar Kalesi Oktogonu'nda tüm iç cephede pencere açıklıklarının alt kısımları ile kemer başlangıçları seviyesinde iki silme kuşağı şeklinde (Şek.72) ve Kurşuncu Manastır Kilisesi'nde tüm iç cephede beden duvarları ile örtü başlangıçları arasına profilli bir silme kuşağı yerleştirilmiştir (Res.395).

Lykaonia bölgesinin doğu bölümünde yer alan duvar yapıları ile Kapadokya ve Kilikya bölgesindeki duvar kiliselerinde de gerek dış cephede, gerekse de yapıların içinde silme kuşakları bulunmaktadır. Lykaonia bölgesinin doğusunda yer alan Binbirkilise'de Madenşehir 1 nolu bazilika'da silmeler batı cephesini yatay olarak ikiye bölmekte; 12 nolu Kilise'de, Mahalaç Kilisesi'nde ve Eksedra'da yapının hem içten hem de dıştan tüm duvarlarını yatay olarak ikiye bölerek dolaşmakta; 8, 10, 31, 48 nolu Kiliselerde, Madendağ Kilisesi ile Fisandon Kilisesi'nde ise apsis cephesinde ve apsis yarım kubbesine geçiş öncesinde yer almaktadırlar.

Kapadokya bölgesi duvar yapılarında silmeler özellikle, apsis yarım kubbesine geçiş öncesi ile apsisin dış cephesinde beden duvarını ikiye bölecek şekilde veya saçak altında yer almaktadır. Yalnız Kapadokya örneklerinde çoğunlukla silmelerin apsis cephesinde yer alan pencere açıklıklarının yarım daire kemerleri üzerinden geçerek cepheyi dolaştığı görülmektedir. Anatepe Kilisesi, Soğanlı Ak Kilise, Çardakköy Eski Camii, Eski Andaval Konstantin Kilisesi, Gereme Panagia Kilisesi, Viranşehir 2 nolu Kilise, Buzlukbaşı Persek Kilisesi, Gereme Çanlı Kilise, Sivrihisar Kızıl Kilise, Skupi Kırk Martirler, Sivas Oktogonu ve Çeltek Çanlı Kilise, silmelerin kullanıldığı önemli örneklerdir (Restle, 1979: Mit.2, 4, 11, 42, 52, 61, 77, 80, 88, 94, 110, 131, 143, 157).

Kilikya bölgesindeki duvar kiliselerinde özellikle apsis yarım kubbesine geçiş öncesinde bir silme işlenmiştir. Alahan Doğu Bazilikası, Cennet Cehennem Tapınak Kilisesi, Corycos A Kilisesi, Corycos H Kilisesi, Corycos B Kilisesi, Kanlıdivane 1, 2 ve 4 nolu Kiliseler, Meryemlik Azize Thekla Bazilikası, Öküzlü Kuzey ve Güney

Kiliseler, Üç Tepe Güney Kilise, Yanıkhan Kuzey Kilise ve Yemişküm Kilisesi bu tür silmelere sahip yapıların başlıcalarıdır (Hill, 1996: Plate.10, 29, 33, 40, 45, 83, 85, 93, 98, 103, 105, 110, 124, 127). Kilikya yapılarından bazılarında da dış cephede de silme kuşakları görülebilmektedir. Bodrum Kuzey ve Güney Kiliselerin apsis cephelerinde, Canbazlı Bazilikası ile Kanlıdivane 4 nolu Kilise'nin nefleri ayıran kemerler üzerinde, Kadirli Ala Camii'nin apsis dış cephesinde (Res. 462) ve Karakilise'nin apsis dış cephesindeki beden duvarlarında iki kuşak olmakla birlikte saçak altında silme kuşakları yer almaktadır (Hill, 1996: Plate: 22-23, 26, 93, 94).

Kaya oyma yapılarda ise silme kullanımı büyük oranda iç cephelerdedir. Yalnız dış cephesi de işlenen bazı yapılarda dışarıda da silme kullanımı görülebilmektedir. Çoğunlukla üst kısmı düz, alt kısmı ise pahtlı olan plasterler yapıların içinde tüm duvarları yatay bir şekilde dolaşmaktadır. Bu şekilde yapıların iç kısımlarında yatay bir hareket sağlanmaktadır. Botsa 1 nolu Kilise (Res. 34), Botsa 2 nolu Kilise, Botsa Eyvanlı Yapı (Res.70), Sille Kiriakon Kilisesi (Res.268) bu şekilde silme kullanımının görülebildiği yapılardır.

Bazı yapılarda ise silme kuşaklarının duvarlar ile taşıyıcıların üzerine veya kemerlerin başlangıç hizasına yerleştirildikleri görülmektedir. Bu şekilde beden duvarları ile örtü veya kemer ayrımı vurgulanmaktadır. Botsa 4 nolu Kilise (Res.59), Kayadibi 1 nolu Kilise (Res.93, 98), Kayadibi 2 nolu Kilise (Res.109-110), Kilistra 4 nolu Şapel (Res.163), Kilistra 7 nolu Şapel (Res.177), Kilistra Paulönü Kilisesi (Res.193), Kilistra Haç Planlı Kilise (Res.206-207), İnlice 1 nolu Kilise (Res.225), Sille Kiriakon Kilisesi (Res.277) bu tür silmelerin bulunduğu eserlerdir. Konya bölgesi yapıları içinde Kızılören 1 nolu Kilise'de iç ve dış bükey olan üç kademeli plasterlerin kubbe eteğinde ve kemerler üzerindeki kullanımı ile mimari vurgulanmıştır (Res.124). Bu durumun daha sade bir uygulaması ise Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in apsis kemerinde görülmektedir (Res.258). Kaya oyma yapıların iç cephelerinde yer alan bu tür silmelerin kullanımı gerek Kapadokya bölgesinde, gerekse de Frigya örneklerinde yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaya oyma yapıların girişleri ile dış cephelerinde plasterlerin kullanıldığı örnekler ise Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli (Res.135) ve Kilistra Haç Planlı Kilise'dir. Kilistra Haç Planlı Kilise'de silme kuşakları tüm apsis cephesini yatay bir şekilde dolaşarak, beden duvarını ikiye ayırmaktadır. Ayrıca farklı bir silme kuşağı

da apsis bölümündeki saçak altını dolaşarak, dış cephede beden duvarı ile örtü ayrımını pekiştirmiş ve böylece de cephede hareketlilik sağlamıştır (Res.201-202). Dış cephelerinin Konya örnekleri gibi işlendiği Ayazin A Kilisesi ile Soğanlı Kubbeli Kilise'de de silme kullanımı vardır (Res. 454). Ayazin A Kilisesi'nde silmeler apsis cephesindeki saçak altında bulunurken; Soğanlı Kubbeli Kilise'de ise kubbe kasnağı gövdesi ile saçak altındadır (Haspel, 1971: 245; Olcay Uçkan, 2010: 54-55; Hild-Restle, 1981: 282).

Konya bölgesi yapılarında süsleme programının bir parçası olan diğer bir mimari eleman ise kör kemerlerdir. Özellikle kaya oyma kiliselerin narteks ve naos duvarlarında gördüğümüz bu uygulama bazı duvar yapılarının dış cephelerinde de yer almaktadır. Kullanıldığı alanlarda dikey hareketlilik sağlayan bu nişlerin büyük bir kısmı az derinlikte olup üst kısımları at nalı formunda kemerlere sahiptir. Bazı örneklerde ise üçgen alınlık ya da dörtgen formlu ufak nişlerin de işlenebildiği görülmektedir.

Duvar yapılarından Ala Kilise'nin batı ve güney cephelerinde, Aziz Amphilochios Kilisesi'nin güney cephesinin doğu bölümünde ve Meram Aziz Eustathios Kilisesi'nin batı cephesinde kör kemerler kullanılmıştır (Res. 15, 433, 436). Kaya oyma yapılarda ise Kayadibi 2 nolu Kilise, Kilistra Paulönü Kilise ile Sille Kiriakon Kilisesi'nin narteks ve naos duvarlarında; Botsa 2, 4 nolu Kiliseler, Kilistra 7 nolu Şapel ile Bulduk Kasabası Kilisesi'nin naosunda kör kemer kullanımı bulunmaktadır (Res.43, 60, 113, 176, 189, 193, 274, 278, 341).

Bu tarz kör kemerlerin yer aldığı Kapadokya bölgesindeki kiliselerin başlıcaları Göreme Yeni Tokalı (Ötüken, 1987: Res.12), Karanlık Kilise (Ötüken, 1987: Res.22), Çarıklı Kilise (Ötüken, 1987: Res.21), Kılıçlar Kuşluk Kilise (Ötüken, 1987: Çiz.3), Derviş Akın Kilisesi (Ötüken, 1990: Res.15), Sümbüllü Manastırı Kilisesi (Ötüken, 1990: Res.13), Güllüdere Kilisesi I (Restle, 1967: IlluAziz 302), Tavşanlı Kilise (Restle, 1967: IlluAziz 388), Sinasos Mustafa Paşa Köy Kilisesi (Restle, 1967: IlluAziz 403), Soğanlı Belli Kilise I (Restle, 1967: IlluAziz 444), Arabsun Karş Kilise'dir (Restle, 1967: IlluAziz 468).

Frigya bölgesi'ndeki kaya kiliselerinde kör kemer kullanımı Ayazin F Kilisesi, Ballık Mevki Şapeli, Ayazin Mustafa Gümüşkanat Evi, Ayazin Veli Sarıosman Evi, Kızkapanı I Kayalığı, Kıyır Karanlık İn, Selimiye İbrahim İnleri,

Selimiye Olukpınar 1 ve 2 nolu Kiliseler, Ağınönü Kilisesi, Seydiler Leylek Kayalığı Alt ve Üst Kiliseler, Midas Kenti Kilisesi ve Seyitgazi Ayterek Kilisesi'nde görülebilmektedir.

3.4.1. Kazıma

Konya bölgesindeki Bizans dönemi dini mimari örneklerin süsleme programlarında kazıma tekniği ile yapılmış süslemeler oldukça az sayıdadır. Yaptığımız incelemelerde Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin apsis alınlığının her iki yanında birer haç motifi; Kilistra 2 nolu Şapel'deki katedranın üzerindeki bir haç ile naos doğu duvarındaki bir latin haçı (Res. 151); Kilistra 7 nolu Şapel'in girişindeki yunan haçı kazıması; Kilistra 8 nolu Şapel'deki arcasolium mezarın alınlığına işlenmiş olan bir madalyon içindeki yunan haçı ile iki yanındaki çarkıfelek motifleri (Res. 186) ile Kilistra Paulönü Kilisesi'nin apsis kemeri üzerindeki yunan haçı motifi (Res. 194) saptadığımız kazıma tekniğinde yapılmış olan süsleme örnekleridir. Kazıma tekniğinde yapılmış diğer bir ilginç süsleme ise Ak Manastır Kilisesi'nin batısındaki mekânlarda bulunmaktadır (Res. 244). Çift kulplu bir kantharos motifi olan süslemenin Ak Manastır'daki şarap üretimi ile ilişkili olabileceği akla gelmektedir. Bu mekânın hemen yanında ana kayadan oyulma bir işlik bulunması bu görüşümüzü desteklemektedir (Res. 245).

Yapımı oldukça kolay olan kazıma tekniğindeki süslemelere bakıldığında tamamının kaya oyma kiliselerde yer aldıkları görülmektedir. Kazıma motiflerinin büyük çoğunluğunda latin ve yunan haçlarının kullanıldığı; bazı örneklerde ise bu haçların madalyon içine alındığı veya üzerine yarım daire şeklinde bir motif eklenerek vurgulandığı görülmektedir. Haç motifi dışında saptanan tek süsleme Kilistra 8 nolu Şapel'deki iki çarkıfelek motifidir. Kazıma tekniğinden yapılan haçların yerleştirildikleri yerlere bakıldığında kilise girişinde, apsisin üzeri ya da iki yanında veya katedra üzerinde oldukları görülmektedir. Kazıma tekniğindeki süslemelerin işlevlerinin ise, işlendikleri yerin önemini vurgulamak olabileceği akla gelmektedir.

Konya bölgesinin doğusunda yer alan Karaman Binbirkilise yapılarında da kazıma tekniğinden yapılan süslemelerin sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Madenşehir'de yer alan 1 nolu Kilise'nin batı cephesinde; Mausoleum'un duvarlarında, Değle 31 numaralı Kilisenin narteksinde yer alan sütunların üzerinde; Çet Dağı'ndaki kilisenin kitabesinin yanında kazıma tekniği ile yapılmış haç motifleri bulunmaktadır (Res. 463) (Eyice, 1971a: 29, 70, 50).

Kapadokya bölgesindeki kaya oyma kiliselerde de çok sık rastlanılmayan bu süsleme türünün özellikle yapı duvarlarının kırmızı aşı boyası veya fresko tekniğinde bezenmesi sebebiyle kullanılmadığı düşünülmektedir. Kaya oyma örnekler dışında bazı duvar yapılarında kazıma tekniği ile yapılmış haç motifleri bulunmaktadır. En güzel örneğini Kızıl Kilise'de gördüğümüz bu süslemelerin yapıyı ziyaret eden hacılar tarafından sonradan yapıldığına inanılmaktadır (Doğan, 2008: 46).

Kapadokya yapılarına nazaran Konya örnekleri gibi daha yerel mimari özellikler gösteren Frigya bölgesindeki Hamamini Şapeli, Ayazin II Numaralı Şapel, Karanlık İn, Selimiye Kayalıkları 1 nolu Kilise, İscehisar Kırkinler'de kazıma tekniğinde süslemeler tespit edilmiştir. Frigya bölgesindeki kaya oyma kiliselerdeki kazıma süslemelerde de çoğunlukla haç motifleri ile geometrik motifler yeralırken; Hamamini Şapeli'nde bir melek tasviri ile Selimiye Kayalıkları 1 nolu Kilise ve İscehisar Kırkinler'de hayvan figürleri bulunmaktadır. Selimiye Kayalıkları 1 nolu Kilise'de bir tavuskuşu figürü yeralırken; İscehisar Kırkinler'de balık motifi işlenmiştir (Olcay Uçkan, 2010: 163).

3.4.2. Kabartma

Kabartma tekniğinde yapılan süslemeler Konya bölgesi Bizans dini mimarisinde kullanılan diğer bir süsleme türüdür. Yaptığımız incelemelerde Ali Sumas Dağı Ala Kilise'de, Hayyat Kilisesi'nde, Botsa 3 nolu Kilise'de, Botsa Eyvanlı Yapı'da, Çukurtekke 1 ve 2 nolu Kiliseler'de, Kayadibi 2 nolu Kilise'de, Kızılören 1 ve 2 nolu Kiliseler'de, Kilistra Paulönü Kilise'sinde, Kilistra Haç Planlı Kilise'de, Ak Manastır Kilisesi'nde, Sille Kiriakon Kilisesi'nde, Zengibar Kalesi 2

nolu Kilise'de, Aziz Amphilochios Kilisesi'nde, Aziz Eustathios Kilisesi'nde ve Bulumya 1 nolu Kilise'de kabartma süslemeler tespit edilmiştir.

Gerek duvar yapılarında, gerekse de kaya oyma yapılarda kullanılan kabartma süslemelerin başta yapıların girişlerindeki lentolar üzerinde ya da cephelerde; iç mekânda ise naos duvarlarında veya tavanda kullanıldıkları görülmektedir. Özellikle duvar resmi veya kırmızı aşı boyası süslemeler ile bezenmeyen yapılarda kabartma tekniğinde yapılmış süslemelerin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Kabartma süslemelerin büyük çoğunluğunu madalyon içine alınmış yunan, malta veya Latin haçı motifleri oluşturmaktadır. Kullanıldıkları yerle doğru orantılı bir şekilde büyüklükleri değişen haç motifleri dışında dört veya altı kollu yıldız motifleri, çarkıfelek motifleri ile bazı geometrik motiflerin de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yapıların girişindeki lentolarda kullanılan kabartma süslemelere, Ali Sumas Dağı Ala Kilise'de narteks ile kuzeyindeki ek şapel girişindeki lento üzerinde (Res. 2, 12), Kayadibi 2 nolu Kilise narteksinden ek mekâna geçişi sağlayan giriş açıklığı üzerinde (Res. 116), Kilistra Paulönü Kilisesi'nde narteksten naosa girişi sağlayan açıklık üzerinde, Kilistra Haç Planlı Kilise'nin naos girişi üzerindeki kemer alınlığında (Res. 216) ve Aziz Eustathios Kilisesi narteksindeki naos giriş kapısı lentosu ve söveleri üzerinde (Res. 439) karşılaşılmaktadır. Yapıların tamamında madalyon içine alınmış birer haç motifi işlenmekle beraber, sadece Aziz Eustathios Kilisesi'nde lento ile birlikte sövelerde de kıvrık dal ve asma yapraklarından oluşan kabartma süslemelerin bulunduğu görülmektedir. Lykaonia bölgesinin doğu bölümünü oluşturan Binbirkilise yapılarındaki kapı lento ve sövelerde de kabartma haç ve geometrik motifler kullanılmıştır. Karadağ'da yer alan Mahalaç Kilisesi ile Değle 31, 32, 35 ve 44 nolu Kiliseler ve Madenşehir 21 nolu Şapel'e girişi sağlayan kapıların lento ve sövelerinde haç kabartmaları ile geometrik süslemeler bulunmaktadır (Res. 464).

Cephelerde kabartma süslemelerin kullanıldığı yapıların başında Ala Kilise gelmektedir. Yapının günümüze ulaşabilen güney cephesinde at nalı formundaki nişler içerisine alınmış birbirinden farklı şekillerde altı veya daha fazla kollu yıldız, rozet ve çarkıfelek motiflerinin kabartma tekniğinde yapıldığı görülmektedir (Şek. 9, Res. 15). Cephede kabartmaların kullanıldığı diğer bir yapı ise Botsa Eyvanlı Yapı'dır. Yapının giriş cephesinin her iki köşesine kolları çatallanmış birer yunan

haçı motifi yerleştirilmiştir (Res. 72). Kaya oyma olarak yapılmış olmasına karşın dış cephelerinin de işlendiği Kilistra Haç Planlı Kilisesi cephelerinde de kabartmalar bulunmaktadır. Kilisenin batı haç kolunun dış batı duvarında ve dikdörtgen prizması şeklindeki kasnağın doğu ve batı yüzlerinde madalyon içine yerleştirilmiş birer malta haçı yer almaktadır (Res. 200, 203). Cephede kabartmaların kullanıldığı diğer bir örnek ise Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'dir. Kilisenin güney cephesini oluşturan düzleştirilmiş ana kaya üzerinde yarım daire kemerli bir çerçeve içine alınmış Latin haçı işlenmiştir. Haçın üst haç kolunun çevresine üç, yan haç kollarının çevresine ise ikişer adet ufak yunan haçı motifi eklenmiştir (Şek. 56, Res. 232). Güney cephede karşılaşılan diğer süsleme öğeleri ise istiridye kabuğu ve kazma motifidir. Günümüze ulaşamamış olmasına rağmen eski fotoğraflardan Aziz Amphilochios Kilisesi'nin cephesinde de kabartma süslemelerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Fotoğraflarda yapının batı cephesinde yer alan pencere lentosunun merkezinde yuvarlak bir madalyon içine yerleştirilmiş bir haç motifi görülmektedir (Res. 434).

Kabartma tekniğinde yapılan süslemelerin yoğunlukla kullanıldığı diğer bir yer ise yapıların içleridir. Yapıların naos duvarları veya taşıyıcılar üzerinde görülebilen kabartmalardan ilki Botsa 3 nolu Kilise'de tespit edilmiştir. Kilise'nin güneyindeki ana mekânın batısında bulunan taşıyıcının batı yüzüne işlenen süsleme, kolları genişleyerek sonlanan bir haç kabartmasıdır (Res. 53). Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güneyine eklenen ek mekân duvarında da kolları çatallaşan bir malta haçı kabartması tespit edilmiştir (Res. 117). Kızılören 1 nolu Kilise'de ise kabartma süslemeler, batı haç kolunun kuzey ve güney duvarına karşılıklı olarak yerleştirilmiştir. Kilistra Paulönü Kilisesi, kabartma süslemelerin bir yapının başlıca süsleme programı olarak kullanıldığı bir eser olarak öne çıkmaktadır. Kilisenin naos duvarları üzerinde yer alan kör kemerlerden batı naos duvarının üst merkezinde ve kuzey ile güney naos duvalarındaki nişler içinde birer malta haçı kabartması kullanılmıştır (Res. 193,195). Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin ana ve yan apsislerindeki duvar nişlerinin üst bölümleri ise istiridye kabuğu şeklinde işlenerek süslenmiştir (Res. 241).

Konya bölgesine yakın yerlerdeki Bizans dini mimari örneklerinin iç mekânlarında kabartma süslemeler çok yoğun kullanılmamıştır. Kapadokya

bölgesindeki yapıların büyük bir kısmının duvar resimleri ve kırmızı aşı boyası süslemeler ile boyanmasının bu durumda etkili olabileceği düşünülmektedir. Kapadokya bölgesindeki Güllüdere Hagios Agathangelus Kilisesi ile Selime Kale Manastırı kabartma süslemelerin yoğun bir şekilde kullanıldığı eserlerdir (Res. 465). Güllüdere Hagios Agathangelus Kilisesi'nde haç ve bitkisel süslemelerden oluşan kabartma süslemeler kilisenin tüm tavanını kaplamaktadır (Akyürek, 1998: 291). Selime Kale Manastırı'nda ise kabartma süslemeler, manastır mekânlarının girişleri ile bazı mekânların duvarlarındaki çeşitli hayvan figürleri ile bitkisel süslemelerden oluşmaktadır (Kalas, 2006: 278). Binbirkilise yapılarının naoslarında bulunan kabartma süslemelere 1 nolu Kilise'nin kuzey nefi ayıran taşıyıcı üzerinde bir haç kabartması ile Değle 31 nolu Kilise'nin naosundaki taşıyıcıları birbirine bağlayan kemerlerin birleşme yerindeki çift kulplu bir kap ve iç içe iki daire motifinden oluşan rozet kabartmalar örnek gösterilebilir (Eyice, 1971a: 51). Frigya bölgesindeki kaya oyma kiliselerde de kabartma süslemeler görülmektedir. Tuzanbarı Şapeli 1, Selimiye Kayalıkları 1 nolu Kilise'de, İbrahim İnleri, Kırıkinler, Ağınönü Kilisesi, Yazılıkaya İnli Kaya Yerleşimi, Kümbet Berberin Kilisesi ile İnliköyü Alt Kilise kabartma süslemelerin kullanıldığı eserlerdir. Bu yapılar arasında İbrahim İnleri naos duvarlarında kullanılan yüksek kabartma bir figür ile örgü, düğüm ve geçme motiflerinden oluşan mimari plastik benzeri süslemeler kullanılması açısından diğer yapılardan ayrılmaktadır (Olcay Uçkan, 2010: 90-91). Kabartma süslemelerin yoğun olarak kullanıldığı diğer bir ilginç yapı ise Kırıkinler'dir. Bu kilisedeki kabartma süslemeler, kiliselerin tonoz örtülerinde yüksek kabartma olarak yapılmış daire ve kare çerçeve içine alınmış haç motiflerinden oluşmaktadır (Olcay Uçkan, 2007: 131-132).

Konya bölgesindeki kiliselerde kabartma süslemelerin yapı içinde kullanıldığı diğer bir yer ise örtülerdedir. Düz tavanlı örtüde kabartma tekniğinde işlenen haçlardan oluşan bu süsleme Kızılören 2 nolu Kilise ile Sille Kiriakon Kilisesi'nde karşımıza çıkmaktadır. Kızılören 2 nolu Kilise'deki kabartma, naosun güney bölümündeki düz tavanlı bölüme doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen bir haç motifinden oluşmaktadır (Res. 133). Tavanda haç kabartmasının işlendiği diğer bir yapı olan Kiriakon kilisesinde haç motifi; narteksin beşik tonoz örtüsünün ortasında bulunan düz tavan üzerine işlenmiştir. Yunan haçı tipinde olan motifin kollarının

uçları genişleyerek sona ermektedir (Res. 276). Düz tavan örtüde haç kabartmasının kullanımı çok yaygın olmamakla beraber Kapadokya bölgesinde benzer örnekleri bulunmaktadır. Göreme Yılanlı Kilise (Kostof, 1989: 107), Güllüdere Hagios Agathangelus Kilisesi (Akyürek, 1998: 291), Açıksaray'da 7 nolu kompleks (Rodley, 1985: 144) ile Güvercinlik Vadisi'ndeki İsimsiz Kilise, tavanında haç kabartması bulunan benzer yapılardır.

Hayyat Kilisesi, Çukurtekke 1 ve 2 nolu Kiliseler, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise, Kurşuncu Manastır Kilisesi ile Bulumya 1 Nolu Kilisesi'ndeki mimari parçalar üzerinde de kabartma tekniğinde yapılmış süslemeler bulunmaktadır. Bu parçaların yapıdan bağımsız; kalıntılar etrafında bulunması sebebiyle bu eserler, taş eserler başlığı altında ele alınacaktır.

3.4.3. Duvar Resmi

Duvar resimleri, Bizans dönemi dini mimarisindeki süsleme programlarında önemli bir yere sahiptir. Kendi içinde kırmızı aşı boyası süslemeler ile fresko tekniğinde yapılmış resimler olarak ikiye ayrılabilen duvar resimleri Konya bölgesindeki yapılarda da karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle Kapadokya bölgesindeki kaya oyma kiliselerde görülen kırmızı aşı boyası süslemelerin, yapıların inşa edildiği dönemde, ana süsleme öğesi olan freskoların yapımından önce yapıldıkları düşünülmektedir (Akyürek, 1998: 306). Genel olarak yerel bir işçilik kalitesi sunan bu süslemelerin kaya oyma olarak yapılan eserlerin mimari öğelerini vurgularcasına konumlandırıldığı anlaşılmaktadır. Başta haç motifleri olmak üzere geometrik motiflerin kullanıldığı bu tür süslemeler, Konya bölgesindeki on iki yapıda görülebilmektedir.

Botsa 1 ve 4 Nolu Kiliseler, Botsa Eyvanlı Yapı, Kayadibi 1 ve 2 Nolu Kiliseler, Kızılören 1 ve 2 Nolu Kiliseler, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 7 nolu Şapel, Kilistra Paulönü Kilisesi, Kilistra Haç Planlı Kilise ve Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 Nolu Şapel kırmızı aşı boyası süslemelerin görülebildiği yapılardır. Bu yapılar içinden Kayadibi 1 nolu Kilise, Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 7 nolu Şapel, Kilistra Paulönü Kilisesi, Kilistra Haç Planlı Kilise ve Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 Nolu Şapel'de kırmızı aşı boyası süslemelerin üzerinde fresko tekniğinde yapılmış duvar resimleri de yer almaktadır.

Konya örneklerinde tespit edilen kırmızı aşı boyası süslemelerde, yapı içlerinde yer aşan kuşaklar ile yarım daire kemerlerin üzerinde zikzaklar ve üçgen motifleri (Res. 37, 97, 116); kemer karınlarında genellikle üç bölümlü bir düzenleme içine yerleştirimiş üçgen ve kareler ile oluşturulan geometrik süslemeler (Res. 96); beden duvarlarında daire şeklindeki madalyonlar içine yerleştirilmiş haç motifleri (Res. 38, 68, 116, 126, 255); tonoz karınlarında duvar örgüsünü temsil eden dörtgenlerden oluşan geometrik düzenlemeler (Res. 115, 178, 210) görülmektedir. Bu yapılar içinden Kilistra 7 nolu Şapel'de diğer örneklerden farklı olarak tonoz karınları ile apsis yarım kubbesi üzerinde duvar örgüsü motifinin yanında daire şeklindeki madalyonlar içine yerleştirilmiş haç motifleri de bulunmaktadır (Res. 178, 179). Yapıların tamamına yakınında iç cephede kullanılan kırmızı aşı boyası süslemeler bir örnekte dış cephede de kullanılmıştır. Kilistra Paulönü Kilisesi'nin apsis cephesindeki kademeli kemerler üzerine yapılan bu süslemelerde kemer yüzeylerine yan yana yerleştirilmiş dikey çizgilerden oluşan bezeme ile tuğla kemer örgüsü vurgusunun yapılmış olduğu düşünülmektedir (Res. 197).

Konya bölgesindeki yapılarda bulunan kırmızı aşı boyası süslemeler, Kapadokya ve Frigya bölgesindeki örneklere nazaran daha sadedir. Kapadokya bölgesindeki yapılar içinden Göreme'deki Hagia Barbara Kilisesi'nde ve Frigya bölgesindeki Olukpınar 1 nolu Kilise ile Selime Kayalıkları 1 nolu Şapel'de Konya örneklerinden farklı olarak hayvan ve insan figürleri de işlenmiştir (Res. 466) (Akyürek, 1998: 304; Olcay Uçkan, 2010: 153-154).

Duvar resimlerinin diğer bir türü ise fresko tekniğinde yapılmıştır. Konya bölgesi kiliselerinin toplam on dokuzunda fresko tespit edilmiştir. Yapılardan birisi haricinde tamamında freskoların kireç karışımlı bir sıva üzerine yapıldıkları görülmektedir. Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'ndeki sıva tabakasında ise kireç harcına saman karıştırılmıştır. Ortaçağ'da kireç malzeme çoğunlukla Bizans duvar sıvasının temel malzemesi olarak kumla karıştırılarak en az 2 ya da 3 cm. kalınlığında kullanılmıştır. Bazı örneklerde ise bu karışıma saman, kenevir, keten veya kenger liflerinin de katıldıkları bilinmektedir. Resimlerin sıvaların yapımından kısa bir süre sonra işlenmesi, sıvaların ressamlar tarafından yapılmış olabileceğini düşündürmektedir (Winfield, 1968: 132). Konya yapılarındaki sıva tabakalarından sadece Sille Tes Panagias Kilisesi'nde saman karışımlı kireç sıvanın kullanılması,

ana kaya yüzeyinin oldukça kaba bir şekilde işlenmesine rağmen düzgün yüzeyler elde etme isteği ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Fresko tekniğinde yapılmış olan süslemeler, yapıların iç cephelerindeki beden duvarları ile örtülerde ve Kayadibi 1 nolu Kilisesi ile Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nde naosta yer alan taşıyıcıların yüzeylerinde bulunmaktadır. Fresko süslemelere sahip on dokuz yapı içerisinden Aziz Eustathios Kilisesi günümüze ulaşamamış; Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli, Kilistra 2, 3, 5 ve 7 nolu Şapeller, Kilistra Paulönü Kilisesi, Kilistra Haç Planlı Kilise, Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 Nolu Şapel ile Sarayköy 1 nolu Şapel'de ise herhangi bir figür ya da sahne seçilemeyecek şekilde ufak parçalar halinde fresko izleri tespit edilmiştir (Res. 152, 158, 166, 179, 196, 215, 255).

Herhangi bir figür olmaksızın sadece bazı geometrik motifler içeren diğer bir yapı ise Ala Kilise'dir. Birbirinden farklı iki fresko tabakası olduğu anlaşılan yapıdaki ilk tabakada kırmızı renkli çizgilerden oluşan çerçevelerin içine sahnelerin işlendiği anlaşılmaktadır (Res. 16). Ne yazık ki bu döneme ait herhangi bir sahne tespit edilememiştir. Üst tabakadaki süslemelerin ise önceki döneme nazaran daha sade olduğu; süslemenin sarı veya turuncu renkli zemin üzerine yapılan geometrik süslemelerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Özellikle pencerelerin iç kısımlarında yoğun bir şekilde izlenen bu dönem süslemelerinde, yan yana yerleştirilmiş beyaz kareler içine konumlandırılmış siyah ve kırmızı daireler ile bunun üzerine işlenen siyah renkli çapraz çizgilerin bulunduğu görülmektedir (Res. 17-18).

Fresko süslemeler içinde sadece bazı figürler seçilebilen örnekler ise Kilistra 6 nolu Şapel, Küçük Muhsine 2 nolu Şapel ile Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'dir. Figürlerden Kilistra 6 nolu Şapel'de, apsis duvarına karşılıklı yerleştirilen figürlerin birer melek oldukları vücudun iki yanına yerleştirilen kanatlardan anlaşılmaktadır (Res. 171). Freskoların zarar görmesinden dolayı figürlerdeki ayrıntılar ile kullanılan renkler saptanılmamasına karşın birer haleye sahip oldukları görülmektedir. Yine apsis duvarında yer alan tek figürlü diğer bir örnek ise Küçük Muhsine 2 nolu Şapel'dir. Tam boy şeklinde işlenen figür, kırmızı renkli çerçeve içine alınmış bir alanda resmedilmiştir. Başı haleli, bir erkek aziz olduğu düşünelen figür, beyaz renkli bir phelonion giymektedir (Res. 261). Tek figürlerin yapıldığı son yapı ise Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'dir. Bir

duvar yapısı olan kilise'de naostaki kemerleri oluşturan kesme taşlar üzerine işlenen parçalardan iki tanesinde haleli erkek aziz portre olarak işlenmiştir. Kesin kimlikleri tespit edilemeyen figürlerin işlenmesinde kırmızı, sarı, yeşil, siyah ve bej renkleri kullanılmıştır (Res. 446-447).

Fresko tekniğinde süslemelere sahip olan yapılar içerisinden bir sahnenin tespit edilebildiği yapıların sayısı ise dörttür. Tümünde sahnenin sadece bazı bölümlerinin ulaşabildiği bu eserlerden Kayadibi 1 nolu Kilise'de İsa'nın çarmıha gerilmesi; Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nde Koimesis sahnesi; İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nde Kâinatın hâkimi İsa sahnesi ile Aya Elenia Kilisesi'nde Meryem'in veya İsa'nın doğumu sahnesi işlenmiştir (Res. 105, 303-305, 376, 424-425). Kiliselerden üçünde sahneler naos duvarlarına; İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nde ise sahne apsis duvarında bulunmaktadır. Sahnelerin tamamının büyük oranda tahrip olması, ayrıntılı bir değerlendirme yapılabilmesine olanak vermemektedir.

Konya Bölgesindeki kiliseler içinde duvar resimleri sağlam bir şekilde korunan tek örnek ise Gavur Beşiği Mağara Kilisesi'dir. Mağara kilisesindeki resimlerde sadece yan yana ve üst üste konumlandırılmış aziz ve melek tasvirleri işlenmiştir (Res. 349-354). Duvar resimleri en iyi korunmuş olan tek örnekte başta İsa ya da Meryem olmak üzere herhangi bir azizin hayatından sahnelerin bulunmaması; Konya Bölgesi Kiliselerinde uygulanan resim programı konusunda herhangi bir değerlendirme yapılabilmesini olanaksız kılmaktadır. Sadece tek sahneler tespit edilen kiliselerde de herhangi bir siklus düzeni bulunup bulunmadığı anlaşılamamaktadır.

Konya bölgesi kiliselerinin duvar resimlerinde en çok karşılaşılan figürler aziz tasvirleridir. Duvar resimlerinin büyük bir bölümü sağlam günümüze ulaşan Gavur Beşiği Mağara Kilisesi'nin resim programını da oluşturan aziz tasvirleri tam boy şeklinde ya da sadece portre olarak işlenmişlerdir. Önemlerine göre hiyerarşik bir şekilde gruplandırılıp yerleştirilen aziz figürleri piskopos giysileri ile rahip ve keşiş kıyafetleri giymektedir (Şek. 77-81). Kapadokya bölgesinde Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi ile Gavur Beşiği Mağara Kilisesi'ndekine benzer tam boy aziz tasvirleri, Ihlara Vadisi'nde yer alan Yılanlı Kilise, Kılıçlar Vadisi'ndeki Meryem Ana Kilisesi ile Tokalı Kilise'nin naos beden duvarları ile tonoz örtülerinde görülebilmektedir (Akyürek, 1998: 375; Restle, 1967: Plates 98-99, 252). Sille

Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin örtüsünde madalyon içine yerleştirilmiş portre şeklindeki aziz tasvirlerinin benzerleri ise yine Kapadokya Kiliselerinde kemer ve tonoz karınlarında bulunmaktadır (Res. 306). Göreme El Nazar Kilisesi, Tokalı Kilise, Aziz Eustace Kilisesi ile Kılıçlar Kilise bu tarz aziz tasvirlerinin görülebildiği yapılardır (Restle, 1967: Plates 18, 78-81, 137, 252).

Konya bölgesindeki duvar kiliselerindeki duvar resimlerinde karşılaşılan figürlerden diğer bir grubunu melek tasvirleri oluşturmaktadır. Kilistra 6 Nolu Şapel ile Gavur Beşiği Mağara Kilisesi'nde karşılaşılan melek tasvirleri tam boy olarak, cepheden işlenmişlerdir (Res. 171, 355). Figürlerin gerek tahrip olmaları, gerekse de ayrıntılı bir şekilde yapılmayıp; isimlerinin yazılmaması meleklerin kimliklerinin tespit edilmesini de engellemektedir. Kapadokya bölgesinde her dönem görülebilen melek tasvirleri gerek tek başlarına, gerekse de belirli sahneler içinde işlenmiştir. Çoğunlukla kithon üzerine himatyon giymiş şekilde gösterilen melek figürlerinin özellikle tek başlarına gösterilmiş olanları imparator giysileri giymektedir (Pehlivan, 2008: 90). Konya örneklerinde melek figürleri ise tek başlarına işlenmelerine karşın loros ile sarı renkli bir epitrakhelion giydikleri ve ellerinde birer mızrak ile globus tuttukları görülmektedir (Şek. 82).

Duvar resimleri en iyi durumdaki tek yapı olan Gavur Beşiği Mağara Kilise'nin en yakın mimari benzeri sayılan Muğla'nın Yatağan ilçesindeki Yava Köyü kayalıklarında da duvar resimleri bulunmaktadır (Res. 258). Kayalıklarda kırmızı renkli aşı boyası içine alınan sahnelerde melek, Meryem ile Anna'nın karşılaşması, Meryem, Vaftizci Yahya ile İsa tasvirleri görülebilmektedir. Buradaki melek tasviri, Gavur Beşiği Mağara Kilisesi'ndeki melek figürü ile kıyafetlerinin çok zengin ve ayrıntılı bir şekilde işlenmesi dışında oldukça benzerdir (Ötüken, 1977: 92-93).

Çalışma kapsamında incelenen yapılardan sadece Kayadibi 1 nolu Kilise'nin yoğun bir geometrik süsleme programına sahip olduğu görülmektedir. Naostaki taşıyıcıların üzerinde ve kemer ile beşik tonoz karınlarında görülen geometrik süslemelerde içi dolu veya boş olarak yapılmış kareler, birbirine düğüm motifleri ile bağlanmış daire şeklindeki madalyonlar ve daire motifleri yapıda kullanılan süslemelerdir (Res. 98-103). Kapadokya bölgesinde Çavuşin Hagios Ioannes Kilisesi'nde, Cemil'deki Hagios Stephanos Kilisesi, Zelve 4 ile 5a nolu Kiliseler,

Kızıl Çukur Vadisi'ndeki Stylites Niketas ile Ioakhim ve Anna Kiliselerinde, Güzelöz'de Soğanlı Kilise'de benzer şekilde geometrik süslemeler yer almaktadır. Kapadokya bölgesi örneklerinin M.S.726 yılından M.S.843 yılına kadar devam eden İkonoklast dönemine tarihlendirilmesi Kayadibi 1 nolu Kilise'nin duvar resimlerinden en az bir bölümünün de bu dönem içinde yapılmış olabileceğini akla getirmektedir (Akyürek, 1998: 315).

3.4.4. Mozaik

Konya bölgesi kiliselerinde karşılaşılan diğer bir süsleme türü ise mozaiktir. Mekân içi süsleme unsurları içerisinde en zengin ve zahmetli teknik olan mozaikler, Antik dönemden itibaren sivil ve kamu yapılarında yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Duvar resimlerinden farklı olarak daha çok malzeme, para ve yeteneğe ihtiyaç duyan bu süsleme türü, Erken Hristiyanlık döneminde de devam etmiş; 5. ve 6. yüzyıllarda özellikle İtalya, Anadolu, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki kiliselerde, manastırlarda ve vaftizhanelerde en güzel örneklerini ortaya koymuştur (Ling, 1998: 98).

Farklı renklerde taş veya cam malzemeden yapılan birden fazla parçanın birlikte kullanılması ile meydana gelen mozaik süsleme; eşit boyutlu tesseraların kullanılmasından oluşan opus tessellatum ile farklı boyut ve şekillerdeki taş parçalarından yapılan opus sectile olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Saltuk, 1997: 129). Konya bölgesi kiliselerinden dört yapıda mozaik süslemenin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tamamı duvar yapısı olan bu dört yapıdan Tatköy Manastır Kilisesi, Tepearası Köyü Kilisesi ve Alibeyhöyük Kasaba Kilisesi'nde mozaikler, tesseraların kullanıldığı opus tessellatum; Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'da ise opus sectile tipindedir. Opus tesselatum mozaiklerin kullanıldığı üç yapıda da mozaikler kiliselerin naoslarında kullanılmıştır. Tatköy Manastır Kilisesi ile Alibeyhöyük Kasaba Kilisesi'nde mozaikler zeminde bulunmuşken günümüzde Konya Arkeoloji Müzesi'ne taşınmıştır. Her iki mozaikte de 1 x 1 cm. ölçülerindeki beyaz, siyah, turuncu, sarı, kırmızı, krem rengi, kahverengi, koyu yeşil ve gri renkli tesseralar kullanılmıştır. Aynı tipte olan Tepearası Köyü Kilisesi'nde ise mozaik bulunduğu naos içindeki toprak yüzeyde tesseraların tespit edilmesinden anlaşılmaktadır. Boyutları 5 mm. ile 1 cm. arasında değişen ölçülerde olan tesseralar yeşil, mavi, beyaz renkli camlardan yapılmıştır. Gerek ölçülerin diğer iki yapıdan ufak olması;

gerekse de camdan yapılmaları kilisedeki mozaik süslemenin duvarlarda kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Kiliselerden Alibeyhöyük Kasaba Kilisesi'ndeki mozaik süslemelerde, içi balık pulu motifi ile doldurulmuş kalın bir bordürün çevrelediği yatay ve dikey olarak yerleştirilmiş dikdörtgen panolarda örgü, balık pulu, yuvarlak madalyonlar, çift kulplu bir kantaros, kuş figürü ile stilize ağaç ve yapraklı bitkiler gibi çeşitli bitkisel bezemeler ile geometrik motifler bulunmaktadır. Bir kitabeye sahip olan mozaikte kitabe, örgülü sütunların yarım daire kemerler ile birbirine bağlandığı bir mimari düzenleme içine alınmıştır (Res. 450-452). Mozaiğin diğer bir bölümünde ise balık pulu ile stilize lalelerden oluşan bitkisel motifli çift süsleme kuşağı içine alınmış iki tavuskuşlu bir sahne yer almaktadır. Sahnenin merkezine kademeli daralan iki bölümü bir kaide üzerine oturan sütunlu geniş bir yuvarlak havuz işlenmiştir. Havuzun iki yanında yer alan tavuskuşları ise havuza bakar vaziyette, tek ayakları havaya kalkık bir şekilde yerleştirilmiştir (Res. 449). Figürlü sahnede gerek havuz içindeki suların, gerekse de tavuskuşu tüylerinin stilize olarak yapıldığı görülmektedir. Mozaikte yer alan kitabeden mozaiklerin din görevlileri tarafından adak olarak yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Mertek, 1994: 40-41).

Yine bulunduğu kiliseden Konya Arkeoloji Müzesi'ne taşınan diğer bir mozaik ise Tatköy Manastır Kilisesi'ne aittir. Mozaikte örgü motifleri ile oluşturulan on beş dörtgen pano içine, bitkisel motifler ile aslan, boğa, ceylan, domuz, geyik, kurt, tavşan ve tavus kuşu gibi hayvanlar ve bir insan figürü yerleştirilmiştir (Res. 313-314).

Oldukça gerçekçi bir şekilde yapılmış olan hayvan figürleri belirli bir hareket içinde gösterilmiştir. Tamamı çeşitli yaprak motifleri ile sembolize eden bir doğa içinde işlenen figürlerden tavuskuşları, Alibeyhöyük Kasaba Kilisesi'ndeki mozaiğe benzer şekilde bir kantaros üzerinde karşılıklı olarak durmaktadır (Res. 316). Mozaiğin alt bölümünde yer alan tek insan figürlü panoda ise genç bir kadın, sağa doğru oturmaktadır (Res. 317). Siyah renkli bir halesi bulunan figürün üzerinde, bir gerdanlık ile pelerin bulunmaktadır. Figürün sağ ve solunda yer alan yazıtta "ANANEWSIS" yani Ananeosis (Yenileme) yazması; figürün baharın personifikasyonu olduğunu göstermektedir (Tırpan-Demir, 2009: 5). Bu personifikasyonun benzerleri ise M.S. 5. yüzyıla tarihlenen Antakya Philia

Salonunda, M.S. 6. yüzyıla tarihlenen Libya'daki Qasr el-Lebia ile Tunus'taki Jebel Oust mozaiklerinde görülebilmektedir (Levi, 1947: 254, 349-350). Benzer örneklerden Antakya'daki Ananeosis figürü, yuvarlak bir madalyon içinde belden üst kısmı görülecek şekilde işlenmiştir (Res. 467). Figür, Tatköy örneğinde olduğu gibi bir madalyon ile pelerin tarzında bir giysi giymektedir (Cimok, 2000: 244).

Çeşitli hayvan figürlerinin toplu bir şekilde gösterildiği sahneler Antik dönemden itibaren kullanılmıştır. Özellikle av sahnelerinde gördüğümüz bu sahneler, Geç Antik dönemde mozaiklerin merkezinde herhangi bir av sahnesi olmadan serbest bir şekilde işlenmesi şekline dönüşmüştür. Adana'nın Yüreğir ilçesine bağlı Misis Mozaik Müzesi'nde yer alan Misis Bazilikası'nın naos mozaiği, (Budde, 1969: 109) ile Şereflikoçhisar Parnassos Bazilika mozaiği (Arslan-Sevim-Türkmen-Şirin, 2011: 195-196) hayvanların bir sınırlama olmaksızın toplu bir şekilde işlendiği mozaiklerdir. Bazı örneklerde ise hayvanların her birinin Tatköy Manastır Kilisesi'nde olduğu gibi çerçeveler içine yerleştirildiği de görülmektedir. Bu tarz süslemelere sahip olan eserler arasında 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Ma'on-Nirim'deki sinegog (Dunbabin, 1999: 193, Fig. 205), Ürdün'deki 6. yüzyıl ve öncesine tarihlenen Petra Bazilikası (Bikai, 2002: 274) yakın örnekler olarak söylenebilir. Yabani hayvanlar ile evcil hayvanların birlikte gösterildiği kalabalık figürlü bu sahnelerdeki hayvanların her birinin ayrı anlamı olmasına karşın bu sahnenin ikonografik çözümlemesi kesin olarak yapılamamaktadır. Hayvanların benzer şekilde ele alındığı aynı dönemlere tarihlenen Orpheus mozaikleri ile benzer olan kalabalık hayvan tasvirlerinin doğayı ve dolayısı ile Tanrı'nın yaratıcılığını göstermiş olabileceği düşünülmektedir.

Gerek Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğinde, gerekse de Alibeyhöyük Kasaba Kilisesi'ndeki mozaikte kullanılan tek ortak figür tavuskuşudur. Her iki örnekte de karşılıklı duran iki tavus kuşunun ortasına bir havuz ya da kantaros yerleştirilmiştir. Tavuskuşları Hıristiyan sanatında etinin geç çürümesinden dolayı ölümsüzlüğü sembolize etmektedir (Ferguson, 1961: 23). Bu sebepten dolayı ilk olarak mezar odaları olmak üzere kiliselerdeki duvar resimlerinde ve özellikle mozaiklerde sıklıkla kullanılmıştır. Ortaçağ Hıristiyan sanatında cennet kuşu olarak görülen tavuskuşları, bazı örneklerde ise ortalarında bulunan bir kaynaktan kutsal hayat suyunu içerken tasvir edilmiştir (Parman, 1993: 391).

Konya bölgesi kiliseleri içerisinde opus sectile mozaik süslemeye sahip tek eser ise Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'dır. Beyaz, gri, siyah, sarı, kırmızı ve erguvan renkli mermer, traverten, porfir ve yerel taş cinslerinden yapılan mozaiğin geometrik süslemelerini merkezindeki daire motifine sekiz yönden düğümler ile bağlanan sekiz daire motifi oluşturmaktadır. Kare bir çerçeve ile çevrelenen süslemedeki dairelerin içine ise kare, üçgen, dikdörtgen, elips, eşkenar dörtgen şeklindeki tessera parçalarından oluşan geometrik motifler yerleştirilmiştir (Şek. 99; Res. 427-430). 1935 yılında gerçekleştirilen kazılarda yapıda, opus sectile mozaiklerin yanında camdan yapılmış tesseraların bulunması yapının duvarlarının da mozaikler ile bezeli olabileceğini düşündürmektedir (Koman, 1937b: 439). Sadece zemin mozaikleri günümüze ulaşabilen bu yapı, bazı yayınlarda saray yapısı olarak da tanımlanmıştır (Koman, 1937b: 441; Önder, 1962: 454).

Hellenistik dönemden itibaren yapılarda kullanılan opus sectile mozaikleri, Antik dönemde Roma'daki moda ile de ilişkili olarak farklı renklerde mermer malzemenin geometrik desenler oluşturacak şekilde kullanıldığı önemli bir zemin kaplaması haline gelmiştir (Dunbabin, 1999: 255). Bizans döneminde opus tesselatum mozaiklerinin yanında opus sectile mozaiklerde kiliselerde kullanılmıştır. M.S. 9. yüzyılın sonlarından itibaren ise daha az işçilik ile geniş mekânları kaplayabilen örgü motifli opus sectile mozaikler tercih edilmeye başlanarak; M.S. 9-14. yüzyıllar arasında imparatorlukta bir moda haline gelmiştir (Demiriz, 2002: 120).

Bursa Orhan Gazi Türbesi, İmralı Metamorphosis Kilisesi, İznik Ayasofyası, İznik Koimesis Kilisesi, İstanbul Ayasofyası, Khora Manastır Kilisesi (Kariye Camii), Pammakaristos Manastır Kilisesi (Fethiye Camii), Pantokrator Manastırı Kilisesi, Studios Manastırı (İmrahor İlyas Bey Camii), Bakırköy (Hebdomon) Bizans Kalıntısı, Yakacık Eteğindeki Bizans Kilisesi, Demre Aziz Nikolaos Kilisesi, Trabzon Ayasofyası, Panaghia Chrysokephalos Kilisesi (Ortahisar-Fatih Camii) ile Akçaabat Hagios Mikhael Kilisesi Anadolu'daki opus sectile mozaiklerin kullanıldığı yapılardır. Bu örnekler içinden 13-14. yüzyıllar arasına tarihlenen Trabzon Akçaabat'taki Hagios Mikhael Kilisesi'nin zemin mozaiğinin süsleme programı, Konya Muhacir Pazarı Mozaiği ile aynıdır (Res. 468) (Demiriz, 2002: 10-11). Benzer örneklere bakıldığında Muhacir Pazarı'nda yer alan mozaiğin kentin 1069 yılında Selçuklu hâkimiyetine geçmeden önce bir kiliseye ait olarak yapılmış

olabileceği düşünülmektedir. Mozaiklerin bir kiliseye ait olduğu düşünüldüğünde; yapının yazılı kaynaklarda İkonion kent merkezinde olduğu bilinmesine karşın somut olarak herhangi bir bulguya ulaşılamayan Metamorphosis, Ayasofya, Aziz Ioannes (Vaftizci Yahya) ve Aziz Georgios Kiliselerinden birisi olabileceği akla gelmektedir (Temple, 2013: 44).

3.5. Taş Eserler

Konya bölgesinde Bizans dönemine ait yapılar sınırlı sayıda günümüze ulaşabilmiş olmasına karşın; çok sayıda Bizans dönemi taş eserinin bölgedeki müzelerin envanterinde bulunduğu veya Selçuklu ve Osmanlı dönemi yapılarında devşirme olarak kullanıldığı görülmektedir. Bölgenin Bizans dönemi dini mimari zenginliğini gözler önüne seren bu eserler bazı makaleler ile tez çalışmalarına konu olmuştur (Temple, 2013; Arslan, 2014b). Birkaç tanesi dışında hangi yapıya ait oldukları kesin olarak bilinmeyen bu taş eserler, kendi içinde mimari ve litürjik olarak iki bölüme ayrılmaktadır.

Konya bölgesinde yapılan incelemelerde tespit edilen duvar yapılarının sayısı yirmi üç adet olmasına karşın, yapıların büyük bir kısmının neredeyse temel hizasında günümüze ulaşabilmiş olması; yapılarının mimari ve litürjik taş eserlerinin oldukça sınırlı sayıda tespit edilebilmesine sebep olmuştur. İnsitu durumundaki taş eserlerinin az sayıda günümüze ulaşmasının diğer bir nedeni ise bu parçaların Selçuklu döneminden günümüze kadar olan bir zaman diliminde toplanıp yakın veya uzak bölgelere götürülmesi ve devşirme olarak farklı yapılarda yeniden kullanılmasıdır. Yaptığımız araştırmalarda Hayyat Kilisesi'nde, Çukurtekke 1 ve 2 nolu Kiliselerde, Zengibar Kalesi 2 nolu Kilise'de, Tepearası Köyü Kilisesi'nde, Kurşuncu Manastır Kilisesi'nde, Aya Elenia Kilisesi'nde, Aziz Eustathios Kilisesi'nde ve Bulumya 1 nolu Kilise'de taş eserler tespit edilmiştir.

Yapılarda tespit edilen mimari parçaların ilki lento ve sövelerdir. Günümüzde sadece kapı veya pencere açıklıklarına ait olan lentolar Ala Kilise (Res. 2, 12) ve Hayyat Kilisesi'nde (Res. 28, 31) görülebilmektedir. Ala Kilise'de narteks girişinin lento ve söveleri ile Meram Aziz Eustathios Kilisesi naos giriş kapısının söve ve lentoları ise şuan olmamasına karşın, eski fotoğraflarda görülebilmektedir (Res.439). Her üç yapıdaki kapı lento ve sövelerin iç bükey ve dış bükey profiller ile

hareketlendirildiği; Ala Kilise ile Aziz Eustathios Kilisesi'ndeki lentoların merkez noktasına ise bir madalyon içindeki haç motiflerinin yerleştirildiği görülmektedir. Hayyat Kilisesi kalıntıları arasında tespit edilen lento parçasında ise haç motifi madalyonsuz bir şekilde işlenmiştir. Konya ve çevresinde görülebilen lentolar ve sövele parçaları ile aynı özellikleri taşıyan bu eserlerin en belirgin benzerleri Karadağ Binbirkilise'deki kilise yapılarında görülebilmektedir (Res. 464). Konya bölgesinde Bizans dönemi kapı lento ve sövelerinin bütüncül bir şekilde devşirme olarak kullanıldığı örnekler, Alâeddin Camisi'nin kuzey portali, Zevle Sultan, Beşarebey, İç Karaaslan ve Sırçalı Mescidleri ile Tacül Vezir ve Siyavuş Türbe'leridir (Temple, 2013: 296). Seydişehir İlçesi sınırları içerisindeki Dikilitaş Köyü'ndeki bir çeşmede de bir kiliseye ait lento ile söveler devşirme olarak kullanılmıştır. Konya bölgesinde Botsa 1 nolu Kilise ile Kilistra Haç Planlı Kilise gibi bazı kaya oyma kilise kapılarının da duvar yapılarındaki kapılar ile benzer şekilde profilli olarak işlendiği görülmektedir (Res.33, Res.205, Şek.14).

Yapılarda görülen mimari parçaların diğer bir çeşidi ise çifte sütuncelerdir. Çukurtekke 2 nolu Kilise'de tespit edilen bir sütuncenin yanında Hayyat Kilisesi (Res. 30) ile Aziz Eustathios Kilisesi'nin eski fotoğraflarında da çifte sütunceler görülebilmektedir (Res.437). Eski fotoğraflardan Hayyat Kilisesi ile Aziz Eustathios Kilisesi'nde pencerelerde kullanıldığı anlaşılan çifte sütunceler, özellikle İç Anadolu bölgesindeki Geç Antik, Erken Bizans dönemine ait kiliselerde ve devşirme olarak kullanıldığı Selçuklu yapılarında görülebilmektedir. Kendi içinde içerdiği süsleme unsurları ile farklı tiplere sahip olabilen çifte sütuncelerden Hayyat Kilisesi ile Aziz Eustathios Kilisesi'ndekilerinin üst ve alt kısımlarının düz bantlar ile sonlandığı anlaşılmaktadır. Bu tipteki çifte sütuncelerin benzerleri Derbent, Sarayönü, Karatay ve Obruk Hanı'nda bulunmaktadır (Arslan, 2014b: 49). Çukurtekke 2 nolu Kilise'deki çifte sütuncenin alt bölümünün tek kenarına ise burgu motifli bir kuşak yerleştirilmiştir (Res. 83).

Çalışma kapsamında ele alınan yapılarda tespit edilen başlık ise tektir. Kurşuncu Manastır Kilisesi'ndeki kalıntılar içinde tespit edilen başlık bir payeye aittir (Res. 406). Stilize edilmiş akanthus yapraklarından oluşan bitkisel süslemeler ile merkezindeki yuvarlak madalyonlu süsleme kompozisyonunda alçak kabartma tekniği kullanılmıştır. Paye başlığının benzerleri Beşarebey Mescidi'nin bahçesinde

ve Sedir Sultan Türbesi'nin duvarındadır (Temple, 2013: 295). Günümüze ulaşamamış olmasına karşın 20. yüzyıl başlarına tarihlenen fotoğraflardan Aziz Eustathios Kilisesi'nin naosunda da yivli başlıkların bulunduğu anlaşılmaktadır (Res. 443). Bu tip başlıkların yakın benzerleri ise Akşehir Yeşil Köyü'ndeki Kantarcı Tesislerinde ve Doğanhisar Koçaş Köyü'ndeki Yunus Emre Külliyesi bahçesinde görülebilmektedir (Arslan, 2014b: 114).

Yapılarda tespit edilen mimari parçaların diğer bir çeşidi ise kemer parçalarıdır. Tek veya birden fazla taş parçası ile yapılabilen kemer parçaları Ala Kilise'nin güney cephesinde ve Çukurtekke 2 nolu Kilise'de görülebilmektedir. Tek bir taş bloğunun işlenmesi ile oluşturulan cephedeki kör kemerleri oluşturan parçalar at nalı formundadır ve kemerlerin içlerine rozet ve çarkıfelek motifleri yerleştirilmiştir (Res. 15). Birden fazla parçadan oluşan bir kemere ait olan Çukurteke 2 nolu Kilise'deki parça ise muhtemelen bir pencere kemerine aittir. Kemer parçasının üzeri kuşaklar ile bölünerek üzerine zik zaklardan oluşan geometrik bir süsleme yerleştirilmiştir (Res. 82). Ala Kilise'nin cephesinde kullanılan rozetli kemer parçalarının en yakın benzeri Karaman'daki Fisandon Kilise'sinde; Çukurtekke 2 nolu Kilise'deki kemer parçalarının benzerleri ise Karaman Binbirkilise yapılarında bulunmaktadır.

Kiliselerde tespit edilen diğer bir mimari parça türü ise plaster parçalarıdır. Sadece üç yapıda insitu olarak görülen plasterler, yapıların naos duvarlarının iç kısımlarında veya cephelerde kullanılmışlardır. Ala Kilise'de, Hayyat Kilisesi'nde ve Kurşuncu Manastır Kilisesi'nde görülen plasterlerin tamamının sade oldukları ve Anadolu'daki birçok yapıda kullanıldıkları bilinmektedir (Res. 6, 26, 405).

Mimari parçalar içinde ele alınacak son grup eser, kabartmalı bloklardır. Kiliselerin duvarlarında kullanıldıkları düşünülen bloklar, Çukurtekke 1 nolu Kilise'de, Zengibar Kalesi 2 nolu Kilise'de ve Kurşuncu Manastır Kilisesi'nde görülebilmektedir. Çukurtekke 1 nolu Kilise'deki taş bloğun üzerindeki motifler seçilememesine karşın; Zengibar Kalesi 2 nolu Kilise'dekinde yuvarlak madalyon içinde bitkisel motifler yer almaktadır (Res. 78, 338). Kurşuncu Manastır Kilisesi'ndeki parçanın üzerine ise kuşak içinde zikzak motifleri yerleştirilmiştir (Şek. 89, Res. 405). Kurşuncu Manastır Kilisesi'ndekine benzer diğer bir parçanın Bulumya 1 nolu Kilise'de bulunduğu; 20. yüzyılın başlarına ait bir yayındaki

çizimden anlaşılmaktadır. Bir arşitrav parçası olduğu düşünülen mimari bloğun üzerinde üzüm salkımları ile asma dalları bulunmaktadır (Şek. 105).

Konya bölgesi Kiliselerinde tespit edilen taş eserlerin diğer bir türü ise litürjik eserlerdir. Mimari taş eserlere nazaran çok daha az sayıda olan parçalardan ilk grubu templona veya ambona ait olabilecek payelerdir (Res. 421). Tamamının Sille Aya Elenia Kilisesi'nin duvalarında devşirme olarak kullanıldığı beş parçanın templon payesi olabileceği ileri sürülmektedir (Temple, 2014: 90). Tek yüzeyi görülebilen parçalardan üçünün aynı payenin parçaları olduğu anlaşılmaktadır. Parçaların ön yüzleri dört sivri yapraklı bitkisel bezemeler ile daire şeklinde madalyonlar içine yerleştirilmiş çarkıfelek, yaprak, rozet ve çiçek motifleri ile bezelidir. Parçalardan bir tanesinde madalyonlar yan yana sıralanmışken; diğerinde birbirlerine düğüm motifleri ile bağlanmıştır. Parçaların süsleme kompozisyonları açısından benzerlerini Uşak Selçiklerde, Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'nde, Afyon Müzesi ile Frigya bölgesindeki Akronion'da görülebilmektedir (Temple, 2014: 92).

Yapılarda tespit edilen diğer bir litürjik taş eser ise Şekillardır. Günümüzde sadece Tepearası Köyü Kilisesi'nde insitu olarak görülen parçalanmış halde tek bir taş eserin Şekil olabileceği düşünülmektedir. Tek yüzü işlenmiş olan parçanın ön yüzünde daire şeklindeki bir çerçeve içine işlenmiş ve merkezden 360° dağılan ve ışın çizgileri olarak yorumlanabilecek bir geometrik kompozisyon bulunmaktadır (Res. 364). Günümüze ulaşamamış olmasına karşın G.Bell'in Aziz Eustathios Kilisesi'ne ait 20. yüzyılın başlarına tarihlenen fotoğraflarında da oldukça kaliteli taş işçiliğine sahip olan bir Şekil görülebilmektedir. Fotoğraflardan Şekilnın ön yüzünün profilli kuşaklardan oluşan ve birbirleriyle düğüm motifleri ile bağlanmış altı bölüme ayrıldığı; bu bölümler içine ise daire şeklindeki madalyonlar içine yerleştirilmiş malta haçlarının işlendiği görülmektedir (Res. 442). Her iki taş eserin de orijinalde kiliselerin hangi bölümünde kullanıldığı bilinmemesine karşın özellikle Aziz Eustathios Kilisesi'de olduğu bilinen parçanın malzeme, işçilik ve süsleme özellikleri dikkate alınarak bir templona ait olabileceği düşünülmektedir. Şekillardan Tepearası Köyü Kilisesi'ndekinin yakın benzeri tespit edilememesine karşın diğer Şekilnın benzerleri Kadınhanı, Obrukhanı ve Zazadin Hanı başta olmak üzere bazı Selçuklu yapılarında ve Konya Arkeoloji Müzesi'nde yer almaktadır (Temple, 2013: 347-348).

Litürjik taş eser olarak tespit edilen diğer bir parça ise Tepearası Köyü Kilisesi'nde bulunmaktadır. Toprağa büyük oranda gömülü bir şekilde tespit edilen eser bir altardır. Görülebilen kısımlarından kübik şekilde olduğu düşünülen eserin yüzlerinde büyük birer latin haçı kabartması işlenmiştir. Haçların alt kolları globus şeklinde yuvarlatılmıştır (Res. 363). Konya bölgesinde altar tabanları görülebilmesine karşın altarlar oldukça nadirdir. Bölgede benzer biçimde tespit edilen ve Erken Bizans dönemine tarihlenen diğer bir altar ise Doğanhisar Koçaş Köyü'ndeki Yunus Emre Külliyesi bahçesinde bulunmaktadır (Arslan, 2014a: 41). Süsleme olarak Tepearası Köyü Kilisesi'ndeki örnekten farklı olan bu altarın ön yüzlerinde yan yana sıralanmış üçlü kemer düzenlemesi içine yerleştirilmiş geometrik ve bitkisel süslemeler ile haç tasvirleri yer almaktadır. Bölgede tespit edilen yayınlanmamış diğer bir altar ise Küçük Muhsine Köyü sınırları içerisinde tespit edilmiştir. Dikdörtgen prizması şeklinde olan ve üst bölümü gövdeden daha geniş bir şekilde işlenen altarın alt kenarında daire şeklindeki bir madalyon içine yerleştirilmiş bir Malta haçı bulunmaktadır. Madalyonun alt kısmında ise merkezden iki yöne kıvrılarak çıkan ve uçları birer yaprak motifi ile sonuçlanan bitkisel süsleme yer almaktadır (Res. 469). Erken Hıristiyanlık dönemine tarihlenen Alahan Manastırı, altarların görülebildiği önemli bir yapıdır. Manastırda yer alan doğu ve batı bazilikasındaki altarlar günümüzde büyük oranda sağlam bir şekilde ulaşmıştır (Gough, 1962: 176, Plate XXXa; Gough, 1964: 186, Plate XLIXb). Her ikiside dikdörtgen prizması şeklinde olan altarların dört köşesine sütunceler, dört yüzüne ise kavsarası istiridye kabuğu şeklinde işlenmiş yarım daire kemerli nişler yerleştirilmiştir.

Litürjik eserler olarak tanımlanabilecek diğer üç eser ise günümüze ulaşamamış olmasına karşın G.Bell'in 1905 yılına tarihlenen fotoğraflarında görülebilmektedir. Meram'daki Aziz Eustathios Kilisesi'nin naosunda bulunduğunu anladığımız eserlerden ikisi sütunce; biri ise Latin haç biçimli bir taş eserdir. Naosun doğusundaki ikonostasisin önüne yerleştirilen iki sütuncenin kaide ve başlıklarının gövde ile birlikte yekpare olarak yapıldığı görülmektedir (Res. 440). Kilisede karşılaşılan diğer eserin ise naosun duvarına yaslanarak saklandığı ve üzerinde baklava motifleri ile süslendiği haç şeklinde bir parça olduğu anlaşılmaktadır (Res. 443).

3.6. Tarihlendirme

Konya bölgesi Bizans dönemi kiliselerinde düşünülmesi gereken diğer bir konu ise yapıların tarihlendirilmesidir. Yaptığımız incelemelerde ele alınan yapılardan biri hariç tümünde inşa tarihini belirten bir kitabeye rastlanılmamaktadır. İnşa tarihini içeren tek örnek ise Sille'deki Aya Elenia Kilisesi'nde bulunan ve 1833 tarihine ait olan bir tamir kitabesidir. Kitabede yapının M.S. 327 tarihinde Roma imparatoru Konstantin'in annesi olan Helene tarafından inşa ettirildiği söylenmektedir (Özönder, 1998: 106). Yapıdaki mevcut planın Geç Antik dönemde kullanılmaması; inşa tarihini veren bu tek kitabe örneğinin de kilisenin tarihlendirilmesindeki geçerliliğini sona erdirmektedir.

Ele alınan yapılarda tarihlendirmede kullanılacak diğer bir kitabe grubu ise onarım kitabeleridir. Bu bağlamda incelenen kitabelerden ilki Ak Manastır Kilisesi'nde yer almaktadır. Kitabeden M.S. 1067 ve 1289 tarihlerinde Ak Manastır'da onarım ve imar faaliyetlerinin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Hasluck, 2000: 321-322). Manastır'daki inşaatın kapsam ve ayrıntılarını vermeyen bu kitabe en azından manastırın, M.S. 11. yüzyılda kullanıldığını ve Konya'nın Anadolu Selçuklu hâkimiyetine geçtikten sonra da Hıristiyan yapılarından bazılarının tamir veya inşa faaliyetlerinin devam edilerek kullanımlarının sürdüğünü göstermektedir.

Bölgede saptanan diğer iki onarım kitabesi ise Sille Aya Elenia Kilisesi'ndedir (Özönder, 1998: 106-107). Kilisede 1833 tarihi ile Sultan Mecid (1839-1861) döneminde kapsamlı onarımların gerçekleştirildiğini gösteren bu kitabelerde mevcut yapının tarihlendirmesine yardım etmemekle beraber kilisedeki son dönem eklentiler ile onarımların kesin tarihini vermektedir.

Yapılarda yer alan kitabelerin kesin olarak inşa tarihini belirtmemesi; kiliselerin tarihlendirilmesinde plan ve süsleme özelliklerinden yola çıkılarak bir tarihlendirme yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda bölgede yer alan kiliselerde görülen bazilikal, tek nefli, serbest haç planı, kapalı yunan haçı planı ile merkezi planlardan oktogon, kiborion ve trikonkhos planları tarihlendirme açısından faydalanılabilecek unsurladır.

Roma İmparatorluğu döneminde kamu yapılarında kullanılan bazilikal plan; Geç Antik ve Erken Hıristiyanlık döneminde en çok tercih edilen kilise planı olmuştur (Koch, 2007: 39). Konya bölgesinde duvar ve kaya oyma mimari örnekleri bulunan bu plan tipindeki Lystra Kilisesi, Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 ve 2 Nolu Kiliseler, Tepearası Köyü Kilisesi, Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise, Çukurtekke 1 nolu Kilise, Tatköy Manastır Kilisesi ile Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi; çevre bölgelerdeki benzer örnekler göz önünde bulundurularak M.S. 5-6. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir. Konya Arkeoloji Müzesi tarafından 1991 yılında Tatköy Manastır Kilisesi'nde gerçekleştirilen kurtarma kazılarında, kilisenin naosunda İmparator Heraklius (M.S. 610-641) dönemine ait bir altın sikke bulunması; en azından Tatköy Manastır Kilisesi'nin bu tarihlendirme içindeki yerini doğrulamaktadır (Ermişler, 1992: 40-43).

Bazilikal planlı kiliseler içinde bazilikal planın en güzel kaya oyma uygulaması olarak görülen Kayadibi 1 nolu Kilise'nin ise bu tarihlemeden daha geniş bir zaman dilimine yani, Geç Antik Çağ'dan, bölgenin Arap akınlarına maruz kaldığı dönem arasına (M.S. 5-8. yüzyıllar arası) tarihlendirilebileceği düşünülmektedir. Bu tarihlendirmeyi destekleyen benzer örnekler Kapadokya bölgesinde yer alan Avcılar Durmuş Kadir Kilisesi ile Çavuşin Ioannes Prodromos Kilisesi'dir. Kaya oyma olarak bazilikal planlı yapılan her iki kilisede M.S. 5-7. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir (Akyürek, 1998: 268). Avcılar Durmuş Kadir Kilisesi'nde görülen templon düzenlemesinin Kayadibi 1 nolu Kilise'de de bulunması, yapıların plan dışında litürjik elemanları açısından da benzer olduğunu ve aynı dönemlere tarihlendirilebileceğini düşündürmektedir. Konya bölgesinde bulunan diğer bir bazilikal planlı kaya oyma yapı ise Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'dir. Daha ufak bir yapının genişletilmesi sonucu oluşan ve düzensiz bir bazilikal plan sergileyen yapının ikinci evresi mimari özellikleri göz önüne alınarak Orta Bizans Dönemine (M.S. 843-1204) tarihlendirilmiştir.

Bölgede karşılaşılan ve Geç Antik Erken Hıristiyanlık döneminde kullanılan diğer bir kilise plan tipi ise serbest haç planıdır. Bu plan tipi M.S. 4. yüzyıldan itibaren özellikle mezar kiliselerinde kullanılmaya başlanmıştır (Davies, 1952: 74). Konya bölgesinde yer alan Hayyat Kilisesi, Kurşuncu Manastır Kilisesi ile Bulumya 1 Nolu Kilisesi yakın bölgede yer alan benzer örnekler göz önüne alınarak M.S. 5-6.

yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir. Bu plan tipinin dış cephesinin de işlenerek uygulandığı tek örnek olan Kilistra Haç Planlı Kilise, gerek Şekillı templon düzenlemesine sahip olması, gerekse de Erken Hıristiyanlık dönemine ait duvar yapılarının cephe düzenlemelerindeki benzerliği dikkate alınarak M.S. 7-8. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir. Aynı plana sahip diğer iki kaya oyma kilise olan Kilistra 8 nolu Kilise ile İnlice 1 nolu Kilise'nin, Kapadokya'daki serbest haç planlı benzer örnekler dikkate alınarak Orta Bizans Dönemine (M.S. 843-1204) tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Geç Antik Dönem'den günümüze kilise ve şapel mimarisinde sevilerek kullanılan uzunlamasına tek nefli plan, Konya bölgesinde de en çok karşılaşılan plan tipidir. Daha çok kaya oyma örneklerinin tespit edildiği bu tip yapılardan sadece iki tanesi duvar yapısıdır. Bu plan tipindeki yapılardan bir tanesi dışında tamamında kesin tarihlendirme yapılmasını sağlayacak bir veri tespit edilememiştir. Bu sebepten dolayı Botsa 2, 3, 4 nolu Kiliseler, Çukurtekke 2 nolu Kilise, Kilistra 1 nolu Manastır A ve B Şapelleri, Kilistra 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 nolu Şapeller, Kilistra Paulönü Kilisesi, Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 Nolu Şapel, Küçük Muhsine 1 ve 2 Nolu Şapeller, Sarayköy 1 Nolu Şapel, Sille 1 Nolu Şapel ile Bulduk Kasabası Kilisesi Orta Bizans dönemine (M.S. 843-1204) tarihlendirilmesinin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Bu plan tipindeki daha erken döneme tarihlendirilebilecek tek eser ise Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'dir. Yapı içinde bulunan ve İmparator Konstantin dönemine tarihlendirilen bir Hıristiyan mezar taşı sayesinde yapı, M.S. 4. Yüzyıl sonrasına tarihlendirilmiştir (Koman, 1937: 310). Tek nefli planın diğer bir çeşidi olan enlemesine tek nefli kilise planına sahip Botsa 1 nolu Kilise ile Kızılören 2 nolu Kilise ise Kapadokya bölgesinde yer alan Göreme Saklı (H.Ioannes) Kilisesi, Göreme 3, 6, 7, 16, 18, 28 ve 33 nolu benzer örnekler dikkate alınarak M.S. 10-11. yüzyıllar arasına tarihlendirilmesi uygun görülmüştür.

Daha sınırlı bir zaman dilimi içine tarihlendirilebilecek diğer bir grup yapı ise kapalı yunan haçı planlı kiliselerdir. Bu plan tipinin İstanbul'daki en erken uygulaması M.S. 880 tarihinde inşa edilen Nea Ekklesia (Yeni Kilise)'dır (Mango, 2006: 159). Bu sebeple Konya bölgesindeki kapalı yunan haçı planlı kiliselerden Ala Kilise, Kayadibi 2 nolu Kilise, Sille Kiriakon (Hızır İlyas) Kilisesi, Astra Kenti Kilisesi, Aziz Amphilochios Kilisesi (Eflatun Mescidi) ile Aziz Eustathios Kilisesi

inşalarının M.S. 10. yüzyılın başlarından Anadolu Selçuklu hâkimiyeti hemen öncesi olan M.S. 12. yüzyıl arasına tarihlendirilmesinin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Bu örnekler dışında ele alınabilecek tek örnek ise Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'dir. Ak Manastır'da bulunan bir kitabede M.S. 1289 yılındaki bir onarım ve imar faaliyetinin belirtilmesi bu yapının M.S. 10-13. yüzyıllar arasına tarihlendirilmesine sebep olmaktadır.

Tarihlendirilmesi konusunda çok farklı görüşlerin bulunduğu kapalı yunan haçı planlı diğer bir kilise ise Sille Aya Elenia Kilisesi'dir. Bazı araştırmacılar tarafından giriş üzerindeki onarım kitabesi dikkat alınarak M.S. 4. yüzyıla tarihlendirilen yapı (Özönder, 1998: 111); J. Strzygowski tarafından Justinian dönemi öncesine (Bell, 1907: 22); Ertuğrul Danık tarafından ise Orta ya da Geç Bizans dönemine (Danık, 1997: 183) tarihlendirilmiştir. Yapı için çok daha geç bir tarih düşünen araştırmacılar ise 12. yüzyıl sonrası ile Çiğdem Temple (Temple, 2014: 93) ve 19. Yüzyıl tarihlendirmesi ile Semavi Eyice'dir (Eyice, 1966: 158). Yapıda son yıllarda gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları ile ortaya çıkarılan bazı yeni bulgular, Sille Aya Elenia Kilisesi'nin daha net bir şekilde tarihlendirilebilmesine olanak sağlamıştır. Kilisenin kapalı yunan haçı planlı olması yukarıdaki benzer kiliselerde olduğu gibi 10. Yüzyıl sonrasına tarihlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu düşünceyi doğrulayan diğer bir buluntu ise kubbeyi taşıyan payelerde devşirme olarak kullanılan bir Erken Bizans Dönemi Kilisesi'ne ait taş eserdir. Yine aynı çalışmalar sırasında saptanan diğer bir buluntu da kilisenin geç dönemlere tarihlendirilmesini engellemektedir. Yapının galeri katında saptanan ve Orta Bizans Dönemin tarihlendirilebilecek duvar resimleri, Sille Aya Elenia Kilisesi'nin bölgedeki diğer kapalı yunan haçı planlı kiliselerde olduğu gibi M.S. 10-11. yüzyıllar arasına tarihlendirilmesinin daha doğru olacağını düşündürmektedir (Res. 424).

Merkezi planlı yapılar olarak gruplandırdığımız kiliselerden ilki oktogon (sekizgen) planlı olan Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'dur. Geç Antik ve Erken Hıristiyanlık döneminde çok sık olmamakla beraber özel yapılarda uygulanan bu plan tipi, M.S. 4-5. Yüzyıllar arasına tarihlendirilen Nyssa (Harmandalı) Oktogonu (Restle, 1979: 80), Nazianzos (Bekârlar) Oktogonu (Ötüken, 1980: 91), Gökçetoprak Oktogonu, Madenşehir 8 nolu Kilise (Eyice, 1971a: 29-30), Fatsa

Kilisesi (Büktel, 1989: 55-57), Hierapolis Oktogonu (Gümgüm, 2009: 309), Viranşehir Oktogonu (Koch, 2007: 237), Malatya Akçadağ (Arka) Oktogonu (Koch, 2007: 48) *ve* Antakya Altın Oktogon (Koch, 2007: 47) gibi benzer örnekler dikkate alınarak M.S. 4-5. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir.

Merkezi planın diğer bir türü olan trikonkhos (triconch) planlı Kızılören 1 nolu Kilise'nin ise Kapadokya bölgesinde bulunan ve M.S. 11 ve 12. Yüzyıllar arasına tarihlendirilen Yeşilöz Tağar (Aziz Theodore) Kilisesi (Pekak, 2010: 206), Ortaköy Hagios Georgios Kilisesi (Hild-Restle, 1981: 232) ile Göztesin Mevki (Kemer) Kilise 2 (Pekak, 2002: 387-388) isimli benzer örnekleri göz önüne alınarak M.S. 11-12. Yüzyıllar arasında yapıldığı düşünülmektedir. Merkezi planlı diğer bir kilise ise kiborion planlı olan İvriz Ambar Deresi Kilisesi'dir. Anadolu'daki benzerleri Orta Bizans dönemine tarihlendirilen kilisenin mimari ve süsleme özellikleri göz önüne alınarak M.S. 9-10. yüzyıllar arasında inşa edildiği sanılmaktadır (Restle, 1979: 32). Yine aynı şekilde bu yapının hemen karşısında bulunan ve İvriz Ambar Deresi Kilisesi ile aynı yapı kompleksi içinde yer alan İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi (Kızlar Sarayı)'de bu tarihlerde yapılmış olmalıdır.

Tarihlendirilmesi oldukça zor olan diğer bir yapı ise Botsa Eyvanlı Yapı'dır. Justinian dönemine ait olan Sangarios Köprüsü yanındaki Apsis (Whitby, 1985: 129) ile M.S. 4-5. yüzyıllar arasına tarihlendirilen Madenşehir 7 nolu Yapı (Exedra) (Eyice, 1971a: 32) dışında benzerinin tespit edilemediği bu yapının cephesinde yer alan haç motifleri ile çevresindeki yapılar dikkate alınarak daha bir geç tarihte yapılmış olabileceği akla gelmektedir. Bu sebeple Botsa Eyvanlı Yapı'nın Orta Bizans Dönemine (M.S. 843-1204) tarihlendirilmesinin daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Konya Bölgesi Bizans dini mimarisi örnekleri arasında yer alan üç yapının tarihlendirilmesinde ise eserlerde bulunan süslemeler kullanılmıştır. Gerek planları çıkarılamayan, gerekse de tarihlendirmede yardım edecek herhangi bir plana sahip olmayan bu üç eserden ilki, Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'dir. Eser, yapıdaki duvar resimlerinin üslupsal özellikleri dikkate alınarak M.S. 10-11. yüzyıllara tarihlenmektedir (Arslan, 2013: 56). Doğal bir mağaranın duvar resimleri ile süslenerek kullanıldığı eserin en yakın benzeri olan Muğla'da bulunan Yava Köyü kalıntılarındaki duvar resimlerinin de bu dönemlere tarihlendirilmesi (Ötüken, 1977:

93) ile duvar resimlerindeki aziz tasvirlerinin M.S. 10. yüzyıl ortasından itibaren kullanılan Loros isimli bir kıyafetin farklı bir türünü giymeleri tarihlendirmeyi doğrulayan diğer unsurlardır (Kılıç, 2004: 32).

Tarihlendirmesi süslemelerinden yapılabilen diğer bir örnek ise Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'dir. Konya Müzesi tarafından gerçekleştirilen kazılarda sadece dikdörtgen planlı bazı mekânların tespit edilebildiği yapıda opus tessellatum tekniğinde yapılmış büyük bir zemin mozaiği ortaya çıkarılmıştır (Mertek, 1994: 39). Üzerinde bir havuzdan su içen tavus kuşlarının da işlendiği mozaik gerek tekniği gerekse de içerdiği figürlerin üslup özellikleri ile başta Tatköy Manastır Kilisesi'nin mozaiği olmak üzere benzer örnekleri dikkate alınarak 5-6. yüzyıllar arasına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Süslemeleri ile tarihlenebilen son eser ise sadece zemindeki mozaikleri günümüze ulaşabilen Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'dır. 1935 yılında gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan mozaiğin Orta Bizans Dönemi kiliselerinde kullanılan opus sectile tekniğinde yapılmış olması ile benzer teknik ve süsleme kompozisyonlarına sahip mozaikli yapılar ve bölgenin Anadolu Selçuklu hâkimiyetine girdiği tarih göz önüne alınarak M.S. 10-11. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir (Demiriz, 2002: 120).

4. SONUÇ

Konya Bölgesi ile çevresi Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi sonrasında ilk Hıristiyanlaşan bölgelerden birisidir. Aziz Paulus'un Lystra ve İkonion'da verdiği vaazlar neticesinde Hıristiyanlık ile tanışan bölge, Azize Thekla gibi Hıristiyanlığın önemli azizlerinin ortaya çıktığı bir yer haline gelmiştir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden; M.S. 313 tarihindeki Milano Fermanı'nın kabul edilmesine kadar, bölgede Hıristiyanlara işkencelerin ve idamların yapıldığı; Aziz Konon, Azize Paraskeva, Martir Kirykos ve Julitta gibi martir azizlerin varlığından anlaşılmaktadır. Yine bu döneme ait Ladik'te ve Cihanbeyli'de bulunan bazı taş eserler ile lahitler; bölgenin erken Hıristiyanlık dönemi açısından önem ve zenginliğini gözler önüne seren somut göstergelerdir.

Erken Hıristiyanlık döneminden, Selçuklu Hakimiyeti arasında kalan geniş zaman diliminde bölgede çok sayıda kilise ve manastır yapıldığı, Konya ve çevresinde yer alan Selçuklu ve Osmanlı dönemi yapılarındaki devşirme taş eserlerden anlaşılmaktadır. Hazırladığımız bu çalışma ile birlikte Konya ve çevresindeki günümüze ulaşabilen veya yayınlardan tanınan Bizans dönemi dini mimari eserlerin tespiti üzerinde durulmuş; bölge örneklerinin Bizans mimarisi içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Geç antik dönemde Konya bölgesinin zengin ve yoğun iskân görmüş bir yer olduğu, Perta, Amblada, Lystra, Laodikeia Kombousta ve Leontopolis gibi antik kentlerin varlığından anlaşılmaktadır. Bu dönemde kısa bir sürede olsa İsaura hanedanlığının Roma imparatorluğu tahtında bulunması, bölgenin önemini oldukça arttırarak zengin imar faaliyetlerine sahne olmasına sebep olmuştur. Geç Antik, Erken Hıristiyanlık dönemi olarak adlandırılan bu dönemde özellikle bazilikal, serbest haç veya oktogon planlı duvar yapılarının inşa edildiği görülmektedir. Arap akınlarının başladığı M.S. 7. yüzyıldan, sona erdiği M.S. 8. yüzyılın ikinci yarısı arasında tüm Anadolu ile birlikte Konya bölgesi de İslam ordularının hedefi haline gelmiştir. Bu dönem içinde bölgedeki imar faaliyetlerinde duraklama görülmekle birlikte, İkonion dışındaki birçok antik kentin terk edilerek boşaldığı anlaşılmaktadır.

M.S. 9. yüzyıldan itibaren yeniden toparlanan Doğu Roma İmparatorluğu'nda Konya bölgesinde özellikle İkonion kent merkezi başta olmak üzere Lystra ve çevresi, Sille gibi bazı yerleşimler ile kent dışındaki manastırlarda imar

faaliyetlerinin tekrar başladığı izlenebilmektedir. Bu dönemde kapalı yunan haçı başta olmak üzere, tek nef ve kiborium planlarının kilise ve şapellerin inşasında tercih edildiği anlaşılmaktadır. M.S. 11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da Türk akınlarının başlaması ile hemen sonrasında Konya'nın Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olması, bölgedeki Doğu Roma İmparatorluğu hâkimiyetini sonlandırmıştır. Ak Manastır'da bulunan bir tamir kitabesi, bir iki merkezde sınırlı kalsa da kilise imar faaliyetlerinin Anadolu Selçuklu Dönemi'nde de devam ettiğini açıkça göstermektedir.

Yapılan arazi çalışmaları neticesinde toplam elli altı adet kilise ve şapel tespit edilmiştir. İnşa edildikleri dönemde tercih edilen plan tipinin uygulandığı kilise ve şapellerde bazilikal, tek nefli, serbest haç planlı, kapalı yunan haçı ve merkezi planları uygulanmıştır. Ana kayaya oyularak ya da yakın bölgelerdeki taş ocaklarından çıkarılan taş malzemelerden duvar yapısı olarak inşa edilen yapıların bir kısmı bir manastıra bağlı veya bir yapı kompleksi içinde yer almaktadır. Kiliselerin yapıldıkları yerlere bakıldığında ise tarihi yerleşim merkezlerinde, yerleşimin dışındaki vadilerin içlerinde veya yüksek dağların zirvelerinde bulundukları görülmektedir.

Günümüze yapı kalıntısı olarak ulaşabilen duvar yapıları ile iyi korunmuş bir durumda olan kaya oyma yapılarda kazıma, kabartma, fresko ve mozaik gibi zengin süsleme programlarının uygulandığı görülmektedir. Yapıldığı dönem ile ilişkili olarak kullanılan teknik veya motiflerin değişebildiği süslemelerde, çoğunlukla yerel bir üslubun baskın olduğu düşünülmektedir. Gerek mimari, gerekse de süsleme açısından Kapadokya, Frigya ve Kilikya'daki yapılarla ortak noktalar bulunabilen Konya bölgesi yapıları, bu çalışma ile ilk kez topluca ele alınarak, bütüncül bir biçimde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Büyük bir kısmı harap bir vaziyette ve tescilsiz bir durumda olan Konya'nın Bizans dönemi dini mimari eserleri, bölgenin sadece Tarihöncesi ve İslami dönemlerde değil; Roma ve Bizans döneminde de zengin ve önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Konya ve çevresinde gerçekleştirilecek yeni araştırmalar ile farklı bilgi ve örneklere ulaşılabileceği düşünülmekle beraber, bu çalışmanın ileriki dönemlerde yapılacak araştırmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

SÖZLÜK[28]

Altar: Kiliselerin bemasında bulunan ve ayinlerde masa işlevinde kullanılan yuvarlak veya dörtgen biçimindeki litürjik eleman.

Ambon: Kiliselerde çoğunlukla bemanın dışında bulunan ve diakon tarafından kutsal kitabın okunduğu, yükseltilmiş litürjik eleman.

Apsis: Kiliselerde naosun doğusuna eklenen, yarım daire ya da çokgen planlı kutsal bölüm.

Arkosolium: Antik Roma ve Bizans dönemlerinde mezar olarak kullanılan üzeri yarım daire kemerli niş.

At nalı kemer: Sivri ya da yuvarlak at nalı biçimindeki bir kemer türü.

Atrium: Kilise ve farklı yapı türlerinde uygulanabilen, bazen revaklarla çevrili olan avlu.

Bazilika: Birbirinden taşıyıcı dizileri ile ayrılmış, ortada geniş ve yüksek, yanlarda alçak ve dar birbirine paralel neflerden oluşan dikdörtgen planlı naosu ve bir apsisi bulunan plan tipi. İlk olarak Antik Roma'da uygulanan bu plan tipi, Erken Bizans döneminde ve Ortaçağ'da en çok tercih edilen kilise planı olmuştur. Bazilikal plan transeptli, kubbeli, galerili ve galerisiz gibi çeşitleri bulunmaktadır.

Bema: Bizans kiliselerinde apsisin önünde yer alan, altarın bulunduğu kutsal bölüm. Sadece din görevlilerin girebildiği bu bölüm, naostan templon ya da ikonostasis gibi litürjik elemanlar ile ayrılmıştır.

Bordür: Yapılarda bir alanın çevresini kısmen ya da tamamen kuşatarak sınırlayan, sınırlanan alan ile aynı veya farklı malzemeden yapılmış bölüm.

---

[28] Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasol, D., **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, İstanbul, 1993; Ed. Kazhdan, A.P., vd. **The Oxford Dictionary of Byzantium**, New York, 1991; Saltuk, S., **Arkeoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1997; Sözen, M., Tanyeli, U., **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1996; Turani, A., **Sanat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1988.

Çarkıfelek: Bir merkez noktadan çıkarak sola ya da sağa doğru hareket eden kollardan meydana gelen yuvarlak biçimli bir motif.

Çifte Sütun Kaidesi: Çifte sütunlarla aynı formda olan, en altta dikdörtgen prizma plinthos ile onun üzerinde kaidesi bulunan bir sütun kaidesi tipi.

Çifte Sütun: Bizans döneminde çoğunlukla Anadolu'da kullanılan, dikdörtgen prizma şeklindeki payenin her iki yanına eklenen birer yarım sütundan meydana gelen bir sütun tipi.

Diakonikon: Kiliselerde apsisin sağında yer alan ve kiliselerin değerli eşyaların konulduğu mekân.

Eksedra: Çoğunlukla bir mekânı genişleten yarım yuvarlak planlı girinti.

Eyvan: Bir yüzünün herhangi bir elemanla sınırlandırılmadığı, üzeri çoğunlukla tonoz ile örtülü olan dikdörtgen planlı mekân.

Fresko: Antikiteden itibaren kullanılan, yaş kireç sıva veya kuru sıva üzerine suda çözülmüş boya pigmentleri ile yapılan bir resim tekniği.

Hale: İnsan veya hayvan tasvirlerinde figürün kutsallığını ve önemini vurgulayan, baş çevresinde görülen ve çoğunlukla daire biçiminde olan bir süsleme öğesi.

İconoclasm: 8-9. yüzyıllar arasında ortaya çıkan dini bir akım. Tasvirlerin kutsallığını ve tasvirlere saygıyı reddeden bu görüşün hâkim olduğu dönemde kiliselerdeki resimler yasaklanmış ve yok edilmiştir.

İkonostasis Ortodoks kiliselerinde naosu kutsal bölüm olan bema ve apsisten ayıran taştan veya ahşaptan yapılmış litürjik eleman. Üzerine ikonaların asıldığı bu elemanın

İn situ: Yerinde sabit olan anlamında olan terim, orijinal konumunda ele geçen buluntular için kullanılmaktadır.

İndiktion: Üçüncü yüzyıldan itibaren kullanılan, onbeş yıllık devreler halinde düzenlenmiş bir takvim türü.

Kabbadion: Son Bizans döneminde çoğunlukla soyluların ve saray erkânı tarafından kullanılan; ayaklar hizasına kadar inen, uzun kollara sahip bir kaftan türü.

Kapalı Yunan Haçı Planı: Orta Bizans mimarisinde yoğun olarak kullanılan bir kilise plan tipi. Bu tipte dikdörtgen planlı olan naos, dört desteğe oturan kubbe ile bunun dik eksenlerinde ortaya çıkan tonoz örtülü haç kolları ve köşelerdeki odalardan meydana gelmektedir.

Kathedra: Apsisin doğu duvarının merkezine yerleştirilen, dini liderin oturduğu taht.

Katholikon: Bir manastırı oluşturan yapı topluluğu içinde, manastırın merkezini teşkil eden ana kilise.

Kiborion: Kiliselerde altarın önemini belirtmek için yapılan, dört sütunun taşıdığı dört kemer ve bu kemerlere oturan bir kubbeden oluşan litürjik eleman.

Krene (Phiale): Kiliselerin avlusunda yer alan ve kiliseye giren insanların temizlenmeleri için kullanılan çeşme.

Kubbemsi Tonoz: Yarım küre biçiminde olan tonoz tipi.

Latin Haçı: Üst ve yan kolları eşit ve alt kola nazaran daha kısa olan bir haç tipi.

Lento: Kapı ve pencere boşluklarının üst kısmına, yan duvarlara oturacak şekilde yerleştirilen ve üzerindeki duvar yüklerini taşıyan kiriş.

Malta Haçı: Tüm haç kolları eşit boyutlu olan, haç kollarının merkeze doğru daraldığı ve haç kollarının içe doğru girinti yaptığı bir haç tipi.

Manastır: Hıristiyan din adamlarının kent yaşamından ayrı bir şekilde belirli kurallar çerçevesinde yaşayıp, ibadet ettikleri yapı kompleksleri. İlk olarak 4. yüzyılda ortaya çıkan bu yapı kompleksleri, çoğunlukla yerleşim dışında olmakla beraber; kilise, şapel, mezarlar, yemekhane, yatakhane, kütüphane,

mutfak ve servis mekânlarından meydana gelmişlerdir.

Martir: Hıristiyanlık uğruna, çeşitli işkencelere maruz kalarak öldürülmüş ve daha sonra aziz mertebesine yükseltilen din şehidi.

Martyrium: Bir martirin hatırası veya röliklerinin saklanması için yapılmış olan ve çoğunlukla merkezi planın uygulandığı mezar yapıları.

Mazgal: İç yanı geniş, dış yanı ise daha dar olan duvar açıklığı.

Naos: Kiliselerde halkın ibadet ettiği ana bölüm. Galerili olabilen bu bölümün kilisenin planına göre biçimi değişmekle beraber doğusunda bema ve apsis bölümleri yer almaktadır.

Narteks: Kiliselerde giriş kısmında yer alan ve naosa girilmeden önce geçilen bir hazırlık - ön mekânı. Bazı örneklerde iç (endonarteks) ve dış (exonarteks) olarak iki bölümlü olabilmektedir.

Nef: Kilise naoslarının taşıyıcılar veya duvarlar ile birbirinden ayrılmış her bir bölümü.

Niş: Üstü çoğunlukla kemerli ya da düz olan duvar hücresi.

Oktogon Planı: Merkezi bir plan türü olan sekizgen şemanın uygulandığı plan tipi.

Opus Sectile: İri kesilmiş parçalardan oluşan bir mozaik türü.

Parekklesion: Kiliselerin bitişiğine sonradan eklenen hol, mezar şapeli ya da ek mekân.

Pastophoria: Kiliselerde apsisin her iki yanında bulunan mekânların genel adı.

Paye: Taş veya tuğla malzemeden örülerek, serbest ya da bir duvara bitişik olarak yapılmış olan ve üstündeki yükü taşımaya yaran taşıyıcı mimari öğe.

Peribolos: Kutsal alanı, diğer alanlardan ayırmaya yarayan çevre duvarı.

Pilastr: Bir bölümü duvara gömülü olarak yerleştirilen ayak.

Portikos: Yapıların cephelerine eklenen alçak ön mekân.

Profil: Bir cismin düşey kesitindeki ön bölümün konturu.

Propylon: Bir yol üzerinde bulunan ve bulunduğu yerin önemini vurgulayan anıtsal giriş.

Prothesis: Kiliselerde apsisin solunda yer alan ve ökaristi ayinini başlamadan önce ekmek ve şarabın hazırlandığı mekân.

Rozet: Dairesel biçimde olan ve stilize çiçek motifi biçimindeki bezeme öğesi.

Rölik: Hıristiyanlıkta başta İsa ve Meryem olmak üzere tüm kutsal kişilere ait kalıntılara veya eşyalara verilen genel ad.

Serbest Haç Planı: Kiliselerde naos ve apsisin dışarıdan haç biçiminde algılanabileceği şekilde düzenlendiği bir kilise plan tipi.

Silme: Duvar, tavan, kapı, pencere veya kitabe gibi öğeleri çevreleyen ya da bölümlere ayıran, düz veya eğri profilde kabartmalı olan şerit biçimindeki bezeme elemanı.

Solea: Kiliselerde templondan ambona kadar devam eden sınırlandırılmış alan.

Söve: Pencere ya da kapı açıklıklarının her iki yanına dikey olarak yerleştirilen taş veya ahşaptan yapılmış dikme.

Synthronon: Apsis duvarına bitişik olarak yerleştirilen, üzerine din görevlilerinin oturduğu bir veya birkaç basamaktan oluşan sıralar.

Şapel: Tek mekândan oluşan, küçük boyutlu kilise.

Şaşırtmalı Teknik: Duvar yapımında kullanılan malzemenin kenar çizgilerinin karşılıklı gelmeyecek şekilde düzenlenerek kullanılması.

Templon Arşitravı: Templonlarda templon sütunlarının üzerine oturan ve üzerinde dini tasvirlerin yer aldığı arşitrav tipi.

Templon Payesi: Templonlardaki Şekilları birbirine bağlayan ve bazı örneklerde üzerindeki arşitravı taşıyan dörtgen kesitli paye tipi.

Templon: Kiliselerde kutsal bölüm olan bema ile halkın ibadet ettiği naos bölümlerini birbirinden ayıran, çoğunlukla taştan yapılmış litürjik eleman.

Tessera: Çoğunlukla küp şeklinde kesilmiş ve mozaik bezemesini

oluşturan her bir parçanın adı.

Tonoz: Mekânların üzerini örten taş veya tuğla malzemeden örülerek yapılmış bir örtü tipi. Eğrisel yüzey ya da yüzeylerden oluşan bu örtü tipi.

Trikonkhos (Triconch): Mimaride yonca motifi oluşturacak şekilde üç yarım küre elemanın bir merkez etrafında dik eksenlerde yerleştirilmesi ile oluşturulmuş plan tipi.

Trivelon: Kiliselerde narteksten naosa girişi sağlayan iki sütun üzerine oturan üç kemerden oluşan üçlü giriş.

Tympanon: Büyük taşıyıcı kemerlerin iç kısımlarının kapatılması ile oluşturulan duvar.

Yunan Haçı: Bütün haç kollarının eşit olduğu ve haç kol genişliğinin fazla olmadığı bir haç tipi.

KAYNAKÇA

Akyürek, 1998 — Akyürek, E., "M.S. IV-IX. Yüzyılları Kapadokya'daki Bizans", **Kapadokya**, İstanbul, 1998, s.226-395.

Akyürek-Tiryaki-Çömezoğlu-Ermiş, 2007 — Akyürek, E.-Tiryaki, A.-Çömezoğlu,Ö.-Ermiş, M., **TAY 8 Marmara Bizans**, İstanbul, 2007.

Aladağ, 2003 — Aladağ, S., "Osmanlı Döneminde Konya'nın Siyasi Tarihi", **Osmanlı Döneminde Konya**, Konya, 2003, s.3-14.

Alp, 2005 — Alp, S., **Hitit Çağı'nda Anadolu Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar**, Ankara, 2005.

Alp, 2010 — Alp, A.O., "Eskişehir, Başara Köyü Kazılarında Bulunan Bizans Dönemi Kiliseleri", **XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 14-16 Ekim 2009**, İstanbul, 2010, s.21-30.

Alpaslan-Vardar, 2002 — Alpaslan, S.-Vardar, L.E., "Galatia'da Bizans Dönemi Kayaya Oyma Örnekler", **VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-10 Nisan 2002) Bildirileri**, Kayseri, 2002, s.27-39.

Altan, 2003 — Altan, E., **İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)**, Ankara, 2003.

Anabolu, 1969 — Anabolu, M., **Trabzon'daki Bizans Çağı Yapıları**, İstanbul, 1969.

Anna Komnena, 1996 — Anna Komnena, **Alexiad (Malazgirt'in Sonrası)**, (Çev. Bilge Umar), İstanbul, 1996.

Anonim, 1900 — Anonim, **Catalogue of the Greek Coins of Lykaonia, Isauria and Cilicia**, London, 1900.

Arslan, 2013 — Arslan, A., "The Cave of Gavur Beşiği: A Church Dedicated to the Virgin Mary", **Uluslarası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:26, 2013, s.51-56.

Arslan, 2014a — Arslan, A., "Konya Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi

	Litürjik Elemanlar: Altar ve Altar Tabanları", **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi**, Sayı:31, Konya, 2014, s.39-47.
Arslan, 2014b	Arslan, A., **Konya çevresi Bizans Dönemi Mimari Plastiği**, Eskişehir, 2014, (Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).
Arslan-Sevim-Türkmen-Şirin, 2011	Arslan,M., Sevim, M.,Türkmen, M., Şirin, A., "Parnassos Antik Kenti 2010 Yılı Kilise Kurtarma Kazısı", **20. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu**, Ankara, 2011, s.189-208.
Arthur, 2006	Arthur, P., **Bizans ve Türk Dönemi'nde Hierapolis (Pamukkale)**, İstanbul, 2006.
Atçeken, 1998	Atçeken, Z., **Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması**, Ankara, 1998.
Atçeken, 2003	Atçeken, Z., "Selçukluların Konya'da Camiye Çevirdikleri İlk Mabed: Eflâtun Kilisesi", **İpek Yolu Konya Kitabı IV Özel Sayısı**, Konya, 2003, s.2-11.
Avcı, 2003	Avcı, C., **İslam Bizans İlişkileri**, İstanbul, 2003.
Aygör-Tokay-Baykal-Türkmen-Yöreli-İpek-Doğan, 2010	Aygör, E. - Tokay, K. - Baykal, Ş. – Türkmen, A. – Yöreli, Y. – İpek, R. - Doğan, N., **Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri**, Konya, 2010.
Baedeker, 1905	Baedeker, K., **Konstantinople und das westliche Kleinasien**, Leipzig 1905.
Bahar, 2008	Bahar, H., "Konya ve Karaman İlleri ve İlçeleri 2007 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması", **26. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Cilt:1, Ankara, 2008, s.117-134.
Bahar, 2012	Bahar, H., "Hatunsaray Çevresi Erken Yerleşmeleri: Hatunsaray (Lystra)", **I. Uluslar arası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu**

(Bildiriler), Konya, 2012, s.103-115.

Bahar-Koçak, 2004 — Bahar, A.-Koçak, Ö., **Eskiçağ Konya Araştırmaları 2**, Konya, 2004.

Bahar-Küçükbezci, 2012 — Bahar, H.-Küçükbezci, H.G., "2010 Yılı Konya ve Karaman İlleri ile İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması", **29. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Cilt:1, Ankara, 2012, s.97-116.

Bailly, 1968 — Bailly, A., **Bizans Tarihi**, (Çev. Haluk Şaman), İstanbul, 1968.

Baldoni-Franco vd., 2004 — Baldoni, D. - Franco, C. vd. **Karia'da Bir Liman Kenti İasos**, İstanbul, 2004.

Ballance, 1960 — Ballance, S., "The Byzantine Churches of Trebizond", **Anatolian Studies**, Vol:10, Ankara, 1960, s.141-175.

Barker, 1982 — Barker, E., **Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü**, (Çev. Mete Tunçay), Ankara, 1982.

Baskıcı, 2009 — Baskıcı M.M., **Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)**, Ankara, 2009.

Baş, 2001 — Baş, A., "Bilinmeyen Bir Selçuklu Kervansarayı: Yıkık Han", **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi**, Cilt:1, Konya, 2001, s.93-99, 537-544.

Başgelen, 1987 — Başgelen, N., **Ksenophon Anabasis (Şehir İsimleri)**, İstanbul, 1987.

Baykara, 1998 — Baykara, T., **Türkiye Selçukluları Devrinde Konya**, Konya, 1998.

Bayliss, 2001 — Bayliss, R., **Cilicia an the Archaeolgy of Temple Conversion**, New Castle, 2001 (New Castle Üniversitesi, Arkeoloji Departmanı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Belke – Mersich, 1990 — Belke, K.-Mersich, N., **Tabula Imperii Byzantini 7: Phrygien und Pisidien**, Wien, 1990.

Belke, 1995 — Belke, K., "Lykaonien", **Reallexikon zur Byzantinischen Kunst 38,** Stuttgart, 1995, s.814-855.

Belke-Restle, 1984	Belke, K.-Restle, M., **Galatien und Lykaonien Tabula Imperii Byzantini 4**, Wien, 1984.
Bell, 1907	Bell, G., "Notes on a Jorney Through Cilicia and Lykaonia", **Revue Archeologique 28**, Paris, 1907, s.18-30.
Bell, 1908	Bell, G., "Bibliographische Notizen und Kleinere Mitteilungen", **Byzantinische Zeitschrift 17**, Leipzig, 1908, s.276-277.
Bikai, 2002	Bikai, P.M., "The Churches of Byzantine Petra", **Near Eastern Archeology**, Vol.65, 2002, s.271-276.
Bingöl, 2004	Bingöl, O., **Arkeolojik Mimari'de Taş**, İstanbul, 2004.
Boran, 2001	Boran, A., **Anadolu'daki İç Kale Camii ve Mescidleri**, Ankara, 2001.
Boran, 2012	Boran, A., "Eflatun Mescidi", **Konya Ansiklopedisi**, Cilt: 3, Konya, 2012, s.163-164.
Bouras, 1991	Bouras, L., "Ciborium", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Vol:1, New York, 1991, s.462.
Bozyiğit-Güngör, 2011	Bozyiğit, R.- Güngör, Ş., "Konya Ovası'nın Toprakları ve Sorunları", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı:24, İstanbul, 2011, s.169-200.
Brooks, 1898	Brooks, E.W., "The Arabs in Asia Minor (641-750) From Arabic Sources", **The Journal of Hellenic Studies 18**, 1898, s.182-208.
Bryer-Winfield, 1985	Bryer, A.,Winfield, D., **The Byzantine Monuments and Topography of The Pontos**, Washington, 1985.
Buchwald, 1969	Buchwald, H., **The Church of the Archangels in Sige near Mudania**, Wien, 1969.
Budde, 1969	Budde, L., **Antike Mosaiken in Kilikien**, Recklinghausen, 1969.
Bunbadin, 1999	Dunbadin, K.M.D., **Mosaics of The Greek and Roman World**, Camridge, 1999.
Büktel, 1989	Büktel, Y., "Antik Polemonium Kenti ve Fatsa Kilisesi",

	Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 6, İstanbul 1989, s.55-57.
Calder, 1909	Calder, W., "A Forth-Century Lykaonian Bishop II", **Expositor 7**, 1909, s.307-322.
Calder, 1928	Calder, W.M., **Monumenta Asiae Minoris Antiqua**, Vol.1, Manchester, 1928.
Cappadona, 1994	Cappadona, D.A., **Dictionary of Christian Art**, New York, 1994.
Casim, 2003	Casim, A., **İslâm Bizans İlişkileri**, İstanbul, 2003
Ceylan, 2001	Ceylan, B., "Geç Antik Dönem Batı Anadolu Bazilikaları", **Olba**, Sayı:4, Mersin, 2001, s.189-201.
Cimok, 2000	Cimok, F., **A Corpus Antioch Mosaics**, İstanbul, 2000.
Cormack, 1967	Cormack, R., "Byzantine Cappadocia: The ArchaicGroup of Wall-Paintings", **Journal of the British Archaeological Association Third Series 30**, 1967, s.19-36.
Courtils, 2003	Courtils, J.D., **Ksanthos ve Letoon Rehberi**, İstanbul, 2003.
Cronin, 1902	Cronin, H.S., "First Report of A Journey in Pisidia, Lykaonia and Pamphylia", **The Journal of Hellenic Studies**, Vol: 21, Liechtenstein, 1902, s.94-125.
Cumont, 1895	Cumont, F., "Note sur une inscription d'İkonion", **Byzantinische Zeitschrift IV**, 1895, s.99-105.
Cutler, 1991	Cutler, A., "The Cross in Everyday Life", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Vol:1, New York, 1991, s.550-551.
Cutler-Talbot, 1991	Cutler, A.-Talbot, A.M., "Lips Monastery", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Vol:2, New York, 1991, s.1233.
Çevik-Bulut-Tıbıkoğlu-Özdilek-Aygün, 2011	Çevik, N.- Bulut, S.- Tıbıkoğlu, O.- Özdilek, B.- Aygün, Ç.A. "Myra ve Andriake Kazıları / Myra and Andriake Excavations: 2010", **ANMED 9**, 2011, 1-13.
Dalleggio D'Allesio, 1966	Dalleggio, E.D., "La Vallee D'ambar Deressi dans le Taurus Cilicien", **Revue des etudes Byzantines XXIV**, 1966, s.284-

291.

Danık, 1997 — Danık, E., "Konya, Sille'deki Aya Elena Kilisesi", **Türk Etnografya Dergisi**, Sayı:20, Ankara, 1997, s.177-192.

Davies, 1952 — Davies, J.G., **The Origin and Development of Early Christian Church Architecture**, London, 1952.

Davis, 1879 — Davis, E.J., **Life in Asiatic Turkey A Journal of Travel in Cilicia (Pedias and Trach(ea), Isauria and Parts of Lykaonia and Cappadocia**, London, 1879.

Davis, 2001 — Davis, S.J.,**The Cult of St Thekla: A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity**, Oxford, 2001.

Delaney, 1980 — Delaney J.J., **Dictionary of Saints**, New York, 1980.

Dell'Oca-Pavan, 1956 — Dell'Oca, S.-Pavan-M., "Sul villaggio trogloditico di Sille (Konya, Turchia asiatica), **Rassegna Speleogica Italiana**, VIII-2, 1956, s.112-123.

Demangel, 1945 — Demangel, R., **Contribution a la topographie de l'Hebdomon**, Paris, 1945.

Demiriz, 2002 — Demiriz, Y., **Örgülü Bizans Döşeme Mozaikleri**, İstanbul, 2002.

Demirkent, 1999 — Demirkent, I., "1101 yılı Haçlı Seferleri Ordularının Anadolu'da Takip Ettiği Yollar Hakkında", **Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu**, Ankara, 1999, s.115-122.

Dinç, 2012 — "Meram İlçesinin Coğrafi Özellikleri", **I. Uluslar arası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu Bildirileri (2-4 Ekim 2011),** Konya, 2012, s.1-30.

Doğan, 2003 — Doğan, S., "Likya'da Alacahisar Kilisesi'nin Kiborium Kemerleri", **Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:20/1, Ankara, 2003, s. 186–198.

Doğan, 2007 — Doğan, M.S., **Konya Su Tarihi**, Konya, 2007.

Doğan, 2008 — Doğan, S., **Kappadokia Bölgesi Sivrihisar'daki Kızıl Kilise**, İstanbul, 2008.

Doğanay, 2005 — Doğanay, O., **Ermenek ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri**, Konya, 2005.

Doktor Nazmi, 2009 — Doktor Nazmi, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimâi Coğrafyası Konya Vilayeti**, Konya, 2009.

Donald, 1999 — Donald, M. N., **Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)**, (Çev. Bilge Umar), İstanbul, 1999.

Downey, 1959 — Downey, G., "The Tombs of the Byzantine Emperors at the Church of the Holy Apostles in Constantinople". **The Journal of Hellenic Studies**, Vol.79, 1959, s.27-51.

Durukan, 2001 — Durukan, A., "Selçuklular Öncesinde Konya", **Gez Dünyayı Gör Konya'yı**, İstanbul, 2001, s.10-17.

Dünner, 1939 — Dünner, H., "Konya ve Çevresinin Jeolojik Teşekkülleri", **M.T.A. Dergisi**, Sene:4, Sayı:4, Ankara 1939, s.629-633.

Dürüşken, 2003 — Dürüşken, Ç., **Paulus'un Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektupları**, İstanbul, 2003.

Eravşar, 2004 — Eravşar, O., "Bir İngiliz Ajanının Konya Günlüğü ve Fotoğrafları", **İpek Yolu Konya Kitabı VII Özel Sayısı**, Konya, 2004, s.115-149.

Ermişler, 1992 — Ermişler, O., "Konya-Selçuklu Tatköy Manastırı Mozaik Kurtarma Kazısı", **II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, 1992, s.35-47.

Ermişler, 1994 — Ermişler, O., "Astra Antik Kenti (Bolat Ören Yeri) 1992 Yılı Temizlik ve Sondaj Çalışmaları", **IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, 1994, s.385-403.

Erzen-Başaran, 1993 — Erzen, A.-Başaran, S., "1991 Yılı Enez Ainos Kazıları", **XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 1993, s.205-222.

Eser, 1997 — Eser, Ö.N., **Orta Bizans Dönemine Kadar Kappadokya ve Lykaonya Bölgelerindeki Serbest Haç Planlı Kargir Yapılar**, Ankara, 1997, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Eyice, 1948 — Eyice, S., "İznik'te Bir Bizans Kilisesi", **Belleten**, Sayı:13, Ankara, 1948, s.37-51.

Eyice, 1952 — Eyice, S., **Side Şehrinin Erken Hıristiyan ve Bizans Devirlerine ait Mimari Eserleri Hakkında Bir Tetkik Denemesi**, İstanbul, 1952, (İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Eyice, 1963 — Eyice, S., "Two Mosaic Pavements From Bithynia", **Dumbarton Oaks Papers**, Vol:17, Washington, 1963, s.373-383.

Eyice, 1966 — Eyice, S., "Konya ile Sille Arasında Ak Manastır, Manakib al-'arifin'deki Deyr-i Eflatun", **Şarkiyat Mecmuası**, Sayı:4, Ankara, 1966, s. 135-160.

Eyice, 1969a — Eyice, S., "Trakya'da Bizans Devrine Ait Eserler", **Belleten**, Sayı: 33, Ankara, 1969, s. 315-358.

Eyice, 1969b — Eyice, S., "La Ruine Byzantine dite Üçayak pres de Kırşehir en Anatolie Centrale", **CahArc**, Sayı: XVIII, 1969, s.137-155.

Eyice, 1971a — Eyice, S., **Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler**, İstanbul, 1971.

Eyice, 1971b — Eyice, S., "Monuments Byzantins Anatoliens Inedits ou Peu-Connus", **Corsi di Cultura Sull'Arte Ravennate e Bizantina 18**, Ravenna, 1971, s.309-332.

Eyice, 1971c — Eyice, S., "Konya'nın Alaeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflatun Mescisi", **Sanat Tarihi Yıllığı**, Sayı:4, İstanbul, 1971, s.269-302.

Eyice, 1975 — Eyice, S., "Anadolu'da "Karamanlıca" Kitabeler (Grek Harfleriyle Türkçe Kitabeler)", **Belleten**, Cilt: 39, Sayı:153, Ankara, 1975, s.25- 48.

Eyice, 1976/77 — Eyice, S., "Silifke Çevresinde İncelemeler: Kanlıdivan (=Kanytelleis-Kanytelideis) Bazilikaları. Bir Ön Çalışma", **Anadolu Araştırmaları**, Sayı: 4-5, İstanbul, 1976/77, s.411-

441.

Eyice, 1980 — Eyice, S., **Son Devir Bizans Mimarisi İstanbul'da Palaiologos'lar Devri Anıtları**, İstanbul, 1980.

Eyice, 1984 — Eyice, S., **Ayasofya 1**, İstanbul, 1984.

Eyice, 1991 — Eyice, S., "Ankara'nın Kaybolan Bir Eski Eseri, Klemens Kilisesi", **Ankara Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Ankara, 1991, s.5-9.

Eyice, 1994a — Eyice, S., "Eflâtun Mescidi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:10, İstanbul, 1994, s.477-478.

Eyice, 1994b — Eyice, S., "Fenerî İsa Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:3, İstanbul, 1994, s.277-278.

Eyice, 1994c — Eyice, S., "Bodrum Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:2, İstanbul, 1994, s.263-264.

Eyice, 1994d — Eyice, S., "Zeyrek Kilise Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:7, İstanbul, 1994, s.555-557.

Ferguson, 1961 — Ferguson, G., **Signs & Symbols in Christian Art**, London, 1961.

Fıratlı, 1970 — Fıratlı, N., "Uşak-Selçikler Kazısı ve Çevre Araştırmaları", **Türk Arkeoloji Dergisi**, Sayı: 19-2, İstanbul, 1970, s.117-127.

Foss, 1991 — Foss, C.F.W., "Ikonion", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Vol.2, Oxford, 1991, s.985.

Foss, 2002 — Foss, C., "Pilgrimage in Medieval Asia Minor", **Dumbarton Oaks Papers**, Vol:56, Washington, 2002, s.129-151.

Georgios Akropolites, 2008 — Georgios Akropolites, **Vekayinâme**, (Çev. Bilge Umar), İstanbul, 2008.

Gibbon, 1987 — Gibbon, E., **Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, (Çev. Asım Baltacıgil), Cilt: 4-5, İstanbul, 1987.

Gough, 1963 — Gough, M., "Excavations at Alahan Monastery: Second Preliminary Report", **Anatolian Studies**, Vol. 13, Ankara, 1963, s.105-115.

Gough, 1964	Gough, M., "The Monastery of Eski Gümüş: A Preliminary Report", **Anatolian Studies**, Vol:14, Ankara, 1964, s.147-161.
Gough, 1967	Gough, M., "Alahan Monastery: Fourth Preliminary Report", **Anatolian Studies**, Vol: 17, Ankara, 1967, s.37-47.
Gough, 1968	Gough, M., "Alahan Monastery: Fifth Preliminary Report", **Anatolian Studies**, Vol: 18, Ankara, 1968, s.159-167.
Gough, 1972	Gough, M., "The Emperor Zeno and Some Cilician Churches", **Anatolian Studies 22**, Ankara, 1972, s.199-212.
Göktepe-Karabörk-Yakar-Yıldız-Baygül, 2009	Göktepe, A. – Karabörk, H. – Yakar, M. – Yıldız, F. – Baygül, E., "3D Modeling Of Sille Aya-i Eleni Church With Laser Technology", **22nd CIPA Symposium**, Kyoto, 2009, 1-4.
Grant, 2008	Grant, M., **İmparator Konstantin**, (Çev. Şener Şükrü Yiğiter), İstanbul, 2008.
Gregory, 2008	Gregory, T.E., **Bizans Tarihi**, (Çev.Esra Ermert), İstanbul, 2008.
Gregory Abûl-Farac, 1999	Gregory Abûl-Farac, **Abû'l-Farac Tarihi**, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara, 1999.
Guyer, 1950	Guyer, S., **Grundlagen Mittelalterlicher Abendländischer Baukunst**, Köln, 1950.
Gümgüm, 2009	Gümgüm, G., "Hierapolis Martyriumu Arkeolojik ve Mimari Analiz", **XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, 2009, s.307-316.
Gümgüm, 2012	Gümgüm, G., "Hierapolis (Phrygia) Antik Kenti Katedral Yapısı Mimari Analiz Çalışmaları", **Uluslar arası Katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu**, Cilt:1, Eskişehir 2012, s.389-398.
Haas, 1955	Haas, O., "Altkleinasiatische Elemente im Phrygischen",

	Anadolu Araştırmaları, Cilt:1, Sayı:1, İstanbul, 1955, s.129-137.
Haldon, 2007	Haldon, J., **Bizans Tarih Atlası**, (Çev. Ali Özdamar), İstanbul, 2007.
Hall, 1968	Hall, A.S., "Notes and Inscriptions from Eastern Pisidia", **Anatolian Studies**, Vol.18, Ankara, 1968, s.57-92.
Hamilton, 1956	Hamilton, J.A., **Byzantine Architecture and Decoration**, London, 1956.
Harrison, 1963	Harrison, R.M., "Churches and Chapels of Central Lycia", **Anatolian Studies**, Vol:13, Ankara, 1963, s.117-151.
Harrison, 1985	Harrison, M., "The Inscriptions and Chronology of Alahan", **Alahan: An Early Christian Monastery in Southern Turkey**, 1985, s.21-34.
Hasluck, 1906-7	Hasluck, F.W., "Bithynica", **The Annual of the British School At Athens 13**, 1906-7, s.285-308.
Hasluck, 1929	Hasluck, F.W., **Chritianity and Islam Under the Sultans**, Oxford, 1929.
Hasol, 1993	Hasol, D., **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, İstanbul, 1993.
Haspels, 1971	Haspels, C.H.E., **The Highlands of Phrygia Sites and Monuments**, Princeton, 1971.
Hawley, 1918	Hawley, W.A., **Asia Minor**, London, 1918.
Herzfeld, 1906	Herzfeld, A., **Corpus Inscriptionum Hititicarum**, 1906.
Hild, 1977	Hild, F., **Das Byzantinische Strassensystem in Kappadokien**, Wien, 1977.
Hild-Hellenkemper, 1990	Hild, F.-Hellenkemper, H., **Tabula Imperii Byzantini 5: Kilikien und Isaurien**, Hansgerd, 1990.
Hild-Restle, 1981	Hild, F.-Restle, M., **Kappadokien (Kappadokya, Charsianon, Sebasteia und Lykandos) Tabula Imperi Byzantini**, Wien, 1981.
Hill, 1979	Hill, S., "The Early Christian Church at Tomarza", **Dumbarton Oaks Papers**, Vol. 29, Washington, 1975,

s.151-164.

Hill, 1996 — Hill, S., **The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria**, Aldershot, 1996.

Houston, 1947 — Houston, M. G., **Ancient Greek, Roman and Byzantine Costume**, London, 1947.

Ioannes Kinnamos, 2001 — Ioannes Kinnamos, **Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)**, (Çev. Işın Demirkent), Ankara, 2001.

Ioannes Zonaros, 2008 — Ioannes Zonaros, **Tarihlerin Özeti**, (Çev. Bilge Umar), İstanbul, 2008.

Işın, 1994 — Işın, M.A., "Marmara Ereğlisi (Perinthos) Bazilika Kazısı Raporu", **IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, 1994, s.61-68.

İşler, 2009 — İşler, B., **Likya Bölgesinde Karabel Asarcık'taki Erken Bizans Dönemi Yerleşmeleri**, Ankara, 2009, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Jakobek, 1999 — Jakobek, R., "Bizans Piskoposluk Merkezi Lymra", **Lymra Zemuri Tasları,** İstanbul, 1999, s. 111–115.

Jerphanion, 1925-1942 — Jerphanion, G., **Une Nouvelle Province de I'art Byzantin: Les Églises Rupestres de Cappadoce**, Paris, 1925-1942.

Johnson-Talbot, 1991 — Johnson, M.J.-Talbot, A.M., "Monastery", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Vol:2, New York, 1991, s.1391-1392.

Johnson-Wilkinson, 1991 — Johnson, D.W.- Wilkinson, J., "Basilica", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Vol:1, New York, 1991, s.264-265.

Jüthner-Knoll-Patsch-Swoboda, 1903 — Jüthner, J.-Knoll, F.-Patsch, K.-Swoboda, H., **Vorläufiger Bericht über eine archäologische Expedition nach Klein-Asien**, Prag, 1903.

Kadas, 1984 — Kadas, S., **Mount Athos**, Athens, 1984.

Kaegi, 2000 — Kaegi, E.W., **Bizans ve İlk İslam Fetihleri**, (Çev.Mehmet

Özay), İstanbul, 2000.

Kalas, 2006 — Kalas, V., "The 2004 Survey of the Byzantine Settlement at Selime-Yaprakhisar in the Peristrema Valley", **Dumbarton Oaks Papers**, Vol:60, Washington, 2006, s.271-293.

Kaplan, 2001 — Kaplan, M., **Bizans'ın Altınları**, (Çev. İhsan Batur), İstanbul, 2001.

Karolidis, 1998 — Karolidis, P., **Romans Diogenis İstanbul'a Yollar Açılırken**, (Çev. Kriton Dinçmen), İstanbul, 1998.

Karpuz, 2007 — Karpuz, H., "Konya Kızılören Hanı", **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**, Ankara, 2007, s.89-104.

Karpuz, 2009 — Karpuz, H., **Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42**, Cilt:2, Ankara, 2009.

Karpuz-Bozkurt-Mimiroğlu, 2008 — Karpuz, H.-Bozkurt, T.-Mimiroğlu, İ.M., "Konya Kızılören'deki Tarihi Yapılar Üzerine Bir Araştırma", **Uluçam Armağanı**, Van, 2008, s.157-176.

Kaya, 2005 — Kaya, M.A., "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:24, Sayı:28, Ankara, 2004, s.11-30.

Kazhdan-Johnson, 1991 — Kazhdan, A.- Johnson, M.J., "Trapeza", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Vol:3, New York, 199, s.2109.

Kılıç, 2004 — Kılıç, Ş., **Orta ve Geç Bizans Dönemi Giysileri (9-14. Yüzyıllar)**, İstanbul, 2004, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kienlin-Üyümez, 2012 — Kienlin, A.-Üyümez, M., "Kelainai 2010", **29. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Cilt:3, Ankara, 2012, s.135-148.

Kitabı Mukaddes, 1997 — **Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit**, İstanbul, 1997.

Koch, 2007 — Koch, G., **Erken Hıristiyan Sanatı**, (Çev. Ayşe Aydın), İstanbul, 2007.

Koçyiğit, 2009	Koçyiğit, F., "Tağar (Aziz Theodore) Kilisesi Duvar Resimleri", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:26, Kayseri, 2009, s.141-164.
Koman, 1937a	Koman, M., "Konya Şehrinde Selçuklulardan Evvelki Devirlere Ait Eserler Üzerine Bazı Notlar" **Konya Halkevi Dergisi**, Sayı:5, Konya, 1937, s.308-312.
Koman, 1937b	Koman, M., "Konya'da Romen Devrine Ait Bir Saray Bakiyesi", **Konya Halkevi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:7, Konya, 1937, s.439-441.
Konyalı, 1964	Konyalı, İ.H.,**Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi**, Konya, 1964.
Kosiński, 2010	Kosiński, R., "The Emperor Zeno's Church Donations", **Hortus Historiae, Księga pamiątkowa ku czci profesora Józefa Wolskiego w setną rocznicę urodzin**, Kraków 2010, s.635-649.
Kostof, 1972	Kostof, S., **Caves of God: The Monastic Environment of Byzantine Cappadocia**, Cambridge-Mass, 1972.
Krautheimer, 1981	Krautheimer, **Early Christian and Byzantine Architecture**, Boston, 1981.
Kunduracı 1989	Kunduracı, O., **Konya Müzelerindeki Bizans Devrine Ait Tezyinatlı Mimari Parçalar**, Konya, 1989, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
Kunduracı-Mimiroğlu 2009	Kunduracı, O.- Mimiroğlu, İ.M., "Byzantine Stone Works in the Private Koyunoğlu City Museum of Konya Metropolitan Municipality",**13th Symposium on Mediterranean Archaeology 2009**, Oxford, 2011, s.165-170.
Küçükdağ-Arabacı, 1994	Küçükdağ, Y.-Arabacı, C., **Selçuklular ve Konya**, Konya, 1994.
Le Quien, 1958	Le Quien, M., **Oriens Christianus I**, Graz, 1958.
Lemerle, 2005	Lemerle, P., **Bizans Tarihi**, (Çev. Galip Üstün), İstanbul,

2005.

Levi, 1947 — Levi, D., **Antioch Mosaic Pavements**, Princeton, 1947.

Levick, 1967 — Levick, B., **Roman Colonies in Southern Asia Minor**, Oxford, 1967.

Levidis, 1899 — Levidis, M., **Αι εν μονολίθοις μοναί της Καππαδοκια και Λυκαονίας**, Constantinople, 1899.

Levtchenko, 1999 — Levtchenko, M.V., **Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi**, (Çev. Maide Selen), İstanbul, 1999.

Lightfoot, 2007 — Lightfoot, C. – Lightfoot, M., **Anadolu'da Bir Bizans Kenti Amorium**, İstanbul, 2007.

Loyd-Rice, 1989 — Loyd, S.-Rice, D.S., **Alanya (Ala'iyya)**, (Çev. Nermin Sinemoğlu), Ankara, 1989.

Macdonald, 1962 — Macdonald, W., **Early Christian & Byzantine Architecture**, New York, 1962.

Macridy, 1964 — Macridy, T., "The Monastery of Lips and the Burials of the Palaiologi", **Dumbarton Oaks Papers,** Vol: 18, Washington, 1964, s.253-277.

Mango, 1968 — Mango, C., "The Monastery of Aziz Abarcius at Kurşunlu (Elegni) in Bithynia", **Dumbarton Oaks Papers, Dumbarton Oaks Papers 22**, Washington, 1968, s.169-176.

Mango, 2006 — Mango, C., **Bizans Mimarisi**, (Çev. Mine Kadiroğlu), Ankara, 2006.

Mango-Ševcěnko, 1973 — Mango, C.-Ševcěnko, I., "Some Churches and Monasteries on the Southern Shore of the Sea of Marmara", **Dumbarton Oaks Papers, Dumbarton Oaks Papers 18**, Vol: 27, Washington, 1973, s.235-277.

Mathews, 1976 — Mathews, T.F., **The Byzantine Churches of Istanbul A Photographic Survey**, Pennsylvania, 1976.

Mclean, 2002 — Mclean, B.H., **Greek and Latin Inscriptions in the Konya Archaeological Museum**, Ankara, 2002.

Mertek, 1994 — Mertek, K., "1991-1992 Yılı Alibeyhöyük Kasabası Kilise

	Mevki Mozaik Kurtarma Kazısı", **IV.Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, 1994, s.39-41.
Mikhael Attaleiates, 2008	Mikhael Attaleiates, **Tarih**, (Çev. Bilge Umar), İstanbul, 2008.
Milburn, 1989	Milburn, R., **Early Christian Art and Architecture**, Hong Kong, 1989.
Mimiroğlu, 2005	Mimiroğlu, İ.M., **Ortaçağ'da Konya-Kilistra Kenti Yapıları**, Konya, 2005, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
Mimiroğlu, 2006	Mimiroğlu, İ.M., "Konya'nın Bizans Mimarisi", **İpek Yolu Konya Kitabı IX**, Konya, 2006, s.139-171.
Mimiroğlu, 2007	Mimiroğlu, İ.M.,"Ortaçağ'da Konya Kilistra Kenti Yapıları", **Meram Kitabı**, İstanbul, 2007, s.113-120.
Mimiroğlu, 2010a	Mimiroğlu, İ.M., "Ak Manastır maddesi", **Konya Ansiklopedisi**, 1. Cilt, Konya, 2010, s. 86-87.
Mimiroğlu, 2010b	Mimiroğlu, İ.M., "Aya Elena Kilisesi maddesi", **Konya Ansiklopedisi**, 1. Cilt, Konya, 2010, s.353-354.
Mimiroğlu, 2012a	Mimiroğlu, İ.M., **Sille Rehberi**, Konya, 2012.
Mimiroğlu, 2012b	Mimiroğlu, İ.M., "İvriz Ambar Deresi Manastırı", **Konya Ansiklopedisi**, 4. Cilt, Konya, 2012, s. 167-168.
Mimiroğlu, 2013	Mimiroğlu, İ.M., **Sille Aya Elenia Müzesi**, Konya, 2013.
Mitchell, 1995	Mitchell, S., **Anatolia Land, Men and Gods in Asia Minor**, Volume: 1-2, New York, 1995.
Niebuhr, 1774	Niebuhr, C., **Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern**, Kopenhagen, 1774.
Niketas Khonitas, 1995	Niketas Khonitas, **Historia (Iannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara, 1995.
Norwich, 2013	Norwich, J.J., **Bizans Yükseliş Dönemi (MS. 803-1081)**, (Çev. Hamide Koyukan), İstanbul, 2013.
Odabaşı, 1998	Odabaşı, A.S., **20. Yüzyılın Başlarında Konya'nın**

Görünümü, Konya, 1998.

Olcay, 1990 — Olcay, B.Y., **Kapadokya Bölgesindeki Serbest Haç Planlı Kaya Kiliselerinin Mimari İncelemesi**, Ankara, 1990, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Olcay Uçkan – Mimiroğlu, 2006 — Olcay Uçkan , B.Y.-Mimiroğlu, İ.M., "Konya Kayadibi Köyü'nde Bulunan İki Kaya Oyma Kilise", **IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (21–23 Nisan 2005)**, Erzurum, 2006, s.353-360.

Olcay Uçkan, 2007 — Olcay Uçkan, B.Y., "Frigya (Phrygia) Bölgesi Kaya Mimarisinde Norman Sanatının İzleri", **Uluslar arası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu, 25-28 Haziran 2007**, İstanbul, s.130-135.

Olcay Uçkan, 2010 — Olcay Uçkan , B.Y.O., **Frigya (Phrygia) Bölgesinde Bizans Dönemi Kaya Mimarisi**, Ankara, 2010.

Ostrogorsky, 1995 — Ostrogorsky, G., **Bizans Devleti Tarihi**, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara, 1995.

Ousterhout, 2005 — Ousterhout, R., **A Byzantine Settlement in Cappadocia**, Washington, 2005.

Ousterhout-Akyürek, 2001 — Ousterhout, R.-Akyürek, E., "Burgazada'daki Metamorphosis Kilisesi", **Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları Yıldız Demiriz'e Armağan**, İstanbul, 2001, s.93-105.

Ousterhout-Held, 1997 — Ousterhout, R.-Held, W., "Survey of The Ancient and Byzantine Monuments on Imbros/Gökçeada 1995", **XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 1997, s.55-70.

Önder, 1962 — Önder, M., **Mevlana Şehri Konya**, Konya, 1962.

Ötüken, 1977 — Ötüken, Y., "Yatağan İlçesine bağlı Yava Köyü Yakınlarındaki Bizans Freskoları", **Sanat Tarihi Yıllığı,** Sayı: VII, İstanbul, 1977, s.89-106.

Ötüken, 1980 — Ötüken, S. Y, **Kappadokya Bölgesinde Bizans Mimarisi Araştırmaları**, Ankara, 1980, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Doçentlik Tezi).

Ötüken, 1987 — Ötüken, S. Y, **Göreme**, Ankara, 1987.

Ötüken, 1990 — Ötüken, S.Y., **Ihlara Vadisi**, Ankara, 1990.

Ötüken-Acun-Durukan-Pekak, 1986 — Ötüken, Y.-Acun, H.-Durukan, A.-Pekak, S., **Türkiye'de Vakıf Abideler ve Esi Eserler IV**, Ankara, 1986.

Özcan, 2002 — Özcan, H. Ö., **Bizans Dini Mimarisinde Kiborion Tipinin İstanbul ve Anadolu'daki Örnekleri Işığında Değerlendirilmesi**, İstanbul, 2002, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Özcan, 2003 — Özcan, H., "İvriz Ambar Deresi'ndeki Manastır Kalıntıları", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:16, İstanbul, 2003, s.28-31.

Özgan, 2004 — Özgan, C.B., **Knidos A Guide to the Ancient Site**, Konya, 2004.

Özkan, 2001 — Özkan, N., "Konya-Meram-Gökyurt Köyü Kilistra Antik Kenti Kurtarma Temizlik ve Onarım Çalışmaları (1998-1999)" **11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 24-26 Nisan 2000 Denizli**, Ankara, 2001, s.165-180.

Özkan, 2002a — Özkan, N., "Konya-Meram-Gökyurt Köyü Kilistra Antik Kenti Kurtarma, Temizlik ve Onarım Çalışmaları", **12. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 25-26 Nisan 2001 Kuşadası,** Ankara, 2002, s.127-138.

Özkan, 2002b — Özkan, N., "Konya Meram Gökyurt Köyü Antik Kilistra Kenti Kurtarma Kazısı", **VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-10 Nisan**

2002), Kayseri, 2002, s.621-649.

Özkan, 2003 — Özkan, N., "Konya Meram Gökyurt Köyü Kilistra Antik Kenti Kurtarma ve Onarım Çalışmaları (2001)" **13. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 22-26 Nisan 2002 Denizli**, Ankara, 2003, s.223-236.

Özkan, 2011 — Özkan, N., "Karaman Müzesi Kurtarma Kazısı, Temizlik ve Küçük Onarım Çalışmaları", **19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu**, Ankara, 2011, s.79-96.

Özkuyumcu, 2012 — Özkuyumcu, N., "Tolunoğulları", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 41, İstanbul, 2012, s.233-236.

Özönder, 1998 — Özönder, H.,**Sille (Tarih-Kültür-Sanat)**, Konya, 1998.

Öztaşkın, 2007 — Öztaşkın, G.K., **Antalya/Çıralı, Yanartaş (Khimera)'taki Bizans Dönemi Yapıları**, Eskişehir, 2007, (Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Öztürk, 2009 — Öztürk, F.G., **Kapadokya'da Dünden Bugüne Kaya Oymacılığı**, İstanbul, 2009.

Özyurt, 1997 — Özyurt, H., "Sille deki Hıristiyan Mimarisi", **İlgi**, Sayı.114, İstanbul, 1997, s.3-7.

Pace, 1926 — Pace, B., **Ricerche Archeologiche Nella Regione di Conia-Adalia-Scalanova (1914 - 1919),** Bergamo, 1926.

Parman, 1993 — Parman, E., "Bizans Sanatında Tavuskuşu İkonografisi", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan**, Ankara, 1993, s.387-412.

Parman-Olcay Uçkan vd., 2006 — Parman, E. - Olcay Uçkan , Y.O. vd., **Lykia'da Bir Korsan Kenti Olympos**, İstanbul, 2006.

Pascale, 2010 — Pascale, A., "Sille, Mahkemeağcin e Yeşilöz: tre aree con cavità artificiali nella Turchia centrale", **Opera Ipogea 2**, Bologna, 2010, s.27-42.

Paul, 1836 — Paul of Aleppo, **Travels of Macarios, Patriarch of Antioch**, (Çev. F.C. Belfour), London, 1836.

Pehlivan, 2008 — Pehlivan, G., "Kappadokia Bölgesi'nde Kayaya Oyma Kiliselerdeki Başmelek Cebrail ve Mikail Tasvirleri", **Arkeoloji ve Sanat**, Sayı:125, İstanbul, 2008, s.83-90.

Pekak, 1994 — Pekak, S., "Güzelyurt'ta (Gelveri) Bulunan Bizans/Post-Bizans Dönemi Kiliseleri 2", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1-2, Ankara, 1994, s.177-216.

Pekak, 2002 — Pekak, S., "Aksaray Çevresi Araştırmaları", **Ortaçağ'da Anadolu Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan**, Ankara, 2002, s.383-396.

Pekak, 2009 — Pekak, M. S., **Trilye (Zeytinbağı) Fatih Camisi Bizans Kapalı Yunan Haçı Planı**, İstanbul 2009.

Pekak, 2010 — Pekak, S., "Ürgüp, Yeşilöz, (Tağar) Kilisesi", **Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:27, Sayı:1, Ankara, 2010, s.203-218.

Peschlow, 2004 — Peschlow, U., "Nikaia/İznik Kiliseleri", **Tarih Boyunca İznik**, İstanbul, 2004, s.201-218.

Ramsay, 1903 — Ramsay, W.M., "The Early Christian Art of Isaura Nova", **The Journal of Hellenic Studies**, Vol: 23, London, 1903, s.260-292.

Ramsay, 1906 — Ramsay, W.M., **Pauline and Other Studies in Early Christian History**, London, 1906.

Ramsay, 1907 — Ramsay, W.M., **The Cities of Aziz Paul**, Oxford, 1907.

Ramsay-Bell, 1909 — Ramsay, W.M.-Bell, G. L., **The Thousand and One Churches**, London, 1909.

Restle, 1966 — Restle, M., "Binbirkilise", **Reallexikon zur Byzantinischen Kunst 1,** Stuttgart, 1966, s.690-718.

Restle, 1967 — Restle, M., **Byzantine Wall Painting in Asia Minor**, Recklinghausen, 1967.

Restle, 1978 — Restle, M., "Kappadokien", **Reallexikon zur Byzantinischen Kunst 38**, 1978, s.968-1115.

Restle, 1979	Restle, M., **Studien Zur Frühbyzantinischen Architektur Kappadokiens**, Wien, 1979.
Rice, 1935	Rice, D.T., **Byzantine Art**, Oxford, 1935.
Rice-Hirmer, 1959	Rice,D.T.-Hirmer, M., **Kunst aus Byzanz**, München, 1959.
Rodley, 1985	Rodley, L., **Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia**, Cambridge, 1985.
Rodley, 1994	Rodley, L., **Byzantine Art and Architecture an Introduction**, Cambridge, 1994.
Rott, 1908	Rott, D., **Kleinasiatische Denkmaeler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien**, Leipzig, 1908.
Runciman, 1998	Runciman, S., **Haçlı Seferleri Tarihi**, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara, 1998.
Salkitzoglou, 2005	Salkitzoglou, T., **Η Συλλη Του Ικονιου. Μια Ελληνικη Κωμοπολη Στην Καρδια Τησ Μικρασ Ασιασ**, Athens, 2005.
Salkitzoglou, 2009	Salkitzoglou, T., "The Monastery of Aziz Chariton in Sille-Konya", Catalogue Between Orthodox Christianity and Islam in 13 th Century", **Bulletin of K.M.Σ.**, Athens, 2009, s.119-164.
Saltuk, 1997	Saltuk, S., **Arkeoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1997.
Saner, 2004	Saner, T., "Zeno, Zenonopolis ve Aziz Sokrates Kilisesi", **Sanat Tarihi Defterleri 8 Metin Ahunbay'a Armağan**, İstanbul, 2004, s.185-205.
Saner, 2011	Saner, T., "Büyükkarapınar (Zenonopolis-Isauria) Çalışmaları 2008-2009", **28. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Ankara, 2011, s.107-114.
Sarıköse, 2009	Sarıköse, B., **Sille Bin Yıllık Birliktelik**, Konya, 2009.
Schachner, 2013	Schachner, A., "Hitit Sanatının Gelişimi ve Toplumsal İşlevlerine Dair", **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu**, İstanbul, 2013, s.534-563.
Schneider, 1935	Schneider, A.M., Byzanz : **Vorarbeiten zur Topographie**

und Archäologie der Stadt (Istanbuler Forschungen 8), Berlin, 1935.

Schweinfurth, 1953 — Schweinfurth, P., "İstanbul'da Komnenos'lar Devrine Ait **Bir** Mozaik", **Belleten**, (Çev. Semavi Eyice), Cilt: XVII, Sayı: 68, Ankara, 1953, s.489-494.

Sevim, 1993 — Sevim, A., **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara, 1993.

Sezer, 1966 — Sezer, C., **Sille Kaya Kiliseleri**, İstanbul, 1966, (İstanbul Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi).

Sözen-Tanyeli, 1996 — Sözen, M.-Tanyeli, U., **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1996.

Sterrett, 1888a — Sterrett, J. R. S., **An Epigraphical Journey in Asia Minor**, American School of Classical Studies at Athens, Vol:2, Boston, 1888.

Sterrett, 1888b — Sterrett, J. R. S., **The Wolfe Expedition to Asia Minor, American School of Classical Studies at Athens**, Vol:3, Boston, 1888.

Strabon, 2000 — Strabon, **(Geographika) Antik Anadolu Coğrafyası**, (Çev. Adnan Pekman), İstanbul, 2000.

Strzygowski, 1903 — Strzygowski, J., **Kleinasien Ein Neuland Der Kunstgeschichte**, Leipzig, 1903.

Sunay, 2008 — Sunay, S., **Aksaray Güzelyurt Manastır ve Kilise Binaları**, Ankara, 2008, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Swobada- Knoll, 1935 — Swobada, H.- Knoll, F., **Denkmaler aus Lykaonien, Pamphylia und Isaurien,** Leipzig, 1935.

Şer, 2002 — Şer, A., **Siirt Vakayinamesi**, (Çev. Celal Kabadayı), İstanbul, 2002.

Şimşek, 2007 — Şimşek, C., **Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)**, İstanbul,

2007.

Talbot, 1991 Talbot, A.M., "Olympos Mount", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Vol:2, New York, 1991, s.1525.

Talbot, 2002 Talbot, A.M., "Pilgrimage to Healing Shrines: The Evidence of Miracle Accounts", **Dumbarton Oaks Papers**, Vol:56, Washington, 2002, s. 153-173.

Taşlıalan, 1991 Taşlıalan, M., **Yalvaç Pisidia Antiocheia**, İstanbul, 1991.

Tekinalp, 2000 Tekinalp, M., **Geç Antik Dönem Sonrasında ve Ortaçağ'da (MS. 4-14. y.y.) Andriake Kenti**, Ankara, 2000, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Tekinalp, 2001 Tekinalp, M., "Andriake Kiliseleri ve Tarihlendirme Sorunları", **V.Ortaçag ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları**, Ankara, 2001, s. 491–515.

Tekinalp, 2009 Tekinalp, V.M., "Palace Churches of the Anatolian Seljuks: Tolarence or Necessity?", **Byzantine and Modern Greek Studies**, Vol:33, No:2, 2009, s.148-167.

Temple, 2013 Temple, Ç., **Konya/Ikonion ve Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri**, Ankara, 2013, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Temple, 2014 Temple, Ç., "Taş Eserler Eşliğinde Sille'nin Bizans Dönemi Mimarisine İlişkin Görüşler", **Art-Sanat**, Sayı:2, İstanbul, 2014, s.81-100.

Ter-Aydın-Ter, 2009 Ter, G.-Aydın, D.-Ter, Y.Z., "The Importance of Culture Tourism in Owing Cultural Heritage: Ilistra / Gökyurt Settlement (Turkey) Case", **Proceedings International Conference on Environment: Survival and Sustainability 19-24 Februray 2007**, Vol:3, Lefkoşa, 2009, s.941-954.

Teteriatnikov, 1996 Teteriatnikov, N.B., **The Liturgical Planning of Byzantine Churches in Cappadocia**, Roma, 1996.

Texier, 2002 — Texier, C., **Küçük Asya Coğrafası, Tarihi ve Arkeolojisi,** (Çev. Ali Suat), Cilt: 3, Ankara, 2002.

Thierry, 1972 — Thierry, N., "Cappadocia", (Ed. L.Giovannini), **The Arts of Cappadocia**, Geneva-Paris-Münich, 1972, s.129-176.

Thierry, 1975 — Thierry, N., "L'art monumental byzantin en Asie Mineure du XIe siècle au XIVe , **Dumbarton Oaks Papers**, Vol. 29, Washington, 1975, s. 73-111.

Tırpan, 2008 — Tırpan, A. A., "Tatköy Kilisesi Mozaikleri", **11. Uluslararası Mozaik Sempozyumu**, 7-10 Ekim 2008, Gaziantep.

Tırpan-Demir, 2009 — Tırpan, A.A., Demir, F., "Tatköy Kilise Mozaikleri", "**Kültürler Arasında Bir Bağlantı: Mozaik" AIMC XI. Uluslar arası Mozaik Kongresi Bildirileri**, Gaziantep, 2009, s.1-10.

Tok, 1997 — Tok, E., **Türkiye'deki Orta ve Son Bizans Dönemi Kiliselerinde Cephe Düzeni**, İzmir, 1997, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Tunay, 1984 — Tunay, M.İ., **Türkiye'de Bizans Mimarisinde Taş ve Tuğla Duvar Tekniğine Göre Tarihlendirme**, İstanbul, 1984, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Turani, 1998 — Turani, A., **Sanat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1998.

Turgut, 2013 — Turgut, M., "Konya ve Karaman Çevresinde Hitit Dağ Kültünün Yansımaları", **Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı**, Konya, 2013, s. 559-574.

Umar, 1993 — Umar, B., **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, 1993.

Urfalı Mateos, 2000 — Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, (Çev. Hrant D. Andreasyan), Ankara, 2000.

Vikan, 1982 — Vikan, G., **Byzantine Pilgrimage Art**, Washington, 1982.

Weigand, 1931 — Weigand, E., "Zur Monogramminschrift der Theotokos-(Koimesis) Kirche in Nicaea, **Byzantion 6**, 1931, s.411-420.

Whitby, 1985 — Whitby, M., "Justinian's Bridge over the Sangarius and the Date of Procopius'de Aedificiis", **The Journal of Hellenic Studies**, Vol.105, 1985, s.129-148.

Wiener, 2001 — Wiener, W. M., **İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası**, (Çev. Ülker Sayın), İstanbul, 2001.

Wilson, 1895 — Wilson C.W., **Handbook for Travellers in Asia Minor, Transcaucasia, Persia**, London, 1895.

Winfield, 1968 — Winfield, D.C., "Middle and Later Byzantine Wall Painting Methods A Comparative Study", **Dumbarton Oaks Papers**, Vol:22, Washington, 1968, s.61-139.

Wissowa, 1927 — Wissowa, P., "Lykaonia", **Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft**, Halbband: 13, 1927, s.2253-2265.

Yılmaz, 2005 — Yılmaz, M., **Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhüyük) Antik Tarihi ve Eserleri**, Konya, 2005.

TABLOLAR

	YAPI ELEMANLARI								
						TEMPLON			İKONAS-TASİS
	Ek Mekan	Narteks	Mezar Nişi	Oturma Sekisi	Duvar Nişi	Levhalı	Arşitravlı	Pencereli	
Ali Sumas Dağı Ala Kilise	X	X							
Ali Sumas Dağı Hayyat Kilisesi		X			X				
Botsa 1 Nolu Kilise	X								
Botsa 2 Nolu Kilise	X				X				
Botsa 3 Nolu Kilise	X	X	X	X	X				
Botsa 4 Nolu Kilise	X			X	X				
Botsa Eyvanlı Yapı					X				
Çukurtekke 1 Nolu Kilise	X								
Çukurtekke 2 Nolu Kilise	X								
Kayadibi 1 Nolu Kilise	X	X		X			X		
Kayadibi 2 Nolu Kilise	X	X			X				
Kızılören 1 Nolu Kilise		X							
Kızılören 2 Nolu Kilise									
Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli				X		X			
Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli				X				X	
Kilistra 1 nolu Şapel				X					X
Kilistra 2 nolu Şapel		X		X			X		
Kilistra 3 nolu Şapel				X					X
Kilistra 4 nolu				X		X			

Şapel									
Kilistra 5 nolu Şapel				X					
Kilistra 6 nolu Şapel				X		X			
Kilistra 7 nolu Şapel			X	X	X				
Kilistra 8 nolu Şapel	X		X						
Kilistra Paulönü Kilisesi		X	X	X	X				
Kilistra Haç Planlı Kilise	X			X		X			
Lystra Kilisesi									
İnlice 1 nolu Kilise	X			X	X	X			
Ak(AzizCharito n) Manastır Kilisesi				X	X				
Ak(AzizCharito n) Manastır 1 Nolu Şapel			X		X			X	
Küçük Muhsine 1 Nolu Şapel		X		X	X				
Küçük Muhsine 2 Nolu Şapel			X		X				
Sarayköy 1 Nolu Şapel				X					
Sille 1 Nolu Şapel			X	X	X				
Sille Kiriakon Kilisesi	X	X	X		X			X	
Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi	X		X		X				
Tatköy Manastır Kilisesi	X	X	X						
Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje	X								
Zengibar Kalesi (Isauriapolis) Oktogonu									
Zengibar Kalesi									

(Isauriapolis) 1 Nolu Kilise		X							
Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 2 Nolu Kilise	X	X							
Bulduk Kasabası Kilisesi	X				X			X	
Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi									
Tepearası Köyü Kilisesi	X	X							
İvriz Ambar Deresi Kilisesi	X				X				
İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi									
Astra Kenti Kilisesi	X	X			X				
Kurşuncu Manastır Kilisesi	X								
Laodicea Kenti Kilisesi				X	X				
Aya Elena Kilisesi									X
Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı									
Aziz Amphilochios Kilisesi									
Aziz Eustathios Kilisesi		X							X
Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi									
Bulumya 1 Nolu Kilise	X								
Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise									
Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi									

Tablo 1: Konya bölgesi kiliselerinin mimari özelliklerini gösteren tablo

	YAPI ELEMANLARI										
							ÖRTÜ				
	Altar	Synthronon	Katedra	Apsis Niş	Apsis Seki	Yan Apsis	Düz	Beşik Tonoz	Çapraz Tonoz	Kubbe	Kırma Çatı
Ali Sumas Dağı Ala Kilise						X		X		X	
Ali Sumas Dağı Hayyat Kilisesi								X		X	
Botsa 1 Nolu Kilise								X			
Botsa 2 Nolu Kilise								X			
Botsa 3 Nolu Kilise	X							X			
Botsa 4 Nolu Kilise				X				X			
Botsa Eyvanlı Yapı								X			
Çukurtekke 1 Nolu Kilise											
Çukurtekke 2 Nolu Kilise		X				X					
Kayadibi 1 Nolu Kilise	X	X	X	X	X	X		X			
Kayadibi 2 Nolu Kilise				X		X	X	X	X	X	
Kızılören 1 Nolu Kilise				X	X			X		X	
Kızılören 2 Nolu Kilise				X		X	X				
Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli	X			X	X						X
Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli	X			X	X						X
Kilistra 1 nolu Şapel	X				X			X			
Kilistra 2 nolu Şapel	X		X		X						
Kilistra 3 nolu Şapel				X	X						X
Kilistra 4 nolu Şapel	X			X	X			X			

Kilistra 5 nolu Şapel	X			X							X
Kilistra 6 nolu Şapel	X			X	X						X
Kilistra 7 nolu Şapel	X			X	X			X			
Kilistra 8 nolu Şapel								X			
Kilistra Paulönü Kilisesi						X		X			X
Kilistra Haç Planlı Kilise	X				X	X		X		X	
Lystra Kilisesi											
İnlice 1 nolu Kilise		X	X	X				X			
Ak(AzizCharitoⁿ) Manastır Kilisesi	X	X		X		X		X			
Ak(AzizCharitoⁿ) Manastır 1 Nolu Şapel	X			X							X
Küçük Muhsine 1 Nolu Şapel				X			X				
Küçük Muhsine 2 Nolu Şapel	X										X
Sarayköy 1 Nolu Şapel	X			X	X			X			
Sille 1 Nolu Şapel				X	X						X
Sille Kiriakon Kilisesi				X		X	X	X		X	
Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi	X					X	X	X			
Tatköy Manastır Kilisesi								X			
Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje						X		X			
Zengibar Kalesi (Isauriapolis) Oktogonu										X	
Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 1 Nolu Kilise											

Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 2 Nolu Kilise											
Bulduk Kasabası Kilisesi		X				X		X			
Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi											
Tepearası Köyü Kilisesi	X							X			
İvriz Ambar Deresi Kilisesi				X				X		X	
İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi							X				
Astra Kenti Kilisesi		X								X	
Kurşuncu Manastır Kilisesi								X		X	
Laodicea Kenti Kilisesi											
Aya Elena Kilisesi								X		X	
Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı											
Aziz Amphilochios Kilisesi						X		X		X	
Aziz Eustathios Kilisesi	X							X		X	
Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi								X			
Bulumya 1 Nolu Kilise											
Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise								X			
Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi											

Tablo 2: Konya bölgesi kiliselerinin mimari özelliklerini gösteren tablo

	PLAN					
	Tek Nefli	Bazilikal	Serbest Haç	Kapalı Yunan Haçı	Merkezi	Diğer
Ali Sumas Dağı Ala Kilise				X		
Ali Sumas Dağı Hayyat Kilisesi			X			
Botsa 1 Nolu Kilise	X					
Botsa 2 Nolu Kilise	X					
Botsa 3 Nolu Kilise	X					
Botsa 4 Nolu Kilise	X					
Botsa Eyvanlı Yapı						X
Çukurtekke 1 Nolu Kilise		X				
Çukurtekke 2 Nolu Kilise	X					
Kayadibi 1 Nolu Kilise		X	X			
Kayadibi 2 Nolu Kilise				X		
Kızılören 1 Nolu Kilise					X	
Kızılören 2 Nolu Kilise	X					
Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli	X					
Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli	X					
Kilistra 1 nolu Şapel	X					
Kilistra 2 nolu Şapel	X					
Kilistra 3 nolu Şapel	X					
Kilistra 4 nolu Şapel	X					
Kilistra 5 nolu	X					

Şapel						
Kilistra 6 nolu Şapel	X					
Kilistra 7 nolu Şapel	X					
Kilistra 8 nolu Şapel			X			
Kilistra Paulönü Kilisesi	X					
Kilistra Haç Planlı Kilise			X			
Lystra Kilisesi		X				
İnlice 1 nolu Kilise			X			
Ak(AzizCharitoon) Manastır Kilisesi				X		
Ak(AzizCharitoon) Manastır 1 Nolu Şapel	X					
Küçük Muhsine 1 Nolu Şapel	X					
Küçük Muhsine 2 Nolu Şapel	X					
Sarayköy 1 Nolu Şapel	X					
Sille 1 Nolu Şapel	X					
Sille Kiriakon Kilisesi				X		
Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi		X				
Tatköy Manastır Kilisesi		X				
Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje	X					
Zengibar Kalesi (Isauriapolis) Oktogonu					X	
Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 1 Nolu Kilise		X				
Zengibar Kalesi						

(Isauriapolis) 2 Nolu Kilise		X				
Bulduk Kasabası Kilisesi	X					
Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi						X
Tepearası Köyü Kilisesi		X				
İvriz Ambar Deresi Kilisesi					X	
İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi						X
Astra Kenti Kilisesi				X		
Kurşuncu Manastır Kilisesi			X			
Laodicea Kenti Kilisesi		X				
Aya Elena Kilisesi				X		
Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı						
Aziz Amphilochios Kilisesi				X		
Aziz Eustathios Kilisesi				X		
Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi		X				
Bulumya 1 Nolu Kilise			X			
Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise		X				
Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi						

Tablo 3: Konya bölgesi kiliselerinin planlarını gösteren tablo

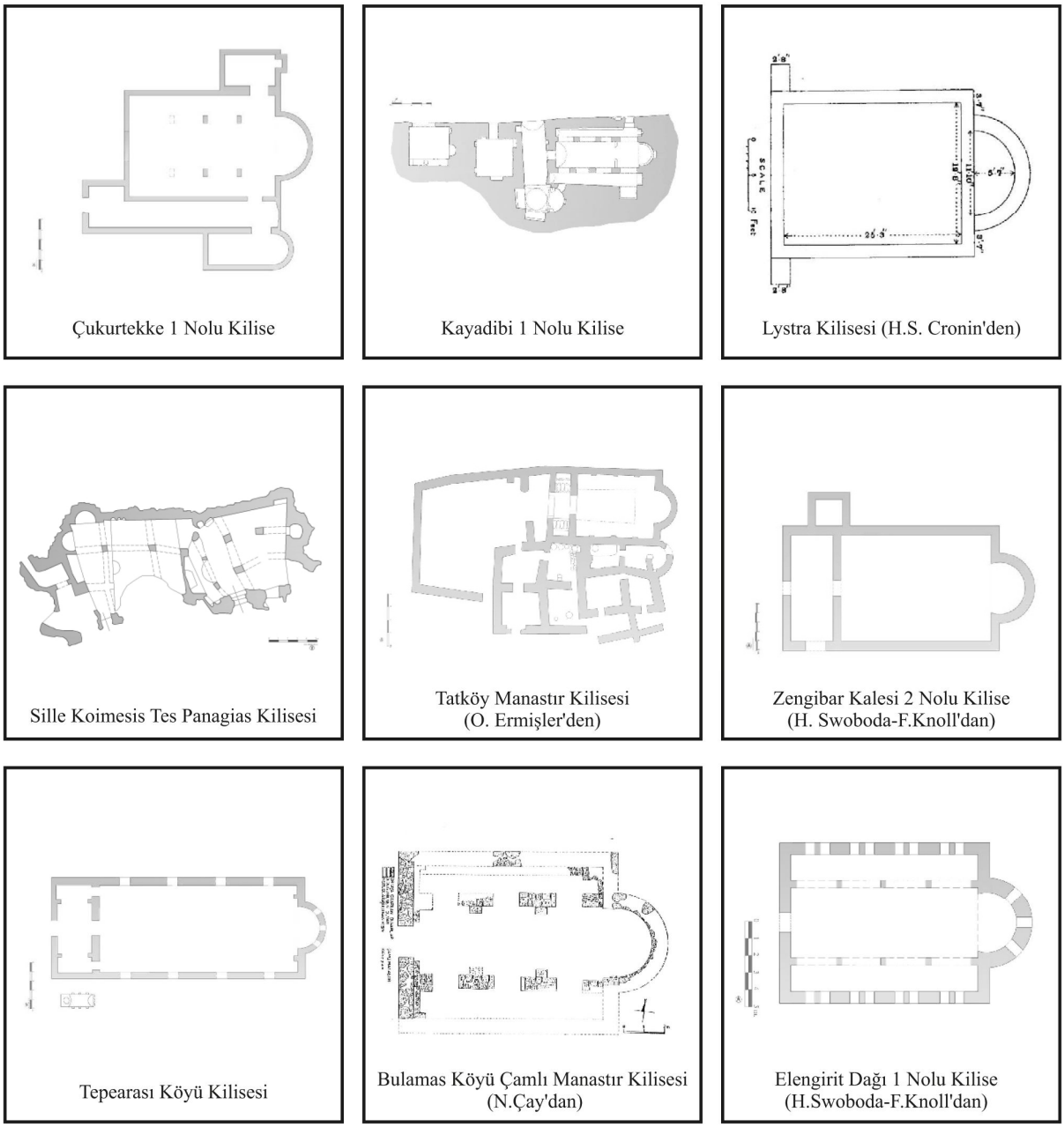

Tablo 4: Konya bölgesindeki bazilikal planlı kiliseler

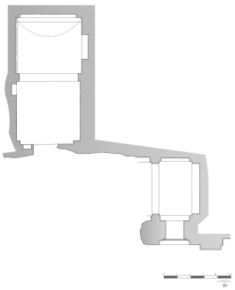

Botsa 1 Nolu Kilise

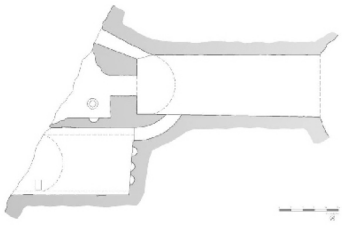

Botsa 2 Nolu Kilise

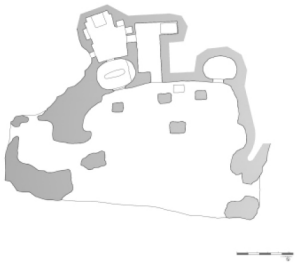

Botsa 3 Nolu Kilise

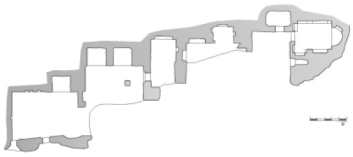

Botsa 4 Nolu Kilise

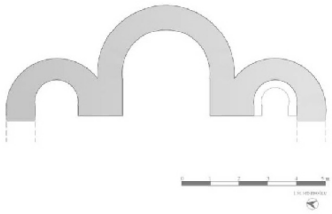

Çukurtekke 2 Nolu Kilise

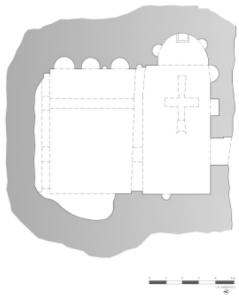

Kızılören 2 Nolu Kilise

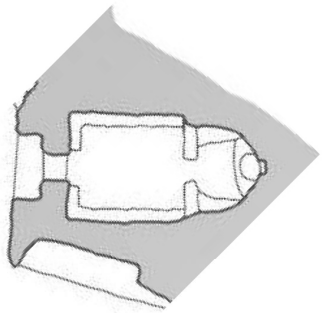

Kilistra 1 Nolu Manastır A Şapeli

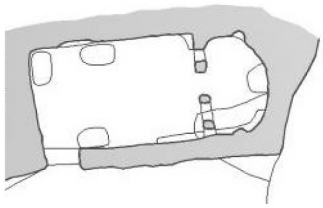

Kilistra 1 Nolu Manastır B Şapeli

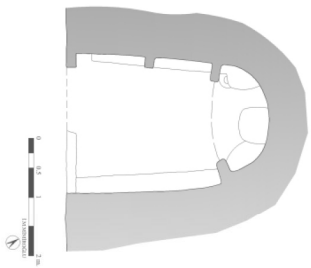

Kilistra 1 Nolu Şapel

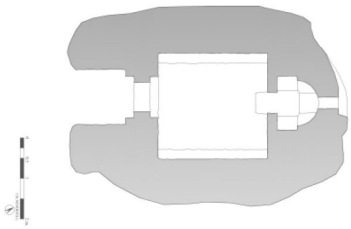

Kilistra 2 Nolu Şapel

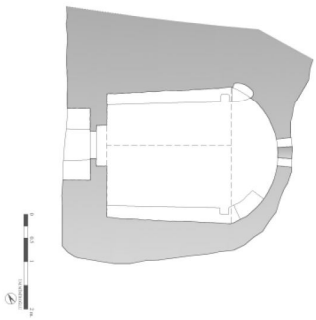

Kilistra 3 Nolu Şapel

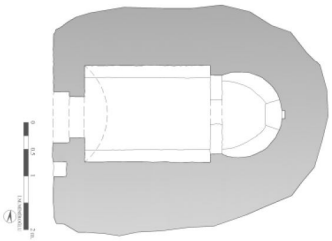

Kilistra 4 Nolu Şapel

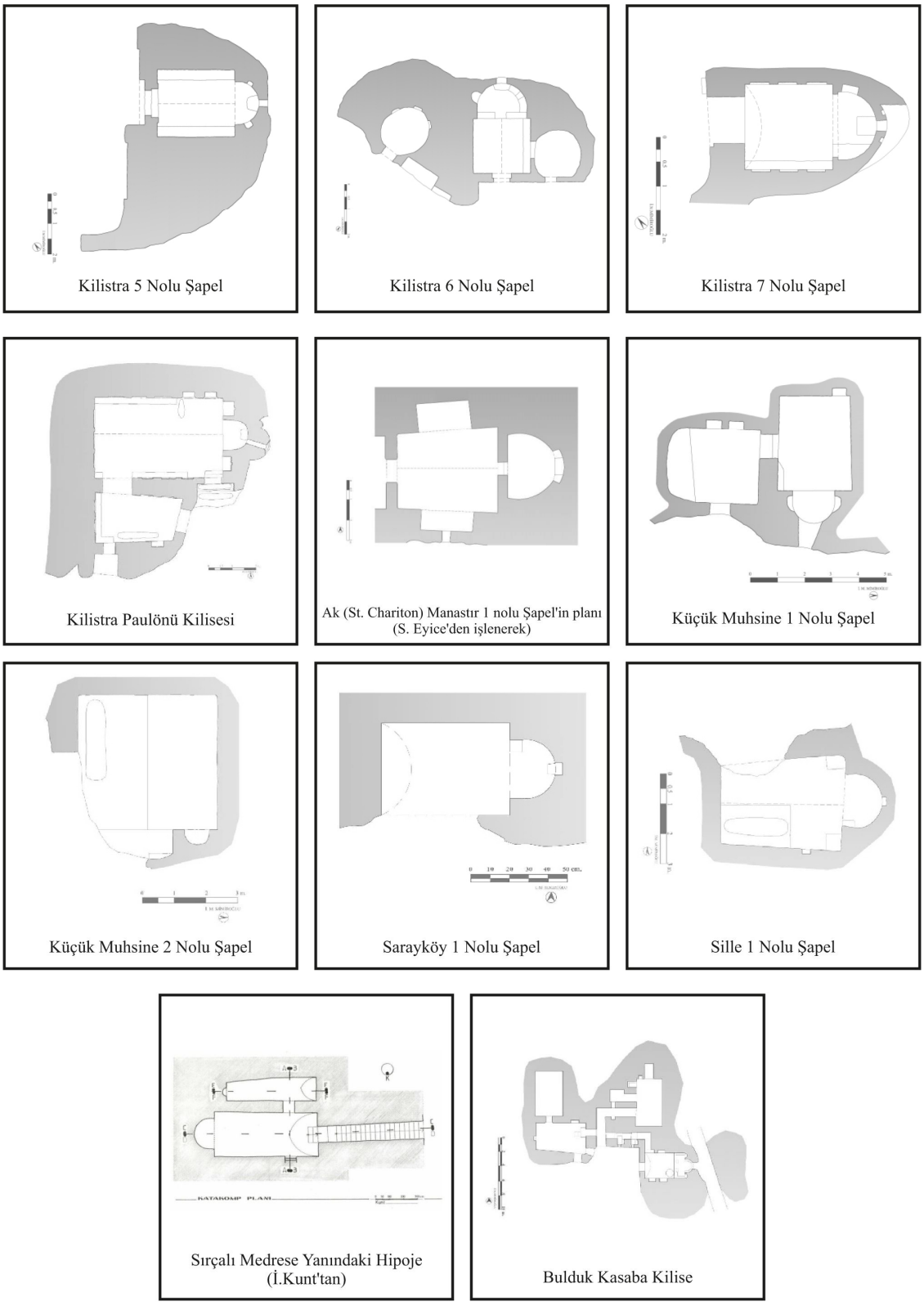

Tablo 5: Konya bölgesindeki tek nefli kilise ve şapeller

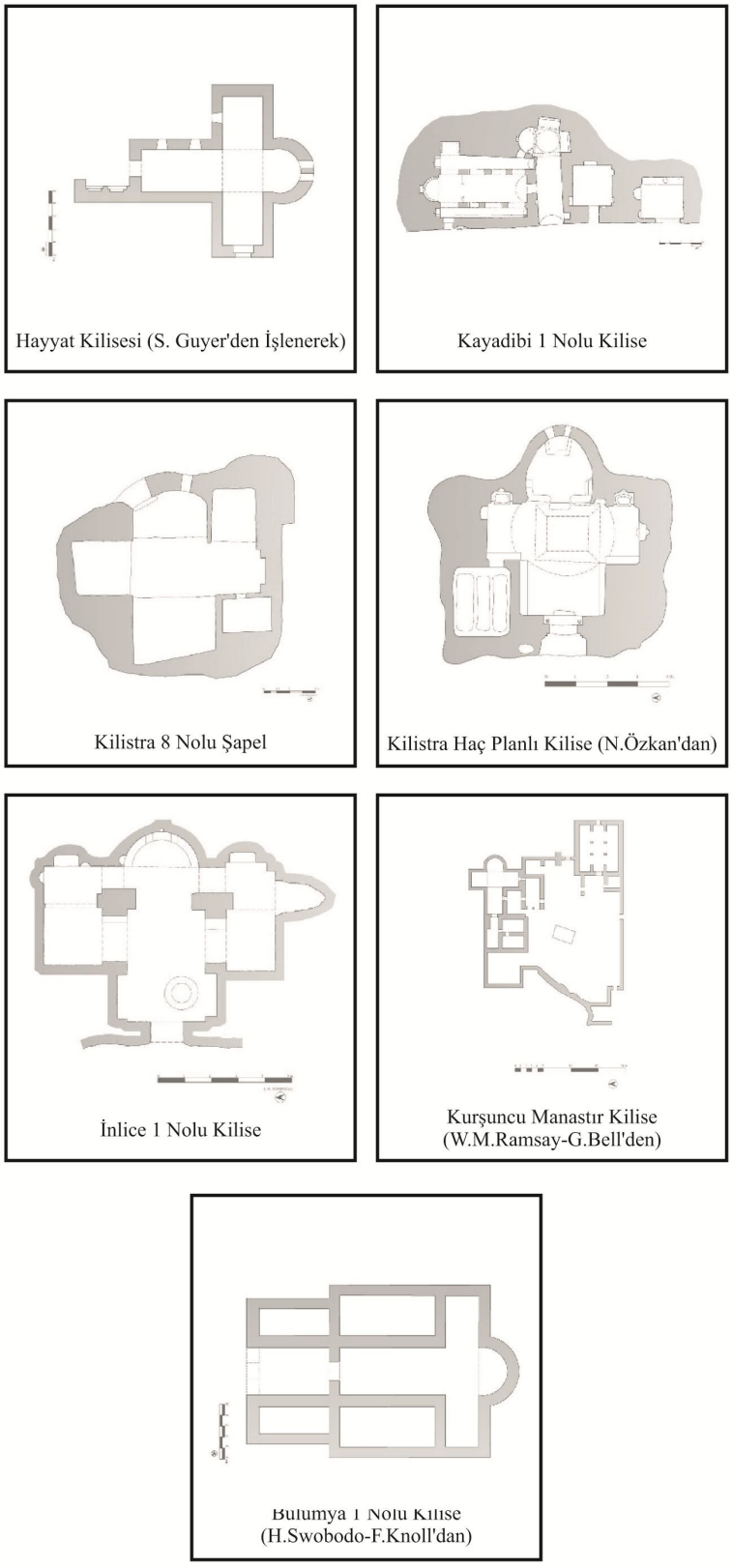

Tablo 6: Konya bölgesindeki serbest haç planlı kiliseler

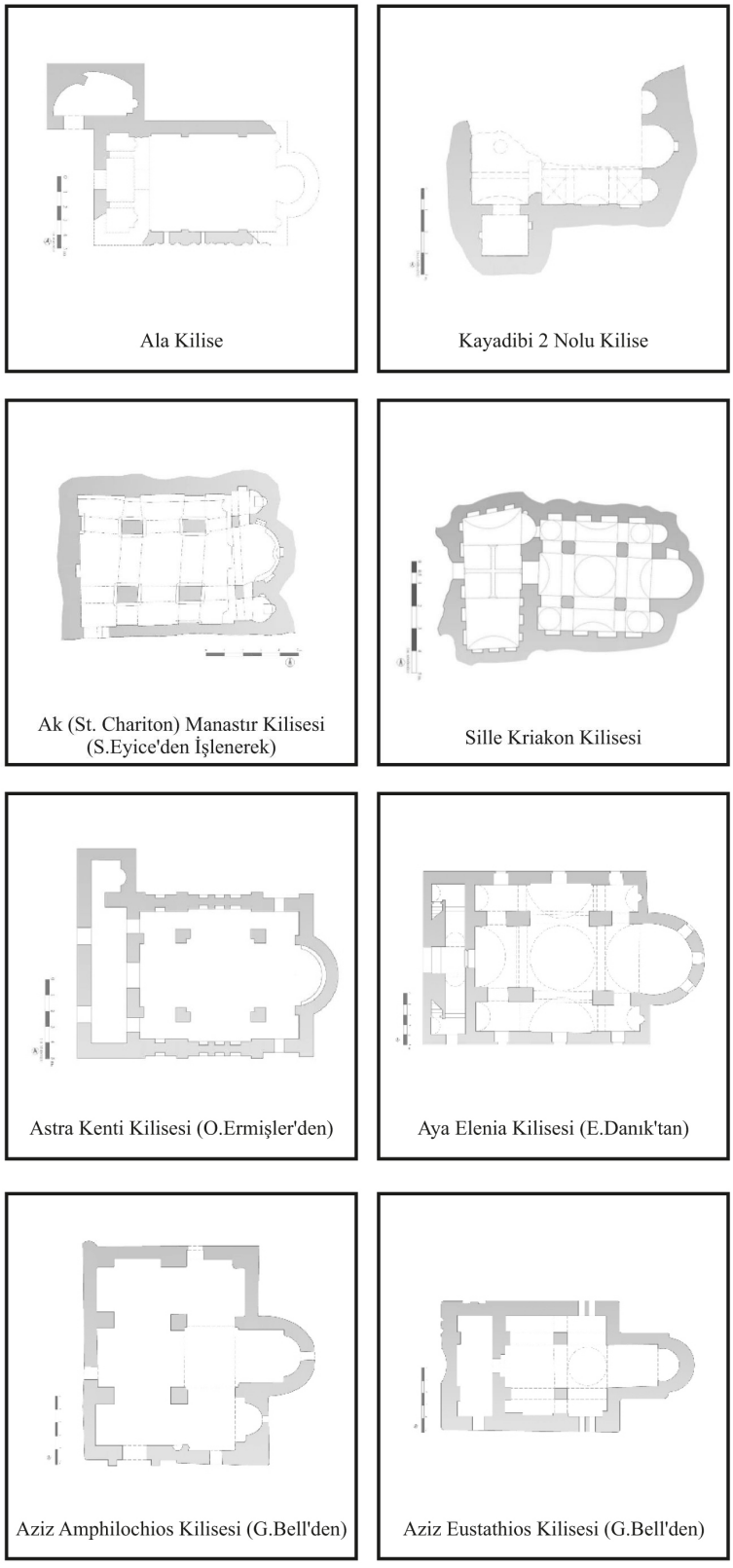

Tablo 7: Konya bölgesindeki kapalı yunan haçı planlı kiliseler

	SÜSLEME					
	Kırmızı Aşı Boyası	Kazıma	Duvar Resmi	Kabartma	Plaster	Mozaik
Ali Sumas Dağı Ala Kilise			X	X	X	
Ali Sumas Dağı Hayyat Kilisesi				X	X	
Botsa 1 Nolu Kilise	X				X	
Botsa 2 Nolu Kilise					X	
Botsa 3 Nolu Kilise				X		
Botsa 4 Nolu Kilise	X				X	
Botsa Eyvanlı Yapı	X			X	X	
Çukurtekke 1 Nolu Kilise				X		
Çukurtekke 2 Nolu Kilise				X		
Kayadibi 1 Nolu Kilise	X		X		X	
Kayadibi 2 Nolu Kilise	X			X	X	
Kızılören 1 Nolu Kilise	X			X	X	
Kızılören 2 Nolu Kilise	X			X		
Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli	X	X	X		X	
Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli						
Kilistra 1 nolu Şapel						
Kilistra 2 nolu Şapel		X	X			
Kilistra 3 nolu Şapel			X			
Kilistra 4 nolu					X	

Şapel						
Kilistra 5 nolu Şapel			X			
Kilistra 6 nolu Şapel			X			
Kilistra 7 nolu Şapel	X	X	X		X	
Kilistra 8 nolu Şapel		X				
Kilistra Paulönü Kilisesi	X	X	X	X	X	
Kilistra Haç Planlı Kilise	X		X	X	X	
Lystra Kilisesi						
İnlice 1 nolu Kilise					X	
Ak(AzizCharitoⁿ) Manastır Kilisesi				X		
Ak(AzizCharitoⁿ) Manastır 1 Nolu Şapel	X		X			
Küçük Muhsine 1 Nolu Şapel					X	
Küçük Muhsine 2 Nolu Şapel			X			
Sarayköy 1 Nolu Şapel			X			
Sille 1 Nolu Şapel						
Sille Kiriakon Kilisesi				X	X	
Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi			X			
Tatköy Manastır Kilisesi						X
Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje						
Zengibar Kalesi (Isauriapolis) Oktogonu					X	
Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 1						

Nolu Kilise						
Zengibar Kalesi (Isauriapolis) 2 Nolu Kilise				X		
Bulduk Kasabası Kilisesi						
Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi			X			
Tepearası Köyü Kilisesi						X
İvriz Ambar Deresi Kilisesi			X			
İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi						
Astra Kenti Kilisesi						
Kurşuncu Manastır Kilisesi					X	
Laodicea Kenti Kilisesi						
Aya Elena Kilisesi			X			
Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı						X
Aziz Amphilochios Kilisesi				X		
Aziz Eustathios Kilisesi			X	X		
Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi			X			
Bulumya 1 Nolu Kilise				X		
Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise						
Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi						X

Tablo 8: Konya bölgesindeki kilise ve şapellerin süslemelerini gösteren tablo

ŞEKİLLER

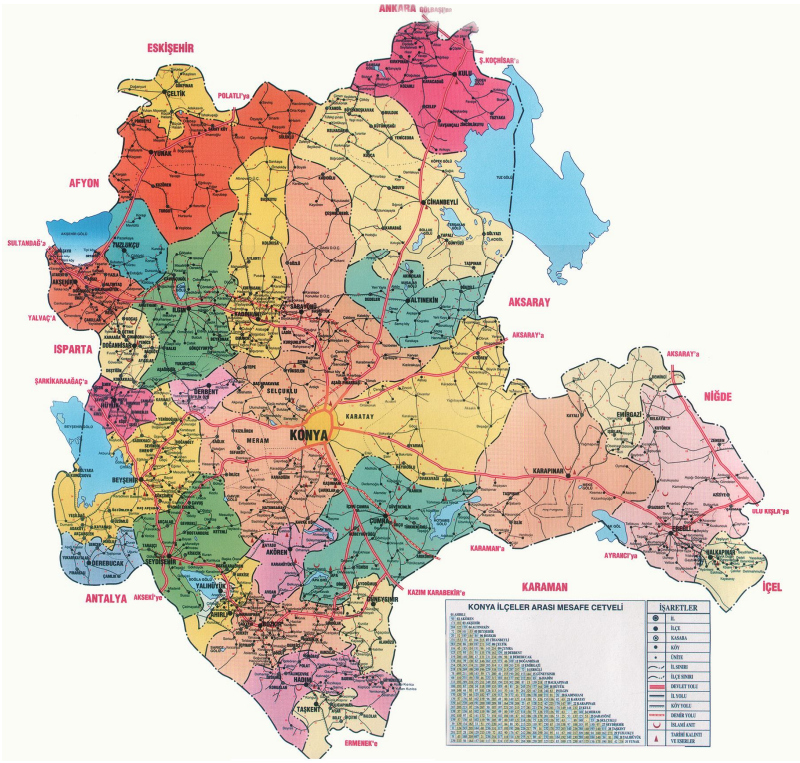

Şekil 1: Konya'nın siyasi haritası (www.yerbilgisi.com'dan)

Şekil 2: Roma Dönemi'nde Anadolu (Tabula Peutingeriana)

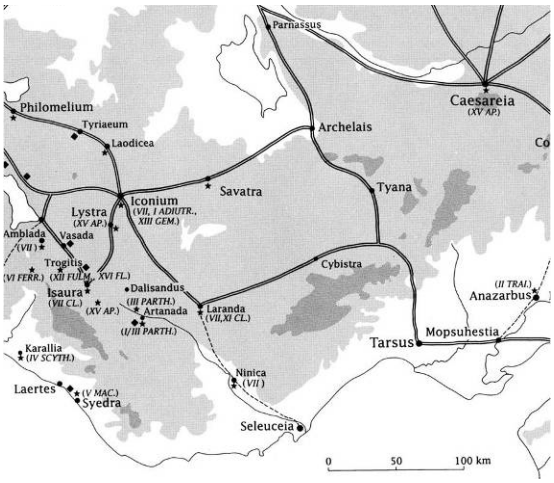

Şekil 3: Lykaonia Bölgesi ve kentlerini gösteren harita (S. Mitchell'den)

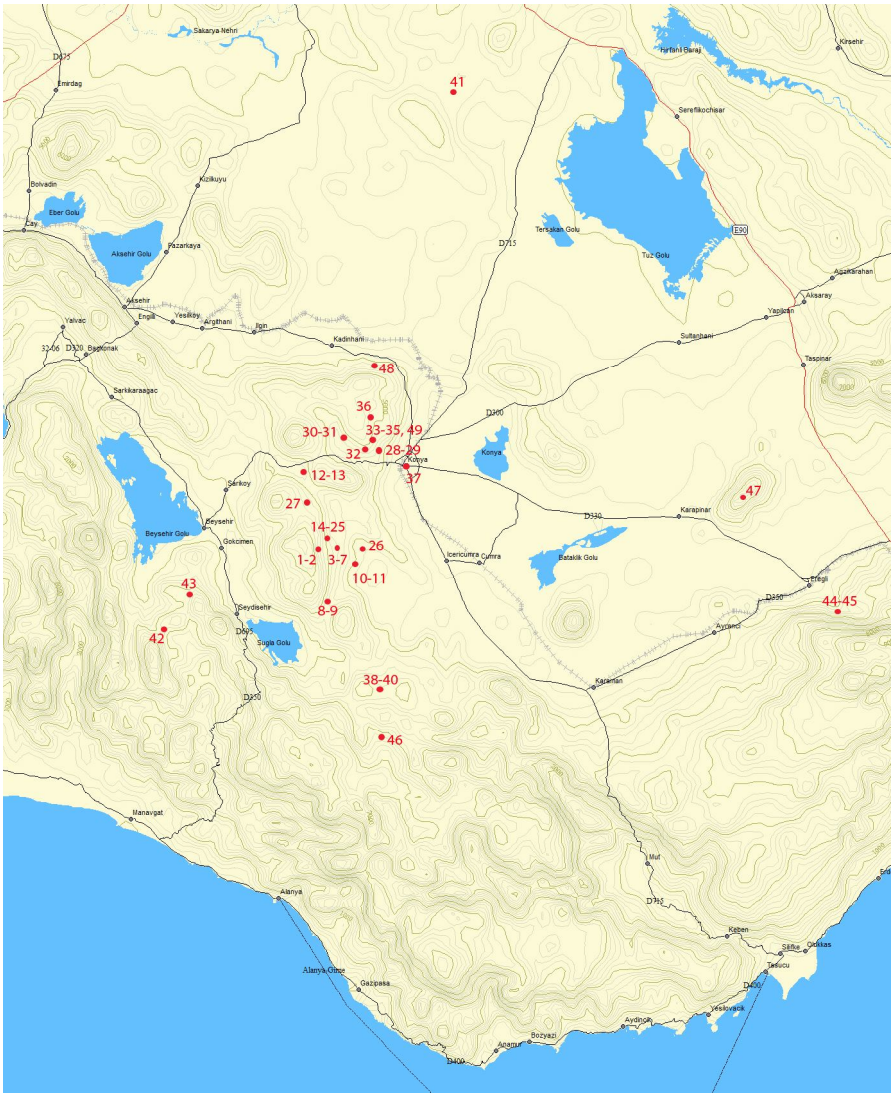

Şekil 4: Konya'daki Bizans dönemi kiliselerinin konumları

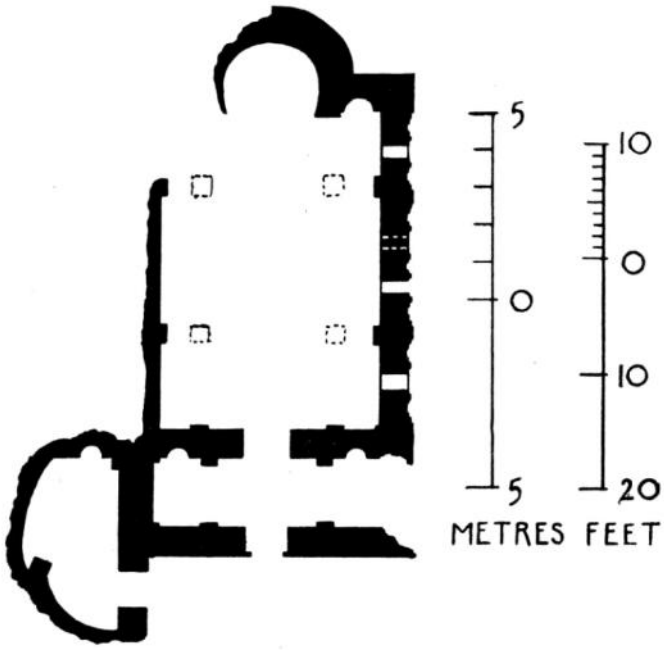

Şekil 5: Ala Kilise'nin planı (W.M. Ramsay-G. Bell'den)

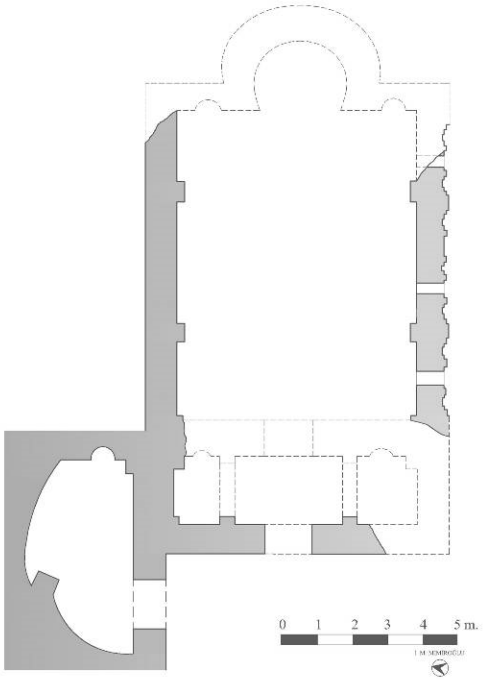

Şekil 6: Ala Kilise'nin planı

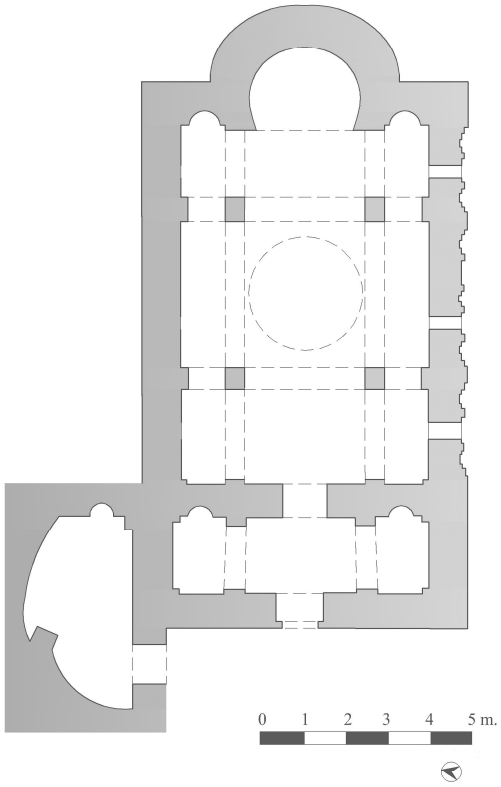

Şekil 7: Ala Kilise'nin restitüsyon planı (G.Bell'den işlenerek)

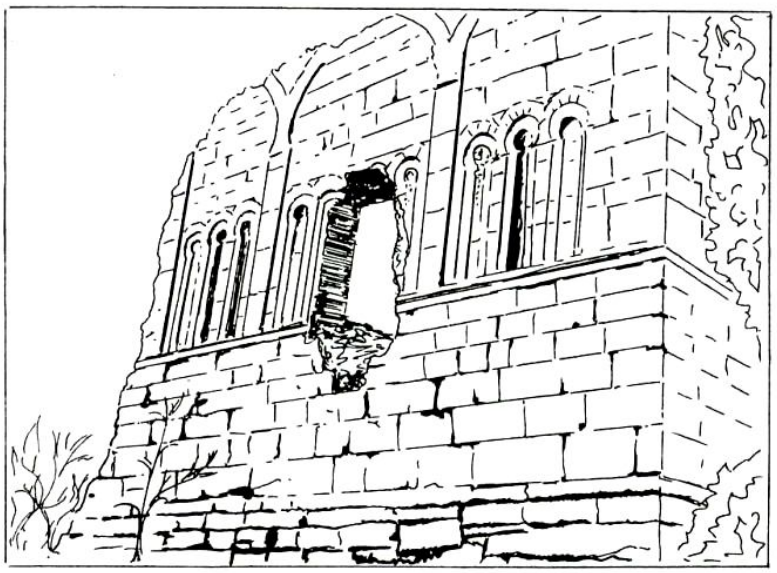

Şekil 8: Ala Kilise'nin güney cephesi (L. Rodley'den)

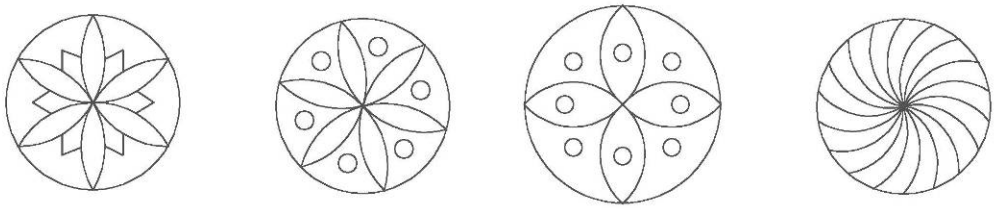

Şekil 9: Ala Kilise'nin güney cephesindeki madalyonlar

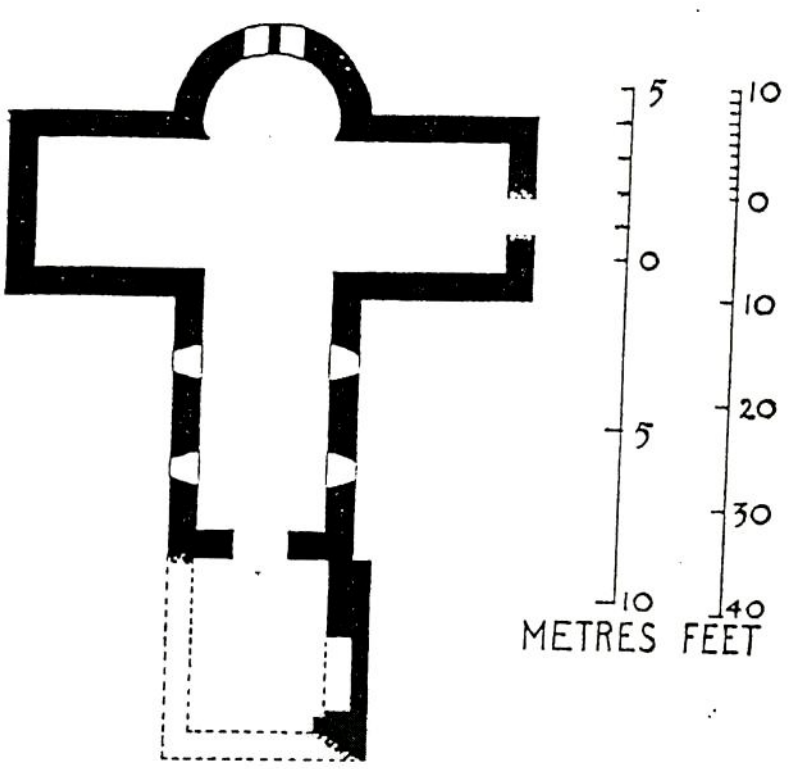

Şekil 10: Hayyat Kilise'nin planı (W.M. Ramsay-G. Bell'den)

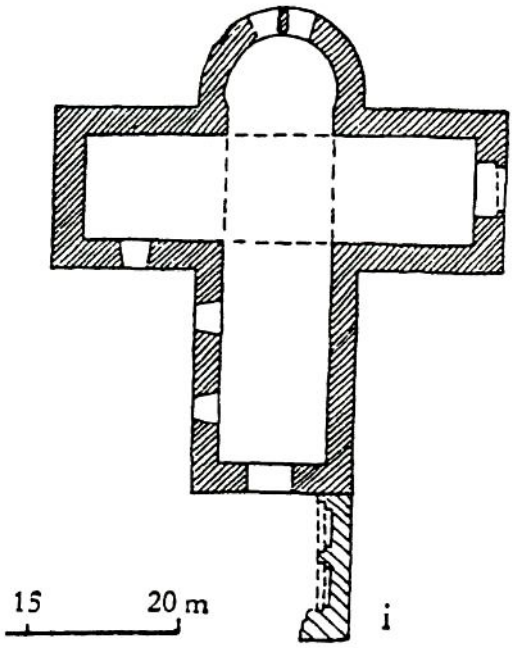

Şekil 11: Hayyat Kilise'nin planı (S. Guyer'den)

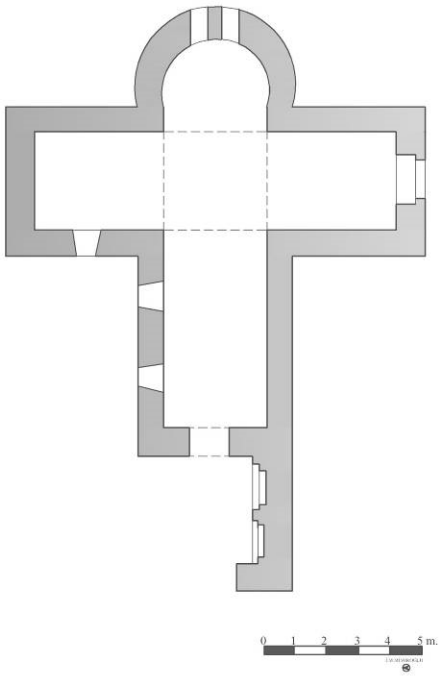

Şekil 12: Hayyat Kilise'nin planı (S. Guyer'den işlenerek)

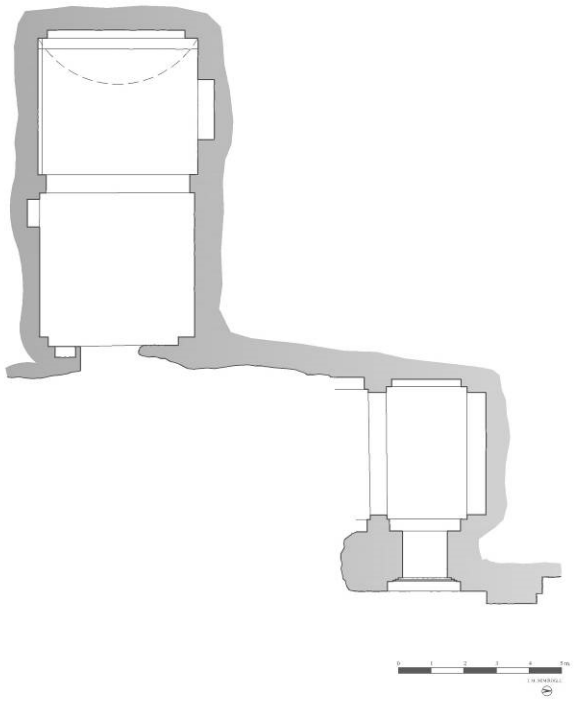

Şekil 13: Botsa 1 nolu Kilise'nin planı

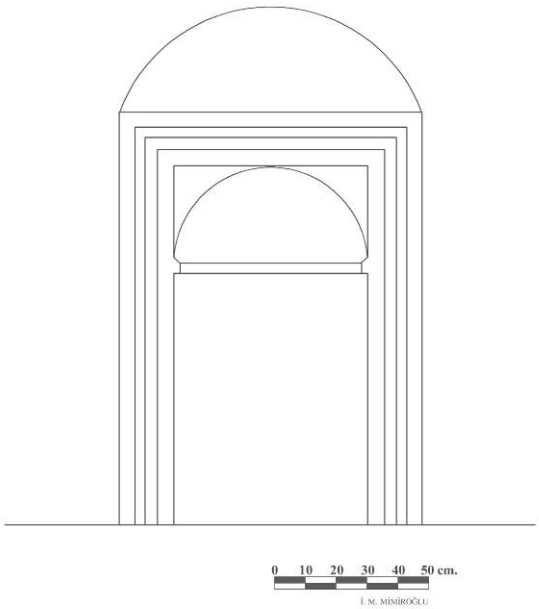

Şekil 14: Botsa 1 nolu Kilise'nin girişi

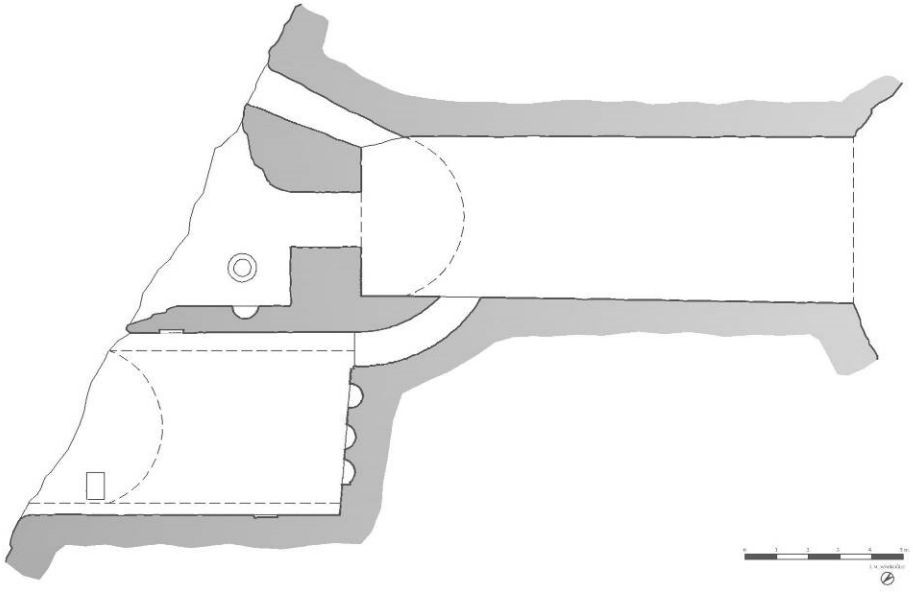

Şekil 15: Botsa 2 nolu Kilise'nin planı

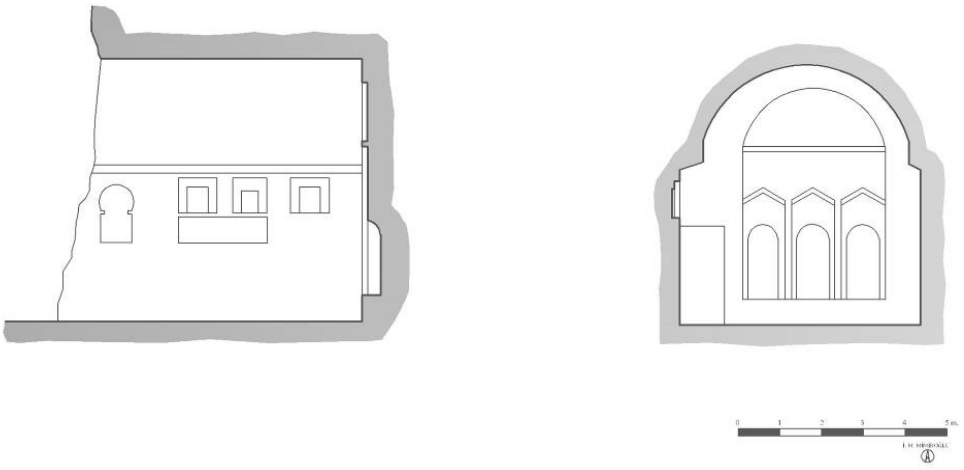

Şekil 16: Botsa 2 nolu Kilise'nin enine ve boyuna kesitleri

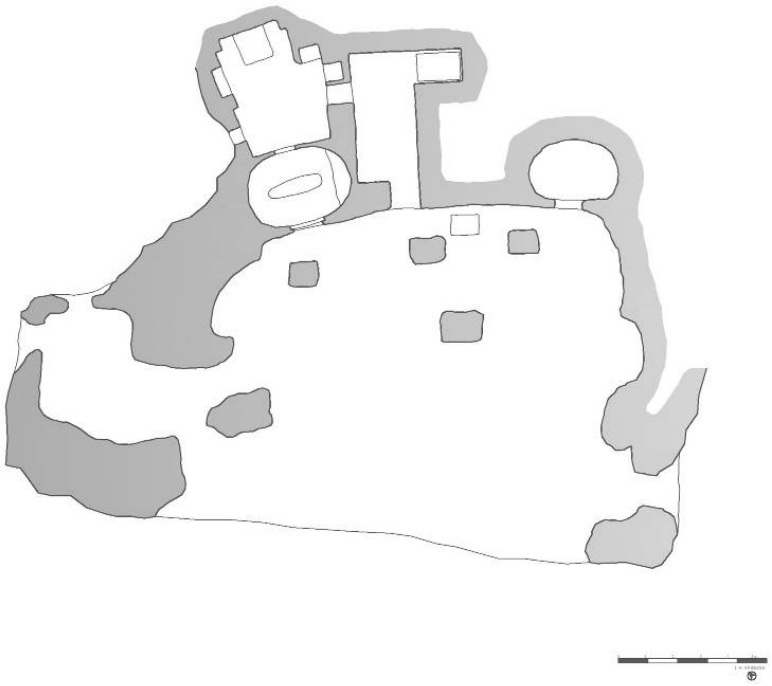

Şekil 17: Botsa 3 nolu Kilise ve etrafındaki mekânların planı

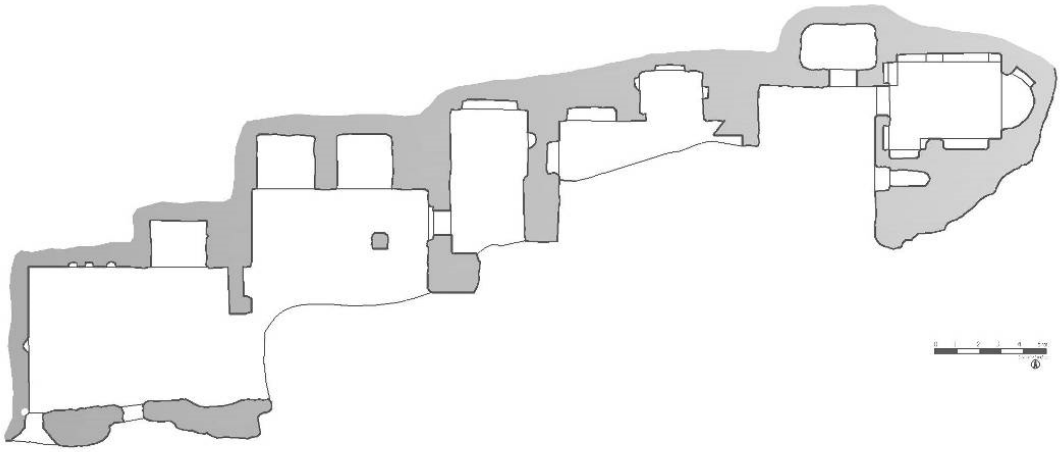

Şekil 18: Botsa 4 nolu Kilise ve etrafındaki mekânların planı

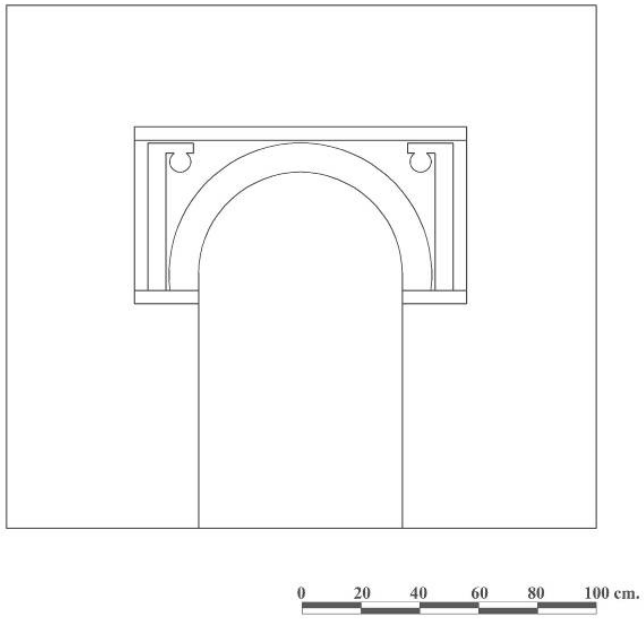

Şekil 19: Botsa 4 nolu Kilise'nin girişi

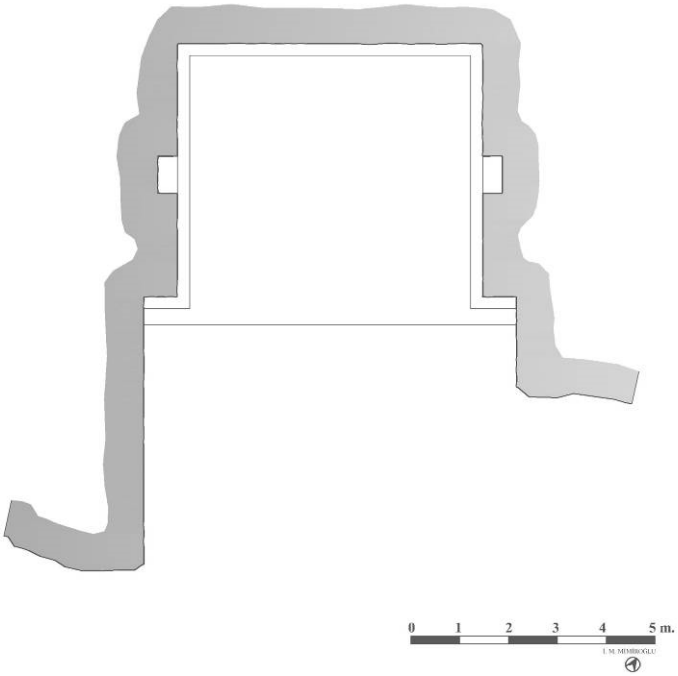

Şekil 20: Botsa Eyvanlı Yapı'nın planı

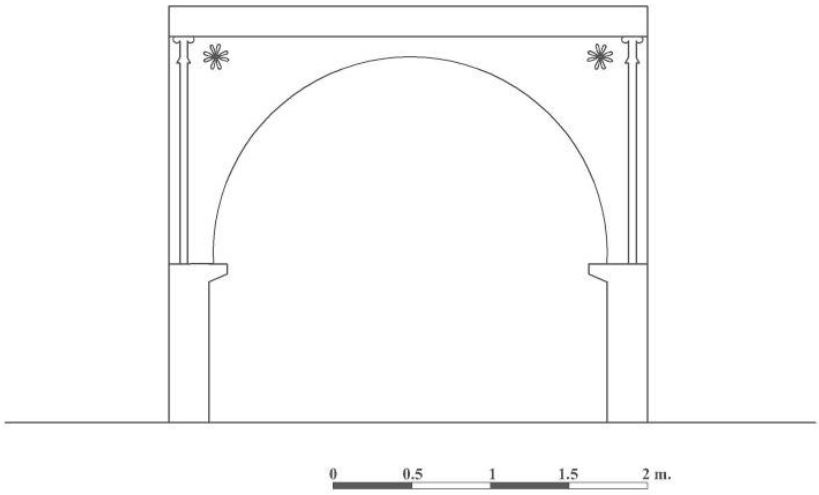

Şekil 21: Botsa Eyvanlı Yapı'nın giriş cephesi

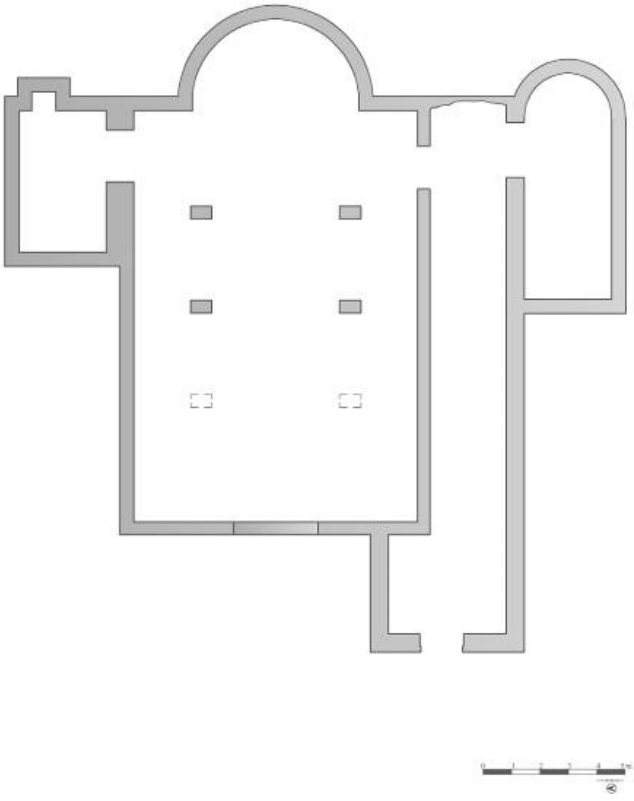

Şekil 22: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin planı

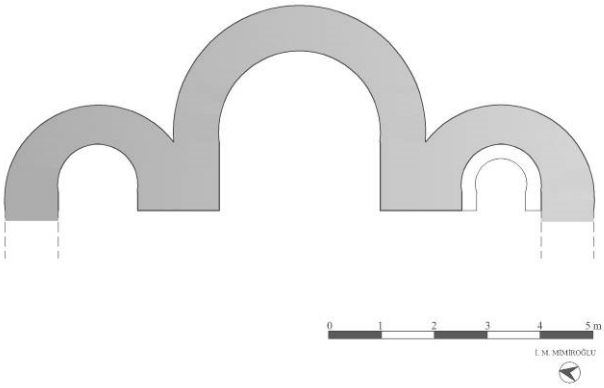

Şekil 23: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin planı

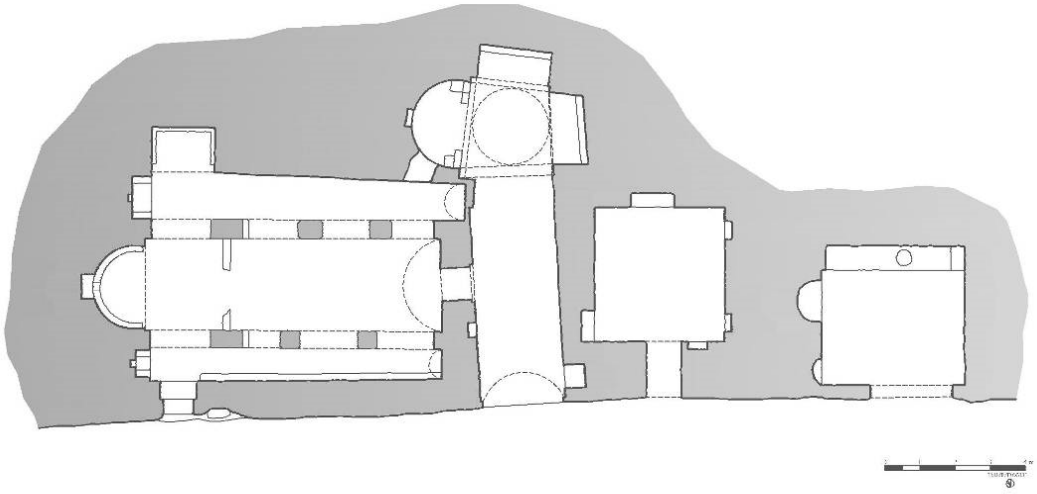

Şekil 24: Kayadibi 1 Nolu Kilise'nin planı

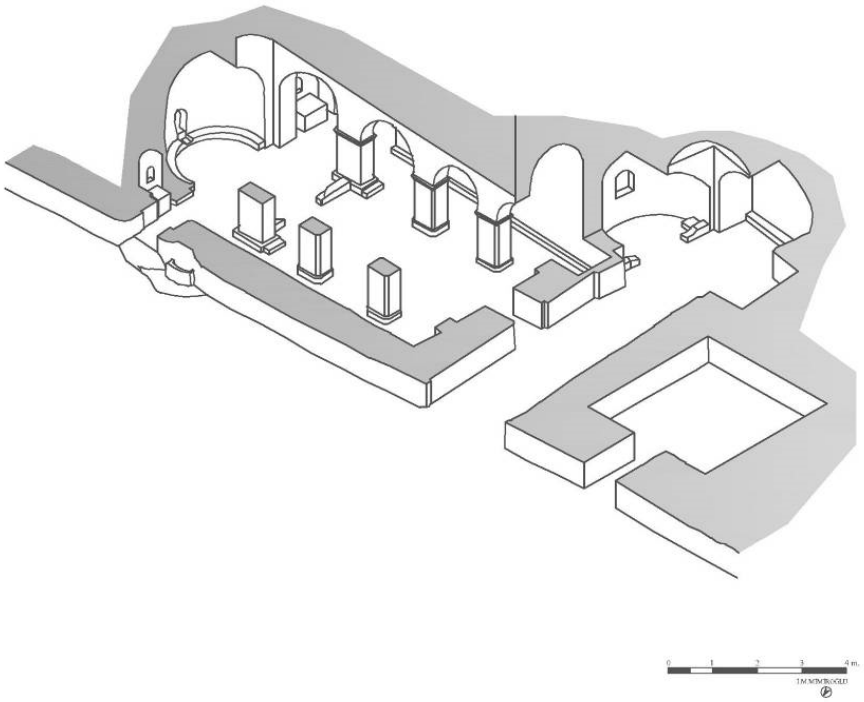

Şekil 25: Kayadibi 1 Nolu Kilise'nin izometrik kesiti

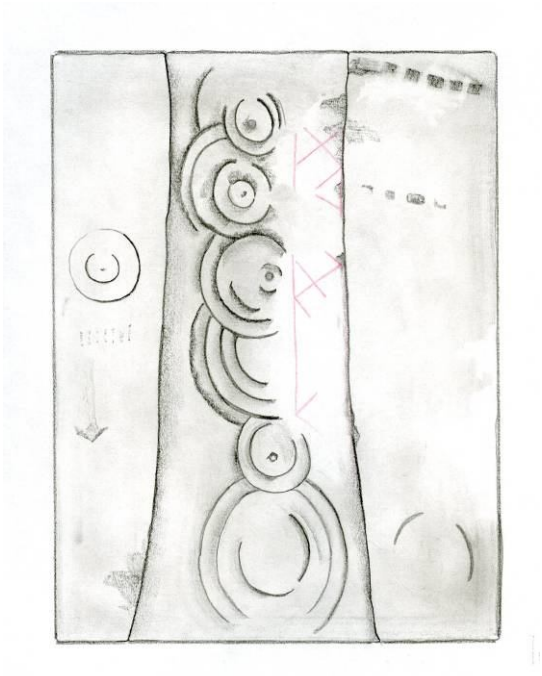

Şekil 26: Kayadibi 1 Nolu Kilise'nin kemer karınlarındaki geometrik motifli fresk bezeme (Çiz. Asena Dağ)

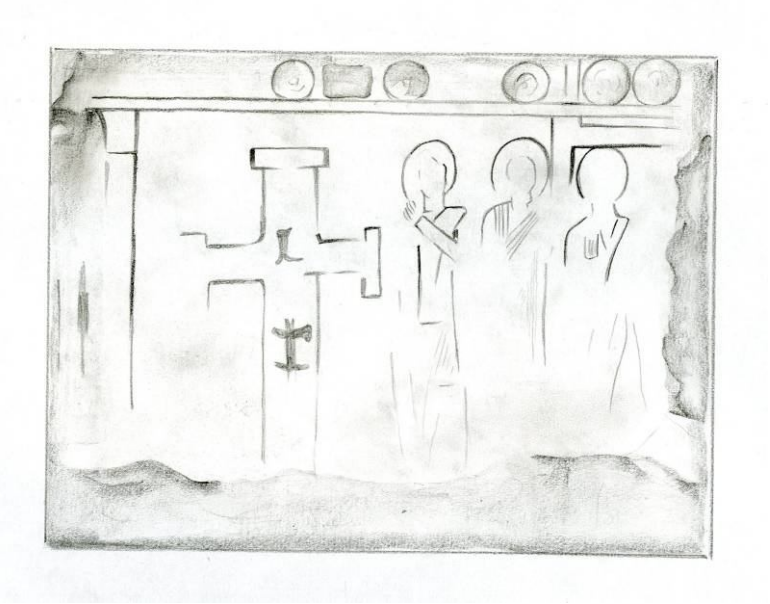

Şekil 27: Kayadibi 1 Nolu Kilise'nin güney naos duvarındaki sahne (Çiz. Asena Dağ)

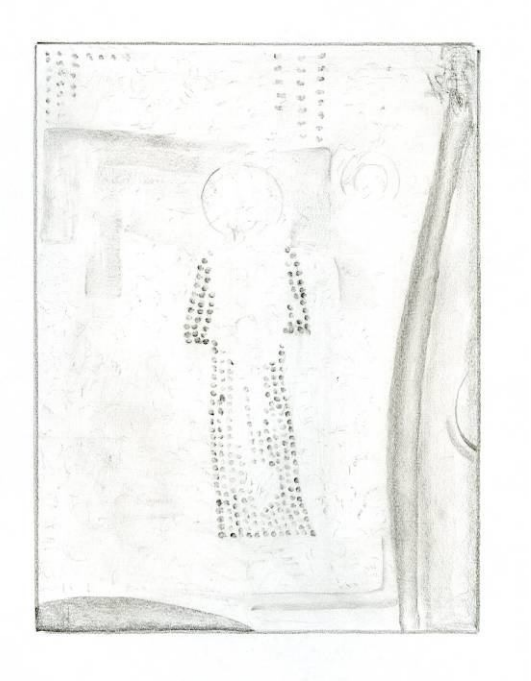

Şekil 28: Kayadibi 1 Nolu Kilise'nin tonoz başlangıcındaki figür (Çiz. Asena Dağ)

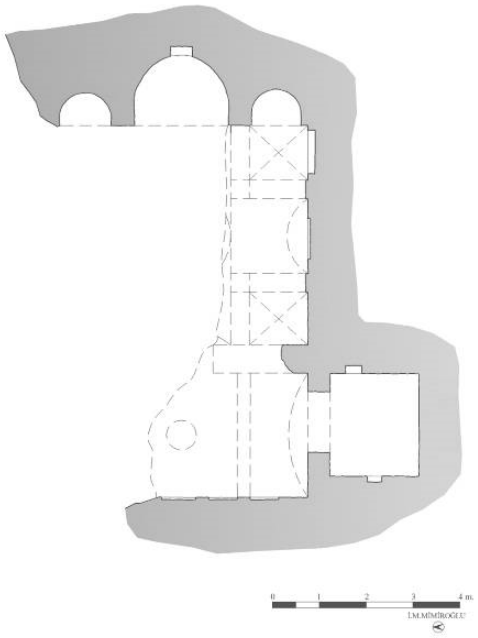

Şekil 29: Kayadibi 2 Nolu Kilise'nin planı

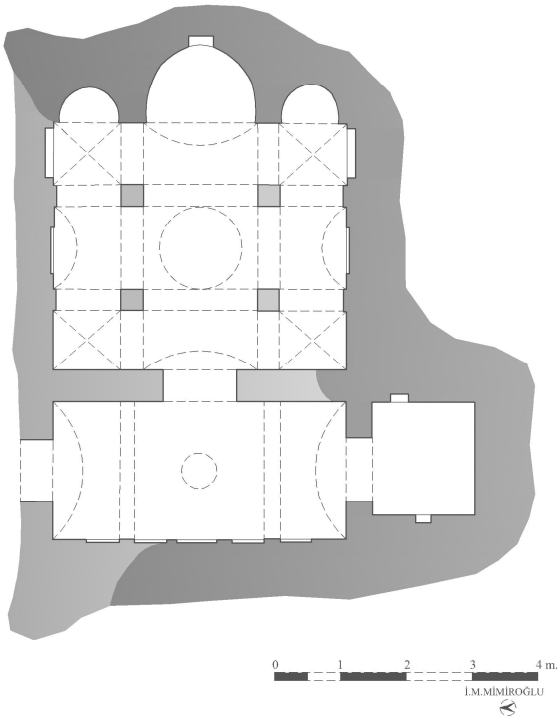

Şekil 30: Kayadibi 2 Nolu Kilise'nin restitüsyonu

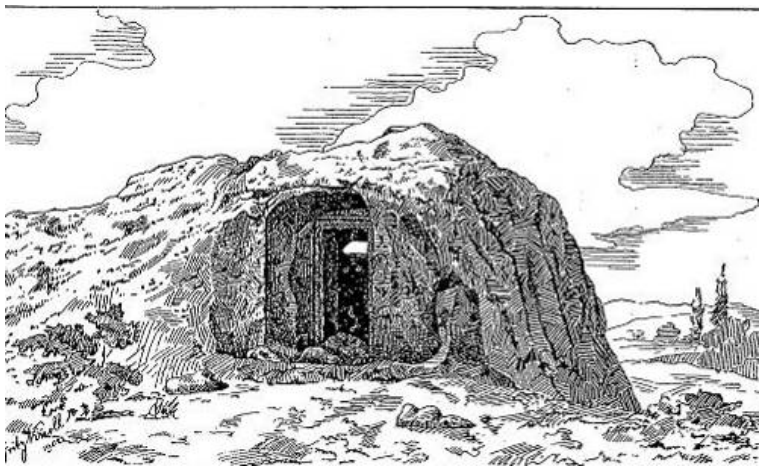

Şekil 31: Kızılören 1 Nolu Kilise'nin görünümü (H. Swoboda-F. Knoll'dan)

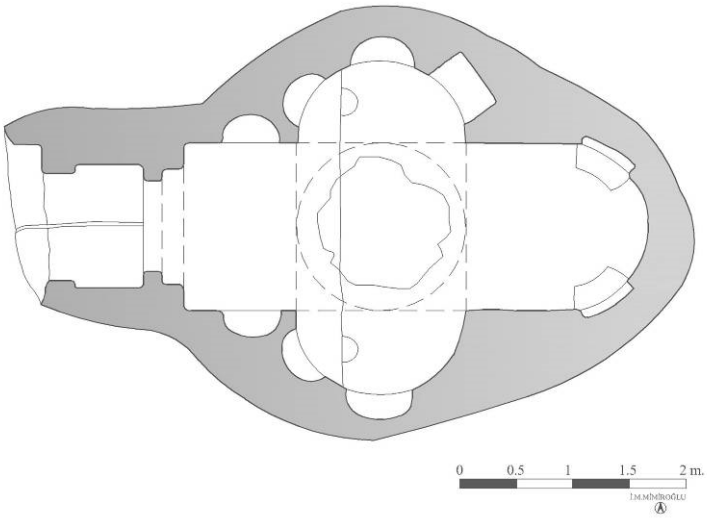

Şekil 32: Kızılören 1 Nolu Kilise'nin planı (H. Swoboda-F. Knoll'dan işlenerek)

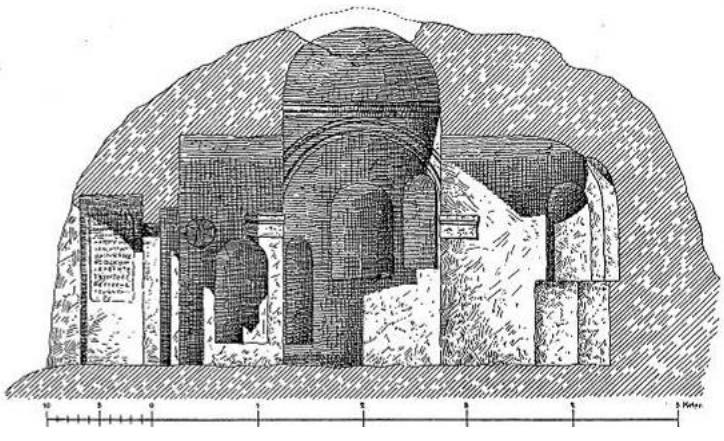

Şekil 33: Kızılören 1 Nolu Kilise'nin kesiti (H. Swoboda-F. Knoll'dan)

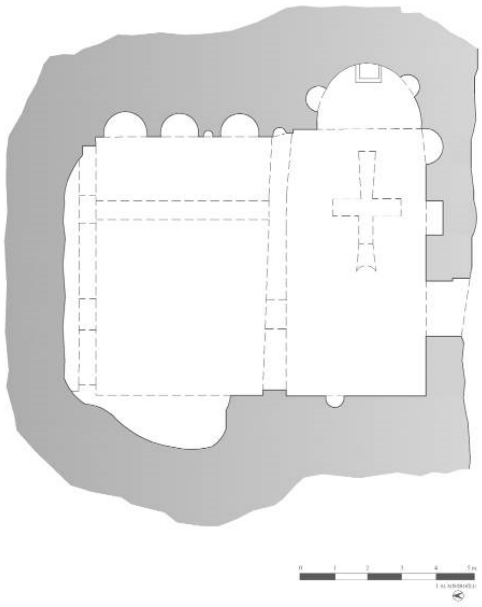

Şekil 34: Kızılören 2 Nolu Kilise'nin planı

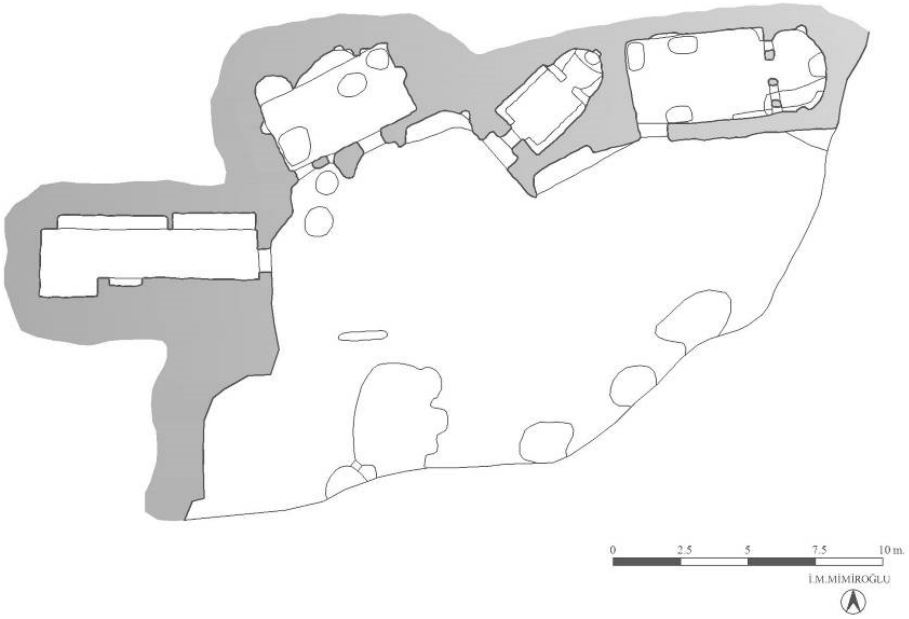

Şekil 35: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli ve B Şapeli ile diğer mekânların planı

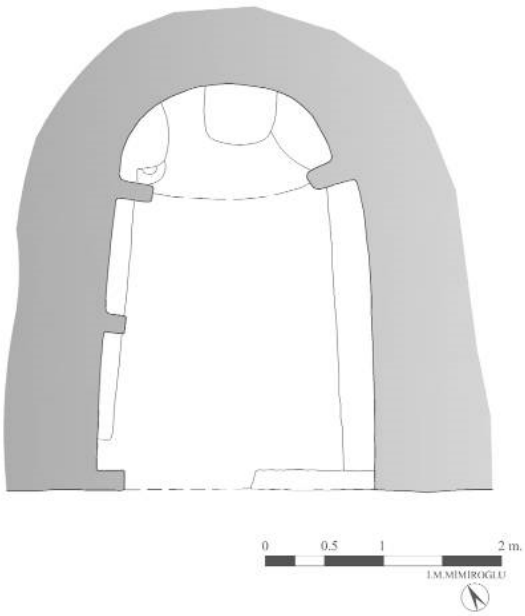

Şekil 36: Kilistra 1 nolu Şapel'in planı

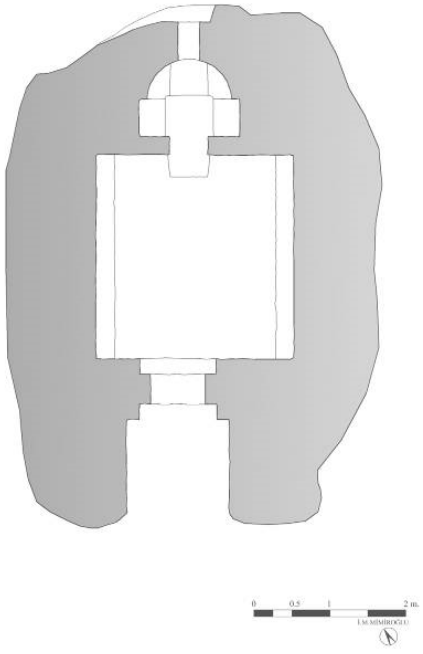

Şekil 37: Kilistra 2 nolu Şapel'in planı

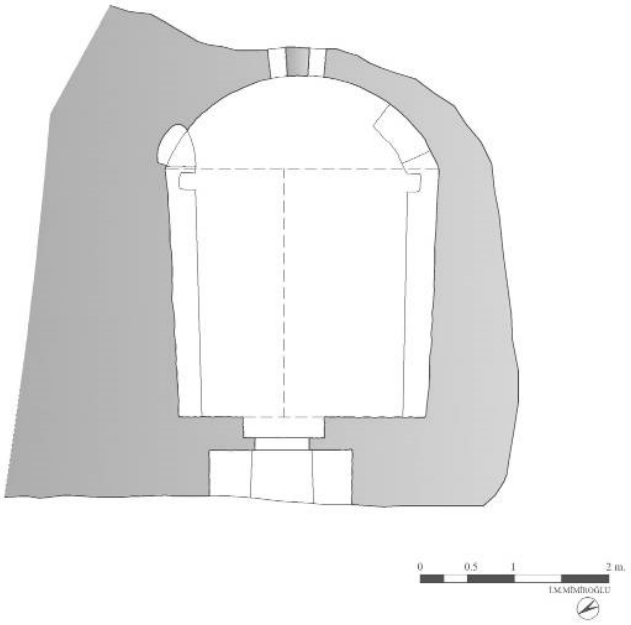

Şekil 38: Kilistra 3 nolu Şapel'in planı

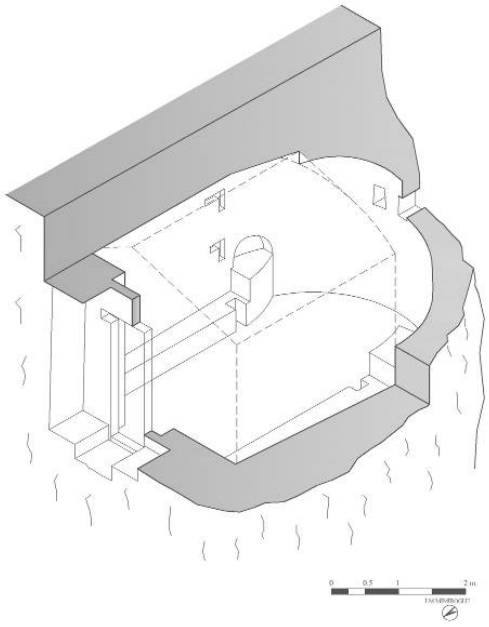

Şekil 39: Kilistra 3 nolu Şapel'in izometrik kesiti

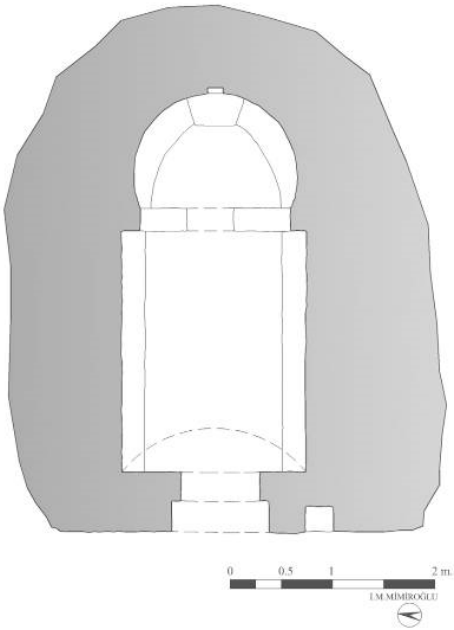

Şekil 40: Kilistra 4 nolu Şapel'in planı

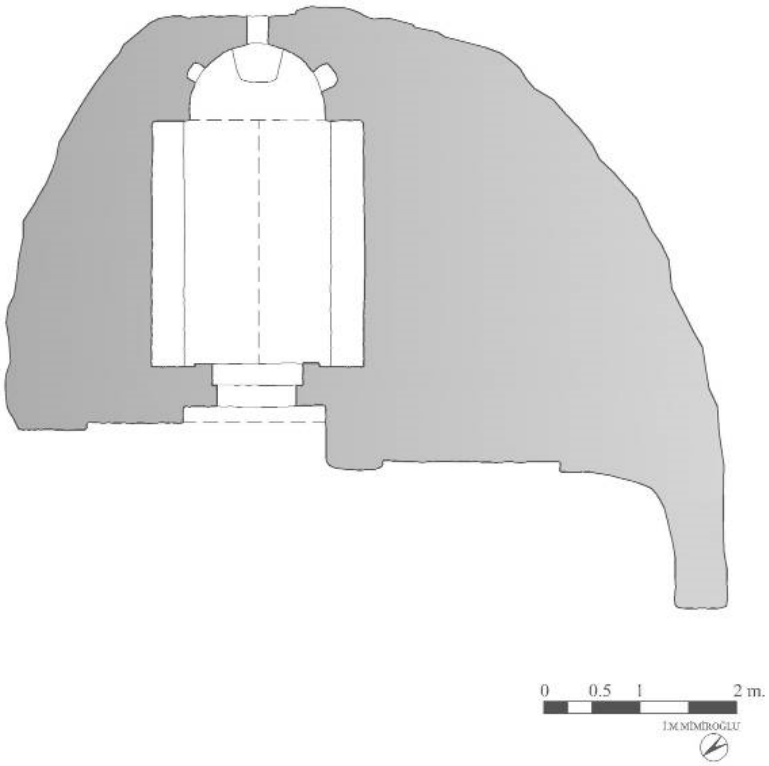

Şekil 41: Kilistra 5 nolu Şapel'in planı

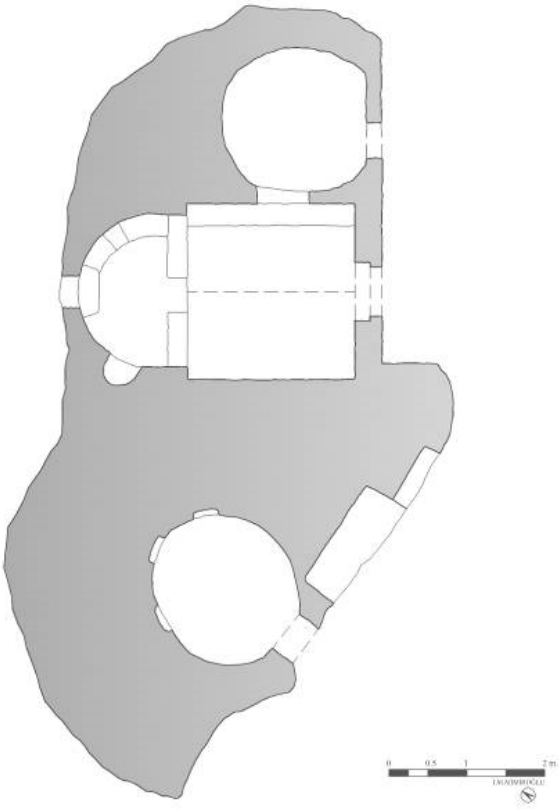

Şekil 42: Kilistra 6 nolu Şapel'in planı

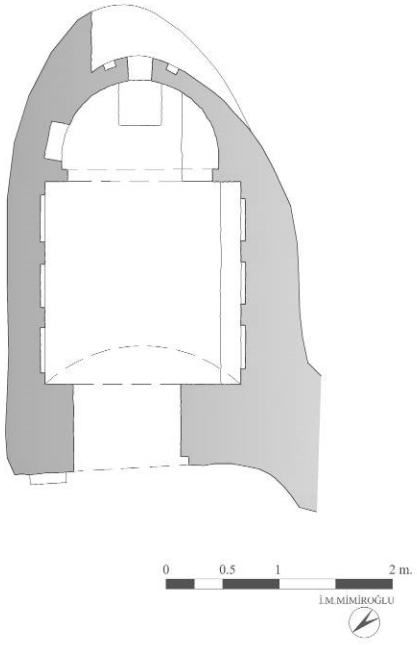

Şekil 43: Kilistra 7 nolu Şapel'in planı

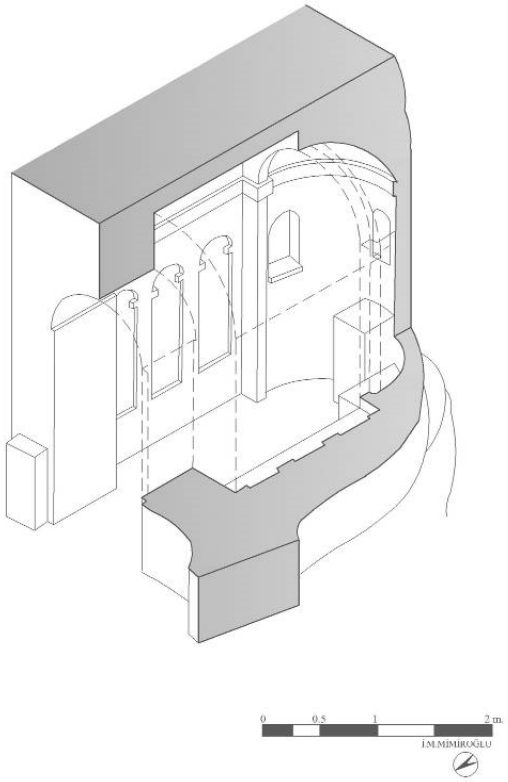

Şekil 44: Kilistra 7 nolu Şapel'in izometrik kesiti

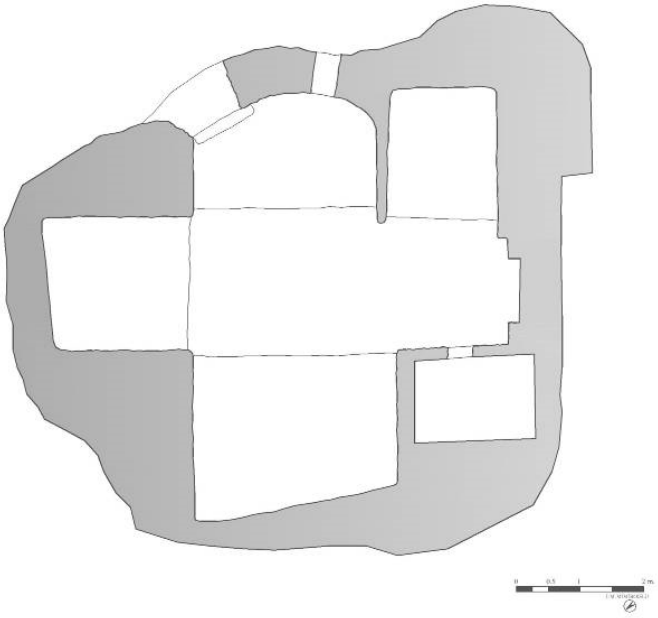

Şekil 45: Kilistra 8 nolu Şapel'in planı

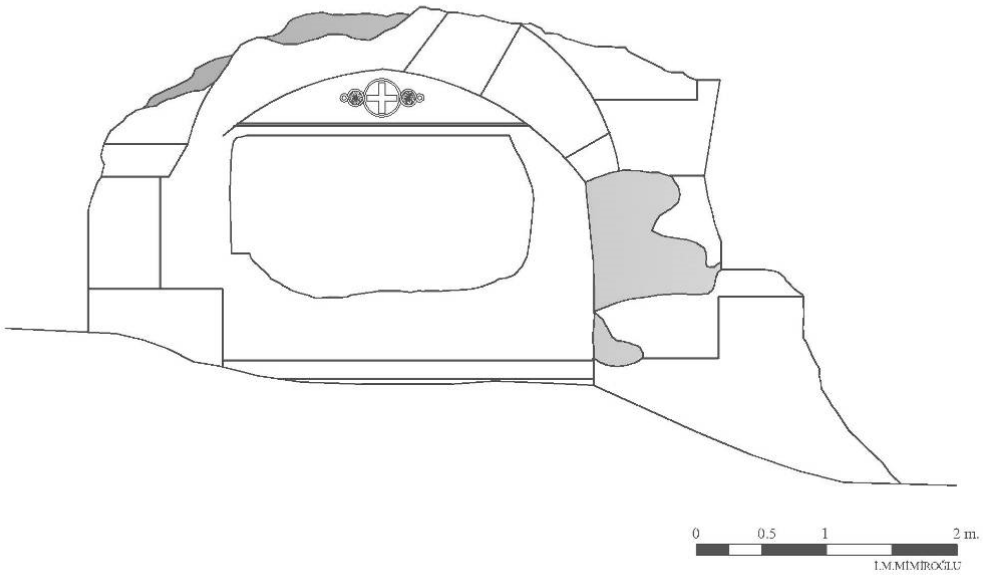

Şekil 46: Kilistra 8 nolu Şapel'in giriş cephesinde bulunan arcasolium mezar

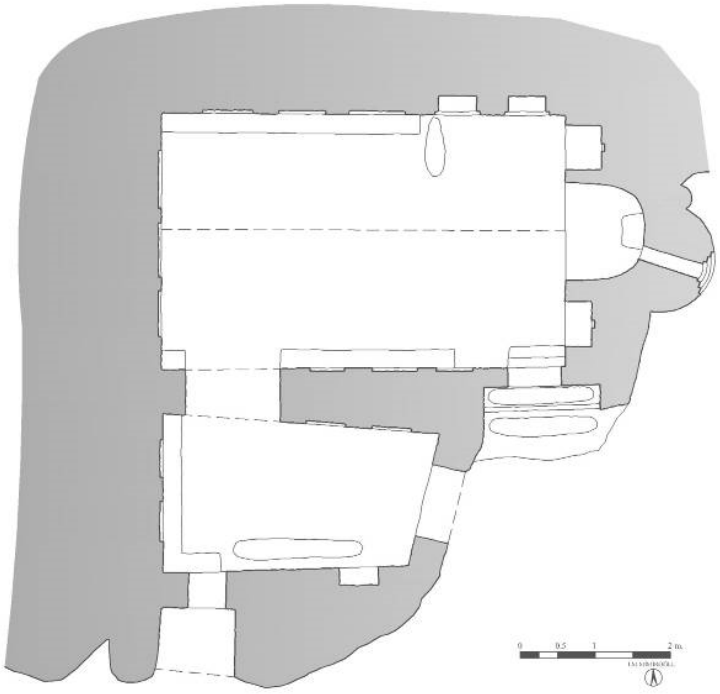

Şekil 47: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin planı

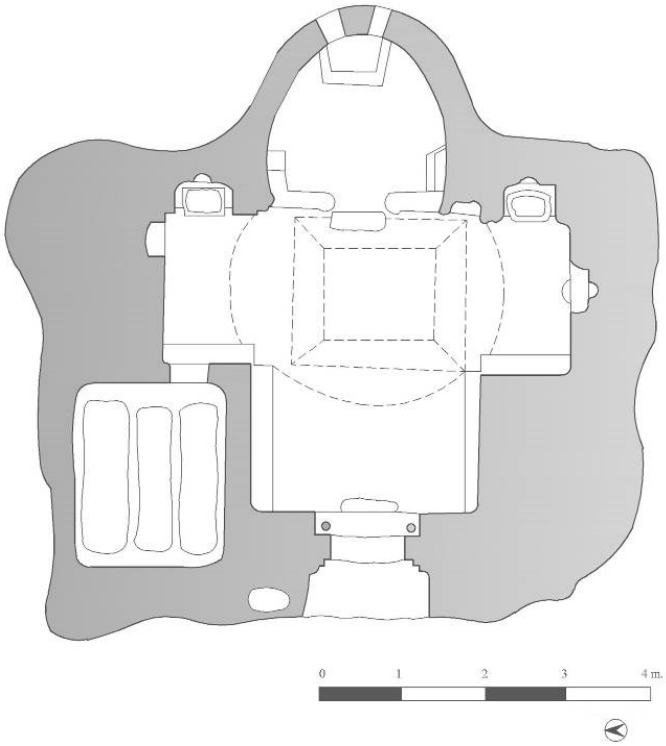

Şekil 48: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin planı (N.Özkan'dan)

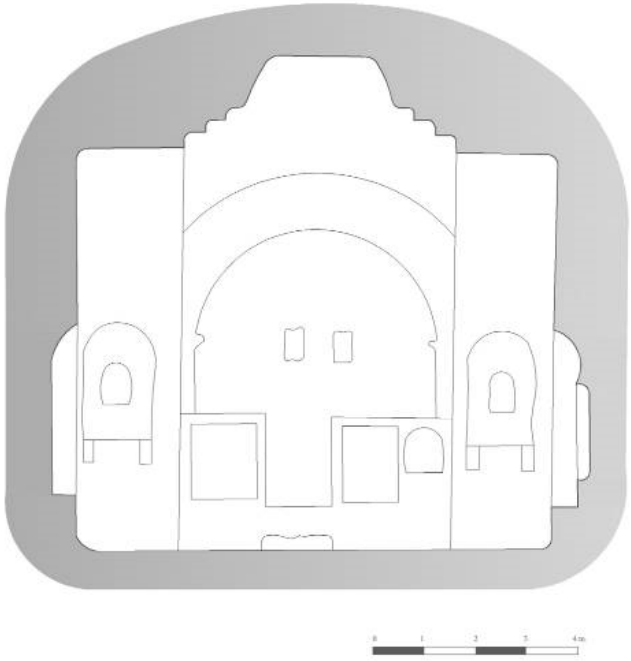

Şekil 49: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin enine kesiti (N.Özkan'dan)

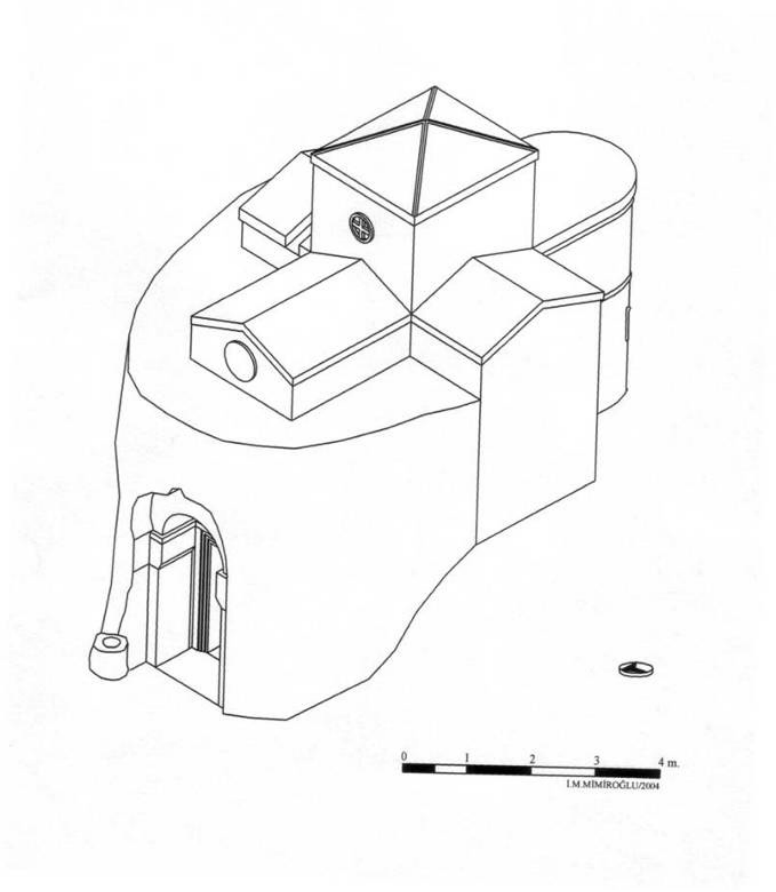

Şekil 50: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin izometrik görünümü

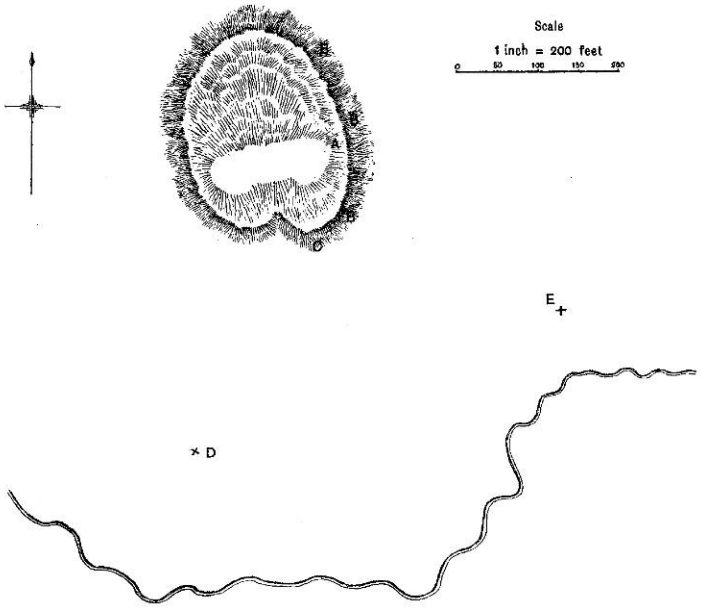

Şekil 51: Lystra Kenti'nin krokisi (H.S. Cronin'den)

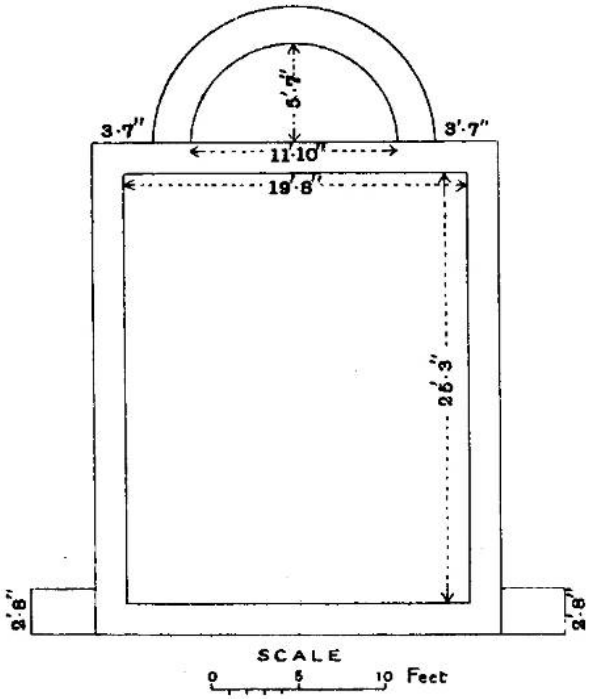

Şekil 52: Lystra Kilise'nin planı (H.S. Cronin'den)

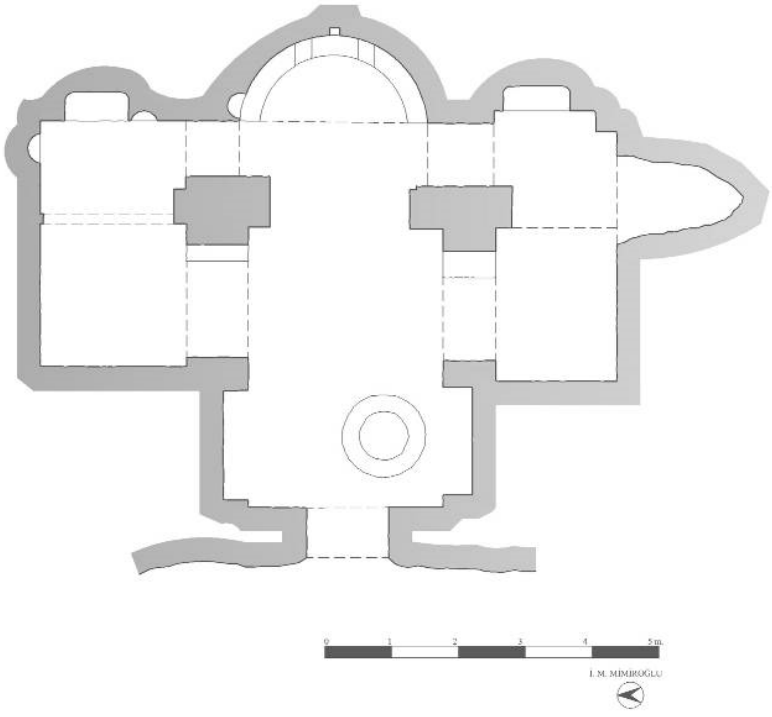

Şekil 53: İnlice 1 nolu Kilise'nin planı

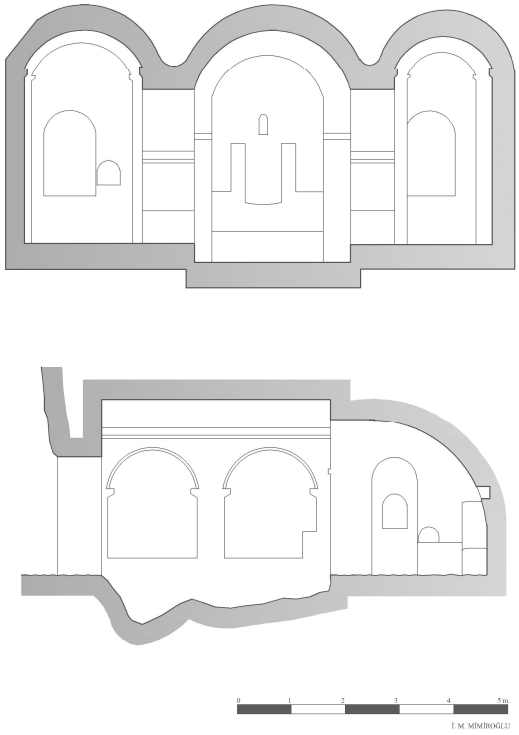

Şekil 54: İnlice 1 nolu Kilise'nin enine ve boyuna kesitleri

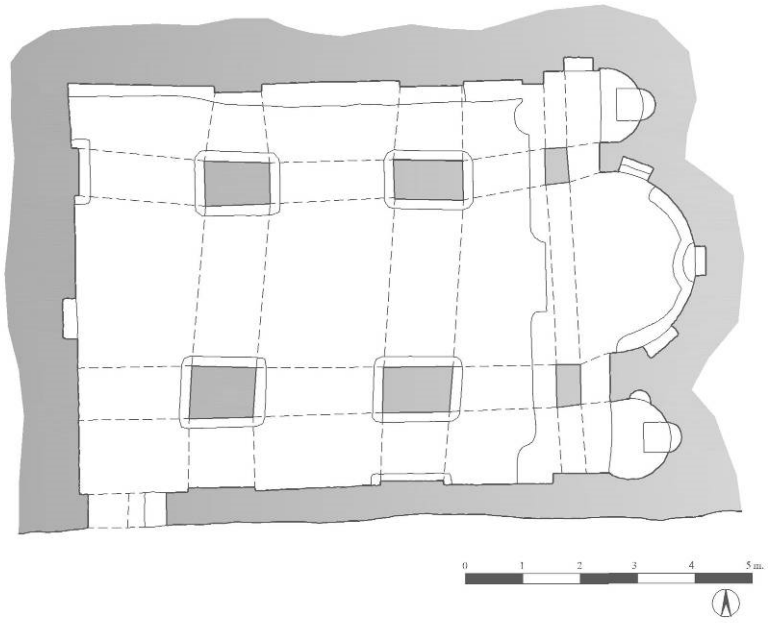

Şekil 55: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin planı (S. Eyice'den işlenerek)

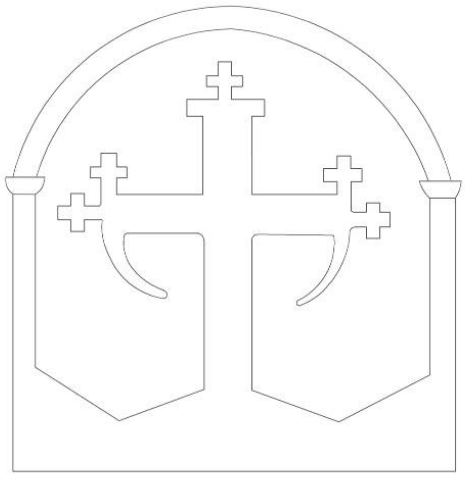

Şekil 56: Ak Manastır Kilisesi'nin güney cephesindeki haç kabartması
(S. Eyice'den)

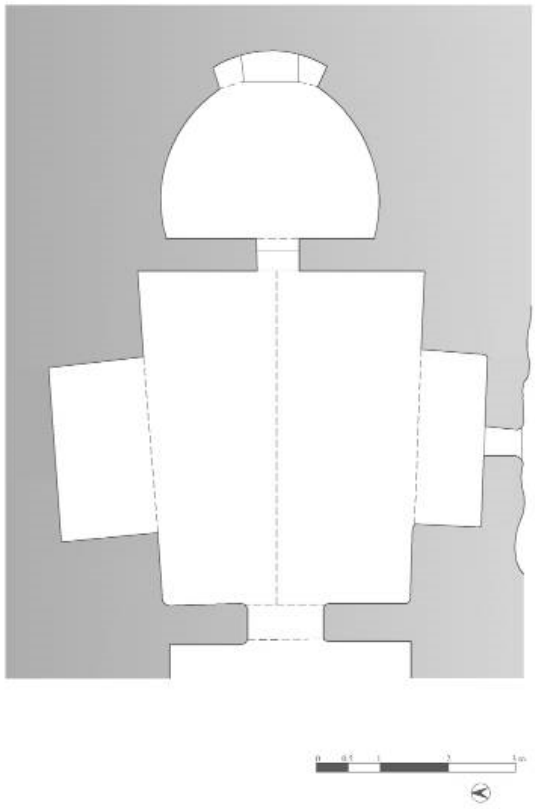

Şekil 57: Ak (Aziz Chariton) Manastır 1 nolu Şapel'in planı
(S. Eyice'den işlenerek)

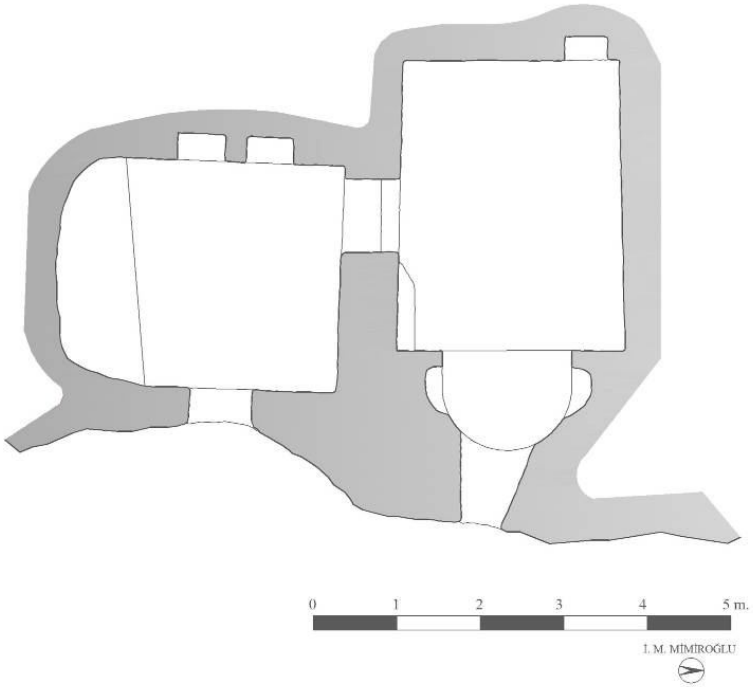

Şekil 58: Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in planı

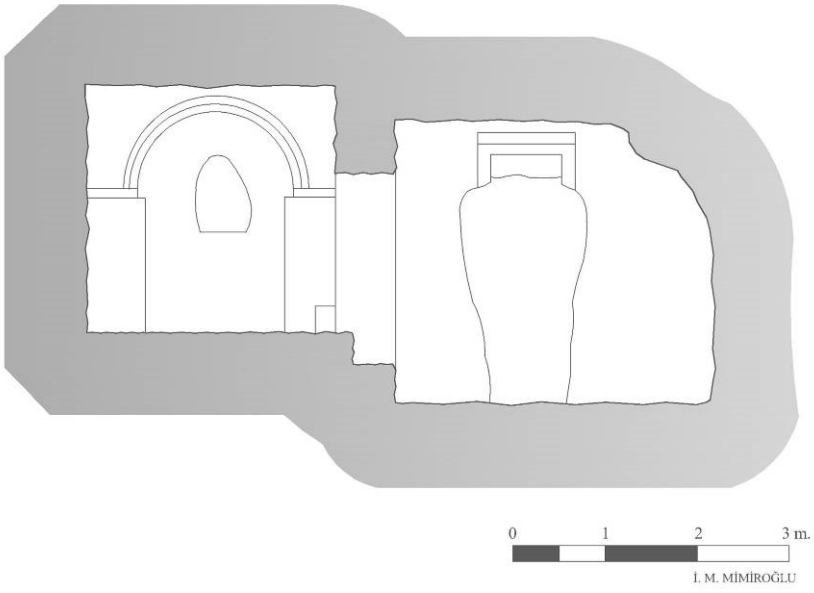

Şekil 59: Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in enine kesiti

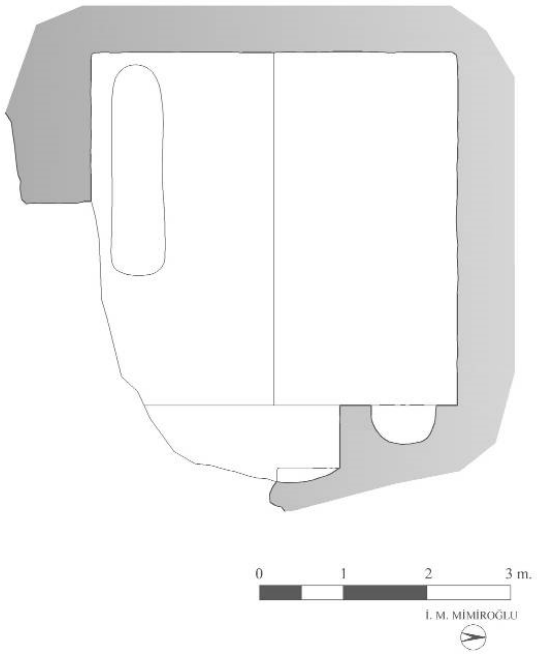

Şekil 60: Küçük Muhsine 2 nolu Şapel'in planı

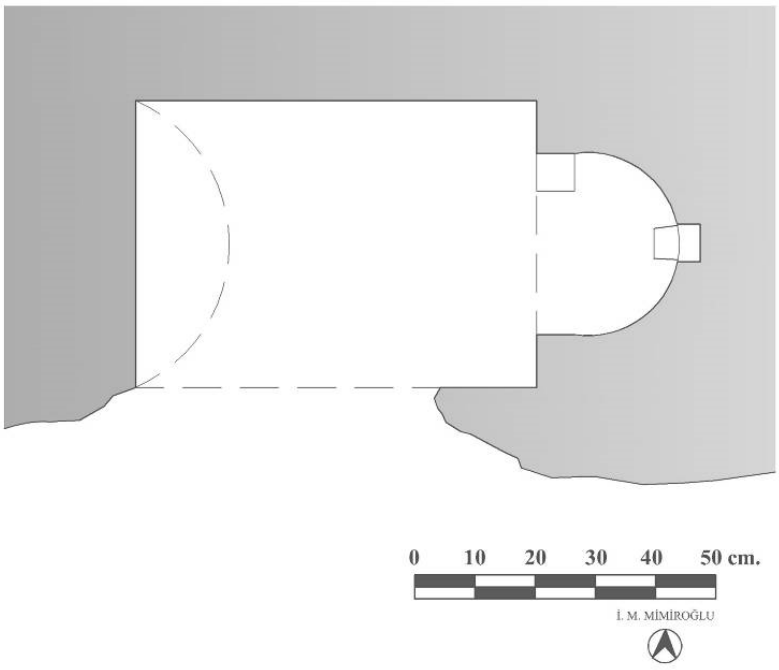

Şekil 61: Sarayköy 1 nolu Şapel'in planı

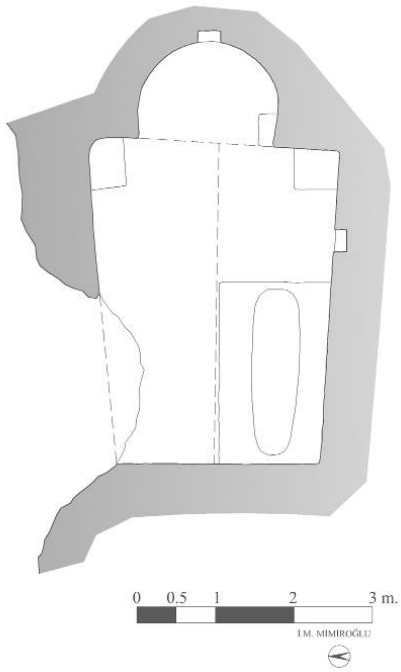

Şekil 62: Sille 1 nolu Şapel'in planı

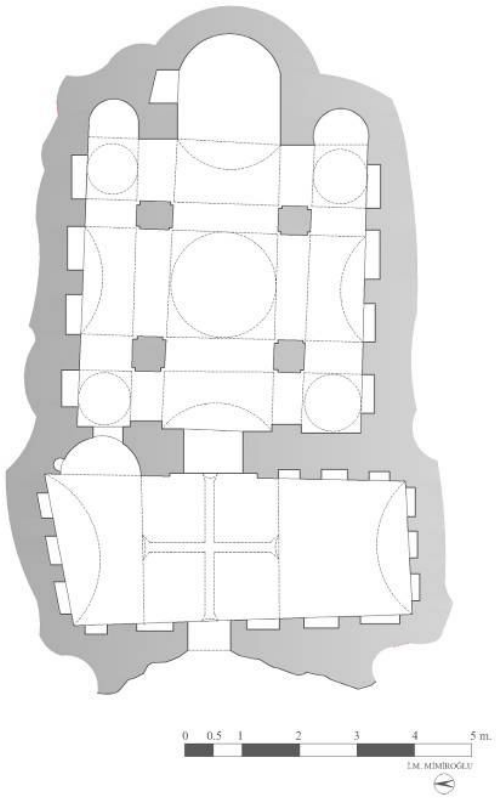

Şekil 63: Sille Kiriakon Kilisesi'nin planı

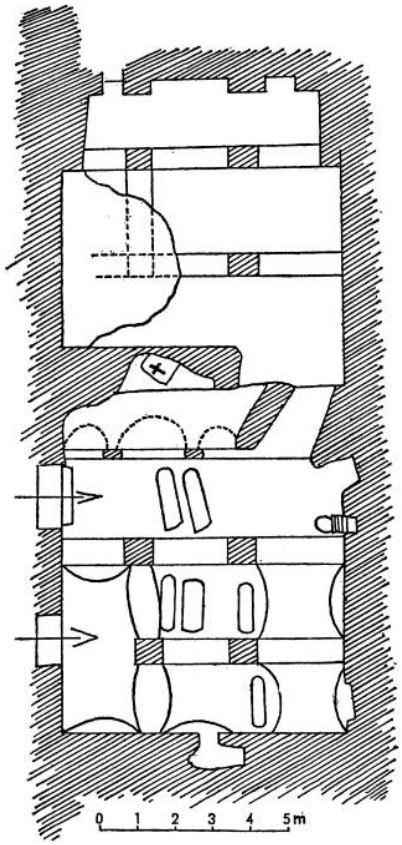

Şekil 64: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin planı (M. Restle'den)

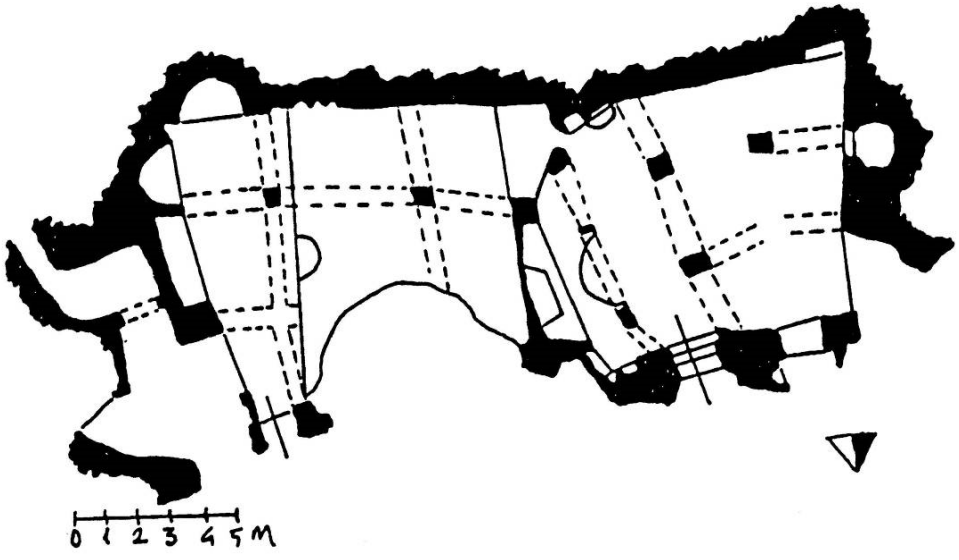

Şekil 65: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin planı (S. Eyice'den)

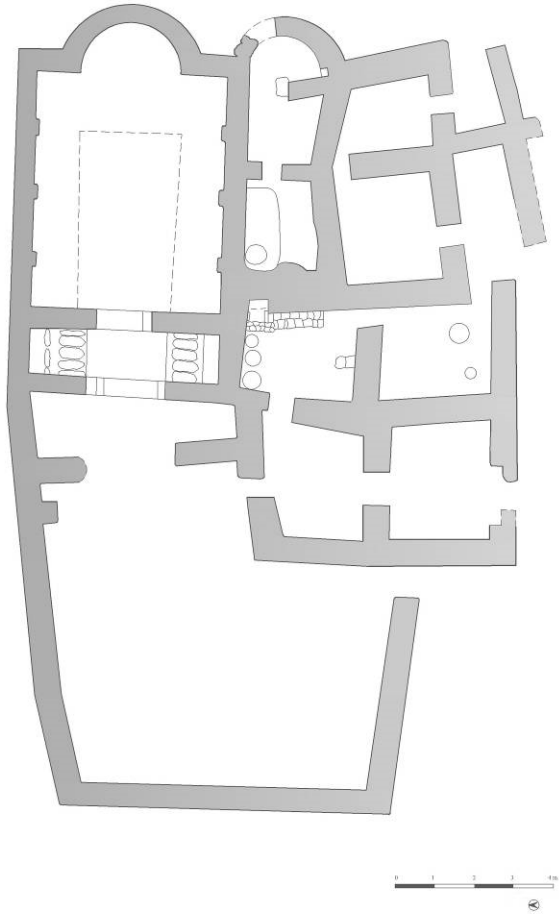

Şekil 66: Tatköy Manastır Kilisesi'nin planı (O. Ermişler'den)

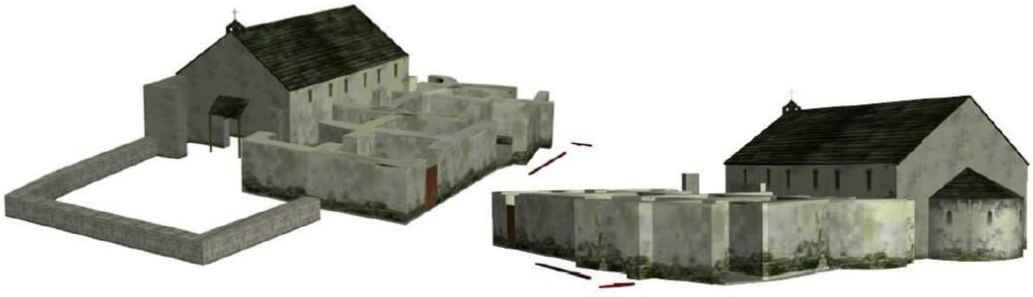

Şekil 67: Tatköy Manastır Kilisesi'nin restitüsyon modellemesi
(A.Tırpan-F.Demir'den)

Şekil 68: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiklerinin çizimi (A.Tırpan-F.Demir'den)

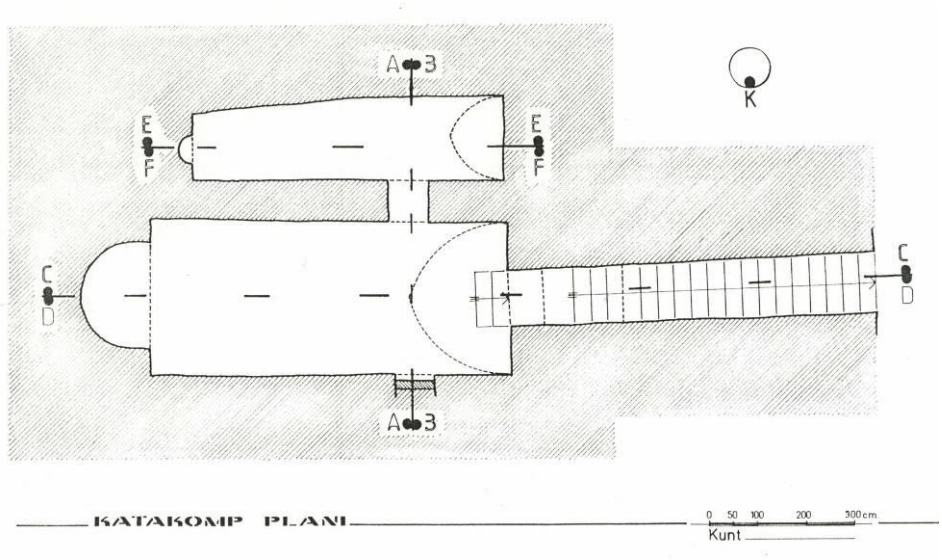

Şekil 69: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin planı (İ.Kunt'tan)

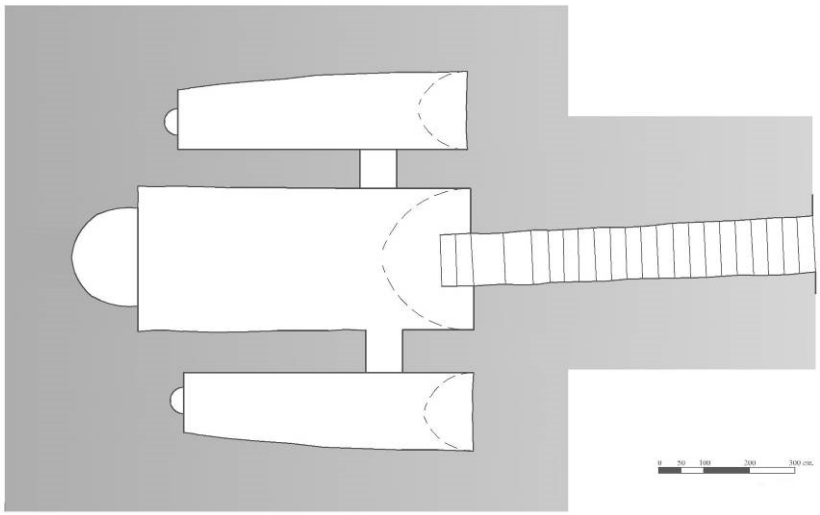

Şekil 70: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin restitüsyon denemesi (İ.Kunt'tan işlenerek)

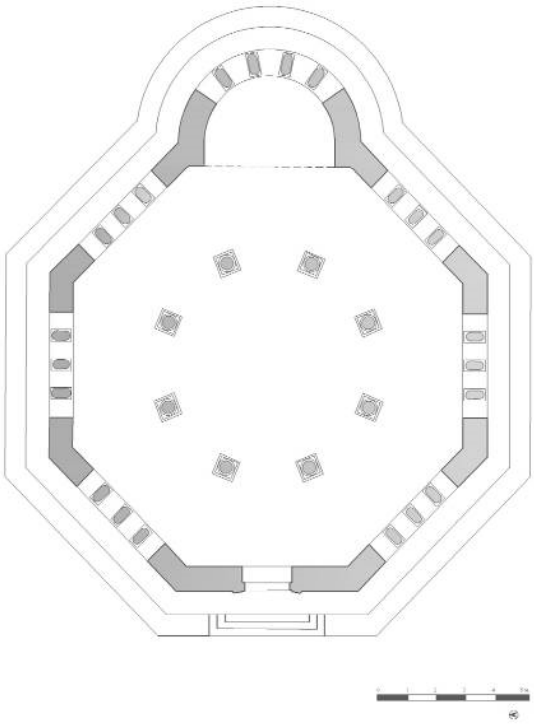

Şekil 71: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogon'nun planı
(H. Swoboda-F. Knoll'dan)

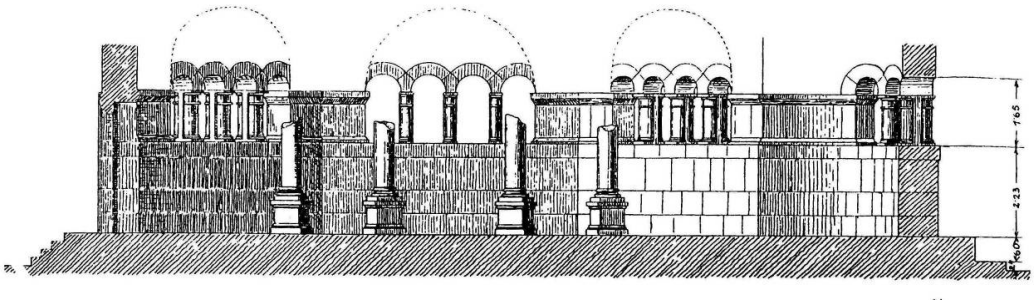

Şekil 72: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogon'nun kesiti **(**H. Swoboda-F. Knoll'dan)

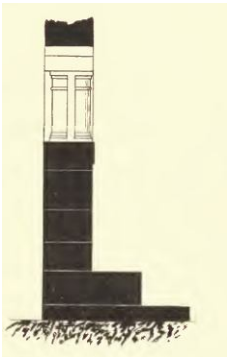

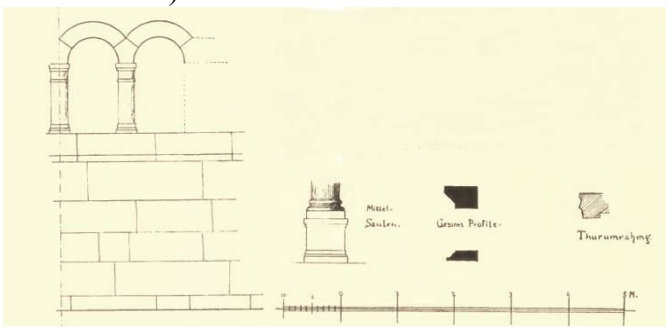

Şekil 73-74: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogon'nun duvar kesiti ile sütunları (J. Strzygowski'den)

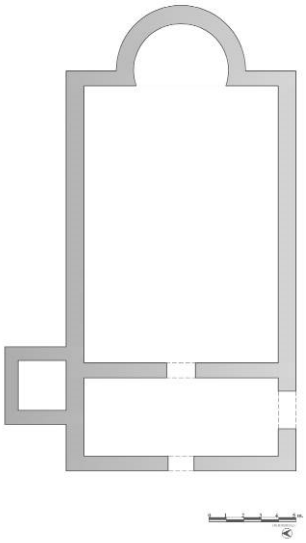

Şekil 75: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin planı **(**H. Swoboda-F. Knoll'dan)

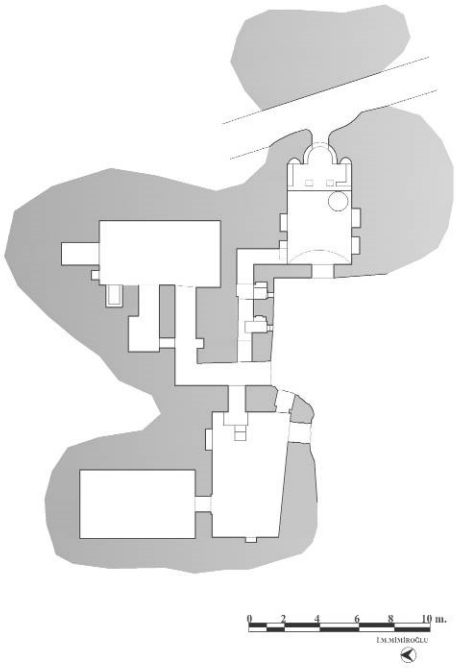

Şekil 76: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin planı

Şekil 77: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey duvarının üst sırasındaki figürler (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 78: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey duvarının alt sırasındaki figürler (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 79: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının üst sırasındaki figürler (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 80: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının üst sırasındaki figürler (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 81: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının alt sırasındaki aziz figürü (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 82: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının alt sırasındaki melek figürü (Çiz. Asena Dağ)

Şekil 83: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nde bulunan geometrik süsleme (Çiz. Asena Dağ)

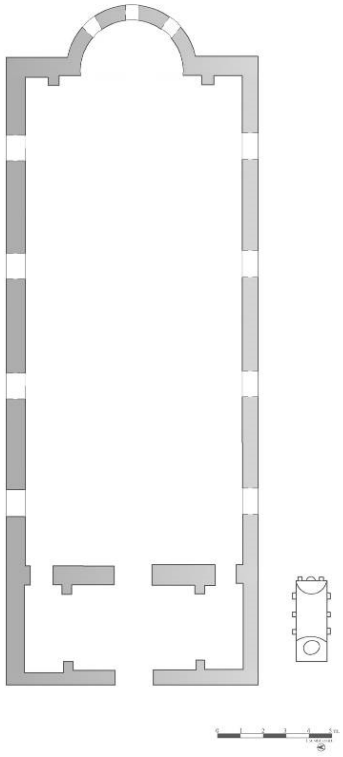

Şekil 84: Tepearası Köyü Kilisesi'nin planı

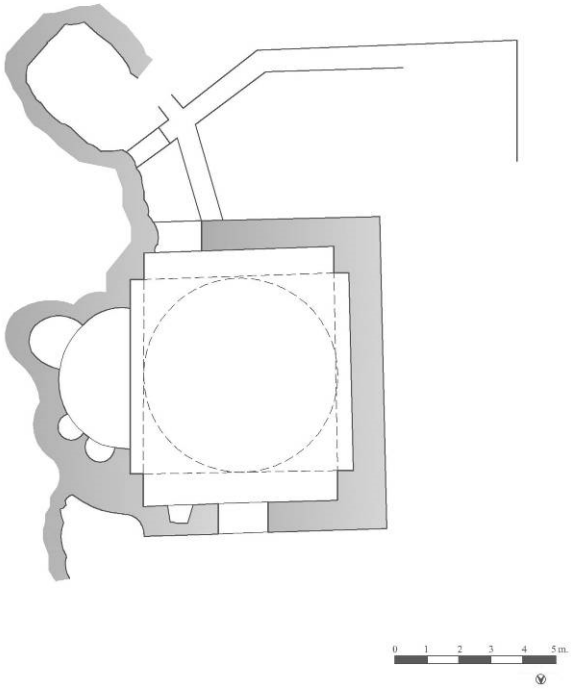

Şekil 85: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin restitüsyon planı (M. Restle'den)

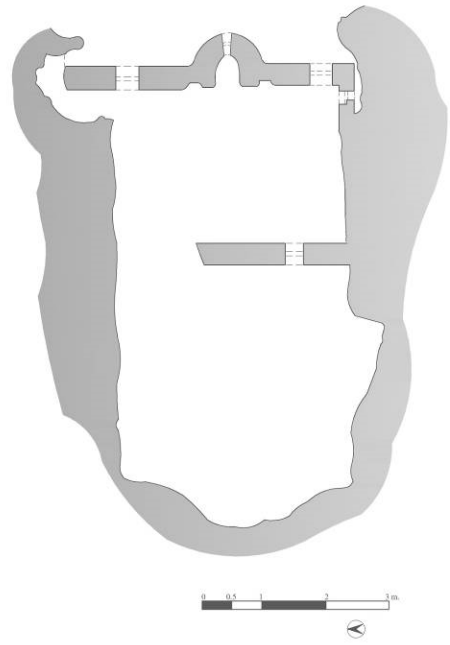

Şekil 86: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin planı (D' Alessio'dan)

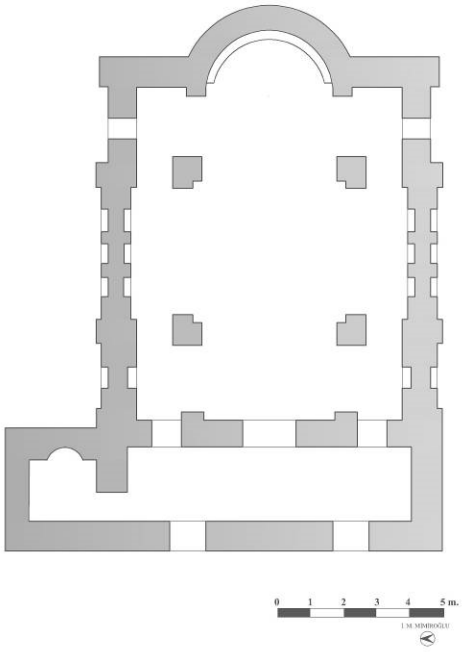

Şekil 87: Astra Kenti Kilisesi'nin planı (O. Ermişler'den)

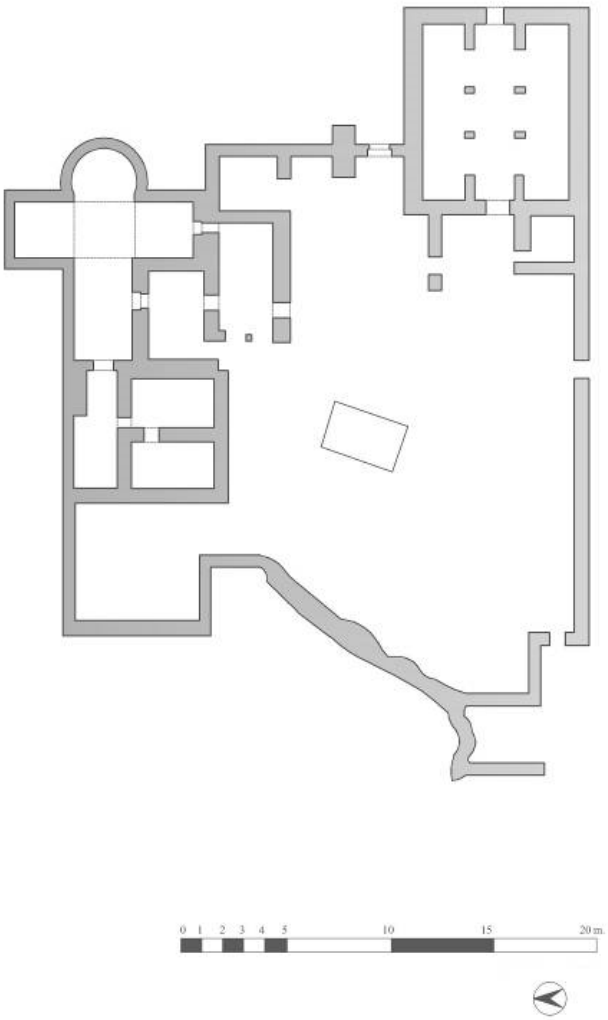

Şekil 88: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin planı (W.M. Ramsay-G. Bell'den)

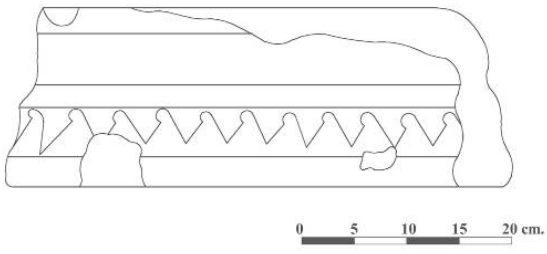

Şekil 89: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nde bulunan taş eser

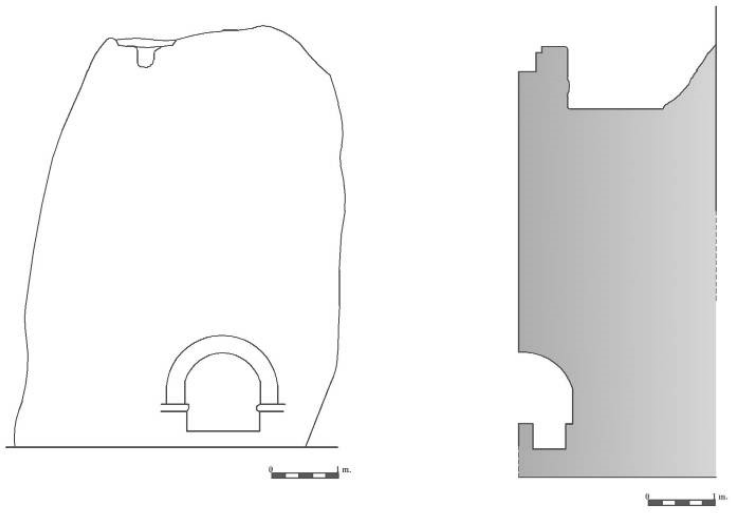

Şekil 90: Laodicea Kenti Kilisesi'nin kesit ve görünüşü (H. Bahar'dan)

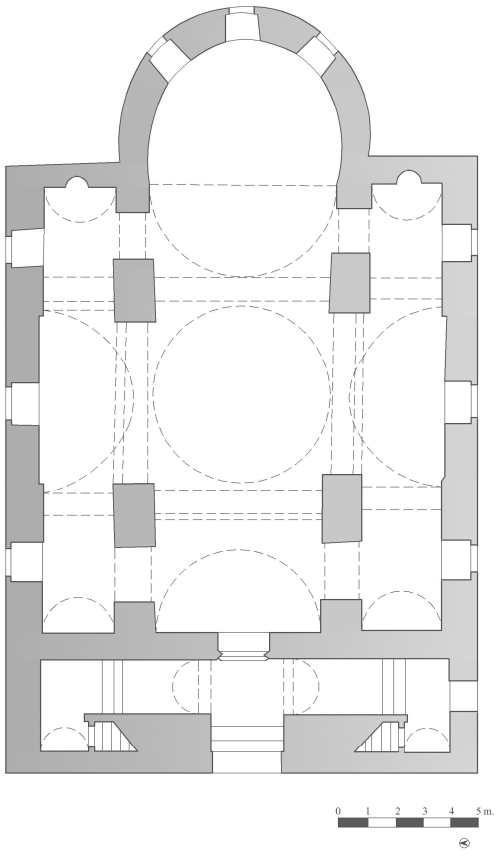

Şekil 91: Aya Elenia Kilisesi'nin planı (E. Danık'tan)

Şekil 92: Aya Elenia Kilisesi'nin kuzey-güney yönündeki narteks kesitinden doğuya bakış
(A. Kocadağıstanlı'dan)

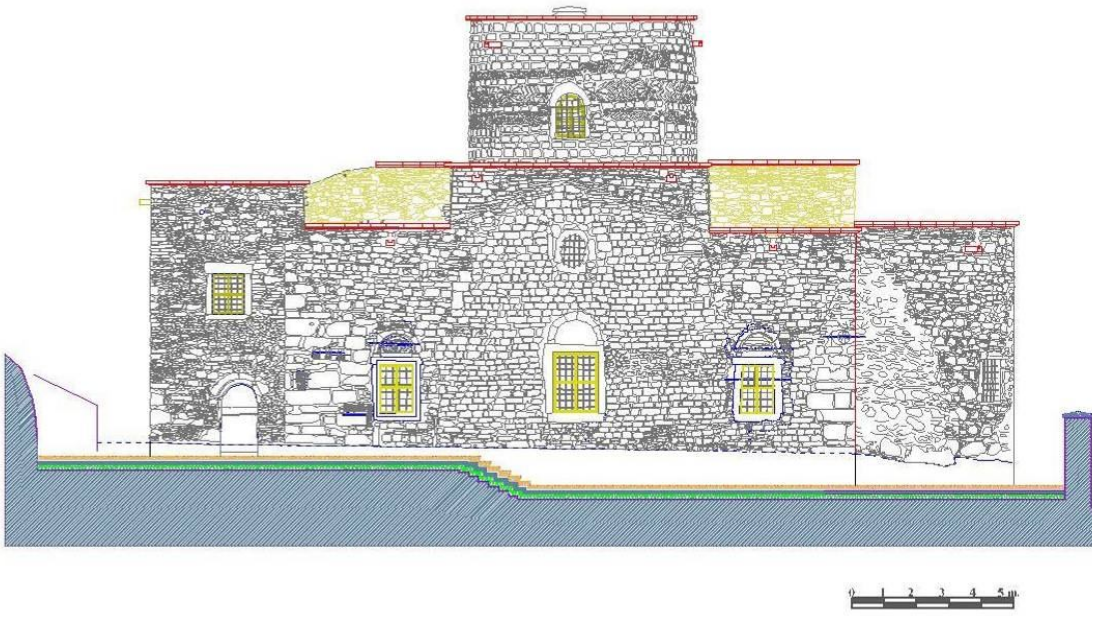

Şekil 93: Aya Elenia Kilisesi'nin güney cephe çizimi (A. Kocadağıstanlı'dan)

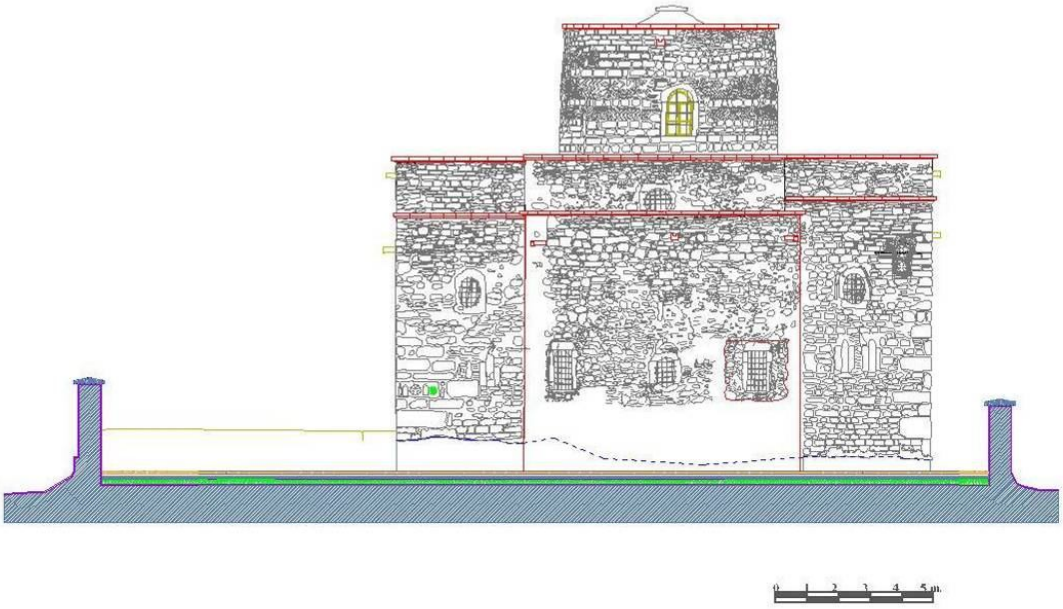

Şekil 94: Aya Elenia Kilisesi'nin doğu cephe çizimi (A. Kocadağıstanlı'dan)

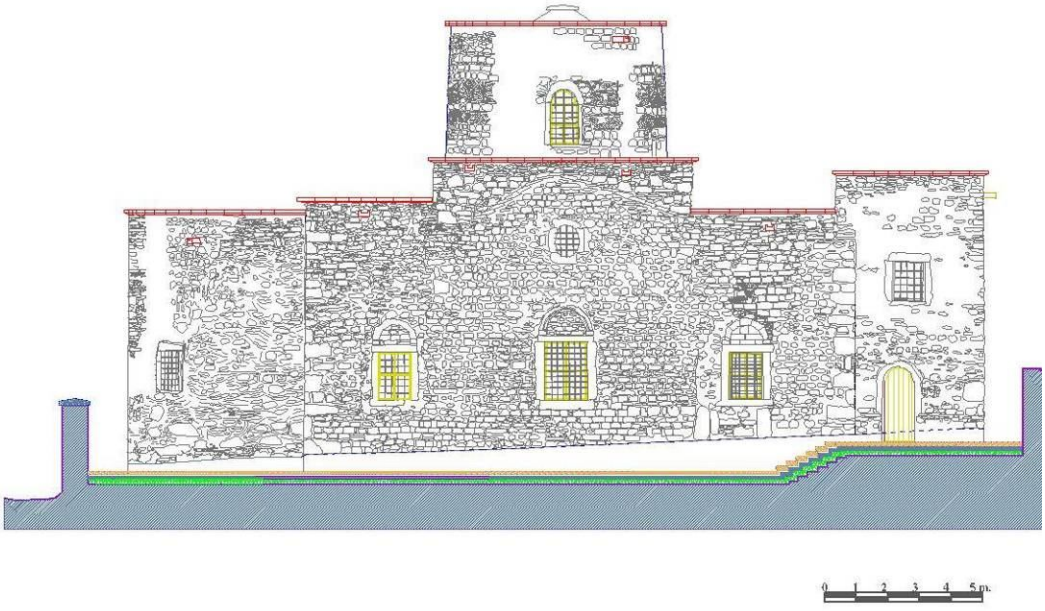

Şekil 95: Aya Elenia Kilisesi'nin kuzey cephe çizimi (A. Kocadağıstanlı'dan)

Şekil 96: Aya Elenia Kilisesi'nin doğu-batı yönündeki naos kesitinden kuzeye bakış (A. Kocadağıstanlı'dan)

Şekil 97: Aya Elenia Kilisesi'nin kuzey-güney yönündeki naos kesitinden doğuya bakış (A. Kocadağıstanlı'dan)

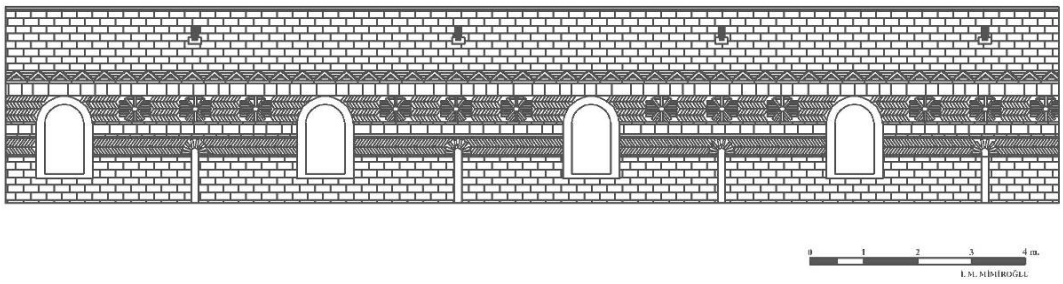

Şekil 98: Aya Elenia Kilisesi'nin kasnak çizimi

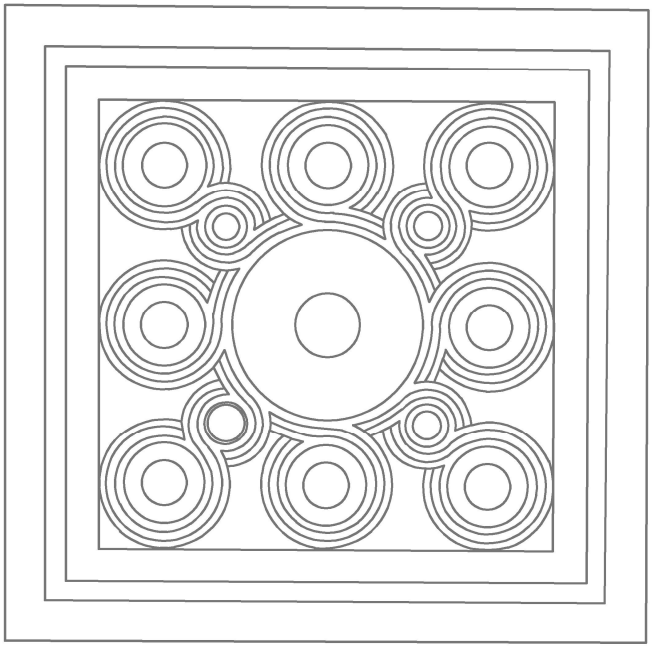

Şekil 99: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'daki mozaiklerin çizimi (Y.Demiriz'den)

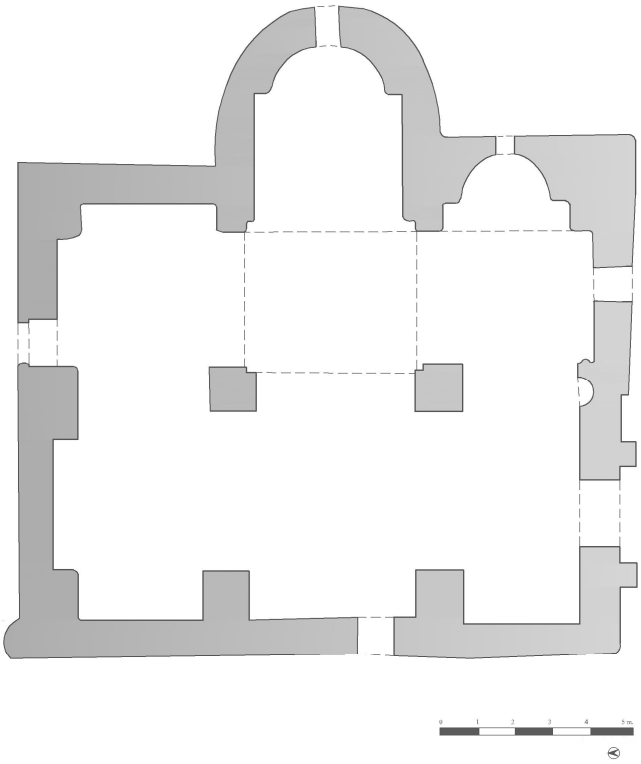

Şekil 100: Aziz Amphilochios Kilisesi'nin planı (G. Bell'den)

Şekil 101: Aziz Amphilochios Kilisesi naosunun 3D modellemesi (Tekinalp'den)

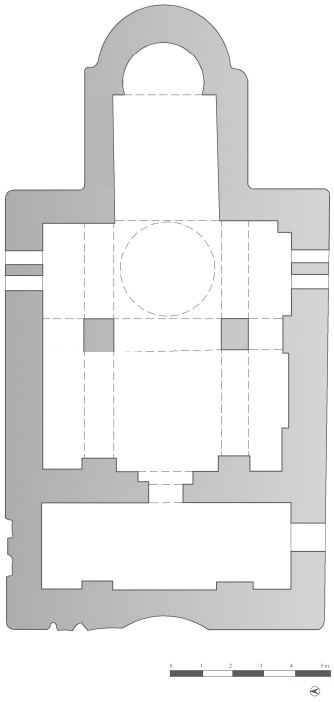

Şekil 102: Aziz Eustathios Kilisesi'nin planı (G. Bell'den)

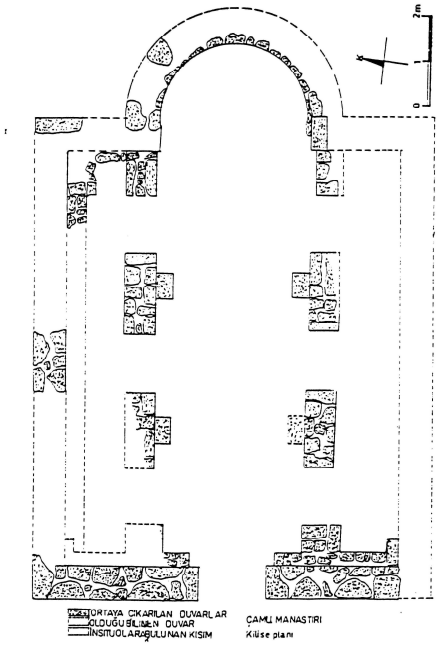

Şekil 103: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nin planı (N.Çay'dan)

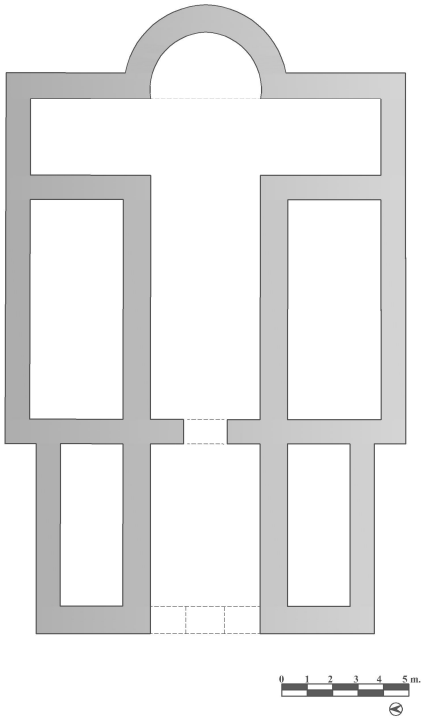

Şekil 104: Bulumya 1 Nolu Kilise'nin planı
(H. Swoboda-F. Knoll'dan)

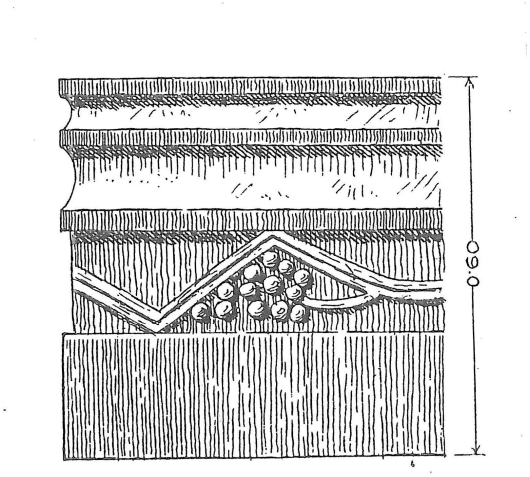

Şekil 105: Bulumya 1 Nolu Kilise'nde tespit edilen arşitrav parçası
(H. Swoboda-F. Knoll'dan)

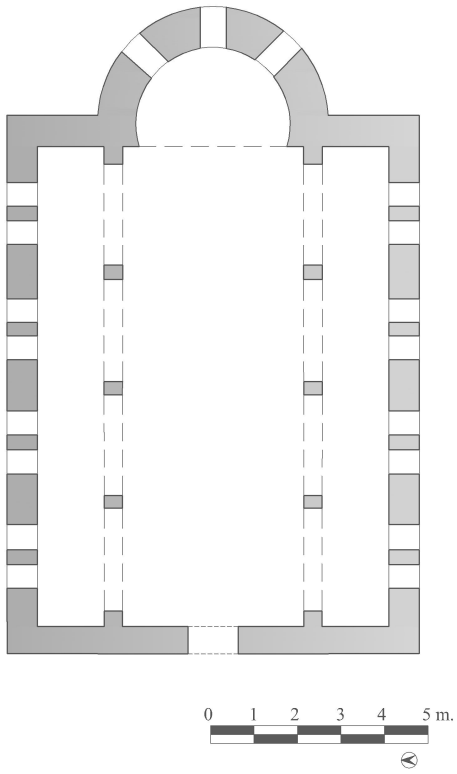

Şekil 106: Elengirit Dağı 1 Nolu Kilise'nin planı
(H. Swoboda-F. Knoll'dan)

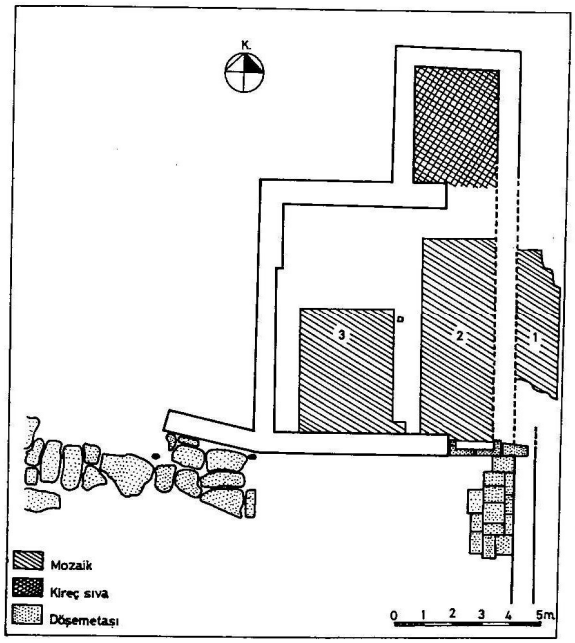

Şekil 107: Alibeyhöyük Kasabası Kilise'nin planı (K. Mertek'ten)

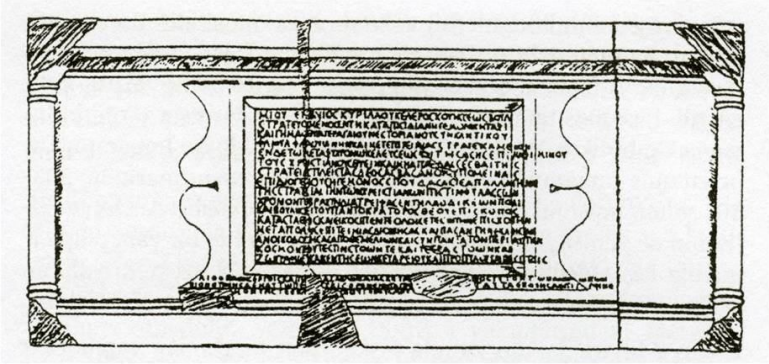

Şekil 108: Laodikeia Kombousta Piskoposu Eugenios'un lahitinin orijinal hali (G. Koch'dan)

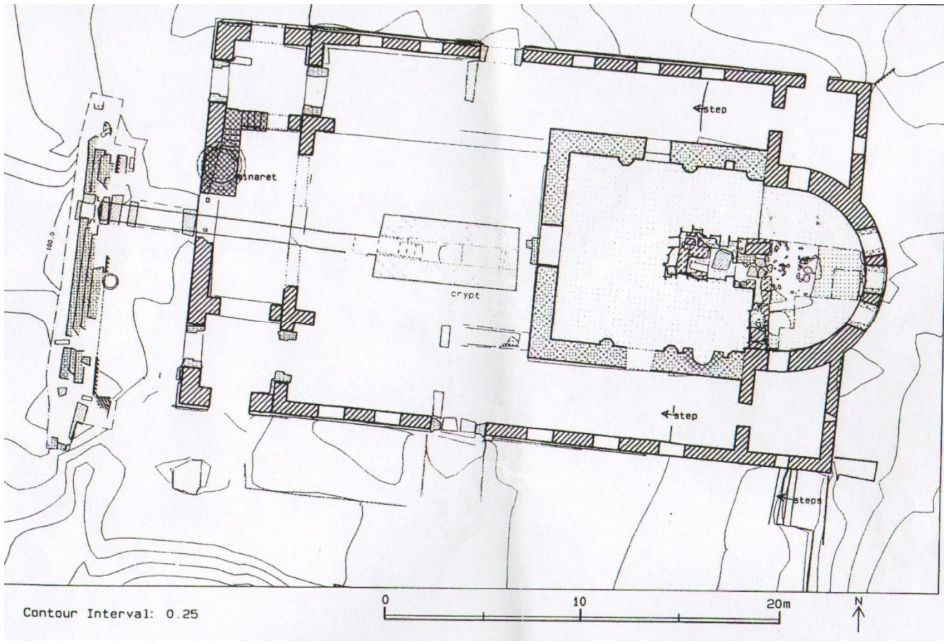

Şekil 109: Kadirli Ala Kilise'nin planı (R. Bayliss'den)

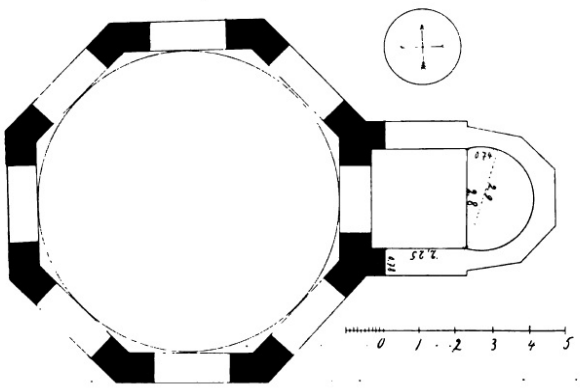

Şekil 110: Sivas Oktogonu'nun planı (H. Rott'dan)

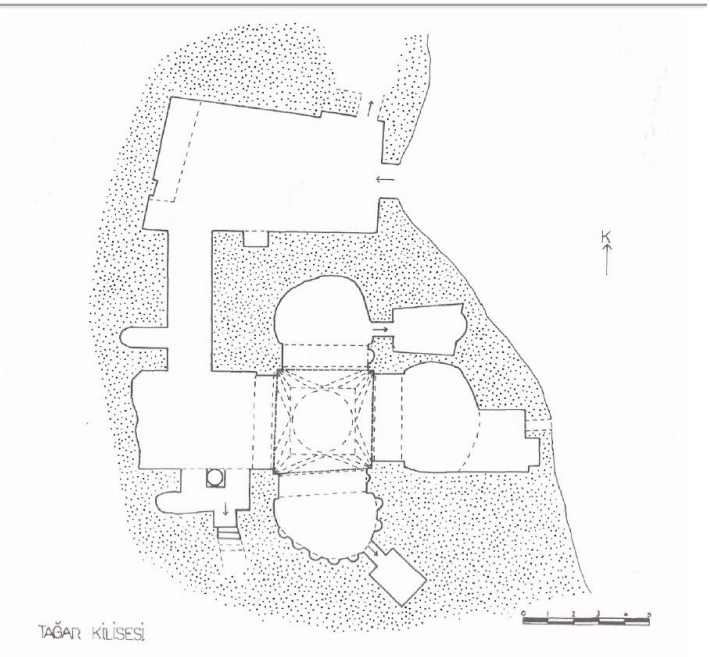

Şekil 111: Tağar Kilisesi'nin planı (F. Koçyiğit'ten)

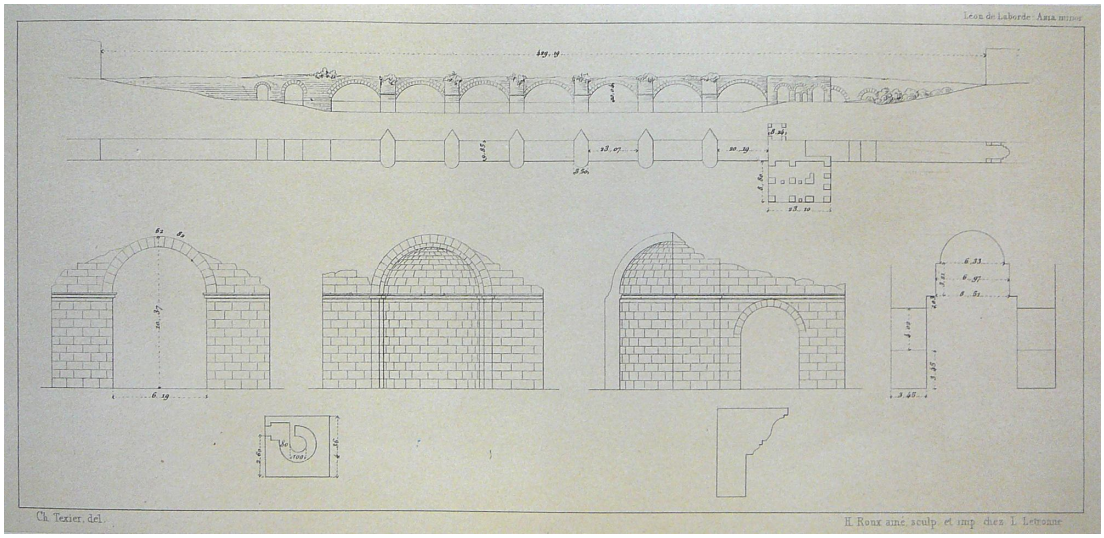

Şekil 112: Sanagarios Köprüsü yanında bulunan Apsis'in plan ve kesiti (M. Whitby'den)

RESİMLER

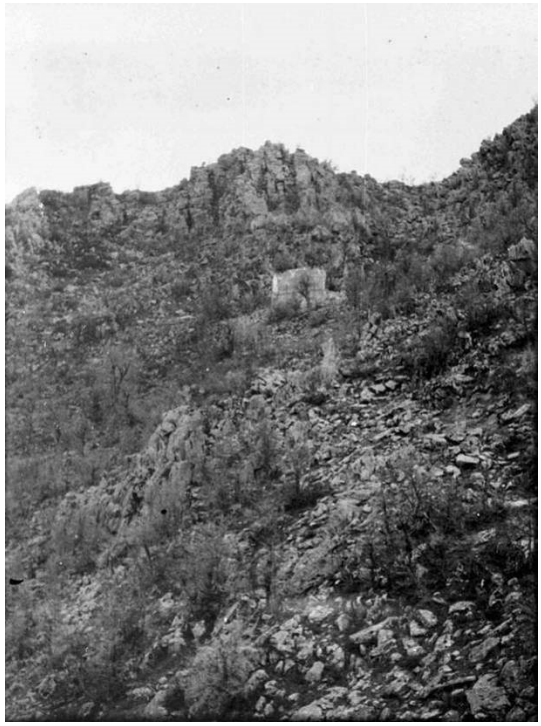

Resim 1: Ala Kilise'nin genel görünüşü (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 2: Ala Kilise'nin batı cephesi (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 3: Ala Kilise'nin batı cephesi

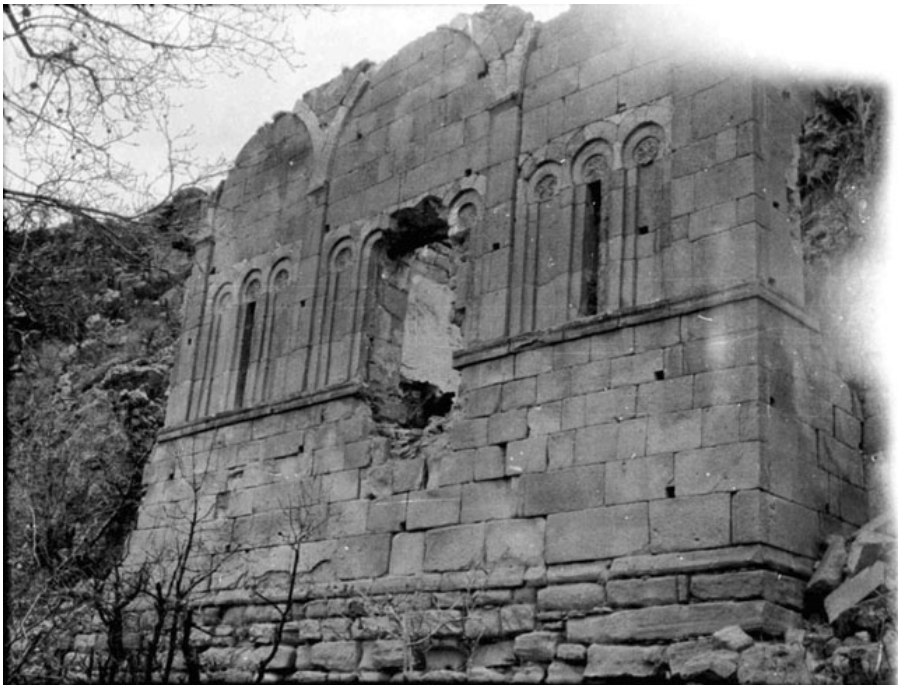

Resim 4: Ala Kilise'nin güney cephesi (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 5: Ala Kilise'nin genel görünüşü

Resim 6: Ala Kilise'nin güney cephesi

Resim 7: Ala Kilise'nin narteksi (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 8: Ala Kilise'nin narteksi

Resim 9: Ala Kilise'nin apsis ve naosu (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 10: Ala Kilise'nin apsis ve naosu

Resim 11: Ala Kilise naosunun güney duvarı

Resim 12: Ala Kilise'nin kuzeyinde bulunan şapelin girişi

Resim 13: Ala Kilise'nin kuzeyinde bulunan şapelin apsisi

Resim 14: Ala Kilise'nin kuzeyinde bulunan şapelin kuzey duvarı

Resim 15: Ala Kilise'nin güney cephesindeki madalyonlu kabartmalar

Resim 16: Ala Kilise'nin güney naos duvarında bulunan duvar resimleri

Resim 17: Ala Kilise'nin güney naos duvarında bulunan duvar resimleri

Resim 18: Ala Kilise'nin güney naos duvarındaki pencere lentosundaki duvar resimleri

Resim 19: Hayyat Kilisesi'nin etrafını çeviren koruma duvarı

Resim 20: Hayyat Kilisesi'nin etrafını çeviren koruma duvarındaki kuzey girişi

Resim 21: Hayyat Kilisesi'nin genel görünüşü

Resim 22: Hayyat Kilisesi'nin genel görünüşü (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 23: Hayyat Kilisesi'nin kuzey cephesi

Resim 24: Hayyat Kilisesi narteksinin güney duvarında bulunan niş (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 25: Hayyat Kilisesi'nin batı cephesindeki naos girişi

Resim 26: Hayyat Kilisesi'nin kuzey duvarında bulunan mazgal pencere (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 27: Hayyat Kilisesi'nin kuzey duvarında bulunan mazgal pencere

Resim 28: Hayyat Kilisesi'nin güney haç kolu civarında bulunan profilli kapı lentosu

Resim 29: Hayyat Kilisesi'nin apsisi

Resim 30: Hayyat Kilisesi apsisinin doğu duvarında yer alan ikiz pencere (Mayıs 1907 - G. Bell'den)

Resim 31: Hayyat Kilisesi'nin çevresindeki molozlar arasında bulunan haç kabartmalı mimari blok

Resim 32: Botsa 1 nolu Kilise'nin genel görünüşü

Resim 33: Botsa 1 nolu Kilise'nin girişi

Resim 34: Botsa 1 nolu Kilise'nin naosu

Resim 35: Botsa 1 nolu Kilise'nin batı duvarı

Resim 36: Botsa 1 nolu Kilise'nin güneydoğusunda bulunan tonozlu mekân

Resim 37: Botsa 1 nolu Kilise'nin batı duvarında bulunan kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 38: Botsa 1 nolu Kilise'nin üst kotundaki mekânda yer alan kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 39: Botsa 2 nolu Kilise'nin girişinin bulunduğu mekân

Resim 40: Botsa 2 nolu Kilise'nin girişi

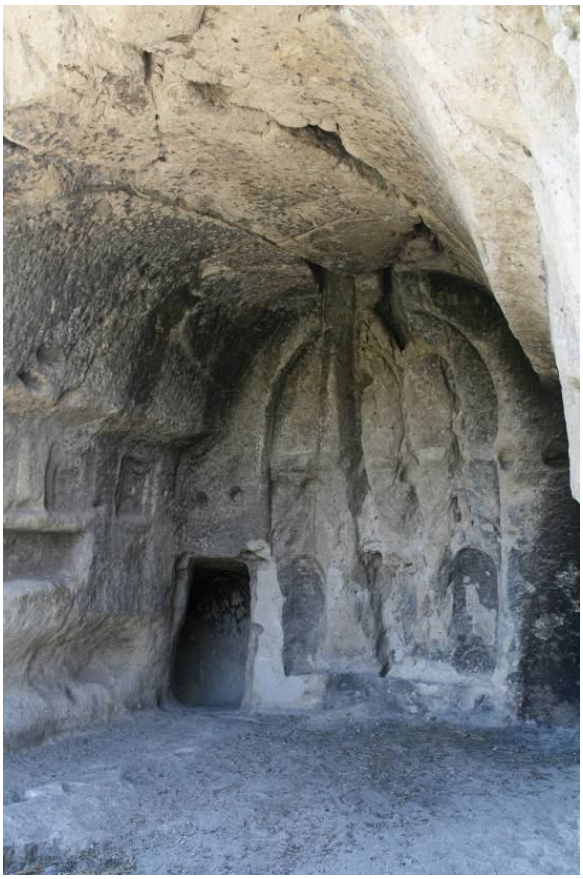

Resim 41: Botsa 2 nolu Kilise'nin naosu

Resim 42: Botsa 2 nolu Kilise naosunun batı duvarı

Resim 43: Botsa 2 nolu Kilise naosunun güney duvarı

Resim 44: Botsa 2 nolu Kilise naosunun kuzey duvarı

Resim 45: Botsa 2 nolu Kilise naosunun doğu bölümü

Resim 46: Botsa 3 nolu Kilise'nin yer aldığı yapı kompleksinin güney girişi

Resim 47: Botsa 3 nolu Kilise'nin girişi ve güney batısındaki kolonlu mekân

Resim 48: Botsa 3 nolu Kilise'nin güneyindeki mekânda bulunan mezar

Resim 49: Botsa 3 nolu Kilise'nin apsisi

Resim 50: Botsa 3 nolu Kilise'nin apsisi ve kuzey duvarı

Resim 51: Botsa 3 nolu Kilise'nin güney duvarında yer alan nişler

Resim 52: Botsa 3 nolu Kilise'nin güneyindeki dikdörtgen su haznesi

Resim 53: Botsa 3 nolu Kilise'nin güneyindeki mekânda bulunan haç kabartması

Resim 54: Botsa 3 nolu Kilise'nin güneyindeki güvercinliğin girişi

Resim 55: Botsa 3 nolu Kilise'nin güneyindeki güvercinliğin içi

Resim 56: Botsa 4 nolu Kilise'nin genel görünümü

Resim 57: Botsa 4 nolu Kilise'nin girişi

Resim 58: Botsa 4 nolu Kilise'nin naos ve apsisi

Resim 59: Botsa 4 nolu Kilise'nin kuzey naos duvarı

Resim 60: Botsa 4 nolu Kilise'nin güney naos duvarı

Resim 61: Botsa 4 nolu Kilise'nin apsisi

Resim 62: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 1. mekân

Resim 63: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 2. mekân

Resim 64: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 3. mekân

Resim 65: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 4 ve 5. mekânların genel görünümü

Resim 66: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 4. mekân

Resim 67: Botsa 4 nolu Kilise'nin batısındaki 5. mekân

Resim 68: Botsa 4 nolu Kilise'nin doğu duvarındaki haç motifi

Resim 69: Botsa Eyvanlı Yapı'nın genel görünümü

Resim 70: Botsa Eyvanlı Yapı'nın doğu duvarı

Resim 71: Botsa Eyvanlı Yapı'nın batı duvarı

Resim 72: Botsa Eyvanlı Yapı'nın güney cephesindeki haç kabartması

Resim 73: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin genel görünüşü

Resim 74: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin naos ve apsisi

Resim 75: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin naosundaki ayaklar

Resim 76: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin güneyindeki ek mekânın apsisi

Resim 77: Çukurtekke 1 Nolu Kilise'nin kuzeyindeki ek mekânın doğu duvarı

Resim 78: Çukurtekke 1 Nolu Kilise kalıntıları arasında bulunan mimari parça

Resim 79: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin genel görünüşü

Resim 80: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin ana apsisi

Resim 81: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin güneydeki yan apsisi

Resim 82: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin yıkıntıları arasındaki kemer parçası

Resim 83: Çukurtekke 2 Nolu Kilise'nin yıkıntıları arasındaki pencere payesi

Resim 84: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin genel görünümü

Resim 85: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin girişi

Resim 86: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin narteksi

Resim 87: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin narteksindeki naos girişi

Resim 88: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin naosu

Resim 89: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin naosundaki ayaklar

Resim 90: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin apsisi

Resim 91: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin güneydeki yan apsisi

Resim 92: Kayadibi 1 nolu Kilise'nin naosundaki templonun izleri

Resim 93: Kayadibi 1 nolu Kilise naosunun kuzey duvarındaki pencere açıklığı

Resim 94: Kayadibi 1 nolu Kilise narteksine eklenen haç planlı şapelin genel görünümü

Resim 95: Kayadibi 1 nolu Kilise narteksine eklenen haç planlı şapelin apsisi

Resim 96: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki kemerlerde bulunan kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 97: Kayadibi 1 nolu Kilise narteksindeki niş etrafına yapılan kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 98: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki ayaklar üzerinde yer alan fresk süslemeler

Resim 99: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki ayaklar üzerinde yer alan fresk süslemeler

Resim 100: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki kemer karınlarındaki fresk süslemeler

Resim 101: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki kemer karınlarındaki fresk süslemeler

Resim 102: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki tonozlar üzerinde bulunan fresk süslemeler

Resim 103: Kayadibi 1 nolu Kilise naosundaki tonozlar üzerinde bulunan fresk süslemeler

Resim 104: Kayadibi 1 nolu Kilise naosu duvarlarındaki fresk süslemeler

Resim 105: Kayadibi 1 nolu Kilise naosu duvarlarındaki fresk süslemeler

Resim 106: Kayadibi 2 nolu Kilise narteksinin genel görünümü

Resim 107: Kayadibi 2 nolu Kilise narteksinin örtüsü

Resim 108: Kayadibi 2 nolu Kilise naosu ve apsisinin genel görünümü

Resim 109: Kayadibi 2 nolu Kilise güney naos duvarının genel görünümü

Resim 110: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin ana apsisi

Resim 111: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güney yan apsisi

Resim 112: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güney köşe odasının tonoz örtüsü

Resim 113: Kayadibi 2 nolu Kilise narteksinin güneyindeki mezar odasının girişi

Resim 114: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güneyindeki mezar odası içi

Resim 115: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güney haç kolu örtüsündeki kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 116: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güneyindeki mezar odası girişindeki kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 117: Kayadibi 2 nolu Kilise'nin güneyindeki mezar odasında bulunan haç kabartması

Resim 118: Kızılören 1 nolu Şapel'in genel görünümü

Resim 119: Kızılören 1 nolu Şapel'in girişi

Resim 120: Kızılören 1 nolu Şapel'in güney narteks duvarında bulunan kitabe

Resim 121: Kızılören 1 nolu Şapel'in kuzey narteks duvarında bulunan kitabe

Resim 122: Kızılören 1 nolu Şapel naosunun batı bölümü

Resim 123: Kızılören 1 nolu Şapel naosunun güney bölümü

Resim 124: Kızılören 1 nolu Şapel naosunun merkezinde bulunan kubbe

Resim 125: Kızılören 1 nolu Şapel'in apsisi

Resim 126: Kızılören 1 nolu Şapel'in apsisinde bulunan kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 127: Kızılören 2 nolu Şapel'in genel görünümü

Resim 128: Kızılören 2 nolu Şapel'in girişinde bulunan kitabe

Resim 129: Kızılören 2 nolu Şapel'in naosu

Resim 130: Kızılören 2 nolu Şapel naosunun güney bölümü

Resim 131: Kızılören 2 nolu Şapel naosunun güney bölümündeki apsis

Resim 132: Kızılören 2 nolu Şapel naosunun doğu duvarındaki nişler

Resim 133: Kızılören 2 nolu Şapel naosunun güney bölümü örtüsündeki haç kabartması

Resim 134: Kilistra 1 nolu Manastır'ın genel görünüşü

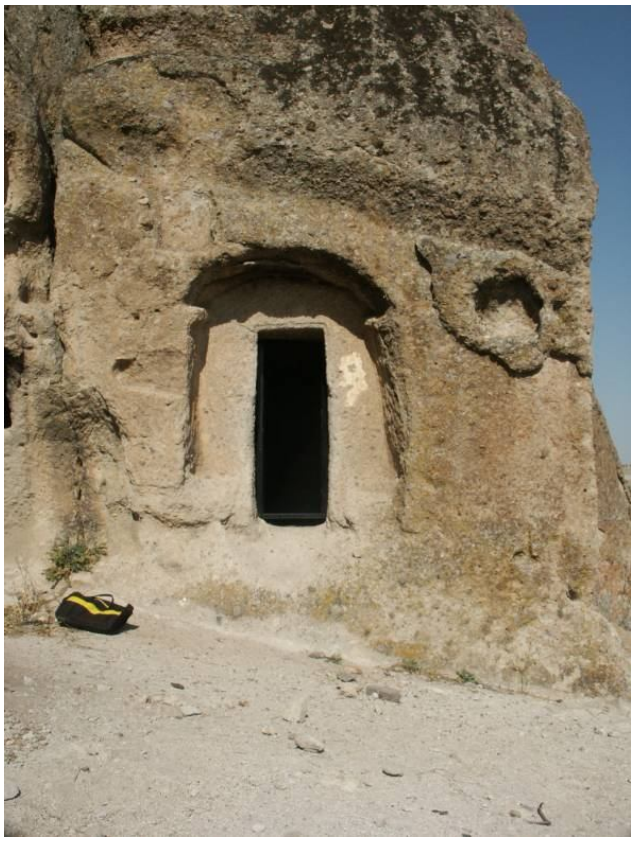

Resim 135: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin girişi

Resim 136: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin naosu

Resim 137: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin apsisi

Resim 138: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli apsisindeki altar ve nişler

Resim 139: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin çevresindeki mekânlar

Resim 140: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin kuzeybatısındaki mutfak

Resim 141: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin kuzeybatısındaki mekân

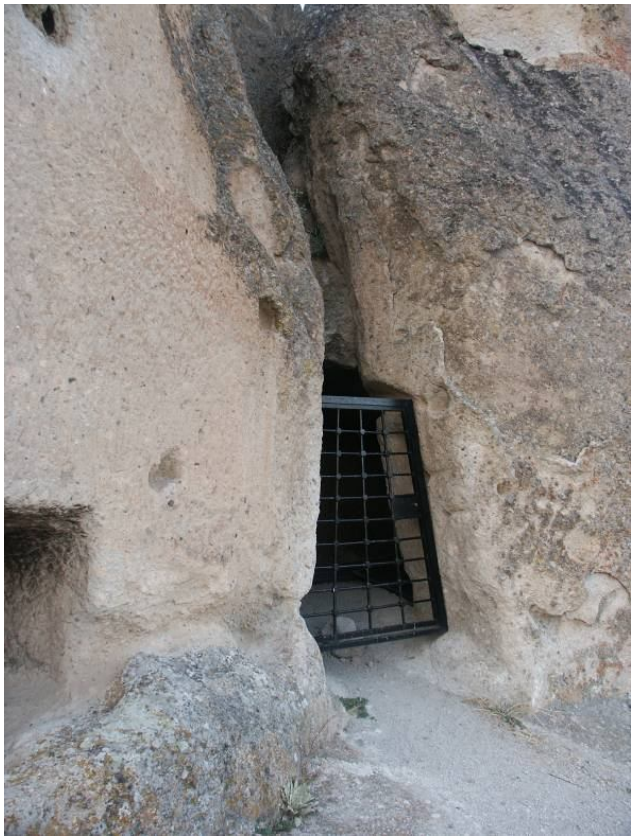

Resim 142: Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli'nin girişi

Resim 143: Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli'nin naosu

Resim 144: Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli'nin apsisi

Resim 145: Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli'nin güneyindeki mezar

Resim 146: Kilistra 1 nolu Şapel'in girişi

Resim 147: Kilistra 1 nolu Şapel'in güney naos duvarındaki seki

Resim 148: Kilistra 1 nolu Şapel'in apsisi

Resim 149: Kilistra 2 nolu Şapel'in genel görünüşü

Resim 150: Kilistra 2 nolu Şapel'in giriş bölümü

Resim 151: Kilistra 2 nolu Şapel'in doğu naos duvarındaki haç kazıması

Resim 152: Kilistra 2 nolu Şapel'in batı naos duvarındaki fresk izleri

Resim 153: Kilistra 3 nolu Şapel ve çevresindeki mekânların genel görünümü

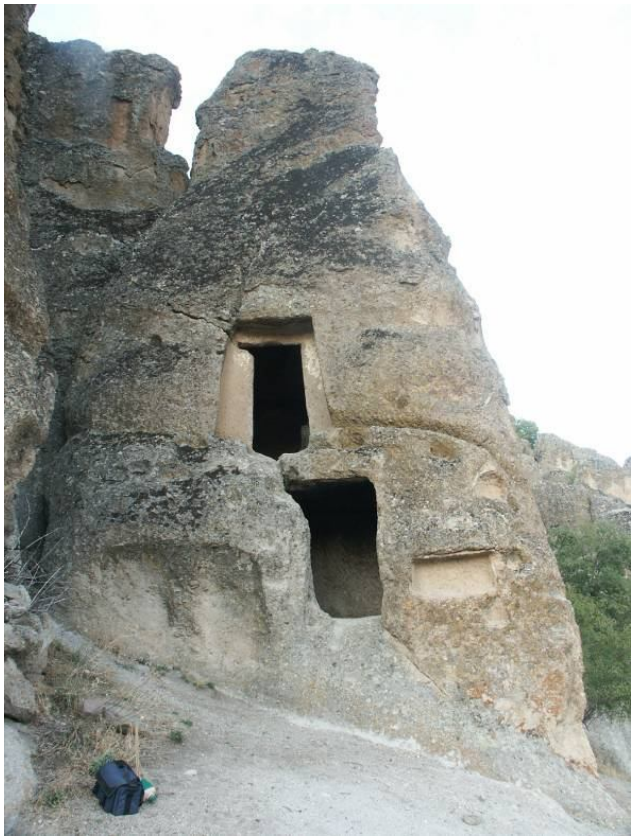

Resim 154: Kilistra 3 nolu Şapel'in girişi

Resim 155: Kilistra 3 nolu Şapel'in naosu

Resim 156: Kilistra 3 nolu Şapel'deki naos ve bema ayrımını sağlayan ahşap sistemin izleri

Resim 157: Kilistra 3 nolu Şapel'in apsisi

Resim 158: Kilistra 3 nolu Şapel'in naosundaki fresk izleri

Resim 159: Kilistra 3 nolu Şapel'in kuzeybatısındaki mekânın genel görünümü

Resim 160: Kilistra 3 nolu Şapel'in kuzeybatısındaki diğer mekân

Resim 161: Kilistra 4 nolu Şapel'in genel görünümü

Resim 162: Kilistra 4 nolu Şapel'in girişinin naostan görünümü

Resim 163: Kilistra 4 nolu Şapel'in naos ve apsisi

Resim 164: Kilistra 5 nolu Şapel'in girişi

Resim 165: Kilistra 5 nolu Şapel'in naos örtüsü

Resim 166: Kilistra 5 nolu Şapel'in naosundaki fresk izleri

Resim 167: Kilistra 6 nolu Şapel'in girişi

Resim 168: Kilistra 6 nolu Şapel'in naosu

Resim 169: Kilistra 6 nolu Şapel'in apsisi

Resim 170: Kilistra 6 nolu Şapel'in güney naos duvarındaki fresk tabakası

Resim 171: Kilistra 6 nolu Şapel'in apsis duvarındaki melek figürü

Resim 172: Kilistra 6 nolu Şapel'in kuzeyindeki mekân

Resim 173: Kilistra 7 nolu Şapel'in genel görünüşü

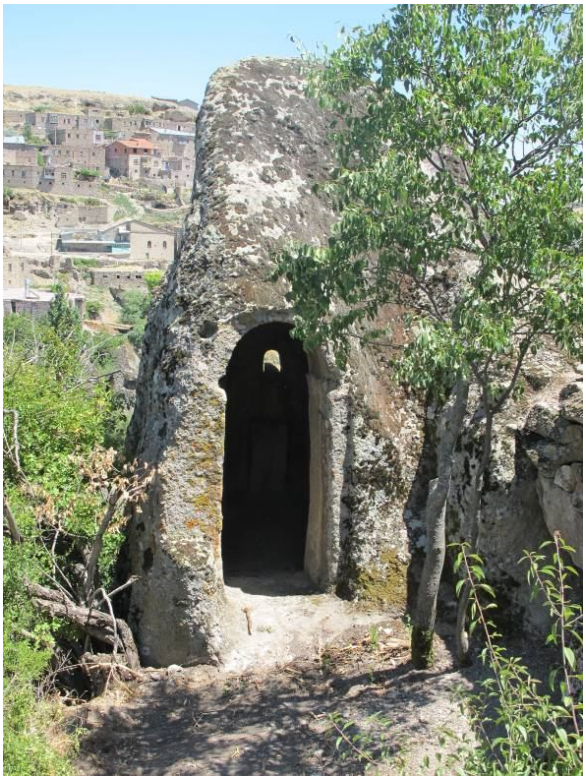

Resim 174: Kilistra 7 nolu Şapel'in girişi

Resim 175: Kilistra 7 nolu Şapel'in naos ve apsisi

Resim 176: Kilistra 7 nolu Şapel'in güney naos duvarlarındaki kör kemerler

Resim 177: Kilistra 7 nolu Şapel'in apsisi

Resim 178: Kilistra 7 nolu Şapel'in naos örtüsündeki kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 179: Kilistra 7 nolu Şapel'in apsis yarım kubbesindeki fresk ve kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 180: Kilistra 8 nolu Şapel'in giriş cephesi ve arcasolium mezar

Resim 181: Kilistra 8 nolu Şapel'in doğu cephesi

Resim 182: Kilistra 8 nolu Şapel'in güney haç kolundaki girişinin naostan görünümü

Resim 183: Kilistra 8 nolu Şapel'in kuzey haç kolu

Resim 184: Kilistra 8 nolu Şapel'in doğu haç kolunu oluşturan apsisi

Resim 185: Kilistra 8 nolu Şapel'in güneybatı köşesindeki mezar odasının girişi

Resim 186: Kilistra 8 nolu Şapel'in giriş cephesindeki arcasolium mezarın alınlığında bulunan kazıma süslemeler

Resim 187: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 188: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin girişi

Resim 189: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin narteksi

Resim 190: Kilistra Paulönü Kilisesi narteksindeki mezar nişi

Resim 191: Kilistra Paulönü Kilisesi narteksten naosa geçişi sağlayan kapı

Resim 192: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin naosu

Resim 193: Kilistra Paulönü Kilisesi kuzey naos duvarındaki nişler

Resim 194: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin apsisi

Resim 195: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin naosundaki haç kazıma ve kabartmaları

Resim 196: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin naosundaki haç kazıması

Resim 197: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin apsis cephesindeki kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 198: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin güneyindeki mezar odası

Resim 199: Kilistra Paulönü Kilisesi'nin batısındaki mekânlar

Resim 200: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin genel görünümü

Resim 201: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin genel görünümü

Resim 202: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin genel görünümü

Resim 203: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin dikdörtgen prizmatik kasnağı

Resim 204: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin dikdörtgen prizmatik kasnağı ve piramidal örtüsü

Resim 205: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin girişi

Resim 206: Kilistra Haç Planlı Kilise naosunun batı haç kolu

Resim 207: Kilistra Haç Planlı Kilise naosunun güney haç kolu

Resim 208: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin güney haç kolundaki altarlı niş

Resim 209: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin kuzey haç kolundaki altarlı niş

Resim 210: Kilistra Haç Planlı Kilise naosunun örtüsü

Resim 211: Kilistra Haç Planlı Kilise naosunun güney batısındaki mezar odasının girişi

Resim 212: Kilistra Haç Planlı Kilise naosunun güney batısındaki mezar odasındaki mezar nişleri

Resim 213: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin templonu

Resim 214: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin apsisi

Resim 215: Kilistra Haç Planlı Kilise naos örtüsündeki fresk izleri

Resim 216: Kilistra Haç Planlı Kilise girişindeki haç kabartması

Resim 217: Kilistra Haç Planlı Kilise'nin batısındaki iki katlı mekân

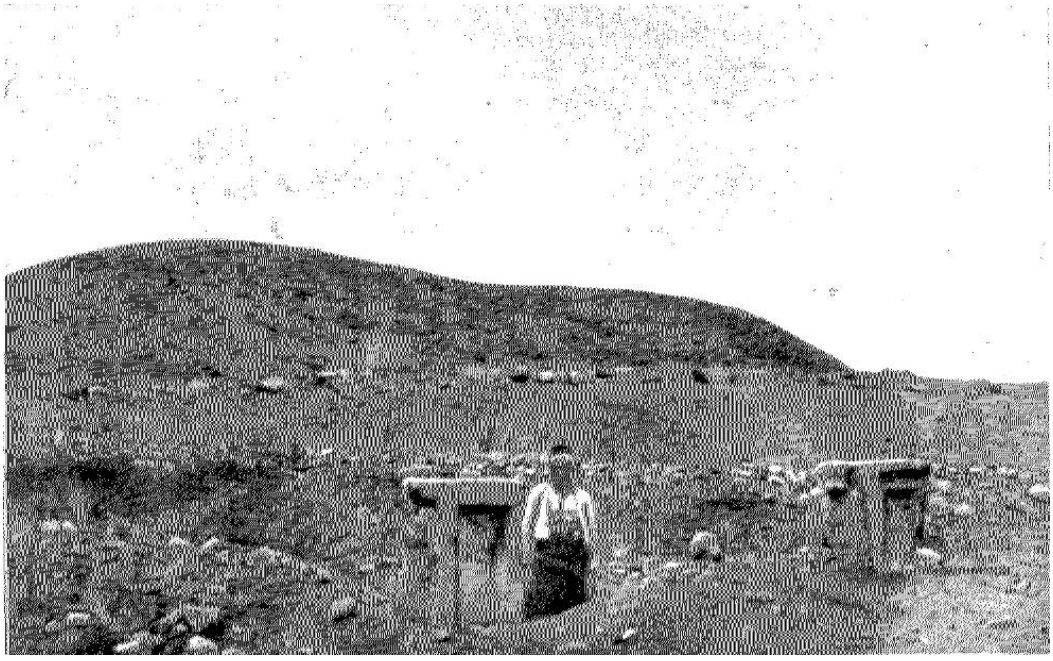

Resim 218: Zoldura (Lystra) höyüğünün 20. yüzyıl başındaki görünümü (Cronin'den)

Resim 219: Zoldura (Lysta) höyüğünün genel görünümü

Resim 220: Lystra Kilisesi'nin apsisi

Resim 221: İnlice 1 nolu Kilise'nin giriş cephesi

Resim 222: İnlice 1 nolu Kilise naosunun batı haç kolu

Resim 223: İnlice 1 nolu Kilise batı haç kolundaki kör kemer ve güney haç kolu

Resim 224: İnlice 1 nolu Kilise naosunun kuzey haç kolu

Resim 225: İnlice 1 nolu Kilise naosunun güneydoğu köşe mekânındaki niş

Resim 226: İnlice 1 nolu Kilise'nin apsisi

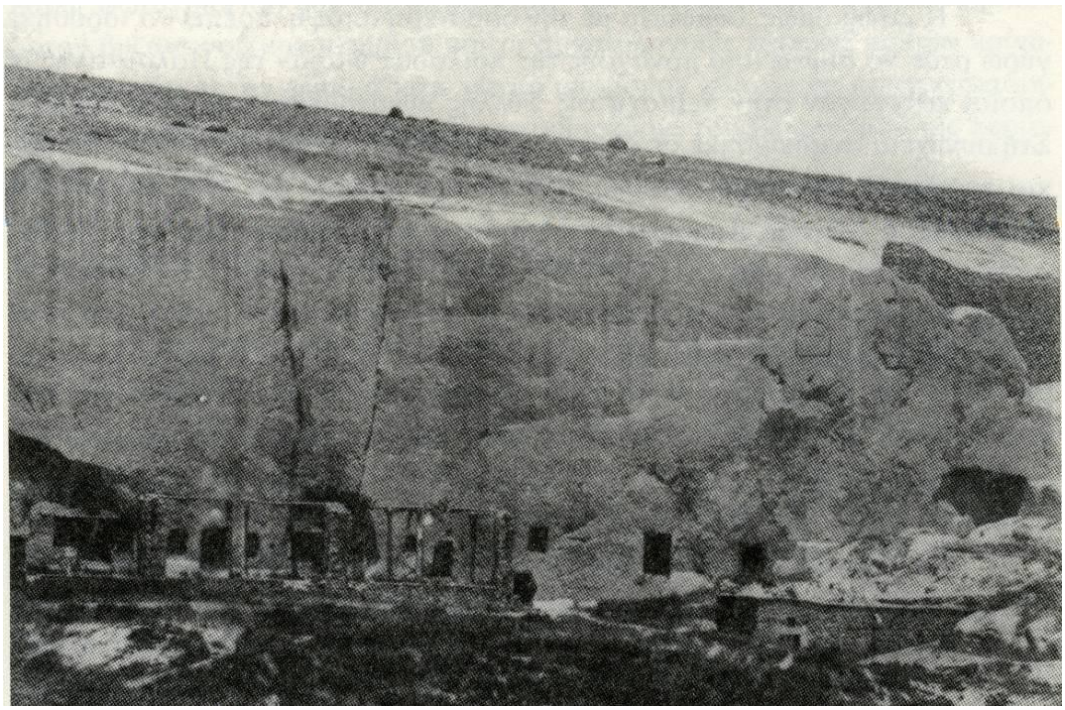

Resim 227: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın genel görünümü
(Ağustos 1888 - Salkitzoglou'dan)

Resim 228: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın genel görünümü
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 229: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın genel görünümü
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 230: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın genel görünümü

Resim 231: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin giriş cephesi

Resim 232: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin giriş cephesini oluşturan ana kaya bloğu üzerindeki haç kabartması

Resim 233: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi girişinin naostan görünümü

Resim 234: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi naosunun batı bölümü

Resim 235: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi naosunun kuzey bölümü

Resim 236: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi naosunun güney bölümü

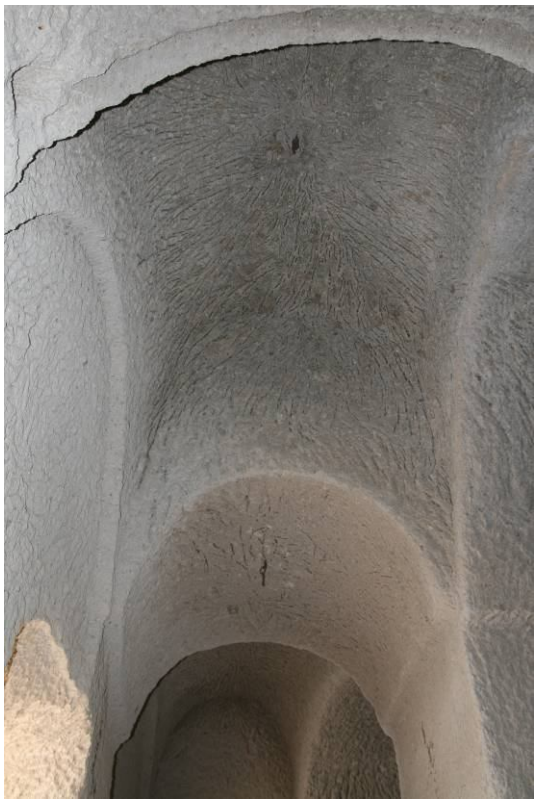

Resim 237: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi naosunun güney bölümünün tonoz örtüsü

Resim 238: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin apsisi

Resim 239: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin apsisi

Resim 240: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin apsisinden kuzeydeki yan apsise geçiş

Resim 241: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin güney yan apsisi

Resim 242: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin naosunda bulunan kitabe

Resim 243: Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi'nin batısında bulunan mekânlar

Resim 244: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın batısındaki mekânlarda yer alan nişler

Resim 245: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın batısındaki işlik

Resim 246: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın batısındaki mekânlar

Resim 247: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın güneybatısındaki tonozlu geçit

Resim 248: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın güneybatısındaki tonozlu geçitten ulaşılan keşiş hücresi

Resim 249: Ak (Aziz Chariton) Manastır'ın batısındaki ayazma

Resim 250: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel'in girişi

Resim 251: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel naosunun kuzey bölümü

Resim 252: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel naosunun batı bölümü

Resim 253: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel'in templonu

Resim 254: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel'in apsis ve altarı

Resim 255: Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu Şapel'in naosundaki, kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 256: Küçükmuhsine 1 nolu Şapel'in girişi

Resim 257: Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in narteksindeki naos girişi

Resim 258: Küçük Muhsine 1 nolu Şapel'in apsisi

Resim 259: Küçük Muhsine 2 nolu Şapel'in genel görünümü

Resim 260: Küçük Muhsine 2 nolu Şapel naosunun doğu bölümü

Resim 261: Küçük Muhsine 2 nolu Şapel'in apsisindeki duvar resimleri

Resim 262: Sarayköy 1 nolu Şapel'in genel görünümü

Resim 263: Sarayköy 1 nolu Şapel'in apsisi

Resim 264: Sille 1 nolu Şapel'in genel görünümü

Resim 265: Sille 1 nolu Şapel'in naosundaki mezar nişi

Resim 266: Sille 1 nolu Şapel'in apsisi

Resim 267: Sille Kiriakon Kilisesi'sinin genel görünümü
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 268: Sille Kiriakon Kilisesi narteksinin kuzey duvarı
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 269: Sille Kiriakon Kilisesi naosunun kuzey duvarı
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

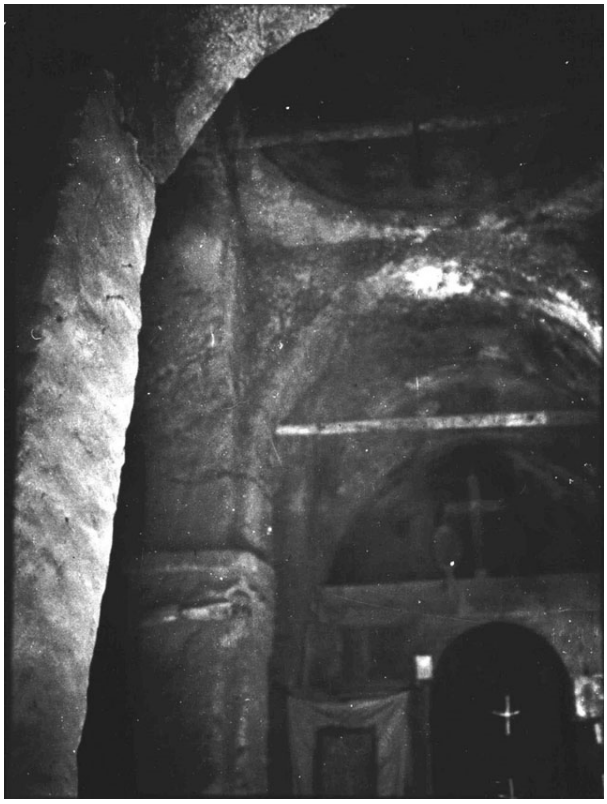

Resim 270: Sille Kiriakon Kilisesi naosu (Mayıs 1905 - G. Bell'den)

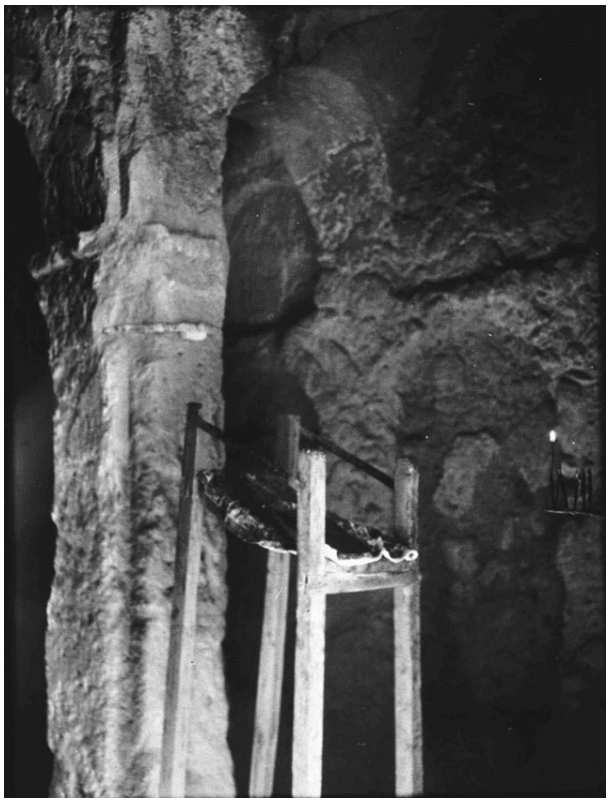

Resim 271: Sille Kiriakon Kilisesi naosundaki ahşap ambon
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 272: Sille Kiriakon Kilisesi'nin güneyindeki mekânların girişi
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 273: Sille Kiriakon Kilisesi'nin girişi

Resim 274: Sille Kiriakon Kilisesi'nin narteksi

Resim 275: Sille Kiriakon Kilisesi narteksinin güney duvarı

Resim 276: Sille Kiriakon Kilisesi narteksinin tavanındaki haç kabartması

Resim 277: Sille Kiriakon Kilisesi'nin naos ve apsisi

Resim 278: Sille Kiriakon Kilisesi naosunun kuzey duvarı

Resim 279: Sille Kiriakon Kilisesi naosunun merkezindeki kubbe

Resim 280: Sille Kiriakon Kilisesi naosunun güneybatı köşesi

Resim 281: Sille Kiriakon Kilisesi'nin ana apsisi

Resim 282: Sille Kiriakon Kilisesi'nin kuzeydeki yan apsisi

Resim 283: Sille Kiriakon Kilisesi'nin güneyindeki diğer mekânlar

Resim 284: Sille Kiriakon Kilisesi'nin güneyindeki seramik fırını

Resim 285: Sille Kiriakon Kilisesi'nin güneyindeki tonozlu mekân

Resim 286: Sille Kiriakon Kilisesi'nin güneyindeki tonozlu 2. mekân

Resim 287: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 288: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin naos girişleri

Resim 289: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin naosu

Resim 290: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi naosunun batı bölümü

Resim 291: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi naosunun güneydoğu bölümü

Resim 292: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi naosundaki ambon

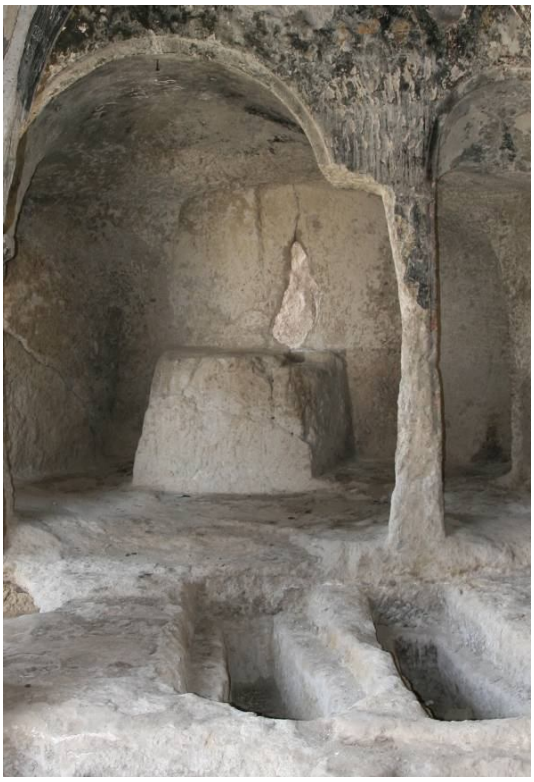

Resim 293: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin ana apsisi

Resim 294: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin kuzey yan apsisi

Resim 295: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin doğusundaki trapeza

Resim 296: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin doğusundaki trapezada bulunan nişler

Resim 297: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin doğusundaki trapezanın doğu bölümü

Resim 298: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin ayaklarındaki geometrik süsleme

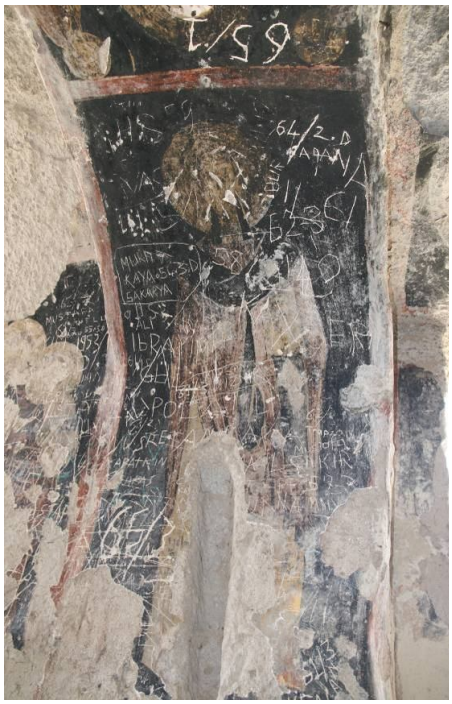

Resim 299-300: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin ayaklarındaki aziz tasvirleri

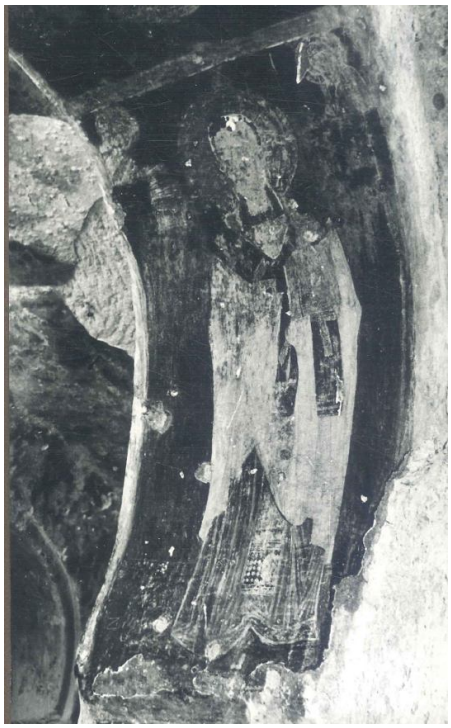

Resim 301-302: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi naosundaki bir kemer üzerinde yer alan aziz tasviri (1956- Dell'Oca'dan)

Resim 303: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'ndeki Koimesis sahnesi

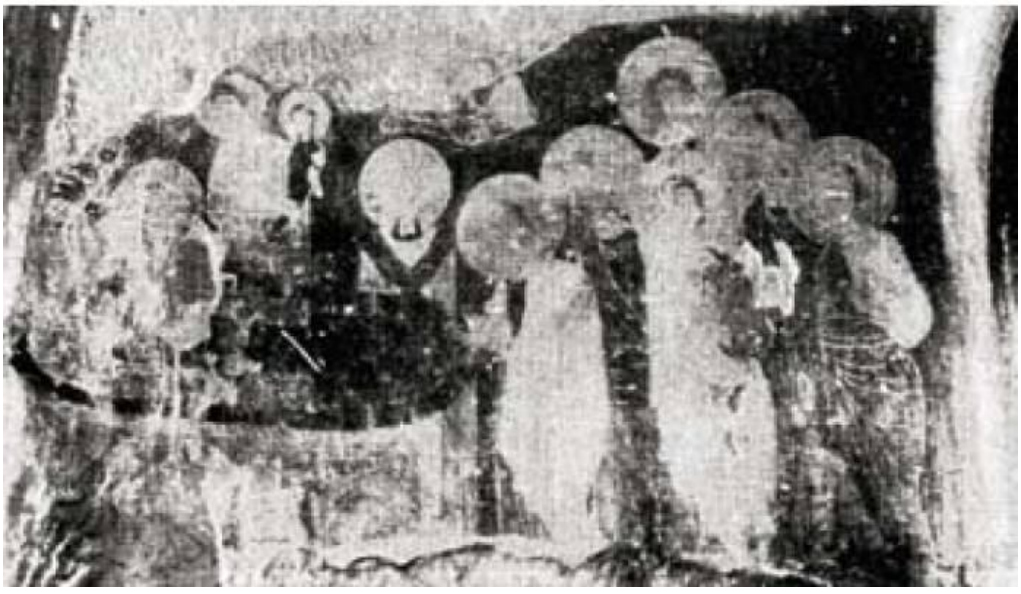

Resim 304: Koimesis Tes Panagias Kilisesi'ndeki Koimesis sahnesi (1956- Dell'Oca'dan)

Resim 305: Koimesis Tes Panagias Kilisesi'ndeki Koimesis sahnesi (1966- Sezer'den)

Resim 306: Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesi'nin tavanındaki freskler

Resim 307: Tatköy Manastır Kilisesi ve yanındaki mekânların genel görünümü

Resim 308: Tatköy Manastır Kilisesi'nin batısındaki avlunun genel görünümü

Resim 309: Tatköy Manastır Kilisesi'nin narteksi

Resim 310: Tatköy Manastır Kilisesi'nin naosu

Resim 311: Tatköy Manastır Kilisesi'nin apsisi

Resim 312: Tatköy Manastır Kilisesi'nin güneyindeki mekânlar

Resim 313: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğinin genel görünümü

Resim 314: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğinin genel görünümü (A.Tırpan-F.Demir'den)

Resim 315: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğindeki geyik figürü

Resim 316: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğindeki kuş figürleri

Resim 317: Tatköy Manastır Kilisesi mozaiğindeki insan figürü

Resim 318: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje girişinin genel görünüşü

Resim 319: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin girişi

Resim 320: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin ana mekânı ve apsisi

Resim 321: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin ana mekânının batı bölümü

Resim 322: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin güney yan mekân tavanında bulunan açıklık

Resim 323: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin güney yan mekân girişi

Resim 324: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin güney yan mekânı

Resim 325: Sırçalı Medrese Yanındaki Hipoje'nin kuzey yan mekân girişi

Resim 326: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'nun genel görünümü (E. Aygör'den)

Resim 327: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'nun genel görünümü (E. Aygör'den)

Resim 328: Zengibar Kalesi (Leontopolis) Oktogonu'nun naosu (E. Aygör'den)

Resim 329: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise'nin genel görünüşü

Resim 330: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise'nin naosu

Resim 331: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise'nin naosunun batı bölümü

Resim 332: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 1 Nolu Kilise'nin apsisi

Resim 333: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin genel görünüşü

Resim 334: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin kuzeydoğusundaki ek mekânın genel görünüşü

Resim 335: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin kuzeydoğusundaki ek mekânın iç bölümü

Resim 336: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin naosu

Resim 337: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'nin apsisi

Resim 338: Zengibar Kalesi (Leontopolis) 2 Nolu Kilise'de bulunan bezemeli mimari parça

Resim 339: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 340: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin naos ve apsisi

Resim 341: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin kuzey naos duvarı

Resim 342: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin kuzeybatısındaki koridor

Resim 343: Bulduk Kasabası Kilisesi'nin kuzeybatısındaki oturma sekili hücre

Resim 344: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 345: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey bölümü

Resim 346: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin iç bölümü

Resim 347: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin iç bölümü

Resim 348: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi kuzey duvarındaki Meryem figürü

Resim 349: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey duvarının üst sırasındaki figürler

Resim 350: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey duvarının üst sırasındaki figürler

Resim 351: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin kuzey duvarının alt sırasındaki figürler

Resim 352: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının üst sırasındaki figürler

Resim 353: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının üst sırasındaki figürler

Resim 354: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının alt sırasındaki aziz figürü

Resim 355: Gâvur Beşiği Mağara Kilisesi'nin güney duvarının alt sırasındaki melek figürü

Resim 356: Tepearası Köyü Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 357: Tepearası Köyü Kilisesi'nin güney cephe duvarı

Resim 358: Tepearası Köyü Kilisesi'nin apsisi

Resim 359: Tepearası Köyü Kilisesi'nin apsis duvarı

Resim 360: Tepearası Köyü Kilisesi'nin narteksi

Resim 361: Tepearası Köyü Kilisesi narteksinin altında bulunan tonozlu mekân

Resim 362: Tepearası Köyü Kilisesi'nin naosu

Resim 363: Tepearası Köyü Kilisesi'nin mermer altarı

Resim 364: Tepearası Köyü Kilisesi'nde bulunan mimari plastik parça

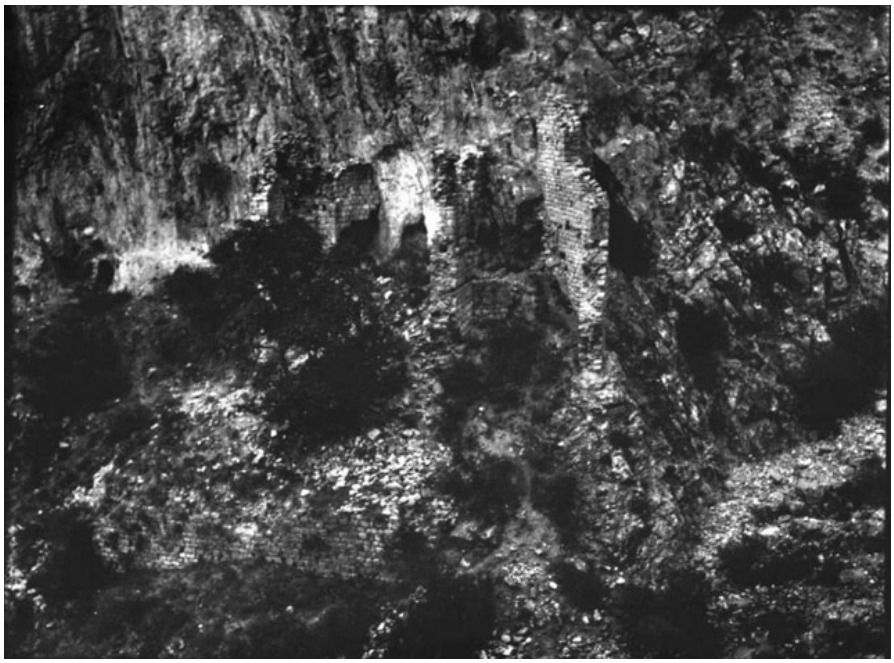

Resim 365: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin genel görünümü
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

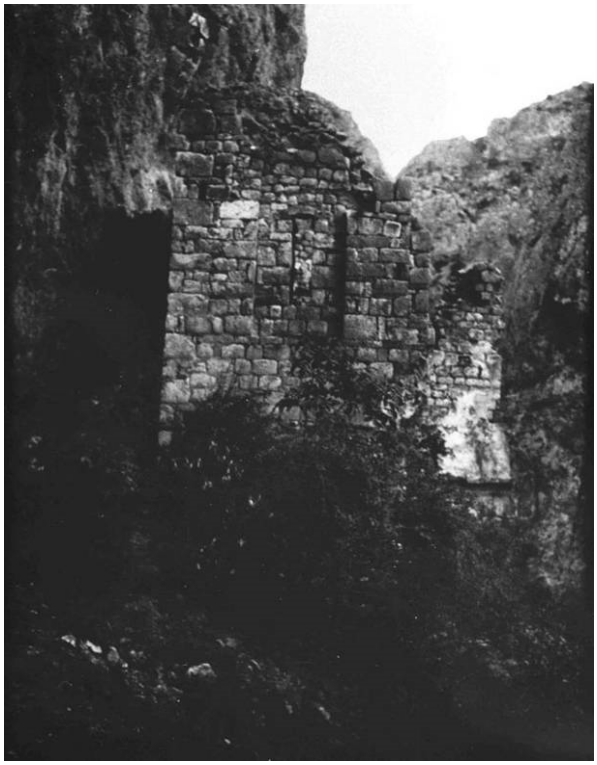

Resim 366: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzey cephesi
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

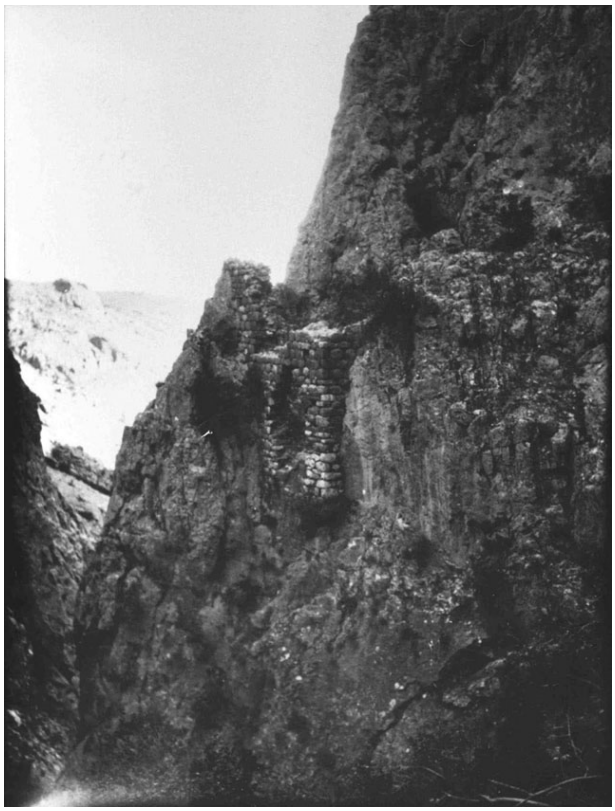

Resim 367: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzeyindeki kuşatma duvarları (Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 368: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 369: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin güney cephesi

Resim 370: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzey cephesi

Resim 371: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin batı cephesi

Resim 372: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin zemin altında bulunan mekânlar

Resim 373: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzey naos duvarı

Resim 374: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin güney naos duvarı

Resim 375: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin apsisi

Resim 376: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin apsisindeki duvar resimleri

Resim 377: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin güneyindeki kuşatma duvarı

Resim 378: İvriz Ambar Deresi Kilisesi'nin kuzeyindeki kuşatma duvarları

Resim 379: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin genel görünümü (Mayıs 1905 - G. Bell'den)

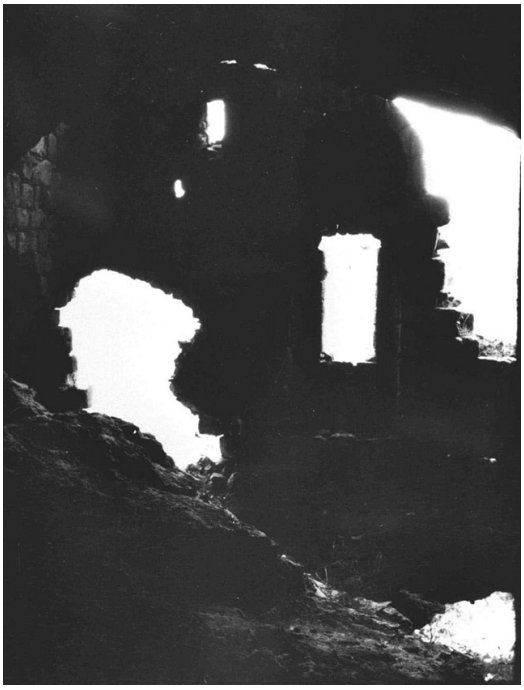

Resim 380: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin girişinde bulunan apsisli duvar (Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 381: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 382: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin girişinde bulunan apsisli duvar

Resim 383: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin içi

Resim 384: İvriz Ambar Deresi Mağara Kilisesi'nin içi

Resim 385: Astra Kenti Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 386: Astra Kenti Kilisesi'nin narteksi

Resim 387: Astra Kenti Kilisesi narteksinin kuzeyinde bulunan şapel

Resim 388: Astra Kenti Kilisesi narteksinden naosa geçişi sağlayan kapı

Resim 389: Astra Kenti Kilisesi'nin naosu

Resim 390: Astra Kenti Kilisesi'nin kuzey naos duvarı

Resim 391: Astra Kenti Kilisesi'nin apsisi

Resim 392: Kurşuncu Manastırı' nın genel görünümü

(Temmuz 1907 - G. Bell'den)

Resim 393: Kurşuncu Manastırı'nın girişi (Temmuz 1907 - G. Bell'den)

Resim 394: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin doğu cephesi
(Temmuz 1907 - G. Bell'den)

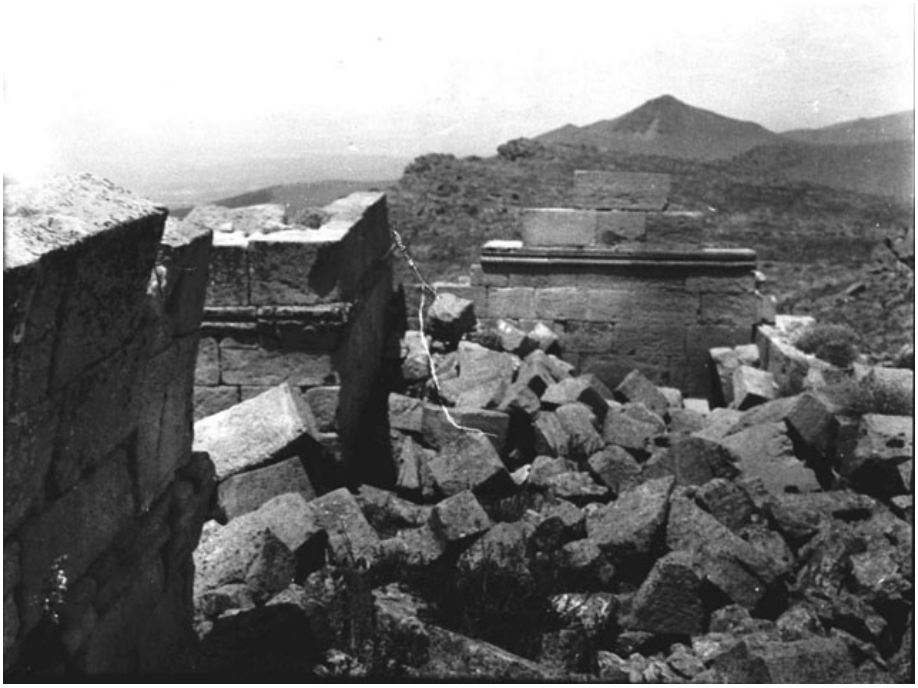

Resim 395: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin naosu
(Temmuz 1907 - G. Bell'den)

Resim 396: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin güney naos duvarı
(Temmuz 1907 - G. Bell'den)

Resim 397: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin kuzey naos duvarı
(Temmuz 1907 - G. Bell'den)

Resim 398: Kurşuncu Manastırı Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 399: Kurşuncu Manastırı Kilisesi naosunun genel görünümü

Resim 400: Kurşuncu Manastırı Kilisesi'nin güney naos duvarı

Resim 401: Kurşuncu Manastırı'nın güney bölümünün genel görünümü

Resim 402: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nin güneyindeki mekânın genel görünümü

Resim 403: Kurşuncu Manastırı'ndaki sarnıcın genel görünümü

Resim 404: Kurşuncu Manastır Kilisesi'nde bulunan bir sütun başlığı
(Temmuz 1907 - G. Bell'den)

Resim 405-406: Kurşuncu Manastır Kilisesi kalıntılarında bulunan taş eserler

Resim 407: Laodicea Kenti Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 408: Laodicea Kenti Kilisesi'nin güney naos duvarı

Resim 409: Laodicea Kenti Kilisesi'nin güney naos duvarındaki niş

Resim 410: Laodicea Kenti Kilisesi'nin güney naos duvarının doğu bölümü

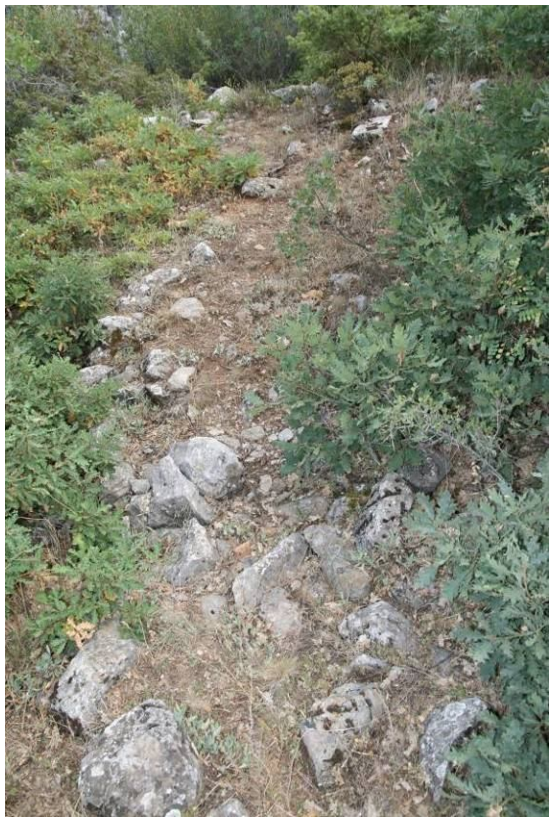

Resim 411: Laodicea Kenti Kilisesi'nin doğu bölümündeki kalıntılar

Resim 412: Aya Elenia Kilisesi'nin 20. yüzyılın başındaki genel görünümü (Atina Küçük Asya Araştırmaları Merkezi'nden)

Resim 413: Aya Elenia Kilisesi ile din görevlisi (Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 414: Aya Elenia Kilisesi'nin genel görünümü (Bünyad Dinç'den)

Resim 415: Aya Elenia Kilisesi'nin güney cephesi (Salih Arıkan'dan)

Resim 416: Aya Elenia Kilisesi'nin güney ve batı cepheleri
(Salih Arıkan'dan)

Resim 417: Aya Elenia Kilisesi'nin kuzey cephesi
(Salih Arıkan'dan)

Resim 418: Aya Elenia Kilisesi'nin naosu (Salih Arıkan'dan)

Resim 419: Aya Elenia Kilisesi'nin naos örtüsü
(Salih Arıkan'dan)

Resim 420: Aya Elenia Kilisesi'nin apsisi (Salih Arıkan'dan)

Resim 421: Aya Elenia Kilisesi'nin güney cephesindeki devşirme parçalar (Salih Arıkan'dan)

Resim 422: Aya Elenia Kilisesi'nin kasnağı (Salih Arıkan'dan)

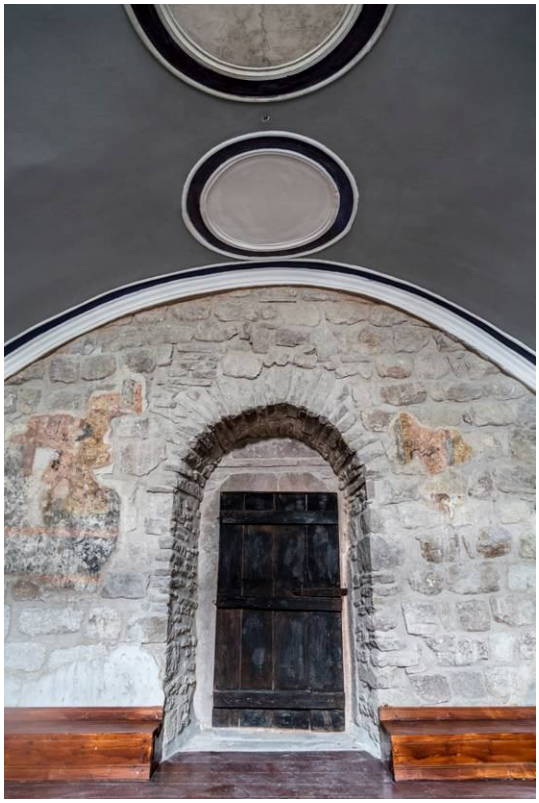

Resim 423: Aya Elenia Kilisesi'nin galeri katının batı bölümündeki duvar resimleri (Salih Arıkan'dan)

Resim 424: Aya Elenia Kilisesi galerisinin güney bölümündeki duvar resimleri (Salih Arıkan'dan)

Resim 425: Aya Elenia Kilisesi'nin güney galerisindeki duvar resimlerinden Meryem'in doğum sahnesindeki hizmetçi figürü (Salih Arıkan'dan)

Resim 426: Aya Elenia Kilisesi galerisinin güney bölümündeki duvar resimlerinden detay (Salih Arıkan'dan)

Resim 427: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'nın opus sectile mozaikleri (Y.Demiriz'den)

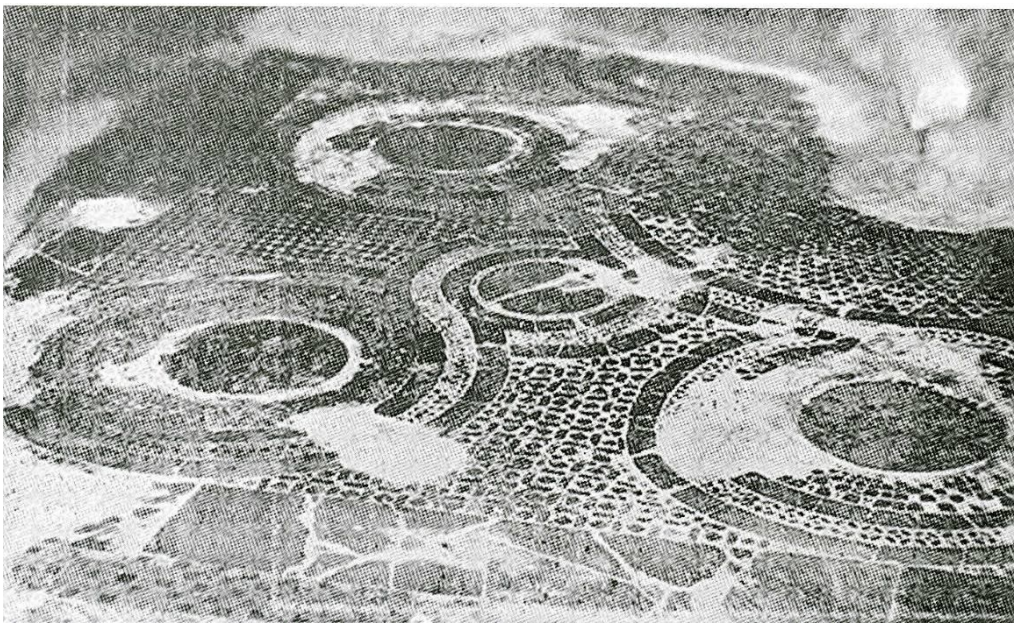

Resim 428: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'nın opus sectile mozaikleri (Y.Demiriz'den)

Resim 429: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'nın opus sectile mozaikleri (Y.Demiriz'den)

Resim 430: Muhacir Pazarı Mozaikli Yapı'dan Konya Arkeoloji Müzesi'ne taşınan mozaik parçası

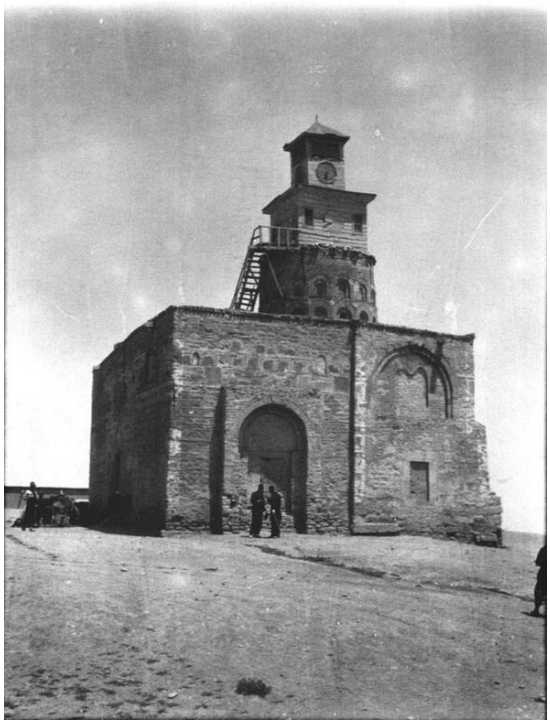

Resim 431: Aziz Amphilochios Kilisesi'nin genel görünümü (Temmuz 1907 - G. Bell'den)

Resim 432: Aziz Amphilochios Kilisesi'nin genel görünümü
(Temmuz 1907 - G. Bell'den)

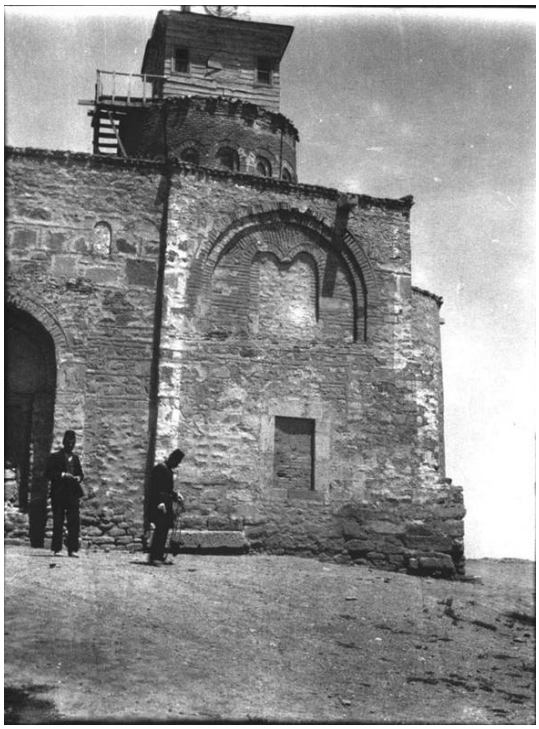

Resim 433: Aziz Amphilochios Kilisesi güney cephesinin doğu bölümü
(Temmuz 1907 - G. Bell'den)

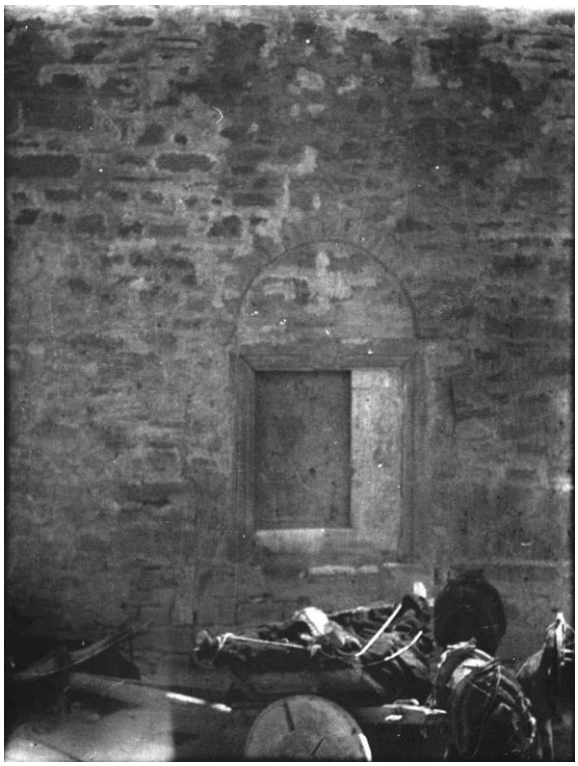

Resim 434: Aziz Amphilochios Kilisesi batı cephesinden pencere detayı
(Temmuz 1907 - G. Bell'den)

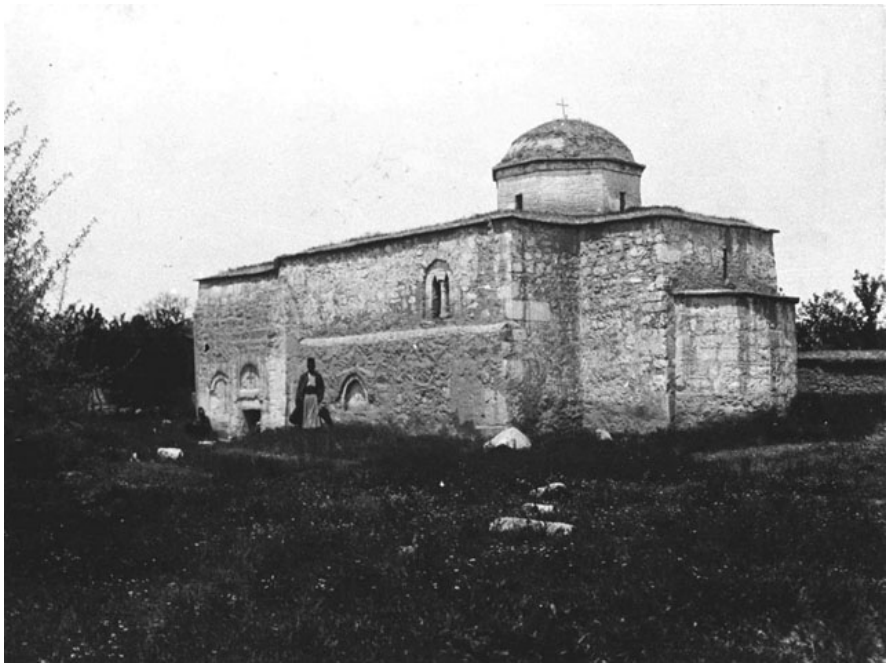

Resim 435: Aziz Eustathios Kilisesi'nin genel görünümü
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 436: Aziz Eustathios Kilisesi'nin girişi
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

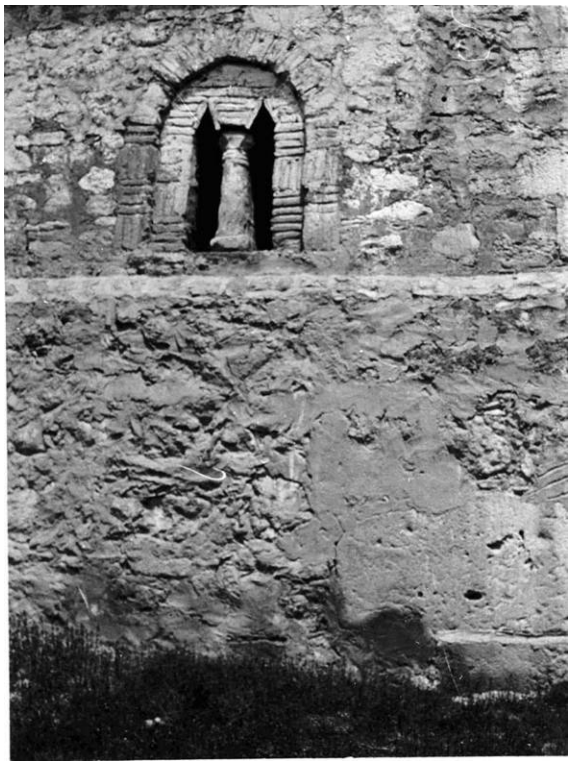

Resim 437: Aziz Eustathios Kilisesi'nin güney cephesindeki pencere açıklıkları (Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 438: Aziz Eustathios Kilisesi'nin batı cephesi
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

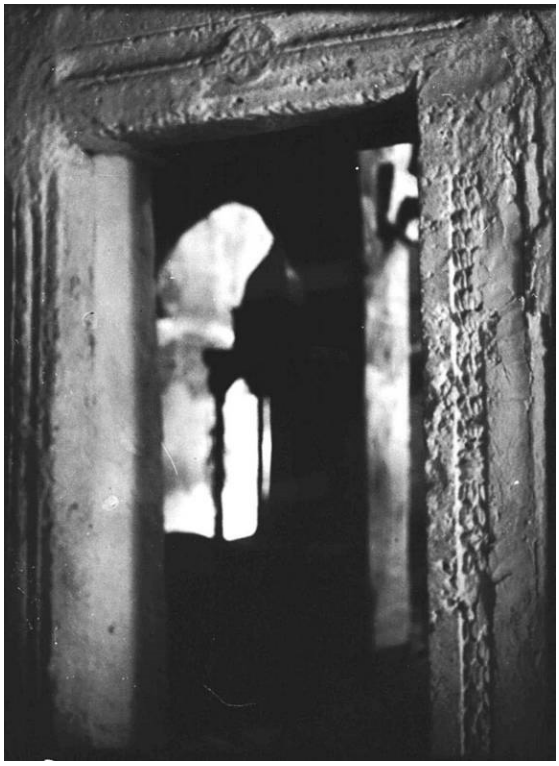

Resim 439: Aziz Eustathios Kilisesi'nin naos girişi
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

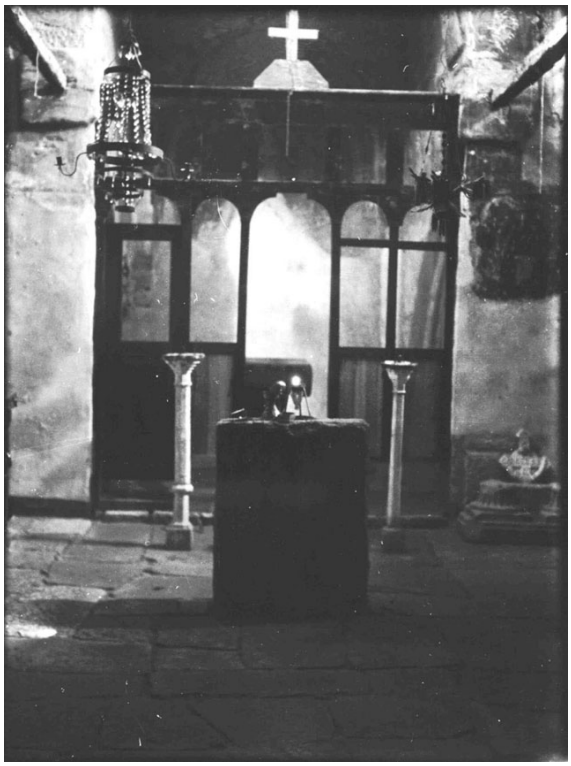

Resim 440: Aziz Eustathios Kilisesi'nin naosu (Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 441: Aziz Eustathios Kilisesi'nin naostaki kubbesi
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

Resim 442: Aziz Eustathios Kilisesi'nde bulunan Şekil parçası
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

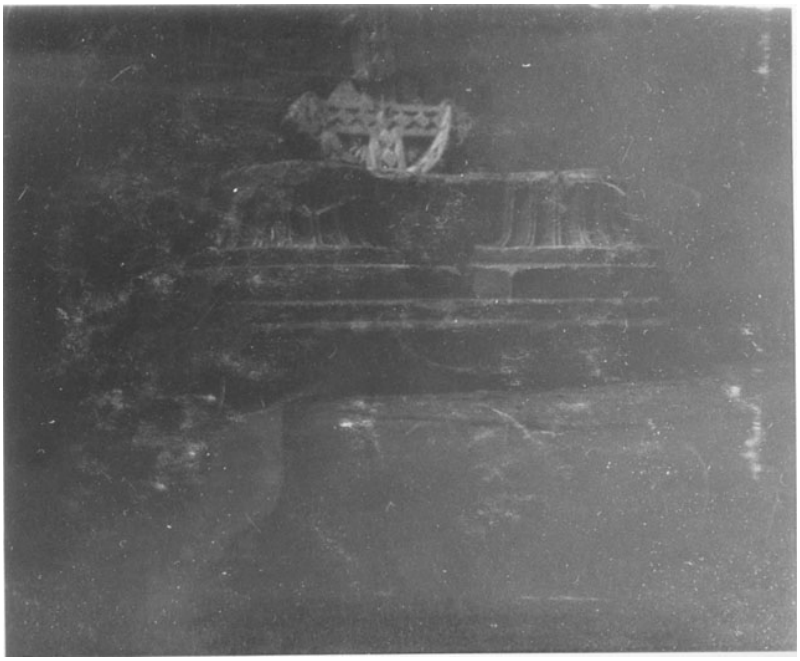

Resim 443: Aziz Eustathios Kilisesi'nde bulunan taş eserler
(Mayıs 1905 - G. Bell'den)

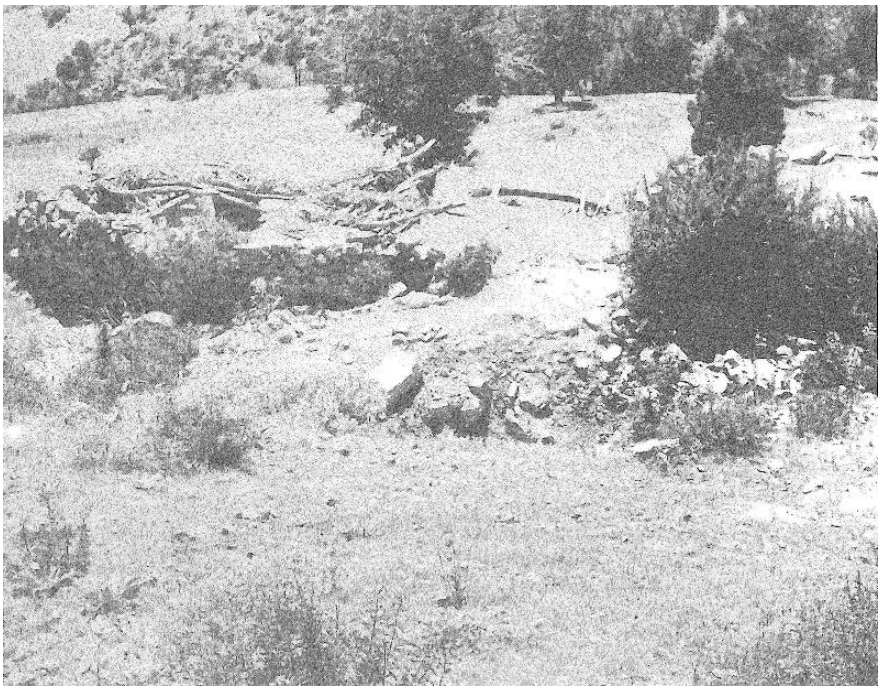

Resim 444: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nin genel görünümü (N.Çay'dan)

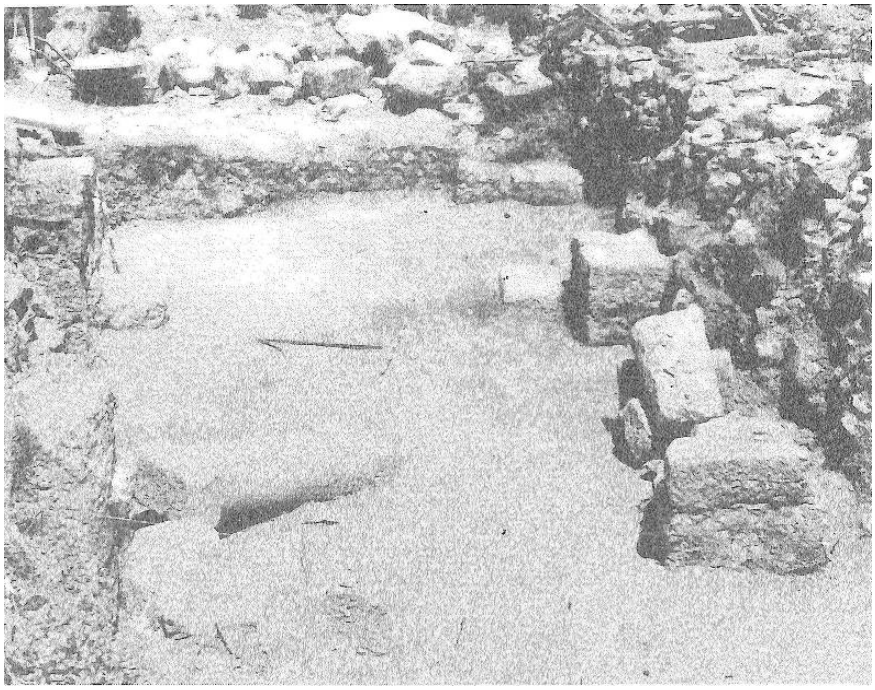

Resim 445: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi naosunun genel görünümü (N.Çay'dan)

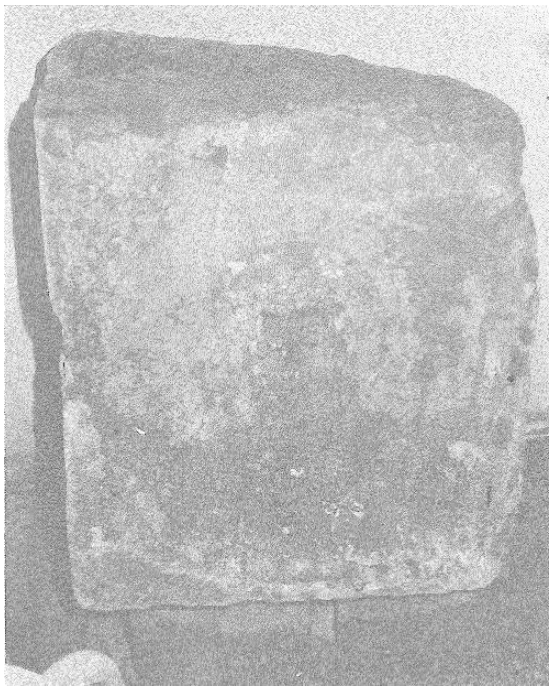

Resim 446: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nde bulunan freskli kemer parçası (N.Çay'dan)

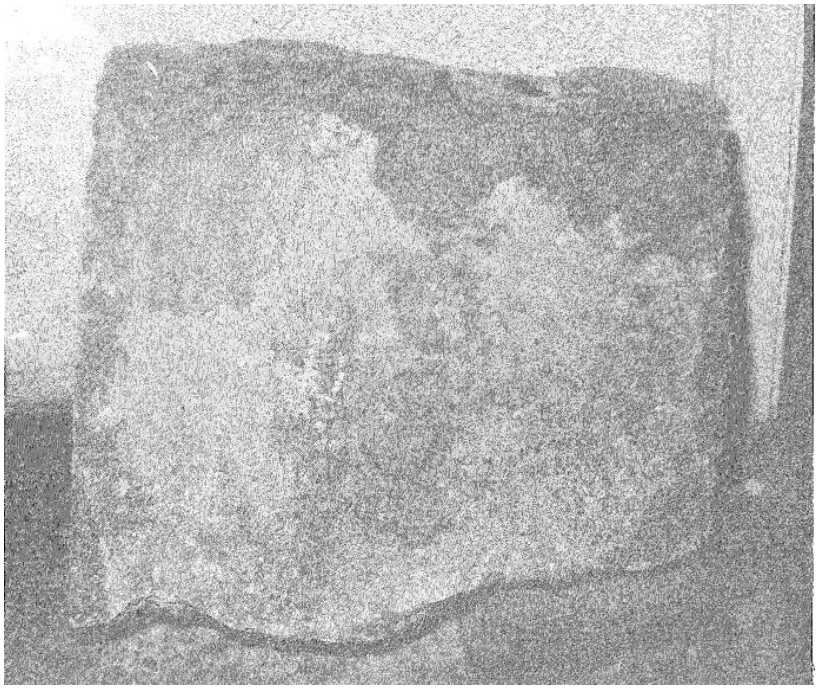

Resim 447: Bulamas Köyü Çamlı Manastır Kilisesi'nde bulunan freskli kemer parçası (N.Çay'dan)

Resim 448: Bazı yayınlarda Bulumya 1 nolu Kilise olarak gösterilen Yıkık Han'ın genel görünümü

Resim 449: Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nin taban mozaiğinin orta bölümü

Resim 450: Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nin taban mozaiğinin parçaları

Resim 451: Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nin taban mozaiğinin parçaları

Resim 452: Alibeyhöyük Kasabası Kilisesi'nin taban mozaiğinin parçaları

Resim 453: Laodikeia Kombousta (Ladik-Halıcı) Piskoposu Eugenios'a ait olan lahit

Resim 454: Ayazin A Kilisesi'nin doğu cephesi

Resim 455: Kızıl Kilise'nin kubbe geçişleri ile kubbesi

Resim 456: Karaman Fisandon Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 457: Sümela Manastırı Mağara Kilisesi'nin genel görünümü

Resim 458: Yava Köyü'ndeki Papaz Kayalıkları'nın genel görünümü

Resim 459: Karaman Binbirkilise'de bulunan Eksedra'nın genel görünümü

Resim 460: Ladik'te bulunan antik taş ocakları

Resim 461: Leontopolis Antik kentinde bulunan taş ocakları

Resim 462: Kadirli Ala Kilise'nin apsis cephesi

Resim 463: Karaman Binbirkilise'deki 31 nolu Kilise'de bulunan kazıma süsleme

Resim 464: Karaman Binbirkilise'de bulunan kabartmalı lento ve söveler

Resim 465: Selime Kale Manastırı'nda bulunan kabartma süslemeler

Resim 466: Ihlara Vadisi'nde bulunan Hagia Barbara Kilisesi'ndeki kırmızı aşı boyası süslemeler

Resim 467: Antakya Müzesi'ndeki Philia Salonunda bulunan mozaikteki Ananeosis figürü (F. Cimok'tan)

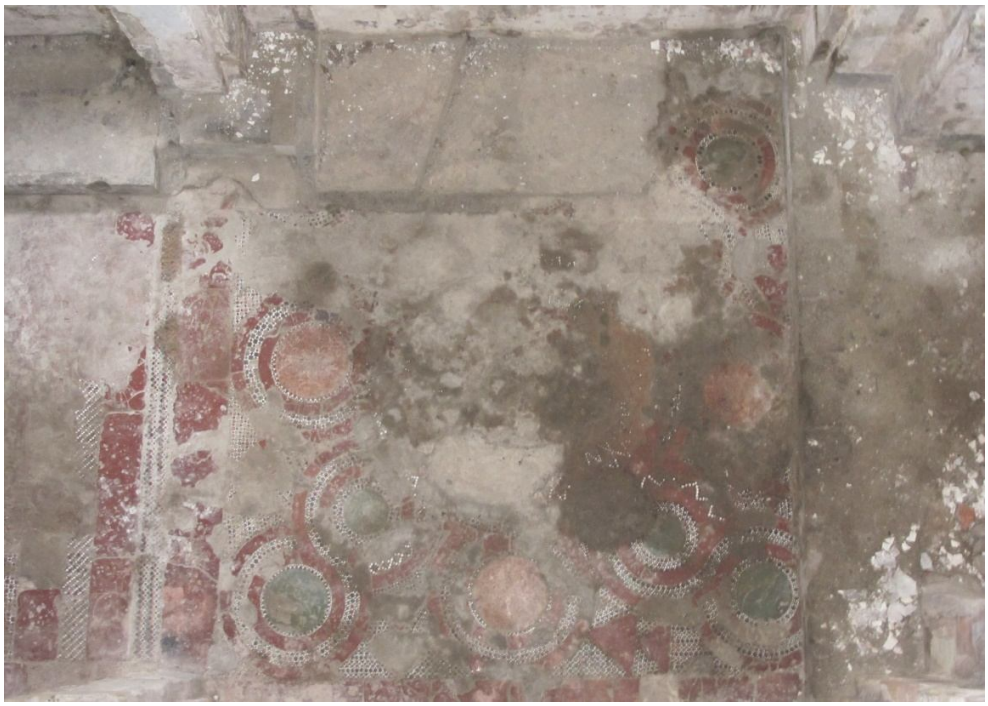

Resim 468: Akçaabat'taki Aziz Mikhael Kilisesi'nin naosundaki opus sectile mozaik

Resim 469: Tatköy sınırları içerisinde bulunan bir kilise altarı